

Universitat de Lleida

Aproximació als espais i objectes a les cases urbanes de Lleida des del final del segle XIV fins al segle XVI: del món real a la representació de les imatges

Una mirada interdisciplinària des de les fonts documentals per a l'aprenentatge de la història

Imma Sánchez i Boira

<http://hdl.handle.net/10803/667550>

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

Portada: Jan de Beer,
el Naixement de la
Verge, c. 1520

A l'esquerra: Bernat Martorell,
Retaule de la Transfiguració,
segle XV

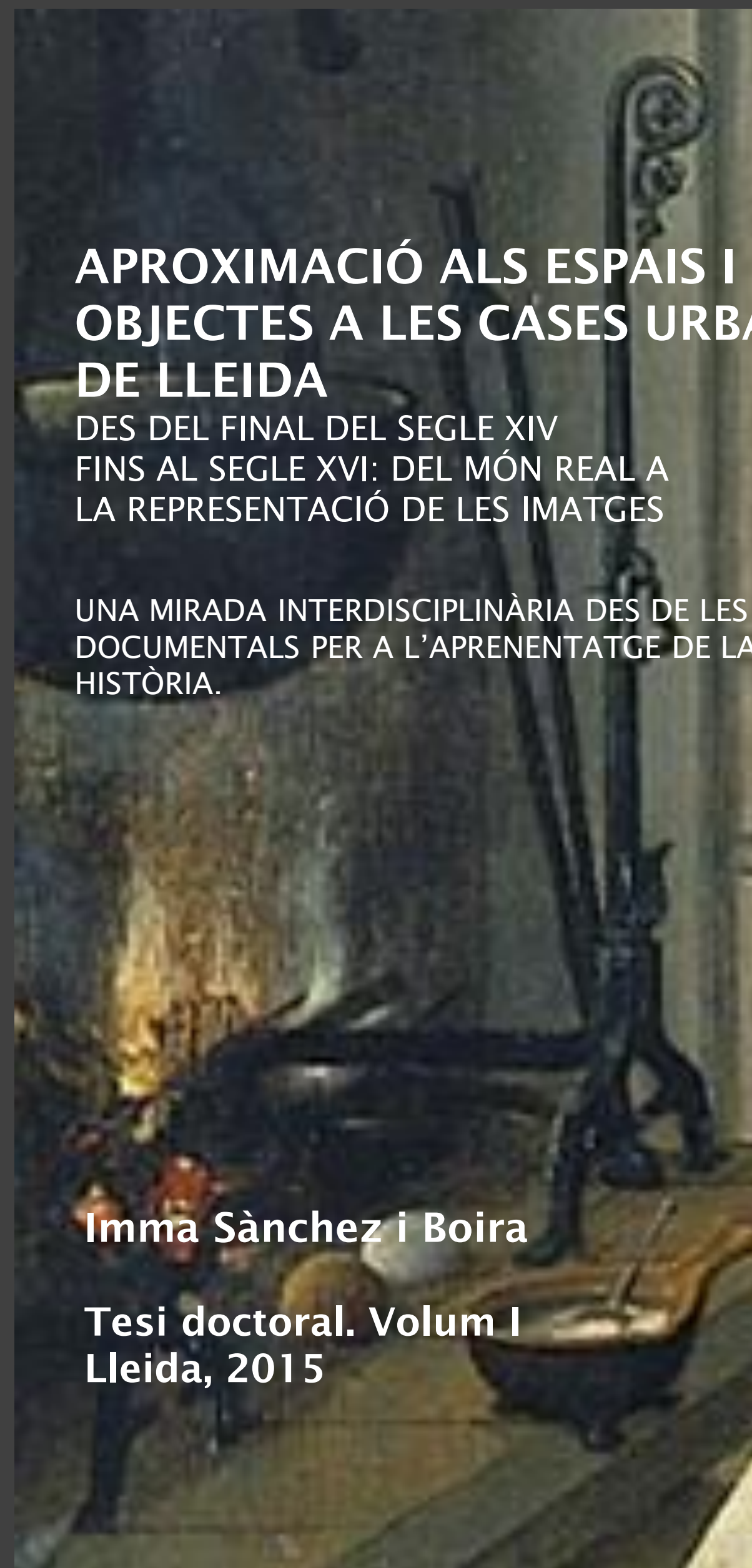
APROXIMACIÓ ALS ESPAIS I OBJECTES A LES CASES URBANES DE LLEIDA

DES DEL FINAL DEL SEGLE XIV
FINS AL SEGLE XVI: DEL MÓN REAL A
LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

UNA MIRADA INTERDISCIPLINÀRIA DES DE LES FONTS
DOCUMENTALS PER A L'APRENTATGE DE LA
HISTÒRIA.

Imma Sànchez i Boira

Tesi doctoral. Volum I
Lleida, 2015

IMMA SÀNCHEZ I BOIRA

**APROXIMACIÓ ALS ESPAIS I OBJECTES DE LES
CASES URBANES DE LLEIDA DES DEL FINAL
DEL SEGLE XIV FINS AL SEGLE XVI: DEL MÓN
REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES**

UNA MIRADA INTERDISCIPLINÀRIA DES DE LES
FONTS DOCUMENTALS PER A L'APRENTATGE
DE LA HISTÒRIA.

Universitat de Lleida
Departament d'Història
Programa de doctorat: Territori, Patrimoni i Cultura
Directors: Dr. Ximo Company i Dr. Enric Vicedo Rius
Lleida, 2015

TESI DOCTORAL

VOLUM I

Comença per fer el que sigui necessari,
després fes el que sigui possible
i sobtadament estaràs fent l'impossible
Sant Francesc d'Assís

En record del meu pare

Resum

Amb aquesta recerca perseguim conèixer com eren les principals estances que hi havia en una casa a la fi de l'edat mitjana i als primers anys de l'edat moderna. Per aconseguir-ho ens preocupem per saber com eren els mobles que hi hauríem trobat i per saber les característiques de la resta d'objectes que hi havia. La primera font d'informació per a fer aquest treball són els inventaris i encants que es feren a la ciutat de Lleida als segles XIV-XVI i que es conserven a l'Arxiu Capitular d'aquesta ciutat. La transcripció i l'anàlisi d'aquesta documentació permet d'analitzar els objectes descrits en el seu context (ús, funció i localització) i conèixer el seu valor econòmic. La utilització del català en aquests documents ens aporta, des de l'aspecte filològic, una informació molt valuosa del vocabulari i de la terminologia amb relació als espais i els objectes.

En segon lloc, com a complement indispensable d'aquesta font documental, hem recorregut a les fonts iconogràfiques. Les fonts iconogràfiques esdevenen l'altre puntal d'aquest treball. La seva contextualització i la seva anàlisi ens ha de permetre reflexionar sobre la seva validesa com a document històric. Hem intentat de cercar els objectes que són esmentats als documents de Lleida en les representacions que trobem en tota la iconografia de l'Europa occidental. Recorrem a la pintura sobre taula, bàsicament la realitzada a Catalunya, en un període ampli, que va des de final del segle XIV fins al segle XVI. Amb tot, som conscients de la necessitat d'ampliar les fonts iconogràfiques amb els models nòrdics (flamencs) i italians si permeten de documentar la informació de les fonts escrites.

Des de la perspectiva de la història de l'art, amb aquest projecte pretenem fer una valoració de les imatges com a reflex de la vida quotidiana de l'època i de la visió que els artistes tenien del seu entorn.

En tercer lloc, quan és possible, també són una font molt útil els objectes que es conserven als museus, que de vegades poden provenir de les excavacions arqueològiques.

Hem organitzat el treball en una part introductòria en la que es revisen les fonts documentals escrites i les fonts iconogràfiques, en una segona part on s'estudien tots els mobles que podem trobar a les cases i en una tercera part on s'analitzen els objectes que hi havia en tres espais de la casa: la sala -al voltant de la taula-, la cambra -al voltant del llit- i en darrer lloc, la cuina -al voltant de la llar de foc-.

El caràcter interdisciplinari de la investigació i la utilització d'una nova metodologia de treball que es basa en l'anàlisi comparativa i paral·lela de les fonts escrites i iconogràfiques ha d'esdevenir una eina eficaç per a l'aprenentatge de la Història.

Resumen

El objetivo de esta investigación es conocer cómo eran las principales dependencias de las casas a finales de la Edad Media y los primeros años de la edad moderna. Para ello, primeramente, nos ocupamos del mobiliario: saber cómo eran los muebles que ocupaban esas estancias y sus características, así como del resto de objetos que allí había. La primera fuente de información en este tipo de trabajo son los inventarios y "las listas de objetos vendidos en el mercado de segunda mano" ("els encants") que se elaboraron en la ciudad de Lleida en los siglos XIV-XVI y que se conservan en el Archivo Capitular de esta ciudad. La transcripción y el análisis de esta documentación permiten analizar los objetos descritos en su contexto (uso, función y localización) y conocer su valor económico. Así mismo, la utilización de la lengua catalana en estos documentos nos aporta, desde el punto de vista filológico, una información muy valiosa del vocabulario y de la terminología en relación con los espacios y los objetos.

En segundo lugar, como complemento indispensable de esta fuente documental, hemos recurrido a las fuentes iconográficas. Las fuentes iconográficas se convierten en el otro puntal de este trabajo. Su contextualización y su análisis nos permitirán reflexionar sobre su validez como documento histórico. Hemos buscado los objetos que han sido mencionados en los documentos de Lleida en las representaciones que encontramos en toda la iconografía de la Europa occidental. Recurrimos a

la pintura sobre tabla, básicamente la realizada en Catalunya, en un periodo amplio que va desde finales del siglo XIV hasta el siglo XVI. Con todo, somos conscientes de la necesidad de ampliar las fuentes iconográficas con los modelos nórdicos (flamencos) e italianos cuando estos permiten documentar la información de las fuentes escritas.

Desde la perspectiva de la historia del arte, con este proyecto pretendemos hacer una valoración de las imágenes como reflejo de la vida cotidiana de la época y de la visión que los artistas tenían de su entorno.

En tercer lugar, cuando ello es posible, también son una fuente muy útil los objetos que se conservan en los museos, que a veces pueden provenir de las excavaciones arqueológicas.

Hemos organizado el trabajo en tres partes: una parte introductoria en la que se revisan las fuentes documentales escritas y las fuentes iconográficas; una segunda parte donde se estudian todos los muebles que podemos encontrar en las casas; y una tercera parte donde se analizan los objetos habituales encontrados en tres espacios concretos de la casa: la sala -alrededor de la mesa-, el dormitorio -alrededor del cama- y por último, la cocina -alrededor del hogar-.

El carácter interdisciplinario de la investigación y la utilización de una nueva metodología de trabajo que se basa en el análisis comparativo y paralelo de las fuentes escritas e iconográficas debe convertirse en una herramienta eficaz para el aprendizaje de la Historia.

Abstract

With this research we want to know how the main rooms in a house were at the end of the middle ages and the early modern age. To achieve this goal we were concerned about the furniture that we found and the characteristics of other objects placed there. The first source of information in order to make this work is the inventories and the charms that were made in the city of Lleida during the fourteenth and the sixteenth century and that were preserved in the Chapter Archive of this city. The transcription and the analysis of these documents allow analysing the objects described in this context (use, function and location) and knowing their economic value. The use of Catalan language in these documents gives us, from a philological perspective, valuable information, on the vocabulary and terminology in related to objects and spaces.

Secondly, as a complementary indispensable documentary source, we have the iconographic sources. The iconographic sources become another support of this work. Its context and analysis should allow us to reflect on their validity as a historical document. We tried to look for objects that are mentioned in the documents of Lleida in the representations found in the iconography of Western Europe. Resort to panel painting, basically carried out in Catalonia in a broad period, which runs from the end of the fourteenth to the sixteenth century. However, we are aware of the need to expand the iconographic sources with Nordic models (Flemish) and Italian, if allowed, to document the information from written sources.

From the perspective of art history, with this project we intend to make an assessment of the images as a reflection of the daily life of the time and the vision that artists had of their environment.

Third, when it is possible, there are also useful sources objects preserved in museums, which sometimes can come from archaeological excavations.

We have organized the work in three parts: an introductory part in which written documentary and iconographic sources are reviewed; a second part where we study all the furniture to be found in homes; and a third analysing objects that were in three areas of the house: the living -around the table- the bedroom -around the bed- and finally the kitchen -around home open fireplace.

The interdisciplinary nature of the research and the use of a new methodology based on the comparative and parallel analysis of written and iconographic sources must become an effective tool for learning history.

Índex

Resum	5
Abreviatures emprades	12
Agraïments	13
PRIMERA PART	
<i>Capítol 1. Introducció: Presentació, justificació, metodologia i objectius</i>	19
1.1. Presentació	19
1.2. Objectius	21
1.3. Els inventaris, els objectes i qui se'ls mira	22
1.4. De la mirada a la paraula: els objectes a través dels inventaris	24
1.5. La fiabilitat dels inventaris	25
1.6. La descoberta de l'entorn domèstic	26
1.7. Aspectes metodològics: objectes i societat	27
1.8. Inventaris i encants: lectures paral·leles o lectures complementàries?	28
1.9. Qualitats i limitacions dels inventaris	29
1.10. L'espai és construït a partir dels objectes que conté	30
1.11. Les fonts escrites i les fonts iconogràfiques: realitat contrastada, realitat ampliada i realitat complementària	33
1.12. De la subjectivitat de l'escrivà o notari a la subjectivitat de l'artista	34
1.13. Límits cronològics	35
1.14. Una nova manera de veure el món: descobrir els objectes	37
1.15. Limitacions i aportacions de les fonts	44
1.16. Per què fins ara no s'ha posat en relació la informació que prové dels inventaris <i>post mortem</i> , uns textos notariaus ben documentats, amb la informació que tenim dels retaules i de la miniatura gòtiques?	46
1.17. Els museus espais de retrobada amb els objectes del passat	49
1.18. Els objectes, els museus i la didàctica	50
1.19. Com utilitzar aquestes fonts per fer comprensible la Història medieval?	50
1.20. Pla de treball i característiques d'aquesta recerca	55
<i>Capítol 2. La ciutat i l'Església de Lleida</i>	59
2.1. La ciutat de Lleida als segles xiv-xvi: la seva morfologia	59
2.2. L'especialització dels espais a la ciutat	61
2.3. La Suda: la parròquia dels eclesiàstics	69
2.4. L'Església de Lleida	71
<i>Capítol 3. Els habitatges i les cambres</i>	77
3.1. Els "albergs" o cases de Lleida	79
3.2. La casa de Pere de Rocamora	80
3.3. La casa de Joan de Peralta	81
3.4. La casa de Berenguer Vicent	81
3.5. La casa de Pere Morell	83
3.6. Altres cases de Lleida	84
<i>Capítol 4. Els documents</i>	89
4.1. De qui eren els béns?	91
4.2. Els inventaris	93
4.3. Els inventaris d'eclesiàstics	96
4.3.1. Els beneficiats i porcioners	96

4.3.2. <i>Els canonges</i>	99
4.3.3. <i>Els ardiaques, els sagristans i les altres dignitats</i>	101
4.3.4. <i>Els rectors de les parròquies</i>	103
4.3.5. <i>Els mestres de l'Estudi General i els eclesiàstics amb estudis</i>	103
4.4. Els inventaris de laics	105
4.4.1. <i>Nobles</i>	105
4.4.2. <i>Menestrals i ciutadans</i>	108
4.4.3. <i>Pagesos</i>	109
4.5. Els inventaris de les dones	111
4.6. Fiabilitat dels inventaris	113
4.7. Els encants	115
4.8. On es feien els encants	118
4.9. Els que compraven béns a l'encant	119
Annex: Llista dels documents (inventaris i encants dels segles XIV-XVI conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida)	123

SEGONA PART

<i>Capítol 5. Per jeure, per néixer i per morir</i>	137
5.1. La colga	139
5.2. Llits	156
5.3. Els <i>estrados</i>	173
<i>Capítol 6. Per menjar i deixar-hi coses</i>	187
6.1. Les taules	188
6.2. Les tauletes	218
6.3. Els taulells	225
6.3.1. Taulells per fer feina	226
6.3.2. Taulells de la casa	226
6.3.3. Taulells d'estudi	226
6.3.4. Taulells per portar la pasta o el pa	227
6.3.5. Taulell per a jugar	227
6.3.6. Taulell com a retaule	227
<i>Capítol 7. Per seure o per recolzar els peus</i>	241
7.1. Cadires rodones, plegadisses, de costelles i de barber	242
7.2. Bancs i banquetes	283
7.3. Escambells	305
7.4. Alcorsins	326
7.5. Seti	330
7.6. Escans i escons	333
<i>Capítol 8. Per guardar i endreçar els objectes</i>	343
8.1. Caixes	345
8.2. Arca	390
8.3. Arquibancs	397
8.4. Cofre	409
8.5. Armari	439
8.6. Tinell	458
8.7. Dreçador i aparador	466
8.8. Posts (lleixes o prestatges i altres coses)	469
8.9. Candelera	473
8.10. Massapà	477
8.11. Escudeller	489
<i>Capítol 9. Per llegir i per comptar</i>	493
9.1. Faristol	502

<i>Capítol 10. Per treballar</i>	515
10.1. Sedàs	518
<i>Capítol 11. Per tancar o per relacionar les cambres</i>	525
11.1. Escales	526
11.2. Porta	534
11.3. Tancaportes	540
11.4. Portalera	542
<i>Capítol 12. Per embellir la casa</i>	545
12.1. Cortines	552
12.2. Barres i altres objectes per a penjar	591
12.3. Carpita	601
12.4. Catifes	603
12.5. Draps d'Arràs, draps de pinzell i altres draps	620
12.6. Xalons	631
12.7. Estores	634
12.8. Miralls o espills	644
12.9. Gàbies	650
VOLUM II	
<i>Capítol 13. Per als infants</i>	661
13.1. Bressol o bres	662
13.2. Carrutxes o caminadors	678
<i>Capítol 14. Reflex de la religiositat</i>	685
14.1. Crucifix	686
14.2. Retaule	690
14.3. Oratoris	710
14.4. Imatges	714
14.5. Altars i objectes que s'hi relacionen	719
<i>Capítol 15. Per il·luminar unes cases fosques</i>	723
15.1. Finestra	724
15.2. Llumener	731
15.3. Llanterna	735
15.4. Canelobres	739
15.5. Pagès	753
15.6. Torxa (o antorxa)	758
15.7. Faró	760
15.8. Llàntia	761
<i>Capítol 16. Per escalfar quan fa fred</i>	763
16.1. Xemeneia	765
16.2. Foguer	770
16.3. Escalfador	784
<i>Capítol 17. Per la neteja de la gent i de la casa</i>	789
17.1. Rentamans (o llavamans)	800
17.2. Pentinador	805
17.3. Bugader	809
17.4. Ratera	815

<i>Capítol 18. Per saber l'hora</i>	817
18.1. Rellotges: de la sorra al metall	818
<i>Capítol 19. Altres realitats: les armes, els jocs, els llibres i els animals</i>	835
19.1. Per defensar-se o atacar	835
19.2. Per jugar	836
19.3. El món dels llibres i dels documents personals	837
19.4. Per cavalcar	838
19.5. La música	839
TERCERA PART	
<i>Capítol 20. La cambra i els seus objectes</i>	843
20.1. Màrfega	875
20.2. Matalàs	888
20.3. Fillola	905
20.4. Traspontí	907
20.5. Travesser	909
20.6. Orellers i orellals	921
20.7. Capçal	924
20.8. Coixineres (i coixins)	926
20.9. Sobrellit i cobrellit	933
20.10. Vànova	937
20.11. Cócera	971
20.12. Estrall i estrallenca	975
20.13. Tapit	977
20.14. Plomàs o plomassa	979
20.15. Guaengues	980
20.16. Flassada	984
20.17. Davantllit	996
20.18. Sotslit	1002
20.19. Sobrecel	1003
20.20. Papalló o pavelló	1011
<i>Capítol 21. La cuina i la llar de foc</i>	1019
21.1. Ast i aster	1032
21.2. Cavall de ferro	1042
21.3. Cremalls o clemàstecs	1047
21.4. Molls	1052
21.5. Calder i caldera	1055
21.6. Perol i perola	1065
21.7. Olles	1068
21.8. Graelles	1079
21.9. Greixonera	1084
21.10. Paelles	1087
21.11. Manxes	1097
21.12. Morters	1100
21.13. Esbromadora	1108
21.14. Rall o ratllador	1111
<i>Capítol 22. La sala</i>	1115
22.1. Tovalles	1143
22.2. Bancal	1174
22.3. Obra de Mèlica	1184
22.4. Escudelles	1199

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

22.5. Plats	1210
22.6. Setrills	1223
22.7. Culleres i cullers	1228
22.8. Forqueta (i forquilla)	1235
22.9. Ampolla	1240
22.10. Tenalles	1251
22.11. Poal	1262
22.12. Refredador	1265
22.13. Cistelles i cistells	1268
22.14. Tinters	1274
22.15. Bainot	1283
22.16. Mapamundi	1285
<i>Capítol 23. Conclusions i consideracions finals</i>	1289
<i>Bibliografia</i>	1331

Abreviatures emprades

ACL	Arxiu Capítular de Lleida
DCVB	<i>Diccionari català-valencià-balear</i> . Es pot consultar a internet.
DECLC	Joan Coromines, <i>Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana</i>
a.	abans
d.	després
doc.	document
cap.	capítol
fol.	foli
p.	pàgina, pàgines
vol.	volum

Agraïments

Hi ha moltes maneres d'apropar-se a l'edat mitjana. Al llarg dels anys he tingut l'oportunitat de fer-ho des de molts punts de vista. Recordo amb un cert grau d'enyorament els anys de formació a la Universitat Autònoma de Barcelona. Des del departament d'Art sempre em sentiré deutora dels ensenyaments magistrals del Dr. Joaquin Yarza. Sense la seva sàvia mirada de l'obra d'art i els coneixements que es desprenien de les seves paraules, segurament avui no hauria pogut aventurar-me en aquesta recerca. Un gran medievalista que em va saber transmetre el rigor científic necessari per comprendre l'art amb tota la seva globalitat, i un gran observador que sabia apropar-se al mateix temps als detalls més petits de les pàgines miniades dels manuscrits medievals. D'aquells anys també agraeixo les lliçons del Dr. Eduard Carbonell. Amb ell, les classes eren un espai d'intercanvi, de reflexió i de debat. Molts interrogants s'obrien quan s'intentava donar resposta a la complexitat de l'art medieval català. D'altra banda, una mica allunyat del món medieval, el Dr. Antoni Marí transformava les seves classes en un espai de diàleg amb els artistes i amb llurs creacions. Des d'aquesta relació, estètica i filosòfica amb l'art contemporani, puc apropar-me avui també a l'art medieval, sobretot a les arts figuratives.

La meva relació amb el món medieval no ha estat només des de l'art. Paral·lelament, calia apropar-se a la Història Medieval i el seu context. En els cursos de Doctorat, la meva visió de l'edat mitjana s'eixampla amb les sessions acadèmiques del Dr. J. E. Ruiz Domènech, que em va acostar a la societat medieval, a la història de les mentalitats i a la història social, en definitiva.

Vaig començar a observar les obres d'art en el seu context arran de la meva col·laboració a la *Catalunya Romànica*, sota el guiatge del professor Eduard Carbonell. Amb ell vaig descobrir l'art romànic en el seu espai: el territori. La meva relació de l'art anava més enllà de l'aprenentatge intel·lectual i de la mirada de les obres d'art a través dels museus. Gràcies a tots els companys de l'Autònoma que aquells anys ens vàrem engrescar en aquesta tasca; aquesta col·laboració també em va servir per aprendre moltes coses. Vull recordar en Jordi Camps, l'Anna Orriols, l'Imma Lorès, i molts més.

El postgrau en "Organització i gestió d'empreses culturals" a la Universitat Oberta de Catalunya, sota la direcció Glòria Munilla em va acostar al món del patrimoni. Un patrimoni que cal fer visible i que cal saber transmetre. Un patrimoni amagat també darrere les produccions artístiques o protegit en els museus. Aquestes inquietuds em van portar a la realització d'un curs de "Comissariat d'exposicions: Creació i gestió", dirigit per la Glòria Picazo.

La necessitat de transmetre tot el que la història i l'art ens aporten em va acostar al món de la museografia. El màster en "Museografia didàctica" a la Universitat de Barcelona amb el Dr. Xavier Hernández Cardona i el Dr. Joan Santacana Mestre em va obrir les portes al món de la didàctica. L'oportunitat de convertir en una exposició el treball de fi de màster *Una taula parada. Pobres, malalts i pelegrins a la Lleida medieval* començava a orientar el meu espai de recerca a l'entorn de la vida

quotidiana i de la didàctica.¹ En aquesta exposició, a partir de les pintures de la Pia Almoïna, vaig iniciar una nova via d'exploració per poder comprendre l'obra d'art des de la seva complexitat; és a dir, des dels aspectes més formals, fins a la seva funcionalitat i la necessitat d'entendre el seu propi context. El meu interès era apropar les imatges que veïem, representades a l'entorn de la taula parada, a partir dels objectes representats a sobre i a sota d'aquesta taula, uns objectes senzills i quotidians que havien de permetre poder entendre la realitat de la ciutat de Lleida i la seva gent a la baixa edat mitjana. A més, perseguíem també el propòsit d'acostar les pintures murals a la seva ciutat. Sense el suport del Museu no s'hauria fet realitat. Recordo especialment el treball fet amb en Miquel, la Carme i l'Isidre.

La vida quotidiana ha estat un dels grans temes que més m'ha cridat l'atenció i que al llarg d'aquests anys ha centrat les meves recerques. La meva col·laboració en la realització del llibre *La vida quotidiana a Catalunya en l'època medieval*, del que n'és l'autor el Dr. Jordi Bolòs, em va iniciar en la relació de la història medieval i l'art medieval. A partir d'aquell treball vaig començar a veure les possibilitats que l'art medieval ens ofereix als historiadors de l'art per conèixer la vida i la societat a l'edat mitjana; i a la inversa, veure també com els historiadors ens podem apropar a l'art. El meu interès cap a una història social de l'art ha portat a plantejar-me la relació de les imatges amb els seus contextos.

Des del departament d'Història de la Universitat de Lleida he tingut l'oportunitat de participar en jornades, col·loquis i cursos organitzats pels professors de la secció de medieval, el Dr. Jordi Bolòs, el Dr. Joan Busqueta i el Dr. Flocel Sabaté. Amb ells i els seus equips he pogut formar-me al costat dels millors coneixedors de l'edat mitjana. Al departament d'Història vull agrair també el seu suport en els anys de becària predoctoral FI AGAUR. D'una manera especial, al Dr. Enric Vicedo que, com a codirector de la tesi, em va donar suport i em va animar a tirar endavant aquesta recerca.

No hauria estat possible fer aquesta tesi sense les facilitats que des de l'Arxiu Capitular de Lleida hem tingut, en Jordi i jo, per poder consultar els documents. L'ambient de cordialitat i proximitat de l'Ana i la Rosana han fet més fàcil aquesta feina.

De la Biblioteca de Lletres de la UdL em venen molts records. Especialment els d'aquells anys en els que vaig compartir tantes hores. Vaig aprendre molt, i vaig poder sentir-me part d'un món i d'una professió que fa possible una relació molt especial amb la recerca. Vull agrair a la Rosa, l'Eugènia, la Cristina, la Ruth, la Remei i l'Helena totes les converses compartides; i especialment a la Rosa i a l'Assun per donar-me totes les facilitats per consultar i per poder accedir a la informació i als llibres que han fet possible aquesta investigació.

A la Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social de la Universitat de Lleida he trobat l'espai en el que, des de la pràctica del dia a dia, és possible *la mirada interdisciplinària del coneixement per a l'aprenentatge*. I no puc deixar de banda el departament de Didàctiques Específiques que m'ha acollit cordialment, ara ja puc dir que des de fa uns anys. Vull agrair a la Carme Jové, a la Nayra, a la Carme Molet i a la Marisé la seva empena i el seu suport per tal d'animar-me a acabar aquesta tesi.

---

¹ Comissària de l'exposició "*Una taula parada. Pobres, malalts i pelegrins a la Lleida medieval*", exposició que es va organitzar en col·laboració amb el Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal, Lleida, juliol - desembre de 2003.

L'any 2014, vaig tenir l'oportunitat conversar amb la Dra. Perrine Mane, membre del Groupe d'Archéologie Médiévale de París. Em va obrir les portes de casa seva i les del centre de treball de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París. Vull agrair especialment aquella trobada, les seves orientacions, reflexions i el seu suport; i totes les facilitats que em va donar per accedir a l'EHESS i a la documentació del centre. A més, aquells dies de treball a París no haurien estat possibles sense l'ajut desinteressat i l'amabilitat de la Patricia Bleton.

Tot això no hauria estat possible sense el recolzament dels directors d'aquesta tesi, el Dr. Ximo Company i el Dr. Enric Vicedo-Rius. Des de dues disciplines diferenciades, com l'Art i la Història, des d'una visió que va més enllà dels marcs cronològics tradicionals, la història medieval i la història moderna, no hauria pogut construir aquesta tesi sense el seu suport. Gràcies a en Ximo Company pels seus ànims, recolzament i paciència; gràcies a l'Enric Vicedo pel seu suport, rigor i confiança.

I en darrer lloc vull donar les gràcies a la meva família, a l'Anna, l'Elisabet i l'Andreu, per valorar el meu treball i per animar-me especialment al llarg d'aquest darrer estiu. Gràcies a en Jordi per la paciència d'haver de compartir les meves preocupacions i també pels seus ensenyaments i el seu suport. Recordo amb il·lusió la recerca conjunta de llibres en les llibreries i els museus, les passejades pel Museu Nacional d'Art de Catalunya o pels museus de Londres i de París, sovint amb una càmera i una llibreta sota el braç. Gràcies també a la meva mare i als meus germans que esperaven amb impaciència la finalització d'aquest treball. Ells saben que era per a mi una il·lusió des de feia anys.

PRIMERA PART

CAPÍTOL 1

Introducció: Presentació, justificació, metodologia i objectius

1.1. Presentació. Amb aquesta investigació volem continuar el treball de recerca que vam iniciar amb la transcripció dels inventaris i encants conservats a l'arxiu capitular de Lleida. El resultat va ser la publicació de tres volums, que corresponen als segles XIV- XVI.² En la introducció d'aquests tres volums es va fer una primera aproximació a l'anàlisi dels documents notariais per a conèixer com eren les cases d'un bon nombre d'eclesiàstics –i d'alguns laics– de Lleida i saber quines eren les seves condicions de vida materials.

Comptem amb 177 documents notariais, bàsicament inventaris i encants, d'entre els anys 1343 i 1568, que es conserven al fons de l'Arxiu Capítular de Lleida. Un aspecte que és característic d'aquest conjunt d'inventaris és que la majoria d'ells fan referència a eclesiàstics, preveres beneficiats, canonges, prebosts o pabordes, ardiaques, rectors de parròquies de la ciutat de Lleida, etc. Això és interessant pel fet de permetre'ns endinsar en un estament social determinat. És cert que hi ha alguns documents excepcionals que no hi encaixen, com poden ser els documents 133 i 135, inventaris dels castells de Lluís des Valls o de Diomedes Lladró, senyor d'Anglesola, i encara algun altre.

Aquest estudi pretén ser una aportació al coneixement de la vida quotidiana de la ciutat de Lleida en el marc d'un període cronològic ampli, tot prenent com a fil conductor els objectes i els mobles que es conservaven a l'interior de les cases. Els estudis que s'han fet a Lleida sobre aquesta realitat són gairebé inexistent i, per tant, són molt necessaris en el context de Catalunya, del conjunt de terres de parla catalana i de l'Europa occidental.³ Les aportacions a l'estudi dels espais domèstics i del seu mobiliari en el marc cronològic que pretenem estudiar són encara escasses. La manca d'informació de la que es disposava fins ara, posa encara més de relleu la importància d'un estudi d'aquesta mena i la necessitat d'utilitzar aquests tipus de fonts per a conèixer la vida

---

² J. BOLÒS – I. SÀNCHEZ-BOIRA, *Inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida (segles XIV-XVI)*, 3 volums, Fundació Noguera, Barcelona, 2014.

³ En el context europeu, en els darrers anys, s'han portat a terme un seguit de treballs que permeten relacionar els objectes, la cultura material, les formes de consum, el gènere, la família i la vida quotidiana. Vegeu, per exemple: Raffaella SARTI, *Vita di casa. Abitare, mangiare, vestire, nell'Europa moderna*, Editori Laterza, Bari, 2008; Renata AGO, *Il gusto delle cose. Una storia degli oggetti nella Roma del Seicento*, Donzelli editore, Roma, 2006; Elizabeth CURRIE, *Inside the renaissance house*, Victoria and Albert Museum, Londres, 2006. En el mateix marc cronològic que proposem per aquesta investigació es fa imprescindible la consulta d'un treball clàssic i referent per a l'estudi dels interiors domèstics, com és el de: Peter THORNTON, *The Italian Renaissance Interior 1400-1600*, Harry N. Abrams, Inc., Publishers, Nova York, 1991; vegeu també: Peter THORNTON, *Authentic Decor. The domestic interior 1620-1920*, Seven Dials, Londres, 2000. També és una interessant aproximació a les qüestions relacionades amb els objectes materials de la vida quotidiana, a partir de l'anàlisi multidisciplinària d'una diversitat de béns en la que es posen de relleu problemes metodològics i d'interpretació: Tara HAMLING – Catherine RICHARDSON (eds.), *Everyday Objects. Medieval in Early Modern Material Culture and its Meanings*, Ashgate Publishing Limited, 2010.

quotidiana a la baixa edat mitjana. Certament, l'aproximació als espais domèstics a partir dels inventaris *post mortem* conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida evidencia que Lleida no es mantingué al marge dels canvis materials i culturals que es varen succeir al llarg d'aquests segles; encara més, és important reivindicar la importància de Lleida com un centre innovador i receptor de primer ordre, als llarg dels segles XIV i XV i també, no pas menys, al llarg del segle XVI. Certament, a Lleida, d'ençà de l'any 1300 hi tenia la seu el primer Estudi General de la Corona Catalanoaragonesa.

L'elecció d'un període cronològic sempre pot plantejar dificultats de justificació. Per què els anys 1343 i 1568 marquen l'inici i el tancament del marc cronològic d'aquesta investigació? La raó principal es troba en l'accés a les fonts documentals. La conservació a l'Arxiu Capitular de Lleida de més de 175 documents notariais, entre inventaris i encants, que es perllonguen des de la primera meitat del segle XIV (any 1343) fins a mitjan del segle XVI (any 1568), permet centrar la nostra recerca bàsicament en aquest període, documentat gràcies a aquestes fonts escrites. L'homogeneïtat de les fonts i la relativa abundància de la documentació poden justificar una anàlisi comparativa d'aquest llarg període i l'estudi dels espais de la casa i dels objectes conservats al seu interior. Observar què es conservava a l'interior de cadascuna de les cambres i estances de la casa permet conèixer diferents realitats materials de la vida quotidiana de la gent que hi vivia, de les seves necessitats prioritàries i de les activitats de cada dia. També permet avaluar les formes de vida i de pensament, així com els corrents culturals i intel·lectuals de l'època i de la ciutat on tenien l'habitatge.

L'eix principal d'aquesta recerca són els inventaris i els encants que serveixen com a font documental que ens permet d'estudiar l'època medieval. La primera justificació d'aquest treball és motivada per la necessitat de fer conèixer un fons documental excepcional conservat a la ciutat de Lleida. Evidentment, les característiques dels documents i la riquesa d'aquestes fonts documentals esdevenen una eina de treball vàlida per a poder conèixer com es vivia als darrers segles medievals.

Els àmbits de la nostra investigació es mouen entre la investigació històrica i la història de l'art. Amb aquesta investigació volem iniciar una recerca interdisciplinària que té com a objectiu principal la identificació i l'estudi dels objectes quotidians que formaven part dels espais domèstics a la baixa edat mitjana. En una segona fase d'anàlisi, un cop identificats els objectes conservats, que són esmentats en els documents notariais, perseguim fer una aproximació a la reconstrucció dels espais domèstics. Uns espais domèstics que es poden identificar i reconèixer en gran part a partir dels objectes que contenen, els quals, per la seva banda, permeten fer una caracterització d'aquests espais viscuts, on hi van viure gent fa uns cinc-cents anys.

Per què els objectes? La justificació es desprèn també de les mateixes característiques de les fonts escrites: els inventaris contenen, essencialment, una *llista d'objectes*. Després de transcriure els documents, una tasca enriquidora que ens ha permès de veure la riquesa d'objectes que existia en els entorns domèstics, hem cregut que era important poder utilitzar aquesta informació per poder avançar en el coneixement de la vida quotidiana a la baixa edat mitjana i aprofundir en la descoberta de la cultura material d'aquests segles. El que pretenem amb aquesta investigació és aclarir, a través de la documentació escrita, quins eren els objectes quotidians més significatius i rellevants que hi havia a moltes de les cases de la ciutat de Lleida a la baixa edat mitjana. Si és prou important fer una anàlisi dels objectes quotidians d'aquest període, pensem que, fent un pas endavant, aquesta investigació ha de permetre identificar cada un dels objectes més representatius i significatius dels diferents espais domèstics. Fet aquest estudi individualitzat de cada objecte, la intenció última que ens proposem, en aquesta recerca, és poder reconstruir alguns dels espais de la casa, a partir del

coneixement dels objectes que hi havia al seu interior i que envoltaven mobles com podia ser el llit i la taula o elements arquitectònics com la llar de foc.

1.2. Objectius. Si haguéssim de resumir els objectius generals d'aquest treball ho podríem concretar de la següent manera:

- Fer conèixer un fons documental notarial excepcional conservat a la ciutat de Lleida, que recull inventaris i encants que s'estenen del segle XIV fins al segle XVI.
- Fer una aproximació a la vida quotidiana de la ciutat de Lleida a partir d'aquestes fonts documentals.
- Conèixer els espais domèstics de la baixa edat mitjana a través dels seus objectes.
- Descobrir i entendre els espais viscuts –com a reflex dels gustos i costums de cada persona– per la gent que va habitar a Lleida als darrers segles medievals, a través del coneixement dels seus objectes.

Evidentment ens trobem davant d'uns objectius molt amplis, que cal concretar en uns objectius més específics:

1. Fer una aproximació als espais i als objectes de les cases de Lleida des de final del segle XIV fins al segle XVI, a partir de la consulta i estudi dels documents escrits. Conèixer, identificar i diferenciar els objectes d'ús quotidià a través de les fonts documentals.

2. Utilitzar les fonts iconogràfiques, bàsicament la pintura i la miniatura gòtiques, per identificar els objectes inventariats en els documents notarials.

3. Reflexionar sobre les aportacions de les fonts documentals i iconogràfiques per a l'aprenentatge de les ciències socials. Fer una mirada interdisciplinària de les fonts per a l'aprenentatge del nostre passat i també d'allò que ara tenim al nostre entorn.

Aquests objectius específics ens han de permetre resoldre algunes qüestions metodològiques i plantejar nous camins d'investigació en la didàctica de les ciències socials.

Per assolir aquests darrers objectius, ens hem plantejat, com hem dit, fer ús d'un altre tipus de documentació: la que prové de les fonts iconogràfiques. Les fonts iconogràfiques, esdevindran al llarg de les properes pàgines una altra eina d'informació per tal d'identificar els objectes que registren les fonts documentals. L'ús de les imatges, com a font documental i com a recurs per poder assolir els objectius que ens hem plantejat, ens porta a proposar un nou plantejament metodològic pel que fa a la utilització de les imatges i per poder documentar i entendre millor els objectes, tal i com els inventaris ens els presenten. Es tracta d'un treball interdisciplinari amb una base documental i artística fet a partir de les imatges que provenen de les fonts iconogràfiques d'aquest període. El punt de partida, com acabem de dir, són els documents notarials conservats a Lleida. Ja exposarem més endavant l'ús que se'n farà d'aquest tipus de documentació i les seves aportacions.

És fa palès l'interès que des de fa anys els historiadors de l'art mostren pel context social de l'època de les obres que ells estudien, per poder determinar millor les qüestions d'estil i la seva

evolució, la biografia dels artistes, els tallers, la datació de les obres, els seus materials i els processos de realització. També cal assenyalar que la posició dels historiadors ha canviat en els darrers anys. D'utilitzar les imatges “*pour illustrer leur étude*”⁴, els historiadors treballen ara més aviat amb una diversitat important de fonts per portar a terme les seves recerques “*puisqu'il leur a fallu se convaincre que l'histoire ne s'écrit pas seulement avec des textes, comme ils le disaient jadis, mais aussi avec des objets –l'essor de l'archéologie y a contribué– parmi ces objets des images*”.⁵

D'altra banda, la història també ha fet seus mètodes i problemàtiques que provenen dels àmbits de les ciències humanes i socials ja més familiaritzats en l'anàlisi de les imatges. La història de les imatges en el nostre món contemporani participa també de qüestions lligades a la semiologia, la sociologia i l'antropologia social i cultural. Les imatges en el món actual juguen un paper molt important, i l'historiador no pot restar aliè a tota aquesta realitat: estem envoltats d'imatges.

Davant d'aquest fet, els historiadors també trobem en les imatges del passat un espai per a la reflexió.⁶ A través de les imatges que tenim del passat medieval ens podem interrogar sobre tot allò que ens distància d'allò representat en aquestes imatges, però també podem *mirar* les imatges del passat des del present.⁷ Una realitat present farcida també d'objectes quotidians, com els objectes que hi havia a moltes cases de Lleida. Entendre la diversitat i complexitat medievals pot ser una bona manera d'entendre la diversitat i complexitat del món actual.

1.3. Els inventaris, els objectes i qui se'ls mira. El gran nombre de treballs que s'han portat a terme a partir dels inventaris demostra que l'inventari és el tipus de document que proporciona la informació més precisa i de més qualitat en relació a tots els béns que tenia un individu.⁸

En els inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida molt sovint es passa d'inventariar a descriure, per tal de poder identificar exactament un objecte. Quan cal identificar amb precisió un objecte, se n'assenyalen les característiques. Això ens permet no només d'identificar l'objecte sinó també reconèixer-ne les seves qualitats materials.⁹ D'altra banda, cal afegir un altre aspecte força interessant. La major part dels inventaris de Lleida aporten una informació que té un valor afegit important: a més a més d'inventariar els objectes, de fer un registre de cada un d'aquests objectes, en cada inventari gairebé sempre s'estableix una relació a cada un dels espais de la casa. Podem saber exactament els objectes que hi havia distribuïts en

⁴ Jean-Claude SCHMITT, “Introduction”, a *Les images dans l'Occident médiéval*, Brepols, Turnhout, 2015, p. 7

⁵ Jean-Claude SCHMITT, “Introduction...”, p.7

⁶ Per poder tenir una visió àmplia de les relacions entre les imatges i la història i el tractament d'aquestes fonts d'informació; vegeu: Axel BOLVIG - Phillip LINDLEY, *History and Images. Towards a New Iconology* Brepols, Turnhout, 2003.

⁷ En relació a les imatges, la seva anàlisi, els problemes d'interpretació i valoració com a font documental, ens podem remetre als treballs següents: Annie DUPRAT, *Images et Histoire. Outils et méthodes d'analyse*, Éditions Belin, Paris, 2007; Axel BOLVIG - Phillip LINDLEY, *History and Images. Towards a New Iconology*, Brepols Publishers, Turnhout, 2003; Ludmilla JORDANOVA, *The look of the past. Visual and material evidence in the Historical Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012

⁸ Vegeu, per exemple, el treball de Maria de los Ángeles RAYA RAYA, “La importancia de los inventarios en el estudio de la platería: el inventario de 1507 de la catedral de Córdoba”, Córdoba, 2006.

⁹ Per a una aproximació a la problemàtica d'aquesta font documental i les seves possibilitats, vegeu: H. SOBRADO CORREA, “Los inventarios *post-mortem* como fuente privilegiada para el estudio de la historia de la cultura material en la Edad Moderna”, *Hispania. Revista Española de Historia*, LXIII/1, núm 215, 2003, p. 825-862.

cadascun d'aquests espais, i encara, en alguns casos, fins i tot, com estaven distribuïts els objectes i la situació que tenien en cada una de les cambres. Aquesta peculiaritat permet **resituar** alguns objectes respecte d'altres i fer la **reconstrucció** de l'espai domèstic. L'aproximació a la situació *real* que els objectes podien tenir dintre de la casa ens permet investigar més a fons sobre les característiques d'alguns objectes i, sobretot, poder esbrinar l'ús i la funció que tenien. Permet també *imaginar* l'aspecte global de la cambra i l'ordenació de l'espai domèstic i, en definitiva, mostrar-nos l'interior dels habitatges. És a dir, podríem afirmar que, a partir dels inventaris, serà possible contextualitzar els objectes en cada un dels espais domèstics. De fet, així intentarem de fer-ho –amb relació només a unes quantes dotzenes d'objectes- a la tercera part d'aquesta recerca.

En aquest sentit, el document escrit, l'inventari, esdevé no només una font d'informació quantitativa que ens apropa als objectes quotidians en termes numèrics, quantitius, sinó que també esdevé una font d'informació excel·lent per a poder *re-construir*, cinc-cents anys més tard, els espais domèstics, les seves qualitats i la seva l'aparença, a partir del coneixement dels objectes que sabem que hi havia al seu interior. Els inventaris ens permeten veure els canvis i les transformacions d'aquests espais de la casa habitada a través dels objectes. L'anàlisi de la documentació fa que sigui possible identificar aquests objectes, la seva presència als habitatges al llarg dels anys, els canvis formals que van patir i les seves característiques. Veurem també, a partir de casos concrets, l'increment o la disminució de l'ús d'alguns objectes i, fins i tot, en algun cas, la seva desaparició (per exemple en esdevenir-se el pas dels segles medievals a l'edat moderna).

Fig. 1.1. *Oratorio dei Buonomini di San Martino*, Florència, Itàlia.¹⁰ Taller de Domenico Ghirlandaio, segle XV. Aquest fresc representa un notari fent l'inventari *post-mortem* de totes les coses que es conservaven a l'interior d'una caixa i que van ser donades a la fraternitat caritativa dels Buonomini di San Martino de Florència. Aquesta representació ens permet tenir una aproximació a aquest procés de fer l'inventari i al seu desenvolupament. El realisme acurat de l'escena reconstrueix tot el procés: els registres dels objectes que es conserven a la caixa són anotats escrupulosament davant les mirades atentes dels diferents personatges, que potser fan de testimonis.

¹⁰ Bruce COLE, *Italian Art, 1250-1550: The Relation of Renaissance Art to Life and Society*, Harper and Row, Nova York, 1987, p. 187.

La informació que ens aporten els inventaris conservats d'algunes cases de la ciutat de Lleida a l'edat mitjana fa que gairebé sigui possible entrar avui dins de les cases dels canonges, preveres i beneficiats, i recórrer cada un dels seus espais interiors. La nostra capacitat d'imaginació ens permet reconstruir *virtualment*¹¹ l'entrada de la casa, la cuina, les cambres, l'estudi i cada racó de la casa, amb els seus mobles i objectes. No és pas fruit de l'atzar: aquests documents notariais amaguen una valuosa informació, de primera mà, amb un grau de fiabilitat important. Tan és així que les descripcions aportades pels inventaris i encants ens connecten amb aquella realitat. A través de la mirada que va fer un notari fa uns cinc-cents anys dels espais de la casa o de les anotacions de l'escrivà, els inventaris són uns documents que permeten conèixer com eren els espais domèstics i, com hem assenyalat, fan possible de fer una aproximació a la vida quotidiana.¹² La del notari no era només una observació rutinària: per poder inventariar calia *mirar* cada un dels racons i espais de la casa, observar detingudament tot l'entorn i, si era necessari, obrir les caixes, els arquibancs, els cofres, els armaris i tots i cadascun els calaixos que hi havia. Certament, calia mirar i calia saber com es deia allò que s'estava observant.

Aquella mirada es tradueix en un document escrit, l'inventari, un tipus de document que s'anava confeccionant al llarg d'una passejada pels espais de la casa, amb la mirada d'aquells *ulls notariais*; aquest passeig per les estances de l'habitatge podia durar un dia o diverses jornades.¹³ Els inventaris traslladen amb paraules les *impressions, els coneixements i les observacions* de tot el que han vist dins de casa, tant el notari com els seus ajudants. A més, com diuen els mateixos documents, solien ser acompanyats d'uns testimonis, sovint els mateixos marmessors encarregats del compliment de les clàusules del testament del difunt (en el cas que existís).

1.4 De la mirada a la paraula: els objectes a través dels inventaris. Fonamentalment, els inventaris i encants posen en evidència la relació d'objectes que hi havia en un habitatge. Són documents que ens apropen a un context molt concret: la casa. Una font directa de coneixement que ens enumera detalladament tot el que aquells *ulls notariais* veien a l'interior de cada un dels espais o estances. En aquests textos s'enumeren tots els béns mobles (i s'ignoren, això sí, tots els elements que no eren mobles, com per exemple les xemeneies, els festejadors de les finestres, les escales d'obra, etc.; si en sabem alguna cosa, d'aquests elements, sempre és d'una manera indirecta, quan serveixen per situar algun altre objecte o espai).

En el procés d'haver d'inventariar tots els béns mobles –que podien ésser venuts als encants!–, les coses i els objectes havien de tenir un nom. Quan es fa l'inventari hi ha la necessitat de posar nom a tot; posar nom als objectes per poder-los distingir, identificar, relacionar i sobretot

¹¹ Sobrado Correa també qualifica de *virtual* l'entrada que avui fem a aquests espais domèstics des dels documents notariais. Vegeu: H. SOBRADO CORREA, "Los inventarios post-mortem...", p. 826, nota 1.

¹² "Pour évoquer le cadre et les activités de la vie quotidienne, il n'est pas d'autre source écrite qui égale la richesse des inventaires mobiliers...". Vegeu: Françoise PIPONNIER, «Inventaires bourguignons (XIVe-XVe siècles)», a Ad VAN DER WOUDE - Anton SCHURMAN (eds.), *Probate Inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development*, Hes Publishers, Utrecht, 1980, p. 138.

¹³ Françoise Piponnier contrastava així les diferències entre la informació que prové dels inventaris notariais amb la que prové de l'arqueologia: "Le témoignage archéologique, totalement involontaire, n'est pas biaisé par l'intervention des facteurs humaines qui jouent dans la rédaction des inventaires ou actes de vente. L'analyse peut alors s'appliquer directement aux matériaux, aux formes, aux dimensions, aux poids, aux décors, aux techniques de fabrication, éventuellement aux traces qui témoignent d'une utilisation". Vegeu: Françoise PIPONNIER, « Inventaires bourguignons (XIVe-XVe siècles) », a Ad VAN DER WOUDE - Anton SCHURMAN (ed.), *Probate Inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development*, Hes Publishers, Utrecht, 1980, p. 136.

valorar; per aquest motiu, podem considerar els inventaris com uns documents de referència. En l'inventari, els objectes es diferencien o s'identifiquen pel seu nom i aquest nom és en català. Aquesta realitat, que pot semblar una obvietat, té molta importància pel tipus de treball que estem fent.

En aquesta investigació ens centrarem bàsicament en el conjunt d'inventaris dels béns mobles d'algunes persones de Lleida dels segles XIV, XV i XVI. Podem considerar que és un conjunt excepcional, a causa del gran nombre d'inventaris que es conserven amb relació a una sola ciutat, però també és un conjunt notable pel fet que tots (o gairebé tots) aquests documents són redactats en català. En molts altres països europeus, els inventaris *post mortem*, a la fi de l'edat mitjana, encara eren escrits en llatí. En el nostre cas, el fet que estiguin escrits en català té una gran importància perquè serveix per a un millor coneixement del lèxic emprat en una ciutat catalana, a la tardor de l'edat mitjana, a l'hora d'esmentar centenars o milers d'objectes diversos. Quan llegim alguns dels documents primerencs, de vegades començats en llatí, ens adonem que al notari o escrivà, que coneixia perfectament el llatí, li mancaven paraules per expressar allò que havia de descriure amb precisió en aquesta llengua; aquest devia ser un dels motius que feien que s'abandonés el llatí i hom passés a escriure en la seva llengua i en la de la gent que l'envoltava; en un català ric, ple de matisos i d'influències lèxiques. Així doncs, aquests inventaris ens aporten alhora informació molt valuosa en relació al vocabulari i al lèxic que serveix per a descriure els espais i els objectes. Per cert, això ens permetrà veure, en les properes pàgines, com, al llarg dels segles medievals, la llengua també canvià, com també canviaren els espais de les cases, els objectes i les persones. Els objectes es transformen i n'apareixen de nous. El vocabulari s'enriqueix i va variant, i de la mateixa manera el nom de les coses. Els documents notariaus, en el cas de Lleida, permeten veure alguns d'aquests canvis de llenguatge, de denominació dels objectes, que suposa, de vegades, per a nosaltres, una dificultat més gran a l'hora de determinar i fixar el nom de les coses. Malgrat tot, com es veurà, en general no hi hagué uns canvis molt importants. Nosaltres haurem d'intentar aconseguir una identificació dels objectes que estudiem en els diferents apartats al llarg dels anys. En el fons –i aquest és un altre tema– és important per a les generacions actuals conèixer i consolidar els noms que tenien les coses a l'edat mitjana, és a dir el lèxic, per identificar tot allò que es refereix a la vida quotidiana. I, com veurem més endavant, cal poder anomenar allò que apareix en una imatge amb el nom que rebia quan es va crear la pintura o la miniatura. Esmentem-ne alguns exemples: cal dir pel seu nom a l'escambell, al pagès o la grua, a l'oreller i al travesser, al cremall i el cavall de foc, i a la greixonera o a l'escudella. Certament, cal retre homenatge a tots els esforços que s'han fet en aquest sentit, com per exemple el que trobem en el catàleg de l'exposició *Del rebost a la taula. Cuina i menjar a la Barcelona gòtica*.¹⁴

1.5. La fiabilitat dels inventaris. D'aquest tema n'haurem de parlar més. Ara, però, ja convé de dir-ne algunes coses. Seguint la metodologia que va establir Micheline Baulant cap els anys vuitanta, els inventaris conservats a Lleida, com en els models anglesos i també francesos, descriuen els objectes cambra per cambra, resseguint tots els espais de la casa.¹⁵ Aquest esquema descriptiu permet relacionar els objectes entre ells i el seu entorn i fa que sigui possible d'imaginar els espais, les estances que els acullen. La fiabilitat dels inventaris en algun cas esdevé extraordinària. Són documents perfectament datats que esdevenen una important eina de caràcter administratiu o

¹⁴ Museu d'Història de la Ciutat – Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1994.

¹⁵ En relació a les tipologies d'inventaris vegeu: Micheline BAULANT, «Typologie des inventaires après décès», a Ad VAN DER WOUDE - Anton SCHUURMAN (eds.), *Probate inventaires. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development*, Utrecht, 1980, p. 39.

notarial. No són documents merament descriptius, sinó que són instruments legals amb un important valor jurídic. Molts inventaris, a part de fer una enumeració descriptiva de tot allò que hi havia a casa, concreten també les circumstàncies i el temps que va caldre per fer l'inventari. No només podem conèixer l'any en què es va escriure l'inventari sinó que també el moment del dia, les condicions en què es fa (circumstàncies personals del propietari de la casa) i les característiques i circumstàncies que envolten alguns objectes (donació, propietari, pendent de pagament per haver estat empenyorat). A tot això que hem esmentat, els documents aporten també informació sobre l'estat de conservació dels objectes, les seves qualitats materials, la seva mida i, en el cas dels encants –que molts cops complementen els inventaris–, el preu dels objectes. Tenim pocs casos en què hi hagi una estimació del valor que podien tenir els béns (encara que n'hi ha algun sobretot amb relació als llibres).

Els inventaris ens informen dels objectes conservats en els diferents espais de la casa; també hi ha una relació d'objectes molt sovint dispersos entre les diferents cambres, d'objectes abandonats i en desús. Moltes vegades descontextualitzats del seu espai propi i funcional i alhora, i malgrat això, en la major part dels casos, estrictament inventariats i descrits en relació a cada una de les cambres de la casa i dels seus espais. Esdevenen els inventaris la manera d'ordenar un desordre aparent?

1.6. La descoberta de l'entorn domèstic. La descoberta dels inventaris és la descoberta dels entorns domèstics a través dels objectes. Els inventaris permeten fer una aproximació a les condicions de vida dels individus que habitaven les cases i als seus espais i, també en algun cas, ens acosten a les dels condicions de vida dels seus entorns familiars més propers; és el cas dels parents o de les dones que havien fet de serventes o majordones a les cases, per exemple. Ens acosten a les necessitats de la gent, als canvis de costums, a les modes i a les transformacions materials de la societat.¹⁶ L'estudi dels inventaris permet apropar-nos a la vida quotidiana de moltes persones, al seu entorn domèstic on es desenvolupen activitats múltiples en espais complexos. Els inventaris ens acosten a la vida de cada dia d'uns homes i d'unes dones de fa uns cinc-cents anys, a l'ús normalitzat dels objectes i als aspectes de singularitat dels seus propietaris. Al llarg de tres segles, els documents notariais de Lleida ens atansen a una realitat viscuda, al pas del temps i a la seva percepció, a la durabilitat de l'objecte, a l'aparició de noves pràctiques i als canvis i transformacions de la societat.

Els objectes que trobem en els inventaris ens apropen a la realitat de cada dia, ens permeten conèixer què hi havia a les cases i com s'organitzaven els seus espais en relació als objectes; a través dels objectes podem pensar en les necessitats de la seva gent, les activitats quotidianes relacionades amb aquests béns mobles. Els inventaris també ens informen de com eren els objectes conservats, sobre les seves formes, els diferents materials de què eren fets, els seus colors i les seves decoracions¹⁷, la seva procedència i, fins i tot, el seu valor econòmic (especialment si consultem els encants que solien acompanyar cada inventari).

¹⁶ Vegeu Xavier LENCINA, "La història des del subjecte. Inventaris post mortem: consum, microhistòria i cultura material a la Barcelona moderna", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, vol. XIX, Barcelona, Col·legi de Notaris de Catalunya, 2001, p. 200.

¹⁷ Jaume SASTRE MOLL, "L'obra pictòrica com element decoratiu, sumptuari i devocionari a les llars medievals mallorquines, en el trànsit a la Modernitat", *BSAL*, 59, 2003, p. 47-88 (on line) Fa un estudi de les pintures i dels elements decoratius a les cases i estudia el seu nivell de riquesa.

Els inventaris de Lleida permeten conèixer també els espais de la casa; la distribució de les diferents cambres i estances de l'alberg (com diuen els documents, gairebé sempre enlloc de fer servir la paraula casa): la cambra principal, la sala, l'estudi, l'entrada, el celler, l'obrador, el pastador, etc. La descripció de l'objecte no és una descripció aïllada i desvinculada del seu entorn. La feina del notari era resseguir tots els espais de la casa i inventariar tot allò –que es pogués vendre– en cada una de les cambres. Feia una *descoberta de l'entorn* domèstic a través del coneixement dels seus objectes. Com hem dit ja diversos cops, això fa que aquests tipus de documents –*els inventaris post mortem*– esdevinguin una eina molt útil per a l'estudi de la vida quotidiana i, sobretot, per poder fer una aproximació a la vida quotidiana des del punt de vista de la vida material, és a dir, poder conèixer allò que hi havia als interiors domèstics on naixia, vivia i moria la gent.

1.7. Aspectes metodològics: objectes i societat. El resultat d'una investigació que té com a font principal els documents notariais depèn no només de la metodologia de l'anàlisi de les dades que s'obtenen, sinó també, i molt especialment, del mètode d'obtenció de les dades.¹⁸ Per a la realització d'aquesta recerca, comptem amb un volum important de documentació notarial, bàsicament els inventaris *post mortem*, als que cal afegir també, en alguns casos, l'encant corresponent. L'oportunitat de realitzar un treball sistemàtic, ens ha portat a considerar com havíem de fer ús d'aquesta documentació i amb quina finalitat. S'ha fet la recopilació d'un nombre important i prou significatiu d'inventaris i encants com per a poder establir un tipus de treball metodològic que permeti fer una aproximació als interiors domèstics de la ciutat de Lleida a través dels seus objectes. La homogeneïtat de les fonts notariales, el marc geogràfic, que es concentra bàsicament a la ciutat de Lleida (o al seu entorn immediat), i el marc cronològic permeten fer un treball sistemàtic a partir de la identificació, l'anàlisi i l'estudi dels objectes i, en concret, en primer lloc, del mobiliari de la casa. Cal afegir, a més a més, l'homogeneïtat del grup social.

La informació que podem obtenir a través dels inventaris, en relació als objectes i mobiliari de la casa, pot fer referència a aspectes objectius, és a dir en relació a la identificació, a la quantificació, al nombre d'objectes, i a la situació de tots aquests objectes dins de la casa. Però també hi podem afegir aspectes més subjectius, que ens remetent a les qualitats de l'objecte, als aspectes descriptius i a les valoracions formals. En aquest sentit, és important destacar el paper del notari o de l'escrivà que va realitzar l'inventari. És ell la persona que anota i que percep les qualitats de l'objecte, en funció de la seva formació, criteri, coneixement, gust i interès personal cap a cadascun dels objectes que troba. De vegades també pot tenir importància la seva pressa per acabar la feina. Trobem en algun cas que, per exemple, es deixà per l'endemà una feina pendent, per no haver de fer-ho a corre-cuita. Alguna vegada també es diu que no hi ha temps per a inventariar tot allò que hi ha dins d'unes caixes (i es prefereix segellar-les perquè ningú no en pugui treure res). A l'hora de fer les vendes als encants també es podien fer producte per producte o bé agrupant un nombre més o menys ampli d'objectes, i fent-ho així més a ull.

Evidentment, també influïa, a l'hora de valorar els resultats dels inventaris dels objectes, la condició social del propietari difunt i els seus orígens familiars. Certament, això, tenia una

---

¹⁸ Vegeu: Manuel José PEDRAZA GRACIA, "La documentación notarial: fuente para la investigación de la historia del libro, la lectura y los depósitos documentales", *Documentación de las Ciencias de la Información*, núm. 24, 2001, p. 79-103; Micheline BAULANT - Françoise PIPONNIER - Yolande TRIANTAFYLIDOU - BALADIÉ-Gilles VEINSTEIN, "Problématique et méthode comunes aux corpus présentés par les chercheurs de l'E.H.E.S.S. de Paris. Bourgogne (XIVe-XVe siècles) - Brie (XVIIe-XVIIIe siècles) - Crète (fin XVIIe-XVIIIe siècles)", a Ad VAN DER WOUDE-Anton SCHUURMAN (ed.), *Probate Inventoires*, HES Publishers, Utrecht, 1980, p.115-126.

repercussió material a causa que normalment els objectes inventariats havien d'ésser subhastats i venuts de nou. Amb tot, en el cas dels inventaris de Lleida, no podem copsar gaire aquestes diferències, atès que gairebé tots es poden relacionar amb un mateix estament social, el dels eclesiàstics, molt sovint benestants, d'una mateixa la ciutat, lligats a la catedral lleidatana.

Una altra qüestió és la relacionada amb la vàlua de l'objecte. En els inventaris hi ha objectes d'ús quotidià i purament funcional, i d'altres objectes que podem considerar accessoris. També hi ha objectes que són valorats estèticament, objectes més personals i privats, com poden ser documents (que no es devien pas vendre), i fins i tot hi ha diners.

1.8. Inventaris i encants: lectures paral·leles o lectures complementàries? Cal assenyalar també que al costat dels inventaris, com ja s'ha comentat, en alguns casos es conserven els encants dels béns mobles de les mateixes persones els béns dels quals havien estat inventariats abans. Malgrat que sovint es tracti dels mateixos objectes inventariats, els hem inclòs en aquesta recerca per la informació que proporcionen aquests encants. En general als encants hi ha menys objectes i no sempre coincideixen exactament amb els registres de l'inventari corresponent. Aquesta realitat, però, no fa que minvi el seu interès ja que la informació que de vegades aporten els encants complementa o ens aclareix la de l'inventari. Hem pogut comparar, fins i tot, en algun cas concret, com la informació de l'encant va més enllà de la de l'inventari corresponent i concreta certes realitats.

Els inventaris i els encants ens acosten als objectes des d'una doble mirada: els objectes com a coses que formen part de l'espai íntim i personal de l'individu, i els objectes pel seu valor social i comunitari. En el nostre imaginari, l'inventari és testimoni d'una pèrdua. Els objectes que encara hi ha a les cases immortalitzen uns espais que deixen de ser habitats pels seus possessors. Amb la mort del seu propietari, els objectes *es perden i s'abandonen*. L'inventari de béns és l'únic testimoni que ens ha quedat d'aquells espais i de llurs objectes, com una fotografia que capta un instant de la realitat domèstica.¹⁹ Malgrat que la casa i els seus espais ja mai més tingueren la mateixa

¹⁹ Si bé a través de l'inventari tenim coneixement de les coses que es conservaven fins al final de la vida dels seus propietaris, no sabem com les van adquirir ni com van arribar fins a ells. Una limitació d'aquest tipus de font és que només es pot refer una visió estàtica del patrimoni, "*in un momento preciso, ma non è in gado di fornire alcuna notizia sulla dinamica della sua formazione. Solo circostanze particolarmente fortunate, in cui ci si trovi davanti a una serie di inventari scaglionati nel tempo, possono offrire una prospettiva diversa e più completa*", vegeu: Renata AGO, *Il gusto delle cose*, 2006, p. 45. El corpus d'inventaris que estem treballant permet recuperar alguns moments de la vida d'algun eclesiàstic abans de la seva mort. Tenim el cas del canonge i prebost de la seu de Lleida, Joan de Peralta, que va morir l'any 1393 (inventari doc. 33). Deu anys abans, l'any 1383, havia participat en l'encant d'Arnau Odalguer (doc. 17) i cinc anys abans, l'any 1388, en l'encant de Bernat Ferrer (doc. 25). Totes dues vegades va comprar coses per a la casa que trobem al seu inventari. A més, hi ha una notícia al llibre de la reina Elionor de Sicília que diu que "*En la ciutat de Leyda manà la senyora reyna que I escalfador de coure vell, lo qual era en la guarda-roba, fos desfet e més en los següents, los quals foren fets de nou: [...] Ítem, III calfadors: I gran e dos petits [...]. Ítem, de manament de la dita senyora, fo donat, en la demunt dita ciutat, I dels dits escalfadors petits a don Johan de Peralta.*" Vegeu, M. ANGLADA – M. A. FERNÁNDEZ – C. PETIT, *Els quatre llibres de la reina Elionor de Sicília a l'Arxíu de la Catedral de Barcelona*, Fundació Noguera, Barcelona, 1992, p. 89. Al seu inventari trobem dos escalfadors un a l'estudi ("*Ítem, I calfadador nou*") i l'altre a la cuina ("*Ítem, I calfadador d'aygua, xich*"). Probablement són els regals de la reina Elionor de Sicília. Un d'aquest torna a aparèixer al seu encant, també de l'any 1393 ("*Ítem, I calfadador de aram, a mossèn en Johan Exemeniç ... XIII ss., VI ds.*", doc. 34). La documentació conservada a l'ACL permet reconstruir també algun petit episodi de la vida del mestre d'arts Bartomeu Grasa: el trobem l'any 1552 comprant en l'encant de Jaume Coll: "*Ítem, un llibre intitulat «Dialogus Guillermi episcopi Parisiensis» y un altre llibre descarnat, intitulat «Domini Ambrosii Mediolanensis episcopi», a mestre Grasa, per un sou ... I s.; Ítem, un llibre cubert de pregamí, intitulat «Lo Mestre de les Sentències», al senyor mestre Barthomeu Grasa, per tres sous ... III s.; Ítem, un llibre cubert de pregamí, intitulat «Margarita Philosophie», al matex mestre Grasa, per tres sous ... III s.; Ítem, una destraleta petita, a mestre Grasa, per vuyt diners ... VIII <d.>; Ítem dos barrets de capellà, fets a la francesa, a mestre Grasa, per dos sous ... II s.*" A

identitat amb la pèrdua de la persona que l'habitava, podem pensar que, després d'anar a la subhasta pública, els objectes foren de nou *recuperats*. A l'edat mitjana, tot el que era útil s'aprofitava, deixant de banda el seu valor patrimonial i identitari. Així doncs, els encants són testimoni de com els objectes quotidians, lligats a les necessitats de la casa i la seva gent, tenien valor.²⁰ Un valor pràctic i funcional. Avui, en molts museus, els objectes quotidians que s'han pogut conservar de l'edat mitjana, s'observen gairebé com a relíquies del passat; despullats del seu valor funcional per convertir-se en *objectes gairebé d'art*.

1.9. Qualitats i limitacions dels inventaris. Segons ha assenyalat Hortensio Escribano Correa, seguint Micheline Baulant, les qualitats *bàsiques* que han de tenir els inventaris són: ser exhaustiu, precís, exacte, detallat i amb una avaluació del valor dels objectes que descriu.²¹ Els documents de Lleida, com ja hem comentat més amunt, compleixen aquests condicionants, fet que ens du a pensar en aquesta font d'informació com una eina vàlida per al tipus de recerca que volem fer.²² Aquest tipus de documentació encara és més rellevant si permet portar a terme estudis d'una certa *llarga durada*. Amb aquesta investigació, que té com a marc cronològic més de dos segles, podem veure l'evolució dels objectes en aquest llarg període de temps. Com esmentarem més endavant, en alguns casos, fins i tot pot ser interessant prolongar encara més aquests límits temporals per poder-los comparar amb els que hi havia més endavant en el temps (segles XVII o XVIII) o amb els temps actuals.

S'ha qüestionat sovint la fiabilitat d'aquesta font d'informació, els inventaris, i la necessitat de contrastar la informació que aporten aquests documents amb d'altres fonts per poder treure'n les conclusions. Segons l'opinió d'alguns historiadors, si les descripcions que ens ofereixen no s'entrecreen amb altres tipologies documentals, les notícies resultants són parcials i, per tant, poden falsejar la realitat.²³ Aquest fet és una realitat que ningú posa en dubte, ara bé, cal tenir present les característiques diverses dels inventaris en què es basa la investigació que teniu a les mans.

---

l'inventari fet arran de la mort de mestre Grassa, trobem també esmentada la «Margarita Philosophie» (que és la «Margarita philosophica» de Gregor Reisch, 1467 - 1525).

²⁰ A Lleida –com en gran part de l'Occident europeu–, des de l'època carolíngia, la *ratio* és 1 lliura = 20 sous / 1 sou = 12 diners. Els encants aporten una informació molt valuosa per al coneixement de la realitat material i econòmica de la societat a la baixa edat mitjana. Tradicionalment els inventaris i encants han estat una font d'informació important per a conèixer la riquesa i les pautes de consum de la societat. A Itàlia, en relació a aquest mateix context, s'han realitzat alguns treballs, com: Michelle O'MALLEY - Evelyn WELCH (eds.), *The material Renaissance*, Manchester University Press, Manchester i Nova York, 2007; Evelyn WELCH, *Shopping in the Renaissance. Consumer cultures in Italy*, Yale University Press, New Haven i Londres, 2005.

²¹ Micheline BAULANT, "Typologie des inventaires..." p. 39.

²² Bàsicament, la crítica majoritària que s'ha fet d'aquesta font d'informació ha estat la manca de representativitat, el grau de fiabilitat i la manca d'homogeneïtat.

²³ A Catalunya, s'han fet estudis d'interiors domèstics en relació al segle XVIII. Vegeu: Rosa Maria CREIXELL i CABEZA, "Cases grans. Interiors nobles a Barcelona (1739-1761)", Universitat de Barcelona, 2005 (tesi doctoral que es pot consultar a Internet: <http://www.tdx.cat/handle/10803/2021>). L'autora fa una anàlisi de la validesa dels inventaris *post mortem* com a font documental per a l'estudi dels interiors domèstics i s'insisteix en la complexitat d'aquesta font. D'altra banda, García Marsilla, tot i reconèixer les limitacions d'aquesta font, afirma que els inventaris "constituïen una de les millors eines per a la reconstrucció de l'univers material que envoltava les persones de fa sis-cents anys". Vegeu: Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, *Art i societat a la València medieval*, Editorial Afers, València, 2011, p. 144.

Els inventaris són una important font d'informació. Les seves limitacions es deriven de com s'utilitzen els seus continguts i de la finalitat del seu estudi.²⁴ La nostra recerca, un cop es va fer la transcripció de la documentació, que era la primera finalitat d'aquesta investigació, té el seu centre d'interès en els objectes: tots els objectes que, segons els inventaris i encants, hi havia a les cases de la baixa edat mitjana de Lleida. Mentre l'estudi d'un únic inventari pot registrar només un instant de la història d'una cambra de la casa, l'estudi de tot un *corpus* d'inventaris de gairebé tres segles si que pot representar una mostra significativa dels objectes quotidians que hi havia a les cambres de les cases d'aquesta època.²⁵ A més a més, permet veure el tipus d'objectes, com estan distribuïts en l'espai de la casa, com es poden identificar, quina funció i usos tenien i intuir els canvis estètics i els canvis esdevinguts en l'economia domèstica. Un treball d'aquestes característiques permet també, com ja s'ha dit, apreciar els canvis de nom d'alguns objectes en diferents etapes cronològiques. En algun moment es pot observar la dualitat que hi ha entorn a un mateix objecte a l'hora d'identificar-lo. És molt interessant i instructiu veure com alguns mobles o objectes eren anomenats, al mateix inventari, amb noms diversos, a causa dels dubtes del notari o escrivà que estava escrivint el document notarial.

1.10. L'espai és construeix a partir dels objectes que conté. Els inventaris posen en evidència la quantitat d'objectes que hi havia en cada un dels espais de la casa; tant és així que podem afirmar, com Jean-Claude Schmitt, que l'espai és construeix a partir dels objectes que conté.²⁶ Com ja hem dit més amunt, l'objectiu d'aquest treball és poder identificar els objectes a què es refereixen els inventaris i encants, per tal de fer una aproximació a com eren els espais domèstics de Lleida a la baixa edat mitjana. Els inventaris de Lleida permeten conèixer com es distribuïen els objectes en els diferents indrets de la casa i, en alguns casos, on eren situats. Aquesta informació és d'un valor enorme perquè ens permet de relacionar molts objectes amb el seu espai i fa que sigui possible conèixer la funció i l'ús que podien tenir. A diferència d'altres grans ciutats d'Europa on encara la diferenciació funcionals dels ambients és incerta, a Lleida, com a Roma, per exemple, la diferenciació dels espais de la casa és precoç.²⁷

La justificació última d'aquesta recerca és poder conèixer i identificar els objectes d'ús quotidià a través de les fonts documentals. També ha de permetre fer una aproximació als espais i als objectes de les cases de Lleida, des de final del segle XIV fins al segle XVI, a partir de la consulta

---

²⁴ Per conèixer l'abast d'aquest tipus de documentació, les seves limitacions i aportacions, les peculiaritats dels documents catalans, així com els estudis que s'han fet en el marc de la historiografia europea, em remeto a l'estudi de Xavier LENCINA PÉREZ, "Espais i objectes quotidians. Els inventaris *post mortem* catalans en el context europeu", *Pedralbes: revista d'història moderna*, núm. 18 (1), 1998, p. 303-310.

²⁵ A Itàlia podem destacar els treballs que s'han portat a terme a la zona de Venècia a partir d'uns inventaris dels anys 1493, 1490, 1502 i 1546. Dora Thornton, a partir de les investigacions d'Andrea Minerbetti, fa una anàlisi acurada d'alguns dels objectes conservats en una mateixa casa per a veure els canvis que s'han produït al llarg d'aquests anys. Especialment, al capítol cinquè fa una reflexió sobre aquestes fonts i la seva interpretació. Vegeu: Dora THORNTON, *The Scholar in His Study: Ownership and Experience in Renaissance Italy*, Yale University Press, New Haven, 1988. Comptem també a Catalunya amb un important nombre de treballs fets a partir d'aquestes fonts notariales. A part d'estudis en l'àmbit de la ciutat també no podem obviar els treballs relacionats amb la casa rural. Vegeu: Pere BENITO i MONCLÚS, "Casa rural y niveles de vida en el entorno de Barcelona a fines de la edad media", a *Pautas de consum i nivell de vida al món rural medieval* (es pot consultar a internet).

²⁶ En relació a les arts figuratives, Jean-Claude Schmitt destaca la importància que van tenir els objectes en la construcció de l'espai. Vegeu: J.-C. SCHMITT, «De l'espace aux lieux: les images médiévales», a *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public. 37e congrès*, Mulhouse, 2006. En concret, les pàgines dedicades a *Construction de l'espace au Moyen Age : pratiques et représentations*, p. 317-346.

²⁷ Vegeu: Ronata AGO, *Il gusto delle cose...*, Roma, 2006, p. 63

dels documents escrits. Aprofitant que comptem amb una documentació important, tant des del punt de vista quantitatiu com qualitatiu, la nostra recerca té com a eix de tota la investigació els objectes i els mobles de la casa.

L'inventari no és un diari ni el relat d'uns fets. Amb tot, l'inventari pot oferir informació, encara que pugui ser parcial, sobre alguna realitat concreta. En el cas que ens ocupa, a partir dels inventaris, podem conèixer els objectes i el mobiliari domèstic malgrat les limitacions que poden derivar-se de l'ús d'aquest tipus d'informació escrita, que ja hem comentat més amunt.

L'estudi del mobiliari de la casa, com el de molts altres objectes, permet fer una aproximació a les condicions materials i al consum de la gent que hi vivia. És una valuosa font d'informació que ens apropa als aspectes més materials de la vida dels individus, però també a qüestions que poden ser més personals. A través dels mobles, entrem als espais més íntims i familiars de la casa, tenim accés als objectes més personals i podem conèixer de quines coses s'envoltaven. A través del coneixement dels mobles, sabem què hi havia damunt d'una taula, què es guardava a l'interior dels cofres i caixes, podem obrir un armari o un calaix i tenir accés al seu interior. Els mobles també es protegien i s'embellien amb cortines i bancals o tapits. A més a més, cal afegir que molts mobles podien ser peces valuoses des del punt de vista estètic. Per tant, els mobles, com d'altres objectes que veurem més endavant, tenien, a part del seu valor funcional i pràctic, un valor afegit lligat a les modes, els costums i als elements ornamentals i decoratius que els embellien. En un sentit i en l'altre, els mobles són una **font d'informació històrica** important. Per les seves característiques materials i per la fragilitat d'aquests objectes, només s'ha conservat una part molt petita dels mobles que degueren existir a l'edat mitjana. Més encara quan parlem dels mobles domèstics, que pel seu ús i desgast és devien fer malbé al cap de pocs anys o decennis. Les col·leccions de mobles que existeixen als museus, normalment, compten amb un mobiliari vinculat a l'església i als estaments més benestants i enriquits. D'altra banda, als museus només s'exhibeixen una selecció de peces i una petita part dels mobles que, malgrat tot, sabem que van existir i que s'han conservat.²⁸

Per tant, la informació que tenim dels mobles que hi havia a les cases a l'edat mitjana ens ha arribat bàsicament a través dels inventaris *post mortem*. Hi ha una mancança, però, d'estudis i treballs que recullin tota aquesta informació. Fins ara, les aportacions fetes són molt incompletes i disperses, i ens ofereixen una visió molt fragmentada de la realitat.²⁹ Malgrat que creiem que els inventaris poden esdevenir una font imprescindible per poder conèixer com eren els mobles que existien a les cases d'aquest període.

Els inventaris reflecteixen també com, per exemple a les cases de Lleida, els costums i els hàbits perduren en el temps. També fan palès com es tendia a aprofitar les coses fins que ja no podien fer servei. Aquesta realitat encara és més visible en el cas dels mobles, que normalment, són els objectes que tenen més anys, entre tot allò que hi havia a la casa, i els que potser han canviat menys. Normalment eren mobles de fusta, *vells* i *usats*; molts d'ells, segurament trencats i fets malbé pel desgast dels anys.

²⁸ L'estudi dels mobles i del mobiliari, en general, presenta una problemàtica molt similar a la de la indumentària, estudiada per Nayra Llonch.

²⁹ Vegeu un treball de síntesi: Eva PASQUAL - Ana SHELLY - Jaume MAYMÓ, *El moble medieval a la Corona d'Aragó*, Museu de les Arts decoratives - Institut de Cultura de Barcelona, Barcelona, 2006. En relació al segle XVIII, vegeu: R. M. CREIXELL CABEZA, *Noblesa obliga. L'art de la casa a Barcelona (1730-1760)*, Presses Universitaires de Perpignan, Perpinyà, 2013.

D'altra banda, en les descripcions que els documents fan en relació als mobles, hi ha limitacions, que fan que per exemple sigui molt difícil poder aclarir les tipologies d'aquests atuell; fins i tot de vegades hi ha dificultats per poder fer-ne fer la identificació. Més encara, els problemes són greus en relació als aspectes tècnics i constructius, a les dimensions i a les formes que tenien tots aquests objectes del mobiliari domèstic.

De tot això es desprèn que, a partir dels inventaris, molt sovint hi ha certes dificultats a l'hora de diferenciar i d'anomenar els mobles. En ocasions, segurament, amb un mateix nom s'està anomenant mobles diferents. D'altra banda, també pot existir –i existeix– la dificultat de reconèixer un únic moble que, amb el pas dels anys, rep denominacions diferents. No obstant tot això, el fet de poder treballar amb un nombre prou important de documents, com s'esdevé en aquest cas, pot compensar aquestes mancances, que són molt més evidents i punyents si només es treballa a partir d'un únic inventari (o de molt pocs inventaris).

Per poder assolir els objectius d'aquesta recerca i no fer una tria arbitrària d'allò que s'esmenta a les fonts, la selecció dels objectes d'estudi es farà en relació als mobles, que són els objectes més significatius i importants de la casa. En principi estudiarem tots els mobles (en la segona part d'aquesta recerca) i després farem una selecció d'aquelles coses que es poden relacionar amb el llit, la taula i la llar de foc.

A l'entorn del mobles se situen, distribueixen i s'organitzen molts altres objectes. Alguns d'aquests estan relacionats directament amb el mobiliari; d'altres ens permeten reconèixer i identificar els espais de la casa. Els mobles, i els objectes que els envolten tant a la cuina, a la cambra, a la sala o a l'estudi, ens permeten *recrear* els escenaris quotidians, imaginar com eren les cases i la vida quotidiana de la seva gent; en el cas que ens ocupa, bàsicament eren eclesiàstics de la ciutat de Lleida (i algun ciutadà –ciutadà honorat en dirien a Barcelona– o algun senyor, com el d'Anglesola).

Així doncs, podem resumir els següents aspectes, pel que fa als inventaris i a l'interès que tenen en l'estudi dels mobles:

- Els inventaris poden ajudar a identificar els mobles.
- L'estudi dels mobles a través dels inventaris i encants ha de contribuir a reconèixer unes tipologies bàsiques dels mobles existents a les cases i la seva evolució amb els anys.
- Els inventaris posen en evidència el lloc rellevant que els mobles tenien en cadascun dels espais de la casa i la seva funcionalitat.
- Ens adonem que, d'una manera lògica, el mobiliari contribuïa a organitzar els espais. I els espais necessiten un tipus determinat de mobles en relació a la seva funcionalitat. Trobem, per exemple, que hi ha un tipus de mobiliari vinculat bàsicament a les necessitats de la vida quotidiana, com dormir, menjar, descansar, ordenar i endreçar les coses, conservar, netejar i treballar; i un altre tipus de mobiliari que contribueix a embellir els espais, com el mobiliari tèxtil a l'entorn del llit, els objectes mobles per a la decoració de les parets, el mobiliari arquitectònic, com les xemeneies, etc.

- Els inventaris diferencien, en alguna ocasió, uns mobles destinats a les dones i un mobiliari per als nens. Tot i que ja en parlarem, per desgràcia hi havia pocs objectes que fossin exclusivament per a infants, a causa de les característiques de les fonts.
- A través del mobiliari podem conèixer les activitats que es portaven a terme a les cases i, de vegades, la persona que realitzava aquestes tasques.

Amb el pas dels anys, el mobiliari es transforma, creix i s'enriqueix; de vegades canvien els costums. A l'entorn dels mobles, s'organitzen els espais i hi trobem els objectes. Els inventaris han de permetre veure els canvis, les transformacions i pervivències de molts objectes al llarg dels segles, i, fins i tot, la substitució d'un objecte per un altre. L'estudi dels mobles de la casa a través dels inventaris no només ens permet fer una aproximació formal a l'objecte sinó també atendre aspectes de familiaritat, de qüestions estètiques, de funcionalitat, de quotidianitat i, un aspecte rellevant, com hem dit diverses vegades al llarg de les darreres pàgines, de l'organització dels espais domèstics. L'estudi del mobiliari pot aportar dades interessants pel que fa als nivells de vida de la gent al llarg de tres segles.

1.11. Les fonts escrites i les fonts iconogràfiques: realitat contrastada, realitat ampliada i realitat complementària. En l'edició de l'any 1685 de l'*Histoire de France depuis Pharamond jusqu'au regne de Louis le Juste*, el seu autor, François-Eudes de Mézeray (1610-1683), justificava la presència de nombroses il·lustracions i encara més la manera com eren fetes: "*Pour les portraits, ils ne sont pas de ceux que l'on voit d'ordinaire dans d'autres livres; ils n'ont pas été bâtis par le caprice d'un graveur qui les ait supposés pour amuser le caprice d'un ignorant; ils sont si véritables et tirés sur de si bons originaux, qu'afin que le plus incrédule les puissent justifier on y a marqué exprès les lieux d'où on les a pris.*" Al segle XVII els historiadors ja eren conscients de la importància de les imatges i la problemàtica de la seva credibilitat. Al mateix segle XVII, el benedictí Bernard de Montfaucon (1655-1741), en la seva obra *Antiquité expliquée et représentée en figures* reconeixia: "*souvent ces estampes nous apprennent bien des particularités que les historiens ne disent pas*".³⁰ Aquests només són dos exemples, entre molts d'altres, que ens permeten veure com les imatges i els artistes han estat testimonis ocults dels fets que ells representaven. En la nostra investigació no recorrerem pas a les imatges per explicar fets històrics, sinó que serà més aviat per a fer una aproximació a la realitat quotidiana medieval a través dels seus objectes.

El *món real* documentat pels inventaris, l'interior de les cases i els seus objectes, s'expressa a través de la visió subjectiva de la persona que redactava el text notarial. La informació que tenim sobre els objectes que apareixen esmentats en aquests tipus de documents és, així mateix, la que interpreten el notari i els seus ajudants. Amb tot, és l'aproximació més fidel a la realitat i la que ens aporta més dades per poder reconstruir els espais domèstics d'aquests darrers segles medievals.

Al costat dels documents escrits, les fonts iconogràfiques són considerades també un document valuós, imprescindible fins i tot, per poder conèixer l'edat mitjana.³¹ En aquesta investigació, les fonts iconogràfiques s'utilitzaran per recolzar les fonts escrites i evidenciar la informació que ens aporten els inventaris i encants. Com hem reiterat, l'estudi dels inventaris permet conèixer els objectes de la casa i el seu mobiliari; a través de l'art, sobretot a partir de les arts

³⁰ Vegeu: Annie DUPRAT, *Images et Histoire. Outils et méthodes d'analyse des documents iconographiques*, Éditions Belin, París, 2007, p. 5.

³¹ Per ampliar aquestes qüestions vegeu: Jérôme BASCHET - Pierre-Olivier DITTMAR, (dir.), *Les images dans l'Occident médiéval*, Brepols, Turnhout, 2015.

figuratives, ens podem apropar també als objectes de la casa i al seu mobiliari, des dels aspectes més formals i estètics. Les arts visuals hi afegeixen una característica diferenciada i pròpia de l'art respecte de les fonts escrites: ens informen de la fesomia que tenien els objectes domèstics, fan possible la visibilitat dels objectes i ens informen de la seva situació en l'espai físic. A través de la pintura i de la miniatura, podem apreciar les qualitats dels objectes i el seu color.³²

Els inventaris *post mortem* permeten conèixer cada objecte en el seu context, dins de la casa, en l'espai que li és propi, després de la intervenció del notari, que materialitza en un document escrit la *seva mirada* cap a l'entorn domèstic.

Les imatges de molts interiors medievals que ens han arribat a través dels retaules i manuscrits expliquen també, com ho fan les fonts escrites, petits episodis de la història. En els temes i les escenes que representen, podem observar la presència de molts objectes i mobles. Per poder identificar els objectes que provenen de les fonts documentals que estem treballant, farem ús d'aquestes imatges medievals. Al marge de les qüestions estètiques i estilístiques de les que sempre s'envolta el llenguatge artístic, recuperarem les imatges per poder documentar els objectes.

A través de l'art, bàsicament la pintura i la miniatura gòtiques, pretenem fer una aproximació visual als objectes que trobem en els inventaris. L'ús de les fons iconogràfiques ens ha de permetre identificar, conèixer i reconèixer els objectes descrits en els inventaris, distingir el mobiliari representat i identificar els escenaris domèstics que li són propis.

1.12. De la subjectivitat de l'escrivà o notari a la subjectivitat de l'artista. Com varen fer el notari i l'escrivà, els pintors també veieren el seu entorn.³³ A través de la seva mirada, l'artista medieval també va observar els objectes, i els va *recrear*³⁴ en escenaris quotidians, descripcions visuals que serveixen per explicar els elements dels espais interiors, que trobem representats en retaules i manuscrits medievals.³⁵ Un exemple d'això es demostra en l'interès que molts artistes

³² En relació als colors i al simbolisme i llenguatge dels colors, vegeu: Alicia SÁNCHEZ ORTIZ, "De lo visible a lo legible. El color en la iconografía cristiana: una clave para el restaurador" [en línia]. Madrid, Universidad Computense de Madrid. Facultad de Bellas Artes. Departamento de pintura - restauración, 1995 <<http://eprints.ucm.es/1726/1/T20448.pdf>>

³³ En relació a les imatges narratives, André Grabar va considerar que, en els primers anys de l'art cristià, aquestes imatges s'ajustaven sempre als textos descriptius; eren imatges molt reiteratives i poc creatives que es limitaven a repetir fórmules. Fent relació a aquestes imatges narratives hi afegeix una consideració important: "La creación sólo aparece cuando se trata de imitar la realidad ambiente o cuando hay una tendencia general en favor del realismo. Pero, en cualquier caso, se trata de preocupaciones ajenas al contenido intelectual de las imágenes y, en consecuencia, a su valor semiótico". Vegeu: GRABAR, André, *Las vías de creación en la iconografía cristiana*, Madrid, 1985, p. 11. Vegeu: Joan SANTACANA MESTRE - Núria SERRAT ANTOLÍ, "L'ensenyament de la història i el living history", *Temps d'educació*, 26, 2001-2002. Els autors subratllen la importància de les imatges com a font per explicar la història: "Pel que fa a les imatges cal dir que són instants «fossilitzats» dels fets; el pintor francès David va representar el moment en què Napoleó es coronava a si mateix en presència del papa. La pintura recull l'instant, vist per l'ull d'un bon pintor. El quadre no deixa de ser un relat més, gràfic si es vol, però és un relat", p. 53.

³⁴ "Las fuentes iconográficas no han sido muy valoradas por los historiadores que aducen que en ellas todo lo que se representa es ficción y, por lo tanto, no son fiables para hacer historia. Bien es cierto que (...) los temas representados en muchos casos son invenciones del artista o recreaciones de algún acontecimiento, pero el escenario, los ajuares, los vestidos, los interiores, las relaciones entre los personajes representados, o los espacios donde se colocan estos personajes, generalmente es mucho más sencillo copiarlos de la realidad que inventarlos. En estos contextos es donde la iconografía tiene un gran valor como fuente histórica, pero desgraciadamente ha sido muy poco utilizada". Cristina SEGURA GRAÍÑO (coord.), *Creación artística y mujeres. Recuperar la memoria*, Narcea, Madrid, 2000, p. 11.

³⁵ A partir del segle XV, amb l'inici de la "perspectiva artificial" i el paisatge, com afirma Jean-Claude Schmitt, es pot d'espai en relació a les imatges; un fenomen lent i complex, ple d'elements subjectius. Vegeu: «Perspective artificielle» et «paysage»: *voilà ce qui, à partir du XVe siècle, nous autorise à parler d'espace à propos des images,*

tenen en representar els seus propis espais de treball. Des del segle XV, els retrats de sant Lluc pintant la Verge ens mostren moltes d'aquestes imatges com a veritables *autoretrats* on el pintor es capaç de representar, a través dels seus objectes de treball, elements del món visible.³⁶ Així mateix, la narració d'històries de la vida de cada dia dins d'una escena religiosa no impedeix reconèixer la presència d'objectes realistes. Annette LeZotte identifica en la representació de molts dels espais domèstics que trobem a la pintura flamenca del segle XV i de l'inicis del segle XVI la influència particular d'un mestre. Quan, segons aquesta autora, s'examinen els objectes individuals que es representen en aquestes composicions, es posa de relleu que alguns mestres de manera reiterativa representaven els objectes d'una forma específica en les seves pintures. És el que LeZotte anomena *signature objects*.³⁷ El realisme de molts d'aquests espais i objectes, i les seves particularitats, en un intent d'anar més enllà de les qüestions estilístiques i formals, representen per LeZotte una fórmula per desenvolupar uns *visuals identifiers* que permeten documentar els pintors i les seves produccions, les seves afiliacions artístiques i el seu orgull cívic.³⁸

1.13. Límits cronològics. En relació a les imatges que hem utilitzat per portar terme aquesta investigació, els límits cronològics són establerts pels mateixos inventaris, coincidint el darrer inventari, de l'any 1568, amb una etapa de canvis en el context de les arts visuals. Ens hem proposat anar més enllà dels paràmetres purament estilístics i dels marcs cronològics que tradicionalment s'han fixat per a l'anàlisi de les obres i dels seus artífexs, per plantejar una recerca que permeti identificar els objectes i posar en relació la informació de les descripcions fetes a través dels textos notarials i la informació que aporten les representacions visuals.³⁹ En una recerca d'aquest tipus no ens podem supeditar a uns límits estrictament estilístics, sovint perioditzacions i cronologies convencionals per poder estudiar l'evolució de les formes i els estils, sinó que desitgem eixamplar la recerca a tots els darrers segles medievals, prenent com a centre els segles XIV i XV, a l'Europa Occidental. D'altra banda, la frontera més moderna, al Renaixement, pren com a referència el concili de Trento (1546-1563), que va donar respostes explícites a algunes qüestions que al llarg de l'edat mitjana s'havien formulat en relació a les imatges. Aquest límit coincideix plenament també amb els límits cronològics dels inventaris de Lleida.

Ens movem en un espai temporal ampli, com hem dit, de mitjans del segle XIV a la segona meitat del segle XVI, que ens ha de permetre iniciar una recerca de les fonts iconogràfiques dels

---

mais sans oublier que le phénomène est lent, complexe et qu'il présente encore bien d'autres facettes: ainsi conviendrait-il de prendre aussi en compte le versant subjectif du phénomène, en notant que le portrait, la notion même d'artiste, l'autportrait qui manifeste la conscience chez l'artiste (Van Eyck, Durer, etc.) de son statut et de son rôle appartiennent au même processus historique général», p.319. Jean-Claude SCHMITT, « De l'espace aux lieux: les images médiévales », *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public*, 37e congrès, Mulhouse, 2006. En concret « Construction de l'espace au Moyen Age: pratiques et représentations », p. 317-346. http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/shmes_1261-9078_2007_act_37_1_1928 [darrera actualització 3-10-2015]

³⁶ "They sought to give the appearance of being able to remember and represent (*pourtraire*) elements of the visible world, and to recombine those elements in ways that manifested a powerful imagination. Even more significantly, they produced works that seemed proof of a capacity to generate visionary images of holy figures spontaneously (...)" Vegeu: Stephen PERKINSON, "Engin and Artifice: Describing Creative Agency at the Court of France, ca. 1400", *Gesta*, vol. 41, núm. 1, *Artistic Identity in the Late Middle Ages*, (2002), p. 62, 51-67, publicat per l'International Center of Medieval Art Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/767205>. Accés: 14/07/2008.

³⁷ Annette LEZOTTE, *The Home Setting in Early Netherlandish Paintings. A Statistical and Iconographical Analysis of Fifteenth- and Early Sixteenth-Century Domestic Imagery*, The Edwin Mellen Press, Nova York, 2008.

³⁸ LEZOTTE, *The Home Setting in Early Netherlandish Paintings*, p. 128.

³⁹ En relació a les diferències entre el text i la imatge, vegeu: J. C. SCHMITT, *Images and the historian...*, p. 19- 44.

objectes que ens hem proposat estudiar. Fer una cronologia no és senzill, i més encara fer una cronologia a través dels objectes. No és pas la intenció d'aquest treball.

Limitar la recerca a un únic espai geogràfic tampoc es justifica. No pretenem reconstruir els aspectes formals i estilístics de les obres, la nostra recerca va més enllà de les qüestions estilístiques. La intenció d'aquesta investigació és, sobretot, connectar els objectes que es descriuen en els inventaris amb els objectes representats en les imatges; establir vincles que permetin identificar-los visualment. D'aquesta manera també, l'escena representada en el retaule o en el foli d'un manuscrit recupera i s'atorga d'un temps històric. Cal aproximar la imatge al document; com més propera sigui la data del document escrit a la data de realització del retaule o de la miniatura, més fidel serà l'objecte representat al seu context històric.⁴⁰ Ens hem d'interrogar no en com és representat l'objecte des del punt de vista estilístic, sinó més aviat ens hem de qüestionar sobre quin objecte hi ha representat a l'escena que l'artista crea i desenvolupa a partir d'un tema. Malgrat tot, i no ho podem obviar, en les arts visuals, la relació del què hi ha representat amb el com és representat és una relació molt estreta i és la que fa possible poder identificar els objectes. Els objectes que poden semblar més realistes permeten més fàcilment relacionar les dues fonts. A mesura que els pintors siguin capaços de representar els objectes amb uns trets cada cop més realistes, més fidel serà la seva contextualització històrica.

Com hem dit, el període que hem elegit per a aquest estudi s'estén des del segle XIV fins a mitjans del segle XVI. Engloba la pintura gòtica, bàsicament la pintura i la miniatura, en el context de l'Europa Occidental. Des de la pintura catalana i la pintura italiana a l'art flamenc del segle XV, des de Van Eyck fins als seus continuadors. En alguna ocasió caldrà anar a fonts més clàssiques, dels inicis de l'art medieval, per veure semblances i diferències; també en alguna ocasió, ultrapassarem els límits cronològics fins al segle XVII, per anticipar els prolegòmens del naixement d'una *pintura de gènere*.⁴¹ Però l'essencial del nostre estudi es concentra sobretot en un període que va des de mitjan del segle XIV fins al segle XVI, i molt especialment s'interessa per la pintura del segle XV.

No tenim cap dubte en relació al període que hem seleccionat. En aquest context, els pintors iniciaren un procés d'humanització de la pintura. Els episodis i les històries bíbliques es van integrar als escenaris quotidians, entre les vides de cada dia, en les històries de la societat i la seva gent. I és en aquests escenaris on ens retrobarem amb els objectes.

Cap al segle XIII, la renovació teològica franciscana inicia una nova etapa. Esdevé legítim pintar, d'una manera tant realista com fos possible, el sol, la lluna, les estrelles o l'aigua d'una font: tots els elements de la natura que sant Francesc va lloar en el *Càntic de les criatures*. Aquesta revolució

---

⁴⁰ En relació a la fidelitat de la imatge al seu context històric, s'han realitzat alguns estudis molt rellevants en relació al món bizantí. Vegeu: Linda SAFRAN (ed.), *Heaven on Earth. Art and the Church in Byzantium*, 1997. Per la qüestió que estem plantejant, vegeu també: Maria G. PARANI, *Reconstructing the Reality of Images: Byzantine Material Culture and Religious Iconography (11th–15th Centuries)*, Leiden, 2003; Jennifer BALL, *Byzantine Dress: Representations of Secular Dressing Eighth-to-Twelfth-Century Painting*, New York, 2006. Ens remetem també a un treball de diferents autors que recull la problemàtica de la relació entre història i imatges; vegeu: Axel BOLVING - Phillip LINDLEY (eds.), *History and Images. Towards a New Iconology*, Brepols, Turnhout, 2003.

⁴¹ A la pintura flamenca del segle XVI ja trobem escenes que representen la gent en les seves activitats quotidianes, com en algunes obres dels pintors Pieter Balten i Saint Martin Dia Kermis. No obstant això, s'haurà d'esperar al segle XVII per parlar d'*escenes de gènere*, pintures *aparentment* de la vida quotidiana que tenen els seus representants en pintors com Jan Steen, Johannes Vermeer, Gerard ter Borch II i Pieter de Hooch. Les pintures del pintor Jan Steen van ser molt populars a Holanda al segle XVII; la vida quotidiana era un dels seus temes preferits on la temàtica central ja no era religiosa.

religiosa i el canvi estètic que va comportar van tenir conseqüències importants, des del punt de vista d'això que es va anomenar aleshores la *filosofia natural*, les ciències de la natura. Amb una mirada desproveïda de culpabilitat, els pintors comencen a *observar el món*. “Abans que la hidràulica fos una ciència, i abans que fos conegut el lèxic capaç de descriure els fenòmens, els Van Eyck a Bruges examinaven com una gota d'aigua rellisca per una superfície”.⁴²

En aquesta recerca, prenem les obres d'art d'un període ampli, com ja hem dit entre els segles XIV - XVI, per veure com els pintors van donar cos a uns conceptes, que constituïen la visió del món, per tractar-los com a realitats concretes. En aquest context, les arts visuals progressivament van avançar des d'un sistema de *representació de signes* cap a la *descripció* en les realitzacions de les seves composicions.

1.14. Una nova manera de veure el món: descobrir els objectes. Cap al 1350, s'intueix a tota Europa l'aparició d'un estil cortesà en les arts figuratives, que es coneix amb el nom de Gòtic Internacional. Es caracteritza per l'elegància de les formes, la lleugeresa dels teixits, les corbes gracioses i el refinament de les actituds. Aquest estil senyorial, molt lligat a la cort, aviat restarà desplaçat pel naturalisme que ja es deixava començar a veure a l'inici del segle XV.

Malgrat tot, també la tendència al realisme ja es va començar a veure a l'estil internacional en un dels seus màxims representants, el Mestre de Boucicaut. Fins aleshores, els diferents elements representats en les miniatures eren tractats de manera idèntica, qualsevol que fos la seva posició. El Mestre de Boucicaut va integrar en les seves composicions un hieratisme lligat a l'espai real de la natura.⁴³ Els pintors inicien així, al segle XIV i al començament del segle XV, una nova manera de pintar que pretén representar el món tal com és, i que té la seva base en la imitació de la natura (*mimesis*) per atorgar a les representacions una *il·lusió de la realitat*.⁴⁴

⁴² Vegeu Nadeije LANEYRIE-DAGEN, *L'invention de la nature. Les quatre éléments à la Renaissance ou le peintre premier savant*, Éditions Flammarion, París, 2010, p. 9. Hi veiem l'ús d'objectes òptics en la pintura. Vegeu també: David HOCKNEY i Charles M. FALCOI, “Quantitative Analysis of Qualitative Images”, *S&T/SPIE 17th Annual Symposium on Electronic Imaging*, San Jose. January 16–20, 2005: “As the many independent pieces of visual and optical evidence we have assembled demonstrate some artists—Robert Campin, Jan van Eyck, and Rogier van der Weyden, to name three of the earliest practitioners—as early as c1425 used lenses as aids for producing some of the features in some of their paintings. Whether or not any of these artists had the skill to have precisely reproduced at the same level of detail the same features in those particular works without having used lenses certainly is an interesting question to contemplate.” Concretament es demostra com en el Tríptic de l'Anunciació de Robert Campin, l'escena central i la dreta contenen un realisme evident que demostra l'ús directe de projeccions òptiques.

<http://www.optics.arizona.edu/ssd/FAQ.html>

⁴³ *Les primitifs flamands...*, p. 69

⁴⁴ La missió del pintor, segons Francastel consisteix en crear un lloc imaginari on les relacions purament convencionals, arbitràries i abstractes, facin possible, no obstant això, la il·lusió d'una cosa conforme a la realitat. Vegeu P. FRANCASTEL, *La figura y el lugar. El orden visual del Quattrocento*, 1988. En relació als aspectes tècnics que van afavorir el realisme en la pintura, vegeu: Pilar SILVA MAROTO, “La pintura española entre Italia y el mundo nórdico: del gótico internacional al hispano-flamenco”, a *España medieval y el legado de occidente*, Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, Lunwerg, p, 2005, p. 160: “Desde la década de 1420, en paralelo con la pintura italiana, la pintura flamenca abandonó las arbitrariedades del gótico internacional y reprodujo la naturaleza que tenía ante sus ojos, sin establecer diferencias entre los elementos que la componen, incluido el hombre. Pero, para transcribir literalmente esa realidad, objetiva de la nueva pintura —ars nova—, y fijar sus apariencias, fueron necesarios nuevos descubrimientos en la técnica del óleo, nuevos barnices que permitieron aplicar veladuras y, gracias a ellas, reproducir las calidades de los objetos. La perfección técnica y el realismo de las nuevas imágenes de la pintura flamenca se impusieron en Europa, incluidos los reinos hispanos, pero las pinturas que se hicieron en ellos no eran iguales que las flamencas. En España la mayoría de los pintores emplearon la tempera (temple con veladuras de óleo) en lugar del óleo, que no permitía traducir las calidades de las cosas ni obtener la misma brillantez de colorido. Esta pérdida de calidad se contrarrestaba con la amplia utilización de oro, requerido por los comitentes, y que otorgaba «valor» a las obras.” Vegeu: Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, *Història de l'art medieval*, Universitat de València, 2002, p. 306-315.

Tanmateix, al voltant del 1400, trobem en la pintura del sud del Paísos Baixos, els primers detalls realistes que van triomfar uns decennis més tard amb els Primitius flamencs. El realisme pren cada cop més importància en la representació dels personatges i de les escenes, encara que no es va aconseguir resoldre el problema de la perspectiva.

D'altra banda, malgrat que l'aspecte de les figures humanes s'acostà gairebé a la representació de caricatures amb uns vestits sumptuosos i pesants, l'estil internacional evolucionà poc a poc també cap al naturalisme on "*les compositions, enrichies de nombreux détails pittoresques, témoignent d'une approche toujours plus humaine –plus bourgeoise– de la réalité quotidienne*".⁴⁵

Al llarg d'aquests anys, progressivament, els artistes anaven renunciant als fons d'or, uniformes i plens d'elements decoratius propis de l'art dels primers segles de l'edat mitjana, per incorporar uns espais interiors on, sense resoldre encara els problemes de la perspectiva, es podien identificar les formes arquitectòniques, el mobiliari de les cambres, **els objectes quotidians**, la decoració i el parament de la llar. Lentament, les representacions de les activitats humanes que es desenvolupen en espais quotidians formen part dels repertoris iconogràfics que exigeixen aquests tipus d'escenaris i es representen amb aquells **objectes** que els identifiquen i caracteritzen. La narració elegant de les escenes i l'observació fidel de la realitat es van fusionar.

Però va ser a Itàlia que Giotto va protagonitzar la transformació que es va produir en el llenguatge pictòric.⁴⁶ A Itàlia, i en particular a Florència, on va desenvolupar bona part de la seva obra, l'art de Giotto va canviar tota la idea de la pintura ⁴⁷ i les seves noves idees van exercir gran influència en els països situats més enllà del nord dels Alps. Influenciat pels predicadors, que exhortaven la gent a llegir la *Biblia* i les vides dels sants, imaginant-se els escenaris i participant-hi activament, Giotto, considerant que la pintura era quelcom més que la substitució de la paraula escrita, començà a pensar en representar els temes i els esdeveniments com si realment es tractés de

⁴⁵ Valentin VERMEERSCH, *Les Primitifs Flamands, Sept Chefs-d'oeuvre, Sept Maîtres*, Stichting Kungstboek, Bruges, 1995, p. 70.

⁴⁶ "*What distinguished his painting from that of his Byzantine precursors was, so it was alleged, his new realism, his abberence to nature, his proximity to life*". Vegeu: Thomas PUTTFARKEN, *The Discovery of Pictorial Composition. Theories of Visual Order in Painting 1400-1800*, Yale University Press, New Haven, 2000, p. 8. En el capítol primer, l'autor revisa i fa un breu repàs de com es va entendre el canvi que Giotto va iniciar cap a una pintura més realista. L'autor exposa també la valoració negativa que la crítica posterior –al segle XIX– va fer de Giotto i d'aquest camí que va iniciar cap a un realisme en la pintura, que es va considerar com una pintura cada cop més profana i amb la pèrdua de l'espiritualitat religiosa que contenia. Segons aquests posicionaments, la pintura de Giotto va significar el començament d'una decadència (p. 10). D'altra banda, a l'inici del segle XX, els historiadors de l'art i els seus crítics deixen de banda els temes relacionats amb el realisme, versemblança i proximitat a la natura en l'obra de Giotto i els reemplacen per termes com composició pictòrica i ordre planimètric. Així, per exemple, Friedrich Rintelen escriu, l'any 1912: "*Giotto was less interested in the lifelikeness of his figures or the realistic and convincing setting of his scenes than in the noble and free effect of his planimetric relations, of the distribution of shapes and areas of colour across the plane of each scene*." p. 10

⁴⁷ E. H. GOMBRICH, *Història de l'Art*, Barcelona, 1999, capítol 11, p. 210-212. El pintor florentí era apreciat ja pels seus contemporanis com posa de manifest Boccaccio al *Decameró*: "(...) i l'altre, el nom del qual era Giotto, tingué un enginy de tanta excel·lència que no hi ha res de la natura, mare de totes les coses i operadora amb el girar continu dels cels, que ell amb l'estil, amb la ploma o amb el pinzell no pintés tan semblant a ella que no fes l'efecte de semblant sinó d'ella mateixa, fins al punt que moltes vegades en les seves obres es troba que amb la visió dels homes cau en error, creient ésser veritable el que és pintat." Giovanni BOCCACCIO (traducció de Josep VALLVERDÚ), *Decameró*, vol II, Edicions 62, Barcelona, 1884, p. 21. Un contemporani de Lorenzo Ghiberti, Michelle Savonarola, fent una exaltació de la seva nadiua Pàdua, cap a l'any 1440, va fer lloances de l'art de Giotto, qui segons ells va ser el primer en canviar cap a l'art modern; dels frescos que va realitzar a la Capella dels Scrovegni, va dir: "*There appear images from the New and The Old Testament, as if were alive*." Vegeu Thomas PUTTFARKEN, *The Discovery of Pictorial Composition. Theories of Visual Order in Painting 1400-1800*, Yale University Press, New Haven, 2000, nota 7, p. 8.

la representació en un escenari. Amb aquest llenguatge innovador, Giotto va trencar amb la tradició i va inaugurar una nova fórmula de representació que permetia afegir un component narratiu a les composicions: “*el punt de partida per a la composició no és tant la tradició iconogràfica com l’actualització del moment que es va a narrar i el seu examen, a la llum de la pròpia experiència.*”⁴⁸

A partir d’aquest moment, la pintura va començar a desenvolupar un llenguatge narratiu que exigia una nova manera d’organitzar els esquemes compositius i el tractament de les escenes. Aquest fet va determinar també l’aparició d’un nou discurs, de caràcter innovador en representar els temes iconogràfics, els quals es van enriquir notablement.⁴⁹ Aquest caràcter narratiu de la pintura aconseguí explicar el tema principal i **ubicar en l’espai els objectes** i personatges que estan en relació amb el tema representat.⁵⁰ La pintura al fresc també va desenvolupar cicles narratius en escenes relacionades amb la vida de Crist i la vida de la Verge, com el naixement de Jesús, el naixement de la Verge, l’Anunciació i el naixement de sant Joan Baptista, entre moltes d’altres, a l’entorn de les quals neix una preocupació per a resoldre els problemes de la representació de l’espai i per representar aquestes escenes en *llocs reals*. Al costat de Giotto, els germans Pietro i Ambrogio Lorenzetti, cap a la primera meitat del segle XIV, empesos també per aquest nou corrent narratiu del que lentament s’impregnen les arts figuratives, decoren la Sala de la Pau del Palau Públic de Siena amb uns frescos per il·lustrar els *Efectes del Bon i del Mal Govern a la Ciutat*.

Paral·lelament a la preocupació dels pintors meridionals pels temes de la representació de l’espai, la pintura dels primitius flamencs és un mirall del seu temps⁵¹; i això és així tant en obres religioses com en obres profanes. La iconografia del segle XV és plena d’informació sobre l’arquitectura civil i religiosa, el mobiliari, la vaixel·la, els atuells més diversos, els vestits, els teixits, les armes i els llibres en obres més o menys rellevants de pintors més o menys coneguts. L’home del segle XV és representat des del seu naixement fins a la seva mort, passant per totes les etapes de la seva vida. També la iconografia posa en evidència la vida dels homes i les dones dels darrers segles medievals. Es representaran en les seves activitats quotidianes, tant sigui al camp o a la ciutat, en els treballs artesanals o participant de pràctiques religioses i de devoció.⁵² Però, malgrat la seva preocupació evident per nodrir de realisme les representacions pictòriques, els pintors flamencs reproduïen sempre fidelment el món que els envoltava?

⁴⁸ Julián GALLEGU, *El cuadro dentro del cuadro*, Cátedra, Madrid, 1978, p. 14. L’espai arquitectònic com a teló de fons de la narració no respon a cap necessitat funcional, per exemple a Giotto. Vegeu: Kim H. VELTMAN “Paradoxes of perspective: ideal and real cities”, *Convegno internazionale. Imago Urbis. Imagenes des villes, Commission Internationale pour l’Histoire des Villes, Bologna 2002*, Roma, 2003, p. 89-100.

L’art s’ha d’entendre com un lloc de l’escenificació de l’espai. Els objectes representats, també juntament amb les arquitectures, configuren aquest espai i el recreen, vegeu: Ana ÁVILA, *Imágenes y símbolos en la arquitectura pintada española (1470-1560)*, Antrópos, Barcelona, 1993, p. 13.

⁴⁹ En relació a la *Re-creació de les imatges* (espais narratius de l’art i Art i drama litúrgic), vegeu els treballs de Giotto –escena de l’Anunciació– a la Cappella Scrovegni, Pàdua a: Laura JACOBUS *Giotto and the Arena Chapel: Art, Architecture and Experience*, Studies in Medieval and Early Renaissance Art History, 47, Brepols Publishers, Nova York i Turnhout, 2008. També a Itàlia, el Mestre de l’Osservanza, pintor de l’escola sienesa entre 1430-1450, és un dels màxims exponents de l’expressió narrativa que va caracteritzar la pintura gòtica als darrers segles medievals. De tota manera, la bellesa de les pintures resideix en “*l’harmonia, evidentment ja assolible, entre la visió religiosa i realista del món: dos tipus d’experiència que avui no sentim.*” Vegeu: Rose-Marie HAGEN - Rainer HAGEN, *15th Century Painting*, Taschen, Colònia, 2001, p. 17.

⁵⁰ Millard MEISS, *Pintura en Florencia y Siena después de la peste negra*, Alianza Editorial, Madrid, 1988, p. 40.

⁵¹ Michel de GRAND RY (dir.), *Les Primitifs flamands et leur temps. Essai d’historiographie*, La Renaissance du Livre, Tournai, 2000, p. 184.

⁵² En el context català, vegeu: Joan MOLINA i FIGUERAS, *Arte, devoción y poder en la pintura tardogòtica catalana*, Universidad de Murcia, Murcia, 1999.

Nombrosos treballs que s'han portat a terme sobre la pintura flamenca del segle XV han centrat el seu objecte d'estudi en els vestits, les joies, els interiors domèstics, els mobles i els objectes quotidians que els pintors, amb una gran fidelitat a l'època i al seu context històric i cultural, van representar en les seves obres; no obstant això, aquesta aproximació a la realitat, el realisme flamenc ha estat sempre impregnat de simbolisme, perquè cada pintura, altar o imatge de devoció personal, qualssevol que siguin els personatges o l'escena representada, emplaça el fidel davant de la Redempció i li recorda la història de la Salvació.⁵³ Aquesta idea s'expressa i es retroba tant en un retaule amb un programa iconogràfic complex com en la representació de la Mare de Déu de la Humilitat o en la representació de la Verge amb el Nen, amb totes les seves variants.⁵⁴ Al darrers segles medievals, l'art gòtic va mantenir encara el seu caràcter simbòlic que permet fer una lectura de les obres d'art en diferents nivells. Els significats dels elements que integren les composicions interessaven tant o més que la pròpia representació, però resten ocults sota l'aspecte d'objectes pintats com a reals.⁵⁵

El contingut de l'art no sempre es pot separar de la seva funció⁵⁶. L'estudi d'aquest contingut va donar lloc a l'aparició de dues disciplines íntimament relacionades i que no sempre es

---

⁵³ Erwin Panofsky ja va assenyalar que el naturalisme dels Primitius flamencs va portar a representar les escenes tal i com elles podien aparèixer en la realitat. Malgrat tot, aquest realisme, segons alguns investigadors, es va impregnar de la *Devotio Moderna*, moviment ascètic que es va popularitzar als Països Baixos a partir del segle XIV, i que convidava el creient a la meditació. I més encara, aquest corrent encoratjava els devots a representar-se en la seva pròpia meditació en alguns episodis de la vida de Crist, com per exemple el de la Passió, com si ells hi fossin presents. L'il·lusionisme narratiu d'escenes no amaga el seu caràcter sagrat. La *Devotio Moderna* considerava que “*toutes les réalités du monde visible sont riches d'une signification plus profonde*”, com ja va explicar sant Tomàs, que hi veia les metàfores corporals de realitats espirituals. Cada detall de la realitat representat en un retaule està relacionat amb la Història de la Salvació, i els fidels ho sabien. Per aprofundir en la complexitat d'aquests temes vegeu: Michel DE GRAND RY (dir.), *Les Primitifs flamands et leur temps. Essai d'historiographie*, La Renaissance du Livre, Tournai, 2000. En relació a la repercussió de la *Devotio Moderna*, vegeu: Gerhard JARITZ (ed.), *Ritual, Images, and Daily Life: The Medieval Perspective*, LIT Verlag, Münster, 2012. Vegeu la introducció de Gerhard Jaritz, on l'autor planteja un estat de la qüestió d'aquesta temàtica, p. 1-6. Especialment interessant és l'estudi d'Inigo BOCKEN, *Performative vision, Jan van Eyck, Nicholas of Cusa, and de devotio moderna*, a Gerhard JARITZ (ed.), *Ritual, Images, and Daily Life: The Medieval Perspective*, LIT Verlag Münster, 2012, p. 95-106. En el seu treball posa de relleu la importància que va tenir el moviment de la *devotio moderna* i el seu significat en l'experiència religiosa al segle XV. La relació entre les pràctiques religioses i les innovacions de la pintura de Jan van Eyck. L'autor veu la relació fonamental entre les formes de pensament que s'amaguen darrera de la *devotio moderna* i la concepció de la pintura eyckeniana, principalment el “play of realism”: “*The “play of realism” allows space for those are searching for the vision of God in their own concrete visual experiences in the midst of daily practice*”, p. 96.

⁵⁴ La Madona de la Humilitat del Mestre de la Flémalle desenvolupa el tipus de Mare de Déu en un interior domèstic. Vegeu: Millard MEISS, *Pintura en Florencia y Siena después de la peste negra: arte, religión y sociedad a mediados del siglo XIV*, Alianza Editorial, Madrid, 1988, p. 169, nota 46. És interessant el capítol 1 en el que l'autor revisa l'aparició de nous temes que aporten elements narratius a les composicions.

⁵⁵ « *Une vase, une fenêtre ou un fruit, anodins à première vue, peuvent être des métaphores. Au même titre que la recherche du réalisme dans l'image, cette transfiguration de la nature constitue l'une des composantes essentielles de la peinture des Primitifs flamands.* » Vegeu: *Les primitifs flamands*, p. 69. Podem dir també que « *per van Eyck i pels seus contemporanis, els objectes representats estan carregats de missatge. Ells parlen. Lamentablement no sempre és possible per nosaltres desxifrar el secret del llenguatge dels objectes.* » Vegeu: Rose-Marie HAGEN and Rainer HAGEN, *15th Century Painting*, Taschen, Colònia, 2001, p. 36. Els objectes representats tenen un significat simbòlic que permet interpretar i llegir el missatge ocult del tema i de l'escena representada. En aquest sentit, l'art medieval conceptualitza l'espai. Vegeu: Barbara G. LANE, “Sacred versus profane in early Netherlandish painting”, *Simiolus: Netherlands Quarterly for the History of Art*, Vol. 18, núm. 3, 1988, 106-115. I també: Greig HARBISON, *Jan van Eyck: The Play of Realism*, Reaktion Books, Washington, 1999; Francis HASKELL, “*Art and history: the legacy of Johan Huizinga*”, a Axel BOLVIG and Philip LINDLEY, *History and Images. Towards a New Iconology*, Brepols Publishers, Turnhout, 2003, p. 3-17.

⁵⁶ Pel que fa a les imatges, Gombrich hi veia també una relació molt estreta entre la funció que s'assignava a la imatge, la seva forma i la seva aparença. Vegeu: Ernst H. GOMBRICH, *Los usos de las imágenes. Estudio sobre la función social del arte y la comunicación visual*, Phaidon-Fondo de Cultura Económica, Barcelona, 1999, p. 7.

poden separar: la iconografia i la història social o sociologia de l'art.⁵⁷ En aquesta investigació la utilització de les fonts iconogràfiques no es justifica ni per raons d'iconografia ni tampoc hi pretenem fer una història social de l'art. Observar els objectes que els pintors introdueixen en les seves composicions i que participen de tota l'escena exigeix però, considerar l'objecte no com un element aïllat sinó com un element compositiu que permet construir tota l'escena: tant si és que a través dels objectes es descriu la realitat i s'organitzen els aspectes formals de la composició, com si és a través dels objectes que s'oculten i desvelen els significats amagats de la composició, al llarg de l'edat mitjana els objectes, tant o més que les figures, participen activament dels continguts de la pintura.

Cap al final del segle VI, després d'algunes temptatives que van tenir lloc al segle V, el papa Gregori el Gran va considerar rellevant el paper i la funció que tenien les imatges en aquells primers segles de Cristianisme: la imatge és l'escriptura dels il·letrats, dels llecs (*Pictura est laicorum literatura*⁵⁸). Més tard, cap a l'any 1260, sant Bonaventura va reafirmar de nou la triple justificació de les imatges sagrades ja exposades per Gregori el Gran: instruir els il·letrats, incapaços de llegir les escriptures, sobre l'existència i la vida de Déu, la Verge i els sants. Les imatges eren també un mitjà per commoure el fidel i recordar-li les veritats cristianes i els misteris de la fe. Però els teòlegs franciscans anaren encara més lluny en considerar les arts figuratives superiors a les formes narratives d'expressió.⁵⁹

L'art medieval és un art eminentment religiós. Com ja va afirmar André Grabar, al llarg de tota l'edat mitjana la iconografia cristiana va convertir-se en un mitjà molt ben valorat per expressar les qüestions relatives a la fe. Un mitjà al que constantment es recorria i que intervenia, de forma important, en la vida de la gent⁶⁰. Al llarg de tota l'edat mitjana, als manuscrits, al costat de les imatges tradicionals, es varen afegir noves creacions iconogràfiques, fet que, segons el mateix Grabar, és perfectament lògic. Segons aquest autor, des del moment en què la imatge religiosa era un mitjà per ensenyar, és en els llibres, que servien també per a la mateixa causa, on les imatges tenien més possibilitats de contribuir a aquesta funció didàctica.⁶¹

Les imatges estan freqüentment associades al culte, presents en la vida social i plenes de múltiples funcions i significats. No obstant això, al llarg del segle XV, els retaules podien tenir altres funcions lligades a les pràctiques de devoció privada, a la protecció contra algun mal o bé per a combatre les supersticions.

Entorn a la funció que tenien els retaules i la seva problemàtica, vegeu: Scott NETHERSOLE, *Devotion by Design: Italian Altarpieces before 1500*, National Gallery Company, Londres, 2011, p. 33.

⁵⁷ Vicenç FURIÓ, "Sociologia de l'Art: qüestions teòriques i metodològiques", *D'Art*, núm. 12, Barcelona, 1986, p. 11-46.

⁵⁸ Vegeu: André GRABAR, *Las vías de la creación en la iconografía cristiana*, Alianza Editorial, S.A., Madrid, 1985.

⁵⁹ "San Buenaventura concibe el universo como una escala que nos permite ascender a Dios mediante dos posibilidades: a) el triple ascenso a Dios desde las creaturas del mundo material, por ser éstas vestigios o imágenes de Dios, y escala necesaria para subir a él; b) la visibilización intelectual de las perfecciones invisibles de Dios a través de sus signos en las cosas visibles.", Vegeu: José María SALVADOR GONZÁLEZ, "La estética inmanente de san Buenaventura en su Itinerarium mentis in Deum. Continuidad e innovación respecto a sus fuentes patristicas", *V Jornadas de Estudio sobre el Pensamiento Patristico y Medieval. Fuentes del pensamiento medieval: continuidad y divergencias*, 26, 27 y 28 de agosto de 2010, Universidad del Norte Santo Tomás de Aquino (UNSTA), Tucumán (Argentina), p. 3.

http://eprints.ucm.es/11796/1/CONGRESO_TUCUMAN_Ponencia_.pdf. En relació a la funció de les imatges en el context de la pintura italiana, vegeu també: Evelyn WELCH, *Art and Society in Italy 1350-1500*, Oxford University Press, Oxford, 1997, p. 133-165.

⁶⁰ A. GRABAR, *Las vías de la creación en la iconografía cristiana*. Alianza Forma, Madrid 1988, p. 34-37.

⁶¹ GRABAR, *Las vías de la creación...*, p. 169.

La major part de les escenes religioses representades que trobem als retaules provenen de temes de l'Antic i del Nou Testament. Els Evangelis apòcrifs van omplir les vides de Crist i de la Verge de llegendes i històries relacionades amb la seva infantesa; eren textos no reconeguts per l'Església, però que van ser tolerats per ella al llarg de l'edat mitjana.⁶² El dominicà Jacopo da Varazze o Jacobus de Varagine (c. 1230-c. 1298) va reelaborar dos dels textos apòcrifs que van tenir més repercussió, el *Pseudo-Mateu* i el llibre del *Naixement de Maria*, en relació a la celebració de les festivitats de Crist i de la Verge. Aquests textos varen ser una font important d'inspiració per a la representació de molts temes, com també ho va ser *La llegenda daurada*, també de Voràgine, per a la representació de les vides de sants per a cada dia de l'any.

Al costat d'aquestes fonts d'inspiració, també hem d'esmentar la influència de la literatura mística. Al llarg de l'edat mitjana hi va haver un intercanvi constant entre la producció d'imatges, les visions i la literatura mística. Podem recordar els textos de les *Meditacions* del Pseudo-Bonaventura, àlies Joan de Caulibus (c. 1303-1373), les *Revelacions de santa Brígida* de Suècia (c.1303-1373)⁶³ o la *Vida de Crist* de Ludolf de Saxònia (c.1300-1378). La llista podria ser més llarga.

La influència que van tenir els textos del Pseudo-Bonaventura es traslladà, per exemple, a la representació d'escenes com el *Descans en la fugida a Egipte*, on la figura de sant Josep pren protagonisme envoltat dels objectes necessaris per fer el camí. Però, sobretot, fou a partir dels *Apòcrifs* quan podem veure la creació de temes vinculats a la vida de Maria, com el *Naixement* i la *Dormició de la Verge*, que els pintors desenvolupen en interiors domèstics envoltats de mobles i objectes que recorden els ambients quotidians i la vida diària.

Els temes relacionats amb la infantesa de Crist i de la Verge tenen, després de la *Passió*, una gran importància en els cicles pictòrics de la baixa edat mitjana. Temes més innovadors, com la representació de l'*Anunciació en un interior domèstic* o la presència de les llevadores i dels pastors en les escenes de la *Nativitat*, així com l'escena de l'*Epifania*, s'envolten d'una nova escenificació que desenvolupà un llenguatge de gestos i d'accions propers a la narració.

Al llarg dels segles medievals, la multiplicació de temes iconogràfics en relació a la Història de la Salvació de la Humanitat va provocar l'aparició de noves fórmules de representació a l'entorn dels temes essencials, com per exemple el tema de l'*Eucaristia*. El miracle de *Les Noces de Canà* i la representació del *Sant Sopar* posaran en evidència l'esperit creatiu del segle XV, en representar visualment temes d'una gran densitat teològica. Malgrat la transcendència del tema del *Sant Sopar*, a l'entorn de la taula parada els pintors reproduïren uns ambients realistes envoltats de quotidianitat.

També retrobem en la pintura, la influència de les representacions teatrals dels *Misteris*. En algunes escenes que representen el *Naixement de Jesús* o l'*Adoració dels Reis*, per exemple, s'observen detalls i gestos carregats d'expressivitat i moviment que poden fer pensar en una escenificació teatral. També el desenvolupament d'escenes narratives en relació als temes del *Naixement de la Verge* i el *Naixement de la sant Joan Baptista* recorda uns escenaris gairebé teatrals.

---

⁶² Sobre els textos apòcrifs i la seva repercussió, vegeu: Patrícia GRAU-DIECKMANN, "Textos apócrifos determinantes de repertorios plásticos cristianos", *Acta Scientiarum*, Education, Maringá, vol. 33, núm. 2, 2011, p. 165-174; Charles PERROT - Enrico NORELLI - Édouard COTHENET, *Marie et la Sainte Famille. Les récits apocryphes chrétiens*, vol. II, Médiaspaul, París, 2006.

⁶³ La seva visió del Naixement de Crist, en les seves *Revelacions i Meditacions de la Vita Christi*, va tenir una enorme influència en les representacions del Naixement de Jesús, amb la representació de Sant Josep amb l'espelma encesa, símbol o al·legoria de la resplendor del Nen.

El repàs del temes que van influir en la creació d'escenaris domèstics seria inacabable. Ens hem apropiat només a alguns dels temes més significatius que han estat els models de pintors i artistes; hem centrat l'atenció en aquelles escenes que, per la seva pròpia temàtica, justifiquen la representació d'ambients quotidians i d'interiors domèstics.

Podríem allargar la nostra exposició en relació al repertori de temes iconogràfics que al llarg de l'edat mitjana, i sobretot a partir del segle XIV i XV, s'incorporen al repertoris i fórmules tradicionals, però no és pas l'objectiu d'aquesta recerca. Només volem destacar com la riquesa de les fonts va portar a un enriquiment del temes iconogràfics en un context en el què també el llenguatge figuratiu es renovava. La coincidència d'aquests factors i d'altres va dur a representar, al costat del tema principal o formant part d'aquest, uns escenaris quotidians, que foren cada cop més significatius en la pintura del segle XV.

L'interès d'aquesta recerca no es basa en l'anàlisi de les transformacions pictòriques i dels canvis dels temes i motius iconogràfics d'aquelles escenes on podem observar la presència d'objectes quotidians; tampoc ens endinsarem en qüestions de semiologia i iconologia. Més aviat, i més propers a Pierre Francastel, podem concebre les imatges medievals com el reflex d'una manera de veure i de pensar el món.⁶⁴ Un món medieval ple d'objectes. Un enfocament metodològic on no només es té en compte l'obra d'art i el que representa, sinó que també ha de permetre la identificació dels objectes quotidians representats.⁶⁵ Els objectes representats són una barreja compositiva d'abstracció i d'uns atributs materials que fan possible la seva identificació i l'associació amb els objectes inventariats a les fonts escrites. Aquesta investigació volem que sigui un primer pas per tirar endavant un estudi comprensiu de les *realia* o coses materials que veiem en la iconografia gòtica a través de la pintura, des d'una *art-historical perspective*.⁶⁶

En aquesta recerca no ens interessa tant l'objecte pel seu significat,⁶⁷ sinó que ens interessa veure l'objecte per les seves qualitats formals, les que els pintors creen i li atorguen.⁶⁸ El caràcter sagrat dels temes representats es transforma amb la intervenció dels artistes que *representen* en escenaris quotidians els objectes.⁶⁹ El protagonisme del món profà en el context religiós de l'escena

⁶⁴ P. FRANCASTEL, *L'image, la vision et l'imagination*, Denoël – Gonthier, Paris, 1983.

⁶⁵ A l'edat mitjana *similitudo* i *representatio* eren una manera de referir-se i anomenar les imatges: "L'un et l'autre insistent sur la "ressemblance" de l'image par rapport à son objet (...)." Vegeu: Jean-Claude SCHMITT, "Introduction" a Jérôme BASCHET - Pierre-Olivier DITTMAR (dir.), *Les images dans l'Occident médiéval*, Brepols, Turnhout, 2015, p. 9.

⁶⁶ Prenem com a referència els treballs que en aquesta direcció s'han portat a terme, per exemple, en l'art bizantí. Vegeu: Maria G. PARANI, *Reconstructing the Reality of Images*, Leiden-Boston, 2003, p. 2.

⁶⁷ És a dir, l'objecte com a mediador entre el món secular i diví.

⁶⁸ Leonci PETIT: "El llibre de contemplació en Déu. Què aporta Llull a l'home modern?", *Ary Brevis*, núm. 13, 2007, p. 123: "També, per a Llull, l'home és una espècie de microcosmos. No tant perquè centri tots els graus de realitat i així estigui subjecte a totes les forces antagoniques, sinó més aviat perquè constitueix el centre del món, participant d'un i altre, és a dir, per a Llull, l'home uneix en ell el nivell més baix de la realitat intel·lectual i el domini més alt de l'ésser sensible, i esdevé, per això mateix, un vincle de relació que sustenta tota la creació. D'una banda, l'home, respecte del creador, és ell mateix també creatiu de cara en fora, de manera que dona a llum idees, instruments, eines, obres d'art i tècniques; quan ho fa, utilitza materials que ja troba en la natura, però les formes que li dona no són meres imitacions de les coses naturals, sinó que són produccions de la seva ment. D'aquesta manera, el poder creador de l'home s'apropa al poder creador de Déu, de forma que l'home creat resulta també ser creatiu. Tanmateix, mentre que Déu dona a llum éssers reals, les coses que comprèn l'essència divina; la ment de l'home, en canvi, no és capaç de produir coses reals, sinó que sols les pot representar i apropiat-se'n."

⁶⁹ Vegeu Alicia WALKER - Amanda LUYSTER (eds.), *Mapping the heavens and treading the Earth: negotiating secular and sacred in medieval art. Christian, Islamic, and Buddhist*, Ashgate College of the Holy Cross, USA, 2009. Interessant treball on es fa una reflexió sobre la distinció entre les categories d'allò que és sagrat i allò que és secular, "omnipresents en la interpretació de art medieval". En la introducció d'aquest treball, les autores fan un plantejament de la problemàtica de la interpretació dels conceptes de profà i sagrat al llarg de l'edat mitjana: "Each of the following chapters examines a work of art or architecture in which elements of the profane and the spiritual operate

representada pren cada cop més importància. La presència d'objectes hi contribueix⁷⁰. Al llarg dels segles XV i XVI, la incorporació d'escenaris narratius figuratius justifica la presència d'objectes per *explicar les històries*. Històries viscudes en espais quotidians: el naixement, la mort, el repòs, el treball, la lectura, els àpats... Escenaris sagrats que s'emboquen d'objectes per representar els episodis de la vida de Jesús i de la Verge, les vides i les històries dels sants. L'espai sagrat conviu dins dels espais privats de la llar; la vida quotidiana és desenvolupa a l'interior d'una església.

1.15. Limitacions i aportacions de les fonts.⁷¹ Malgrat que els inventaris en aporten moltes dades per poder identificar els objectes quotidians, només les imatges ens mostren la seva representació en l'espai, la seves formes i el seu aspecte. Les imatges són també productes culturals que permeten que ens apropem a diferents contextos. Quan es fa ús de les imatges per fer un tipus d'anàlisi concreta, hem de ser molt conscients de les diferents realitats que giren entorn de les imatges i de les seves limitacions, com ja hem comentat.⁷² També és important distingir entre la realitat de les imatges i la realitat dels contextos. No podem obviar la complexitat del tema.

---

in tandem. Although addressing a diversity of cultural and historical contexts, the authors undertake three common tasks. First, they show how the labels 'sacred' and 'secular' – when used bluntly and without regard for the internal meanings generated by a given culture – can obscure our understanding of the medieval world. Second, they examine what secular and sacred meant in the Middle Ages, what distinctions there might have been in the vast complexity of the profane and spiritual realms, and what attitudes and terms might elucidate those distinctions. Third, they demonstrate how the modern categories of sacred and secular can still be used to make medieval works of art more comprehensible to a modern perspective, without imposing these categories in such a way as to occlude medieval intentions for and understandings of these objects and monuments. The specific topics range from the seventh to the sixteenth centuries and showcase a variety of secular interests in science, law, civic space, chivalric romance, entertainment, domesticity, and the display of earthly authority. Despite diverse approaches, the authors underline the determinative force of historical and cultural context and insist on the necessity of assessing each object or site as a unified whole, within which sacred and secular elements played greater or lesser roles, varying across time and according to the beholder.” p. 8-9. També s'assenyala l'«Interest in the realia of daily life has led scholars to scrutinize representations of furniture, household utensils, clothing, and domestic interiors in religious art in order to excavate the forms and codes of the mundane from works of art intended to serve the spiritual», p. 7.

⁷⁰ Podríem citar molts exemples d'objectes realistes: la cistella amb el pa i la cistella amb el raïm, per exemple, fent al·lusió al sacrifici de Crist a l'Eucaristia. És tan realista la seva representació en moltes de les escenes representades que perd el simbolisme que amaga o es dilueix dins de la composició. En els repertoris iconogràfics d'aquests anys, els temes normalment es desenvolupen en espais irrealment en els que es perceben, però, objectes reals. L'espectador és capaç de reconèixer l'objecte, fet que transforma el valor simbòlic de l'escena; el pes del realisme s'incrementa progressivament i desenvolupa uns escenaris narratius per explicar els temes. Escenaris que reflecteixen diferents formes d'activitats socials, econòmiques i culturals; però sobretot seran una porta oberta a la representació de l'espai privat. Un món particularment complex. L'estudi dels objectes i entorns familiars que els pintors representen és, en el fons, el redescobrimet de l'individu. En aquest sentit la pintura és innovadora. Quan el pintor i els millors artistes dignifiquen els espais més íntims i quotidians posen en relleu una nova forma d'expressió i d'entendre la representació pictòrica. És a través dels espais més quotidians i propers que els pintors fan una exaltació dels episodis més rellevants de la vida de la Verge i de Crist. Vegeu: Paula HOHTI, “Domestic space and identity: artisans, shopkeepers and traders in sixteenth-century Siena”, *Urban History*, vol. 37, Cambridge University Press, 2010, p 372-385 <http://dx.doi.org/10.1017/S0963926810000519>

⁷¹ « *L'image n'est ni un langage totalement autonome, ni une illustration des textes, ni un reflet de la « réalité ». Elle est un mode de pensée, d'expression et même d'action parmi d'autres possibles; partageraient-ils tous le même objet (tel l'« espace »), les divers modes de pensée, d'expression et d'action ont leurs logiques et leurs temps propres. C'est en réfléchissant à l'articulation de ces logiques et de ces temps qu'on peut viser, mieux qu'une histoire « totale » qui gommerait ces différences et ces contradictions, une histoire « générale » soucieuse de conserver ce jeu qui est au principe de la dynamique historique.* A Jean-Claude SCHMITT, «De l'espace aux lieux : les images médiévales», a *Construction de l'espace au Moyen Age : pratiques et représentations* Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public, 37è congrès, Mulhouse, 2006, p 346.

⁷² François Icher, des de la seva posició d'historiador, per exemple, pren les imatges com a eix per elaborar el seu discurs i fer possible la comprensió de la societat a l'edat mitjana. Malgrat tot, l'autor constata que la distància que existeix entre la imatge i la imaginació és petita i que cal evitar l'ús de les imatges per fer una interpretació de la història. Fa una anàlisi crítica dels *limits de les imatges*. Segons aquest autor reconstruir la societat medieval amb imatges serà sempre una història incompleta i no representativa de la societat medieval

Posar en relació la informació de les descripcions fetes a través dels textos i la informació que aporten les representacions visuals és posar en relació dos tipus de llenguatges. Pot semblar estrany relacionar dues categories d'informació aparentment molt diferents –l'extrema concreció temporal dels inventaris i l'ambigüitat temporal de la pintura- per portar a terme un estudi de la vida quotidiana. Fins i tot, les diferències són importants quan ens referim a les qüestions relatives a l'espai. Malgrat tot, hi ha un fil conductor que les uneix: l'objecte.

A través dels objectes reconstruïm els espais de la casa i les seves peculiaritats. Quan aquests objectes els trobem de forma reiterada sempre en un mateix espai podem parlar de *quotidianitat*. És a dir, a partir d'ells es va configurant el disseny propi i particular de cada un dels espais de la casa. Des del segle XIV fins al segle XVI, els objectes han participat en la construcció del concepte de quotidianitat, entès com la capacitat de dissenyar uns espais en funció de les necessitats de cadascun d'aquests espais. Per tant, la relació dels objectes amb la seva funció i la seva necessitat va influir i fins i tot va ser determinant en l'organització dels espais domèstics. No obstant això, els objectes a més a més de ser funcionals, també *il·lustren, interpreten o acompanyen* els espais domèstics a la baixa edat mitjana.

L'interès per conèixer i analitzar els objectes es decisiu quan es tracten qüestions relatives a la vida quotidiana i la cultura material a la baixa edat mitjana. En la nostra recerca pretenem cercar en les imatges la representació dels objectes i iniciar una investigació interdisciplinària entre la informació que aporten els documents escrits i la informació a través de les arts visuals. Des de l'arqueologia s'han realitzat alguns treballs similars en els que també es contrasta i relaciona la informació que s'obté dels documents notariaus amb les dades arqueològiques.⁷³

---

ja que van ser molts els espais i els temes que mai van ser tractats a través de les imatges. Vegeu: François ICHER, *La société médiévale. Codes, rituels et symboles*, Éditions de La Martinière, Paris, 2000, p. 22. D'altra banda, els treballs que es realitzen entorn de la miniatura, demostren com a través de les imatges es poden aclarir encara alguns aspectes de la història. Vegeu: Jean GLENISSON (dir.), *Le Livre au Moyen Age*, CNRS Editions, Paris, 1988.

⁷³ En aquesta mateixa línia de treball interdisciplinari s'han posat en relació les aportacions de l'arqueologia i les aportacions documentals notariaus per a l'estudi del món rural. Vegeu: Aymat CATAFAU - Olivier PASSARRIUS, «Mobilier et aménagement intérieur de la maison villageoise en Roussillon dans la deuxième moitié du Moyen Âge (XIe-XVe siècles) à travers l'archéologie et les inventaires notariaux», *Pautes de consum i nivells de vida al món rural medieval, 18-20 de setembre 2008*, Universitat de València <http://www.uv.es/consum/catafau.pdf> [darrera consulta 26/08/2015]. S'hi diu: «Notre contribution tentera de réunir les points de vue d'un archéologue et d'un historien, à travers quatre sites d'habitats ruraux des Xe-XVe siècles, fouillés ou étudiés durant la décennie passée en Roussillon et les informations tirées des inventaires notariaux des XIVe e XVe siècles pour la même région. (...) Notre étude n'est pas thématique, elle se veut seulement descriptive, une tentative de reconstitution des biens mobiliers et de l'agencement intérieur de la maison rurale. (...) Les inventaires permettent de retrouver ce qui n'a pas été conservé dans le sol. Ils ont aussi l'ambition, au moins pour certains d'entre eux, d'être exhaustifs. Ils évoquent une bonne part des objets en matériaux périssables (mais pas tous, loin de là !), de même que des objets entiers avec leur cohérence et leur utilisation». Els autors també veuen la necessitat de contrastar amb les fonts iconogràfiques les informacions que aporten l'arqueologia i la documentació escrita: «Perrine Mane rappelle la nécessité d'ajouter aux informations issues de l'archéologie et des textes celles fournies par l'iconographie. Quelques éléments de l'iconographie étudiée par P. Mane permettent de confirmer des impressions nées de la confrontation des sites et des textes roussillonnais : la présence d'une table est loin d'être systématique dans les scènes représentant le moment du repas dans des intérieurs paysans.» Els autors ens remetent en la nota 96 als treballs de P. Mane (p. 25): Perrine MANE, «Le paysan dans ses meubles», a E. MORNET (ed.), *Campagnes médiévales : l'homme et son espace. Études offertes à Robert Fossier*, Publications de la Sorbonne, 1995, p. 247-260 (planches). La complementarietat de les fonts arqueològiques ve justificada per la naturalesa mateixa de les dues fonts: «La confrontation est possible sur bien des points avec les textes, lorsque les inventaires, suffisamment détaillés, précisent la matière première, les poids, l'emploi des ustensiles ou des outils, et moins fréquemment, la forme ou le contenu d'un récipient. De l'interférence entre les données textuelles et archéologiques, mais aussi de son caractère incomplet, découle l'enrichissement mutuel que procure la confrontation». Vegeu: Françoise PIPONNIER, «Inventaires bourguignons (XIVe-XVe siècles)», a Ad Van der WOUDE - Anton SCHURMAN (ed.), *Probate*

Com hem vist, a tall de resum podem dir que, a partir del segle XIV, a l'interès per representar el món visible, s'afegeix també un interès creixent per representar les coses, per distingir les peculiaritats individuals dels objectes. Malgrat el convencionalisme que moltes vegades s'imposà en la iconografia i la representació esquemàtica de molts objectes, les arts figuratives participaren d'allò que s'anomena *materialisme visual*.⁷⁴ Ens apropen a la realitat material i ens permeten reconstruir l'entorn físic dels espais domèstics, però també reflecteixen la percepció que l'home té dels seus objectes i de les seves activitats.

1.16. Per què fins ara no s'ha posat en relació la informació que prové dels inventaris *post mortem*, uns textos notariaus ben documentats, amb la informació que tenim dels retaules i de la miniatura gòtiques? Les fonts documentals d'una banda, amb les seves característiques pròpies, i les fonts iconogràfiques, de l'altra, també a partir del seu propi llenguatge, ens permeten fer una aproximació a la vida quotidiana, als espais de la casa i als seus objectes.⁷⁵ A través de la *descripció* dels objectes que són enregistrats en els textos notariaus, i a través de la *representació* d'aquests objectes en les escenes de la pintura i miniatura gòtiques, descobrim els objectes de l'edat mitjana. Aquests documents permeten recrear la vida quotidiana a l'edat mitjana. Totes dues fonts, les escrites i les arts visuals, ens mostren avui l'objecte des del passat i ens acosten als objectes del passat. Totes dues fonts contenen molta informació que resta emmagatzemada en els documents escrits i en les imatges, i que l'historiador ha de *redescobrir* per poder investigar.⁷⁶

En aquest procés de redescobriment dels objectes és inevitable la intervenció de diferents fonts d'informació. Cada cop més, l'estudi de l'edat mitjana es veu abocat a realitzar un treball interdisciplinari que permeti posar en relació múltiples disciplines, cadascuna de les quals té unes

---

Inventaires. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development, Hes Publishers, Utrecht, 1980, p. 136. En aquesta mateixa direcció, a favor d'una recerca interdisciplinària de les fonts, vegeu també: María del Carmen GARCÍA HERRERO, "Actividades laborales femeninas a finales de la edad media: registros iconográficos", *Arte y vida cotidiana en época medieval*, a María del Carmen LACARRA DUCAY (coord.), 2008, p. 17-48.

⁷⁴ Si bé podem afirmar que les arts figuratives ens permeten fer una aproximació a la realitat material dels objectes, no podem oblidar que la pintura medieval pot participar també del principi d'anacronisme. Amb tot, en la representació de les escenes allò que es veu pertany, en principi, al temps de realització de la imatge. Hi ha una actualització constant dels temes i les històries representades. Aquesta realitat, no sempre tan evident com podria semblar, esdevé, però una oportunitat per poder identificar els objectes en el seu context.

⁷⁵ Vegeu: Florent GAUDEZ, «Epistémèsis et altérité. Pour une socio-anthropologie du processus de cognition», *Sociologie de l'Art*, 1/2010 (Opus 15), p. 85-111. www.cairn.info/revue-sociologie-de-l-art-2010-1-page-85.htm. S'hi afirma que: «L'interdisciplinaire, dont on parle beaucoup, ne consiste pas à confronter des disciplines déjà constituées (dont, en fait, aucune ne consent à s'abandonner). Pour faire de l'interdisciplinaire, il ne suffit pas de prendre un « sujet (un thème) et de convoquer autour deux ou trois sciences. L'interdisciplinaire consiste à créer un objet nouveau, qui n'appartienne à personne. Le Texte est, je crois, l'un de ces objets. Et j'ajoute avec W. Benjamin (W. BENJAMIN, *Paris capitale du XIXe siècle*, Ed. du Cerf, 1989. p. 490) : Une démarche scientifique se caractérise par le fait qu'en trouvant de nouveaux objets elle développe de nouvelles méthodes. Exactement comme la forme en art se caractérise par le fait qu'en conduisant à de nouveaux contenus, elle développe de nouvelles formes. C'est seulement pour un regard externe que l'œuvre d'art a une forme et une seule, et que le traité a une méthode et une seule ».

⁷⁶ Des de l'arqueologia es valora positivament el treball interdisciplinari de les dues fonts. Vegeu: "En ville les conditions de travail et la densité d'occupation ont imposé des constructions en hauteur, avec la différenciation d'espaces dans la maison. Le goût y est à la parure et à l'image : la ville est un lieu de présentation, de représentation, de regard des autres ; le luxe ou l'aisance s'y montrent davantage, la fortune s'y estime et le rang s'y juge par l'apparence. On investit dans les maisons, dans les stocks, dans les affaires, mais la vaisselle d'étain ou d'argent, les beaux vasos à la fois des biens d'investissement, donnés en gage ou vendus si nécessaire, en même temps que des marqueurs sociaux." Vegeu: Aymat CATAFAU - Olivier PASSARRIUS, « Mobilier et aménagement intérieur de la maison villageoise en Roussillon dans la deuxième moitié du Moyen Âge (XIe-XVe siècles) à travers l'archéologie et les inventaires notariaux. », *Pautes de consum i nivells de vida al món rural medieval*, 18-20 de setembre 2008, Universitat de València <http://www.uv.es/consum/catafauf.pdf>

característiques pròpies i singulars.⁷⁷ Si les fonts iconogràfiques estan lligades a les formes, als estils i a la capacitat de l'artista per representar el món visible, i tenen múltiples formes d'expressió; la documentació textual també ens porta a un nivell de concreció que permet nomenar els objectes. La relació entre les dues fonts no implica subordinar la imatge al text ni el text a la imatge, sinó crear nous continguts per fer comprensible l'objecte. Les imatges han d'anar acompanyades de la informació textual per a generar coneixement històric, de la mateixa manera que la informació textual ha d'incorporar la informació iconogràfica.⁷⁸

Aquesta investigació té com a finalitat establir les relacions existents entre les fonts documentals i les fonts iconogràfiques a través dels objectes. Les fonts iconogràfiques aporten els trets visuals que fan possible la identificació formal dels objectes inventariats. En els inventaris, els objectes són realitats abstractes, són conceptes, continguts intel·lectuals. A través de les imatges podem establir relacions entre els objectes representats, és a dir les formes visuals de les coses, i el nom que els objectes reben a l'inventari. Per tant, l'art, sobretot la pintura, permet establir relacions entre els objectes i els conceptes que representen.

Historiadors i historiadors de l'art coincideixen també en reconèixer que molts dels objectes representats a la pintura i miniatura són fidels a la realitat.⁷⁹ Algunes de les escenes, a través dels objectes representats, ens connecten amb fidelitat, bé parcialment o totalment, amb la realitat quotidiana.⁸⁰ Reproduïxen de manera total o parcial aquells interiors domèstics que ens aproximem a aspectes concrets i reals de la vida de cada dia.⁸¹ Els objectes que veiem a través de les imatges

---

⁷⁷ “Le médiéviste possède en outre la chance de disposer de documents écrits parfois sùssisamment explicites pour conforter les hypothèses fondées sur l'analogie avec certains objets issus des fouilles”; vegeu: Françoise PIPONNIER, “Autour d'un foyer paysan a la fin du moyen âge. Le mobilier archéologique du bâtiment VIII de Dracy”, *Chantiers d'Etudes Médiévales*, núm. 13, Hommage à Geneviève Chevrier et Alain Geslan: Etudes médiévales, Estrasburg, 1975, p. 72.

⁷⁸ El debat generat en relació a les fonts documentals i l'arqueologia pot també tenir un cert paral·lelisme amb aquell que es produeix en relació a les fonts iconogràfiques per al coneixement de la Història medieval. Vegeu: Jorge A. EIROA RODRIGUEZ, “La relación entre documentos escritos y Arqueología en el estudio de la Edad Media en Europa: reflexiones para un debate teórico y metodológico”, *Arqueología medieval* <http://www.arqueologiamedieval.com/articulos/77/la-relacion-entre-documentos-escritos-y-arqueologia-en-el-estudio-de-la-edad-media-en-europa-reflexiones-para-un-debate-teorico-y-metodologico>.

⁷⁹ Malgrat que hi ha tota una tradició historiogràfica que considera que l'imatge medieval no pot representar les coses amb fidelitat, és cert també que podem trobar reflectides a la pintura diferents realitats: una es pot relacionar amb el realisme de les escenes i els espais, una altra amb els temes representats i una altra amb el realisme dels objectes. En relació a les imatges i la cultura material. Vegeu: Gil BARTHOLEYNS, “Images et culture matérielle”, a Jérôme BASCHET i Pierre-Olivier DITTMAR, *Les images dans l'Occident médiéval*, Brepols, Turnhout, 2015, p. 397-408.

⁸⁰ Maria del Carmen Lacarra Ducay insisteix també en el valor documental de la iconografia per a conèixer la realitat històrica d'un context determinat: “Es decir, los datos que proporciona la obra informan tanto sobre ella como sobre la sociedad que la hizo posible. No solo es su valor artístico, la belleza que transmite para cada observador que la contempla, lo que conduce a su valoración, es también su valor histórico que trasciende por encima de la propia pintura para informar, como fuente documental de primer orden, la época que la vio nacer”. Vegeu: Maria del Carmen LACARRA DUCAY, “Representación de la vivienda cristiana bajo-medieval en los retablos góticos aragoneses del siglo XV”, Mª Elena Díez - Jorge-Julio NAVARRO PALAZÓN (eds.), *La casa medieval en la península ibérica*, Sflex Ediciones, S.L., 2015, p. 652.

⁸¹ Les aportacions de l'art al coneixement i l'estudi de la vida quotidiana a l'edat mitjana en els darrers anys han posat de manifest la importància de les fonts iconogràfiques i la necessitat de col·laboració en la recerca històrica. Vegeu: María del Carmen LACARRA DUCAY, *Arte y vida cotidiana en la época medieval* (coord.), Institución «Fernando el Católico» (C.S.I.C.), Saragossa, 2008. Recentment Maria del Carmen Lacarra Ducay, en un treball de col·laboració dedicat a la casa medieval, fa un estat de la qüestió dels treballs realitzats en relació a la vida quotidiana i les aportacions de l'art medieval. Vegeu: Maria del Carmen LACARRA DUCAY, “Representación de la vivienda cristiana bajo-medieval en los retablos góticos aragoneses del siglo XV”, Mª Elena Díez - Jorge-Julio NAVARRO PALAZÓN (eds.), *La casa medieval en la península ibérica*, Sflex Ediciones, S.L., 2015, p. 652-656.

tenen el valor d'esdevenir un document més al costat de les mateixes fonts. Si les fonts documentals i artístiques ens documenten els objectes, els objectes també són un document en ells mateixos amb capacitat per generar i transmetre informació. Cadascuna d'aquesta font d'informació que prové del passat –textos, imatges i objectes– permeten l'accés a la informació del passat des de les fonts de passat.

Els inventaris ens informen sobre el context històric, geogràfic i espacial de la ciutat de Lleida a la baixa edat mitjana. Situen els objectes en el temps i en l'espai domèstic. La selecció de la informació ve determinada per la tipologia del document que permet identificar els objectes de les cases:

1. La informació és ordenada i sistemàtica.
2. Presenta una relació d'objectes, ordenats amb uns ítems associats que permeten conèixer el temps i sobretot l'espai on és cada objecte.
3. Els objectes estan relacionats amb una persona. Es poden establir relacions de pertinença i identitat.
4. A través dels inventaris els objectes es poden classificar.
5. Es poden seleccionar els objectes en relació a uns paràmetres establerts: persona, any, material, localització, funció, etc.
6. La selecció de la informació permet fer una anàlisi de l'objecte: identificar i comparar l'objecte, explorar les seves característiques formals, etc.
7. La informació permet determinar unes tipologies d'objectes.
8. La informació permet contextualitzar els objectes.
9. La informació permet molts cops descriure l'objecte.

Les fonts iconogràfics han de proporcionar la informació visual dels objectes:

1. Necessitat de construir un *inventari* d'imatges al voltant de la temàtica de la representació dels objectes dels espais domèstics.
2. Crear un *corpus* temàtic d'objectes quotidians que el que es coneix amb el nom de *gamma* seriada.
3. Elaborar uns *hipertemes*.
4. Crear nexes entre les imatges

A través dels inventaris i de les imatges, tenim al nostre abast una **col·lecció** important d'objectes. Tant una font com l'altra són dipositàries d'informació dels objectes que hi havia a l'interior dels espais domèstics. L'ús d'aquestes fonts ens permet contextualitzar i identificar aquests béns mobles. La recerca interdisciplinària a través de les dues fonts fa possible que entre els

objectes s'estableixin unes relacions de contingut que ens permeten crear uns nexes per a la seva interpretació i comprensió.⁸²

Un nexa entre la *mirada* dels objectes a través dels inventaris i la *mirada* dels objectes a través de la pintura gòtica pot ser la *mirada* dels objectes a través dels **museus**.

1.17. Els museus espais de retrobada amb els objectes del passat. Els museus han estat sempre també contenidors de col·leccions d'objectes.⁸³ Si els inventaris i les imatges dels retaules medievals fan accessible l'objecte del passat des de les fonts medievals, els museus permeten fer una aproximació a aquests objectes del passat des del present. Els museus, amb els seus objectes, esdevenen un **espai intermediador** que fa possible el nexa del passat amb el present. Els museus conserven molts dels **objectes del passat** medieval, els mateixos que es descriuen en els inventaris o els que van representar els pintors en els retaules i miniatures gòtiques.

Tant si és a través de les **fonts documentals**, perquè els notaris van observar els espais de la casa i van anotar allò que veieren, com si és a través de les **fonts iconogràfiques**, perquè els pintors veient el seu entorn representaren els objectes que hi formaven part, com si és avui, des dels **museus**, quan contemplem els objectes que ens han quedat de l'època medieval, la relació que tant els uns com els altres van tenir, o fins i tot que tenim avui, amb aquests objectes és a través de la **mirada**.

Els **museus conserven, protegeixen i exhibeixen** el mobiliari i els objectes medievals que ens han arribat fins a l'actualitat. L'aproximació i la comprensió de l'objecte a través d'aquesta triple mirada és la que posa en relació la Història, l'Art i els Museus. Una relació fruit de l'observació atenta de l'objecte a través de la recerca que permet crear uns nexes que es comuniquen entre ells. Nexes que fan possible també que el museu esdevingui un **espai de comunicació** entre els objectes i els visitants. Per tant, el museu ha d'afavorir la creació d'un context ric i significatiu on els objectes medievals, que ja són elements amb valor en si mateixos, puguin ser *comprensibles* al públic.

Als anys vuitanta del segle passat, García Blanco ja feia l'afirmació següent: "*un montaje es didáctico cuando además de hacer posible la comunicación enseña a leer las piezas e interpretarlas con el máximo de verdad científica.*"⁸⁴ Amb aquestes paraules es feia evident que la *nova museografia* és aquella que primer es dedica a fer recerca de l'objecte. Per conèixer, reconèixer, interpretar i comprendre els objectes del museu cal fer una recerca prèvia d'allò que hom té i exposa. A través de les fonts documentals es fa possible una aproximació al context històric de l'objecte des del seu propi context. Les fonts medievals ens apropen a l'objecte des de la seva pròpia realitat, perquè en els museus els objectes estan descontextualitzats i aïllats del seu entorn històric, social i cultural.

Apropar-se a l'objecte des del coneixement interdisciplinari de les fonts a partir de la investigació i recerca científica fa possible una museografia més integradora.

⁸² En general, per una anàlisi de les aportacions dels inventaris com a font d'informació, vegeu: Françoise PIPONNIER, "Inventaire bourguignons...", p. 127-148.

⁸³ Vegeu: Joan SANTACANA i MESTRE - Nayra LLONCH MOLINA, *Manual de didáctica del objeto en el museo*, Ediciones Trea, S.L, Gijón, 2012, p. 14-20.

⁸⁴ Vegeu: Angela GARCÍA BLANCO, "Didáctica del museo: el montaje didáctico", *Boletín de la ANABAD*, 31, NÚM. 3, 1981, p. 421-426

Es fa imprescindible la recerca als museus, la investigació acurada dels objectes conservats que ens poden informar i documentar dels espais de la vida quotidiana, i sobretot dels interiors domèstics que ens informen les fonts documentals i que trobem representats en la pintura del segle XV i XVI fonamentalment.

1.18. Els objectes, els museus i la didàctica. Les fonts documentals i les fonts iconogràfiques ens informen dels objectes quotidians a l'edat mitjana. En cada una de les fonts cada un dels objectes són portadors de significats i continguts que varien en funció de la seva interpretació. Els objectes que veiem als museus també són portadors d'una suma de significats que varien en funció de com s'exposen.⁸⁵ Des de la perspectiva històrica, cal integrar els objectes en els seus contextos reals per fer possible una lectura comprensiva de l'objecte. Les fonts documentals a través dels inventaris ens aporten aquesta informació. Les arts visuals participen en la construcció de l'espai escènic. Els museus sovint presenten l'objecte aïllat i desproveït del context al qual pertany. Cal establir les connexions entre els objectes per reconstruir els espais domèstics i fer visible el context originari dels objectes. S'estableix així un diàleg entre els objectes i el seu entorn que permet la seva interpretació i contextualització. Un objecte isolat perd part del seu contingut i del seu significat. En els espais domèstics, els objectes mantenen unes relacions entre ells, amb l'espai i amb la gent. La necessitat d'un objecte participa de les necessitats del seu entorn quotidià.

1.19. Com utilitzar aquestes fonts per fer comprensible la Història medieval?⁸⁶ Treballar amb les fonts documentals del passat medieval implica fer recerca. I en aquest procés d'investigació és on es construeix i genera el coneixement del passat. Però la recerca és també aprenentatge en l'ús i en la construcció d'una metodologia per a fer possible l'aproximació a l'edat mitjana des de les fonts i des del present. En el fons, després de fer aquest treball, cal aconseguir que l'estudi dels objectes es transformi en una eina per a l'aprenentatge de la història i per a la didàctica de les ciències socials.

A través dels objectes és possible fer una història raonada que permeti comprendre el passat per conèixer el present?⁸⁷ I, alhora, que faci possible que des del present puguem comprendre millor i acostar-nos al passat.

A partir dels retaules medievals, les arts visuals permeten recrear *paisatges domèstics* amb els objectes que organitzen i descriuen l'entorn quotidià i que tenen per eix el discurs d'un espai

⁸⁵ E. HOOPER-GREENHIL, *Museums and the Shaping of Knowledge*, Routledge, 1992.

⁸⁶ Vegeu: Joan SANTACANA MESTRE - Núria SERRAT ANTOLÍ , "L'ensenyament de la història i el living history", *Temps d'educació*, 26, 2001-2002. En aquest treball els autors fan una reflexió del *valor didàctic que tenen els objectes per a reconstruir les imatges del passat*, la necessitat de conèixer les fonts documentals i la importància que tenen els objectes: "En el nostre cap, i en el cap dels historiadors, s'hi barregen no sols documents que permeten recrear el passat, sinó també imatges molt concretes que són el nexa que aglutina el tema objecte d'investigació o de coneixement. Per tant, quan construïm abstraccions del passat és a dir, història, sempre ho fem des dels elements més concrets. I és que resulta impossible imaginar la vida a l'edat mitjana o al segle XIX sense imatges de com era la casa, el vestit, el menjar, les armes o les formes de comportament dominants a l'època. Hem de conèixer els objectes d'aquesta vida de cada dia per imaginar-nos l'època. Per tant, podríem dir que els objectes concrets són els suports amb els quals conscientment o inconscientment construïm les nostres abstraccions personals sobre el passat. Aquests objectes no sols són imprescindibles per historiar, és a dir, per fer abstraccions del passat, sinó que, com és ben conegut, són fonts inestimables per comprendre el passat", p.54-57.

⁸⁷ Flocel SABATÉ, "La edad media en nuestro presente", *Iber*, núm. 14, 1997. Vegeu Rosa CONGOST, "Ensenyar a pensar històricament. El llegat de Pierre Vilar", conferència inaugural del curs 2003-04 a la Universitat de Girona, octubre de 2003 p. 2: En un llibre que recull algunes de les seves classes de la Sorbona dels anys setanta hi veiem escrit: "El que esperem d'una història raonada és comprendre el passat per conèixer el present; aquest coneixement, afegia Vilar, requeria sotmetre a reflexió la informació "deformant" que ens arriba a través dels mitjans de comunicació"

humanitzat. Les representacions d'aquests escenaris domèstics posen en evidència aspectes de la vida privada; permeten visualitzar, encara que sigui parcialment i simbòlicament, l'espai domèstic. Els objectes quotidians representats ens permeten de veure i de *re-crear* la realitat quotidiana. Els objectes tenen una funció simbòlica evident en molts casos, però també una funció didàctica que ens permet *re-construir* els espais medievals. A partir de la representació en les escenes de vida quotidiana d'objectes materials que es poden reconèixer i identificar, l'artista fa possible també que l'obra sigui propera a l'espectador. A través dels objectes representats en escenaris quotidians, l'artista possibilita la identificació d'allò representat per part de l'espectador perquè a través dels objectes es produeix una aproximació al seu espai quotidià i real. Els objectes humanitzen l'espai i l'escena representada. Els objectes passen de ser un símbol a una realitat material i sensible amb propietats pròpies i individuals que els diferencien. De fet, a l'edat mitjana es veia la pintura com una eina didàctica, tal com hem comentat més amunt. La nostra intenció és aconseguir que, des d'una altra perspectiva molt més actual, aquesta pintura continuï mantenint aquesta funció didàctica, pensant en un millor coneixement d'allò que hi havia fa cinc-cents o mil anys i d'allò que hi ha ara, entorn nostre. En aquest procés, de vegades pot caldre subratllar les diferències, però de vegades pot ser important de remarcar les coses que ens agermanen i ens uneixen amb la gent que va viure als segles XIV-XVI.

Un altre aspecte és que la pintura fa possible entrar a l'interior dels espais domèstics. Es transforma en un **espai visual de comunicació** que permet l'accés als espais privats i als seus objectes. Amb les capacitats tecnològiques actuals és possible d'una banda reconstruir espais "medievals" tal com eren. Ara en parlarem. D'altra banda també es podria fer aquesta reconstrucció de manera virtual. Finalment, també es pot fer que la gent es faci els seus propis objectes com eren a l'edat mitjana; cosa que s'ha fet també, com comentarem, així mateix, més endavant.

Per a cloure aquest apartat dedicat a l'interès didàctic d'aquesta mena de recerques, ens agradaria de cridar l'atenció sobre diverses propostes museogràfiques per reconstruir els espais quotidians a través dels seus objectes que s'han fet en diversos museus europeus.

Molts dels objectes originals que formaven part de la vida quotidiana de les llars de Lleida a la baixa edat mitjana o de les ciutats de la resta d'Europa no es troben als museus. Això és per moltes raons, però sobretot per les seves característiques materials i per la seva fragilitat, que fa que molts d'aquells objectes, de fusta, de pell o de roba, no s'hagin conservat. De fet, la informació que proporcionen els inventaris i la iconografia ens permet recuperar, parcialment, el coneixement de molts dels objectes que formaven part dels entorns domèstics dels individus.⁸⁸ Hi ha però altres mitjans.

En primer lloc, ens podem fixar en la reconstrucció acurada que es féu d'un gran llit al museu Fitzwilliam de Cambridge (figs. 1.2 i 1.3). Es va fer en una sala la reconstrucció acurada d'aquest magnífic llit del segle XVI.⁸⁹ Al seu costat, un dibuix ens mostra les característiques dels matalassos (potser tres o dos i una fillola), de la vànova i dels coixins (un travesser i tres orellers).

---

⁸⁸ Com veiem en l'afirmació següent: "Pour l'époque médiévale, les meubles subsistants étant rares, nous avons parcouru les fichiers photographiques des manuscrits français du département des manuscrits de la BNF". Vegeu, Bruno FRANÇOIS - Agnès BARRUOL - Isabelle DARNAS, *Regards sur le mobilier domestique*, Actes Sud/Acaoaf, 2015, p. 30.

⁸⁹ L'exposició "Au lit au Moyen Âge" (Danièle Alexandre-Bidon, comissaria de l'exposició, Paris, 13 avril-13 novembre 2011) s'emmarcava en un cicle de conferències sobre aquesta temàtica en la que també es va fer una reconstrucció del llit medieval. Vegeu també: Teresa Maria VINYOLES i VIDAL, Elena CANTARELL

Fig. 1.2. Fitzwilliam Museum de Cambridge. Foto: Imma Sànchez.

Fig. 1.3. Fitzwilliam Museum de Cambridge. Foto: Imma Sànchez.

BARELLA - Mireia COMAS VIA - Marta SANCHO, "Las TIC como herramientas de investigación, divulgación y docencia: el ejemplo del CD sobre el castillo de Mur", a Julia BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO, Isabel FERNÁNDEZ DEL MORAL (coord.), *II Congreso Internacional sobre musealización de yacimientos arqueológicos : nuevos conceptos y estrategias de gestión y comunicación*, 2003, p. 296-300.

En altres museus europeus podem veure reconstruccions semblants. És molt interessant i acurada la reconstrucció d'una cambra i un llit que trobem al museu de Cluny de París (figs. 1.5 i 1.6). Un dels espais que es reconstrueix és precisament una llar de foc amb tota la seva ferramenta (fig. 1.4). Tal com podem veure en la fotografia annexa, hi veiem el cremall, les lleves i també es diferencien perfectament els cavalls de ferro (o de foc), al fons, dels asters, a primer terme.

Fig. 1.4. Musée de Cluny. París. Foto: Imma Sànchez.

Fig. 1.5. Musée de Cluny. París. Foto: Imma Sànchez.

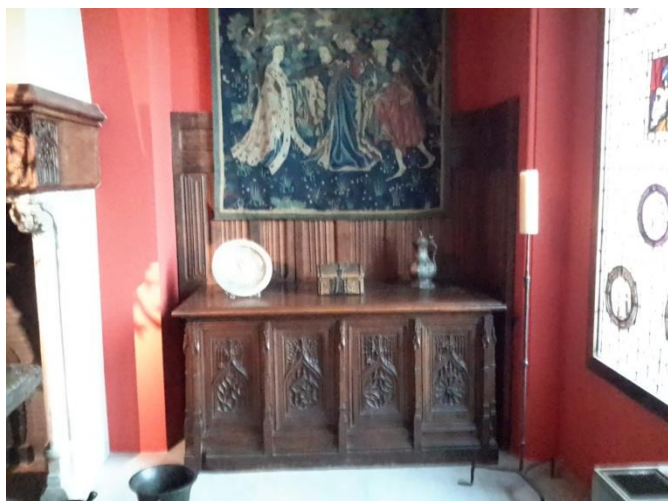

Fig. 1.6. Musée de Cluny. París. Foto: Imma Sànchez.

L'objectiu que ha de perseguir-se en un museu és que l'aprenentatge sigui significatiu i que connecti l'exposició dels objectes amb la quotidianitat del visitant.⁹⁰ En aquests casos, la possibilitat que té el visitant d'*entrar* en una cambra de fa cinc-cents anys és una bona manera de crear aquesta interconnexió entre el visitant i els objectes que s'hi representen. La vivència del que es passeja per aquests espais recreats creen desig d'aprendre del que visita aquest museu.

Abans d'acabar aquest introducció volem destacar la importància que té, des d'un punt de vista didàctic, la il·lustració. Hem vist l'atractiu de reconstruir un espai. Ara podem veure la importància que ha tingut gairebé al llarg dels darrers cinc-cents anys poder dibuixar els objectes i posar-els-hi un nom. De fet, això ja es va fer a Alemanya i a Itàlia en dates molt properes a l'edat mitjana. Podem veure, per exemple, la reconstrucció d'una cuina, amb els noms dels objectes o bé podem assenyalar un recull, també italià, d'objectes que es poden relacionar amb el treball de la pasta (figs. 21.1 i 21.2).

Més tard, Jan Amos Komensky, conegut amb el nom de *Comenius*, va escriure una obra, *Orbis Pictum*, dirigida als nens per il·lustrar els conceptes de tot allò que feia referència al món visible (fig. 1.7).⁹¹ A França, una altra gran figura de la pedagogia, Alfred Fouillé, amb el pseudònim de G. Bruno, escriu un llibre de lectura, *Le Tour de la France pour deux enfants*, abundantment il·lustrat destinat a la formació cívica, històrica, geogràfica, científica i moral de la joventut.⁹²

⁹⁰ Josep BONIL GARGALLO, Neus SANMARTÍ PUIG, Marta SOLER ARTIGA, "Innovar cap on? Definir un model didàctic als museus i centres de ciència", *Mnèmòsine. Revista Catalana de Museologia*, 2010, p. 143-151; Elena CANTARELL BARELLA, Eloi BIOSCA I FRONTERA, Teresa Maria VINYOLES I VIDAL, Marta SANCHO, "Didáctica de la historia y las nuevas tecnologías: paseo virtual por un castillo medieval", *Comunicación y pedagogía: Nuevas tecnologías y recursos didácticos*, núm. 184, 2002, p. 44-47.

⁹¹ Jan Amós KOMENSKY (Comenius), *Orbis Sensualium Pictus*. Edició anglesa de 1659. Tenia 309 pàgines (a part dels índexs. La primera edició fou en llatí i alemany i es va imprimir l'any 1658.

⁹² Annie DUPRAT, *Images et Histoire*, Éditions Belin, Paris, 2007, p. 6

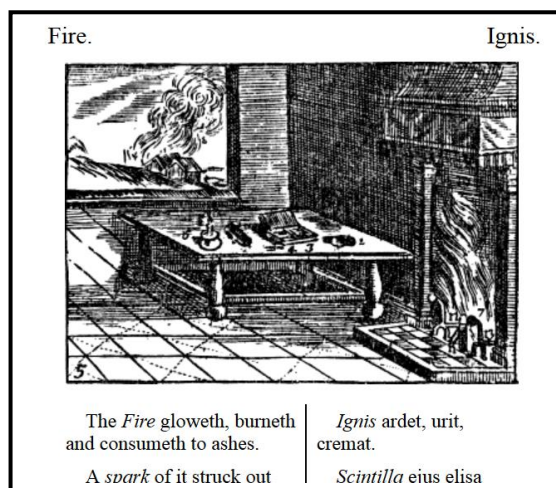

Fig. 1.7. Jan Amós Komensky (Comenius), *Orbis Sensualium Pictus*. Edició anglesa de 1659 (Charles Hoole, traductor)

Figs. 1.8 i 1.9. Intents de viure i de recrear actualment ambients i objectes com si fossin de l'edat mitjana. Doris FISHER, *Mittelalter selbs erleben! Kleidung, Spiel und Speisen – selbst gemacht und ausprobiert*, Theiss, Stuttgart, 2010, p. 42 i 43.

1.20. Pla de treball i característiques d'aquesta recerca. Aquest treball es divideix en quatre parts. Una primera d'introducció. Dues d'estudi dels objectes i, finalment, la darrera, de conclusions. En aquesta primera part hi ha quatre capítols. El primer és aquest, on s'ha plantejat l'interès i la metodologia d'aquesta mena d'estudis. S'han volgut assenyalar les dues fonts principals d'aquest treball (inventaris i iconografia) i també s'ha cridat l'atenció sobre l'interès de fer ús d'una tercera font, si és possible: els objectes que es conserven als museus. Al final hem subratllat també

la importància de traslladar a la gent l'interès per aquests treballs i pels seus resultats. De fet, poder anomenar i poder identificar uns objectes són un primers passos per a poder aproximar aquests objectes a les persones que desitgem que els valorin.

A continuació hi ha tres capítols més, d'aquesta primera part. El primer –capítol 2 del volum– és dedicat a fer una presentació de la ciutat de Lleida als segles XIV-XVI i a fer una aproximació a l'Església lleidatana d'aquesta època. El segon –capítol 3– se centra en l'estudi dels habitatges, fet en part a partir dels mateixos inventaris. Finalment, el tercer –capítol 4– es dedica a l'estudi dels documents. Aquests documents, que serveixen de base documental d'aquest treball, són els inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida, que foren publicats l'any 2014.⁹³

La segona part de l'estudi, que és el nucli de la recerca, és formada per 15 capítols. Corresponen als capítols dedicats als mobles. En primer lloc hi ha els mobles que serveixen per dormir (sobretot les anomenades colgues i els llits). Després els mobles usats per a menjar i per a deixar les coses (taules, tauletes i taulells). A continuació els que serveixen per a seure (principalment cadires i escambells). Un nou capítol centra l'atenció en uns objectes importants, tots aquells que servien per a guardar-hi altres objectes (caixes, cofres, armaris, massapans, etc.). El capítol següent se centra en l'escriptori i el faristol, mobles importants en una casa on es llegia i escrivia. El capítol que ve a continuació (el desè a la llista general) se centra en alguns mobles dedicats al treball manual. El següent es dedica als objectes que servien per tancar les cambres i per pujar o baixar d'un pis per anar a l'altre. A partir d'aquest moment trobem un seguit de capítols dedicats més aviat a béns mobles que cal relacionar amb accions humanes. El número 12 se centra en l'embelliment de l'habitatge; s'hi parla de les catifes, de les estores, dels draps de paret, etc. El 13 és dedicat als objectes que es relacionen amb els infants, en primer lloc el bressol i en segon lloc les carrutxes. El capítol 14 se centra amb mobles o objectes que cal relacionar amb la religiositat de la gent que vivia a les cases (retaules, imatges, crucifixos). Després venen dos capítols, un de dedicat als mobles que s'utilitzen per a il·luminar les cases i els que serveixen per escalfar la casa, les estances o, per exemple, els llits. Els capítols 17 i 18 se centren en l'estudi de mobles dedicats a la neteja i de mobles pensats per a poder conèixer l'hora. Finalment, el capítol 19 se centra en altres objectes mobles, que també trobem a les cases i que per algun motiu no s'han pogut incloure en els apartats precedents. De fet, som conscients que hem fet una aproximació als mobles i als objectes de la casa (amb més de 100 objectes estudiats), però que hi ha alguns objectes, com per exemple les armes, que no han estat tractats, malgrat la importància que tenien en totes les cases (fins i tot en les dels eclesiàstics).

La tercera part s'enfoca d'una altra manera. Amb tot, la metodologia que fem servir a l'hora d'aproximar-nos als objectes és la mateixa: a partir de la documentació i de la iconografia. Tanmateix, en aquesta part els objectes no són mobles grans, ans objectes més petits, i s'organitzen en relació a tres espais concrets. Un capítol es dedica a la cambra i, de fet, als objectes que hi havia al voltant del llit. Un segon capítol –el número 21– se centra en els objectes que hi havia al voltant de la llar de foc. Finalment, el tercer capítol permet d'apropar-nos als objectes que en principi trobem a les sales de les cases inventariades. Cal dir que no hem pretès pas estudiar tots els objectes. A posta hem decidit de fer una tria àmplia i representativa –però no exhaustiva– d'allò que hi havia i que hauríem pogut trobar en aquests tres espais.

---

⁹³ Algunes parts d'aquests tres primers capítols coincideixen amb el text publicat al llibre *Inventaris i encants*, signat per Imma Sánchez-Boira i per Jordi Bolòs. S'ha fet ús d'aquests textos d'autoria compartida amb l'acord de l'altre coautor d'aquest llibre.

Finalment, la quarta part se centra en les conclusions. En aquestes conclusions farem un resum de les idees més importants a què hem arribat al llarg dels 18 capítols centrals de la recerca (de la segona i la tercera part) i també farem una proposta amb vista a futurs treballs, atès el resultat encoratjador a què hem arribat després de fer aquesta primera prova d'acord amb la metodologia que hem exposat. D'una manera especial valorarem les qualitats didàctiques que tenen aquesta mena d'estudis.

CAPÍTOL 2

La ciutat i l'Església de Lleida

2.1. La ciutat de Lleida als segles XIV-XVI: la seva morfologia

La ciutat de Lleida, als segles XIV, XV i XVI, era una ciutat tancada rere unes muralles i organitzada en cinc parròquies que s'estenien al peu d'un turó, al cim del qual hi havia la seu episcopal, el castell del rei i totes les cases i palaus del barri de la Suda. Podem considerar que l'origen de l'urbanisme de la ciutat i, en especial, la distribució de l'espai urbà en cinc termes parroquials arrenca de la segona meitat del segle XII, de després del setge i la conquesta d'aquesta ciutat per part dels comtes de Barcelona i d'Urgell, l'any 1149, i com a conseqüència de l'organització de l'Església lleidatana que es produí poc després de l'ocupació de la ciutat (especialment l'any 1168, arran de l'establiment de l'anomenada *Constitució fonamental*).¹ Això no obstant, per trobar l'origen veritable de l'urbanisme lleidatà cal anar encara més endarrere i apropar-nos a la ciutat o medina que s'organitzà, en època islàmica, al peu d'una alcassaba o suda; aquesta medina restava, ja abans de la conquesta comtal, voltada de diversos ravals construïts més enllà dels seus murs.

Com hem dit, a la fi de l'edat mitjana, el conjunt dels termes de les parròquies de la ciutat de Lleida, dedicades a Sant Joan, Santa Magdalena, Sant Andreu, Sant Llorenç i Sant Martí, era tancat per un recinte de muralles. L'eix de comunicació intern de la ciutat més important, paral·lel al curs del riu Segre, era el Carrer Major (que aleshores, a part d'anomenar-se Carrer Major, també rebia altres noms, com Guillem d'Ozca, Cingleria, Sabateria Blanca, etc.). Sabem que aquesta via coincidia amb el *decumanus maximus* de la *Ilerda* romana. Alhora, també hi havia alguns eixos viaris que permetien de connectar aquesta via inferior amb la rodalia de la Seu i de la Suda, com el carrer del Palau del Bisbe, el carrer de la Costa de Sant Joan, el carrer del Romeu (ara és el carrer de Cavallers) o el carrer de la Volta de Curró (ara carrer de la Palma). A la ciutat de Lleida, com en moltes ciutats medievals, hi havia poques places. Podem destacar la plaça de Sant Joan, la plaça de la Cadena o la plaça de la Suda. Com veurem en les properes pàgines, era precisament al barri de la Suda (al costat de la Seu Vella) on tenien les cases molts dels eclesiàstics esmentats als inventaris i fou precisament en aquesta plaça situada a la Roqueta, al costat del portal de la Suda, on se celebraren la majoria dels encants o subhastes públiques dels béns trobats als habitatges, que havien estat prèviament inventariats. Fora dels murs de la ciutat, anant cap al nord, encara hi havia una altra parròquia, menys important, Sant Gili, situada ja més enllà del portal de Magdalena. Fora del recinte de les muralles, també hi havia diversos edificis religiosos, com el castell templer de Gardeny, la Casa Antiga o comanda dels hospitalers i els convents de framenors, de predicadors, de trinitaris, etc.

---

¹ J. BOLÒS – J. R. PIQUÉ, “El bisbat de Lleida: un territori i unes institucions”, *Arrels cristianes*, vol. I: *Temps de Forja. Els inicis i l'alta edat mitjana. Segles V-XII*, Pagès esitors – Bisbat de Lleida, Lleida, 2008, p. 249-266.

En aquesta etapa de la història de Lleida, el centre del poder civil i el centre econòmic de la ciutat era al Carrer Major, mentre el centre del poder religiós era a la Suda, al cim del turó. Al damunt de la ciutat i molt a prop de la Seu Vella hi havia el Palau del bisbe. La gran majoria dels preveres beneficiats, degans, ardiaques, prebosts (o pabordes) i canonges que trobem esmentats a la documentació tenien la casa precisament al costat de la Seu, dins els límits de la seva parròquia, l'anomenat barri de la Suda, l'antiga alcassaba d'època islàmica. Com s'esdevingué en moltes ciutats europees, l'espai més proper a la catedral, que a Lleida era la Suda, va convertir-se en un barri bàsicament eclesiàstic. Per desgràcia, tot aquest barri encimbellat damunt del turó de Lleida fou destruït al segle XVII i, sobretot, al segle XVIII (quan la Seu Vella fou convertida per Felip V, després d'una guerra de conquesta, en una caserna militar).

Fig. 2.1. Filippino Lippi, La Mare de Déu amb el Nen i Sants (detall amb la porta de sant Frediano), c. 1488² Possiblement molts dels portals de Lleida devien ser semblants a aquest. Podeu veure al final d'aquest capítol la pintura sencera³

Actualment no es conserva cap de les cases esmentades i descrites d'una manera detallada als documents que serveixen de base d'aquesta recerca. Només han arribat fins a nosaltres aquests inventaris que permeten, això sí, reconstruir amb una gran precisió l'interior d'un bon nombre d'habitatges situats a la Suda de Lleida (de vegades al peu del campanar de la Seu o al costat de la plaça o de la bassa de la Suda) o en altres parròquies de la ciutat.

Als segles en què es feren aquests inventaris, un fet que diferenciava la ciutat de Lleida de les altres ciutats catalanes és que hi havia un Estudi General, una universitat. Algunes de les cases que s'inventariaren pertanyien precisament a professors de l'Estudi General, com podem veure

² Font: S. BIETOLETTI, E. CAPRETTI, M. CHIARINI, C. CRESTI, A. GIUSTO, C. MORANDI, A. PAOLUCCI, M. SCALINI, A. TARTUFERI, *Florencia. Arte y arquitectura*, Magnus Tandem Verlag GmbH h. f. Ullmann, Barcelona, 2007, fotografia, p. 305 (edició original: Edizioni SpA, Udine, 2005).

³ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

clarament en el cas de Bartomeu Grassa (doc. 177, inventari, de l'any 1568, que precisament clou el recull documental). L'existència de la universitat, on, d'ençà de l'any 1300, es feien classes de Dret civil i canònic, de Medicina i d'Arts, també resta reflectida en el nombre d'obres impreses o manuscrites que trobem en moltes de les biblioteques particulars que són descrites en els inventaris i també en el contingut d'aquestes obres. Com podrem comprovar, la ciutat de Lleida, en aquests decennis situats a cavall entre les edats medieval i moderna, restava oberta a les influències culturals dels centres culturals capdavanters d'Europa.

2.2. L'especialització dels espais a la ciutat

A la ciutat de Lleida, a la fi de l'edat mitjana, com en la majoria de les ciutats europees d'aquesta època, hauríem trobat una certa especialització dels carrers, dels veïnats (o sectors urbans) o de les parròquies. Aquesta especialització no suposava que no hi hagués a tot arreu gent de qualsevol estament i que exercís qualsevol ofici, sinó que volia dir que en algunes zones eren majoritaris uns estaments o unes professions, mentre en altres sectors de la ciutat predominaven uns altres estaments socials o professions. En certa manera ja ho hem avançat en assenyalar que la Suda, el barri de la Seu episcopal i del Castell del rei, era un sector on, a la tardor de l'edat mitjana, vivien sobretot eclesiàstics (fig. 2.2). Certament, com ha estat ben estudiat, en moltes ciutats europees, hi havia un barri eclesial situat precisament a tocar de la catedral.⁴

A continuació, podem veure d'una forma una mica més detallada l'estructura social de la ciutat de Lleida. Resumirem algunes de les conclusions més importants de tot allò que trobem al llibre de Jordi Bolòs, *Dins les muralles de la ciutat*.⁵ Cal assenyalar que, en aquest moment de la seva història, la ciutat de Lleida tenia totes les característiques d'un nucli urbà, tal com han estat ben definides més d'un cop i com comentarem més endavant.⁶ Pel que fa a la població, la Lleida de l'any 1300 segurament tenia uns 15.000 habitants. Tanmateix, amb la Pesta Negra i amb la crisi del segle XIV, el nombre d'habitants es va reduir a uns 10.000 i, l'any 1413, va baixar fins a uns 7.000. Les guerres i els setges sempre han estat desastrosos per aquesta ciutat (i per a totes les ciutats). Després de la Guerra civil del segle XV (anys 1462-1472), ja només hi vivien unes 4.000 persones. Al segle XVI començà, però, una lenta recuperació i Lleida va tornar a tenir uns 5.500 habitants a la meitat d'aquesta centúria.

⁴ Y. ESQUIEU, *Quartier cathédral. Une cité dans la ville*, Rempart, París, 1994.

⁵ J. BOLÒS, *Dins les muralles de la ciutat. Carrers i oficis a la Lleida dels segles XIV i XV*, Pagès editors – Ajuntament de Lleida, Lleida, 2008.

⁶ J. BOLÒS, *Els orígens medievals del paisatge català*, Institut d'Estudis Catalans - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2004, p. 448.

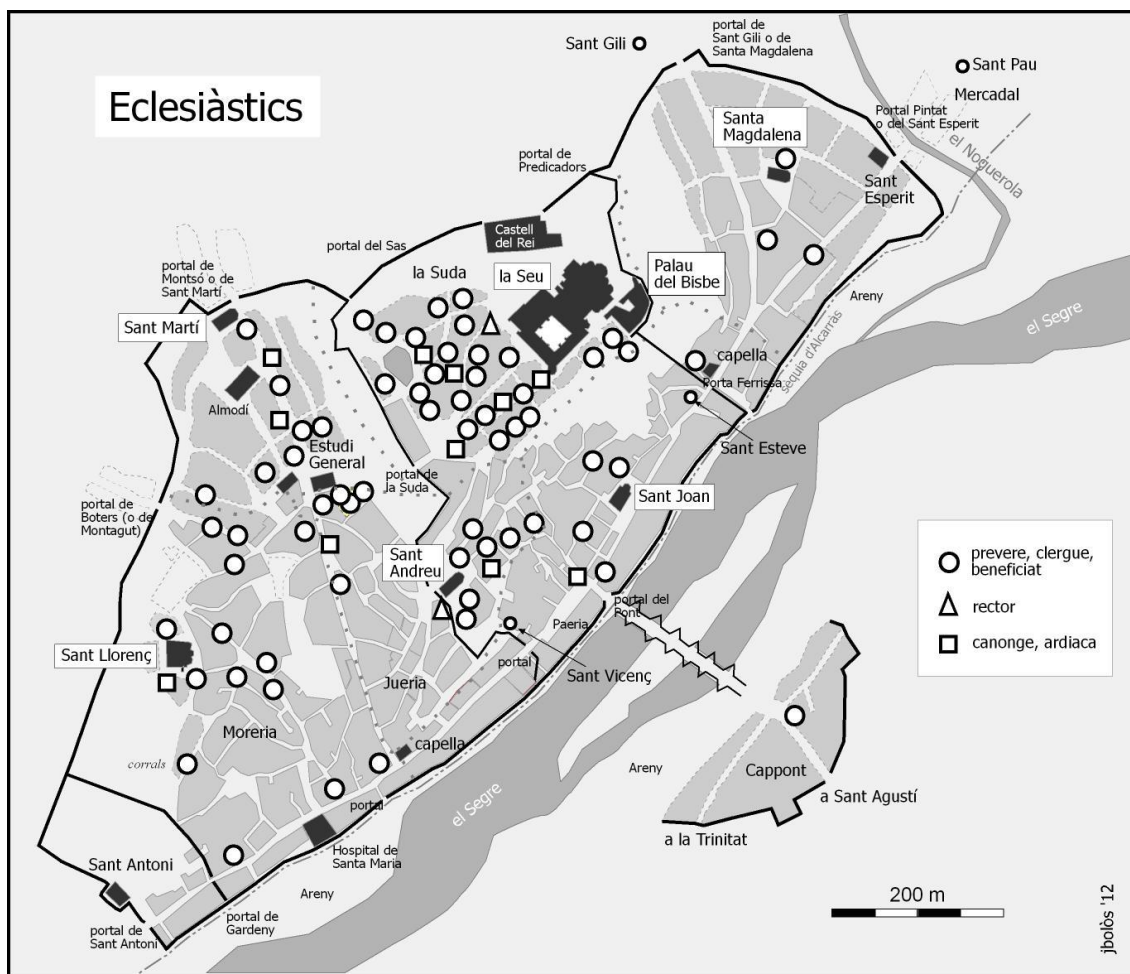

Fig. 2.2. Plànol de la ciutat de Lleida a la fi de l'edat mitjana on se situen les cases dels eclesiàstics esmentades al «Capbreu de censos manifestats» de l'any 1429. L'espai clos per les muralles era en principi repartit entre les cinc parròquies urbanes: Sant Joan, Santa Magdalena, Sant Llorenç, Sant Andreu i Sant Martí. La parròquia del sector de la Suda era Santa Maria de la Seu (encara que de vegades aquest veïnat s'ajuntava al terme parroquial de Sant Andreu). Un percentatge molt alt dels eclesiàstics vivien a la Suda, al costat de la Seu, i al voltant de l'Estudi General, a les parròquies de Sant Martí i de Sant Andreu. Font: J. Bolòs

Malgrat que el nombre de pobladors no era gaire elevat, Lleida, a la fi de l'edat mitjana, era una ciutat perquè tenia una tradició que anava fins i tot més enllà de l'època romana, perquè hi havia un sistema complex de carrers, perquè tenia una catedral, un castell, uns mercats, diverses parròquies, unes muralles, un artesanat notable (sobretot relacionat amb el treball de la pell), un patriciat, perquè hi vivien comunitats religioses diverses i perquè era un lloc central (des d'un punt de vista judicial, eclesiàstic i econòmic). Com a ciutat era perfectament comparable a qualsevol de les altres ciutats de mida mitjana que hauríem trobat a l'Europa Occidental. Fins i tot, el fet de disposar d'un Estudi General o universitat en feia un centre urbà, en aquest aspecte, excepcional.

En el llibre *Dins les muralles de la ciutat*, publicat l'any 2008, es féu una anàlisi detallada de cadascuna de les agrupacions dels oficis que eren exercits pels habitants de Lleida als segles XIV i XV. S'hi estudien els oficis relacionats amb el treball dels metalls, de la pell o el cuir, del tèxtil, els comerciants, els homes d'Església, la gent que exercia "oficis liberals", els membres de la noblesa, etc. En aquest llibre, no sols s'assenyala la importància del nombre de persones que treballaven en cadascuna d'aquestes agrupacions de feines o oficis, ans també s'exposa en quines parròquies i en quins carrers vivien la gent que hi treballaven. Ara ho podem veure d'una manera molt ràpida, amb

la finalitat d'entendre més bé les característiques socials d'aquesta ciutat, capital de la Catalunya de ponent.

A Lleida, els caps de casa que exercien allò que ara en podríem dir un “ofici liberal” representaven, si fa no fa, el 7,5% del total de treballadors o gent amb un ofici que hauríem trobat a la ciutat (d'acord amb la font utilitzada, uns capbreus eclesiàstics de cadascuna de les parròquies urbanes, redactats l'any 1429). El grup més nombrós dels que practicaven aquestes feines “liberals” era format pels més de cinquanta notaris que vivien a Lleida al segle XV (fig. 2.3). Més de la meitat d'aquests notaris tenien l'habitatge a la parròquia de Sant Joan. Al costat dels notaris, hi havia els metges o “físics”, els cirurgians i els barbers. Les cases de tots aquests professionals es repartien per tota la ciutat, tant per les parròquies que podem considerar com a més “riques”, com per aquelles més “modestes”, tot i que eren més nombroses al llarg del carrer del Romeu (o de Cavallers) i del Carrer Major.⁷ També cal fer esment d'alguns manescals (o veterinaris) i d'alguns apotecaris que trobem citats als *Capbreus de censos manifestats* de l'any 1429. En aquest grup de professionals “liberals” també s'hi inclou, en el llibre *Dins les muralles de la ciutat*, els doctors en Teologia, en Lleis o Decrets i en Arts, un percentatge molt notable dels quals vivia, com hem assenyalat, al voltant de la Seu o catedral de la ciutat, a prop de l'Estudi General (de les diverses facultats) o al llarg del carrer del Romeu (actual carrer de Cavallers), tal com podem veure al plànol annex. En els inventaris i encants que vam publicar, trobem alguns documents dedicats als béns de la viuda d'un metge (docs. 50 i 53) i també nombrosos esments dels notaris que participaven activament en la redacció de tots aquests inventaris i encants públics.

Un segon conjunt d'habitants de la ciutat de Lleida, al segle XV, es dedicava al comerç i als negocis. Segons les dades que hom pot obtenir dels *Capbreus de Censos Manifestats* de l'any 1429 (conservats també a l'Arxiu Capitular de Lleida), els mercaders i persones que es dedicaven als negocis representaven poc més del 10% de la població amb un ofici (esmentada en la font emprada). La ciutat de Lleida de la fi de l'edat mitjana era una ciutat amb una notable activitat comercial, tot i que havia perdut l'empenta productiva i mercantil que havia tingut al segle XII, poc després de la conquesta comtal, i sobretot al llarg del segle XIII (quan havia arribat a tenir uns 15.000 habitants). L'any 1429, hi havia almenys cinquanta-tres mercaders a la parròquia de Sant Joan i més de vint-i-cinc a la de Sant Llorenç.

D'altra banda, a part dels canvistes, dels venedors i revenedors o dels basters, en aquest conjunt de persones dedicades al comerç i als negocis, també tenien un paper important els anomenats corredors de coll i els d'orella. Tenien la feina reglamentada als *Costums de Lleida*; havien d'intervenir en les compres, vendes, préstecs i en altres contractes, anunciant-los, posant en relació les dues parts o bé oferint mercaderies i fent-ne saber els preus.⁸ Als encants que utilitzem en aquesta recerca sempre hi trobem almenys un corredor de coll (de vegades n'hi havia dos), que s'encarregava de subhastar els objectes, segurament cridant, per tal de fer-se sentir.

---

⁷ Pel que fa a la distribució dels metges dins l'espai urbà de les ciutats de la Corona catalanoaragonesa, és molt aclaridor: C. FERRAGUD, *Medicina i promoció social a la baixa edat mitjana (Corona d'Aragó, 1350-1410)*, CSIC, Madrid, 2005, ps. 539-548.

⁸ *Els Costums de Lleida*, Ajuntament de Lleida, Lleida, 1997, pàg. 96; V. L. SALAVERT – V. GRAULLERA, *Professió, ciència i societat a la València del segle XVI*, Curial, Barcelona, 1990, pàg. 163.

les parròquies de Sant Joan i de Santa Magdalena, on ara hi ha la Baixada de la Trinitat.⁹ Cal dir, a més, que, segons aquest document 134, prop de la Carnisseria, també hi havia la Peixateria (o Pescateria).

El món tèxtil incloïa la indústria dels teixits i la indústria del vestir. A Lleida, al segle XV, hi havia paraires, pentinadors, abaixadors, tintorers, teixidors, drapers i sastres; l'any 1429, hi havia més de trenta teixidors i gairebé trenta-cinc sastres. Així mateix, hi hauríem trobat homes que treballaven en oficis molt més especialitzats, com brodadors, calceters, giponers, vanovers, velers, capellers, etc. En conjunt, eren el 6% de la gent que, aquest any 1429, treballava o que tenia un ofici conegut a la capital del Segrià. Diguem que, a la parròquia de Sant Joan, el percentatge de treballadors del tèxtil era més elevat que a les altres parròquies. Cal recordar, amb tot, que a la ciutat de Lleida, a la tardor de l'edat mitjana, ja no hi havia una producció tèxtil tan important com la que hi havia hagut durant els decennis immediatament posteriors a la conquesta de l'any 1149 (quan l'actual carrer de Magdalena fou batejat amb el nom de carrer de la Bruneteria, d'aquells que feien brunetes, una classe de teixit).

Per contra, d'acord amb els documents conservats, sembla que la importància del treball de la pell i del cuir no va decaure tant a la fi dels segles medievals. La pell era un producte molt utilitzat a l'edat mitjana. Se'n feia ús per vestir els homes i les dones (tota mena de sabates, guants, cintos o cinyells), per als animals (cingles, selles, arnesos), per al transport de líquids (bótes) o de sòlids (bosses), per a contenir objectes (molts cofres i caixes eren recoberts amb pell) i també per a les armes (beines, carcaixos, parts dels escuts), etc. En el treball de la pell hi participaven els blanquers i els assaonadors, que, pel fet de necessitar força aigua o per la pudor que produïa la feina que feien, solien situar llurs obradors en un extrem de la ciutat. Per contra, els sabaters, cinglers, freners, tapiners o cinters, en general, solien tenir l'obrador i la casa en un carrer força cèntric, que rebia sovint el nom de l'ofici (Sabateria, Cingleria, Freneria); encara que també n'hauríem pogut trobar per tots els altres carrers i veïnats de la ciutat. Els treballadors de la pell i del cuir representaven, l'any 1429, el 6,3% de la població que tenia un ofici conegut segons els diferents volums del *Capbreu dels censos manifestats* de les cinc parròquies lleidatanes. Podem assenyalar que un dels inventaris publicats l'any 2014 permet d'entrar a la casa d'un mestre cinter, Bernat Armendaris, que feia cintos o cinyells (doc. 134), els quals tenia guardats o penjats per diverses cambres del seu habitatge, que també servia d'obrador.

---

⁹ J. LLADONOSA, *Els carrers i places de Lleida a través de la Història*, Universitat de Lleida – Ajuntament de Lleida, Lleida, 2007, ps. 555-557.

Fig. 2.4. Filippino Lippi, *La Mare de Déu amb el Nen i Sants* (detall amb la porta de sant Frediano), c. 1488¹⁰

Prop del 3% de la població amb un ofici de Lleida, al segle XV, treballava els metalls. Cal tenir present que amb relació a aquest conjunt de feines tant hi incloem els ferrers (uns vint-i-cinc), com els que feien oficis molt més especialitzats, com fer armes, calderes, dagues, espases, matrassos (per a les ballestes), etc. Crida l'atenció d'una manera especial l'existència, documentada l'any 1429, d'un batedor de fulla d'or (que potser cal relacionar amb el món de les obres d'art) i de dos argenters. En aquesta data, hi havia l'argenter Jaume Llor, amb un obrador a la plaça de la Paeria, i un altre argenter anomenat Françoi de Torreblanca, que vivia a la Segoneria, a la parròquia de Sant Llorenç (a prop però del carrer Major). Com veurem més endavant, la major part de les persones de les quals es féu un inventari dels béns tenia algun objecte d'argent a casa seva. Als encants veiem, més d'un cop, alguns argenters que compraven objectes d'argent (segurament per a revendre'ls o per fondre'ls) o que, en el moment de l'inventari o de l'estimació, en feien una valoració del pes i de la qualitat (indicaven si tenien marques i d'on eren aquestes marques). Alguns altres documents sobre la Lleida d'aquest segle XV també fan esment de perlers o de corallers. En els inventaris veurem la importància que tenien les joies a les esglésies (especialment a la sagristia de la Seu) i també en les cases d'un percentatge important de la població, certament gent rica o que formaven part de famílies nobles o opulents.

Un 5% de la població de Lleida es dedicava a oficis relacionats amb la construcció: eren piquers (o picapedrers), fusters, guixaires (o gessers), pintors, vidriers, alabastrers, tapiadors, etc. Els mestres piquers (pedrapiquers o picapedrers) podien fer cases, però molt sovint devien fer reparacions o millores als habitatges. Com és prou conegut, una de les obres més importants que es feren a Lleida a la fi de l'edat mitjana fou la construcció de la seu episcopal de la ciutat. Les recerques de Caterina Argilés han aprofundit molt en el coneixement dels mestres d'obra de la Seu i també de tota la gent que hi treballava.¹¹ Cal assenyalar d'una manera especial el fet que un dels inventaris publicats l'any 2014 fos del mestre Rollí Galter (o Rotllí Gautier) (doc. 65, any 1441), on

¹⁰ Font: S. BIETOLETTI, E. CAPRETTI, M. CHIARINI, C. CRESTI, A. GIUSTO, C. MORANDI, A. PAOLUCCI, M. SCALINI, A. TARTUFERI, *Florença. Arte y arquitectura*, Ullmann, Barcelona, 2007.

¹¹ C. ARGILÉS, *Una ciutat catalana en època de crisi: Lleida, 1358-1500. El treball, els salaris, la producció agrícola i els preus a través dels llibres d'obra de la Seu Vella*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2010.

es fa un esment detallat de totes les eines que tenia per fer la seva feina en la construcció de la catedral.¹²

A part de la gent que ara podríem dir que treballava en tasques de l'administració, com missatgers (per exemple dels paers), porters, campaners o saigs (que eren si fa no fa el 2,5% de la població treballadora de la ciutat), un percentatge molt més elevat dels homes de Lleida, al segle XV, eren pagesos, treballaven la terra, els camps de cereals, els horts i les vinyes que hi havia dins el terme, entorn de les muralles urbanes. En els documents escrits en català reben el nom de llauradors i hortolans. Eren el 36% de la població lleidatana, un percentatge molt important de la gent que vivia en aquest nucli urbà; aquesta realitat no era però excepcional, si la comparem amb allò que s'esdevenia en altres ciutats europees. Quan situem les cases d'aquests llauradors i hortolans sobre un mapa, a l'acte veiem que vivien sobretot en zones poc o molt marginals: a la parròquia de Santa Magdalena (d'allà on se n'havien anat els "bruneters" que hi devien viure el segle XIII), en alguns sectors de la parròquia de Sant Joan (especialment al vessant del turó de la Suda o Costa de Sant Joan, sector urbà que modernament ha rebut el nom del Canyeret), a les parròquies de Sant Llorenç, Sant Andreu i Sant Martí. Com veurem, alguns dels inventaris de cases que s'han conservat i que publiquem eren d'habitatges de pagesos de Lleida (docs. 86, 87 i 176) o de poblacions del seu terme o de zones molt properes.

Els membres del patriciat urbà, tant si eren cavallers, donzells com si eren ciutadans (a Barcelona anomenats ciutadans honrats), vivien sobretot a la parròquia de Sant Joan, encara que també podien tenir, per exemple, cases a les de Sant Llorenç o de Santa Magdalena. En la col·lecció documental editada el 2014 tenim l'inventari de Lluís des Valls (doc. 133, any 1518), que tenia un habitatge a Lleida i alhora era senyor dels llocs de Gimenells i del Poal (en el document que vam publicar s'inventaria la casa de Lleida i també el castell del Poal).

Tal com ja hem dit més amunt, els inventaris que s'han conservat fan referència sobretot a cases en què vivien eclesiàstics. Els eclesiàstics ben segur que representaven més del 7% de la població de la ciutat de Lleida amb un ofici. Com deia Jordi Bolòs al llibre *Dins les muralles de la ciutat*, "trobem un gran nombre d'homes d'Església al voltant de la plaça i de la bassa de la Suda, al carrer de Bonaire, a la Canal de Jaca, al carrer de Montaragó, al costat del claustre i del campanar de la seu, als carrers d'Òdena, de Montcada, de Peralta o prop del Palau del Bisbe. [...] A més, també hi havia alguns eclesiàstics al barri universitari, al carrer de les Escoles, a prop de l'Estudi General (Pla dels Gramàtics), al carrer dels Joglars, a la plaça de la Cadena i al carrer del Romeu".¹³ Ja comentarem més endavant, d'una manera més detallada, les característiques del barri de la Suda.

A part d'aquests oficis que hem mencionat fins ara, encara n'hi havia d'altres. En els *Capbreus de censos manifestats* de l'any 1429, no s'esmenten, per exemple, els macips o els homes de plaça. En canvi, en la major part de les obres o dels treballs que es feien a la ciutat hi tenien un paper important. Caterina Argilés ja va assenyalar la importància que tenien aquests treballadors subordinats en les obres de construcció de la Seu.¹⁴ A Lleida, fins i tot hi havia una confraria que aplegava tant els macips de ribera, com els llauradors de la ciutat. En els encants, molt sovint es fa esment d'uns macips, que devien fer-se càrrec del transport dels béns, per exemple des de la casa

¹² C. ARGILÉS, *Una ciutat catalana...*, ps. 75-79. Vegeu també: F. FITÉ, "L'alberg i l'inventari patrimonial de Rotllí Gaultier, escultor i mestre de l'obra de la Seu de Lleida (1942)", *Seu Vella. Anuari d'Història i Cultura. Associació Amics de la Seu Vella de Lleida*, núm. 3, 2001, p. 123-148.

¹³ J. BOLÒS, *Dins les muralles...*, p. 120.

¹⁴ C. ARGILÉS, *Una ciutat catalana...*, ps. 119-125.

del difunt fins a la plaça on se celebrava la subhasta pública. Trobem l'Arnau Calb, potser anomenat també "Minis" (doc. 12), Joan Mercer (docs. 17 i 23), Joan Fortuny (doc. 23), Pere Malet (docs. 30, 41, 43, 52 i 53), Joan de Montagut (doc. 41), Llop o "Lupillo" (doc. 43), Turívio Ferrandis (doc. 44), Domingo d'Eixea (doc. 52), etc. Ens adonem, en llegir els documents, que alguns d'aquests macips podien tenir alguna altra feina, com tocar les campanes ("*Johan Fortuyn, sonador de Sent Johan, qui fo macip del encant*"). Diguem també que aquest Joan Fortuny –en aquest cas ho sabem– va cobrar, per fer de macip en un encant, quinze sous i vuit diners (doc. 19, any 1384). Així mateix, també és evident que per fer aquestes feines dures sovint s'agafaven forasters. Finalment, cal assenyalar que, pel motiu que sigui, en les actes dels encants, a partir del segle XV, pràcticament deixaren d'ésser esmentats els macips, fet que, certament, no vol pas dir que deixessin d'existir uns homes que feien aquesta feina manual de transport dels béns subhastats.

En aquesta aproximació ràpida a la societat de la ciutat de Lleida de la fi de l'edat mitjana, no podem oblidar-nos de recordar que, en aquesta ciutat, als segles XIV-XV, hi havia dues comunitats religioses diferenciades, entre elles i també del conjunt de la població cristiana. Hi havia una comunitat musulmana, que vivia sobretot a la parròquia de Sant Llorenç, i una comunitat jueva, que vivia a l'anomenada Cuirassa o Jueria, dins els límits de la parròquia urbana de Sant Andreu. En la nostra documentació, sobretot als encants, diverses vegades es fa esment de jueus o de conversos que es dedicaven a adquirir els béns subhastats per part dels corredors de coll. L'aljama jueva, a l'inici del segle XIV, era força àmplia. Després, es va reduir notablement, fins desaparèixer a la fi del segle XV, quan hi hagué l'expulsió dels jueus. L'any 1391 fou una data clau amb relació al procés de minva de la importància d'aquesta comunitat i de cristianització forçada de molts dels seus membres. Arran de l'assalt a la jueria esdevingut en aquest any, alguns jueus moriren i d'altres foren convertits; ens adonem fàcilment que després d'aquesta data, en la documentació dels encants és molt més usual trobar l'esment de conversos. Malgrat aquest ambient tan advers, a Lleida, l'any 1410 es va signar un acord entre l'aljama de jueus i la ciutat, pel qual els jueus havien d'ésser considerats com a veïns, amb uns drets i també amb unes responsabilitats. Aquesta situació perdurà fins que foren expulsats, l'any 1492.

Fig. 2.5. Filippino Lippi, *La Mare de Déu amb el Nen i Sants* (detall amb la porta de sant Frediano), c. 1488¹⁵ Ens podem imaginar que el portal de la Suda devia ser semblant a aquest portal italià

2.3. La Suda: la parròquia dels eclesiàstics

En el llibre de Josep Lladonosa *Las calles y plazas de Lérida a través de la historia*, volum IV, publicat l'any 1976, trobem un acurat estudi de la parròquia de la Suda (esmentada en el *Capbreu de censos manifestats* de l'any 1429 com a part de la parròquia de Sant Andreu). Aquest volum quart fou reeditat en català, per la Universitat de Lleida, l'any 2007, en un llibre gruixut anomenat *Els carrers i places de Lleida a través de la història*.¹⁶ El mateix historiador Lladonosa, l'any 1979, ja havia editat a l'Institut d'Estudis Ilerdencs un llibre sobre *La Suda, parròquia de la Seu de Lleida*. Jordi Bolòs, en el seu llibre *Dins les muralles de la ciutat*, publicat l'any 2008, féu també un intent de reconstruir la xarxa de carrers d'aquesta parròquia situada al costat de la Seu Vella.

¹⁵ Font: S. BIETOLETTI, E. CAPRETTI, M. CHIARINI, C. CRESTI, A. GIUSTO, C. MORANDI, A. PAOLUCCI, M. SCALINI, A. TARTUFERI, Florencia. Arte y arquitectura, Ullmann, Barcelona, 2007, fotografia, p. 305.
Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

¹⁶ J. LLADONOSA i PUJOL, *Els carrers i places de Lleida a través de la història*, Universitat de Lleida – Ajuntament de Lleida, Lleida, 2007. Nosaltres sempre fem servir aquest volum a l'hora de fer citacions d'aquesta obra.

Per desgràcia, a l'hora de fer una reconstrucció de l'urbanisme d'aquest barri de la Suda tot és molt hipotètic (fig. 2.6). Mentre la xarxa de carrers de la majoria de les altres parròquies medievals de Lleida s'ha conservat poc o molt, del barri de la Suda no n'ha quedat res, a causa de les destruccions que hi hagué als segles XVII i XVIII. I cal tenir present que era una de les parròquies de la ciutat de Lleida on hi havia un nombre més elevat d'edificis opulents. D'entrada, hi hauríem trobat la Seu, el Castell del rei i els palaus dels Montcada i dels Òdena. A més, però, també hi havia el Palau del bisbe i les cases de les dignitats eclesiàstiques i de les principals institucions de l'Església de Lleida: del degà, de l'ardiaca major, dels ardiaques de Ribagorça, de Benasc i de Terrantona, de la Cambreria, de la Cancelleria de l'Estudi General, del Col·legi de Domènec Ponç, de l'Hospital dels Capellans, etc. Tot això ens duu a recordar novament que aquest barri, situat al capdamunt del turó on s'alçava la Seu Vella, era un barri bàsicament eclesiàstic. Si ens fixem en els quadres que acompanyen el plànol adjunt, ens adonem que, pel que fa als diversos sectors en què J. Bolòs va dividir aquest barri l'any 2008 en fer el llibre *Dins les muralles de la ciutat*, gairebé la totalitat dels habitants de tots aquests sectors eren homes d'Església. Per tant, no ens ha de sorprendre que la majoria dels eclesiàstics dels que tenim l'inventari de la casa on vivien habitessin precisament en aquest veïnat que era a redós de la Seu.

Reconstruir l'urbanisme d'aquest espai és difícil, sobretot a causa del fet que, com hem dit més amunt, no n'ha restat res, a part de la catedral i del Castell del rei. Fins i tot el Palau del bisbe, tan ben representat, per exemple al dibuix d'Anton van den Wyngaerde, de l'any 1563, fou totalment destruït. En aquest espai, que s'organitzava entre la Seu i el Portal de la Suda, hi havia, a la part baixa, la plaça de la Suda, situada a l'anomenada Roqueta, a prop del Portal de l'alcassaba islàmica. De la plaça de la Suda i de la propera bassa de la Suda sortien diversos carrers que pujaven cap a la catedral i el Castell del rei: eren els carrers d'Òdena, de Montcada, de les Grades de la Seu, de Montaragó, de la Canal de Jaca o de Bonaire.

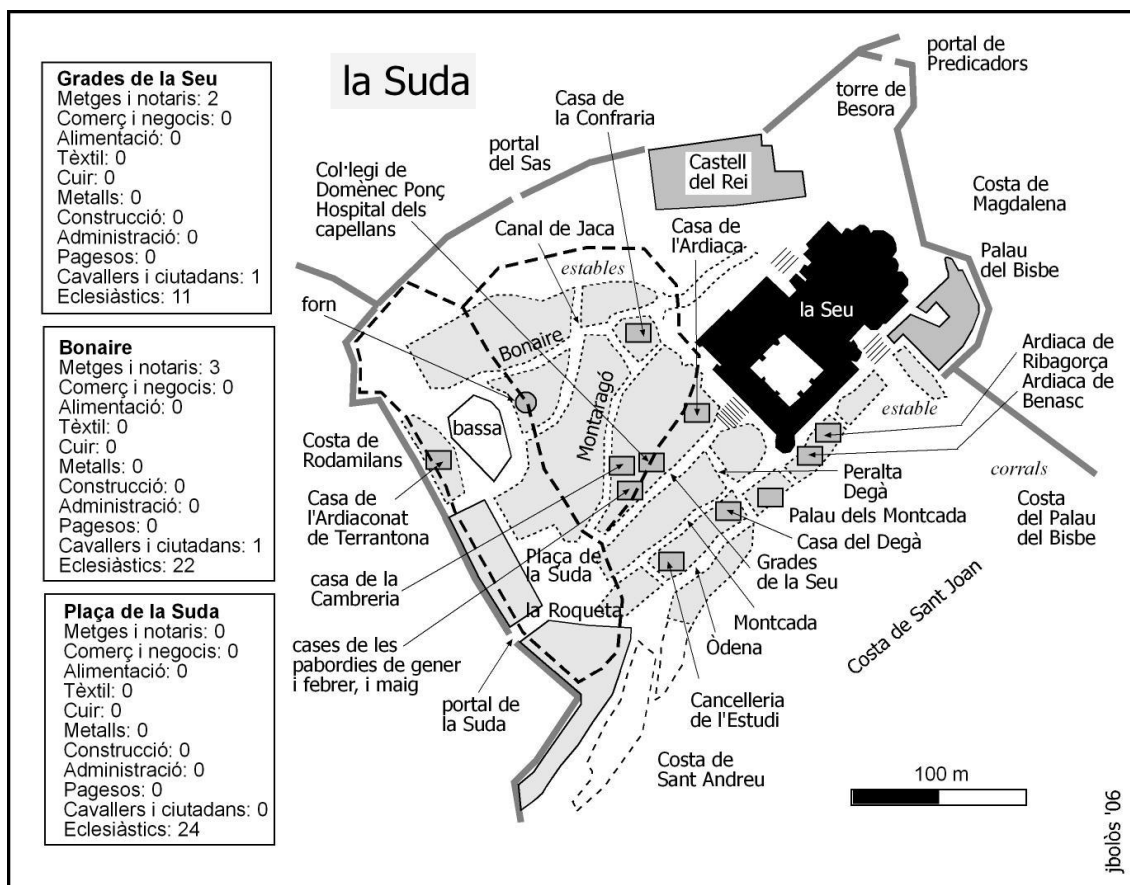

Fig. 2.6. Plànol on es reconstrueixen els carrers que hi havia a la Suda. A l'hora de fer una anàlisi dels oficis de la gent que hi vivia l'any 1429, hem diferenciat un sector situat a banda i banda del carrer de les Grades de la Seu i dels carrers de Montcada i d'Òdena, un altre sector que s'estenia al voltant de les places de la Suda i de la Bassa de la Suda i un tercer sector que incloïa els carrers de Bonaire, Canal de Jaca i Montaragó. En tots tres sectors gairebé tots els habitants, l'any 1429, eren eclesiàstics, tal com podem veure als tres quadres que hi ha al marge esquerre. Font: J. Bolòs

2.4. L'església de Lleida

En l'*Ordinació* de l'Església de Lleida de l'any 1237, es va establir l'existència de vint-i-cinc canonges, que restaven obligats a anar als oficis diürns i nocturns que se celebraven a la catedral.¹⁷ També es va mantenir el fet que hi haguessin dotze prebosts (o pabordes) encarregats de les pabordies dels diversos mesos de l'any. A més, s'hi esmentava, per primera vegada, l'existència de set dignitats dins el capítol: el degà, el tresorer o sagristà, quatre ardiaques i un cantor o precentor.¹⁸ De fet, aquestes dignitats tenien una situació de supremacia dins el capítol de la catedral. El degà era la dignitat més important i presidia el capítol catedralici de Lleida. Al seu costat, el precentor o cabíscol tenia una posició preeminent en el cor. A la seu de Lleida, la dignitat del sagristà major

¹⁷ Malgrat l'error que trobem en la major part de la bibliografia publicada fins ara, tal com ha aclarit Joan Ramon Piqué i d'acord amb allò que diu la documentació medieval, cal parlar de la Constitució fonamental de l'any 1168 (document on s'establen els fonaments de l'organització eclesiàstica) i de l'*Ordinatio* o *Ordinació* del bisbe Pere d'Albalat de l'any 1237.

¹⁸ Aquesta organització era molt semblant a la que hi havia a la majoria de les catedrals. Sabem, per exemple, que les dignitats o càrrecs més honorables (i més ben dotats) de la catedral de Vic eren tres: l'ardiac, el sagristà major i el precentor. Marc SUREDA I JUBANY, "La catedral de Vic a les darreries del segle XIV. Edició i comentari de la visita pastoral de 1388", *Miscel·lània litúrgica catalana*, 18, 2010, p. 331-332.

finalment va ésser suprimida, l'any 1525, i es nomenà un canonge ornamentar. Certament, com veiem al document 92, de l'any 1464 i al document 115, de l'any 1486, a la sagristia es conservaven els objectes més valuosos de la seu episcopal.

Fig. 2.7. Fig. 2.5. Filippino Lippi, La Mare de Déu amb el Nen i Sants (detall amb la porta de sant Frediano), c. 1488¹⁹

D'acord amb aquesta ordinació del bisbe Pere d'Albalat, de l'any 1237, l'ardiaca major rebia l'església de Tamarit de Llitera, a l'ardiaca de Ribagorça se li donava l'església de Falç (Baixa Ribagorça), a l'ardiaca de Benasc se li concedia la de Saünc (a la vall de Benasc,

Alta Ribagorça) i l'ardiaca de Terrantona era el receptor dels drets que provenien de l'església d'aquesta població i de les seves esglésies sufragànies. Sabem que el bisbe Guillem de Montcada, una mica més tard, l'any 1261, va establir que tots aquells que fossin una dignitat tenien l'obligació, abans d'un any, de fer-se fer una capa de seda o d'or, que després s'havia de guardar a la sagristia. De fet, tots els canonges també havien de tenir unes capes de seda (que havien de valdre més de 6 lliures jaqueses) i que s'havien de guardar, així mateix, a la sagristia de la seu.²⁰ El document 92, de l'any 1464, fet en plena guerra civil del segle XV, precisament permet de conèixer d'una manera detallada totes aquestes capes i, fins i tot, de vegades s'hi fa esment del seu donador.

Pel que fa als canonges, la *Constitució fonamental* de l'any 1168 ja establí el nombre màxim de vint-i-cinc canonges.²¹ Aquesta xifra es va confirmar en la constitució o ordinació de l'any 1237. No tothom podia arribar a ésser canonge. L'any 1451, per una butlla papal, s'establí que ningú podia esdevenir canonge sinó era noble o cavaller, era doctor o llicenciat en Teologia, era mestre o llicenciat en Medicina o Arts o bé era ciutadà de Lleida.

Gràcies a l'estudi fet per Prim Bertran sobre l'Església de Lleida a l'època del pontificat del papa Calixt III, sabem els noms de molts dels eclesiàstics de la diòcesi lleidatana els anys 1456 i 1457. Sabem que hi havia com a degà Manuel de Montsuar (esmentat als documents 67 i 103), com a ardiaca major Blai Claver (docs. 66 i 67), com a preceptor Blai Ram (docs. 67 i 72), com a sagristà

¹⁹ Font: S. BIETOLETTI, E. CAPRETTI, M. CHIARINI, C. CRESTI, A. GIUSTO, C. MORANDI, A. PAOLUCCI, M. SCALINI, A. TARTUFERI, Florencia. Arte y arquitectura, Ullmann, Barcelona, 2007, fotografia, p. 305.

Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

²⁰ Per a la redacció d'aquest apartat, ha estat fonamental la consulta del volum redactat per Joan Ramon PIQUÉ i BADIA, *La catedral de Lleida, 1168-1540*, projecte de final de Tercer Cicle presentat a la Universitat de Lleida l'any 2000.

²¹ Pel que fa a aquest document de l'any 1168: J. BOLÒS – J. R. PIQUÉ, "El bisbat de Lleida: un territori i unes institucions", *Arrels Cristianes*, vol. I: *Temps de forja. Els inicis i l'alta edat mitjana. Segles V-XII*, Pagès editors – Bisbat de Lleida, Lleida, 2008, ps. 249-266, en concret p. 259.

Bernat de Bosc (doc. 72), com a ardiaca de Benasc Ramon de Cardona (docs. 71, 72 i 95), com a cambrer Dalmau sa Cirera (docs. 72, 80 i 83) i com a capellà de Sant Pere Bernat Cabreró (doc. 71).²² A més, en aquests anys eren prebosts (pabordes o prepòsits) dels diversos mesos de l'any:

Gener: Antoni Ferrer (doc. 67)

Febrer: Antoni de Santafè (doc. 67)

Març: Montserrat Botella (docs. 71, 72 i 92)

Abril: Garcia de Vallterra (docs. 77, 78, 79, 80, 92, 98)

Maig: Gabriel Cerdà

Juny: Manuel Pastor

Juliol: Cristòfol Guimerà (docs. 67, 68 i 72)

Agost: Manuel de Montsuar (docs. 67 i 103)

Setembre: Narcís Recolta (docs. 76, 78, 92)

Octubre: Joan de Capdevila (docs. 96 i 98)

Novembre: Antoni Ferrer (doc. 67)

Desembre: Bernat Voltorina (docs. 72, 92 i 138)

Gràcies a aquest mateix document publicat per Prim Bertran sobre l'Església lleidatana a l'època del papa Calixt III (dels anys 1456 i 1457), sabem els noms de diversos canonges que trobem sovint a la documentació, publicada l'any 2014 i que utilitzem en aquesta recerca. En podem esmentar alguns: Joan Rabins (docs. 65, 71, 72, 76, 78, 92), Ramon Rossell (docs. 68, 80 i 95) i Antoni Perpinyà (docs. 13 i 14). A més, també sabem que en aquell moment hi havia catorze porcioners, que també són esmentats als documents que publiquem: Ramon Siurana (docs. 76, 78), Joan Ermengol (doc. 75 i 92), Melcior Aguiló (docs. 113, 120, 121), Miquel Guiu (potser doc. 121), Bernat Noguers (docs. 67, 68), Gabriel Guillem (doc. 78), Francesc Botella (potser doc. 166), Manuel Terroç (potser doc. 77, 118, 121), Joan Monge (docs. 97 i 113), Francesc Martí (docs. 56, 64 i 82), etc.

A més, a l'Església de Lleida hi havia un nombre elevat de beneficiats. També trobem molts dels esmentats al document papal dels anys 1456 i 1457 mencionats als nostres inventaris i encants. Així, per exemple, Pere d'Orcuja (doc. 118), Joan Calb (docs. 76, 78), Miquel Sagrera (doc. 67), Miquel d'Albesa (74, 76, 78, 79, 81, 96, 99, 110), Jaume Vilagrassa (docs. 94, 98, 104, 126), Joan Bordell (docs. 66, 74, 79, 80, 81), Mateu Montgai (docs. 78, 131), Joan de Setcastella (docs. 63, 66, 67, 68, 69, 72, 78, 92, 171), Pere de Valldeperes (docs. 70, 72, 80, 86, 96), etc. Aquests noms consten en diversos inventaris i, fins i tot, d'alguns d'ells es va inventariar la casa i després es van vendre als encants públics els béns que hom hi havia trobat.

Els preveres beneficiats rebien una capellania, la qual era una fundació, el gaudi de la qual suposava l'obligació de celebrar unes misses i de participar en altres actes i cerimònies religioses, d'acord amb allò establert pel fundador. En el treball ja esmentat de Prim Bertran, s'especifica, amb relació a cadascun dels beneficiats, l'advocació a la qual estaven adscrits. Així, per exemple, Pere d'Orcuja restava adscrit a la capella dels Sants Simó i Judes, Joan Calb a la capella de Colom, Aparici Tolosa a la de la Purificació, Nadal Pelegrí a la de Santa Anna, Pere Florença a la de Sant Pau, Miquel d'Albesa a la de Tots Sants, Miquel Sagrera a la de Santa Bàrbara, Joan Bordell a la de Santa Tecla, Macià Espills a la de l'Ascensió, Manuel de Montsuar a la de Sant Antoni, Pere de Valldeperes a la de Sant Llätzer i a la de la Maredeu de les Neus, Joan de Setcastella a la de Sant Miquel Arcàngel, etc. Com en molts altres llocs, al llarg de la baixa edat mitjana s'establiren

---

²² Prim BERTRAN, "L'Església de Lleida en el pontificat de Calixte III", a X. COMPANYY (ed.), *Els Montcada i Alfons de Borja a la Seu Vella de Lleida*, Amics de la Seu Vella, Lleida, 1991, p. 91-103.

normatives per tal d'evitar els abusos derivats de l'absentisme o de la duplicitat de funcions d'alguns dels beneficiats de la seu de Lleida.

Aquesta organització del capítol de la catedral i de les dignitats es va mantenir bàsicament al llarg de tota la baixa edat mitjana. L'any 1540, les dignitats eren el degà, els quatre ardiaques, el precentor, el cambrer (anomenat succentor des del 1325) i el canonge ornamentar (antic sagristà major). En aquest moment, els canonges eren vuit preveres, cinc diaques i onze sotsdiaques. A més a més, hi havia cent beneficis per a preveres. I encara, des de l'any 1237, es concedia una porció de les rendes canòniques al capellà del Comte de Barcelona. L'any 1540, també hi havia uns porcioners amb relació a les diverses porcions adjudicades al cor del degà o al cor del precentor o a les mitges porcions que es concedien a algunes capelles. Sabem també que aquests porcioners, des de l'any 1335, havien de disposar de capes i ceptres, que havien de dur en la celebració d'algunes festivitats.²³

A més, a la seu de Lleida també hi havia molts altres oficis amb relació a la catedral, com poden ésser el mestre de cant, el sots-sagristà, l'apuntador dels aniversaris, el diaca i el sotsdiaca, el porter, el bidell, l'organista, el campaner, el mestre de l'Obra, el notari, l'arxiver, etc. Alguns (com el mestre de l'Obra de la seu o el notari del capítol) són esmentats més d'un cop en els documents que publicarem l'any 2014.

---

²³ Remetem, pel que fa a aquest aspecte i a d'altres aspectes relacionats amb l'organització de la catedral de Lleida, a l'estudi de Joan Ramon Piqué esmentat en una nota precedent. Vegeu també: J. R. PIQUÉ, "El naixement i la consolidació del Capítol catedralici lleidatà. La Seu Vella, 1168-1540", *Seu Vella. Anuari d'Història i Cultura*, 4, 2002-2003, pàgs. 397-443.

Fig. 2.8. Filippino Lippi, La Mare de Déu amb el Nen i Sants (detall), c. 1488 (Pala Nerli). Església del Santo Spirito, Florència (la Mare de Déu amb el Nen, sant Martino, santa Caterina d'Alexandria i comitent²⁴

²⁴ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

CAPÍTOL 3

3. *Els habitatges i les cambres*

Un dels aspectes més interessants que aquests inventaris permeten conèixer és l'organització interna de les cases. Com deia J. Bolòs fa uns anys, les “cases urbanes solien tenir una planta situada a peu pla –on hi podia haver el celler, el rebost, l'obrador i l'escala–, un pis principal –on hauríem trobat el menjador, les cambres i de vegades també la cuina– i, al damunt, unes golfes, alguna cambra i els terrats.”¹ Amb la informació que trobem en els documents publicats l'any 2014, podem precisar més l'organització de l'espai intern dels habitatges i les diferències que hi havia entre els uns i els altres, segons l'ofici del possessor de la casa o segons l'estament o classe social al qual pertanyia aquest propietari.²

Fig. 3.1. Filippino Lippi, La Mare de Déu amb el Nen i Sants (detall amb la porta de sant Frediano), c. 1488

¹ J. BOLÒS, “L'espai quotidià a la Catalunya gòtica”, a M. A. PÉREZ SAMPER (ed.), *La vida quotidiana a través dels segles*, Pòrtic, Barcelona, 2002, p. 104-105. Vegeu també: J. BOLÒS – I. SÀNCHEZ-BOIRA, “La casa i els seus objectes. Una aproximació feta a partir de les fonts escrites i de les fonts iconogràfiques”, a Neus PUIG – Montse VIADER (eds.), *La vida quotidiana a l'Edat Mitjana. Actes del IV Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric*, Ajuntament d'Hostalric, Girona, 2015, p. 13-32.

² C. Ferragud diu, amb relació a les cases que ell estudia: “D'entrada, l'estudi del nombre d'estances que hom pot trobar en una llar marca les primeres diferències entre els individus [...]. Els dos homes estudiats amb la casa de majors dimensions i els inventaris més complets són el cirurgià de València Francesc Moliner, àlies Francesc Metge, i el físic manresà Bernat de Figuerola. La llar del primer es trobava articulada en dotze estances, de les quals cinc eren cambres, i a aquestes s'afegia una entrada, un menjador –síntoma de màxima distinció [...]–, un celler, un pati, un estable, una cuina i un terrat.” Carmel FERRAGUD, *Medicina i promoció social a la baixa edat mitjana (Corona d'Aragó, 1350-1410)*, CSIC, Madrid, 2005, p. 549.

Si llegim els inventaris de trenta-un preveres beneficiats i de vint-i-cinc canonges o dignitats de l'Església de Lleida (ardiaques, degans, pabordes, etc.), ens adonem que en les cases on vivien abans de morir hi havia les cambres i estances que veiem al quadre següent. Hem rebutjat alguns inventaris que no incloïen d'una manera detallada la descripció dels diferents espais de l'habitatge, atès que només haurien causat una distorsió dels resultats que podem obtenir.

	Preveres beneficiats (31)	Canonges, ardiaques, sagristans, degans (25)
Una cambra	3	2
Dues cambres	3	6
Tres cambres	14	2
Quatre cambres	7	4
Cinc cambres o més	3	4
Més de cinc cambres	0	6
Amb recambra	6	6
Amb dues o tres recambres	0	3
Privada o latrina	2	2
Cuina	22	24
Dues cuines	1	1
Pastador	6	10
Sala	23	18
Dues sales	1	4
Entrada	18	15
Dues entrades	3	0
Celler	20	17
Dos i tres cellers	4	2
Estudi	3	8
Amb dos estudis	0	1
Guarda-roba	0	1
Golfes	3	5
Porxo	2	3
Rebost	4	9
Botiga, botigues o botigueta	1	4
Terrat	2	1
Cambra de carbó	1	0
Casa de la palla, casa de la cera	0	2
Estable	4	8
Corral o galliner	5	6
Colomar	2	0
Graner	1	0
Cisterna	1	0

Si ens fixem en el quadre annex, ens adonem que la casa estàndard d'un prevere beneficiat era un habitatge amb tres cambres, amb una cuina, amb una sala, amb una entrada i amb un celler. Amb tot, podem trobar nombroses excepcions. Per exemple, n'hi havia moltes amb quatre cambres. Algunes tenien una recambra o un estudi. De vegades (d'acord amb allò que ens diuen els inventaris) hi havia un pastador. I, en força casos, hi hauríem descobert un espai destinat a golfes, un rebost, un porxo o bé un terrat. Així mateix, hi havia unes quantes cases on, en fer l'inventari, descobriren també un espai destinat al bestiar: un estable, un corral, un colomar. En general, però, podem afirmar que tot el que trobem en aquests inventaris lleidatans coincideix bastant amb el model de casa dels darrers segles medievals, tal com l'hem descrit al primer paràgraf.

3.2. La casa de Pere de Rocamora

Ens podem fixar en alguns altres exemples de cases descrites als inventaris. La casa de Pere de Rocamora, prevere beneficiat i rector de Sant Joan de Lleida (doc. 29, any 1392), sembla que era formada per tres o potser, més aviat, per quatre nivells o plantes (fig. 3.3). Al nivell inferior hi havia el celler, un corral i dues cambres o “cases”. Després hi havia el nivell de l'entrada, amb una cambra. Segurament en un pis una mica superior hauríem trobat la sala, la cuina i una cambra, situada precisament sobre la de l'entrada. Al nivell més alt encara hi havia la cambra major, una saleta i el porxo o terrat. Curiosament, en aquest cas, la cambra principal no era situada al mateix nivell que la sala, tal com hem vist que s'esdevenia a la casa d'en Grassa i en moltes altres cases de l'època. Quan llegeixes als inventaris la descripció de molts “albergs” o habitatges, veus les irregularitats i les diferències, grans o petites, que hi havia entre els uns i els altres. La casa de Domingo de Puiaçol, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 42), era formada per una entrada, una cambreta situada sobre el celler (que potser era mig subterrani), una botigueta (que devia fer de magatzem i que era situada sota l'escala que permetia d'accedir al pis superior) i també pel corral o estable (fig. 3.3). Al pis del damunt, hauríem trobat la sala, la cuina, la cambra del prevere i una cambra situada al costat de la cuina (que devia estar pensada per a la majordoma). Possiblement el porxo del terrat era situat al nivell més alt de l'habitatge. L'esquema bàsic és el mateix en tots els casos.

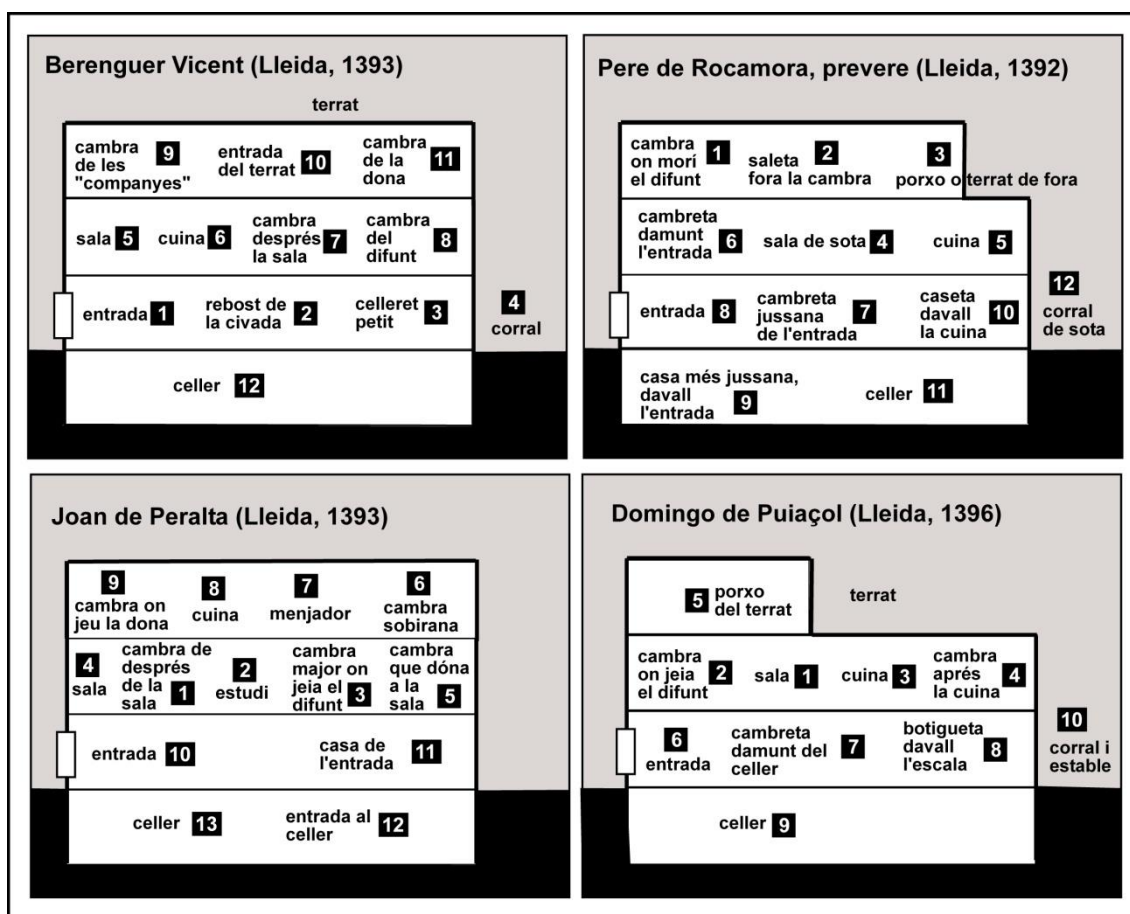

Fig. 3.3. Esquema hipotètic de la distribució interna d'algunes cases del segle XIV de la ciutat de Lleida, fet a partir de la consulta dels inventaris conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida. Les xifres mostren l'itinerari seguit pels que feren l'inventari. Sempre hem dibuixat el portal que dóna al carrer a baix i a mà esquerra. Dibuix: J. Bolòs i I. Sánchez-Boira

3.3. La casa de Joan de Peralta

Un altre exemple. El canonge i paborde Joan de Peralta tenia una casa a la Suda (doc. 33). D'acord amb allò que diu l'inventari fa la impressió que era una casa amb dos o potser tres pisos (fig. 3.3). En el nivell inferior sembla que hi havia l'entrada, una cambra o estança propera i el celler. Al pis principal, al damunt d'aquest nivell, hi havia la sala, dues cambres situades al costat d'aquesta sala, la cambra del difunt, l'estudi i, a més, el menjador, la cuina i la cambra de la majordoma, situada precisament al costat de la cuina, on aquesta serventa devia treballar. I segurament encara hi havia un nivell superior, atès que, a l'inventari, entre la descripció dels béns de l'estudi i els del menjador es fa esment dels objectes de l'anomenada cambra sobirana. No és pas un cas únic. A l'inventari dels béns de Joan Bordell, prevere beneficiat de Lleida (doc. 81), en una casa situada a la Suda de Lleida, al costat del Col·legi, hi havia també una cambra sobirana, que cal creure que era situada, així mateix, en un pis superior. En un altra document, ja més tardà (doc. 144, any 1529), es menciona la cambra que hi havia sobre la del difunt, pensem que era al cim de la casa i que havia de correspondre a aquestes cambres sobiranes.

Fig. 3.4. Filippino Lippi, La Mare de Déu amb el Nen i Sants (detall amb la porta de sant Frediano), c. 1488. Hi veiem les golfes d'una casa italiana; segurament a Lleida hauríem trobat una realitat molt semblant

3.4. La casa de Berenguer Vicent

La casa de Berenguer Vicent (doc. 35) sembla que de fet també era dividida en quatre plantes (fig. 3.3). En la planta baixa hi havia l'entrada, un rebost per a la civada i un celleret situat al costat de l'entrada. Des d'aquest pis, com en la casa de Bartomeu Grassa, es podia tenir accés al corral, gairebé segur situat a fora, a l'aire lliure. En el pis principal hi havia la sala i, probablement al seu costat, la cuina. També hi havia una cambra propera a la sala, la cambra del difunt, la cambra dels servents ("les companyes"), un pas que feia d'accés al terrat i la cambra de la majordoma ("la dona"). En un segon dia, els que feien l'inventari entraren al celler, que cal pensar que era al nivell inferior, potser el mateix del de l'entrada o per sota del de l'entrada i del celleret. Del conjunt de cases que hem vist fins ara potser és, així doncs, la més senzilla. Un altre exemple de possible habitatge de dos pisos és la casa de Miquel d'Albesa, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 110, any 1483). Sembla que hi havia, a peu pla, el celler i una estança que s'afirma que era situada sota la cuina (fig. 3.5). Al pis principal hauríem trobat la sala, l'estudi, la recambra, el pastador, la cuina, la cambra on jeia Miquel d'Albesa i encara una altra cambra. No es fa esment de cap planta "sobirana". Un altre exemple. En l'habitatge d'un prevere beneficiat descrit al document 137 (any

1521), els que feren l'inventari entraren, lògicament, per l'entrada i anaren al celler, a la latrina i al rebost. Després degueren pujar a la sala, a la cuina, a la cambra on dormia el difunt, en una cambra situada prop l'estudi i en la cambra de la majordoma. Per damunt hi devia haver el terrat, que no és esmentat ni descrit.

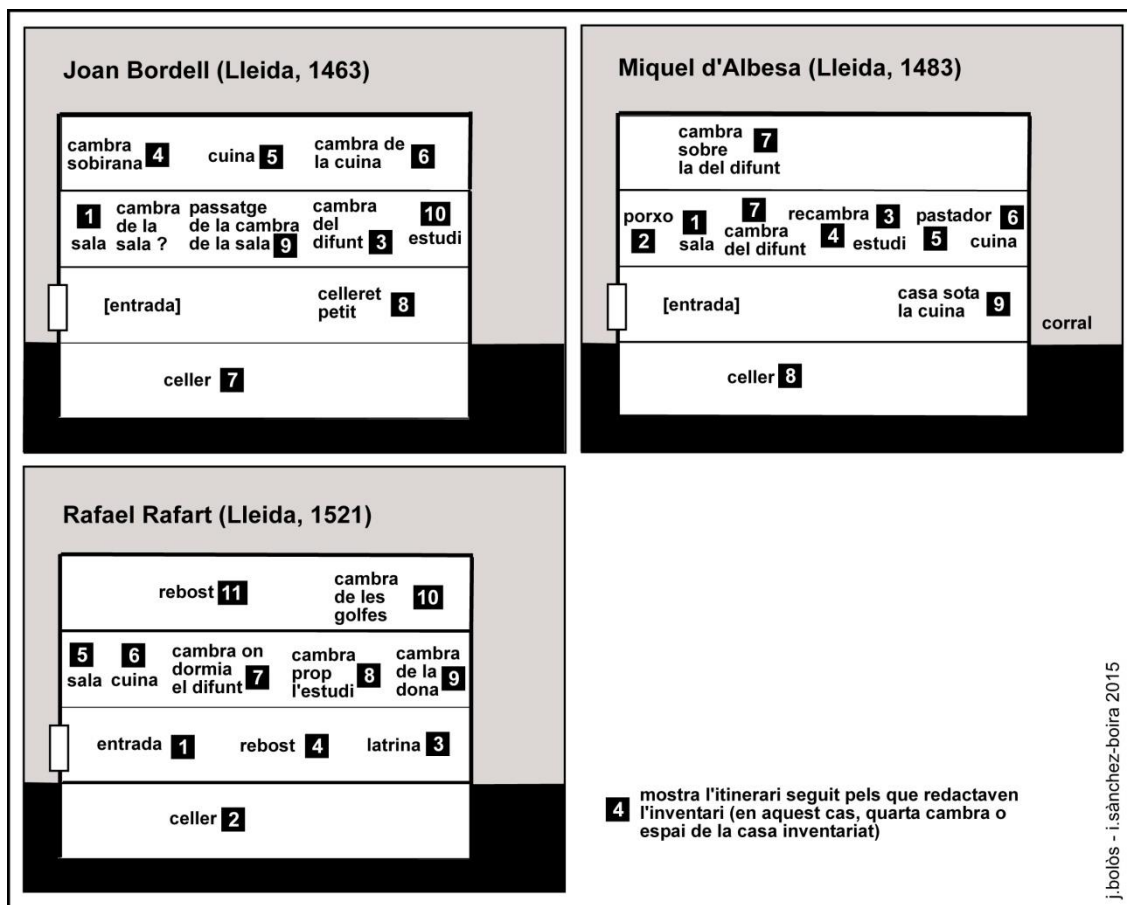

Fig. 3.5. Esquema hipotètic de la distribució interna d'algunes cases dels segles XV i XVI de la ciutat de Lleida, fet a partir de la consulta dels inventaris conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida. Les xifres mostren l'itinerari seguit pels que feren l'inventari. Sempre hem dibuixat el portal que dona al carrer a baix i a mà esquerra. Dibuix: J. Bolòs i I. Sànchez-Boira

Normalment es pot reconstruir el camí seguit pels homes que feien l'inventari. Moltes vegades anaven directament a la cambra on havia mort el propietari de la casa i després inventariaven els béns conservats a les diverses cambres de la mateixa planta principal, després pujaven al pis superior i finalment baixaven al pis inferior i escrivien tot allò que trobaven a les estances inferiors, normalment el celler, l'entrada i potser alguna cambra. D'altres vegades, començaven per l'entrada i totes les dependències que hi havia a prop i després pujaven a la planta on hi havia la sala i la cambra del difunt i, finalment, solien enfilear-se al pis superior, on hi podien haver les golfes i alguna altra cambra. Tanmateix, com ja hem vist, no totes les cases eren totalment regulars; de vegades, en algunes cases més grans, trobem que es fa esment de moltes cambres i espais que és més difícil de situar d'una manera precisa, si intentem fer una reconstrucció mental de les diferents plantes de l'habitatge.

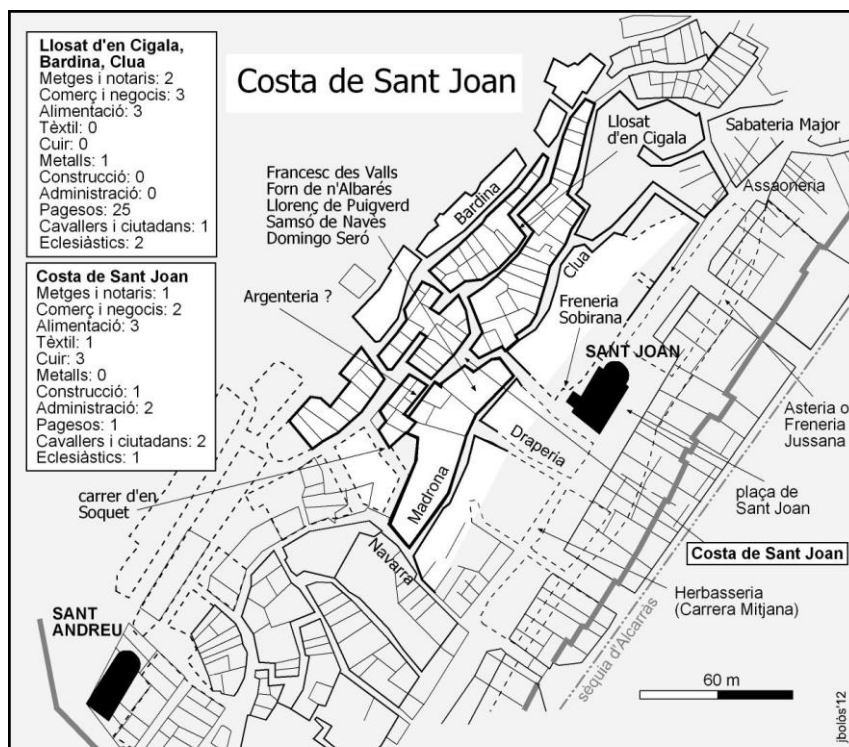

Fig. 3.6. Reconstrucció de com podia ser la Costa de Sant Joan als darrers segles medievals. Font: J. Bolòs

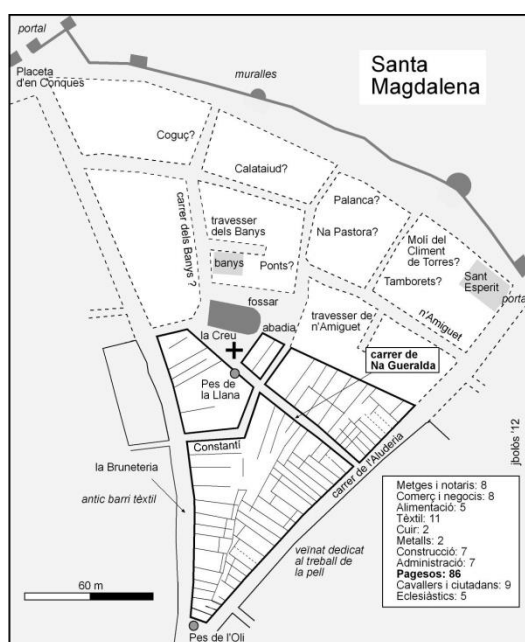
3.5. La casa de Pere Morell

De vegades l'itinerari seguit pels que feien l'inventari era complex i ens és més difícil d'entendre. A la casa de Pere Morell (doc. 73, any 1461), es van inventariar els objectes trobats a la casa que tenia a la Costa de Sant Joan (fig. 3.6). Es va accedir a l'edifici per l'entrada de la porta inferior; després, els que feien l'inventari pujaren a la sala i entraren en una cambra situada al costat de la sala, en una segona sala, en una altra cambra situada prop d'aquesta sala; encara s'enfilaren a les golfes i en una cambra més alta i, finalment, baixaren a la cuina, a la cuineta i a l'entrada que donava a la Costa de Sant Joan (que no era la mateixa que l'entrada inferior). Certament, és difícil de saber quants pisos hi havia en aquesta casa construïda tot aprofitant el pendent del vessant del turó de la seu, a l'anomenada Costa de Sant Joan (que ara rep el nom del Canyeret), les cases de la qual van ésser destruïdes a mitjan segle XX.⁴ Certament, en alguns habitatges, la cuina era a baix, prop de l'entrada, i no era pas al mateix pis en què hi havia la sala. En una casa situada a la Roqueta de la Suda de Lleida (doc. 125, any 1504), trobem, probablement a baix, la cuina, i la botigueta, l'estable i el celler. En la casa descrita al document 144 (any 1529), a baix, al costat del celler, de l'entrada i del graner, hi havia també l'anomenada cuina vella.

⁴J. BOLÒS, *Dins les muralles...*, ps. 167-174.

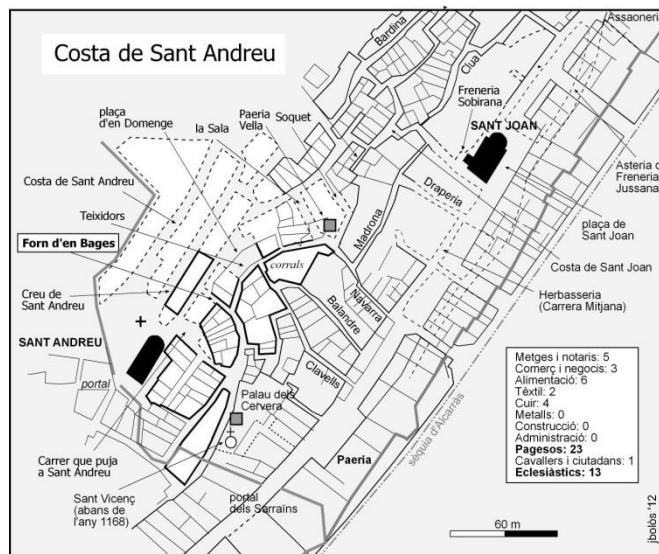
3.6. Altres cases de Lleida

Ens podem passejar, amb els documents que publiquem, per les diverses parròquies de la ciutat de Lleida medieval i trobarem una distribució interna de les cases molt semblant, de vegades amb tres plantes (o més), de vegades només amb dues plantes. Hauríem trobat una casa amb dos pisos a la parròquia de Santa Magdalena, al carrer de Na Gueralda (fig. 3.7). La casa de na Caterina, muller de Perot Teixidor, pagès de Lleida (doc. 87), no era pas gaire diferent de la major part de les cases restants que pertanyien a eclesiàstics. S'hi esmenta, a baix, l'entrada, el celler i l'estable, i, al pis principal, la sala, la cuina i la cambra que hi havia al costat de la cuina. Potser, al damunt encara hi havia el terrat, que ja no és mencionat (segurament perquè els que feren l'inventari no hi trobaren ben res).

Fig. 3.7. Reconstrucció de com podia ser el sector central de la parròquia de Santa Magdalena als darrers segles medievals. Font: J. Bolòs

De vegades, en alguns dels “albergs” descrits en fer els inventaris trobem algunes petites diferències, que podem assenyalar. A la casa de Pere Valdeperes, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 96, any 1472), situada al carrer del Forn d'en Bages (fig. 3.8), a la costa de la parròquia de Sant Andreu, sembla com si al pis inferior hi hagués l'entrada i també la cuina, el pastador i el celler. Com ja hem cridat l'atenció, de vegades la cuina era a peu pla del carrer. Sovint, al costat de la cuina hi havia el lloc on es pastava la farina. Al pis superior, com sempre, hi havia la sala, una cambra situada al costat de la sala, una cambreta que era en un extrem de la sala i la cambra del prevere. Encara hi havia una cambra sobirana, potser en un tercer nivell. Era un habitatge amb quatre habitacions. En la cambra sobirana (que ja hem trobat en algunes altres cases anomenada amb el mateix nom; docs. 33 i 81), en les caloroses nits d'estiu es devia poder dormir més bé.

Fig. 3.8. Reconstrucció de com podia ser la Costa de Sant Andreu als darrers segles medievals. Font: J. Bolòs

Quan les cases són més grans és més difícil de fer-ne una reconstrucció fidel. A partir de l'inventari dels béns de Miquel Montgai, ciutadà de Lleida (doc. 131, any 1510), sabem que a casa seva hi havia una planta principal amb la cambra, la sala, una altra cambra i l'estudi. A part, hi havia la botiga, la cuineta, una cambra situada al cap de l'escala, dues cuines més, tres cambres més, el pastador i l'estable. Certament, la botiga i l'estable eren a peu pla, potser també alguna de les cuines; la resta de cambres és molt difícil de saber en quin pis eren situades. Podem fer el mateix comentari amb relació a la casa que tenia el donzell Lluís des Vall a la ciutat de Lleida, potser al carrer anomenat d'en Soquet (doc. 133, any 1518).⁵

Amb tot, en alguns inventaris trobem una descripció molt clara de les diverses plantes que tenia una casa força complexa. Al document 149 (any 1539), en entrar a la casa del canonge Lluís de Montsuar, en primer lloc s'esmenten els objectes trobats a l'entrada de l'alberg, en les dues botigues que hi havia a banda i banda de l'entrada, a l'estable, en el corredor que hi permetia de tenir accés, en una cambra propera i al celler. Després, sembla que, mitjançant una escala, pujaren a l'estudi i a la recambra de l'estudi, que eren situats a mitja escala. A continuació, els que feien l'inventari van continuar pujant per l'escala i arribaren a una cambra i una recambra, a la sala, en un altre estudi que hi havia al costat de la sala, en una saleta on hi havia una xemeneia, en una recambra d'aquesta saleta, a la cuina, al rebost, al pastador i a la cambra de la majordoma. Finalment degueren enfilejar-se per una escala a les golfes i entraren dins de dues cambres situades a les golfes, al nivell superior d'aquesta casa, que podem considerar que tenia quatre pisos diferents i que era força espaiosa.

Al document 152 (any 1550), trobem un altre exemple de casa força gran i complexa. A la planta inferior hi havia l'entrada inferior de la casa i dos cellers. Després, es distribuïen al primer pis la sala, la cambra dels hostes, el pastador o rebost, la cuina i la cambra on morí el prevere Mateu Sanç. Al damunt, en un tercer nivell, hi havia la cambra situada damunt d'aquesta on tenia el llit el prevere Sanç. A més, al cim de l'edifici, hi havia d'haver les golfes i el colomar. I encara hi havia en

⁵ J. BOLÒS, *Dins les muralles...*, p. 118

aquest habitatge una altra cambra, la cuina, la pallera i un indret on hom guardava la llenya; tot i que no ho sabem ben de cert, segurament moltes d'aquestes estances eren situades al nivell inferior.

Un nou exemple. Al document 162 (any 1562) es descriu la casa del prevere beneficiat Jaume Pont, situada a la plaça de la Suda. Al nivell inferior, el del carrer, hi havia, en aquest cas, una cambra, entrant a mà esquerra, i també una recambra o rebost, un celler per al vi negre, el corredor o pas que duia a la cisterna i el celleret del vi blanc (que era certament el de més qualitat). Pujant una escala s'arribava a la cambra "del cap de l'escala", a la cambra de la majordoma, a la sala, a la cambra de la xemeneia, a una recambra, a la cambra del prevere i a la cuina. El corral és molt probable que fos a l'exterior, també al nivell inferior. Assenyalem l'esment que hom fa de l'existència d'una cisterna, fonamental si hom volia estalviar-se d'anar a cercar l'aigua a les fonts o pous públics. Tot i que a la Suda hi havia una notable bassa, el proveïment d'aigua en qualsevol ciutat medieval era un problema que calia resoldre i que de vegades era difícil de solucionar d'una manera senzilla.

És interessant també aturar-nos, en darrer lloc, en l'inventari número 170 (any 1563). Descriu una casa situada prop del Forn de la Suda de Lleida, que pertanyia al degà Francesc Soler. Al començament s'hi esmenta allò que hi havia al nivell inferior: l'entrada i el celler; al final es fa esment de la cambra del vi blanc i de dues botigues (o magatzems), que molt probablement també eren al costat de l'entrada. El pis més important era la planta principal, on hi havia la sala, dues cambres, la cambra del cargolet (una escala de cargolet?), la cambra o estudi de la reixa (on morí el degà que era propietari de la casa), la cambreta de la torre, el guarda-roba, una altra cambra situada alcap de l'escala, la cuina, el rebostet, dues cambres més, la cambra de la majordoma i el pastador. Damunt del pastador encara hi havia la cambra dels mossos. Potser en aquest mateix nivell superior també hi havia les golfes. Devia ésser una casa gran. Sembla que en un dels extrems d'aquest habitatge fins i tot hi havia una torre, com es desprèn del fet que es faci esment que una de les cambres era situada en aquest cos de l'edifici.

Per acabar, podem fer un viatge a Itàlia. Amb relació a la ciutat de Florència, es conserva la planta i la secció d'unes cases de cap a l'any 1560 (figs. 3.9 i 3.10). Eren uns habitatges que pertanyien a la família Gaddi. Podem cridar l'atenció sobre el fet que s'hi dibuixin algunes portes, escales i fins i tot les llars de foc. Certament era una casa molt gran. Ens agradaria, però, centrar l'atenció en la part dreta, sobretot de la secció (ho hem ampliat una mica en: fig. 3.11). Hi veiem una estructura, malgrat totes les diferències, semblant a la que veiem en algunes de les cases de la ciutat de Lleida: un nivell inferior que s'obre a la plaça, un celler a sota, una sala al damunt, i encara una cuina al capdamunt (amb una gran xemeneia); al cim de tot, hi havia una mena de golfes (semblants a moltes de les que veiem representades a la pintura de Wyngaerde feta en aquesta mateixa època o a la pintura de Filippino Lippi, fig. 3.4).

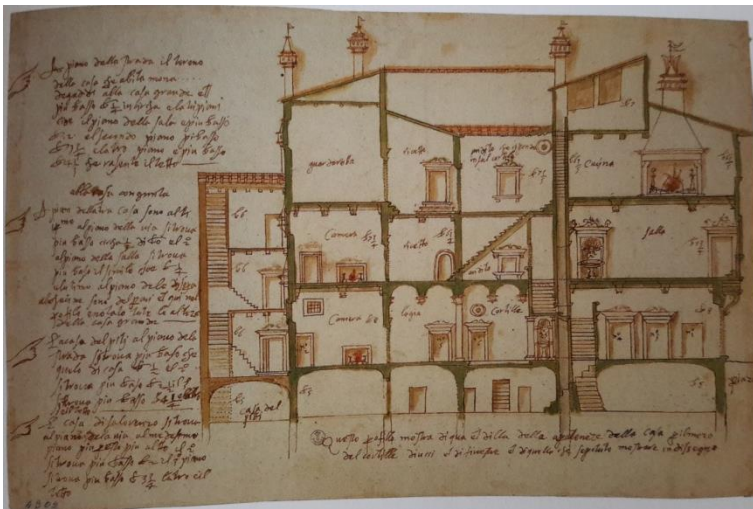
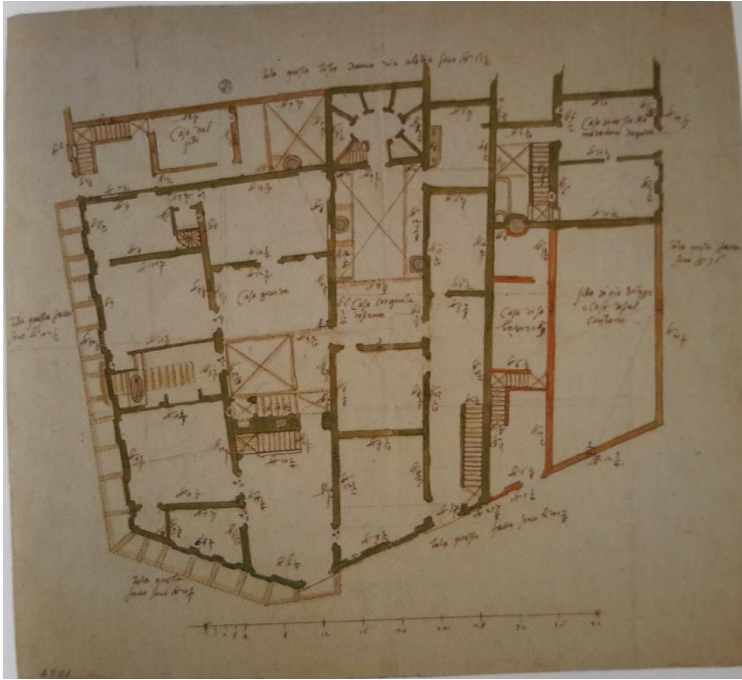

Fig. 3.9-3.11. Planta i secció d'unes cases que pertanyien a la família Gaddi de Florència (vers l'any 1560). Font: Marta AJMAR-WOLLHEIM – Flotra DENNIS (eds.), *At home in Renaissance Italy*, Victoria and Albert Publications, Londres, 2006, p. 39. La fig. 3.11 (a baix, a la dreta) correspon a una ampliació feta per nosaltres del sector dret de les cases. A la part inferior hi havia el portal que s'obria a la plaça. Al damunt d'aquesta entrada, hi havia la sala i, més amunt, la cuina.

CAPÍTOL 4

Els documents

DOCUMENTS																								
28					54																			
					53																			
					52																			
25					51																			
					50																			
					49					95														
					48					94														
20					47					93														
					46					92														
					45					91	119													
					44					90	118													
					43					89	117													
15					42					88	116								177					
					41					87	115								176					
					40					86	114								175					
				26	39					85	113								174					
				25	38					84	112								173					
				24	37					83	111								172					
				23	36					82	110								171					
10					22	35				81	109						146		170					
					21	34	62			80	108					144		161	169					
	7				20	33	61			79	107	131	143					160	168					
	6				19	32	60		72	78	106	130	142					159	167					
5	5				18	31	59			71	77	100	105	124	129	136	141		158	166				
	4				17	30	58			70	76	99	104	123	128	135	140	153	157	165				
	3			13	16	29	57			69	75	98	103	122	127	134	139	149	152	156	164			
1	2	9		12	15	28	56	64		66	68	74	97	102	121	126	133	138	148	151	155	163		
	1	8	10	11	14	27	55	63		65	67	73	96	101	120	125	132	137	147	150	154	162		
	1341-1350	1351-1360	1361-1370	1371-1380	1381-1390	1391-1400	1401-1410	1411-1420	1421-1430	1431-1440	1441-1450	1451-1460	1461-1470	1471-1480	1481-1490	1491-1500	1501-1510	1511-1520	1521-1530	1531-1540	1541-1550	1551-1560	1561-1570	1571-1580

Quadre amb tots els documents publicats als volums *Inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida (segles XIV-XVI)*. Una part són inventaris, uns altres són encants i encara uns quants són documents de comptabilitat

Els cent setanta-set documents de la col·lecció diplomàtica que vam transcriure es conserven a l'Arxiu Capítular de Lleida (ACL), al fons de Justícia d'aquest arxiu i en cinc capses diferents (P7_M2_P4_C08, P7_M6_P4_C01, P7_M3_P4_C08, P7_M5_P4_C07, P7_M2_P4_C09). Aquests documents són dels segles següents:

Segle XIV, primera meitat: 7

Segle XIV, segona meitat: 47

Segle XV, primera meitat: 12

Segle XV, segona meitat: 57

Segle XVI, primera meitat: 30

Segle XVI, segona meitat: 24

Quan ens fixem en la documentació conservada, repartida en els tres segles estudiats i distribuïda en decennis o en mitjos segles (com veiem en aquest esquema i en el quadre annex), ens adonem que les èpoques de les quals s'han conservat més documents foren la segona meitat del segle XIV, la segona meitat del segle XV i també cap a mitjan segle XVI. Concretament, els decennis en què es feren més documents (que han arribat fins ara) foren els dels anys 1391-1400, 1461-1470, 1481-1490 i 1561-1570. Ens adonem, així doncs, que d'alguns moments es conserven molts inventaris (i encants) i, per contra, d'altres anys o àdhuc d'alguns decennis, gairebé no n'hi ha cap. No sabem pas si aquestes oscil·lacions en la distribució de la documentació tenen alguna motivació o són purament casuals (potser perquè s'han perdut els documents). Assenyalem, però, per exemple, que el decenni de la Guerra civil del segle XV (1462-1472) fou el d'uns anys de gran producció d'inventaris i d'encants (que per algun motiu han arribat fins a nosaltres).

La col·lecció documental que vam publicar bàsicament inclou inventaris d'eclesiàstics de Lleida i, molt sovint, també el posterior encant públic de llurs béns. Amb tot, també s'apleguen en aquest fons conservat a l'Arxiu Capítular de Lleida alguns altres inventaris de ciutadans, menestrals, pagesos i nobles, que serveixen per a enriquir la visió que tenim de com era la vida a les cases a l'època dels darrers segles medievals. Els marmessors, a part d'encarregar o controlar la realització dels inventaris i dels posteriors encants, també solien dur la comptabilitat de les entrades i sortides esdevingudes després de la mort del propietari dels béns inventariats, subhastats i distribuïts entre els hereus. Aquesta comptabilitat podia fer referència a les despeses relacionades amb l'enterrament o bé, per exemple, amb les entrades (i despeses) relacionades amb les terres i rendes que havia tingut el difunt.

La col·lecció de documents editada en aquests tres volums, així doncs, és formada bàsicament per inventaris, per encants i per alguns altres instruments: textos dedicats a la comptabilitat, un codicil testamentari (doc. 32) o algunes estimacions del valor d'uns béns (docs. 124, 142). A continuació, primerament centrarem l'atenció en els inventaris i després en els altres tipus de fonts. Abans, però, parlarem breument sobre qui eren les persones que posseïen els objectes inventariats o subhastats.

inventariats o bé venuts a l'encant. Quin era llur estament social o quin ofici o feina tenien. D'altra banda, també pot ésser important de saber amb quina institució (per exemple la sagristia de la catedral) cal relacionar els objectes que s'inventarien.

D'entrada ens adonem que la majoria dels documents fan referència a eclesiàstics (color gris fosc al quadre annex). Mitjançant unes lletres diferenciem en aquest quadre les dignitats de la seu (D), els canonges de la canònica lleidatana (C), els preveres (E), els beneficiats (B) i els rectors d'alguna de les parròquies (R). Un punt situat dins del quadrat (●) remet a aquells documents que són inventaris no relacionats amb una persona ans amb una institució eclesiàstica, en concret, en la majoria dels casos, amb la sagristia de la seu de Lleida; també hem inclòs en aquesta categoria el document 129, on es descriuen els béns mobles i seients de la sagristia de Santa Maria de Tàrraga.

El nombre de documents de persones laiques (nobles o no nobles) de les quals es feren inventaris o encants de llurs béns és molt més reduït. Els documents de membres de la noblesa són representats en el quadre annex amb el color negre. Els instruments de la resta de laics, no nobles, són representats amb un color gris més pàl·lid. Dins d'aquest grup, hem diferenciat amb una lletra (P) aquells documents que es poden relacionar amb pagesos (o llauradors) als documents.

Finalment, hi ha un darrer grup de documents que no sabem si pertanyien a un laic o bé a un eclesiàstic. En el gràfic annex, el quadrat que correspon a aquests documents l'hem deixat de color blanc (si no sabem qui era) o de color gris (si suposem que era un eclesiàstic), sempre amb una ratlla transversal al damunt. De fet, potser alguns d'aquests homes eren laics, mentre d'altres gairebé segur que eren eclesiàstics.

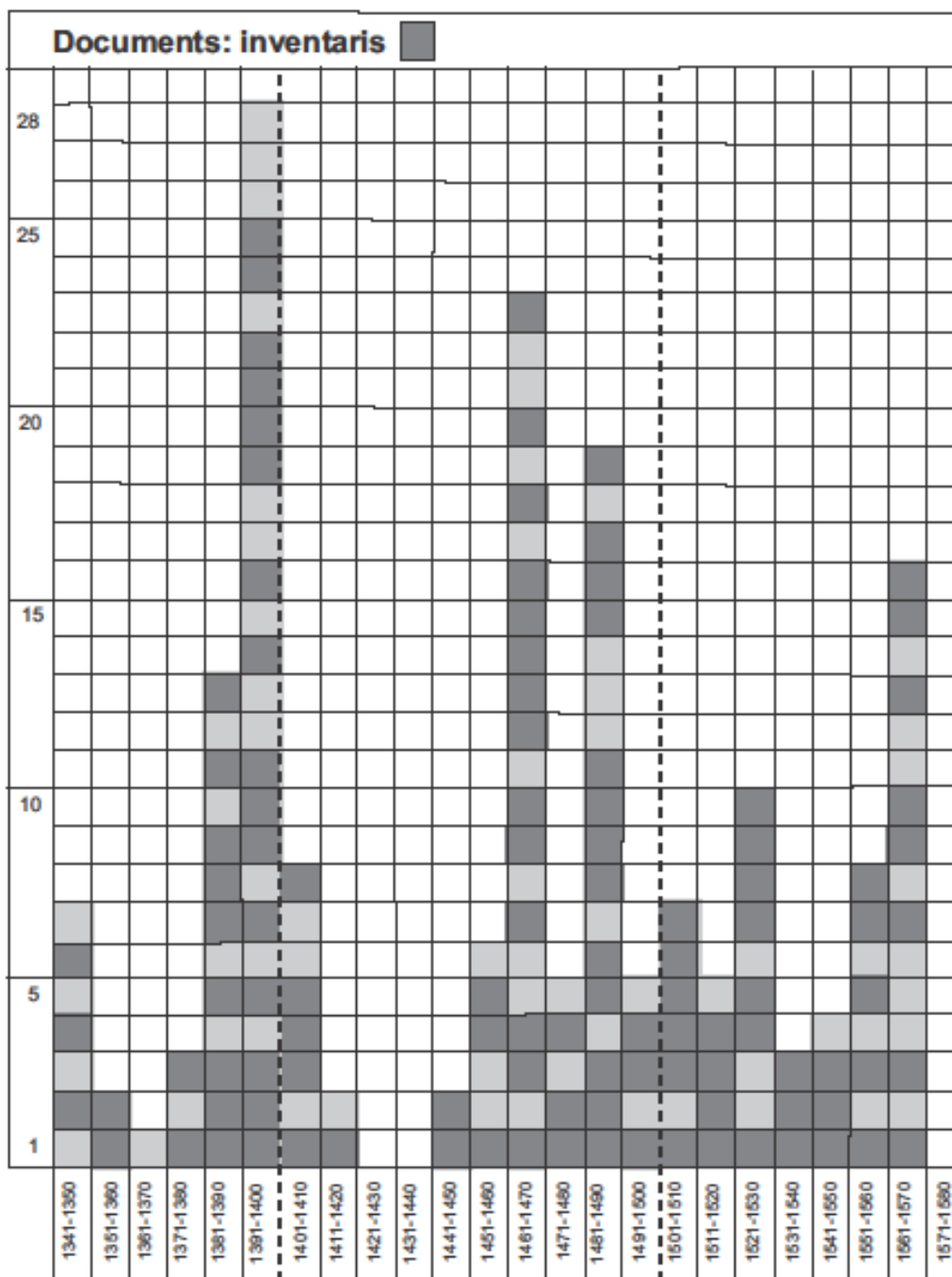
Així, en l'inventari 116 trobem esmentades unes carrutxes, possiblement destinades a un infant, fet que fa pensar que era la casa d'un home casat. En canvi, Bernat Mateu (doc. 59), encara que no es digui res, sabem que tenia molts béns a l'Almoïna i a la Degania, fet que ens duu a creure que era un canonge o una de les dignitats de l'Església de Lleida. Berenguer Colom (doc. 124) posseïa molts llibres; encara que no ho faci constar el document, segurament era, per tant, també un eclesiàstic. Dins la casa inventariada al document 143 hi van trobar clotxes (fins i tot una "*cloxa de Roma*") i noranta-tres "*plats plans de canonge*"; per tant, possiblement el seu possessor era un canonge o almenys, gairebé segur, un home d'Església. Així mateix, tot i que el document no ho diu, el mestre Lluís Balaguer ben segur que era un professor de l'Estudi General i, per tant, un eclesiàstic, com Bartomeu Grassa.

Podem cridar l'atenció sobre el fet que, per exemple, el mestre Lluís Balaguer tingués una biblioteca molt notable, formada per vuitanta-un volums, que donà a l'Església lleidatana. Entre els llibres d'aquest home savi hi havia obres d'Aristòtil, Boeci, Tomàs d'Aquino, Gregori el Gran, sant Ambròs, sant Agustí, sant Bonaventura, Guillem d'Occam, Pere Llobard o "Mestre de les Sentències", Robert Holcot, Gregor Reisch, Gregori de Rimini, Alexander Alesius, Marsilio Ficino, Antoninus di Pierozzi, Bernardinus de Bustis, Petrus Comestor, Johan Paleonydore, Johannes Nider, Alfonso de la Espina, Juan de Torquemada, Gabriel Biel, Hugues de Saint-Chaire, Pierre Tartaret, Richard of Middleton, Joan Vidal o sant Vicent Ferrer. Fins i tot tenia, entre els seus llibres, un exemplar d'un *Opus Mathematicorum*, potser de Thomas Bradwardine, i un *Mallens maleficarum*, llibre de Heinrich Kramer i Jakob Sprenger, publicat, per primera vegada, a Estrasburg l'any 1486 o 1487, i dedicat a la persecució de la bruixeria. Tot i que el document no digui qui era, descobrim, gràcies a saber quins llibres tenia, els seus coneixements, la seva personalitat i el seu ofici. I, tot i que sigui impossible d'assegurar, podem pensar que no era la biblioteca d'un erudit que

acumulava llibres que després no llegia, sinó que molt probablement aquest eclesiàstic se'ls havia llegit tots.

4.2 Els inventaris

La part més important de la documentació que publiquem correspon a inventaris. En segon lloc, en aquesta col·lecció documental també trobem molts encants, molts dels quals fan referència a uns béns subhastats els quals unes setmanes o uns mesos abans havien estat inventariats acuradament. En concret, hem transcrit cent catorze inventaris i dues estimacions. Al costat d'aquest conjunt més notable de documents hi ha cinquanta-un encants, deu documents de comptabilitat i un codicil. Si ens fixem en la taula annexa, veurem que els inventaris es reparteixen d'una manera regular al llarg dels segles estudiats. De fet, d'una manera lògica, també ens podem adonar que, molt sovint, primerament es feia l'inventari i, després, es procedia a fer l'encant, i que, moltes vegades, s'han conservat els documents que deixen constància de totes dues actuacions.

En principi, els inventaris *post mortem* havien d'incloure una relació exhaustiva de tots els béns mobles i immobles d'una persona que acabava de morir. D'acord amb el dret civil català, calia fer aquest inventari dels béns per tal que els tutors i marmessors poguessin conèixer exactament allò que tenia el difunt i d'aquesta manera poguessin garantir els drets dels hereus. En alguns casos, la vídua del difunt també estava obligada a inventariar els béns i l'hereu universal ho havia de fer, així mateix, per tal d'establir la separació de patrimonis. D'acord amb el dret català, l'inventari s'havia de començar abans d'un mes i s'havia d'haver completat abans de la fi del segon mes.¹ De vegades,

¹ *Constitucions i altres drets de Catalunya*, Editorial Base, Barcelona, 1973, p. 354. Vegeu també: Josep Antoni IGLESIAS, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XV. Les biblioteques de clergues, juristes, metges i altres ciutadans a través de la documentació notarial (anys 1396-1475)*, tesi llegida a la UAB l'any 1996, p. 47.

després de fer l'inventari, fruit de les clàusules del testament, calia vendre els béns en un encant públic, per tal de poder complir amb les disposicions testamentàries relacionades, per exemple, amb deutes, llegats, misses o aniversaris.

En aquest conjunt de documents que vam publicar l'any 2014, trobem inventaris de béns d'eclesiàstics i de gent laica. Pel que fa als inventaris d'eclesiàstics, podem diferenciar els inventaris dels beneficiats i dels porcioners, dels inventaris dels canonges i dels de les dignitats, com podien ésser els ardiaques, degans o sagristans. A part, també hem d'incloure en aquest grup d'inventaris de gent d'Església tots els inventaris dels rectors de les parròquies. A més, a causa de la importància que tenia a Lleida l'Estudi General, centre cultural molt notable, és convenient, a l'hora de comentar aquest inventaris d'eclesiàstics, fer un esment especial dels mestres d'aquesta universitat medieval i de tots aquells que hom assenyala als documents que eren doctors o batxillers.

Pel que fa als laics, primerament mencionarem els nobles, a continuació farem esment dels menestrals i dels ciutadans de Lleida i, finalment, centrarem l'atenció en els pagesos. Hem cregut interessant dedicar un apartat especial a les dones, atès que hi ha diversos inventaris on s'esmenten els béns d'alguna vídua. A més, cal recordar que en diversos dels inventaris d'eclesiàstics o laics, de vegades també s'entrava a la cambra de la majordona, anomenada sovint "tia" o "casera", o bé es feia una relació dels béns mobles de les dones de la casa.

Un darrer apartat serà dedicat a parlar d'altres inventaris, com poden ésser els inventaris de llibres, de joies i de vestits litúrgics, conservats, per exemple, a la sagristia o bé tinguts en mans privades.

4.3 Els inventaris d'eclesiàstics

Els cent catorze inventaris inclosos en aquests volums són majoritàriament inventaris *post mortem* d'eclesiàstics, encara que també en trobem algun de senyors laics, de ciutadans de Lleida, de menestrals o de pagesos i, fins i tot, alguns dels béns de vídues. Aquesta diversitat permet de poder comparar diverses realitats socials. A continuació, com hem assenyalat, presentarem d'una manera diferenciada els documents inclosos en la col·lecció diplomàtica segons la professió o ofici de cadascun dels possessors dels béns que es van inventariar.

4.3.1 Els beneficiats i porcioners

Un percentatge molt gran dels inventaris eren de beneficiats. En trobem trenta-quatre. Amb relació a molts d'aquests beneficiats també s'ha conservat l'encant corresponent, que, sobretot al segle XVI, ja trobem copiat a continuació de l'inventari, en el mateix plec o quadern cosit de fulls de paper. D'aquests trenta-quatre documents, n'hi ha onze del segle XIV, deu del segle XV i tretze del segle XVI. A continuació en fem una llista, en què també indiquem si s'ha conservat l'encant, el número del document i, així mateix, l'any en què es va escriure aquest document.

Arnau Ponç (inventari i encant, 2 i 3), 1345
Pere Manter (inventari i encant, 4 i 5), 1347
Guillem sa Plana (inventari i encant, 6 i 7), 1348
Romeu de Vila-seïna (inventari, 21), 1386
Bernat Ferrer (inventari i encant, 24 i 25), 1387-1388
Jaume Ferran (inventari, 27), 1391
Pere Franc (inventari, 31), 1392
Domingo de Puiaçol (inventari i encant, 42 i 43), 1396
Francesc Canet (inventari, 45), 1397
Francesc Salom (inventari, 46, 47), 1396-1398
Ramon Comes, cartoixà (inventari i encant, 51, 52), 1399
Jaume Salines (inventari, 55), 1401
Joan Mercer (inventari, 57), 1402
Bernat Martí (inventari i encant, 63 i 64), 1419
Pere Morell (inventari i encant, 73 i 74), 1461
Joan Bordell (inventari, 81), 1463
Pere Valldeperes (inventari, 96), 1472
Jaume Forner (inventari i encant, 105 i 106 i 107), 1482
Miquel d'Albesa (inventari i encant, 110, 111, 112, 113), 1483
Melcior Aguiló (inventari i encant, 120 i 121), 1492
Bartomeu Pomar (inventari, 123), 1500
Rafael Rafart (inventari, encant i comptabilitat, 137 i 138, 139), 1521 i 1522
Esteve Castelló (inventari, 144), 1529
Pere d'Aragó (o Pedro de Aragón) (inventari, 146), 1529
Montserrat Montfar (inventari, 148), 1536
Mateu Sanç (inventari i encant, 152 i 153), 1550
Jaume Coll, prevere beneficiat de la parròquia de Sant Llorenç (inventari i encant, 154 i 155), 1552
Cosme Montfar (inventari i encant, 156 i 157), 1552

Bernat Berenguer, rector de l'església parroquial d'Alfés (inventari i encant, 158 i 159), 1556
Bernardí Lluçars (inventari, 161), 1559
Jaume Pont (inventari i encant, 162 i 163), 1562
Joan Aventí (inventari, encant i memorial, 164, 165 i 166), 1562
Miquel Casset (inventari i encant, 168 i 169), 1563
Bartomeu Grassa, mestre en Arts (inventari, 177), 1568

Entre aquests beneficiats, en trobem un, Ramon Comes, que era, a més, cartoixa de la cartoixa de Vallparadís, a Terrassa. Un altre, Bernat Berenguer, era alhora rector de l'església parroquial del castell d'Alfés, al Segrià, al sud de la ciutat de Lleida. Encara, Bartomeu Grassa, era així mateix mestre en Arts de l'Estudi General, realitat que resta ben reflectida en la relació d'objectes (uns llibres ben ordenats) que conté el seu inventari. Assenyalem també que Jaume Coll no era, com els altres, beneficiat de l'Església catedral de Lleida, ans era prevere beneficiat de l'església parroquial de Sant Llorenç (una de les cinc parròquies d'aquesta ciutat).

Amb la finalitat d'aproximar-nos més a les característiques dels inventaris i d'allò que permeten de conèixer, hem fet, a continuació, un conjunt de quadres on s'esmenta el nombre d'estances descrites en el document d'inventari i, així mateix, s'hi menciona d'una manera detallada el nombre d'objectes que són inventariats en cadascun d'aquests documents notariais.

Així doncs, en els quadres següents podem veure els objectes que, en principi, són esmentats en els inventaris dels beneficiats. Cal tenir present que el nombre d'objectes, per diversos motius, no és ben precís. En primer lloc, perquè normalment hem comptat els ítems del document i no pas els objectes que realment hi havia (hi podia haver, per exemple, dos sobrepelliços, tres olles, tres tovalloles, dues almuces i quatre tenalles i nosaltres només hem comptat cinc ítems diferents, en lloc de catorze objectes). Només en alguns dels primers documents (en què a l'original no hi ha un paràgraf per cada ítem, ans hi ha uns paràgrafs molt llargs que inclouen un gran nombre d'ítems) i en alguns casos en què era evident que hi havia un nombre elevat d'objectes diversos amb relació a un ítem únic, hem comptat més d'un atuell per ítem. També cal dir que normalment no hem pas comptat com a objecte els esments de béns seents (o immobles). Per contra, hem inclòs en el recompte les monedes (encara que, si en un ítem únic se n'esmenten diverses, les hem unificat). Sigui com sigui, malgrat aquestes limitacions, els tres quadres següents –un per cada segle– (i els que trobareu a les pàgines properes) permeten tenir una visió força aproximada de la quantitat global d'objectes inventariats i de la diversitat de realitats que podem trobar, fins i tot sense moure'ns d'una professió única, com pot ésser, en aquest cas, la dels preveres beneficiats. Per tant, un quadre semblant a aquests que fem ara per als beneficiats també acompanyarà els altres oficis, fet que facilitarà la comparació de les diverses realitats representades en aquests documents.

Segle XIV:

Número del document	2	4	6	21	24	27	31	42	46	51
Estances	9	-	-	4	4	3	2	10	-	9
Objectes inventariats	227	77	101	57	209	147	30	227	32 ²	144

² Només és un inventari parcial.

Alguns d'aquests primers inventaris del segle XIV ens ajuden poc a conèixer com eren les cases on vivien els beneficiats de la seu de Lleida de la fi de l'edat mitjana. En certs casos no s'hi fa cap esment de les diverses estances on els que redactaven el document descobrien els diferents objectes que fan constar a l'inventari. Potser el document 51, inventari dels béns de Ramon Comes, fet l'any 1399, és un dels inventaris que ens permet de fer-nos millor la idea de com podia ésser un d'aquests habitatges d'eclesiàstic lleidatà. Amb tot, ja és de la fi del segle XIV. També és força interessant, en aquest sentit, l'inventari número 42, de l'any 1396, del prevere beneficiat Domingo de Puiaçol.

Segle XV:

Número del document	55	57	63	73	81	96	105	110	120	123
Estances	9	2	2	10	9+3	8	10	9	6+1	8
Objectes inventariats	252	85	36	143	456	282	274	328	219	187

Tal com comentarem més endavant, diversos dels habitatges descrits en aquests inventaris de beneficiats del segle XV reflecteixen amb força precisió les característiques de les cases de la Lleida de la fi de l'edat mitjana. En moltes d'aquestes cases (especialment si tenen més de sis estances) trobem que es menciona l'existència de dos-cents a tres-cents objectes. Algun cop, el difunt també tenia objectes en altres indrets, com podia ésser una capella de la seu, la sagristia, la casa d'un amic o d'un parent, etc. Això ho indiquem separant les estances de la casa de les estances situades fora de l'habitatge amb el signe +.

Segle XVI:

Número del document	137	144	146	148	152	154	156	158	161	162	164	168	177
Estances	11	8	11	12	16	9	6	11	21+3	16	6	14	10
Objectes inventariats	350	118	121	147	300	160	140	151	641	143	166	241	206

Al segle XVI, la majoria de les cases on vivien els beneficiats eren força espaioses, amb sovint de deu o onze estances. És cert que de vegades en moltes d'aquestes cambres o espais hi havia pocs objectes, sobretot si eren llocs de pas o llocs marginals, dedicats a funcions com tenir-hi animals. Un cas excepcional és el de Bernadí Lluçars (doc. 161), on l'habitatge tenia vint-i-una estances i contenia gairebé sis-cents cinquanta objectes.

D'una manera global, aquests quadres permeten de veure una realitat en el fons força regular. Potser caldria menystenir, com a casos exemplars, alguns inventaris, perquè aporten una informació molt parcial (com el doc. 46). També cal tenir ben present el caràcter excepcional d'alguns altres inventaris, com pot ésser el 161. Malgrat això, ens podem adonar que en gairebé tots aquests inventaris de beneficiats hi trobem una mitjana d'uns 200 objectes (o, si volem ésser més precisos, d'ítems diferents).

Si volguéssim filar més prim caldria valorar la diversitat d'objectes inventariats i, així, adonar-nos de la quantitat real d'objectes diferents que hi havia en cada casa. Per exemple, en algun

cas trobem que un percentatge molt notable dels objectes de l'habitatge (i ben segur els que eren més valuosos) eren llibres (així en el document 177, de Bartomeu Grassa, mestre en Arts). En aquest exemple, el nombre d'objectes diferents no devia ésser tan gran com era en altres casos.

Com hem esmentat més amunt, el nombre global de clergues porcioners de la seu de Lleida era catorze. Aquests eclesiàstics rebien una dotació mensual en monedes, amb l'obligació de fer uns serveis o de tenir càrrecs menors, com la porteria, l'escolania, el bací de pobres, etc.³ Els porcioners dels quals es féu l'inventari dels béns i aquest document ha arribat fins a nosaltres són:

Joan Monge, porcioner (inventaris i encant, 117-119), 1488
Francesc Soler, prevere porcioner (inventari, 132), 1518
Jaume Riquer, porcioner i porter (inventari, 150), 1545

Amb relació a aquests tres porcioners podem saber, gràcies al fet d'haver-se conservat l'inventari, com eren les cases on vivien i quants objectes hi havia a l'interior d'aquests habitatges.

Número del document	117	132	150
Estances	9	-	19
Objectes inventariats	248	34	203

L'inventari de Jaume Riquer, porcioner i porter (doc. 150), ens mostra una casa força espaiosa, amb força objectes i sobretot amb nombroses estances i cambres. També és molt interessant l'inventari dels béns de Joan Monge, porcioner de la seu de Lleida (doc. 117). En ambdós inventaris s'hi relacionen més de dos-cents objectes.

4.3.2 *Els canonges*

Com hem vist, un percentatge molt gran dels eclesiàstics que trobem esmentats en aquests inventaris eren beneficiats de la catedral. En segon lloc, hauríem trobat els canonges. El capítol de canonges de la seu de Lleida era format per vint-i-cinc membres (alguns dels quals eren alhora les dignitats, com el degà, els ardiaques, el preceptor, el cambrer i el capellà de Sant Pere) i per dos porcioners canònics (el capellà del Comte i el capellà dels Montcada). A continuació i amb relació a la documentació que publiquem en aquests volums, podem fer també una llista dels vint-i-tres canonges dels quals s'ha conservat l'inventari dels béns en el període estudiat en aquest llibre. Com amb relació als beneficiats, en la llista annexa de canonges, també fem esment d'altres documents que es poden relacionar amb el canonge (com l'encant o un escrit de comptabilitat) i, així mateix, també mencionem el número del document i la data en què fou redactat.

Ramon Vidal (inventari, 9), 1354
Joan Perpinyà (inventari, 13), 1377
Pere de Bonmacip (inventari, 18), 1383
Esteve Folquet (inventari, 20), 1385
Mateu Pellicer, prebost o paborde (inventari i encant, 22 i 23), 1387

³ Prim BERTRAN, "L'Església de Lleida...", p. 99.

Pere de Nou (inventari, 26), 1388
Joan de Peralta, prebost o paborde (codicil, inventari i encant, 32-34), 1393
Bernat de Vall-llonga (inventari i comptabilitat, 37-38), 1394
Pere Bada (inventari i encant, 48-49), 1399
Joan de Requesens (inventari, 62), 1408
Joan de Setcastella, paborde (inventari, encant i comptabilitat, 67-69), 1459
Gabriel de Vilanova, paborde (inventari amb l'encant i comptabilitat, 71-72), 1460
Joan Calb (inventari i encant, 76-77), 1462
Antoni Rollan (inventari i encant, 79-80), 1463
Vicent Sopeira (inventari i encant, 103-104), 1482
Gaspar Ferrer (inventari i encant, 125-126), 1504
Ramon Solsona (inventari, 128), 1507
Pere Mateu (inventari, 130), 1509
Joan Creixença (inventari, 140), 1522
Pere Agustí, prebost o paborde (inventari, 145), 1529
Lluís de Montsuar (inventari, 149), 1539
Lluís Juneda, prebost o paborde (inventari, 160), 1559
Francesc Soler, degà i paborde (inventaris i encant, 170, 173, 174) 1563

Com hem fet amb relació als preveres beneficiats i als porcioners, podem veure a continuació quants objectes tenien aquests canonges en llurs cases i de quantes estances eren formats aquests habitatges. Per facilitar-ne la comprensió, en aquest cas també veurem cada segle per separat.

Segle XIV:

Núm. del document	9	13	18	20	22	26	33	37	48
Estances	-	15	-	1+2	14+1	12+1	13	7	19
Objectes inventariats	107	231	12 ⁴	117	191	185	345	57	247

Segurament els inventaris més representatius per entendre com era la casa d'un canonge de Lleida al segle XIV són el 13 (de Joan Perpinyà) i els cinc darrers (Mateu Pellicer, Pere de Nou, Joan de Peralta, Bernat de Vall-llonga i Pere Bada). Ens mostren uns habitatges amb nombroses dependències i cambres, repartides en diverses plantes, i amb una mitjana d'uns dos-cents objectes per casa.

Segle XV:

Número del document	62	67	71	76	79	103
Estances	7	-	-	1	8	12
Objectes inventariats	49	88	367	104	318	276

Amb relació a aquest segle XV, hi ha algun document molt notable, com el 71, on es transcriu alhora l'inventari i l'encant de Gabriel de Vilanova, canonge i paborde de la seu de Lleida; el nombre d'objectes és molt gran, encara que a causa de com està redactat hom no pugui saber on

⁴ Inventari parcial, atès que només s'hi esmenten els objectes d'argent, els diners i una mica de pebre i gingebre.

eren situats aquests béns dins de l'habitatge (almenys amb relació a la majoria dels atuell inventariats). Si volem descobrir les característiques de l'habitatge d'un canonge d'aquest segle XV, per tant, és millor fer un cop d'ull als inventaris números 79 i 103, d'Antoni Rollan i de Vicent Sopeira, dels anys 1463 i 1482, respectivament. D'una manera especial, aquest darrer ens mostra una casa àmplia i força ben proveïda d'objectes de tota mena.

Segle XVI:

Número del document	125	128	130	140	145	149	160	170,174
Estances	11	21	7	5	19	22	14	22
Objectes inventariats	480	355	159	66	583	351	223	175 + 19

Hom té la impressió, amb aquest quadre al davant nostre, que, al segle XVI, les cases eren més espaioses, amb més cambres i amb un nombre més gran d'objectes, potser, fins i tot, amb uns béns més valuosos. Si més no, els canonges d'aquest primer segle de l'anomenada edat moderna tenien uns habitatges amb moltes estances i, en algun cas, amb una quantitat molt notable de béns (d'ítems), que molt sovint eren més de tres-cents. El cas més evident és el del canonge Pere Agustí, de l'any 1529, amb una casa on hi havia més de cinc-cents objectes (ítems), que foren inventariats arran de la seva mort.

4.3.3 *Els ardiaques, els sagristans i les altres dignitats*

Com hem dit més amunt, les dignitats més importants eren el degà, els quatre ardiaques, el precentor, el cambrer (anomenat succentor des de l'any 1325) i el sagristà. També inclouem en aquest apartat els prebosts (preposits o paborde). Com hem fet fins ara, a continuació redactarem una llista de les setze dignitats i càrrecs més importants de la catedral de Lleida, dels quals sabem que s'inventariaren llurs béns mobles després de morir (pel fet que han arribat aquests inventaris fins a nosaltres). Cal tenir present que alguns d'aquests eclesiàstics ja han estat esmentats a l'hora de parlar dels canonges. Amb relació a cada persona, no sols indiquem el càrrec o funció que tenia, el tipus de document que es féu, sinó també el número de l'instrument i la data en què va ésser redactat.

Guillem de Soler, ardiaca de Ribagorça (inventari, 8), 1354
Guillem Ramon de Montcada, degà (inventari i encant, 11, 12), 1376
Joan de Perpinyà, sagristà (inventari, 13), 1377
Mateu Pellicer, prebost o paborde (inventari i encant, 22 i 23), 1387
Joan de Peralta, prebost o paborde (codicil, inventari i encant, 32-34), 1393
Berenguer Vicent, ardiaca de Benasc i degà de València (inventaris, 35, 36), 1393
Arnau d'Orcau, capellà del comte (inventari i encant, 40, 41), 1396
Joan de Setcastella, paborde (inventari, encant i comptabilitat, 67-69), 1459
Gabriel de Vilanova, paborde (inventari amb l'encant i comptabilitat, 71-72), 1460
Gaspar Sanç, sagristà (inventari i encant, 109, 114), 1483
Francesc Soler, júnior, degà (inventari i estimació, 141, 142), 1523
Pere Agustí, prebost o paborde (inventari, 145), 1529

Damià de Llor, cabíscol (inventari, 151), a.1550

Lluís Juneda, prebost o paborde (inventari, 160), 1559

Francesc Soler, degà i prebost o paborde (inventaris i encant, 170, 173, 174) 1563

Joan Ferrer, oficial del bisbe (inventari i encant, 171, 172), 1563

D'una manera semblant a com ho hem fet amb relació als beneficiats i als canonges, és interessant de veure, en uns quadres, com eren les cases de les dignitats de la seu lleidatana i el nombre d'objectes que hi tenien. Aquesta visió esquemàtica ens permetrà de poder establir comparacions i, així mateix, permetrà de tenir una primera impressió sobre la riquesa d'aquests eclesiàstics que tingueren un paper important en la direcció de la diòcesi de Lleida en els tres segles estudiats en aquest llibre.

Segles XIV i XV:

Núm. del document	8	11	13	22	33	35	40	67	71	109
Estances	9	10+1	15	14+1	13	11+1	5	-	-	5
Objectes inventariats	327	195	231	191	345	157	153	88	367	152

Segle XVI:

Número del document	141	145	151	160	170	171	174
Estances	4	19	7	14	22	11	-
Objectes inventariats	234	583	97	223	175	269	19 ⁵

Malgrat les excepcions, ens adonem que, en general, d'una forma força regular, les cases d'aquestes dignitats de la seu episcopal de Lleida tenien uns habitatges amb més de deu estances i que, en moltes d'aquestes cases, hauríem trobat més de dos-cents i, fins i tot, més de tres-cents objectes (o ítems) repartits en les diverses cambres i espais i, sovint, guardats en les caixes i cofres que hi havia a les habitacions o sales. Les cases més grans i més ben proveïdes, d'acord amb aquests quadres, eren la de Guillem Soler, un ardiaca de Ribagorça, la de Joan de Peralta, prebost o paborde de Lleida, i la de Pere Agustí, també prebost de la seu d'aquesta ciutat. Així mateix, podem suposar que l'habitatge de Gabriel de Vilanova, paborde, devia tenir, com a mínim, unes dotze estances, atès el nombre d'objectes que hi havia; amb tot, les característiques del document, fet a partir de la refosa de les dades de l'inventari i de l'encant, fa que sigui impossible d'assegurar-ho. I, encara altres cases importants, amb nombroses estances o amb molts objectes, eren les del sagristà Joan de Perpinyà, la del degà Francesc Soler, la del prebost (o paborde) Lluís de Juneda, la del degà i prebost Francesc Soler o la de l'oficial del bisbe Joan Ferrer.

⁵ Només s'esmenten els objectes que el degà i paborde Francesc Joan Soler s'havia emportat a casa seva; hi consta el preu estimat.

4.3.4 Els rectors de les parròquies

Tot i que no siguin molt nombrosos, podem esmentar l'existència de diversos inventaris de rectors de les diferents parròquies de la ciutat de Lleida o del seu entorn immediat. Escrivim a continuació una llista dels rectors, amb esment de la parròquia, del número del document i de l'any en què es féu l'inventari:

Guillem Ramon, rector de la parròquia de Sant Gili (inventari, 15), 1381
Pere de Rocamora, rector de la parròquia de Sant Joan (inventaris i encant, 28-30), 1392
Guillem s'Escala, rector de la parròquia de Santa Magdalena (inventari, 58), 1403
Bernat Berenguer, rector de la parròquia d'Alfés (i prevere beneficiat de la seu de Lleida) (inventari i encant, 158, 159), 1556

Les parròquies de Sant Joan i de Santa Magdalena eren dues de les cinc parròquies situades dins les muralles de Lleida, juntament amb les de Sant Llorenç, Sant Andreu i Sant Martí. Sant Gili, en canvi, era una parròquia de Lleida situada, però, fora dels murs, al nord de la ciutat, més enllà del Portal de Magdalena. Finalment, Alfés era una parròquia dedicada a Sant Pere, situada en un poble que s'alça a pocs quilòmetres al sud de Lleida, a l'altra banda del Segre. Segurament s'ha conservat l'inventari de Bernat Berenguer a causa del fet que aquest rector també era prevere beneficiat de la seu lleidatana. Aquesta vegada, no cal fer un quadre diferent per a cadascun dels segles.

Número del document	15	28	29	58	158
Estances	2	2+2	11	14+7	11
Objectes inventariats	19	cereals	286	435	151

L'inventari de Guillem s'Escala ens mostra un rector ric, culte i segurament força ordenat. Era el rector de l'església parroquial de Santa Magdalena, a l'extrem nord-est de l'espai de la ciutat clos pel recinte de muralles. D'una banda, tenia una casa àmplia, amb quatorze estances, i després encara tenia béns a la sagristia, a l'església de Santa Magdalena i a l'abadia o rectoria d'aquesta parròquia (a la sala, a la cambra i fins i tot al terrat). Convé assenyalar el nombre notable d'objectes que posseïa i com els tenia. En entrar a la cambra de casa seva, van inventariar per separat les vànoves, els llençols, les tovalles i també l'argent, les caixes i, després, en entrar a la recambra, foren inventariats els setanta-cinc llibres que hi guardava. Pel que fa als objectes d'argent, tenia una copa amb peus de lleó, unes tasses planes, una tassa esmaltada, diverses tasses més, un anap o got i nou culleres. Fins i tot tenia "I segell d'argent a senyal de Scala, ab sa cadeneta" i "I girador de libre d'argent, ab sos cordons sive giradó?". A la seva biblioteca hi havia llibres de Teologia, de Lògica, de Gramàtica, de Dret i, fins i tot, un volum sobre *Lo Regiment de Sanitat*, pretensament fet per Arnau de Vilanova.

4.3.5 Els mestres de l'Estudi General i els eclesiàstics amb estudis

Com ja hem assenyalat, el fet que a Lleida hi hagués un Estudi General, una universitat, va tenir una notable repercussió en la població, d'una manera especial entre els eclesiàstics, i també va repercutir, per exemple, en el nombre de llibres que hi havia en aquesta ciutat i en les característiques d'aquests llibres. Lleida degué esdevenir un dels centres culturals importants de la Corona catalanoaragonesa.

Fixem-nos que el prevere Joan Monge (doc. 117), l'any 1488, tenia a casa seva “*una prempsa de llibres, la una cama trencada*”. Potser havia estat una premsa que servia per a enquadrar llibres. A més, però, tenia una biblioteca molt notable, amb llibres d'Aristòtil, de Boeci, de Pere Llobard, Guido de Baysio, Bartholus de Saxoferrato, Goffridus Tranensis, Evérard de Béthune, l'Innocent i també altres obres fonamentals del Dret civil i canònic, com el Codi, la Digesta Vella, el Decret, les Decretals, les Clementines i, encara, un *Flores Sanctorum* o la *Fiametta* de Boccaccio.

A continuació farem una llista dels inventaris d'aquells eclesiàstics (dels quals es va inventariar la casa) que s'esmenta que treballaven a la universitat de Lleida (per exemple, com a professor en Arts) o que es diu que eren o bé doctor o bé batxiller en els estudis universitaris (podien ésser en Arts, Dret civil i canònic, Medicina, Teologia). En aquesta llista d'universitaris també inclourem el número del document, l'any d'aquest document (de l'inventari dels seus béns) i, al final, esmentarem si era eclesiàstic o bé tenia algun càrrec a la seu episcopal de Lleida.

- Joan de Perpinyà, doctor en Decrets (inventari, 13), 1377. Era canonge i sagristà.**
- Pere de Nou, doctor en Decrets (inventari, 26), 1388. Era canonge i prebost.**
- Francesc Salom, batxiller en Dret civil i canònic (inventaris, 46, 47), 1398. Era prevere beneficiat.**
- Gabriel de Vilanova, doctor en Decrets (inventari amb l'encant i comptabilitat, 71-72), 1460. Era canonge i paborde.**
- Ramon Solsona, doctor en Decrets (inventari, 128), 1507. Era canonge.**
- Francesc Soler, doctor en Decrets (inventari i estimació, 141, 142), 1523. Era degà.**
- Lluís Balaguer, mestre [de l'Estudi General] (inventari de llibres, 147). Devia ésser eclesiàstic.**
- Francesc Soler, doctor en Decrets (inventaris i encants, 170, 173, 174), 1563. Era degà, canonge i prebost.**
- Joan Ferrer, doctor en Lleis (inventari i encant, 171, 172), 1563. Fou oficial del bisbe de Lleida.**
- Bartomeu Grassa, mestre en Arts de l'Estudi General (inventari, 177), 1568. Era prevere i beneficiat.**

Els inventaris conservats permeten de conèixer el nombre de llibres que tenien aquests universitaris. Per exemple, Joan de Perpinyà, que era doctor en Decrets, tenia cinquanta-nou llibres. Gabriel de Vilanova, també doctor en Decrets, guardava a casa seva vuitanta-cinc exemplars. Francesc Soler, així mateix doctor en Decrets, n'havia adquirit cent vint-i-vuit. Joan Ferrer, un doctor en Lleis, posseïa la molt notable quantitat de cent trenta-quatre obres. I Bartomeu Grassa, un mestre en Arts de l'Estudi General (o universitat de Lleida), tenia una biblioteca amb cent sis exemplars, ben ordenats i classificats segons una ordenació alfabètica d'autors o de títols de les obres, que havia establert ell mateix. Ja en parlarem més endavant d'una manera més detallada. Diguem novament que Lluís Balaguer va fer donació de la seva biblioteca de vuitanta-tres llibres a la seu de Lleida. Aquest mestre també devia ésser professor de l'Estudi General d'aquesta ciutat, com és evident si tenim present les característiques dels llibres que tenia a la seva biblioteca privada.

A més, la majoria d'aquests llibres es poden relacionar amb la feina que feien aquests professors de la universitat lleidatana, fet que fa pensar que molt probablement els havien llegit.⁶

En aquest apartat no hem cregut que calgués fer un quadre de les estances i dels objectes (o ítems) que tenien cadascun d'ells atès que tots ja han estat esmentats abans, en altres apartats, com a beneficiats, canonges, etc.

4.4 Els inventaris de laics

4.4.1 Nobles

És molt interessant que hi hagi en aquest conjunt de documents conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida (ACL) uns quants inventaris de nobles, al costat de la gran majoria d'inventaris que ens descriuen les cases d'homes de l'Església. Com hem assenyalat, aquests documents de nobles laics permeten establir comparacions amb la resta d'inventaris publicats, no sols per la varietat i riquesa dels objectes conservats en aquests habitatges senyorials, sinó també perquè, com en tots els habitatges de laics, hi podem trobar objectes de dones o fins i tot d'infants, que certament són molt escassos en les cases d'eclesiàstics (on, malgrat tot, hi vivia molt sovint una majordona, l'anomenada sovint "tia" o "casera").

En alguns d'aquests inventaris senyorials s'inventarien castells, com el del Poal (doc. 133) o el d'Anglesola (doc. 135). És un tipus de document que ens il·lustra molt bé sobre la vida quotidiana del nobles medievals. S'han publicat fins ara diversos inventaris de castells catalans. Podem esmentar, per exemple, el treball editat al volum miscel·lani *Castells, guaites, torres i fortalezes de la Catalunya medieval*, sobre "Ús de l'espai en els castells i torres dels segles XIV i XV" o bé els inventaris dels castells de Montesquiu o de Tous, editats o estudiats per Ramon Espadaler i Ramon d'Alòs, respectivament.⁷ Aquest darrer inventari fou utilitzat per J. Bolòs arran de la realització del llibre *Castells de la Catalunya central*.⁸ A continuació escrivim la llista d'inventaris editats en aquest llibre que es poden relacionar amb membres de la noblesa laica.

Ramon de Cardona (inventari, 95), 1468. Germà d'Antoni de Cardona, senyor de la baronia de Bellpuig.

Lluís des Valls, donzell (inventari, 133), 1518. Amb un habitatge a Lleida, senyor dels llocs de Gimènells i del Poal.

Diomedes Lladró, senyor d'Anglesola (inventari, 135), 1518

⁶ És interessant, sempre que ens apropem a una biblioteca privada d'aquesta època, plantejar-se si tots els llibres que tenien a casa eren llibres que s'havien llegit o no era així. Amb relació a aquest aspecte: Josep Antoni IGLESIAS, "Llibres i lectors a la Barcelona del s. XV...", p. 50-51.

⁷ EQUIP BROIDA [T.-M. VINYOLES et alij], "Us de l'espai en els castells i torres dels segles XIV i XV", a M. Riu (ed.), *Castells, guaites, torres i fortalezes de la Catalunya medieval*, Barcelona, 1986-1987, ps. 217-295; R. ESPADALER, *El Castell de Montesquiu a la darrería de l'Edat Mitjana*, Barcelona, 1993; R. d'ALÒS, "Inventari de Tous", *Estudis Universitaris Catalans*, IV, 1910, ps. 129-192.

⁸ J. BOLÒS, *Castells de la Catalunya central*, Angle editorial, Manresa, 1997, ps. 136-148.

És interessant poder comparar el nombre d'objectes que tenien aquests senyors amb allò que hem vist fins ara que tenien els eclesiàstics, els pagesos o els menestrals. Com veure, l'inventari de Lluís des Valls ens apropa molt a descobrir com era per dins al castell del Poal (Pla d'Urgell) i l'inventari de Diomedes Lladró ens permet de passejar per les diverses cambres i estances del castell d'Anglesola (Urgell).

Número del document	95	133	135
Estances	4	18+24	18
Objectes inventariats	58	409+718	241

L'inventari de Lluís des Valls ens mostra una casa noble situada a Lleida, segurament a la parròquia de Sant Joan, potser al carrer d'en Soquet⁹; una de les seves cambres tenia una finestra que s'obria al Segre. Lluís des Valls també posseïa un castell, a la població del Poal (Pla d'Urgell). A la casa de Lleida, segons l'inventari, hi havia divuit estances i al castell n'hi havia vint-i-quatre. La quantitat d'objectes que trobem esmentats a l'inventari que s'ha conservat és excepcional. Aquest és l'inventari amb una riquesa més gran d'ítems i també és la construcció amb un nombre d'estances més elevat.

L'inventari de Diomedes Lladró ens permet d'entrar al seu castell d'Anglesola i a les seves divuit estances, i conèixer tots els objectes que ell i la seva dona (també difunta) hi tenien. També és un document molt notable, en gran part redactat quan ell encara era viu.

És interessant poder comparar aquests dos darrers inventaris (núms. 133 i 135) amb l'inventari del castell de Castellserà (població situada també a la comarca d'Urgell), propietat de l'abat de Poblet i fet l'any 1443.¹⁰ Hi són inventariades vint-i-nou estances: capella, saleta, cambra del majoral, recambra, recambra "*après de la dita recambra*", cambra de l'abat, recambreta, cambra que mira al sitjar, porxo, cambra situada al cap del porxo i que mira vers l'església, cambra del mig del porxo, cambra del terrat orientada vers el Domenge, cambra del cap de l'escala, sala, saleta amb elllancer¹¹, pastador, cambra de la "*tià*", cuina, cambreta, cambra dels missatgers, cambra sota la cuina, cambra on estan els presos, celleret, celler major, "*civadera*" (una cambra de la civada), entrada, caseta propera al portal major, corral, estable; així mateix, també es fa l'inventari de l'argent, el blat i el forment novell que s'hi guardava.

També és molt instructiu poder comparar els inventaris que vam publicar amb allò que trobem a l'inventari dels béns guardats als castells i torres dels Santcliment, document fet els dies 12-20 de desembre de l'any 1432.¹² Hi són descrits diversos castells, tots ells situats a prop de la ciutat de Lleida. El primer és el castell d'Alcarràs, on hi havia una sala (amb quatre llancers i el mascle d'una arma d'artilleria, un armari "*gran, de fusta*", uns alambins, etc.), una cambra (amb tres ballestes penjades a la paret, una maça "*antiga*", amb el cap de ferro, tres tambors i d'altres coses), un porxo situat al costat d'aquesta cambra (amb una conillera), tres cambres més, una altra cambra

⁹ Vegeu: J. BOLÒS, *Dins les muralles...*, p. 118.

¹⁰ EQUIP BROIDA, "Us de l'espai en els castells...", ps. 279-288.

¹¹ On hi havia "*un lancer ab tres lances largues*" i també "*un retanle que sta sobre lo portal on hom entra en la sala, ab figura de sant Cristóffol*" i "*un tinell gran ab sos armaris, en què ha una ampolla*". EQUIP BROIDA, "Us de l'espai en els castells...", p. 283.

¹² J. J. BUSQUETA, "L'inventari de béns dels castells...", ps. 263-302.

o estudi (amb “*una tauleta de comptes*” i un cofre “*ple de scriptures*”, però cap llibre), una cambra situada al costat de la capella, una cambra, la cuina, una altra cambra, la cambra de la torre (on hi havia “*mantes de cavall*”, “*lances largues*” o “*hun tendal*”), el pastador (on, a part de la pastera, hi havia un “*destillador*”), cinc cellers i dues “*botigues*” (en una de les quals hi havia olives). Entre els béns del castell també es féu esment d’una esclava búlgara (*sclava burgana*) anomenada Caterina, que tenia poc més de vint-i-cinc anys.

Aquest document, publicat per Joan Busqueta, encara aporta molta més informació. A la casa dels Santcliment (no es diu on era situada) hi havia una sala (on hi trobaren, a part d’altres coses, una llança i una llar de foc, amb un cremall, un ast, una llossa, un calder), dues cambres (en una de les quals hi havia “*hun cove de bugada en què <ha> alguns lançols e tovaies*”), l’entrada (amb una sella i dos frens, un de mula i un de rossí) i el celler.

Al castell de Torre-serona, que també era dels Santcliment, hi havia la sala, quatre cambres, un porxo, la cuina, tres cellers, l’estable i el pastador. Quan ens fixem en aquest inventari, no gaire extens, ens adonem, entre d’altres coses, que aquest castell estava mig abandonat. Això ens ho fa pensar el fet que a la sala hi hagués una gàbia de fusta per tenir conills, que en una cambra hi trobessin “*dos bacons de porch que stan en sal*” o que en una altra hi hagués “*una bar<r>a en què ha XII forchs d’alls e de cebes*”. Amb tot, assenyalem que en una cambra hi havia un bressol (“*breç*”) o que al porxo hi havia “*un lavamans de cour*”. Un objecte que no hem trobat als nostres inventaris i que trobaren a la cuina del castell de Torre-serona fou “*unes manges per buffar al foc*”, una mena de manxes.

Al castell de Sarroca de Lleida, inventariat el 15 de desembre de 1432, van descriure allò que hi havia en una cambra situada al costat del porxo o de la sala, en una altra cambra, la cuina, el pastador (on hi havia “*un parell de torns per filar lana*”), el celler i a la “*botiga oliera*”. En aquest cas, com en menor mesura en els altres, trobem que hi ha pocs objectes, només vint-i-sis. Això ha de reflectir o bé que era un habitatge de fet mig abandonat o bé que, a causa de les característiques i de les motivacions de l’inventari, no s’esmentaren la majoria dels objectes que realment hi havia en aquest castell. De fet, en el castell de Llardecans, que s’inventaria a continuació, només s’inventaria allò que hi havia a l’entrada i al celler; s’afirma, fins i tot, que no hi havia altres béns a la resta de l’edifici (cosa que no sembla pas gaire lògica).

Comentem, en darrer lloc, els béns trobats en una altra de les fortificacions dels Santcliment que es visitaren i inventariaren. A la Torre dels Oms es va fer una llista de tot allò que hi havia a la cambra del costat de la sala (on trobaren un Codi i una Digesta Vella i diverses armes, com dues ballestes, “*quatre arnesos de cama e de cuxa*”, unes “*cuyraces blaves*”, una “*pitrera*” i una altra ballesta), en una cambra, una recambra, una altra cambra (amb diversos vestits, com fopes, mantos, gonelles; fins i tot es diu que en “*una barra penjave una gonella de bruneta*”), al porxo, en una altra cambra, al rebost, la sala, en tres cambres més, a la cuina (on curiosament hi trobaren “*una bacina de aram plena de draps de llí*”), a l’entrada (amb “*dos scuts vermells e tres lances largues*”), al celler, al pastador i a l’estable. En aquest estable, “*segons dix la muller e companya de cassa*” hi havia una mula “*de laurabó*” (per treballar les terres), dues someres i un ase. En conjunt veiem que aquest inventaris tenen unes característiques força diferents dels inventaris *post mortem* que hem utilitzat. Segurament són molt menys exhaustius i menys acurats (com acabem de veure, ni entraren a l’estable del castell d’aquesta torre i es refiaren d’allò que deia la gent del lloc), però serveixen per a completar o contrastar allò que nosaltres trobem en altres castells i fortificacions de la regió de Lleida inclosos en el recull documental editat l’any 2014.

4.4.2 Menestrals i ciutadans

Darrerament s'han editat diversos inventaris de cases de menestrals o de ciutadans, sobretot amb relació a la ciutat de Barcelona. Podem recordar els estudis que publicà Carme Batlle sobre Bernat Durfort, Pere Sanglada, Burget de Banyeres o Francesc Ferrer o l'edició, també acompanyada d'un acurat estudi, que féu Teresa-Maria Vinyoles sobre la casa d'un esmolet barceloní.¹³

Pel que fa al conjunt d'inventaris de cases de lleidatans dels segles XIV-XVI que vam publicar l'any 2014, hem de destacar d'una manera especial tres inventaris excepcionals. En primer lloc, cal fer esment de l'inventari de Rollí Gualter (o Rotllí Galtier), que fou mestre d'obra de la seu de Lleida i que morí l'any 1441 (doc. 65). Aquest inventari ja havia estat publicat per Francesc Fité, l'any 2001.¹⁴ Juntament amb l'inventari va transcriure també un quadern solt del *Llibre d'Obra dels anys 1432-1444*, conservat així mateix a l'Arxiu Capítular de Lleida, on hi ha la “Còpia del discret mossèn Pau Cardona, procurador de la Obra de la seu de Leyda, dels ferraments que la Obra a comprat dels béns de mestre Rollí, quondam mestre de la Obra de la dita seu”.¹⁵ Després de fer esment dels “ferraments” o eines de ferro, en el mateix volum també hi deia que “Diluns, a IIII de març, any MCCCCXXXII, lo discret mossèn Bertran Oromir, prevere beneficiat en la seu de Leyda, actor de la marmessoria de mestre Rollí, quondam, ab lo inventari daval scrit, donà e liurà al discret mossèn Pau Cardona, prevere, procurador de l'Obra de la seu de Leyda, les mostres e ymages e empremtesdaval scrites, qui eren del dit mestre Rollí, quondam, les quals lo honorable capítoll de la seu de Leyda manà al honorable mossèn Johan Rabins, canonge de la dita seu e marmessor e curador de la ànima e béns del dit mestre Rollí, quondam, donar e liurar al dit mossèn Pau Cardona, procurador de la dita Obra [...]”.¹⁶

Caterina Argilés, en la seva recerca sobre l'obra de la Seu als segles XIV i XV, també aportà la transcripció de l'inventari dels estris que foren donats a Bertran de la Borda, mestre de la Seu, el 2 de gener de l'any 1461, instrument, datat el dia 4 de febrer d'aquest any, que no transcrivim pas en el nostre recull documental.¹⁷

¹³ C. BATLLE, “La casa i els béns de Bernat Durfort, ciutadà de Barcelona, a la fi del segle XIII”, *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, 9, 1988, p. 9-51; C. BATLLE, “La casa i l'obrador de Pere Sanglada, mestre d'imatges de Barcelona (†1408)”, *D'Art*, 19, 1993, p. 85-95; C. BATLLE, “La família i la casa d'un draper de Barcelona, Burget de Banyeres (primera meitat del segle XIII)”, *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, 2, 1981, p. 69-91; C. BATLLE, “Francesc Ferrer, apotecari de Barcelona vers el 1400, i el seu obrador”, *Miscel·lània de textos medievals*, 7, 1994, 499-547; T.-M. VINYOLES, “La casa i l'obrador d'un esmolet de Barcelona a finals del segle XIV”, *Cuadernos de Historia Económica de Catalunya*, 15, 1976, ps. 9-49.

¹⁴F. FITÉ, “L'alberg i l'inventari patrimonial de Rotllí Gualter, escultor i mestre de l'obra de la Seu de Lleida (1942)”, *Seu Vella. Anuari d'Història i Cultura. Associació Amics de la Seu Vella de Lleida*, 3, 2001, ps. 123-148.

¹⁵F. FITÉ, “L'alberg i l'inventari...”, ps. 145-146.

¹⁶F. FITÉ, “L'alberg i l'inventari...”, ps. 146-147.

¹⁷C. ARGILÉS, *Una ciutat catalana en època de crisi: Lleida, 1358-1500. El treball, els salaris, la producció agrícola i els preus a través dels llibres d'obra de la Seu Vella*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2010, ps. 49-51. S'hi esmenten cinc perpals, un escaire, dues barrines, una aixada, “un carquax lo qual ha una lima de serra”, una escoda, dos dreçadors, un nivell, dos triangles, un cànter d'aram, “una pedra de moldre colors ab sa mà”, una llossa per a fondre plom o pegunta i una altra per portar foc, un mall, cinc escales (una amb trenta graons i una “del Sant Drap”), una aixa, una banca, una gúmena o corda gruixuda de cànem, una altra corda, una caldera (“de dues anses, de tenguda de tres a quatre cànters”), dues corries (d'una i de dues politges), una pedra d'esmolar, “un carrató petit ab les rodes forrades de ferre per portar pedra”), un “arguè ab son fus” i “dues banques de just per seure lo mestre com obra”. Encara, a la casa baixa de la Degania i a la Degania, es trobaren altres objectes: enclusa, tenalles, manxes, poals d'aram, un cercapou (“de ferre ab dos ganxos sotills”), dues pasteretes, tres pasteres, una civera,

En aquest apartat dedicat als menestrals, també cal fer esment de l'inventari de Bernat d'Armendaris, escrit l'any 1518 (doc. 134). Aquest home era ciutadà de Lleida i era mestre cinter: es dedicava a fer cintos (o cinyells). Els objectes relacionats amb el seu ofici són esmentats en la llarga llista d'objectes que hom menciona en aquest inventari. De fet, només entrar en la casa d'aquest cinter ja veiem quin era el seu ofici. A l'entrada hi havia unes perxes per penjar els cintos. També hi havia un armari ple de cintos (“*cinc dotzenes de cintos*”), faixes (“*trenta-vuyt faxes de cintos*”), corretges de dona, escarcelles (una mena de bosses), cintets de minyons, bosses, bossetes, una corretja d'espasa, etc. A la mateixa entrada els que feren l'inventari trobaren una caixa plena de bosses, escarcelles i esquers (o bosses per a guardar l'esca, “*nou squeros de bosichs*”). Pel mateix document ens adonem que podia haver-hi bosses quadrades, napolitanes, balladisses, xiques, etc. I, certament, en moltes altres cambres de la casa hom trobà, així mateix, testimonis de l'ofici d'aquest treballador del cuir. En una cambreta, situada a mitja escala de l'habitatge, hi havia set aludes (pells fines) vermelles, cinc cordovans blancs, sis moltons vermells i sis més de negres, mig sumac blanc i vint-i-tres pells de “*trosses*”, etc.

S'ha conservat, així mateix, l'inventari de Joan Ortí, que era candeler, i que va morir l'any 1462 (doc. 75). També hem de fer esment d'Antoni de Casagualda, que és mencionat com a ciutadà de Lleida (1463) i de Miquel Montgai, també ciutadà d'aquesta ciutat (1510). En la llista que incloem dessora fem constar el nom de la persona, quin era l'ofici que feia, el número de l'inventari i la data en què es féu aquest inventari.

Rollí Galter (o Rotllí Gautier), mestre d'obra de la seu (inventari, 65), 1441

Joan Ortí, candeler (inventari, 75), 1462

Antoni de Casagualda, ciutadà (inventari i encant, 82 i 83), 1463

Miquel Montgai, ciutadà (inventari, 131), 1510

Bernat d'Armendaris, mestre cinter i ciutadà de Lleida (inventari, 134), 1518

Número del document	65	75	82	131	134
Estances	10+4	2	8	20	16+1
Objectes inventariats	252	49	151	528	354

En aquest quadre veiem que la casa de Bernat d'Armendaris (doc. 134) era molt àmplia i que la quantitat d'objectes que hi van trobar fou molt notable, com hem pogut veure més amunt (una part notable d'aquests béns eren objectes de cuir relacionats amb la feina d'aquest cinter). El ciutadà Miquel Montgai (doc. 131) també tenia un habitatge gran i tenia a casa seva una quantitat molt considerable de béns mobles (més de cinc-cents).

4.4.3 Pagesos

Els inventaris de cases de pagesos no són gaire nombrosos. Podem, però, recordar els que publicà Joan Serra i Vilaró en el llibre segon de les *Baronies de Pinós i Mataplana*, notable aportació, encara no prou coneguda i valorada, no sols al coneixement de les dues nissagues esmentades, ans també a la vida quotidiana de la gent que va viure en època medieval a les altes valls del Berguedà, a

---

dues manxetes, dues talles (una de quatre politges i l'altra de dues), postam, costers, portes velles per fer bastides, fustassa, etc.

les poblacions de Bagà i la Pobla de Lillet.¹⁸ Precisament un dels inventaris publicats en aquest volum segon, relacionat amb el petit poblet de Gréixer (Berguedà), ens serví, l'any 1996, per establir una comparació entre allò que hi havia en una casa de pagès segons el que s'exposa en un inventari, un document escrit, i allò que es podia trobar en una masia arran de la realització d'una excavació arqueològica, com la que férem al mas B de Vilosiu, també situat a l'Alt Berguedà, els anys 1984-1986.¹⁹

Amb relació a aquest aspecte hem de recordar també i d'una manera especial l'estudi fet per Pere Benito sobre les cases rurals de la parròquia de Vilassar (Maresme), fet a partir de vint-i-dos inventaris datats entre l'any 1418 i 1454. S'estudien cases situades a la sagrera del poble i també en diversos masos distribuïts pel terme d'aquesta població de la comarca del Maresme.²⁰

En la col·lecció de documents conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida que vam editar l'any 2014 hi ha pocs inventaris de menestrals, però potser encara n'hi ha menys de pagesos o llauradors, tot i que sabem que aquells que treballaven els camps i els horts del terme de Lleida eren un percentatge molt important de la població d'aquesta ciutat. Com ja hem esmentat més amunt, en el llibre *Dins les muralles de la ciutat* J. Bolòs arribà a la conclusió que corresponien aproximadament al 36% de la població lleidatana de la fi de l'edat mitjana; els hauríem trobat sobretot a les parròquies de Santa Magdalena i de Sant Llorenç, però també a la Costa de Sant Joan i a la parròquia de Sant Martí.²¹ A més, els llauradors i hortolans també eren la major part dels habitants dels petits nuclis de població situats dins del terme de Lleida (com el Palau de l'Horta o Vilanova de l'Horta) o de la rodalia de la ciutat (com Alfés, Alcoletge o Vilanova de la Barca).

Pel que fa als documents publicats, podem destacar l'inventari de l'any 1463 (doc. 86), de Bartomeu Guaites i de la seva muller Maria, en què s'especifica que tenien com a ofici fer de pagesos (*agricole*). També cal fer esment d'un document fet l'any 1564, on es mencionen tots els béns d'Antoni Guasc, pagès o llaurador de la ciutat de Lleida. Potser Bernat de Vilagrassa, del lloc de Palau de l'Horta, al costat de Lleida, també es devia dedicar al conreu de les terres, encara que l'inventari de l'any 1463 (doc. 85) no en digui ben res. El mateix podem dir amb relació a Pere de l'Aguda (doc. 84), que vivia a la població de Vilanova de la Barca (any 1463). Per acabar, fent d'enllaç amb l'apartat següent, podem fer esment de l'inventari de la viuda d'un pagès, anomenada Caterina, que havia estat muller de Perot Teixidor, i que morí l'any 1463 (doc. 87). Copiem a continuació la llista d'inventaris de pagesos:

Bartomeu Guaites, pagès, i de la seva muller Maria (inventari, 86), 1463
Caterina, muller de Perot Teixidor, pagès de Lleida (inventari, 87), 1463
Antoni Guasc, pagès de la ciutat de Lleida (inventari, 176), 1564

¹⁸ J. SERRA I VILARÓ, *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*, vol. 2, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1947, ps. 258-269.

¹⁹ J. BOLÒS – I. SÀNCHEZ BOIRA, “Allò que l'excavació no ens ha permès de conèixer”, a J. BOLÒS (ed.), *Un mas pirinenc medieval. Vilosiu B (Cercs, Berguedà). Estudi dels edificis i dels materials trobats durant les excavacions (1984-1986)*, Universitat de Lleida, Lleida, 1996, ps. 125-132.

²⁰ Pere BENITO, “Casa rural y niveles de vida en el entorno de Barcelona a fines de la edad media”, a A. FURIÓ – F. GARCIA-OLIVER (eds.), *Pautas de consum i nivells de vida al món rural medieval. 18-26 de setembre de 2008*, Universitat de València (<http://www.uv.es/consum/benito.pdf>).

²¹ J. BOLÒS, *Dins les muralles...*, p. 117.

I, a sota, també incloem la llista de dos habitants de pobles propers a Lleida, que molt probablement vivien així mateix de treballar la terra:

Pere de l'Aguda, de Vilanova de la Barca (inventari, 84), 1463. Béns trobats a la casa d'Antoni Foixà, de la parròquia de Santa Magdalena de Lleida.

Bernat de Vilagrassa, del lloc de Palau [de l'Horta] (inventari, 85), 1463. En possessió de Jaume de Vilagrassa, prevere de Lleida.

Número del document	84	85	86	87	176
Estances	-	-	-	6	3
Objectes inventariats	23	189	76	138	76

Com podem veure, la quantitat d'objectes (o ítems) i d'estances que s'esmenten en aquests inventaris és més reduït que allò que trobàvem a les cases dels eclesiàtics o dels menestrals. A més, cal tenir present que moltes vegades aquests inventaris no són un recull de tots els béns que hi havia en una casa, ans només es fa esment d'una part.

Fig. 4.1. Filippino Lippi, *La Mare de Déu amb el Nen i Sants*, c. 1488. Una dona, a la darrera del segle XV, observa des d'una finestra els carrers de la ciutat

4.5 Els inventaris de les dones

Els estudis sobre les dones medievals a Catalunya han avançat molt aquests darrers decennis sobretot gràcies a les notables aportacions fetes per T.-M. Vinyoles. Després de la publicació de *Les barcelonines a les darreries de l'edat mitjana*, l'any 1976, aquesta historiadora ha publicat nombrosos estudis, sobretot amb relació amb la vida quotidiana a la ciutat de Barcelona, que

reflecteixen la situació de les dones i la relació que tenien amb llurs marits, amb els infants, amb la cultura, amb la feina, amb el comerç, etc.²² Trobem una acurada síntesi d'aquests treballs en el llibre *Història de les dones a la Catalunya medieval*.²³ A Lleida, tot i que no hi hagi gaires estudis sobre les dones a l'edat mitjana, podem mencionar les pàgines redactades per Caterina Argilés sobre el treball de les dones a l'obra de la Seu Vella.²⁴

En aquest fons d'inventaris conservat a l'Arxiu Capitular de Lleida hi ha pocs inventaris de cases que fossin d'una dona. Malgrat tot, d'una banda cal destacar el notable inventari dels béns de Brunissèn (o Brunissenda), viuda d'un metge de la ciutat de Lleida anomenat Ramon Eimeric (any 1399, doc. 50). També cal fer esment de na Caterina, que era viuda d'un pagès lleidatà i que va morir l'any 1463 (doc. 87). Hem de mencionar també l'inventari dels béns que eren d'una altra dona, també anomenada Caterina, que havia estat la muller de Joan Botella, jurisperit de la ciutat de Lleida (doc. 102). De fet, trobem també una Caterina en el document 106, en què es féu una relació dels béns trobats a la casa de Jaume Forner, que era un prevere beneficiat de la seu de Lleida. I encara cal recordar l'inventari d'Elionor Lledó (doc. 122), de l'any 1498. A més, moltes vegades, podem conèixer béns que pertanyien a dones perquè eren de la majordona (anomenada "tia" o "casera") que s'estava a la casa d'algun dels eclesiàstics dels quals s'ha conservat l'inventari. A continuació fem una relació d'aquests inventaris:

Brunissèn, viuda de Ramon Eimeric, metge (inventari, 50), 1399
Caterina, viuda de Perot Teixidor, pagès (inventari, 87), 1463
Caterina, viuda de Joan Botella, jurisperit (inventari, 102), 1481
Caterina; béns que tenia a la casa de Jaume Forner (inventari, 106), 1482
Elionor Lledó (inventari, 122), 1498

Com hem fet fins ara, també podem fer un quadre on, a part del número del document, es faci esment del nombre d'objectes esmentats en cadascun d'aquests inventaris i del nombre de cambres o estances on eren conservats els béns de la dona.

Número del document	50	87	102	122
Estances	- ²⁵	6	8	1
Objectes inventariats	280	137	170	41

Com podem veure, en molts casos només s'esmenta un seguit d'objectes sense dir-nos on eren situats dins la casa. Potser l'inventari més interessant és el de Caterina, viuda d'un jurisperit (doc. 102), on hi trobem descrit un habitatge sencer, amb les seves cambres i espais, i amb una relació força llarga d'objectes.

²² T.-M. VINYOLES, *Les barcelonines a les darreries de l'edat mitjana: 1370-1410*, Fundació Vives i Casajuana, Barcelona, 1976.

²³ T.-M. VINYOLES, *Història de les dones a la Catalunya medieval*, Pagès Editors – Eumo Editorial, Lleida – Vic, 2005. Vegeu també J. BOLÓS, *La vida quotidiana a Catalunya en l'època medieval*, Edicions 62, Barcelona, 2000, ps. 51-66.

²⁴ C. ARGILÉS, *Una ciutat catalana en època de crisi: Lleida, 1358-1500. El treball, els salaris, la producció agrícola i els preus a través dels llibres d'obra de la Seu Vella*, Institut d'Estudis Ilerdencs - Diputació de Lleida, Lleida, 2010; vegeu també: J. BOLÓS, *Dins les muralles...*, ps. 122-125.

²⁵ Es fa esment de la cuina i es mencionen altres béns, sense assenyalar-ne però la ubicació (encara que cal suposar que la colga o llit que se cita al començament del text era situada a la seva cambra).

4.6 Fiabilitat dels inventaris

Abans de tirar endavant i de fer una breu descripció dels altres tipus de documents inclosos en aquests volums (com són, per exemple, els encants), creiem que convé d'aturar-nos un moment en un aspecte important sobre les característiques i sobre l'interès d'aquest tipus de documents que hem analitzat fins ara, els inventaris. Els inventaris han esdevingut una font bàsica per a conèixer l'interior de les cases dels darrers segles medievals i també de l'època moderna.²⁶

Sovint s'ha assenyalat, potser d'una manera precipitada (o potser amb relació a altres països²⁷ o circumstàncies), que aquests inventaris no reflectien d'una manera precisa allò que realment hi havia a l'interior de les cases i, per tant, que no són prou representatius dels objectes guardats en els habitatges en el període estudiat. Tot i que algunes vegades això pugui ésser així (com de fet ja resta clarament reflectit al mateix document), creiem, pels motius que exposarem a continuació que, en la majoria dels casos, aquests inventaris són altament fidels a l'hora de fer-nos conèixer tot allò que hauríem trobat en moltes de les cases de l'època.

Un primer aspecte que cal tenir present i que no podem obviar és que els inventaris eren fets gairebé sempre en el moment precís de la mort dels propietaris de les cases (o pocs dies més tard o, fins i tot, alguna vegada, quan el propietari era al llit, poc abans de morir). Aquest fet, la defunció del propietari de la casa i, sovint, la llarga malaltia que havia portat al tràgic final, feien que les cases i llurs objectes no fossin com les hauríem trobat quan l'home o la dona, aleshores ja difunts, eren joves o madurs, però amb plena empena i amb bona salut. El decés recent del propietari feia que els que redactaven l'inventari encara trobessin moltes coses tal com les havien deixat en el moment de la defunció o tal com eren al llarg de la malaltia precedent: unes pantofles, un llibre sobre com morir bé, una beta per a sagnar, unes medicines, etc. Adonem-nos, però, que això ens està mostrant precisament la fiabilitat de la informació inclosa en aquests inventaris, uns llistats d'objectes fets, això sí, en un moment molt concret, el de la defunció del propietari.

El desordre hi és present. Sovint, el fet que la casa hagués quedat mig abandonada després de la mort del propietari o que ja es trobés en una situació excepcional arran de la seva malaltia també resta reflectit en aquests inventaris. Trobem pocs aliments que no es conservin un cert temps, descobrim alguns productes malmesos pel temps (i la deixadesa), trobem cambres molt

---

²⁶ Pel que fa a l'edat moderna, podem veure el recent i acurat estudi sobre la ciutat de Barcelona de l'any 1700, del moment en què, després de la conquesta de la capital de Catalunya, hi hagué la construcció de la Ciutadella i la destrucció del barri de Ribera. Albert GARCIA ESPUCHE ET ALII, *Interiors domèstics. Barcelona 1700*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2012. A la pàgina 17, s'afirma que "els inventaris *post mortem* corresponents a les cases del sector urbà esdevingut jaciment del Born permeten obtenir una panoràmica prou clara sobre els interiors domèstics i sobre els béns mobles que es trobaven a les cases d'aquesta àrea".

²⁷ Dora THORNTON, *The Scholar in his Study. Ownership and Experience in Renaissance Italy*, Yale University Press, New Haven – Londres, 1997, ps. 16-17. Amb relació als inventaris, les limitacions que planteja aquesta historiadora dels "estudis" italians són les següents. En primer lloc, en molts casos, la manca d'estimacions dels preus (sobretot quan es pensava més en preservar que en vendre). En segon lloc, només són una fotografia d'un moment determinat, fet que fa que reflecteixin una realitat molt estàtica que pot ésser enganyosa; de vegades els objectes esmentats en alguns llegats testamentaris ja han estat separats abans o bé en resten exclosos. També assenyalava que, de vegades, no es repartien els objectes per cambres ans per materials (potser, segons D. Thornton, perquè havien estat trets del lloc on eren i havien estat apilats per inventariar-los).

desordenades, estances mig abandonades, etc. És cert que aquest desordre era segurament un dels elements més característics de les cambres medievals. Era usual la barreja de coses velles i de noves, d'objectes trencats i de sencers, de coses valuoses i d'objectes sense cap valor. Al costat d'això, però, també trobem espais molt ordenats. Podem recordar l'encisadora i valuosa biblioteca del mestre d'Arts Bartomeu Grassa, però també podríem esmentar nombroses caixes amb una gran quantitat de robes, com tovalles, tovalloles i tovallons, ben col·locades i guardades amb cura, o com alguns armaris o tinells on hi havia ben posats gerres o altres objectes de terrissa decorada, de vidre o de coure. En general podem adonar-nos que els inventaris són el reflex de l'ordre o del desordre del propietari i dels que vivien i treballaven a la casa. Certament, el fet que puguem saber tot això, que hom pugui descobrir allò que s'estimava més el propietari, que es puguin descobrir els costums i la manera de fer dels habitants de la casa és una prova més de la fidelitat de la majoria dels inventaris conservats.

De vegades és cert que al mateix document se'ns diu que alguns objectes, per motius de seguretat, eren a casa d'algú altre, molt sovint algun dels marmessors o dels amics i parents. Algun cop, després de la mort del propietari (o potser ja abans) s'havien agafat els béns més valuosos per tal d'evitar que algú entrés a casa, potser ja abandonada, i els robés. En certa manera, però, aquest mateix fet que es confessin a l'inventari aquestes mancances ens està demostrant també la fiabilitat de la informació inclosa en la majoria d'aquests documents.

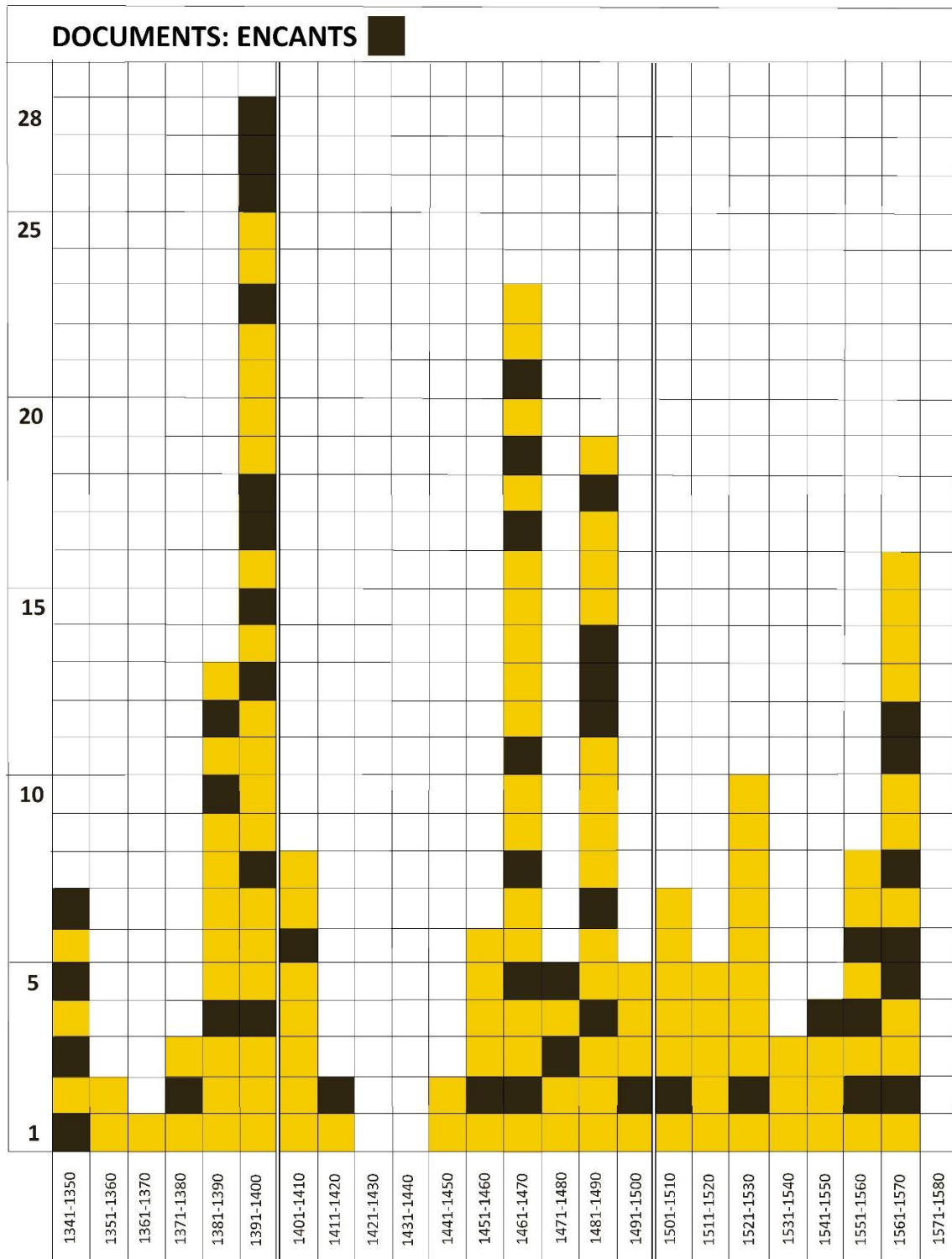
De fet, els inventaris són el reflex d'una realitat poc o molt variable. Allò que ens mostraria l'inventari d'una mateixa casa, per exemple, no seria exactament igual si el difunt s'hagués mort a l'estiu que si es morís a l'hivern. Mentre en el primer cas trobaríem les flassades a les caixes o arquibancs, en el segon cas segurament una o dues flassades cobririen els llençols del llit. Només és un detall, que podem trobar reflectit en molts altres petits detalls mudables. Com s'assenyala "és absolutament fonamental considerar els interiors domèstics com espais en canvi permanent, sigui d'acord amb les estacions, sigui per raó dels diferents moments del cicle de la vida (naixement, casament, mort, dol, etc.)."²⁸ Fins i tot en les cases d'uns eclesiàtics, hi havia certs canvis al llarg del temps, en canviar la seva feina, la seva categoria o en envellir-se i emmalaltir.

En conclusió, tot i les limitacions que poden tenir aquest inventaris generalment fets *post mortem*, creiem que són una font molt notable, que ens pot permetre de reconstruir amb una gran precisió com eren les cases per dins, quines estances hi havia i quins objectes de fusta, de terrissa, de metall, de roba, de cuir, de paper, etc. hi hauríem trobat en el moment en què el seu propietari va morir i quan hi van entrar els que s'encarregaren de fer, sovint al llarg de més d'un dia, el recompte de tots aquests béns mobles que hi havia. Cal tenir present que normalment l'inventari, a Lleida, no es feia pas apilant tots els objectes en una sala, per a inventariar-los i vendre'ls tot seguit, ans es feia passant per cadascuna de les cambres i escrivint allò que hi havia, quan els objectes encara es conservaven allà on havien estat deixats en el moment del traspàs del propietari. Usualment, no era fins una mica després de fer-se l'inventari quan aquests béns es transportaven, de mica en mica, a l'indret on s'havien de vendre en pública subhasta. Precisament, a continuació, centrarem l'atenció en els encants.

---

²⁸ Albert GARCIA ESPUCHE ET ALII, *Interiors domèstics. Barcelona 1700*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2012, p. 54 (nota 15).

4.7 Els encants

Molt sovint, la venda dels béns del difunt en uns encants era causada per la necessitat de pagar allò que s'establia al testament. Com assenyala Josep A. Iglesias, un inventari de béns de vegades podia ésser seguit de l'encant o subhasta dels béns; per contra, és impossible que en fer-se

l'encant abans no s'haguessin inventariat tots els mobles i immobles del difunt.²⁹ Si, en el nostre recull documental, alguna vegada només tenim els encants (com s'esdevé per exemple en el cas de Mateu d'Alins, doc. 1) és perquè el document on consta l'inventari dels béns es deu haver perdut.

Els encants eren fets pels marmessors ajudats per un corredor públic o corredor de coll i amb la presència d'un notari públic que prenia nota dels béns que eren subhastats i venuts. Normalment, al document dels encants dels béns d'algú també s'indicava el nom del comprador i el preu de la venda. Amb relació al comprador se'n solia mencionar l'ofici i la religió (si era jueu i també si era convers). Cal pensar que l'encant es devia dur a terme d'acord amb les ordinacions municipals.³⁰ En l'encant també hi participaven els macips (que per exemple a Barcelona podien rebre el nom de basters) que eren els que havien de transportar els béns del difunt des de casa seva, on es conservaven els béns que havien estat inventariats, fins a l'indret on se celebrava la subhasta pública.

Gairebé una tercera part dels documents inclosos en el llibre editat l'any 2014 (48 documents) són encants. La majoria d'aquests encants es poden relacionar amb l'inventari que es féu anteriorment. Amb tot, en algun cas només s'ha conservat l'encant i es deu haver perdut l'inventari corresponent (com en el document d'encant dels béns de Mateu d'Alins, de Pere de Masseres, de Ramon Castellar o de Pere Joan Mirat). També cal tenir present que en un document 71, de Gabriel de Vilanova, de l'any 1460, trobem que alhora s'hi copià l'inventari i també s'hi afegí la informació que aportava l'encant, fet que permet de saber el preu de la subhasta de tots els productes inventariats. Certament, en aquest cas, a partir de l'inventari i de l'encant originals (que s'han perdut) es va fer un nou document que els refonia tots dos.

Els encants es feien lògicament un temps després de fer-se l'inventari. Normalment, els béns mobles es venien al llarg de diversos dies. El nombre d'objectes venuts en aquestes subhastes públiques oscil·lava entre deu o quinze fins més de tres-cents. El normal és que llur nombre fos d'uns cent fins a uns dos-cents cinquanta objectes, com podrem veure en els quadres inclosos més avall. D'una manera lògica, quan hi havia molts objectes, la venda no es podia enllestir el primer dia. En aquest cas, s'allargava durant diverses jornades. I, de vegades, aquestes jornades de subhasta pública podien ésser separades entre elles uns dies, unes setmanes o àdhuc uns mesos. Si la separació temporal entre la primera jornada de subhasta i la darrera era molt llarga, en publicar l'encant, ho indiquem en una nota inclosa al costat de la datació del document. De vegades, alguns objectes especials, com un edifici o com uns llibres, eren venuts a part, sovint en una data posterior i algun cop, fins i tot, per persones especialitzades (per exemple en la compra-venda de llibres).

A continuació, hem redactat una llista d'encants, on, tal com hem fet amb els inventaris, també hi esmentem l'ofici del propietari dels béns encantats, el número del document i l'any en què es féu la venda pública.

²⁹ Josep Antoni IGLESIAS, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XV...*, p. 54.

³⁰ Així, a Girona, hi havia una *ordinació encantum*, de l'any 1483, on s'establia que s'havien de celebrar dues subhastes cada setmana i s'imposaven unes certes limitacions als corredors i als compradors (com que no podia ésser una tercera persona la que comprés els objectes). Lluís BATLLE, *La cultura a Girona de l'edat mitjana al Renaixement*, Institut d'Estudis Gironins - CSIC, Girona, 1979, p. 256; Josep Antoni IGLESIAS, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XV...*, p. 54.

- Mateu d'Alins, beneficiat de la seu de Lleida (doc. 1), any 1343
 Arnau Ponç, beneficiat de la seu de Lleida (doc. 3), 1345
 Pere Manter, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 5), 1347
 Guillem Ramon de Montcada, degà de la seu de Lleida (doc. 12), 1376
 Arnau Odalguer (doc. 17), 1383
 Mateu Pellicer, canonge i prebost de la seu de Lleida (doc. 23), 1387
 Bernat Ferrer, beneficiat de la seu de Lleida (doc. 25), 1388
 Pere de Rocamora, prevere beneficiat de la seu de Lleida i rector de la parròquia de Sant Joan (doc. 30), 1392
 Joan de Peralta, canonge i prebost de la seu de Lleida doc. (34), 1393
 Berenguer Vicent (doc. 39), 1394. Fet a Lluenga (Osca)
 Arnau d'Orcau, capellà del comte a la seu de Lleida (doc. 41), 1396
 Domingo de Puiçol, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 43), 1396
 Pere de Maseres, també prevere beneficiat en la seu (doc. 44), 1396
 Pere Bada, canonge de la seu de Lleida (doc. 49), 1399
 Ramon Comes, cartoixà de Terrassa (doc. 52), 1399
 Brunissèn, muller de Domènec Eimeric, metge de la ciutat de Lleida (doc. 53), 1399
 Ramon Castellar, prevere beneficiat a la seu de Lleida i rector de la parròquia de Ribelles (doc. 54), 1400
 Guillem s'Escala, rector de l'església de Santa Magdalena de Lleida (doc. 60), 1403
 Bernat Martí, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 64), 1419
 Joan de Setcastella, canonge i paborde de la seu de Lleida (doc. 68), 1459
 Gabriel de Vilanova, doctor en decrets, canonge i paborde de la seu de Lleida (doc. 71), 1460. També hi ha l'inventari.
 Pere Morell, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 74), 1461
 Joan Calb, canonge de la seu de Lleida (doc. 77), 1462
 Antoni Rollan, canonge de la seu de Lleida (doc. 80), 1463
 Antoni de Casagualda, ciutadà de la ciutat de Lleida (doc. 83), 1463
 Joan del Camp (doc. 89), 1464
 Pere del Camp (doc. 91), 1464
 Bernat de Vilagrassa (doc. 93), 1465
 Martí Joan (doc. 98), 1474
 Joan Espills (doc. 100), 1478
 Vicent Sopeira, canonge de la seu de Lleida (doc. 104), 1482
 Jaume Forner, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 107), 1482
 Miquel d'Albesa, prevere beneficiat de la seu de Lleida (docs. 112 i 113), 1483
 Gaspar Sanç, sagristà de la seu de Lleida (doc. 114), 1484
 Joan Monjo, prevere i porcioner de la Seu de Lleida (doc. 118), 1488
 Melcior Aguiló, beneficiat de l'església de Lleida (doc. 121), 1492
 Gaspar Ferrer, canonge de la seu de Lleida (doc. 126), 1504
 Rafael Rafart, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 138), 1522
 Mateu Sanç, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 153), 1550
 Jaume Coll, prevere beneficiat de la parròquia de Sant Llorenç de Lleida (doc. 155), 1552
 Cosme Montfar, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 157), 1552
 Bernat Berenguer, prevere beneficiat de la seu de Lleida i rector de l'església parroquial del castell d'Alfès (doc. 159), 1556
 Jaume Pont, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 163), 1562
 Joan Aventí, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 166), 1562
 Pere Joan Mirat, prevere beneficiat de l'església de Lleida (doc. 167), 1562
 Miquel Casset, prevere beneficiat de la seu de Lleida (doc. 169), 1563
 Joan Ferrer, doctor en Lleis i oficial del bisbe de Lleida (doc. 172), 1563
 Francesc Soler, doctor en Decrets, degà, canonge i prebost de la seu de Lleida (doc. 173), 1563

Un primer aspecte que ens interessa de saber amb relació als quaranta-nou encants inclosos en la col·lecció diplomàtica és la quantitat d'objectes que foren venuts en cadascun d'ells. Amb aquesta finalitat, hem fet els tres quadres annexos, un per a cadascun dels segles estudiats en aquests volums.

Al segle XIV:

Núm. del doc.	1	3	5	7	12	17	23	25	30	34	39	41	43	44	49	52	53	54
Objectes	110	177	55	96	26	89	172	200	155	235	15	82	202	10	150	67	275	40

Al segle XV:

Núm doc.	60	64	68	74	77	80	83	89	91	93	98	100	104	107	112	113	114	118	121
Obj.	391	77	37	151	77	255	81	49	88	33	107	266	179	235	88	224	47	176	143

Al segle XVI:

Núm de doc.	126	138	153	155	157	159	163	166	167	169	172	173
Objectes	321	256	193	94	135	64	151	93	190	364	158	75

Com hem dit més amunt, normalment en cada encant es venien de cent a dos-cents cinquanta objectes. La mitjana amb relació a cadascun dels tres segles és de 120, 142 i 174 objectes per encant. Si fem una suma d'objectes subhastats en cada segle, tenim 2.156, 2.704 i 2.094 vendes, amb relació als segles XIV, XV i XVI, respectivament. La quantitat total de productes venuts a l'encant, segons aquests documents, és de 6.954. Diguem també que, el fet que la mitjana d'objectes per casa venuts a l'encant sigui al segle XV més gran que al segle XIV i que al segle XVI sigui més gran que als dos segles precedents, segurament no és pas casualitat.

A continuació, abans de passar a parlar d'altres tipus de documents o dels espais i dels objectes de les cases, es convenient, amb relació a aquest tema dels encants, centrar l'atenció en el lloc on es realitzaven aquestes subhastes i saber quin ofici tenien les persones que compraven objectes en aquests encants on es venien bàsicament béns que havien pertangut a eclesiàstics.

4.8 On es feien els encants

La majoria dels encants o bé es feien en alguna de les places importants de la ciutat o bé, si l'espai que hi havia al carrer era prou gran, es podien fer davant la casa del difunt.³¹ Hem de suposar que el preu del transport dels objectes des de la casa fins a l'indret on es venien els productes també es tenia present a l'hora de decidir l'indret (de vegades aquest cost del transport s'esmenta en els fulls dedicats a la comptabilitat). A continuació podem veure la llista de llocs on se celebraren els encants publicats en aquest volum:

³¹ A Barcelona, per exemple, se celebraven els encants sobretot a la plaça de Sant Jaume, a la Plaça Nova, a la plaça del Blat, al claustre de la Seu, a la Rambla prop del portal de la Portaferriça, a la Llotja, etc. A Girona, es feien aquestes subhastes cada setmana a la plaça de les Albergueries o a la plaça de les Cols. Josep Antoni IGLESIAS, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XV...*, ps. 54 i 55.

Plaça de la Suda: 1 (1343), 3 (1345), 5 (1347), 7 (1348), 17 (1383), 23 (1387), 49 (1399)
Plaça del Romeu: 7 (1348)
Plaça de la Paeria: 68 (1459)
Plaça de Sant Joan: 83 (1463)
Plaça de la Roqueta de la Suda: 100 (1478), 104 (1482), 159 (1556); vegeu Plaça de la Suda
Davant la casa del difunt: 155 (prop la plaça de la Suda, 1553), 163 (a la plaça de la Suda, 1562)

Cal pensar que les ciutats medievals tenien molt poques places. La ciutat de Lleida, dins el clos de les muralles, gairebé només tenia la plaça de Sant Joan, la de la Paeria, la plaça de la Suda, la plaça de la Cadena (situada al carrer del Romeu, ara anomenat de Cavallers) i algunes altres places més petites o marginals (com la de l'Assoc, la de l'Assaoneria (o la Sal), les de la Bladeria Vella, d'en Carbó, de les Cols, d'en Comenge, d'en Domenge, d'en Goget o d'en Tibona). En molts casos, tanmateix, els espais que rebien el nom de plaça només eren una petita ampliació del carrer o una cruïlla de carrers, on difícilment es podia fer un acte públic. La celebració dels encants necessitava un espai gran i alhora cèntric i, com hem dit, proper a l'habitatge del difunt. Cal tenir també present que el fet que molts dels encants es fessin a les places de la Suda o de la Roqueta (a prop d'on vivien els difunts) propicià alhora que la majoria dels productes d'aquests eclesiàstics lleidatans fos comprada també per eclesiàstics que vivien a la mateixa Suda, com veurem en l'apartat següent.

4.9 Els que compraven béns a l'encant

En els documents on s'anotaven les vendes fetes als encants trobem esmentat l'objecte, algunes de les seves qualitats, qui el comprà i, finalment, el preu de la venda. Algunes vegades també es feia esment de quin era l'ofici del comprador de l'objecte subhastat a l'encant. Per desgràcia, molts cops només s'hi deia el nom de la persona i, potser, que era un mossèn o un micer, i res més.

Sense poder entrar en gaires detalls, podem afirmar que molts dels compradors eren eclesiàstics, que d'altres eren menestrals i que els ciutadans i els membres de l'aristocràcia (ells o bé llurs criats) també compraven objectes venuts de segona mà. Malgrat totes les limitacions (només sabem la feina que feia una petita part dels que adquirien objectes), hem cregut interessant de fer una llista de tots els oficis dels compradors, quan l'ofici és esmentat al document.

aiguader: 163, 167	botiguer: 68, 80, 153
aiguardenter: 91	brodador: 126
aladrer: 107	cabíscol: 155
albardener: 41, 89, 113	calceter: 74, 100, 153, 163, 166, 169, 173
alcalde del castell del rei: 138	calderer: 173
ardiaca: 34, 49, 71, 80, 104, 107, 118, 169	cambrer: 1
argenter: 53, 68, 93, 100, 112, 113, 118, 153, 166	campaner: 107, 121, 126, 153, 155, 159, 163, 166, 167, 169, 172
assaonador: 157	candeler: 83
barber: 25, 80, 91, 98, 112, 113, 126, 167	canonge: 12, 23, 30, 34, 41, 52, 53, 68, 71, 113, 114, 118, 121, 126, 138, 153, 155, 157, 159, 163, 166, 167, 169, 173
barreter: 173	cantereller: 121
bastaix: 1, 53	
batxiller: 34, 41, 172	
bisbe: 23, 169, 173	

capellà: 17, 71
 capeller: 80
 carceller: 80, 98, 107
 carnisser: 71, 74, 83, 121, 166
 causídic: 153
 cavaller: 172
 cingler: 7
 cinter: 100
 cirurgia: 118
 ciutadà: 100
 clergue: 23
 coc [cuiner]: 166
 col·legià del col·legi vell: 166, 172
 colteller: 53, 89
 convers: 30, 34, 41, 43, 49, 53, 60; conversa: 43
 cordoner: 166
 cornamusser: 153
 corredor: 1, 7, 17, 25, 30, 34, 41, 44, 54, 60, 68, 71, 74, 80, 83, 89, 91, 98, 100, 104, 107, 112, 113, 118, 121, 126, 138, 153, 163, 166, 167, 169, 173;
 corredor d'orella: 172
 criat: 126, 155, 166, 169, 172
 cridador: 7, 43
 degà: 17, 25, 49, 52, 53, 60, 138
 doctor en Teologia: 172
 dona de fora vila: 77
 escarcellera: 169, 172
 escolà: 77, 80, 112
 escriptor: 118
 escriptent: 83, 100, 121, 169
 escuder: 39, 43, 52, 71
 espaser: 83, 153, 163
 especier: 7, 34, 64, 80, 83, 91, 100, 153
 estudiant: 17, 25, 30, 34, 52, 60, 68, 71, 80, 98, 100, 118, 155, 157, 163, 166, 169, 172, 173
 ferrer: 83, 126
 foraster: 126, 167
 forner: 52, 93, 100, 113, 118, 126, 155, 163, 172, 173
 frare de framenors: 155
 fuster: 74, 80, 98, 112, 113, 153, 157
 guanter: 100, 153
 guardià: 80
 hortolà: 167
 hospitaler: 49
 hostaler: 93
 jueu: 3, 5, 23, 25, 68, 74, 83, 91, 98, 100, 118
 jugador: 23
 jurista: 71, 83, 113
 llaurador: 23, 98
 llibreter: 68, 100, 107, 172, 173
 lloctinent de l'oficial: 68, 80
 macip de l'encant: 12, 17, 23, 25, 30, 34, 41, 43, 52, 60, 80
 macipa: 7
 mercader: 74, 80, 83
 mestre: 23, 25, 30, 71, 155, 163, 172
 mestre de cant: 23, 98, 100, 112, 113, 126, 153, 155, 159, 166, 169
 mestre de capella de la seu: 172
 mestre de cases: 100, 173
 mestre de la seu: 112, 113
 mestre dels orgues: 113, 121
 mestre en Arts: 155
 metge: 153, 157
 missatge de l'encant: 49, 52
 missatge dels paers: 121
 moliner: 43
 moro: 74, 100
 muller: 17, 25, 83
 notari: 5, 23, 30, 41, 43, 49, 52, 53, 60, 68, 71, 74, 77, 80, 83, 91, 98, 104, 107, 112, 113, 121, 126, 138, 153, 155, 157, 163, 166, 167, 169, 172, 173

obrer: 34
 oficial: 34, 49, 68
 organista: 153
 pagès: 77, 157, 172, 173
 paraire: 98, 153, 157, 172
 passamaner: 166
 pastador: 71, 114, 104, 118
 pastadora: 25
 pastor: 118
 pedrapiquer: 93, 113, 114, 118
 peller: 49, 71, 74, 80
 pellisser: 74, 159
 piquer: 80, 100
 pobre: 52
 ponter: 100
 porcioner: 30
 porgador: 104
 porter: 23, 74
 premsador: 121
 prevere: 1, 7, 12, 23, 25, 30, 34, 43, 48, 52, 53, 60, 64, 71, 74, 77, 80, 83, 98, 100, 104, 112, 113, 114, 118, 126, 153, 157
 prevere beneficiat: 34, 41, 43, 44, 54, 68, 74, 126, 166, 172, 173
 prior: 77
 prior d'una confraria: 17
 prior de l'Hospital: 41
 procurador del col·legi: 126
 quèstor: 98
 racioner: 138, 155, 172
 rector: 23, 30, 41, 43, 44, 49, 52, 60, 138, 153, 157
 revenedor: 157, 166
 sabater: 53, 83, 91, 118, 153, 155, 159, 166, 169
 sagristà: 17, 23, 64, 104
 sastre: 74, 80, 89, 98, 100, 112, 138, 153, 159, 163, 173
 seller: 91
 serrador: 157
 serraller: 100, 167
 soguer: 155
 sombrerer: 157
 sonador: 80, 98, 100, 107
 sotscabícol: 172
 sotsdiaca: 172
 sots-sagristà: 60
 tapiner: 157
 teixidor: 74, 113, 163, 167, 169
 tener: 74, 83, 104, 153
 tenorista: 118
 tia (o casera): 166, 167, 169, 172
 torner: 167
 traginer: 53
 trompeta: 83
 vanover: 80
 veguer dels paers: 153
 velldraper: 83
 vicari: 7, 107, 112, 157
 vicari de la seu: 166, 167
 vidrier: 157
 xantre: 126

En primer lloc, podem comparar aquesta llista d'oficis amb la llista que publicà J. Bolòs al llibre *Dins les muralles de la ciutat*, després de fer un buidatge exhaustiu dels “*Capbreus de censos*”

manifestats” de totes les parròquies de la ciutat, de l’any 1429.³² Feta la comparació, hem d’assenyalar que les diferències entre les dues llistes no són pas gaire grans, malgrat ésser els encants una font molt diferent i molt poc exhaustiva (en part, com ja hem dit, perquè en molts casos no es feia esment de l’ofici dels que compraven els objectes subhastats). Com a resultat d’aquesta comparació, a continuació farem una llista ordenada alfabèticament de tots els oficis que no hem trobat mencionats als encants que publiquem i que sabem que existien a la ciutat de Lleida a la fi de l’edat mitjana (atès que els trobem citats en aquests *Capbreus de censos manifestats*):

abaixador, alabastrer, alcaid dels moros, armer, ataconador, ballester, baster, batedor de fulla d’or, beiner, bidell, blanquer, bosser, boter, broquerer, carreter, cartroner, cercoler, cerer, corder, corredor de coll, corretger, correu, daguer, donzell, draper, espartenyer, flequer, frener, garbeller, gesser (o guixaire), giponer, llicenciat, manescal, matrasser, mercer, paborde, peixater, pentinador, pergaminer, piloter, pintor, rellotger, saboner, saig, sedasser, tintorer, tireter, triper, veler, xalaminer.

Adonem-nos que alguns d’aquests oficis eren molt poc estesos; hi havia molt poca gent que s’hi dediqués. D’altra banda, ben segur que entre la munió de gent “sense ofici” que trobem als encants hauríem trobat un corredor de coll (de corredors se n’esmenten molts!), un donzell, un draper, un flequer, un llicenciat, un paborde (o prebost), etc. Així mateix, cal pensar que de vegades un mateix ofici podia rebre diversos noms; per exemple, el xalaminer (o xeremier) possiblement correspon al cornamusser que trobem esmentat al document 153.

Al mateix temps, també podem assenyalar aquells oficis que trobem esmentats als encants i que no s’esmenten als *Capbreus de censos manifestats*. Són, per exemple, aldrer, cingler, cordoner, cornamusser, draper de vell (trobem però draper), escriptor, organista, passamaner, pastor, ponter, premsador, serrador, “somberrer”, tenorista. Algun, com hem dit, pot coincidir amb algun dels esmentats l’any 1429, encara que el nom sigui diferent (cornamusser). D’altres, ens mostren una realitat que, pel motiu que sigui, restava amagada als “*Capbreus*” d’aquest 1429; així, per exemple, els pastors. Alguns altres poden ésser el reflex d’un ofici molt poc difós (ponter), d’un ofici nou (escriptor) o d’un castellanisme encara no difós al segle XV (com és en el cas dels homes que feien “sombros”).

Amb relació a aquesta llista d’oficis de persones que compren objectes als encants que publiquem en aquests volums, cal assenyalar que gairebé crida l’atenció el nombre reduït de pellers que hi són esmentats. De fet, els pellers es podien dedicar a un començ de productes de segona mà.³³ També hi ha molt pocs esments de revenedors o de ferrovellers. Amb tot, no és pas segur que tot allò que es comprava a l’encant fos per a ús personal o d’un familiar. Ben segur que moltes vegades els objectes eren destinats a ésser venuts. Això és evident, per exemple, en el cas dels atuells comprats pels argenters.

³² J. BOLÒS, *Dins les muralles de la ciutat...*, ps. 66-72.

³³ Amb relació a València: J. V. GARCÍA MARSILLA, “La vida de las cosas...”, p. 31.

Annex: Llista dels documents (inventaris i emcants dels segles XIV-XVI conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida)

1. 1343, maig, 5. Encant dels béns de Mateu d'Alins, beneficiat de la Seu de Lleida. Al començament del document es mencionen algunes de les despeses que tingueren els marmessors.
2. 1345, febrer, 20-24. Inventari dels béns d'Arnau Ponç, beneficiat de la Seu de Lleida. S'inventarien els béns conservats al seu habitatge i, així mateix, els objectes que hi havia en una cambra d'una casa situada al costat del Palau del bisbe. També es mencionen els béns que tenia Bernat Bas i Vidal Amargós. A més, s'esmenten els objectes que eren a la rectoria d'Esplucs (la Llitera).
3. 1345, febrer, 23. Encant dels béns d'Arnau Ponç, beneficiat de la Seu de Lleida.
4. 1347, març, 31. Inventari dels béns trobats a la casa de Pere Manter, beneficiat de la seu de Lleida.
5. 1347, abril, 9. Encant dels béns de Pere Manter, beneficiat de la Seu de Lleida.
6. 1348, abril, 12. Inventari dels béns de Guillem sa Plana, beneficiat de la seu de Lleida. També es fa esment de diverses despeses que tingueren els marmessors arran de la defunció i de l'enterrament del beneficiat. Així mateix, s'inventarien els objectes donats a Guillem Bardoll, beneficiat de la seu.
7. 1348, abril, 15. Encant dels béns de Guillem sa Plana, beneficiat de la Seu de Lleida.
8. 1354, març, 10-12. Inventari dels béns trobats a la casa de Guillem de Soler, ardiaca de Ribagorça de la Seu de Lleida. També inclou una llista dels objectes d'argent i l'esment de diversos documents.
9. 1354, març, 18. Inventari dels béns de Ramon Vidal, canonge de la seu de Lleida. Inclou l'inventari de diversos llibres.
10. 1366, juny, 22. Comptabilitat dels marmessors de Jaume ses Cases, beneficiat de la seu de Lleida.
11. 1376, febrer, 1. Inventari dels béns de Guillem Ramon de Montcada, degà de la seu de Lleida. També s'esmenten els objectes que s'emportaren en Jacme Aragonès i en Ramon Pellicer per por que les robessin, a casa d'en Joan de Peralta i d'en Ramon Pellicer; eren, sobretot, llibres, robes, vestits i objectes d'argent.
12. 1376, març, 26. Encant dels béns de Guillem Ramon de Montcada, degà de la seu de Lleida.
13. 1377. Inventari dels béns de Joan Perpinyà, doctor en Decrets, canonge i sagristà de Lleida. També es fa esment de les despeses que tingueren els marmessors. Així mateix, es mencionen altres objectes que no havien estat esmentats, especialment uns llibres, uns objectes d'argent i els béns tinguts en penyora.
14. 1381, setembre, 19. Inventari dels béns trobats a la casa de la sagristia de la seu de Lleida.

15. 1381, octubre, 22. Inventari dels béns trobats a la casa de Guillem Ramon, rector de la parròquia de Sant Gili de la ciutat de Lleida.
16. 1383, maig, 6. Inventari de les robes i béns trobats a la casa d'Arnau Odalguer. També es mencionen les robes i els béns del difunt que tenia Pere Argençola.
17. 1383, maig, 6 – juny, 1. Encant dels béns d'Arnau Odalguer. Es van vendre nombrosos llibres.
18. 1383, octubre, 14. Inventari de diners, d'objectes d'argent i d'espècies de Pere de Bonmacip, canonge de la Seu de Lleida.
19. 1384. Despeses dels marmessors de Pere de Manyanet.
20. 1385, març, 1. Inventari dels béns d'Esteve Folquet, canonge de la Seu de Lleida. S'esmenten els objectes trobats en una cambra i els que hi havia al castell de Bellvís (Pla d'Urgell), segurament en una cambra i a la seva recambra. Acompanyat d'una llista de deutes.
21. 1386, octubre, 11. Inventari dels béns de Romeu de Vila-seina, prevere beneficiat de la Seu de Lleida.
22. 1387, febrer, 25 – març, 18. Inventari dels béns de Mateu Pellisser, canonge i prebost de la Seu de Lleida. S'afegeixen els objectes portats pel marmessor Simó Bolòs, mestre en Arts.
23. 1387, febrer, 28 – març, 21. Encant dels béns de Mateu Pellisser, canonge i prebost de la seu de Lleida.
24. 1387, desembre, 20 – 23. Inventari dels béns de Bernat Ferrer, prevere beneficiat de la seu de Lleida. S'esmenten també els objectes trobats a la casa de na Domenja.
25. 1388, gener, 13 – març, 7. Encant dels béns de Bernat Ferrer, beneficiat de la seu de Lleida.
26. 1388, febrer, 7 - 12. Inventari dels béns de Pere de Nou, doctor en Decrets, canonge de la seu de Lleida. S'esmenten també els graners i les sitges que tenia.
27. 1391, agost, 26. Inventari dels béns trobats a la casa de Jaume Ferran, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
28. 1392, abril, 1. Inventari dels béns de Pere de Rocamora, prevere, rector de la parròquia de Sant Joan de Lleida i beneficiat de la seu de Lleida. S'inventarien els béns trobats al graner de Ramon ses Comes, en una casa propera a aquest graner, al graner del bisbe i en d'altres indrets.
29. 1392, abril, 2 - maig, 1. Inventari dels béns de Pere de Rocamora, prevere, rector de la parròquia de Sant Joan de Lleida i beneficiat de la seu de Lleida.
30. 1392, novembre, 6 – 9. Encant dels béns de Pere de Rocamora, prevere, rector de la parròquia de Sant Joan de Lleida i beneficiat de la seu de Lleida.
31. 1392, novembre, 20. Inventari dels béns de Pere Franc, prevere beneficiat de la seu de Lleida. S'esmenten nombrosos llibres de Dret civil i de Dret canònic.
32. 1393, maig, 24. Codicil testamentari de Joan de Peralta, canonge i prebost de la seu de Lleida.

33. 1393, juny, 30 – agost, 2. Inventari dels béns de Joan de Peralta, canonge i prebost de la seu de Lleida. S'hi esmenten els objectes d'argent i les monedes trobades.
34. 1393, agost, 5. Encant dels béns de Joan de Peralta, canonge i prebost de la seu de Lleida.
35. 1393, desembre, 8 - 22. Inventari dels béns trobats a la casa de Berenguer Vicent, degà de València i ardiaca de Benasc de la seu de Lleida. Inclou l'inventari dels objectes d'argent.
36. 1393, desembre, 11 – 15. Sanui (la Llitera). Inventari dels béns, sobretot cereals, trobats a l'abadia de Sanui (la Llitera) que eren de Berenguer Vicent, ardiaca de Benasc a la seu de Lleida.
37. 1394, febrer, 5. Inventari dels béns i drets de Bernat de Vall-llonga, canonge de la seu de Lleida.
38. 1394, febrer, 5. Comptabilitat dels marmessorsde Bernat de Vall-llonga, canonge de la seu de Lleida. Algunes de les entrades provenien de la venda dels llibres que havien estat del canonge.
39. 1394, desembre, 28. Laluenga (Osca). Encant dels béns de Berenguer Vicent, al lloc de Sanui (la Llitera).
40. 1396, abril, 12. Inventari dels béns d'Arnau d'Orcau, capellà del comte a la Seu de Lleida. Es mencionen els censals que cobrava i els objectes d'argent i les monedes que posseïa.
41. 1396, abril, 26 - 27. Encant dels béns d'Arnau d'Orcau, capellà del comte a la Seu de Lleida.
42. 1396, juny, 24-27. Inventari dels béns de Domingo de Puiaçol, prevere beneficiat de la seu de Lleida. S'esmenten els béns seents d'aquest prevere i algunes entrades obtingudes amb vendes o amb el cobrament de deutes.
43. 1396, juny, 28 – agost, 9. Encant dels béns de Domingo de Puiaçol, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
44. 1396, setembre, 5. Encant d'alguns béns trobats en la casa d'Arnau d'Alens, beneficiat de la seu de Lleida, que eren de Pere de Masseres, prevere beneficiat en la seu de Lleida.
45. 1397, setembre, 10 – 1398, gener, 21. Inventari de llibres de Francesc Canet, prevere beneficiat de la seu de Lleida. S'esmenten també els llibres que tenia Sanç, del lloc d'Estadella (Estadiella), com a tutor dels fills del difunt Pere de l'Avellana, del lloc de Fonts (Fonz)
46. d.1396-1998. Inventari dels béns de Francesc Salom, fet quan encara era viu. S'esmenten llibres, deutes i alguns objectes que tenia en penyora.
47. 1398, març, 6. Inventari dels béns de Francesc Salom, batxiller en Dret civil i canònic, prevere beneficiat de la seu de Lleida. També s'inventarien alguns vestits i alguns llibres de Dret.
48. 1399, març, 17-18. Lleida, Bellvís i Cobins. Inventari dels béns de Pere Bada, canonge [de la seu de Lleida]. Inclou l'inventari dels cereals que tenia a Alfagés (la Llitera), l'inventari dels béns de la casa de Gatén (Bellvís, Pla d'Urgell), una relació dels cereals que hi havia en diverses sitges de Bellvís i l'inventari dels béns que tenia al celler d'Antoni Vidal, vicari de Corbins (Segrià).

49. 1399, abril, 10. Encant dels béns de Pere Bada, canonge de la seu de Lleida.
50. 1399, maig, 23 – octubre, 10. Inventari dels béns de Brunissèn, vídua de Ramon Eimeric, metge de la ciutat de Lleida. També s'esmenten els béns donats a Violant, fadrina de la casa i els objectes trobats a la casa de Ramon Eimeric que eren de Brunissèn. Es mencionen els objectes que foren donats a Domingo Eimeric, prevere i procurador de Breart Eimeric, hereu de Ramon Eimeric. També s'inventarien uns joiells que eren a la sagristia [de la Seu].
51. 1399, octubre, 29 – novembre, 18. Inventari dels béns de Ramon Comes, prevere beneficiat de la seu de Lleida i cartoixà de Terrassa.
52. 1399, novembre, 20 - 21. Encant dels béns de Ramon Comes, cartoixà de Terrassa.
53. 1399, desembre, 12 - 20. Encant dels béns de Brunissèn, muller de Ramon Eimeric, metge de la ciutat de Lleida. També es venen uns béns que es guardaven dins d'un cofret que hi havia a la sagristia de la Seu.
54. 1400, setembre, 13. Encant dels béns de Ramon Castellar, prevere beneficiat a la seu de Lleida i rector de la parròquia de Ribelles, a la diòcesi d'Urgell. També es fa esment d'algunes despeses que tingueren els marmessors.
55. 1401, juliol, 27. Inventari dels béns de Jaume Salines, beneficiat de la seu de Lleida. També s'inventarien els béns trobats a la casa que hi havia davant l'Hospital dels pobres i els cereals i el bestiar que tenia a la casa de Pere Verdeguer. S'esmenten nombrosos llibres de Dret i de Teologia i una relació de les vestidures del difunt
56. 1402, juny, d.29. Comptabilitat de la marmessoria de Vicent de Castre.
57. 1402, setembre, 27. Inventari dels béns de Joan Mercer, prevere beneficiat de la seu de Lleida. Es mencionen diversos llibres i utensilis. Així mateix, s'inventarien els objectes trobats en un cofre que era a la casa d'Antoni Oliver, beneficiat a la seu.
58. 1403, setembre, 7. Inventari dels béns de Guillem s'Escala, rector de l'església de Santa Magdalena de Lleida. Es menciona la vaixela d'argent i els mobles de fusta. S'esmenten els béns que hi havia a l'església de Santa Magdalena. Posseïa nombrosos llibres.
59. 1403, octubre, 13. Inventari dels béns de Bernat Mateu conservats a l'Almoina i a la Degania de la seu de Lleida, i també a l'anomenada cel·la d'en Ballester.
60. 1403, octubre, 22. Encant dels béns de Guillem s'Escala, que fou rector de l'església de Santa Magdalena de Lleida.
61. 1403, octubre, d.22. Despeses dels marmessorsde Guillem s'Escala, que fou rector de l'església de Santa Magdalena de Lleida.
62. 1408, agost, 7. Inventari dels béns de Joan de Requesens, canonge de la seu de Lleida. Es mencionen també els objectes que tenia en penyora.
63. 1419, juliol, 12. Inventari de béns de Bernat Martí, prevere beneficiat de la seu de Lleida. S'esmenten els objectes trobats a la casa de Berenguer de Lasquarri i a la de Joan Guaites. També s'inventaria el celler de la casa del carrer d'Òdena i els béns que hi havia a la casa

situada al carrer de Montcada de Lleida. Es mencionen unes sitges situades a Sucs i a Montagut (Segrià).

64. 1419, juliol, 14. Encant dels béns de Bernat Martí, prevere beneficiat de la seu de Lleida. També inclou l'esment d'algunes despeses pagades per Vicent Bono
65. 1441, juliol, 31 – octubre, 17. Inventari dels béns de Rollí Galter (o Rotllí Gautier), mestre d'obra de la seu de Lleida. També es mencionen les coses trobades en una casa situada a la plaça d'en Carbó. Així mateix, s'inventarien els objectes seus que hi havia a la casa de l'Obra de la seu. D'altra banda, conté una llista de robes, vestits i joies, que Isabel, vídua de Rollí, afirmava que eren seus. Inclou, així mateix, uns objectes relacionats amb la feina de mestre d'obra.
66. 1444, abril, 2. Inventari dels llibres que eren guardats a la Sagristia de la seu de Lleida.
67. 1459, juliol, 6. Inventari dels béns de Joan de Setcastella, canonge i prebost de la seu de Lleida. S'esmenten seixanta-cinc llibres dels quals es fa l'estimació del valor que podien tenir. Inclou una llista de deutes.
68. 1459, setembre, 3. Encant dels béns de Joan de Setcastella, canonge i prebost de la seu de Lleida.
69. 1459. Comptabilitat de Miquel Sagrera amb relació a la marmessoria de Joan de Setcastella, canonge i prebost de la seu de Lleida.
70. 1460, gener, 20-23. Inventari dels béns de Joan del Camp. També s'esmenten els objectes llegats en el testament a Pascasi del Camp, llaurador, i alguns béns que eren d'aquest pagès de la ciutat de Lleida.
71. 1460. Inventari dels béns de Gabriel de Vilanova, doctor en Decrets, canonge i prebost de la seu de Lleida. S'esmenta també a qui fotren venuts, en quina data es van vendre i per quin preu. S'inventariaren a part els llibres que tenia aquest canonge i els objectes d'argent.
72. 1460. Comptabilitat de Bernat de Voltorina, prebost de la seu de Lleida, administrador dels béns de Gabriel de Vilanova, doctor en Decrets, canonge i prebost (o paborde) de Lleida. S'esmenten diversos llibres i el preu en què foren estimats.
73. 1461, agost, 25. Inventari dels béns de Pere Morell, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
74. 1461, setembre, 28. Encant dels béns de Pere Morell, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
75. 1462, març, 15. Inventari dels béns de Joan Ortí, candeler.
76. 1462, novembre, 11-22. Inventari dels béns de Joan Calb, canonge de la seu de Lleida. S'hi mencionen diversos llibres i es fa esment del pagament d'alguns deutes.
77. 1462, novembre, d.11-22. Encant dels béns de Joan Calb, canonge de la seu de Lleida.
78. 1462, novembre, d.16. Comptabilitat dels marmessorsde Joan Calb, beneficiat de la seu de Lleida. Arnau Pinyol, prevere beneficiat i prior de la confraria de la Verge Maria de la Seu de Lleida, en fou el responsable.

79. 1463, gener, 7-11. Inventari dels béns d'Antoni Rollan, canonge de la seu de Lleida. Inclou l'inventari de nombrosos llibres, trobats a l'estudi de la casa, i també s'esmenten alguns immobles. S'hi mencionen els deutes contrets pels feligresos de l'església parroquial de Sant Joan de la Plaça.
80. 1463, gener, 13-18. Encant dels béns d'Antoni Rollan, canonge de la seu de Lleida.
81. 1463, març, 31. Inventari dels béns de Joan Bordell, prevere beneficiat de Lleida. S'inventarien els objectes que hi havia a casa seva i també els béns trobats a la Seu, a la capella de Sant Simó i Judes, a la sagristia, en un alberg situat davant de la Bassa de la Suda i a l'església de Sant Joan de Lleida. Es mencionen alguns béns seents o immobles.
82. 1463, maig, 12. Inventari dels béns d'Antoni de Casagualda, ciutadà de la ciutat de Lleida. Es mencionen alguns béns immobles situats dins el terme de Lleida.
83. 1463, juny, 6-20. Encant dels béns d'Antoni de Casagualda, ciutadà de la ciutat de Lleida.
84. 1463, juliol, 28. Inventari dels béns de Pere de l'Aguda, habitant de Vilanova de la Barca, trobats a la casa d'Antoni Foixà, de la parròquia de Santa Magdalena de Lleida.
85. 1463, novembre, 6. Inventari dels béns de Bernat de Vilagrassa, del lloc de Palau [de l'Horta], que eren en possessió de Jaume de Vilagrassa, prevere de Lleida.
86. 1463, novembre, 30. Inventari dels béns de Bartomeu Guaites, pagès, i de la seva muller Maria. Només es mencionen els béns que foren donats a Esteve Guaites, nét dels esmentats Bartomeu i Maria.
87. 1463, desembre, 21. Inventari dels béns de na Caterina, muller de Perot Teixidor, pagès de Lleida. Es fa esment d'alguns béns seents.
88. 1464, febrer, 6. Inventari complementari dels béns de Joan del Camp (cal afegir-lo al que es féu l'any 1460, núm. 70).
89. 1464, febrer, 7. Encant dels béns de Joan del Camp.
90. 1464, febrer, 27. Inventari dels béns de Pere del Camp. Es mencionen també diverses possessions rurals.
91. 1464, març, 5-6. Encant dels béns de Pere del Camp. També es fa esment de diverses quantitats que hom devia al difunt,
92. 1464, març, 5. Inventari dels joiells i d'altres béns conservats a la sagristia de la seu de Lleida. També s'hi afegí l'inventari dels joiells restituïts el 25 d'agost de 1472 i una relació dels objectes que Bartomeu Pomar va restituir el 29 de novembre de l'any 1473.
93. 1465, juliol, 31-agost, 22. Encant dels béns de Bernat de Vilagrassa.
94. 1465, agost, 23. Llista de les rebudes o entrades que provenien d'algunes vendes fetes a l'encant dels béns de Bernat de Vilagrassa.
95. 1468, març, 31. Inventari dels béns de Ramon de Cardona. Aquests béns foren donats a la vídua de l'esmentat Ramon de Cardona.

96. 1472, febrer, 18-19. Inventari dels béns de Pere Valldeperes, prevere beneficiat de la seu de Lleida. S'inventarien alguns llibres i els diners que guardava a la Seu. També es mencionen els seus béns seents o immobles.
97. 1474, març, 1. Inventari dels béns de Martí Joan, prevere.
98. 1474, març, d.1. Encant dels béns de Martí Joan, prevere.
99. 1478, març, 13-14. Inventari dels béns de Joan Espills. S'hi esmenten especialment diversos llibres i també algunes eines i algunes armes.
100. 1478, abril, 2-8. Encant dels béns de Joan Espills.
101. 1481, febrer, 28. Inventari dels béns d'Antoni Miquel, prevere. S'inventarien els objectes trobats a casa seva i uns béns que eren a la casa del marmessor.
102. 1481, juny, 8. Inventari dels béns de Caterina, muller del difunt Joan Botella, jurisperit de Lleida.
103. 1482, març, 22. Inventari dels béns de Vicent Sopeira, canonge de la seu de Lleida. S'esmenten els objectes d'argent i també diversos llibres.
104. 1482, juny, 20-21. Encant dels béns de Vicent Sopeira, canonge de la seu de Lleida.
105. 1482, novembre, 8-9. Inventari dels béns de Jaume Forner, prevere beneficiat de la seu de Lleida. Es fa esment d'alguns béns seents.
106. 1482, novembre, c. 8-9. Inventari dels béns que foren trobats en la casa de Jaume Forner, prevere beneficiat de la seu de Lleida, que na Caterina deia que eren seus, i estimació dels béns que l'esmentada Caterina es reservà, feta pel corredor Joan de Santjordi.
107. 1482, novembre, 19-21. Encant dels béns de Jaume Forner, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
108. 1483, març, 14. Inventari dels béns de Pere d'Orcuia, prevere.
109. 1483, juliol, 31. Inventari dels béns de Gaspar Sanç, sagristà de la seu de Lleida.
110. 1483, agost, 4. Inventari dels béns de Miquel d'Albesa, prevere beneficiat de la seu de Lleida. S'esmenten els objectes d'argent i alguns llibres. S'inventarien també els objectes conservats a la sagristia i també una llista de deixes testamentàries (del dia 20 d'agost).
111. 1483, agost, c.4. Inventari dels béns mobles que Miquel d'Albesa, prevere beneficiat de la seu de Lleida, havia donat a Nicolau Antist i a la seva mare.
112. 1483, agost, 21-28. Encant dels béns de Miquel d'Albesa, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
113. 1483, agost, 25-26. Encant de béns molt probablement de Miquel d'Albesa, prevere beneficiat de la seu de Lleida (continuació, per tant, del doc. 112).
114. 1484, juliol, 6-7. Encant dels béns de Gaspar Sanç, sagristà de la seu de Lleida.

115. 1486, gener, 20. Inventari dels joiells i d'altres objectes trobats en una caixa i unes caixetes que era guardades a la sagristia de la seu de Lleida.
116. 1487, juny, 29. Inventari de béns. Desconeixem qui havia estat el propietari dels objectes.
117. 1488, agost, 30. Inventari dels béns de Joan Monjó, prevere i porcioner de la seu de Lleida. A l'estudi hi guardava diverses monedes, nombrosos llibres i alguns documents.
118. 1488, setembre, 9-octubre, 6. Encant dels béns de Joan Monjo, prevere i porcioner de la seu de Lleida.
119. 1489, gener, 23. Inventari de béns de Joan Monjo, porcioner de la seu de Lleida, que tenia Gabriel de Torres.
120. 1492, setembre, 22-23. Inventari dels béns de Melcior Aguiló, beneficiat de la seu de Lleida, trobats a casa seva. A la capella de Santa Maria de la Neu també hi havia objectes del difunt. Inclou un inventari detallat de les monedes d'aquest prevere beneficiat.
121. 1492, octubre, 1. Encant dels béns de Melcior Aguiló, beneficiat de la seu de Lleida
122. 1498, setembre, 1. Inventari dels béns d'Elionor Lledó, trobats en una caixa i en una bossa petita que es conservaven a la cambra on dormia la difunta.
123. 1500, gener, 3-febrer, 5. Inventari dels béns de Bartomeu Pomar, prevere beneficiat de la seu de Lleida. També s'inventarien uns béns trobats a Santa Maria la Vella.
124. segle XV. Estimació dels llibres de Berenguer Colom.
125. 1504, maig, 30. Inventari dels béns, segurament de Gaspar Ferrer, canonge. Al començament del document, s'esmenten diverses monedes que tenia el canonge.
126. 1504, juny, 4. Encant dels béns de Gaspar Ferrer, canonge de la seu de Lleida.
127. 1506, desembre, 27. Inventari de les monedes i dels objectes d'argent de Manuel d'Argentona, conservats a l'estudi i a la cambra del difunt.
128. 1507, febrer, 28. Inventari dels béns de Ramon Solsona, doctor en Decrets i canonge de la seu de Lleida. S'hi trobaren diversos llibres i s'esmenten especialment alguns draps i el bestiar.
129. 1509. Tàrrega (Urgell). Inventari dels béns trobats a l'abadia o rectoria de l'església de Santa Maria de Tàrrega.
130. 1509, juliol, 24-27. Inventari dels béns de Pere Mateu, canonge de la seu de Lleida. Inclou una llista de les monedes i dels objectes d'argent.
131. 1510, gener, 10. Inventari dels béns de Miquel Montgai, ciutadà de Lleida. S'hi mencionen nombrosos documents i alguns llibres. Al final es fa esment dels béns seents o immobles que tenia aquest ciutadà.
132. 1518, juliol, 8. Inventari dels béns de Francesc Soler, prevere porcioner de la seu de Lleida. S'esmenten alguns llibres.

133. 1518, setembre, 4-28. Lleida i el Poal. Inventari dels béns de Lluís des Valls, donzell, que tenia el domicili a Lleida i era senyor dels llocs de Gimenells i del Poal. També s'inventarien diversos béns seents.
134. 1518, novembre, 21-desembre, 9. Inventari dels béns de Bernat Armendaris, mestre cinter i ciutadà de Lleida. Podem relacionar nombrosos dels objectes inventariats amb l'ofici de cinter.
135. 1518, desembre, 3-19. Castell d'Anglesola (Urgell). Inventari dels béns de Diomedes Lladró, senyor d'Anglesola. S'esmenten els objectes trobats al castell i també drets i terres.
136. 1518, desembre, c.3. Anglesola (Urgell). Confessió de les sitges que tenia Diomedes Lladró, senyor d'Anglesola, en aquesta vila. Se n'esmenta la ubicació i quin és llur contingut.
137. 1521, maig, 6-11. Inventari dels béns de Rafael Rafart, prevere beneficiat de la seu de Lleida, mort sense haver fet testament. A l'inici, es fa esment de les monedes. També s'inventarien els objectes d'or i d'argent que tenia a la sagristia de Santa Maria.
138. 1522, febrer, 20-22. Encant dels béns de Rafael Rafart, prevere beneficiat de la seu de Lleida, mort sense haver fet testament.
139. 1522, febrer, d. 20. Comptabilitat dels marmessors de Rafael Rafart, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
140. 1522, març, 24. Inventari dels béns de Joan Creixença, canonge de la seu de Lleida.
141. 1523, octubre, 5-26. Inventari dels béns de Francesc Soler, júnior, doctor en Decrets, degà de la seu de Lleida.
142. 1523, octubre, 27. Estimació dels béns de Francesc Soler, júnior, doctor en Decrets, degà de la seu de Lleida, feta per Joan Ribera, mercader, i Miquel Enric, sastre.
143. 1527, desembre, 12. Inventari de béns, possiblement d'un eclesiàstic relacionat amb l'Estudi General.
144. 1529, febrer, 16. Inventari dels béns d'Esteve Castilló, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
145. 1529, març, 18- abril, 13. Inventari dels béns de Pere Agustí, canonge i prebost de la seu de Lleida. S'esmenten nombrosos llibres. També es fa esment dels béns seents que tenia aquest canonge.
146. 1529, desembre, 21-24. Inventari dels béns de Pere d'Aragó (o Pedro de Aragón), beneficiat de l'església de Lleida.
147. 1533, setembre, 6. Inventari dels llibres de Lluís Balaguer, mestre, que en el seu darrer testament, fet el mes d'abril de l'any 1529, havia llegat a la biblioteca de la seu de Lleida.
148. 1536, gener, 29. Inventari dels béns de Montserrat Montfar, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
149. 1539, febrer, 1-8. Inventari dels béns de Lluís de Montsuar, canonge de l'església de Lleida.

150. 1545. Inventari dels béns de Jaume Riquer, porcioner i porter del capítol de Lleida.
151. a.1550, juliol, 1-agost, 3. Inventari dels béns de Damià de Liori, cabíscol de la seu de Lleida.
152. 1550, gener, 8-11. Inventari dels béns de Mateu Sanç, prevere beneficiat de la seu de Lleida. Es mencionen nombrosos llibres i alguns documents del difunt.
153. 1550, febrer, 6-12. Encant dels béns de Mateu Sanç, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
154. 1552, gener, 2. Inventari dels béns de Jaume Coll, prevere beneficiat de la parròquia de Sant Llorenç de la ciutat de Lleida.
155. 1552, gener, 8-12. Encant dels béns de Jaume Coll, prevere beneficiat de la parròquia de Sant Llorenç de la ciutat de Lleida.
156. 1552, octubre, a.10. Inventari dels béns de Cosme Montfar, prevere beneficiat de la seu de Lleida. Còpia feta el 8 de novembre.
157. 1552, octubre, 10 – novembre, 12. Encant d'una part dels béns de Cosme Montfar, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
158. 1556, maig, 22-27. Inventari dels béns de Bernat Berenguer, prevere beneficiat de la seu de Lleida i rector de l'església parroquial del castell d'Alfés, del bisbat de Lleida.
159. 1556, juliol, 10-11. Encant dels béns de Bernat Berenguer, prevere beneficiat de la seu de Lleida i rector de l'església parroquial del castell d'Alfés, del bisbat de Lleida.
160. 1559, desembre, 4. Inventari dels béns de Lluís Juneda, canonge i prebost de la seu de Lleida. També s'esmenten els objectes que hi havia en tres caixes de pi guardades a la casa d'Esperança Telma, viuda de l'apotecari Telm.
161. 1559, desembre, 14-19. Inventari dels béns de Bernardí Lluçars, prevere beneficiat de la seu de Lleida. També s'inventarien els béns seents.
162. 1562, març, 20. Inventari dels béns de Jaume Pont, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
163. 1562, abril, 17- maig, 26. Encant dels béns de Jaume Pont, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
164. 1562, setembre, 16. Inventari dels béns de Joan Aventí, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
165. 1562, setembre, 16. Memorial dels béns de Joan Aventí, prevere beneficiat de la seu de Lleida, que eren reclamats per la seva germana i hereva, Jauma Burgola.
166. 1562, octubre, 14-16. Encant dels béns de Joan Aventí, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
167. 1562, novembre, 10-13. Encant dels béns de Pere Joan Mirat, prevere beneficiat de l'església de Lleida, que havia mort abintestat.
168. 1563, gener, 21. Inventari dels béns de Miquel Casset, prevere beneficiat de la seu de Lleida.
169. 1563, gener, 27- febrer, 4. Encant dels béns de Miquel Casset, prevere beneficiat de la seu de Lleida.

170. 1563, agost, 26. Inventari dels béns de Francesc Soler, doctor en Decrets, degà, canonge i prebost de la seu de Lleida. També s'inventarien els béns seents o immobles.
171. 1563, setembre, 15. Inventari dels béns de Joan Ferrer, oficial del bisbe de Lleida. S'hi esmenten nombrosos llibres.
172. 1563, setembre, 16-18. Encant dels béns de Joan Ferrer, doctor en Lleis i oficial del bisbe de Lleida.
173. 1563, setembre, 24-27. Encant dels béns de Francesc Soler, doctor en Decrets, degà, canonge i prebost de la seu de Lleida.
174. 1563, setembre, c.24. Inventari d'alguns dels béns de Francesc Soler, doctor en Decrets, degà, canonge i prebost de la seu de Lleida, que Francesc Joan Soler se n'havia enportat a casa seva. Hi consta l'estimació del preu dels objectes.
175. c.1563. Comptabilitat de Miquel Català, prior de Sant Salvador, encarregat d'administrar l'herència de Pere Mirat, que havia desaparegut i mort el Dijous Sant de l'any 1559.
176. 1564, juliol, 31. Inventari dels béns d'Antoni Guasc, pagès de la ciutat de Lleida. També s'esmenten els objectes que tenia a la casa de Caterina, que vivia al mateix carrer.
177. 1568, agost, 6. Inventari dels béns del difunt Bartomeu Grassa, prevere, mestre en Arts, beneficiat de l'església de Lleida. Es mencionen els béns seents. Tenia una notable biblioteca ordenada alfabèticament.

SEGONA PART

CAPÍTOL 5

Per jeure, per néixer i per morir

Com eren els espais de la casa que es destinaven al descans i que feien de dormitoris? Quina importància tenia el dormitori? Com ho reflecteixen els inventaris *post mortem*? Quantes cambres es destinaven a aquests ambients personals i íntims? Què hi hauríem trobat?

El llit i el parament del llit, les caixes i mobles que hi havia al voltant del llit, acompanyat tot d'objectes personals i decoratius, convertien l'estança on poder dormir en un espai confortable i càlid.¹ De llits o jaços n'hi havia a totes les cases, fins i tot a casa de l'home pobre, com reflecteixen els versos de Guillaume Coquillart: “*N'a vaillant que ung lict, une table,/ Ung banc, ung pot, une saliere,/ Cinq ou six voirres de feuchiere,/ Une marmite ou cuyre poys*”.²

A través dels inventaris *post mortem* sabem tot allò que hi havia a les cases al llarg dels segles medievals. A les cambres que feien de dormitori, els inventaris ens descriuen sovint molts objectes, eines i d'altres estris que ens permeten saber també quines activitats s'hi podien fer i els gustos personals dels seus propietaris.

Els llits, normalment de fusta (“*llit de posts*”), eren l'objecte central de les cambres de dormir. Són descrits amb tot allò que els envoltava i que contribuïa a organitzar aquest espai. Com veurem, però, la realitat no és pas tan senzilla. Al costat dels llits i amb la mateixa funció que tenien aquests, hi havia les colgues, les quals sobretot a la primera època estudiada eren fins i tot més nombroses que els anomenats aleshores llits. En parlarem a les properes pàgines.

Els inventaris *post mortem*, per les seves característiques –són documents notariaus redactats en principi després de la mort del propietari de la casa–, ens informen de tot el que hi havia a les cases després de la seva defunció, però també ens permeten de fer una mirada retrospectiva a la seva vida a través dels seus objectes i dels béns que va conservar al llarg dels anys. N'hem parlat àmpliament a la introducció general.

Els inventaris dels eclesiàstics permeten fer una aproximació a les cambres de dormir d'aquest grup social, estudiades al llarg de tres segles. Per la seva condició, els eclesiàstics vivien sols a casa seva, acompanyats molt sovint –com ens indica en algun cas l'inventari– per una serventa o

¹ Al llarg dels segles XIV i XV el llit té un paper rellevant entre tot el mobiliari de la casa: “*Il ne suffisait pas qu'un hôtel fût bien construit, encore fallait-il fût bien 'garni'. Or, parmi tous les objets énumérés, c'est le lit qui revient le plus souvent et occupe la première place*”. Philippe ARIES - Georges DUBY, *Histoire de la vie privée, De l'Europe féodale à la renaissance*, vol. 2, París 1985, p. 485; *Historia de la vida privada, El individuo en la Europa feudal*, vol. 4, Taurus, Madrid, 1991, p. 183.

² “*Les Droitz nouveaulx de Coquillart*”, a *Les Poesies de Guillaume Coquillart, Officiel de l'Eglise de Reims*, De l'imprimerie d'Antoine Urbain Coustelier, París, 1723, p. 20. En aquesta casa només hi havia un llit, una taula, un banc, un pot, un saler, cinc o sis gots i una caldera per a poder coure.

majordona (anomenada sovint la “tia”) o per un criat. Aquesta realitat explica el fet que, en la casa, la cambra principal (on el propietari hi jeia quan morí) el llit sigui d'ús personal i individual. En algun cas, a la cambra hi trobem més d'un llit, destinat a alguna persona que tenia cura de la seva salut, potser quan l'eclesiàstic estava malalt o bé ja era molt ancià.

A continuació, així doncs, parlarem al llarg de les properes pàgines, de les colgues, dels llits i dels *estrados*. Eren potser els tres mobles més importants d'aquest espai, la cambra, la funció principal de la qual era ser un lloc on jeure, per dormir, per néixer i per morir. Aquesta visió ens permet de lligar les dues realitats que volem que restin unides al llarg de les properes pàgines: els documents escrits (inventaris i encants de Lleida) i els documents iconogràfics (retauls i miniatures), ambdós fets en la mateixa època, els segles XIV, XV i XVI. Al final farem una breu visita als museus, el tercer puntal de la nostra recerca. Els museus poden fer de lligam entre el passat i el present i han de tenir un paper didàctic que ha de repercutir en el nostre futur col·lectiu.

5.1. La colga

Als documents dels darrers segles medievals, hom distingeix clarament entre allò que era un llit i allò que era una colga. Al llarg dels segles XIV i XV, la colga era un moble que hauríem pogut trobar en moltes cases; feia les mateixes funcions d'un llit, encara que la seva estructura devia ser diferent. Trobem documentada la colga en molts inventaris conservats a Catalunya al llarg d'aquests segles. No només trobem colgues a les cases que ens descriuen els inventaris conservats a Lleida, sinó també en inventaris de castells,³ a la casa d'un draper jueu⁴ o entre els béns d'un notari de Cotlliure, al Rosselló.⁵ També en trobem referències en documents de Santa Maria de l'Estany, de l'any 1541. Ben segur que amb facilitat podríem ampliar aquestes mostres.⁶

La documentació permet de saber com era aquest moble que feia de llit. La colga era formada normalment per unes estructures de fusta que la documentació anomena *posts*. Així tenim uns inventaris que especifiquen el nombre de posts que feien de parets de la colga: quatre exactament, en forma de caixa. La colga, a més a més, podia tenir, en algun cas, uns peus que l'aixecaven del terra. En el document 48, de l'any 1399, trobem: “*I^a colga de IIII po<s>ts, clavada, ab sa paylla*” o bé “*una colga de IIII posts, clavades a dos peus*”.

Damunt d'aquesta base de la colga normalment hi havia la màrfega o el matalàs. Cap a mitjan segle XIV, en concret en un inventari de l'any 1354, se'ns descriu una “*colgua de posts, ab màrfegua*” que es va trobar a la cuina de la casa de Ramon Vidal. (doc. 9). Aquesta mena de llits anomenats colgues era molt normal de trobar-los a les cases del segle XIV com un moble més en moltes cambres de dormir. Se n'ha trobat també en altres indrets de la casa, com a la cuina i també a la sala, com veiem en la descripció d'un altre inventari de l'any 1387, de la casa d'en Mateu Pellicer (doc. 22).

³ EQUIP BROIDA, “Us de l'espai en els castells i torres del segle XIV i XV”, a *Castells, guaites, torres i fortalises de la Catalunya medieval. Acta Mediaevalia*, Annex 3, Barcelona 1986, p. 217-295. Inventari del castell de Calonge de l'any 1466, p. 288-293 (colgues, post encastat a la paret, armari de fusta, llit de repòs..).

⁴ Gabriel SECALL i GÜELL, “Mosse Cabrit, draper filantrop de Valls i de Santa Coloma de Queralt (ss. XIV-XV)”, *Aplec de treballs*, 6, 1984, p. 63-96. A la casa d'aquest draper hi havia més d'una colga en moltes de les cambres, per exemple: “*en la cambra al cap de la grasa sobirana... una colgua ab son matalaf*”, i també en la “*cambra hon jau la vella una colgua*”, p. 86 (Inventari dels béns particulars de Mosse Cabrit, divendres 23 de novembre de 1410; AHPT, Man. 4041 (Santa Coloma), 1410-1413,s/f.). També vegeu nota 55, p.72 on l'autor diu: “*la colgua o jaç de fusta, que servia de llit*”.

⁵ Vegeu: Rubén MOLINA i CAMPOY i Aymat CATAFAU CASTELLET (ed.), *La nòtula del notari Bernat Frigola de Cotlliure 1380-1381*, volum I, Fundació Noguera, Barcelona 2011, p. 92, 133, 139 i 184: “*Item, duas colgas*” (p. 92), i també “*Item, unam colgam cum suo sacileto et cum una borrassia*” (p. 133) i encara, en el mateix inventari: “*Item, unum ense, unam colgam cum uno traverserio*” (p. 139) o bé “*Item, fuit confessus inenisse in camera dicti hospicii unam colgam cum uno matalasio et cum duobus traverseriis modici valoris*”. (p. 184).

⁶ Sembla que a l'Aragó la colga rebia el nom de *camenian* o *cameña*. Barraqué diu amb relació a la *camenian* “*Dans la plupart des cas, on trouve un camenian de tablas. La précision laisse penser qu'il s'agit d'un lit clos.*” Cita també un document del 1362 en què es fa esment de “*Primerament, en la cambreta que sale entà la carrera fue trobado lo que se sigue: una camenian cerrada, con su márfege de terliz, con un mandil delante la dita carmenian, un almadrach con listas cárdenas blanco, un par de linçuelos streytos de stopa, una litera, un chalón viello, un traversero blanco, viello, con plumas, una cortina vert.*” Jean Pierre BARRAQUÉ, *Saragosse à la fin du Moyen âge. Une ville sous influence*, L'Harmattan, Paris, 1998, p. 327-328.

Tot i que sigui difícil d'assegurar res, sembla, segons la documentació que utilitzem, que les colgues eren una mena de llits de fusta formats, com hem vist, per unes posts o taules que anaven clavades o unides entre elles i que podien tenir una mena de baldes per subjectar les unes amb les altres. L'inventari de l'any 1387 dels béns del canonge i prebost Mateu Pellicer (doc. 22), diu: “*una colgna entaulada, plena de paylla*” o bé “*una colgna entaulada e enbaldada*”, que era a la cambra del difunt. En el document 35, l'inventari del degà de València i ardiaca de Benasc de la seu de Lleida, de l'any 1393, també trobem “*I colga baldada, gran*”, situada a l'anomenada “*cambra de les companyes*” i, encara, en el document 40 s'esmenta una “*colga de fust clavada*”, a la cambra on morí Arnau d'Orcau, capellà del comte de la seu de Lleida. Veiem que de colga n'hi havia a moltes cases dels eclesiàstics de Lleida, independentment del seu càrrec i estatus social.

La descripció tan detallada que trobem en alguns inventaris ens permet saber fins i tot el nombre de baldes d'una colga. L'any 1399, al document 51, s'esmenten “*VII baldovelles⁷ de colga, de ferre, noves*”. Una altra característica. Com acabem de dir, en alguns altres inventaris se'ns diu que la colga podia tenir peus. Així, al final del segle XIV (l'any 1399), a casa del canonge Pere Bada, es van trobar: “*una colga clavada, ab sos peus*” i “*una colga ab IIII posts ab sos peus, clavada*” (doc. 48). També, en algun cas, es descriu una colga sense fonament, potser sense les posts que hi havia a sota, que evitaven que estigués la palla o la màrfega directament en contacte amb el terra: “*I^a colga de IIII posts, sens fonament*” (doc. 51, de l'any 1399).

Com veiem a través de la documentació, la colga era normalment de fusta, com la major part dels mobles que estudiarem en les properes pàgines que també eren fets amb aquest material: “*colga de fust, en la qual ell jaya*” (doc. 29, any 1392), “*colga de fust bon jaya lo dit lo defunt, ab sa màrfega*” (doc. 37, any 1394), “*I^a colga de fust*” (doc. 42, any 1396).

De vegades, fins i tot, els inventaris ens permeten saber el tipus de fusta que s'emprava; com aquest de final del segle XIV: “*unam colgam de pino, magnam*” (doc. 50). Podem continuar trobant exemples del segle XV: “*una colga de post de pi, baldada ab I^a coberta de canamaç, de IIes theles, que estave sobre la paylla de la dita colga*” (doc. 55) o bé “*una colga de post de àlber e lo sòl de caniz*” (doc. 55) i “*una colgna de pi, ab caniz de canyes*” (doc. 87). Veiem doncs que les colgues eren fetes sobretot amb fusta de pi i fusta d'àlber. I també que solien tenir un sòl, un terra, de vegades fet de canyís, un teixit de canyes.

La colga anava acompanyada de la màrfega que servia de matalàs i que normalment era plena de palla. En un document de l'any 1399, es diu que hi havia una: “*marfegaça en la colga*” (doc. 51). Estudiarem les màrfegues en un altre apartat; tenim la sort de tenir-les ben documentades als inventaris i ben representades en la pintura. Podem pensar que el fet que hi hagués diferents mides en relació a la màrfega, com ens descriu aquest inventari, posa de manifest el fet de que les colgues també podien tenir també diferents mides, si pensem que les màrfegues i els matalassos s'ajustaven a les necessitats dels llits (o, en aquest cas, a les mides de les colgues). Com ja sabem, la màrfega que trobem normalment damunt de la colga, era plena de palla: “*colga gran, ab sa màrfega plena de paylla*” (doc. 16) o “*colga gran en què ell jahya ab sa màrfega plena de paylla*” (doc. 33).

Els inventaris ens aporten una informació de vegades sorprenentment interessant. Un inventari de cap a l'any 1460 (doc. 71), diu que la colga era *buyda*. El fet de ressaltar aquest detall fa

---

⁷ La baldovella, segons el DCVB, era una armella amb una espiga que va empernada a la paret o a una porta i serveix per passar-hi un biuló per travar la porta o finestra. Cita un document que diu: “*Per lo preu de una clau e dos baldovelles noves per a la cambra dels àngels*” (document valencià de l'any 1494).

pensar en la importància de la roba de llit que servia per “omplir-la”. Tant la màrfega, com encara més el matalàs, esdevenen uns objectes fonamentals i valuosos, atès que devien ser els encarregats d’omplir allò que quedava entre les quatre posts i el fonament o sòl (que podia ser fet, per exemple, com ja hem dit, de canyís).

La documentació notarial que estem utilitzant és força explícita. Els inventaris no obvien l’esment de cap detall. Així, podem saber, per exemple, que en algunes ocasions damunt de la colga no hi havia ni tan sols una màrfega. Sobre la colga hi anava directament la palla, damunt la qual de vegades s’hi posava una coberta amb una tela de cànem: “*I^a colga ab camiç, de poch valor*” (doc. 26) o més encara: “*una colga de post de pi, baldada, ab I^a coberta de canamaç, de IIes theles, que estave sobre la paylla de la dita colga*” (doc. 55).

De vegades també es fa esment d’una *tela de fustani* (que era, segons el DCVB, un teixit de cotó gruixut que solia ser pelut per una cara i servia per a folres, matalassos, etc.).⁸ Al document 58 (any 1403), trobem: “*I troç de drap de fustani, de colga*”. Els inventaris conservats a l’ACL, com també veurem més endavant quan ens referim a altres tipus de teixits i robes de la llar, permeten diferenciar l’ús que tenia cada teixit i com s’emprava en la confecció de la roba de casa.

Cal tenir present que en alguns inventaris veiem com, en lloc de la màrfega, hauríem trobat una matalàs: “*un[a] colga ab I matalaff, ab listes blaves e blanques*” (doc. 20) o bé “*I^a colga ab palla ab I matalaff blanc*” (doc. 47). La funció era bàsicament la mateixa. Més endavant veurem quines eren les diferències que hi havia entre els matalassos i les màrfegues, sobretot pel que fa a llur farciment.

Esmentem per acabar que, com ja hem dit més amunt, en algun cas sabem com era el sòl, és a dir el terra o la base de la colga: “*una colga de po<s>ts de àlber e lo sòl de caniz*” (doc. 55, de l’any 1401) o bé “*una colgua ab canes*” (doc. 84, de l’any 1463). La base o fonament on es posava la palla i la màrfega podia ser simplement un encanyissat, és a dir un teixit de canyes entrelaçades.

Es produïren però canvis, que de vegades ens són difícils de valorar d’una manera adequada. Un inventari de l’any 1460 (doc.70), ens descriu: “*huna colga de posts, ab sa màrfega*”, situada a la cambra del difunt. Tres anys més tard, a la casa d’Antoni Rollan (l’any 1463), trobem una colga amb màrfega i amb un sostre: “*una colgua nova, ab sostre de qua<n>yiç, ab costats de màrfega al modo francès*” (doc. 79). És interessant i notable, tot i que és difícil de saber exactament què era aquest “sostre” i encara més què havia aportat aquesta moda francesa. En una etapa en què conviuen a les cambres les colgues i els llits, en aquest cas la colga copia les formes de parament del llit, segons la moda francesa.

Amb tot, hom té la impressió que les coses canviaven i que l’època de les colgues s’acabava. Cap a l’últim terç del segle XV, un inventari de l’any 1478 identifica ja un llit⁹ amb una colga. L’any 1478 es diu “*hun lit o colga ab canyís*” (doc. 99) i, el 1483, “*hun lit de colga*” (doc. 108). Com s’esdevé moltes vegades a la documentació això és un reflex palès que la gent, a les portes de l’edat moderna,

⁸ El fustani es troba entre els teixits que es van inventariar en una botiga a la ciutat de Mallorca l’any 1465, vegeu: Maria Antònia SEGURA BONNÍN - Maria BARCELÓ CRESPI, “Inventari del botiguer Pere Ylari (1465)”, *Bolletí de la Societat Arqueològica*, 69, 2013, p. 289-309.

⁹ EQUIP BROIDA, “Us de l’espai en els castells i torres del segle XIV i XV”, a *Castells, guaites, torres i fortalises de la Catalunya medieval*, Annex 3, Barcelona, 1986, p. 217-295. Trobem l’inventari de béns de l’any 1466 del castell de Calonge, on es diu: “*cambra de la sala un lit en què a màrfega e colga de fust*”, p. 288. També en aquest cas sembla que ja s’anomena llit a la colga amb la seva màrfega. Un altre exemple del segle XIV identifica també colga amb el llit: “*E primerament duas colgues o lits de IIII posts casum*” (al Palau de Valldemosa). *BSAL*, 41, 1985, p. 57-78.

ja no sap distingir les colgues dels llits..., potser perquè ja eren massa semblants. Podem recordar, amb tot, que allò que distingia alguna d'aquestes darreres colgues era precisament tenir el fons del llit fet amb un canyís.

Els inventaris sovint ens descriuen també la roba i els mobles que acompanyaven la colga.¹⁰ Trobem que, per exemple en la documentació de l'ACL, es diu: “*colga ab un travasser e una alcóçera e I banch*” (doc. 11) o bé “*I parell de lançols de colga*” (doc. 20) o fins i tot “*IIes estraylenques oldanes, ab listes blanques e vermeylles, que stan damont la colga*” (doc. 40). Tots aquests objectes els tractarem en altres apartats, més endavant, quan estudiem precisament l'espai del llit, la cambra i alguns dels objectes més representatius que hi podia haver.

A mitjan segle XV, tenim un cas singular. L'any 1441, a casa del mestre d'obra Rollí Galter (doc. 65), es descriu “*en una cambra [...] ffonch trobat un matalaf de pèl de boch, de tela negra, ab sotana blancha com la colga*”. Segurament en aquest cas es refereix a la màrfega de color blanc que hi havia dins la colga. Per sobre, s'hi col·locava el matalàs, acompanyat, en aquest cas, de la flassada i el cobertor de llit,¹¹ com ens descriu acuradament l'inventari de l'any 1385: “*un[a] colga ab I matalaff, ab listes blaves e blanques*” (doc. 20).

Al costat de la roba de llit que trobem amb relació a la colga, també és molt interessant destacar la resta de mobles que podríem trobar a la cambra al costat de la colga. La colga s'envoltava d'un mobiliari prou variat: els arquibancs, els bancs i els cofres. Al document 48, s'hi descriu: “*coram predicta colga, unum arquibanch caxat*” o bé, al document 58, “*un arquibanch als peus de la colga*”. De vegades també hi havia bancs: “*colga ab un travasser e una alcóçera e I banch*” (doc. 11), “*una colga ab II^{os} banchs*” (doc. 11), “*I banch de colga*” (doc. 20) o, encara millor, “*colga ab ses posts, plena de paylla, e ab I banch encaxat*” (doc. 24). Cal tenir present que encaxat o *caixat* podia voler dir que estava encastat en un altre objecte (el significat actual d'aquest mot) o, més aviat, que tenia caixes o caixons.

En algun cas hi ha un cofre a la cambra, situat precisament i curiosament a sota (o al final) de la colga. L'any 1392, trobem “*I coffret davall la colga, en què havia arena e sauló e altres coses*” (doc. 28). El mateix inventari de la casa de Pere de Rocamora, prevere i rector de la parròquia de Sant Joan de Lleida, que es va fer l'any 1392, ens permet de fer una reconstrucció del mobiliari de la cambra i de la funció que tenia la colga en aquest espai destinat a dormir i jeure:

Ítem, ha, en la dita cambra, I^a colga de fust, en la qual ell jaya.

Ítem, I^a banch de colga, que estava damunt de dita colga.

Ítem, I^a caxa taula ab son ferroyllat.

En l'encant del mateix Rocamora també es descriu: “*una colga gran, ab I banch enquaxat davant*” i “*una colga baldada, ab son banch enquaxat*”; tot plegat fou venut per 42 sous i 10 diners. Amb

¹⁰ La màrfega, el matalàs, la borrasa, les flassades i els llençols, els trobem en la documentació com la roba que acompanyava la colga. Tenim, per exemple, uns inventaris del segle XV que descriuen la colga amb la seva roba (“*una colga ab dues flaçades e 2 lençols sotills*”). Vegeu: M. Dolors SANTANDREU SOLER, “La Vila de Berga a l'Edat Mitjana. La família dels Berga”, tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona, 2006, volum II, p. 687. Enllaç extern: <http://hdl.handle.net/10803/2066>

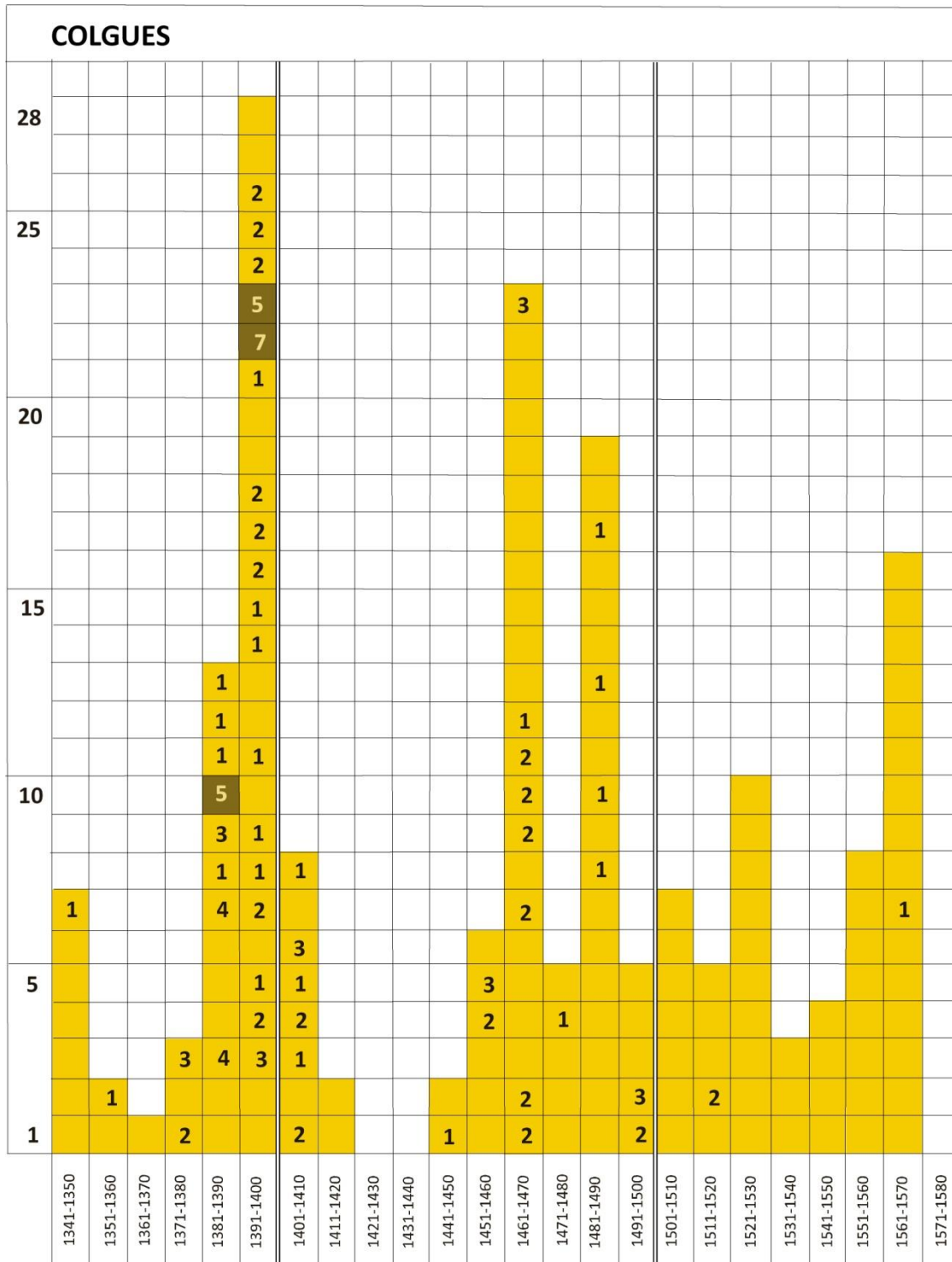
¹¹ Els treballs de Françoise Piponnier també esmenten la presència d'un cobertor en una casa de Dijon. Diu: “*Pendant les dernières années du XIVe siècle, et malgré l'abondance de riches inventaires, on compte encore à Dijon une maison sur six ou les seuls textiles d'aménagement son des coutepointes*”, vegeu: Françoise PIPONNIER, “La diffusion des tentures à la fin du Moyen Âge. L'exemple de la Bourgogne”, *Mélanges de l'École française de Rome, Moyen Âge*, vol. 111, 1999, p. 423.

totes aquestes dades hem intentat de fer una aproximació a aquest tipus de moble que servia per dormir.

Com ja hem avançat més amunt, al segle XVI hi hagué canvis: la presència de colgues és inferior, com s'observa en la documentació que estem treballant. Veiem, amb tot, encara la pervivència de colgues al llarg de tot aquest segle, però en una quantitat molt més petita amb relació als segles precedents. A tall d'exemple, podem veure que a la cambra de les dones (doc. 133, de l'any 1518), hi havia "*huna colga de pi, plena de pala*". Hom també té la impressió –que en el futur caldrà comprovar que sigui certa– que les colgues en aquest temps eren uns mobles considerats inferiors, destinats sobretot a les serventes i als criats, mentre el propietari ja dormia en allò que anomenaven un llit.

Esmentem, per acabar, un inventari més tardà. L'any 1563, en la cambreta on dormia la "tia", la majordona de la casa, hi havia "*un llit, ço és, colga, un matalaff, dos llansols de stopa, un sobrellit blanc, un cox?*"(doc. 168). En aquesta mateixa casa, el propietari de l'habitatge, un prevere, ja no dormia en cap colga, ans en un llit.

En resum, la colga era una part del mobiliari de la cambra de dormir; en algunes cambres, la més important. Era formada per una simple estructura de fusta amb taules clavades o baldades, i acompanyada gairebé sempre per una màrfega plena de palla, que es posava al damunt. Prop seu hi podia haver algun banc o algun arquibanc, en el que es podia guardar o emmagatzemar les coses de la casa. A la segona meitat del segle XV, les colgues ja podien tenir "*un sostre de canyís als costats de la màrfega, al modo francès*" (doc. 74 de l'any 1463), potser ja imitant els llits. De fet, hom té la impressió que progressivament s'identificà la colga amb el llit, de manera que cada cop es feren més semblants. Al segle XVI trobem poques colgues a les cases dels preveres. El llit esdevé la peça del mobiliari més important i així ho reflecteix la documentació. Com hem vist, la colga estava reservada a les serventes de la casa.

Aquest quadre ens il·lustra sobre el nombre de colgues que trobem al llarg dels tres segles estudiats a les cases on es feren inventaris (i que després foren venudes als encants) i amb relació als documents estudiats. Com podem veure, el moment en què n'hi hagué més, a les cases i dins dels habitatges, fou precisament al segle XIV. Al segle XVI ja esdevenen molt rares.

Com farem sempre que sigui possible amb relació als diferents apartats de cada capítol, cercarem en la iconografia les imatges que ens permetin d'entendre més bé allò que ens diuen els documents escrits. Aquestes imatges seran de Catalunya o, si cal, de la resta de l'Europa occidental.

Cal repetir amb ple convenciment que recorrem a les imatges no com a una manera d'il·lustrar o fer més atractiu el text, sinó perquè sabem que, en bona part, els objectes que contenen són el reflex d'una realitat i que, per tant, poden ser un puntal fonamental a l'hora de conèixer els mobles que descriuen els inventaris i els encants.

En primer lloc, centrarem l'atenció en una pintura de Fra Angelico, feta a mitjan segle XV (fig. 5.1). És la representació d'un espai auster. El pintor crea o recrea un espai que fa de dormitori. Dins d'aquesta cambra hi ha un llit fet amb tota cura. Tot i que no es pugui assegurar, és molt probable que el llit representat fos la còpia d'un llit real. Deixem-ho aquí, atès que ja n'hem parlat prou en els apartats precedents i atès que serà un tema recurrent al llarg de les properes pàgines.

I, si fóssim un notari del segle XV que està fent un inventari *post mortem*, què descriuríem davant del observem en aquesta escena? Hi veiem una colga (amb les fustes laterals i un capçal també de fusta, en aquest cas). Hi veiem un *estrado*. Hi veiem un travesser i un oreller (ja en parlarem més endavant). I, certament, mentre hi hagi el malalt al llit, no podem pas veure si la màrfega o el matalàs hi eren i com eren.

Fig. 5.1. Fra Angelico, Retaule de sant Marc, La curació del diaca Justinià per Sant Cosme i Sant Damià, 1438-40. Florència, Musei di San Marc¹²

¹² Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

Diguem també, encara que ens allunyem d'una manera momentània del tema de les colgues, que en aquesta escena de la curació del diaca Justinià per Sant Cosme i Sant Damià la llum, que entra per la finestra i la porta oberta de la cambra, il·lumina les cortines lleugeres i farcides de plects que pengen mig cargolades i deixen veure les seves anelles que les uneixen a la barra, clavada a la paret (vegeu capítol 12). D'altra banda, hi ha altres objectes, com el recipient penjat d'un clau al capçal del llit, les pantofles¹³ davant de l'*estrado*, i el senzill tamboret de tres peus (l'escambell), una mica més lluny. Tots aquests objectes participen de l'entorn quotidià del malalt, d'un espai que s'organitza al voltant del llit i que es descobreix en un escenari que s'obre darrere unes cortines. L'austeritat de l'escena, però, es carrega d'una gran força narrativa, precisament a partir d'uns objectes molt simples, però també molt realistes.

Fig. 5.2. Masaccio, Predel·la de l'Altar de Pisa, sant Nicolau salvant les seves tres germanes de la prostitució, 1426, Berlín, Staatliche Museen de Berlín, Gemaldegalerie.¹⁴

No ens movem d'Itàlia. En els llits dels més pobres és on potser es veuen més bé les coses. A més, els pobres normalment dormien sobre una colga. Veiem dues escenes d'una mateixa predel·la pintades per Masaccio, l'any 1426 (fig. 5.2). En l'escena superior (en el retaule, a la dreta de la predel·la), és representa sant Nicolau qui, des de la finestra, llença una bossa amb or perquè vol salvar les tres germanes de la prostitució i evitar que el seu pare les hagi de vendre perquè no pot fer front al pagament del dot.¹⁵ El pare, arruïnat, jeu sobre una màrfega prima, que li fa alhora de coixí. A sota, hi ha una colga molt semblant a la que hem vist en l'escena precedent. Aquest seria un exemple clar de com era una màrfega estesa damunt d'una colga. Malgrat la temàtica representada, Masaccio, demostra una voluntat de reproduir un tipus de mobiliari decorat a mode de fris. És una tendència que observem també en la representació d'un altre llit en una escena del mateix tema del

¹³ Vegeu: docs. 125 de l'any 1504 i doc 128 de l'any 1507

¹⁴ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

¹⁵ L. Berti considera que són plenes "d'un modern sentit humà dintre del to humil"; vegeu: Luciano BERTI-Rossella FOGGI, *Masaccio. Catálogo completo de pinturas*, Akal, 1992, p. 66.

pintor Giovanni Francesco da Rimini que permet distingir els llistons i travessers de la fusta (fig. 20.20).¹⁶

A l'escena de l'esquerra, en la mateixa predel·la, es representa sant Julià matant els seus pares (fig. 5.3). En aquest cas, veiem com, en lloc d'una màrfega, Masaccio ha representat el coixí travesser, els llençols i el cobertor de llit o vànova blava. En les dues escenes, al davant de la colga, hi ha una mena de banc, que pot ser que rebés el nom d'*estrado*. Podríem citar un altre exemple. En un retaule de Jaume Huguet, veiem una realitat gairebé idèntica a la precedent.

Fig. 5.3. Masaccio, Predel·la de l'Altar de Pisa, Sant Julià matant els seus pares, 1426, Berlín, Staatliche Museen de Berlin, Gemaldegalerie¹⁷

A través de la pintura gòtica podem conèixer com eren els llits i les colgues. Els pintors representen aquestes mobles en escenaris de vida quotidiana moltes vegades a partir de la narració de les vides de sants. Com hem dit, un altre exemple el tenim en el retaule dels sants Abdon i Senén de Jaume Huguet (fig. 5.4). A l'escena de la curació del malalt s'aprecia un interès per representar els teixits i les robes que vesteixen la colga. El domini de l'artista a l'hora de representar els plecs dels llençols blancs i la vànova vermella atorga a l'escena moviment i expressivitat. L'austeritat del tema no rebutja, però, introduir elements decoratius, com per exemple en les vores del coixí *oreller* que recolza sobre el coixí *travesser* (vegeu capítol 20). Al costat de la colga, veiem també una caixa amb la seva *clavadura*. Als peus del llit, s'insinua la presència també d'una segona caixa (vegeu capítol 8).

¹⁶ En relació al catàleg de l'obra d'aquest pintor vegeu la tesi doctoral de Valerio MOSSO, *Giovanni Francesco da Rimini. Un percorso fra tradizione e rinnovamento nella pittura italiana di metà Quattrocento*, Alma Mater Studiorum – Università di Bologna, 2012, p. 136, fig. XII. http://amsdottorato.unibo.it/5115/1/Mosso_Valerio_tesi.pdf

¹⁷ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

Fig. 5.4. Jaume Huguet, Retaule dels sants Abdon i Senén, segle XV. Santa Maria de Terrassa (detall de la predel·la)¹⁸

¹⁸ Font: Jordi BOLÒS, *La vida quotidiana a Catalunya a l'època medieval*, Edicions 62, Barcelona, 2000, p. 162.

Fig. 5.5. Rogier van der Weyden i col·laboradors, Tríptic dels Set Sagraments, Anvers, inv. 393-395, Koninklijk Museum voor Schone Hunsten Antwerpen (plafó central, escena de la dreta, detall)¹⁹

¹⁹ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

Un altre exemple. En aquesta pintura de Van der Weyden i el seu taller, es representa el moment en què un malalt és a punt de rebre el sagrament de l'extremunció (figs. 5.5 i 5.6). La seva esposa l'acompanya, amb un ciri encès al seu costat. Allò que ara ens interessa és el detallisme com es representa el llit, amb els coixins, el coixí travesser i la roba de llit. El fet més curiós és que, si ens apropem molt a l'escena, fins i tot podrem veure la palla que surt de la màrfega que es pot veure per sota el coixí travesser (fig. 5.5).

Fig. 5.6. Rogier van der Weyden i col·laboradors, Tríptic dels Set Sagraments, Anvers, Inv. 393-395, Koninklijk Museum voor Schone Hunsten Antwerpen²⁰

Fig. 5.7. Jean Bourdichon, *Les quatre condicions de la vida humana: la pobresa*, 1505-1510. París, École Nationale Supérieure des Beaux-Arts.

En aquest darrer exemple, datat al segle XVI, potser han canviat una mica les coses; els llits són presents a totes les cambres de dormir, però en aquesta escena l'ambient que el miniaturista ha volgut representar és el de la realitat de la pobresa. Cal dir que de fet hi veiem un llit i no pas una colga. És, malgrat tot, un llit molt pobre. Amb tot, com s'esdevenia en les colgues, sota el llençol desfilat i la vànova vermella tota esquinçada, ben “*oldana*”—com de vegades ens descriuen els documents—, sembla que hi veiem palla (o potser una màrfega plena de palla). En el proper apartat parlarem dels llits d'aquesta època i en veurem alguns; molts són el reflex de la gent més benestant, d'altres, segurament, també tindran un aspecte semblant a aquest que acabem de veure, certament envellit, amb la roba foradada i encara amb palla per sota del possible matalàs. Al segle XVI, segons ha representat el pintor Jean Bourdichon²¹, un jaç pobre ja era un llit, però amb la mateixa palla que veiem que farcia l'espai que quedava entre les quatre posts que cloïen les colgues.

²⁰ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

²¹ Font: <http://www.beauxartsparis.com/fr/la-collection/manuscrit>

Annex: les colgues als inventaris i encants (anys 1353 – 1568)

Objecte: Colga	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Un lit de posts ab peus de colgua	1348		7	23 d.	
Una colgua de posts, ab màrffegua	1354		9		Cuina
Una colga ²² ab un travasser e una alcópera e I banch	1376		11		Cambra major
Una colga ab ii ^{os} banchs	1376		11		Recambra
Un<a> colgua ab son banch davant	1377		13		Cambra del difunt
Una colga plena de paylla	1377		13		Andador
Una colga plena de paylla	1377		13		Perxe
I banch de la colga.	1383		16		
I colga gran], ab sa màrrega, plena de paylla	1383		16		Cambra del difunt
[I ...] Colga	1383		16		Cambra del difunt
I col]ga bela, nova	1383		16		
I ^a colga ab sa [m]àrrega	1385		20		
I ^a colga	1385		20		
I parell de lançols de colga	1385		20		
Un[a] colga ab I matalaff, ab listes blaves e blanques	1385		20		Castell de Bellví
I banch de colga	1385		20		Castell bellví
I ^a colga	1385		20		Recambra
I ^a colga bella e bona	1385		20		Recambra
I ^a colga ab paylla	1386		21		Cambra damunt
Una colgua entaulada, plena de paylla	1387		22		Primera cambra
Una colgua ab ses taules	1387		22		Cambra contigua
Una colgua ab ses posts	1387		22		Sala
Una colgua	1387		23	18 s. Barcelonesos	
Una colga enbaldada e entaulada	1387		23	38 s., 6 d. Barcelonesos	
I ^a altra colgua enbaldada	1387		23	27 s.	
Colgua gran, entaulada	1387		23	12 s., 6 d. Barcelonesos	
I costat de colgua	1387		23	2 s., 1 d.	
I ^a colgua ab ses posts, plena de paylla, e ab I banch encaxat	1387		24		Cambra
Una colga de fust de pi, ab I banch encaxat	1388	Pi	25	48 s.	
I ^a colga ab camic, de pocha valor	1388		26		Cambra
I coffret davall la colga	1392		29		Cambra
I ^a colga de fust, en la qual ell jaya	1392	Fusta	29		Cambra
I ^a banch de colga, que estava damunt de dita colga	1392		29		Cambra
II posts de colga, de pocha valor	1392		29		Perxe o terrat de fora
Una colga gran, ab I banch enquaxat davant	1392		30		
Una colga baldada	1392		30	42 s., 10 d.	
Una colga de fust nova ab sa màrffega	1392	Fusta	31		Caseta davall cuina
I ^a colga gran en què ell jahya ab sa màrrega, plena de paylla	1393		33		Cambra major
I arquibanch de pocha valor, que sta davant la colga	1393		33		Cambra major
I ^a colga gran, ab sa màrrega plena de paylla	1393		33		Cambra
I ^a colga gran, nova	1393		34	46 s.	
I colga baldada, gran	1393		35		Cambra de les companyes
I ^a colga ²³ de fust, hon jaya lo dit lo defunt, ab sa màrrega	1394	Fusta	37		Cambra major
Una colga de fust clavada	1396	Fusta	40		Cambra major
Un banch davant la colga, gros, de pocha valor	1396		40		Cambra major
II ^{es} estraylenques oldanes, ab listes blanques e vermeylles, que stan damont la colga.	1396		40		Cambra major
I banch de colga.	1396		40		Cambra menor
Una colga ab peus, clavada ab IX posts	1396		41	18 s., 9 d.	

²² En un document de la Pobla de Lillet es fa esment d'«una colga encaxada [encaixada?], nova, bona, ab son cobripayllas». J. SERRA I VILARÓ, *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*, vol. 2, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1947, p. 265.

²³ Van escriure *lit*, que després fou ratllat.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

I colga de fu[s]t	1396	Fusta	42		Cambra del difunt
I banch que està davant la colga	1396		42		Cambra del difunt
I ^a colga de fust.	1396	Fusta	42		Cambra
I ^a colga nova, gran,	1396		43	33 s.	
I ^a colga de pi	1396	Pi	43	27 s.	
Una colga	1396		44	33 s.	
Un banch e I cap de colga, poch	1396		44	18 d.	
I ^a colga ab palla ab I matalaff blanch	1398		47		Cambra
Unam colgam cum III ^{or} postibus clavatis, cum suis paleis.	1399		48		Cambra
Coram predicta colga, unum arquibanch caxat	1399		48		Cambra
En un armari, als peus de la colga, en la paret	1399		48		Cambra
Una colga de IIII posts, clavada, ab sa paylla	1399		48		Cambra blanca
I ^a colga de IIII po<s>ts, clavada, ab sa paylla	1399		48		Cambra
Un arquibanc, davant la colga	1399		48		Cambra
Una colga de IIII posts, clavades a dos peus de lit	1399		48		Cuina
Una colga clavada, ab sos peus	1399		48		Sala
Una colga ab IIII posts ab sos peus, clavada	1399		48		Cambra
Altra colga bela, baldada.	1399		48		Cambra
I ^a colgua ab ses posts e ab ses lates	1399		49	17 s.	
I ^a colga ab sos peus e ab claus, ab ses posts	1399		49	11 s., 1 d.	
I ^a colga hon jahia mossèn en Pere	1399		49		
Altra colga de poch valor	1399		49		
Una colgua	1399		49	20 s.	
Unam colgam de pino, magnam	1399	Pi	50		
Una colga	1399		50		Cuina
I ^a colga de pi, ab I banch d'àlber	1399	pi, àlber	51		Cambra
Marfegaça en la colga	1399		51		Cambra
I ^a colga de IIII posts, sens fonament	1399		51		Cambra
VII baldovelles ²⁴ de colga, de ferre, noves.	1399		51		Botigueta
II colgues, en la una avie una màrfegua e \en l'altra avia/ algunes postaces	1399		52	35 s.	
Una colga de post de pi, baldada, ab I ^a coberta de canamaç, de iies theles, que estave sobre la paylla de la dita colga	1401	Pi	55		Cambra
Una colga de po<s>ts de àlber e lo sòl de caniz	1401	Àlber	55		Cambra
Una colga gran bona e sancera, de fusta de pi	1402	Pi	57		
Una colga de pi, \baldada/, ubi cubabat dictus deffunctus in vita sua, cum sua marfica bona, plena de pala	1403	Pi	58		Cambra del difunt
I banch encaxat davant la colga	1403		58		Cambra del difunt
I arquibanch als peus de la colga	1403		58		
I troç de drap de fustani, de colga.	1403		58		Recambra
Una colga de pi ab se màrfega	1403	Pi	58		Cambra de la dona
Iios caps de colga	1403		59		Cela apelada d'en Belestari
I ^a colga gran, ab sa màrfega plena de paylla	1403		60		
I ^a colga de pi, ab ses posts, baldada,	1403	Pi	60	25 s.	
I ^a colga major de totes, ab \I sobrelit esquincat/, ab sa màrfega e ab I banch,	1403		60	38 s.	
Un<s> costats de colga, ab sos gra[...].Lles	1408		62		Recambra
Matalaf de pèl de boch, de tela negra, ab sotana blancha com la colga	1441		65		Cambra de la entrada del celler
Huna colga de posts, ab sa màrfega	1460		70		Cambra del difunt
Una colga ab ses posts	1460		70		Cambra
Una colgua ab ses posts	1460		71		Pastador
Una colgua petita, ab ses posts	1460		71	10 s.	Pastador
Una colgua ab ses posts, buyda.	1460		71	10 s., 8 d.	Pastador
Una colgua ab ses posts, plena de palla, ab un matalaff de tela blava, la cara, e de canemiç vermell,	1461		73		Cambra de la sala

²⁴ Baldovella: armella amb una espiga que va empernadada a la paret o a una porta i serveix per passar-hi una balda o biuló per travar la porta o finestra. Actualment és un mot viu a València. DCVB. Això vol dir que quan parla d'una colga baldada fa referència a que tenia baldes (no pas que fos feta malbé).

la sotana				
Una colgua ab ses po<s>ts e plena de palla	1461		73	Cambra
Una colgua ab sa palla	1461		74	7 s.
Altra colgua	1461		74	7 s.
Una colgua nova, ab sostre de qua<n>yiç, ab costats de màrfega al modo francès	1463		79	Cambra de la dona
Una colgua ab lo sostre de posts, bona	1463		79	10 s. Cambra de la dona
Una colgueta de poca valor.	1463		81	
Una colga de posts, ab sa palya	1463		81	Cambra de la cuina
Una colgua ab ses posts ab palla	1463		82	Cambra
Una colgua de àlber, ab ses posts	1463	Àlber	82	Cambra
Una colgua	1463		83	10 s.
Dos costats de colgua e postaces	1463		83	4 s., 1 d.
Una colgua ab canes, sotil	1463		84	
Una colgua de pi, ab caniz de canyes	1463	Pi	87	Sala
Una colgua gran de pi, ab posts, ab una flaçada burella, ab listes blanques, e un pellot de pocha vàlua, un travesser ab listes blaves, ab llana, e una borraça bona	1463	Pi	87	Cambra
Una colgua ab caniz, sotil	1468		95	Cambra de la dona
Dues colgues			95	
Hun lit o colga ab canyís ²⁵ , en què ha flaçada blanquinososa e una altra burella, ab listes blaves, e dos lançols de stopa, quiscú de tres teles	1478		99	Cambra
Hun lit de colga, una marfegueta de sterliç, dos trespontins, hun coxinal, hun parell de lançolls e dues vanovetes e una cayxeta petita	1483		108	Cambra de la dona
Huna colga, ab hun matalaf de tela blava e la sotana blanca, e sa màrfega	1483		110	Recambra
Huna colgua	1483		113	4 s.
Huna colgua, plena de palla, ab huna fllaçada e hun travesser e hun coxí, dos cartrons de vímens	1487		117	Cambra
Huna colga sotil, ab posts sotills	1492		120	Cuina
Una colga de posts			120	Cambra
Una colga sense taules, ço és, les quatre taules	1492		121	2 s., 6 d.
Una colga molt sotil, que stava en la cuyna	1492		121	2 s., 6 d.
Alguns troços de posts, que era del sòl de una colga	1492		121	2 s.
Huna colga de pi	1518		133	Cambra
Huna colga de pi, plena de pala	1518	Pi	133	Cambra de les dones
Tres baldes de colga	1521		137	Rebost
Un llit, ço és, colga, un matalaff, dos llansols de stopa, un sobrellit blanch, un coxí	1563		168	Cambreta a prop la cuina
Una colga, ab quatre posts de pi	1564	Pi	176	Corral

Els capçals. En relació a les colgues, i sobretot en relació als llits, els documents fan referència al capçal del llit. En tres ocasions es fa esment del capçal. Només el doc. 58, de l'any 1403, relaciona el capçal amb els peus del llit (*"I lit de posts de pi, ço és, V posts ab II capçals sive peus del dit lit"*). Sembla ser que en els docs. 2 i 145 el capçal és un tipus de coixí, com per exemple es diu en el document 145 de l'any 1529: *"Un lit de posts y màrfegna y dos matalaçaçs, ya usats, y un lançol y dues flaçades, ya usades, y un coixí per capçal"*.

²⁵ Canyís: conjunt de canyes o de vergues entrelligades paral·lelament i reforçades amb bastons travessers. DCVB.

Cal tenir, però, present que en aquest cas sí que hi ha una certa divergència entre allò que diuen els documents i allò que veiem en la iconografia de l'època. Mentre als inventaris només se'ns parla un cop d'un possible capçal de fusta, a les pintures i miniatures veiem en un gran nombre de casos representacions de capçals i de peus fets de fusta.²⁶

Podem veure, per exemple, el capçal de fusta i els peus també de fusta d'una colga o potser d'un llit, representat per Giovanni di Paolo, pintor sienès, l'any 1454 (fig. 5.8). A més, com podem veure en les ampliacions d'aquests dos elements d'aquest moble destinat a fer de lloc on dormir, damunt d'un fons daurat, veiem representades un conjunt de figures, alguna de les quals sembla com si toqués un instrument musical.

Fig. 5.8. Giovanni di Paolo, Naixement de sant Joan Baptista, 1454. Londres, NG5453, The National Gallery (detall de la predel·la)²⁷

²⁶ L'estudi de Peter Thornton sobre els mobles italians, ens aporta molta informació sobre aquests temes. Sembla que la colga pot correspondre a la *lettiera* italiana. Aquest estudiós diu “*the lettiera was the standard form of bed used in Italy during the fifteenth century. [...] The general conformation of the lettiera was established during the 1300s and this type of bed then reigned supreme in Italian bedchambers for the best part of two centuries, only being gradually superseded by new forms after 1500. What distinguished the lettiera from simple beds was its tall headboard which was usually capped by a massive cornice [...].*” Aquest capçal rebia nom de *capoletto* o *testiera*. A la Toscana, a la darrereria del segle XV, quan els llits tenien un peu de fusta, sovint es deia que eren fets a la veneciana (“*a la venetiana*”). Copiem un darrer paràgraf: “*Another characteristic of the lettiera was the cluster of benches or flat-topped chests that were normally ranged around its flanks.*” Peter THORNTON, *The Italian Renaissance...*, p. 114-115.

²⁷ Font: <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/giovanni-di-paolo-the-birth-of-saint-john-the-baptist-predella-panel>

Fig. 5.9. Giovanni di Paolo, Naixement de sant Joan Baptista, 1454. Londres, NG5453, The National Gallery (detail)

5.2. Llits

Tot i que, com hem vist, és difícil d'establir una distinció clara entre llits i colgues, en l'apartat precedent hem intentat d'assenyalar quins eren els trets característics d'aquestes colgues. Ara centrarem l'atenció en els llits, que trobem al llarg dels tres segles, però que, com podem veure en el quadre annex, esdevenen més nombrosos al segle XVI.

D'acord amb la documentació de Lleida, a part de les colgues, sabem que hi havia llits de posts, que hi havia llits que eren encaixats (que tenien caixes o calaixos?), tornejats, de cordes o de sogues, que n'hi havia de repòs, etc. I, en altres comarques, sabem que també existiren els llits de pilars,²⁸ llits de corrioles²⁹ i, fins i tot, llits amb barres³⁰ o un llit de singles.³¹

Al segle XIV, a partir de la documentació, trobem bàsicament esmentat d'una manera reiterativa el llit de posts³² com el tipus més normal de llit. El llit de posts era un tipus de llit exempt, sostingut per uns peus o més usualment per uns bancs. Era un llit format per un nombre variable de taules damunt de les quals anava la màrfega.³³ En alguna ocasió, els inventaris, fidels a la descripció de tot el que trobaven a les cambres, ens permeten de saber l'estat d'aquests mobles. Per un inventari de l'any 1393 (doc. 33), podem saber com un llit de posts només conservava les taules i havia perdut els peus que el sostenien (“*IIIe posts de lit que jayen en terra, que no y a peus*”). Sabem també que, en aquest cas, amb el llit hi havia la màrfega i dos matalassos, així com tot un repertori de coixins. Tenim un altre inventari del final del segle XIV que posa de manifest aquest desgast dels teixits i el progressiu deteriorament: “*I lit de posts, ab sa màrfega de paylla, I matalaf esquinçat, dos traversés, la I blanch, l'altre lista*” (doc. 48, any 1399).

Els llits, com ja hem vist en parlar de les colgues, eren majoritàriament de fusta i estaven formats per un nombre variable de posts, com ens diuen els documents:

²⁸ “*En la cambra del costat de la torra: un llit de pilars tal qual ab sa màrfega*”, Vegeu: M. J. ARNALL I JUAN, “Inventaris de bens mobles de l'abat de Sant Pere de Rodes de l'any 1633”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 29, 1987, p. 222.

²⁹ “*Item, un llit de currias tal qual*”, Vegeu: M. J. ARNALL I JUAN, “Inventaris de bens mobles de l'abat de Sant Pere de Rodes de l'any 1633”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 29, 1987, p. 222. Al DCVB es fa esment d'un “*Llit de corrioles*”, que era el que “té rodetes en els petges per poder-se fer córrer i estojar sota un llit més alt” (DCVB).

³⁰ M. J. Arnall, també fa referència a: “*Item, un llit ab pilars, po<s>ts, barras de ferro y fusta ab sos poms, sensa capsalera. Ítem, quatre barras de ferro de llit y tres de fusta. Ítem, quatre poms de llit petits*”. Vegeu: M. J. ARNALL I JUAN, “Inventaris de bens mobles de l'abat de Sant Pere de Rodes de l'any 1633”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm., 1987, p. 222.

³¹ *Llit de singles*: potser llit de corretges per sostenir el matalàs (DCVB).

³² Llit de posts o de taules: el que té posts per a sosteniment del matalàs o màrfega. El llit de posts (sovint escrit “*pots*”) el trobem també al llarg del segle XVII. Un inventari de l'any 1608 ens descriu l'existència de llits de posts amb el seu banc, amb la seva màrfega i matalàs. N'hi havia també sense el banc i d'altres de més grans també amb el banc. Vegeu: Damià DE BAS, “Can Lledó de Mar (1608): un inventari”, *Singladures. Revista de Cultura, Història i Patrimoni de Vilassar de Mar i el Maresme*, Ajuntament de Vilassar de Mar, núm. 30, 2012, p. 35.

³³ Màrfega: tela farcida de palla per a servir de matalàs (DCVB). Vegeu el capítol corresponent a la roba de llit, a tot allò que acompanyava el lli (capítol 20).

I lit de posts, ço és, IIIe posts ab sos peus. (doc. 33, any 1393)

I lit de posts, ço és, V posts de poch a valor e I^a sen<c>era. (doc. 33, any 1393)

I lit de posts ab sos peus, en què ha IX posts bones. (doc. 36, any 1393)

Sabem que en algunes cambres hi havia més d'un llit. En la descripció d'alguns inventaris trobem el llit de posts i la colga en una mateixa cambra, o, fins i tot en una sala (doc. 33, de l'any 1393).

També sabem el nivell de confort de moltes de les cases per la qualitat del llit, el nombre de matalassos i la qualitat dels teixits que hi havia, així com per la seva mida i el seu estat de conservació. Un inventari del final del segle XIV (doc. 33, de l'any 1393), ens descriu la cambra de la dona, que era situada precisament a prop de la cuina (“*En la cambra après la coyna, bon jau la dona*”); hi veiem nombrosos teixits molt envellits. Al costat d'aquest exemple, en canvi, d'altres posen de relleu el fet que, fins i tot en el moment de la mort de la persona que hi vivia, les coses es conservaven en bon estat: “*I lit de posts, bon lo dit defunt morí, ab sa màrfega bona e cócera e traversser, tot de fluxell*” (doc. 47, de l'any 1348).

Tenim un exemple, de l'any 1343, que ens permet de veure com, a més a més de la màrfega amb la palla, damunt del llit també hi anava un matalàs.

D'altra banda, com hem vist en parlar de les colgues, en algun inventari trobem com aquesta colga s'identifica amb el llit (doc. 20, de l'any 1385). En aquest mateix inventari trobem més d'un llit de posts, tots amb la seva màrfega i de vegades també amb algun matalàs.³⁴

Veiem com la màrfega forma part del parament del llit de posts al llarg del segle XIV. La màrfega, com hem vist en parlar de les colgues, normalment era plena de palla, com trobem en la documentació (per primer cop al doc. 36, de l'any 1393).³⁵ Al costat de la màrfega i del matalàs, la vànova i el travesser no podien faltar en gairebé cap llit. Amb la màrfega, el matalàs també esdevé un element més d'aquest parament. Veurem com era una màrfega més endavant, però ara volem destacar un inventari del final del segle XIV (doc. 27, de l'any 1391), que incorpora una peça de roba més al parament de llit: una *carpita vermeylla*, sobre la màrfega. A continuació, l'inventari fa una relació de la resta de roba de llit que hi havia juntament amb el matalàs. Assenyalem també que, en algun document, el llit de posts apareix sense cap màrfega (i només amb un matalàs, doc. 51, de l'any 1399). Estudiarem la *carpita* al capítol 12.

Els llits es podien trobar en molts dels espais de la casa, evidentment sobretot a la cambra més important, que feia de dormitori, però també en cambres més petites, com en el cas que estem comentant del document 51.

Al costat del llit de posts, que era el més freqüent, trobem citat en la documentació un *lit de cordes*³⁶ (any 1345) i d'un llit tornejat³⁷ (any 1345), per tant tots dos encara del segle XIV. El llit de cordes, com s'anomena en l'inventari de l'any 1345 (doc. 3), sembla que sostenia la màrfega a base

³⁴ Vegeu el capítol corresponent a la roba de llit per conèixer els tipus de matalassos (cap. 20). En el document núm. 20, de l'any 1385, es descriu un matalàs lleuger: “*Ítem, I matalaff leug<er>*”.

³⁵ Sac-llit o màrfega. Vegeu: Carme BATLLE I GALLART, “Guillem Emeric, jurista d'una família patricia de Barcelona (†1301)”, *Annuario de Estudios Medievales (AEM)*, núm. 37/2, 2007, p. 823-866.

³⁶ Llits de sogues: llit que tenia cordes per a sostenir la màrfega o matalàs. “*Un lit de sogues e II màrfegues*”, any 1387 (Santa Coloma de Queralt), “*Un lit de sogues ab sa màrfega plena de pales*”, any 1402 (al mateix arxiu). Vegeu: DCVB.

³⁷ En relació als llits de capitells i llits tornejats, vegeu: Eva PASCUAL, “El moble”, a *L'art gòtic a Catalunya. Arts de l'objecte*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2008, p. 293-321, en concret 318.

d'una retícula de cordes trenades.³⁸ A Lleida, Ferrer d'Eroles va comprar “*I lit ab cordes*” per 18 diners (un preu relativament baix si el comparem amb el dels altres llits). Sembla que les cordes del llit devien fer de suport d'un primer matalàs de palla trenada. Per sobre d'aquest matalàs hi poden anar un o dos matalassos més suaus i farcits de llana d'ovella, com els que existiren a Anglaterra al segle XVI.³⁹

Troblem el llit tornejat a mitjan del segle XIV, en l'inventari 2, de l'any 1345: “*I lit tornejat ab sa màrfega*”, que era per a la serventa. En aquest cas, damunt de la màrfega, no hi trobem pas el matalàs. La qualitat del matalàs i el nombre de matalassos que hi havia a les cases estava relacionat amb la riquesa que de la casa i amb la condició social del seu propietari. Es tracta de la cambra de la serventa de la casa. No sabem pas si aquest llit tornejat es pot relacionar amb els anomenats llits de capitells, que trobem documentats en altres llocs.⁴⁰

---

³⁸ Eva PASCUAL, “El moble...”, p. 318.

³⁹ Vegeu: William HARRISON, “Description of England, 1577”, a John WROUGHTON, *Tudor Bath. Life and strife in the “Little City” 1485-1603*, The Lansdown Press, Bath, 2006, p. 71.

⁴⁰ Eva PASCUAL, “El moble...”, p. 318. Vegeu, per exemple, el llit representat a l'escena del Naixement de sant Joan Baptista del pintor italià Domenico di Bartolo, c. 1440, retaule conservat a la Galleria Franchetti, Ca' d'Oro de Venècia (vegeu apartat dedicat a l'*estrado*).

LLITS																													
28																													
25																													
20																													
15																													
10																													
5																													
1																													
	1341-1350	1351-1360	1361-1370	1371-1380	1381-1390	1391-1400	1401-1410	1411-1420	1421-1430	1431-1440	1441-1450	1451-1460	1461-1470	1471-1480	1481-1490	1491-1500	1501-1510	1511-1520	1521-1530	1531-1540	1541-1550	1551-1560	1561-1570	1571-1580					

Aquest quadre ens il·lustra sobre el nombre de llits que trobem al llarg dels tres segles estudiats a les cases on es feren inventaris (i que després foren venuts als encants) i amb relació als documents estudiats. Com podem veure, el moment en què n'hi hagué més, a les cases i dins dels habitatges, fou precisament al segle XVI. Podem comparar aquest quadre amb el de les colgues, en què s'esdevingué el contrari.

Annex: els llits als inventaris i encants (anys 1353 – 1568)

Objecte: Llits	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Posts de lit	1343		1		
I lit de posts	1343		1	19 d.	
I lit e V po<s>ts ab sos peus	1345		2		Cambra major
I lit torneyat ab sa màrrega, I capçal	1345		2		Cambra de la serventa
I lit ab V po<s>ts e sos peus	1345		2		Cambra superior
I lit ab V po<s>ts e sos peus, I ^a màrrega, I banch	1345		2		Cambra
I lit de IIII po<s>ts ab sos peus, II fuyles, I banch	1345		2		Cambra inferior
I lit de posts	1345		2		
I lit de cordes	1345		2		
I lit ab corde	1345		3	18 d.	
I lit de posts	1345		3	6 sol., 1 d.	
I lit de posts	1345		3	6 sol.	
I lit de posts	1345		3	20 d.	
I bastó de lit	1345		3	1 d.	
I lit de posts	1345		3	3 s., 6 d.	
I lit de posts	1347		5	4 s., 6 d.	
I lit de posts, cum marfica et matalafo et coxinal e coxins po[cs] \sive travesser/ III e II flaçades e II parells de lançols d'estopa ol[dans], I drap de sardil blanch per a sobrelit, e I matalaf vert e [...]	1348		6		
I lit ab posts	1348		6		
Un lit de posts ab peus de colgua	1348		7	23 d.	
I lit de po<s>ts	1348		7	2 s., 10 d.	
Un lit de posts ab una màrregua, uns plomaça e un plomaç	1354		8		Cambra baixa
II petges de lit	1354		8		Estudi
II banchs de lit, ab alcunes post de lit	1354		9		Cuina
I lit de VI posts ab sos peus	1376		11		Cambra del tarrat
Un lit de posts	1376		12	5 s., 3 d.	
Un lit de posts, ab sa màrrega	1377		13		Recambra
II lits per a companys	1377		13		Celler major
I lit de la sagristia	1377		13		Celler major
I lit de la torre	1377		13		Celler major
I lit de posts, de poca valor, ab sa màrrega, de poca valor	1381		15		Cambra
I lit gran de posts, ab sa màrrega plena de p[alla]	1383		16		Cambra a prop l'estudi
[I lit de po]sts ab I ^a màrregaça	1383		16		Cambra
I lit de posts ab sa màrrega	1385		20		
Altre lit de posts, ab sa màrrega	1385		20		
Altre lit de posts, ab sa màrrega, ab son banch davant	1385		20		
VII posts de lit, en aquell matex lit	1385		20		Castell de Bellví
I esquan ⁴¹ de lit	1385		20		Recambra
[I lit] de post, ab màrrega	1386		21		Cambra
Un lit ab tres posts e dos banchs	1387		22		Cambra de la serventa
I lit de posts	1387		23	9 s. bar.	
I ^a açtora de lit, que sta ficada en la paret ⁴²	1387		24		Cambra
I lit de po<s>ts, ab sos banchs	1387		24		Casa johana
I lit ab dues ho tres postetes, poques, de pocha valor	1387		24		Cuina
I lit de posts de pocha valor	1388		25	3 s., 6 d.	

⁴¹ *Esca*n o escon.

⁴² És interessant l'existència d'aquesta estora de llit (per estar a sobre el llit o al peu del llit) que era penjada o ficada a la paret.

I lit de potsts[posts]	1388	25	3 s., 7 d.	
I lit] sens de posts	1388	26		Cuina
III posts de lit	1388	26		
I lit \ab VI/ posts \e sos peus	1391	27		Cambra
II coxinets blancs, de tenir el lit	1392	29		Cambra major
I lit de post ab sos peus, en lo qual ha set posts	1392	29		Saleta
I ^a màrrega en lo dit lit, plena de paylla	1392	29		Saleta
I arquibancaç que està damunt lo dit lit	1392	29		Saleta
I lit de post, ab VI posts de pocha valor, ab sos peus	1392	29		Cambreta
I banch que està davant lo lit, de pocha valor	1392	29		Cambreta
I lit de po<s>ts, ab sa màrregua, de pocha valor	1392	30	18 s., 6 d.	
Unes posts de lit	1392	30	4 s., 7 d.	
III ^e posts de lit que jayen en terra, que no y a peus	1393	33		Cambra del difunt
I drap vayrat de lit	1393	33		Cambra del difunt
I seti de fust, cordat a manera de lit ⁴³	1393	33		Estudi
I ^a stora redona e I ^a altra xicha, davant lo lit	1399	33		Cambra del difunt
I lit de posts, ço és, III ^e posts ab sos peus	1393	33		Cambra
I banch que està davant lo lit	1393	33		Cambra
I lit de posts, ço és, V posts de pocha valor e I ^a sen<c>era	1393	33		Cambra de la dona
I arquibancaç, que sta davant lo lit	1393	33		Cambra de la dona
Un lit \de posts/, ab dos banchs ⁴⁴	1393	34	3 s.	
I ^a altra estora, que estave davant lo lit	1393	34	4 s., 1 d.	
Unes cortines verts, que són V cortines de lit, [de parament]. ⁴⁵	1393	35		Cambra
I lit de posts \ab sos peges/, ab son banch encaxat.	1393	35		Cambra del difunt
I lit de posts ab sa màrrega	1393	35		Cambra de la dona
I lit de posts ab sos peus, en què ha IX posts bones	1393	36		Palau nou
I banch enquaixat, vell, davant lo lit	1394	37		Cambra del difunt
Lit de posts, de pocha valor, ab I ^a màrrega	1394	37		Cambreta
Lit de posts ab sos peus, en lo qual a V posts	1396	40		Cambra menor
I quadrat de pells de lit	1396	42		Cambra del difunt
En arqua que està prop lo lit	1396	42		Cambra del difunt
I lit de posts ab sa màrffega e I traversser he I troç de pell	1396	42		Cambreta damunt del celler
I altre lit de posts, ço és de tres posts amples	1396	42		Cambreta damunt del celler
I ^a altra post que està baix, en la entrada, que par que ere ⁴⁶ d'aquelles del dit lit	1396	42		Cambreta damunt del celler
I drap encerat, de porgar blat ⁴⁷ , e I lit de posts, de pocha valor, e II albardans, de poca valor	1396	43	10 s., 6 d.	
I lit de posts ab sa màrrega	1396	43	10 s., 6 d.	
I lit de posts, hon lo dit defunt morí, ab sa màrrega bona e cócera e traversser, tot de fluxell	1398	47		
Altre lit en aquella cambra metexa, de posts, ab sa màrrega de pocha valor e I matalaff, tot ⁴⁸ blanch, de pocha valor	1398	47		
I cobertor de stame<n>ya vert, sobre lo lit.				Cambra
Un sparver de lit ⁴⁹ , obrat a la porta, de tafatà ⁵⁰ , ab	1399	48		Cambra

⁴³ El Museu Egipci de Barcelona conserva un llit amb característiques molt semblants a la descripció d'aquest document (vegeu fig. 5.10).

⁴⁴ Al darrere deia: *ab posts*, ratllat. Segurament aquests banca eren a banda i banda del llit.

⁴⁵ Lectura molt difícil. Aquestes cortines es devien situar al voltant del llit, tal com trobem sovint representat als retaules gòtics.

⁴⁶ Lectura dubtosa.

⁴⁷ En aquest cas s'esmenta que aquest drap encerat no servia pas per a tapar una finestra (com si fos un vidre), ans era per a porgar blat.

⁴⁸ Deia: *ab listes*, ratllat.

grues				
I lit de posts, ab sa màrrega de paylla	1399		48	Recambra on és la privada
I lit de posts, sa màrrega, I matalaf	1399		48	Recambra
Una colga de IIII posts, clavades a dos peus de lit [...]	1399		48	Cuina sobirana
I cobertor vert, de lit	1399		49	35 s.
I lit de posts, ab una màrrega	1399		49	12 s.
I lit de posts, ab sa màrrega bona	1399		50	Cuina
I lit de posts	1399		50	Cuina
I lit de postaces	1399		51	Cambreta
I lit de posts, ço és II banchs e V posts	1399		53	7 s., 4 d.
I arquibanch davant lo lit	1401		55	Cambra
Uns scans de lit, ab \duas/ portas, a manera de posts	1401		55	Cambreta
I altre banch davant lo lit	1402		57	
Iª cortina de diverses colós, que estada ⁵¹ a la paret del lit	1403		58	Cambra del difunt
I lit ab VI posts, ab sos peus e ab se màrrega de canamiç	1403		58	Cambra major
I lit ab ses posts, ab sos peus e ab una màrrega e ab I banch	1403		58	Cambra
I lit de posts de pi, ço és, V posts ab II capçals sive peus del dit lit.	1403	Pi	58	Cambra
Un lit de posts, en què a VI posts, ab sa màrrega, ab dos banchs	1403		59	Recambra
I lit de posts, ab sa màrrega plena de paylla	1403		60	15 sol.
Un lit de posts, ab sa màrrega ⁵² , ab sis posts e dos banchs del lit matex	1408		62	Cambra del difunt
Lit	1419		64	1 s.
Un cobertor de lit vermell, de poca valor				Cambra de la entrada del celler
Un lit de posts, ab sa màrrega plena de palla, ben dolenta	1441		65	Cambra
Un sobrecell blanch, ab frangeta blanca, qui stava damunt lo lit.				Cambra
Un banch al costat del lit, devers la paret	1441		65	Cambra
Un arquibanch de noguer, qui sta davant lo lit, en la dita cambra, sens sa clau, lo qual és buyt	1441	Noguer	65	Cambra
Un lit de posts, sense màrrega	1441		65	Recambra
En la cambra costa ⁵³ la cuhina, en què ha un lit de posts ab sa màrrega, alcóçera e coxinals	1441		65	Cambra
Un lit sense banchs, de posts, ab una màrrega dolenta, una alcóçera e son coxinal, e un troç de façada blanca	1441		65	Cambra
Un lit de posts ab sa màrrega	1460		70	Cambra a prop la cuina
Hun lit de posts, en què ha VI posts e petges	1460		71	31 s., 5 d. Sala
Ffonch venuda la dita màrregua, ab lo prop dit lit e ab aquell preu compresa	1460		71	Sala
Hun lit de posts de pi, que són V posts ab sos petges	1460	Pi	71	16 s., 6 d. Sala
Fonch venuda la dita màrregua, ab lo lit damunt dit	1460		71	Sala

⁴⁹ Repetit una segona vegada. No sabem com devia ésser aquest esparver de lilit. Certament no és probable que fos un ocell, més aviat cal relacionar-lo amb l'esment de les grues (peça de ferro o de fusta giratòria, fixada a la paret [de vegades de la xemeneia], que serveix per a penjar-hi objectes [per exemple els clemàstecs]. DCVB). De fet, els estornells (a part d'ésser un ocell) també eren uns bastons que servien per a penjar-hi botifarres i altres aliments.

⁵⁰ Tafetà: tela o cinta de seda. DCVB.

⁵¹ Segurament: *està*.

⁵² Sic. Màrrega.

⁵³ Usat com a preposició: 'al costat de', 'a la vora de'. DCVB.

Altra vànova, ab fulles de llor, ab la sotana de canamiç cru, gran e ben complida, axí com la dessús, per a tot lit	1460		71		Sala
Lits	1460		72		
Als peus del lit, un archibanch de pi, tanquat ab sa clau, e, ubert	1461	Pi	73		
Hun lit de posts, gran, ab sa màrfeга	1462		75		Cambra
Hun arquibanch davant lo lit	1462		75		Cambra
Hun lit de màrfeга, en lo qual havia hun matalaf, una cócera, hun traveser ab lana, hun parell de lançols de tres teles, una flaçada blanca, cardada, una flaçada blava, ab lestes blanques, blaves e verdes	1462		76		Cambra
Hun «Decret», lo qual fonch trobat als peus del lit, daval lo matalaf, lo qual és bel «Decret», cubert de vermell, ab cantoneres, tres gafets, hun trencat	1462		76		Cambra
Pos que paguí al portador del lit, lo qual portà Glamonot, hun sou ... I ss.	1462		78		
Hun lit de posts, ab sa màrfeга bona	1463		79		Cambra del difunt
Hun lit de posts nou, ab sa màrfeга nova, ple de palla nova	1463		79		Cambra del difunt
Hun stradó davant lo lit, nou, ab son banch, ab tres quaxons,	1463		79		Cambra del difunt
Hun lit de posts, de repòs ⁵⁴	1463		79		Cambra del difunt
Hun vanovó de lit de repòs	1463		79		Cambra del difunt
Hun lit de posts ab sa màrfeга	1463		79		Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab sos peges, e hun banch	1463		79		Cambra de la dona
Hun lit de posts, ab sos peges, e hun feristol	1463		80	5 s., 8 d.	
Cinch posts de lit, ab hun rem	1463		80	3 s., 6 d.	
Hun lit de posts, ab sa màrfeга plena de palla			80	25 s.	
Hun lit ab màrfeга sotil	1463		80	14 s.	
Hun lit de posts, ab sa màrfeга plena de palya	1463		81		Cambra del difunt
Hun banquet, detràs lo lit	1463		81		Cambra del difunt
Dos lensols de stopa, stan en parament del dit lit	1463		81		Cambra de la cuina
Hun sobrecel, damunt lo lit, groch e vert	1463		81		Cambra de la cuina
Hun cubertor de lit, de tela grossa, la una part blava e la sotana vermelya.					Estudi del difunt
Un llit de posts ab dos banchs; són cinch posts	1463		82		Cambra
Dos pellots per a llit.	1463		82		Cambreta
Altre pellot de llit, a*n Matheu d'Oms, fuster de Leyda	1463		82	9 s.	
Un strado gran, de llit	1463		83	30 s.	
Hun lit de posts, ab sa màrfeга	1464		88		
Hun lits de posts, ab [hu]na màrfeга dolenta e hun sobrepall oldà	1464		89	6 s.	
Huna caxa \que sta davant lo lit	1464		90		Cambra de la sala
Hun lit de posts, ab sa màrfeга	1464		90		Cambra de la sala
Hun litaç de posts, ab hun borraç davant lo lit	1464		90		Cambra
Hun banch de lit	1472		96		Cambreta del cap de la sala
Un lit de posts, ab sa màrfeга, ab palla, sotil e squexada	1472		96		Cambra del difunt
Un banch o strado davant lo lit, de pi, envasat. ⁵⁵	1472	Pi	96		Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab sa màrfeга francesa	1474		97		Cambra del difunt
Dos banchs enquaxats, lo hu davant lo lit, l'altre als peus	1474		97		Cambra del difunt
Hun banch detràs lo lit	1474		97		Cambra del difunt
Una màrfeга, ab les posts e petges ⁵⁶ del lit, e hun banch detràs	1474		98	25 s.	
Hun lit o colga ab canyís ⁵⁷ , en què ha flaçada	1478		99		Cambra

⁵⁴ Al darrer terç del segle XV es van difondre els "llits de repòs", a parer de J. V. García Marsilla, semblant al *letuccio* italià. Vegeu, J. V. GARCÍA MARSILLA, "La vida de las cosas...", p. 18.

⁵⁵ Envasat: amb una "vasa" o base.

⁵⁶ Dubtós, però probable.

blanquinosa e una altra burella, ab listes blaves, e dos lançols de stopa, quiscú de tres teles				
Hun lit de posts, ab sa màrfega, en què ha dues flaçades obra de Aragó, blanques, e hun cubertor vermell.	1478		99	Cambra
Hun lit de po<s>ts, petges \de pi/ e màrfega	1478	Pi	100	16 s., 6 d.
Hun lit de posts ab sa màrfegua	1481		101	Cambra del difunt
Hun banch, davant lo lit	1481		101	Cambra del difunt
Dos banchs de lit.	1481		102	Sala
Tres posts de lit, ab dues portes de lit	1481		102	Sala
Un lit de posts, ab sa màrfega, ab dos matalaços desfets e travesser	1481		102	Cambra en la sala
Hun cobertor de lit, listat de burell e blau, e baix forrat de tella vermella	1481		102	Cambra en la sala
Cinch cortines blaves de lit, ab senyals <de> castells e ones, sotills; los senya<l>s sobrepossats; e dues tovalloles	1481		102	Cambra en la sala
Cubertor de lit, listat de blanch e burell, sotill	1481		102	Cambra en la sala
Un lit de posts, ab sa màrfega, ab un matalaç, ab listes blaves e blanques, e dos travesés	1481		102	Cambra a prop del sobrecell
Un banch, enquaxat davant lo lit, vell	1481		102	Cambra a prop del sobrecell
Hun pelot de lit, petit, de moltons.	1481		102	Cambra a prop del sobrecell
Hun lit de posts, ab sos banch, en lo qual ha ses posts d'àlber	1482	Àlber	103	Cambra gran de la saleta
Hun banch, enquaxat davant lo lit	1482		103	Cambra gran de la saleta
Hun lit de repòs, ab sos banchs, e son tres posts	1482		103	Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab sos banchs; són cinch posts d'àlber	1482	Àlber	103	Cambra del difunt
Hun estrado ab sos quaxons, davant lo lit, d'àlber, ab son peu	1482	Àlber	103	Cambra del difunt
Hun lit de barres, ab sa màrfegua, ab son davantlit, oldà	1482		103	Cambra a prop de la finestra
Hun cubertor de lit, vermell e blau	1482		103	Cambra a prop de la finestra
Dos banchs, per a seure entorn lo lit	1482		103	Cambra a prop de la finestra
Hun lit de po<s>ts ab sa màrfega e matalaç	1482		105	Cambra pujant de la cuina
Hun banch davant lo lit	1482		105	Cambra puyant de la cuyna
Hun lit de posts, ab sa màrfega, e una borraça sobre la màrfega	1482		105	Cambra de la sala
Hun banch davant lo lit	1482		105	Cambra de la sala
Hun lit de posts, ab sa màrfega e hun lençol de stopa de dues teles e una flaçada dolenta	1482		105	Entrada
Hun lit de posts ab màrfega, ab un matala[ç] blanc e travesser de ploma, hun parell de lançols, una flaçada cardada, blanca, amprada	1482		106	
Hun cubertor foradat, pintat, ab hun banquet davant lo lit	1482		106	
Hun cubertot de lit, ab cuberta groga, dorat, tot squinçat	1482		106	
Un lit de posts, ab sa màrfega e hun banch davant lo lit	1482		106	20 s.
Una màrfegua ab lit de po<s>ts	1482		107	18 s.
Hun lit de postetes	1483		108	Terradet
Hun lit de colga, una marfegueta de sterliç, dos trespontins, hun coxinal, hun parell de lançolls e dues vanovetes e una cayxeta petita	1483		108	Cambra del difunt

⁵⁷ Canyís: conjunt de canyes o de vergues entrelligades paral·lelament i reforçades amb bastons travessers. DCVB.

Hun matalafaç petit, per a lit de repòs, tot blanch	1483		109		Cambra del difunt
Altre matalaf groch e burell, sobre lo lit hon jahia dit deffunt	1483		109		Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab sa màrfegua	1483		109		Cambra del difunt
Quatre peces de cortines raxades ⁵⁸ , per a llit	1483		109		Cambra del difunt
Hun lit de repòs, ab sa màrfega.	1483		109		Recambra
Hun cubertor de lit, vermell e blau	1483		109		Recambra
Hun lit de posts de àlber, ab sos petges, hon ha sis peces de posts	1483	Àlber	110		Recambra
Cinc posts de lits, sobre dos banchs	1483		110		Recambra
Hun ar<qu>ibanch als peus del lit	1483		110		Cambra del difunt
Hun pellot oldà, sobre lo lit	1483		110		Cambra del difunt
Un arquibanch davant lo lit	1483		110		Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab sos petges	1483		110		Cambra del difunt
Hun lit de posts	1483		113	8 s.	
Hun lit de posts				10 s.	
Hun cubertor de tela vermella e blava, per a lit	1484		114	45 s.	
Hun lit de posts, ab màrfega ben dolenta	1484		114	12 s.	
Hun lit de repòs, ab hun exaló grog e hun altre vermell, ab sa màrffega	1487		116		Cambra
Hun lit de posts, ab sa màrffega e hun travesser e hun papalló de tela, ab ffranga blanca	1487		116		Recambra
Littet de repòs, ab hunes carruches ⁵⁹ , huna marffegueta e huna fflaçada, tota blanca	1487		116		Recambra
Huns caxons <que> estaven davant lo lit	1488		117		Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab dos banchs e cinch posts d'àlber	1488	Àlber	117		Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab dos banchs e cinch posts, ab sa màrfega francesa, ab hun travesser dolent, de ploma	1488		117		Cambra de la sala
Dos banchs dolents, entorn del lit	1488		117		Cambra de la sala
Hun lit de repòs, enquaxat	1488		117		Estudi
Dos matalafs sobre lo dit lit	1488		117		Estudi
Hun lit de repòs	1488		118	14 s.	
Hun lit de posts, ab sos banchs	1488		118	11 s.	
Hun lit de posts, ço és, cinch posts e dos banchs, ab sa màrfega francesa	1488		118	12 s., 4 d., 26 s., 6 d.	
Hun lit de posts ab una màrfequa	1492		120		Cambra del difunt
Hun pelot ⁶⁰ de lit	1492		120		Cambra del difunt
Hun cobertor de lit, la coberta de cendat blau e la sotana de tela blava e groga.	1492		120		Cambra del difunt
Hun pelot de lit	1492		121	13 s.	
Una màrfega, posts e banchs, del lit de la cambra	1492		121	20 s.	
Dos banchs de lit, sense petges	1492		121	3 s.	
Hun lit enquaxat vermell, ab una màrfega plena de palla, ab tres matal<a>fs plens de lana	1500		123		Cambra del difunt
Dos escalfadós, lo hu bo, l'altre trenquat, per a lits	1500		123		Entrada de la cambra
Hun lit ab ses posts e dos banchs	1500		123		Sala
Hun lit de posts, ab sa màrfega plena de pala, ab cinch po<s>ts y dos banchs	1504		125		Cambra
Hun stradó, que stave en la dita cambra davant lo lit, ab tres caxons	1504		125		Cambra
Altra caxa, foren trobades les coses següents, als peus del lit	1504		125		Cambra

⁵⁸ Devien ésser reixades.

⁵⁹ Carrutxes: molt probablement amb el significat de caminadors, caixa de fusta amb quatre rodetes, dins la qual posen un infant menut perquè aprengui de caminar. DCVB. Hi dedicarem un apartat, a parlar de les seves característiques.

⁶⁰ Pellot: una mena de pellissa. En un document de l'any 1306: "*Que pugen portar en lo peylot e'n lo cot e flotxes e garnatxes*". DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Hun cofre al cap del lit	1504		125	Cambra del difunt
Una vànova prima, petita, de lit de repòs, sotana y cuberta de lenç comú	1504		125	Cambra del difunt
Hun lit hon morí lo dit defunt, ab dos banchs y quatre po<s>ts	1504		125	Cambra del difunt
Hun lit de posts dolent, ab dos banchs y quatre taules	1504		125	Cambra
Unes po<s>ts de lit	1504		125	Botigueta
Quatre po<s>ts de lits	1504		126	2 s.
Dos banchs de lit e hun altre banch	1504		126	1 s., 8 d.
Hun lit de posts, ab los banchs	1504		126	10 s.
Hun coxinal del lit hon morí	1504		126	10 s.
Hun lit de posts, ab la màrfegua	1504		126	10 s.
Post de hun lit	1504		126	
Unes posts de lit de strado	1504		126	5 s.
Hun artibanch, davant lo lit	1506		127	
Hun lit de posts ab sa màrfegua y tres matalafs	1507		128	Cambra del difunt
Hun cubertor de pel ⁶¹ , per al lit	1507		128	Cambra del difunt
Hun lit de po<s>ts, ab sos banchs	1507		128	Cambra de la tia
Hun lit ab ses po<s>ts e bancs	1507		128	Cambra
Quatre po<s>ts de lits	1507		128	Cambra
Hun lit de posts, ab sis po<s>ts, ab dos banchs	1507		128	Cambres de la sala
Hun altre lit, ab quatre po<s>ts	1507	Pi	128	Cambra
Dos banchs nous, petits, de lit	1507		128	Cambra
Una caxeta, davant lo lit, en lo estudi	1509		130	Estudi
Hun lit de posts, ab sa màrfega, dos matalaços e hun travesser e hun coxí de fluxell	1509		130	Estudi
Hun lit de posts, ab sa màrfega plena de palla	1509		130	Cambra del difunt
Hun papalló blanch, sobre lo lit	1509		130	Cambra del difunt
Hun estrado davant lo lit	1509		130	Cambra del difunt
Altre strado, davant lo lit	1510		131	Cambra del difunt
Hun lit ab ses po<s>ts, màrfega, ab dos matalaços	1510		131	Cambra del difunt
Hun lit ab ses po<s>ts y màrfega y dos matalaços, tots blanchs	1510		131	Cambra davant l'estudi
Una caxa ab penyores, desús lo lit	1510		131	Cambra davant l'estudi
Hun lit, ab ses po<s>ts y màrfega y matalaç	1510		131	Cambreta del caragol
Hun lit ab sa màrfegua, dos lançols de stopa y una flaçada dolenta	1510		131	Botiga
Hun lit ab ses pots, màrfega y tres coxins, dos matalaços y hun parel de lançols de tramat	1510		131	Cambra de la cuina pintada
Hun banc de lit bo	1518	Pi	133	Entrada
Hun lit, en lo qual y avie quatre posts de àlber y dos banchs	1518	Àlber	133	Cambra a prop la xemeneia
En lo lit avie huna màrfegua y hun matalàs	1518		133	Recambra
Lo lit, que y avie quatre po<s>ts y dos banchs	1518	Àlber	133	Cambra
Deïns lo lit, avie hun parel de tapins leonats, dolents	1518		133	Cambra del mig
Lo lit. Quatre posts y dos banchs	1518	Pi	133	Cambra de d'alt
Tres matalasos de dit lit.	1518	Pi	133	Cambra de d'alt
Banqual de entorn del lit	1518		133	Cambra
Dos banchs de lit	1518	Pi	133	Cambra de la Devesa
Dos coyxinets de lit	1518	Pi	133	Cambra de la Devesa
Hun lit, quatre posts	1518		133	Cambra de l'algorfa
Dos banchs del lit	1518	Pi	133	Cambra de la senyora
Quatre posts del lit	1518	Pi	133	Recambra de la cambra de la senyora

⁶¹ No és pas sorprenent que damunt del llit hi hagués un cobertor fet amb pells, atès que quan morí el canonge era el mes de febrer.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Dos banchs del lit, de pi	1518	Pi	133	Recambra de la cambra de la senyora
Dos coixins larchs, del domàs matex, per al lit, ab ffranges d'or y de seda				Cambra damunt la de la senyora
Hun lit, ab quatre posts y huna màrfege y huna flassada dolenta y hun travesser	1518		134	
Dos lits	1518		134	Cambra en la sala
En la hun <lit>, quatre matalaços y huna màrfege y dos banchs, cinc posts y huna flassada mig usada, cardada, y hun travesser y dos lansols de tramet	1518		134	Cambra en la sala
En l'altre lit, un cortinatge rexta, ja dolent, y una màrfege y dos banchs y cinc posts.	1518		134	Cambra en la sala
Un lit, ab sa màrfege y dos banchs y cinc posts y hun matalaf y un travesser	1518		134	Cambra
Hun altre lit, ab dos banchs y cinc posts y una màrfege y huna alcóssera de ploma, ja servida	1518		134	Cambra
Lo llit encaixat, hont lo dit don Diomedes Ladró, de present detengut de malaltia, jahia, ab sa màrfege plena de palla y dos matalafs de bona lana, fina, de tela, ab son parell de lansols de \tres teles/ ⁶² y una flassada cardada y barrada, de barres negres	1518		135	Cambra del difunt
Hun drap de dol negre, sobre lo dit llit	1518		135	Cambra del difunt
Una caixa plana, de àlber, lisa, ab son pany y clau; stava davant lo dit llit	1518	Àlber	135	Cambra del difunt
Hun lit de mossos ab sa flassada y dos lansols y màrfege e hun travesser <de> stopa, ple de palla	1518		135	Cambra del cargol
Lit encaixat, ab tres fexes ⁶³ de tall de fusta, listes vert, ab armes de dit senyor	1518		135	Cambra nova
Hun lit encaixat de fusta, groch, ab sa màrfege e flassada cardada, e matalaff e dos lansols de bri de cànem	1518	Fusta	135	Recambreta
Hun lit encaixat, groch, \ab dos matalaffs/ y la màrfege bona, nova, y hun cofre e mig-coffre [...]	1518		135	Cambra del mig del passatge
Hun lit gran, ab sa màrfege bona, casi nova, ab sos caxons a l'entorn, ab letres blanques; és antich y de la casa; és lit que hi poden dormir més de vint persones	1518		135	Cambra de parament
Primo, dues cortines de lit, blanques ab son sobrecel	1521		137	Cambra del difunt
Un lit \de posts y màrfege/, tres matalaços, un davantlit, una flaçada vella, una vànova, dos lançols, dos coixins y una coxinera	1521		137	Cambra del difunt
Un troç de tela de lit	1521		137	Cambra a prop l'estudi
Un lit de posts, ab sa màrfege	1521		137	Cambra a prop l'estudi
Un lit ab posts y banchs y màrfege, un matalaç y un coxí	1521		137	Cambra de la tia
Un lit de posts y banchs	1521		137	Cambra de l'algorfa
Un lit de posts	1522		138	7 s.
Lit de posts y banchs vermell	1522		138	10 s.
Un lit de posts, ço és, màrfege, un mathalaff, dos lançols oldans, una flaçada blanca, oldana	1522		140	Cambra dins la sala
Un lit de posts y banchs, una màrfege, dos mathalaços	1522		140	Cambra del difunt
Un lit de posts y banchs, una màrfege, un matalaff e una flaçada pardilla	1522		140	Recambra
Un scalfadoret de lit	1522		140	Cuina
Dos posts de lit	1522		140	Cuina
Un lit, ab banchs y posts, tres matalaços y una fillola. ⁶⁴	1523		141	Cambra del difunt

⁶² Al davant: *tela*, sense ratllar.

⁶³ Lectura dubtosa. Potser faixes: les parts del llit que van subjectes als pilars. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Un lit de po<s>ts y banchs	1527		143	Cambra
Dos lits	1527		143	Instàncies altes
Un cubertor de lit, de saya vermella.	1527		143	Estudi
Un lit de posts, ab tres matalaços, una vànova e un bancal	1527		143	Recambra de l'estudi
Un banch de fust de tres peus y tres po<s>ts de lit.	1529		144	Sala
Un lit de po<s>ts ab una màrfeba bona y dos matalafs bons	1529		144	Cambra del difunt
Un lit de po<s>ts y una màrfeba, bo	1529		144	Cambra de la tia
Un lit de posts, ab sa màrfeba, y dos banchs	1529		144	Cambra de dalt
Un lit de posts	1529		145	Recambra
Un lit de posts	1529		145	Cambra de fora
Un lit \de/ posts y màrfeba y dos matalafaços, ya usats, y un lançol y dues flaçades, ya usades, y un coyxi per capçal. ⁶⁵	1529		145	Cambra
Un lit de posts ab sos banchs	1529		145	Cambra de la carrera
Un scalfador, per scalfar lo lit	1529		145	Cambra de la carrera
Un lit de potsts ⁶⁶ , ab sa màrfeba y un matalaf	1529		145	Cambra a prop la cuina
Hun lit de posts, ab sa màrfeba y un travescer de fluxel	1529		145	Cambra
Un lit de posts, a<b> sa màrfeba y banchs	1529		145	Cambra
Tres matalafs; heren del lit del deffunt.	1529		145	Cambra
Un lit de posts, ab una màrfeba ussada	1529		146	Cambra
Un llit de posts, màrfeba, matalaff e dos flaçades	1529		146	Cambra
Un lit de posts, ab una màrfeba feta com matalaff	1529		146	Cambra del difunt
Un lit de po<s>ts, ab sos petges	1529		146	Cambra de la sala
Un lit de posts ab sa màrfeba	1536		148	Cambra del difunt
Banchs de lit y una post	1536		148	Recambra
Hun lit de posts, una màrfeba y hun matalaf y una flaçada y hun lansol dolent.	1536		148	Cambra de la tia
Hun llit de posts y banchs	1539		149	Botiga
Hun llit de posts y banchs			149	Cambra a prop l'estable
Hun llit ab dos banchs y V posts	1539		149	Recambra de l'estudi
Hun llit de posts y banchs	1539		149	Recambra
Un llit de camp, de fusta de noguer, ab ses barres de ferre y posts	1539	Noguer	149	Recambra de la saleta
Trobam un llit de posts y banchs	1539		149	Cambra de la tia
Hun llit de camp, de fusta de noguer, obrat de fullatge, desfet	1539	Noguer	149	Algorfa
I llit de posts y banchs, de àlber, desfet	1539	Àlber	149	Algorfa
I altre llit de posts y banchs	1539	Pi	149	Algorfa
Un lit ab sos banchs y posts de àlbe<r>, ab una alcósera y tres matalassos de lana bona, ja algun tant servits	1545	Àlber	150	Cambra dins l'estudi
Un lit de posts de àlbe<r>, ab sos banchs	1545	Àlber	150	Recambra
Dues barres de lit de corda	1545		150	Recambreta
Uns alembins y una copa y un scalfador de aram, per a scalfar lo lit	1545		150	Sala gran
Un lit ab ses posts y banchs	1545		150	Cambra pintada de la sala
Un lit de camp, ab dos matalassos y una alcósera	1545		150	Cambra entrant en la sala
Hun lit de [camp] ⁶⁷ , ab tres matalassos bons	1545		150	Cambra de la sala
Dos matalafs ab hun lit de po<s>ts hi banc.	a1550		151	Rebost

⁶⁴ Fillola: matalasset que es posa entre dos matalassos grans per evitar que es formi un clot i per donar més comoditat al qui hi ha de jeure. En un document valencià de l'any 1517: "*Tres matalafs blancs plens de llana castellana ab una fillola*"; en un document del 1558: "*Pagí al matalasser per 7 matalassos y dos filloles*". DCVB. Hi dedicarem un apartat més endavant.

⁶⁵ Com fem sempre, hem normalitzat l'ús de la "ç", per exemple en *lançol*, *flaçades* o *capçal*.

⁶⁶ Sic. *Posts*.

⁶⁷ Hi ha una taca.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Un parament ja servit, per lo lit.	a1550	151		Cambra de dalt
Un lit de po<s>ts, ab màrfega.	a1550	151		Cambra
Un lit de posts, ço és, dos banchs y quatre posts	1550	152		Cambra
Un lit de posts, ço és, dos banchs y cinch posts	1550	152		Pastador o rebost
Un lit de posts, ço és, dos banchs y cinch posts	1550	152		Cambra del difunt
Un llit de posts, \ab/ dos banchs y set posts	1550	152		Cambra del cantó
Un lit de posts ab tres matalaffs	1550	153	114 s., 6 d.	
Tres matalaffs y un lit de post	1550	153	86 s.	
Uns banchs de llit	1550	153		
Un llit ab posts y banchs, ab una màrfega, un matalaff, un travesser, dos llançols de llens, molt usats, un exeló y una flassada blanca, pèl rasa ⁶⁸	1552	154		Cambra del difunt
Un bassí de terra, sota lo llit	1552	154		Cambra del difunt
Devall lo llit, dos parells de borseguins de cordovà, oldans		154		Cambra del difunt
Un llit de bancs y posts, ab una màrfega, un matalaff, dos llansols de stopa, dos flassades, una blanca, llistada, y altra blava, tot ⁶⁹ dolent	1552	154		Cambra
Tres o quatre posts de llit	1552	154		Cambra
Un llit de banchs y posts velles, ab una màrfega, una borrassa	1552	156		Cambra de la tia
Un llit de banchs y posts, ab una màrfega, un devantllit	1552	156		Cambra del difunt
Un escalfador de llit, de aram	1552	156		Cambra del difunt
Un llit de banchs y posts, ab una màrfega, una flassada blanca y dos llançols de estopa ⁷⁰	1552	156		Cambra
Un lit de post	1552	157	6 s.	
Un altre lit de post y màrfega	1552	157		
Un altre lit de post	1552	157	6 s.	
Un lit de banchs y posts	1552	157	6 s.	
Un lit de posts y banchs	1552	157	2 s., 6 d.	
Un llit de camp, ab quatre matalaffs de llana bona	1556	158		Cambra del difunt
Sis pesses de guarnició de llit, de ret sobreposat, que encara no eren acabades	1556	158		Cambra del difunt
Un lit de banchs y posts, ab màrfega, un matalaff, dos llansols, una flassada blanca, dolenta, un davantllit y dos coxins de ploma, bons, sens coxineres	1556	158		Cambra blanca
Un llit de posts y banchs, ab tres matalaffs, dos llansols de stopa y un sobrellit de pèl de boch	1556	158		Cambra
Dos trossos de cortinatge de llit, de ret, part sobreposat y part per sobreposar	1556	158		Cambra
Un lit de po<s>ts	1556	159	9 s., 6 d.	
Un llit de camp	1556	159	2 ll., 1 s.	
Un llit de banchs y posts, ab una màrfega, tres matalasscs de llana bona, bons, una flassada cardada, dos coxins ab ses coxineres de llens, un devantllit llistat, guarnit de franja, y un pavalló ab sa camiseta, de llens prim, guarnit de flocadura blanca, ab son pom	1559	160		Cambra del difunt
Un llit, ço és, dos banchs y tres posts dolentes y un coxinet	1559	160		Pastador
Un llit de posts y banchs ab una màrfega, dos matalassos de llana, dos llançols de stopa, dos sobrellits llistats, dos coxins de fluxell, ab ses coxineres de llens, la una bona y l'altra dolenta	1559	160		Cambra dels mosets
Un llit de posts, ço és, dos banchs y sinch posts de pi, bo	1559	Pi	160	Cambres
Un llit de banchs y posts, ab tres matalafs de llana bona y una alcóssera	1559	161		Cambra del difunt
Tres poms daurats, de llit de camp	1559	161		Cambra del difunt

⁶⁸ Al darrere: y un davantllit, ratllat.

⁶⁹ Al davant: y un sobrellit, ratllat.

⁷⁰ Al darrere: y un coixí, ratllat.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Unes barres de llit de camp, de ferro, y altres de fust.	1559		161		Cambra del difunt
Un escalfallit de aram. ⁷¹	1559		161		Cambra del difunt
Un llit de banchs y posts, ab dos matalafs de llana, una alcóssera, un parell de llançols de cànem, dos flassades blanques, tres coxins y un travesser; diu dita madò Ysabet que té en casa de dit defunct un llit, ço és, banchs y posts, un matalaff, una màrfega, quatre llançols, un coxí y un travesser y una flassada.	1559		161		Cambra
Un cortinatje de tela, per a llit de camp, entretallat, ab ses flocadures blanques, que són quatre cortines, un sobre-sel, quatre tovalloles y un devantllit ⁷²	1559		161		Cambra
Un llit de posts y banchs, ab tres matalaffs de llana, un parell de llançols de lenç, quatre flassades blanques, les tres pèl-rases, l'altra bona, y sis coxins de fluxell, los sinch grans y lo hu xich, sens coxineres	1559		161		Cambra de mig
Un llit de banchs y posts, ab tres matalaffs de llana, un parell de llançols de stopa, dues flassades, la una vermella y l'altra blancha, un travesser y un coxí ab sa coxineres, de llenç, dolenta, y un devantllit de tela de llançol dolent, de aquest llit	1559		161		Recambra
Dix dit mossèn Perot que no y havia de casa sinó un matalaff cubert de stopa, los dits llançols y lo devantllit, y que lo més avant de dit llit és seu					Recambra
Un llit de posts y banchs, ab una màrfega y un matalaff, dos coxins sens coxineres y una taleca e un llançol de stopa, un sobrellit y uns flassada blanca e una borraça	1559		161		Gorfa del passet
Un llit de post y banchs	1559		161		Cambra del carbó
Un llit de camp ⁷³ y partida de altre, de àlber y noguer	1559	Àlber/noguer	161		Celler del vi blanc
Dos banchs de llit, ab sos petges	1562		162		Cambra
Un llit de posts y banchs, ab sa màrfega, un matalaf, dos llançols de stopa, dos sobrellits usats y un coxí de fluxell	1562		162		Cambra de la tia
Tres posts de llit	1562		162		Cambra de la tia
Un llit de posts y banchs, ab sa màrfega y dos matalaffs de llana bona	1562		162		Recambra
Una cortina entorn del llit, de llistes blanques y verdes, molt usada	1562		162		Recambra
Un llit de posts y banchs de pi, ab tres matalafs de llana ⁷⁴ , dos llançols de li, quatre coxins, dues flassades blanques bones y un davantllit llistat dolent, [ab] son pavalló y camiseta de li, guarnit de franja	1562	Pi	162		Cambra del difunt
Un escalfallit de aram	1562		162		
Quatre matalasos, quasi nous, ab son llit de posts	1562		163	160 s.	
Un parament de llit, listat de blau y blanch	1562		163	12 s.	
Un llit de posts y banchs, ab tres matalaffs de bona llana, bons, dos coxins ab ses coxineres de llenç, ja oldanes, y un devantllit de filampua, llistat de blau	1562		164		Cambra del difunt
Un escalfallit	1562		164		Cambra de la cuina
Un llit de roba, ço és, posts y banchs	1562		165		
Un llit de posts y banchs, ab un<s> pilaret<s> ficats en los banchs, sens guarnició, en lo qual	1563		168		Cambra del difunt

⁷¹ Escalfallit. En un document del segle XVI: "*Escalfallits d'aram ab un mànecl*". DCVB.

⁷² És interessant i aclaridora la descripció de les robes (cortines, tovalloles i davantllit) que hi havia al voltant i a sobre d'un llit.

⁷³ Lectura molt dubtosa.

⁷⁴ Darrere diu: *bona*, ratllat al damunt.

havie dos matalaffs, una màrfega, dos llansols de stopa prima, dues flasades, la una blanca, l'altra vermella, dos coxins ab coxina y un davantllit comú				
Un llit de posts y blanchs ⁷⁵	1563	168		Cambra
Un scalfador de llit, de aram	1563	168		Cuína
Un llit, ço és, colga, un matalaff, dos llansols de stopa, un sobrellit blanch, un coxí	1563	168		Cambreta de la tia
Quatre posts de llit	1563	168		Cambra
Quatre barretes de fusta, de guarniment de llit	1563	168		Cambra
Un scalfador per a scalfar lo llit, de aram	1563	169	9 s.	
Quatre barres per a un llit	1563	169	2 s., 2d.	
Un llit de camp	1563	169	13 s.	
Un travesser de llit	1563	169	6 s., 4 d.	
Un llit de posts y blanchs	1563	169	6 s.	
Un llit de posts y blanchs	1563	169	5 s.	
Un llit de camp, sense roba	1563	170		Cambra
Set postetes, de llit de camp	1563	170		Cambreta o guarda-roba
Un llit de blanchs y posts, ab sa màrfega y dos matalaffs y un travesser	1563	170		Cambra
Un llit de posts, ço és dos blanchs y quatre taules	1563	170		Cambra
Un llit baxet, a modo de llit de camp, sobre lo qual hi havie un sobrellit	1563	170		Cambra de la tia
Un llit de blanchs y posts	1563	171		Recambra
Un llit de posts y blanchs	1563	171		Cambra a prop del perxe
Un llit de blanchs y posts	1563	172	13 s., 2 d.	
Un llit de posts	1563	172	10 s.	
Dos blanchs y sinch posts de llit, dolents	1563	172	6 s.	
Un llit de blanchs y posts molt dolent	1563	172	5 s.	
Un llit de blanchs y posts, ab una màrfega	1563	173	31 s.	
Un llit xich	1563	173		
Llit de camp	1563	175	20 s.	
Quatre posts de llit	1564	176		
Un llit de posts y blanchs, ab sa màrfega, un matalaff dolent, tres coxins, un llançol tot esquinçat y un sobrellit blanch, molt usat	1568	177		Cambra
Un llit de camp, ab ses guarnicions de stamenya morada, ab flocadura alrederor	1568	177		Cambra del difunt

⁷⁵ Sic. Vol dir: *blanchs*.

Per acabar podem mostrar un llit molt més antic (de l'època egípcia, de fa més de quatre mil anys), però que era fet amb cordes i que, per tant, ens pot il·lustrar –malgrat totes les diferències que ben segur que hi havia– sobre com podien ésser els anomenats llits de cordes que trobem esmentats a la documentació.

Fig. 5.10. Museu Egipci de Barcelona, llit egipci de fusta amb l'entramat de les cordes i el reposacaps, c. 2920-2649 aC) Foto: Imma Sànchez i Boira

5.3 Els *estrados*

Trobem els *estrados* (o estrades) a la documentació d'ençà de la segona meitat del segle XV. Segurament entrà aquesta paraula, que segons els lingüistes en català hauria de ser estrada, per influència del castellà. És, però, important de poder arribar a saber quin era el significat que a Catalunya, i a les terres de parla catalana, tenia aquest mot. Fixem-nos per començar en allò que podem trobar als inventaris i encants dels segles XIV- XVI conservats a l'ACL (Arxiu Capítular de Lleida).

Objecte: Estrado	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Hun strado davant lo lit, nou, ab son banch, ab tres quaxons	1463		79		Cambra del difunt
Hun strado envernïcat, ab son grahó	1463	Envernïcat	81		Cambra del difunt
Un strado o davantllit	1463		82		Cambra
Un strado gran, de llit	1463		83	30 s.	
Dos strados ab sos banquetes	1468		95		Cambra del difunt
Un strado poch, de pi, bocellat e pintat, de dos calaixs, les cubertes sens frontices, buyt.	1472	Pi, bocellat e pintat	96		Cambra
Un banch o strado davant lo lit, de pi, envasat ⁷⁶	1472	Pi, envasat	96		Cambra del difunt
Hun davantllit o strado	1478		99		Cambra
Hun strado d'álber	1478	Àlber	100	12 s.	
Hun estrado ab sos quaxons, davant lo lit, d'álber, ab son peu.	1482	Àlber	103		Cambra del difunt
Hun strado, ab ods [dos] caxons	1482		105		Sala
L'altre coffre del strado	1482		105		Sala
Un altre strado ab dos caxons	1482		105		Sala
Dos strados	1482		107	56 s., 11 d.	
Hun estradó, ab dos quaxons	1488		118	28 s.	
Hun estrado ab dos caxons, tot blanch.	1500	Tot blanch	123		Cambra del difunt
Hun stradó, que stave en la dita cambra davant lo lit, ab tres caxons	1504		125		Cambra
En lo segon calax del dit strado	1504		125		Cambra
En lo terç calaix [del dit strado]	1504		125		Cambra
Hun strado larch, ab dos caxons	1504		125		Cambra del difunt
Hun estrado, ab dos calaxos	1504		125		Botigueta
Unes posts de lit de strado	1504		126	5 s.	
Hun strado stret, ab tres caxons	1504		126	18 s.	
Strado ab dos caxons	1504		126	13 s.	
Dos strados buyts, ab cada<un> dos caxons	1507		128		Sala
Hun strado ab dos quaxons, dolent, buyt.	1507		128		Sala
Dos strados, la hu ab tres caxons, l'altre per a seure	1507		128		Cambra
Hun strado de pi, ab dos caxons	1507	Pi	128		Estudi de la rosa i cambra del reixat
Hun estrado davant lo lit	1509		130		Cambra del difunt
Altre estrado, dins lo qual ha hun lançol de estopa	1509		130		Cambra del difunt
Un strado ab dos caxons	1510		131		Cambra del difunt
En hun strado	1510		131		Cambra del difunt
En altre strado, davant lo lit	1510		131		Cambra del difunt

⁷⁶Envasat: amb una “*vasa*” o base.

Dos banquetts petits y dues po<s>ts de àlber, los quals estaven al estrado en què y avie dos trespontins	1518	Àlber	133	Cambra
Dos banquetts per ha hun estrado	1518		133	Cambra
Hun strado pintat ab dos caxons	1518	Pintat	134	Sala
En l'altre caixó de dit strado	1518		134	Sala
Hun strado gros, de dos caxons	1518		134	Sala
En l'altre caixó de dit strado	1518		134	Sala
Hun strado dolent	1518		134	Cuina
Un strado ab tres caxons	1521		137	Sala
Un strado ab dos caxons	1521		137	Cambra del difunt
Un strado buyt	1521		137	Cambra
Ítem, un strado en la cambra	1522		138	24 s.
Ítem, altre strado	1522		138	12 s.
Lo strado de la cuyna	1522		138	4 s.
Dos strados pintats, en lo un \dels quals strados/havie tres lançols \oldans/ e un tovalló	1522	Pintats	140	Cambra del difunt
Un strado ab dos calaixos, la un buyt, l'altre són les gornacions de cuyro y una gualdrapa de la mulla	1529		145	Estança de baix
Un strado de tres calaixons	1529		145	Sala
Un strado ab dos calaixons tots buyts	1529		145	Cambra
Un strado ab dos caixons, tot buyt	1529		145	Cuina
Un strado buyt	1529		145	Cambra
I destrado [estrado] de fusta de pi	1539	Pi	149	Cambra de les golfes
Un strado ab tres caxons, ab sos panys y claus, per a tenir roba bruta	1545		150	Sala gran

Com era un d'aquests *estrados*? La pregunta no és pas fàcil de respondre. Primer de tot, podem veure què en diuen els diccionaris. Al DCVB (Diccionari català-valencià-balear) s'hi diu que era la “part d'una habitació que té el sòl més elevat que la resta i està destinada a col·locar-hi un tron, un llit, etc.” S'hi fa esment d'un document valencià, de l'any 1473, on es menciona “*hun altre artibanch ab estrado, tres caxons sens tancadures*”.

Joan Coromnines, per la seva banda, assenyala que una estrada era una tarima o part elevada d'una sala. Per contra, en castellà diu que l'*estrado* era “la sala on s'asseien els ciutadans (en especial les dames) per rebre visites, i el conjunt de catifes, coixins, tamborets i cadires que la moblaven”. Això que era així a Castella vers el 1280, també ho trobem en textos valencians dels segles XV i XVI; suposa que hagué de venir del castellà i no del mossàrab.⁷⁷

Què en diuen els documents lleidatans? En primer lloc, trobem que cal relacionar l'*estrado* amb el llit. En molts casos es considera gairebé sinònim de davantllit (que com veurem en l'apartat corresponent tenia un doble significat). També sembla que podia tenir una base (era “*envasat*”, doc. 96). Un dels fets també importants que cal assenyalar amb relació a aquest moble és que solia tenir uns calaixos o caixons. Després ens fixarem en quines coses hi podia haver en aquests calaixos.

En alguns casos veiem un notable lligam entre l'*estrado* i el llit. Així, com hem dit, sovint es parla com si fos un davantllit i, fins i tot, es diu, un cop, que era un llit d'*estrado* (doc. 126). També trobem de vegades que hi ha una relació de l'*estrado* amb uns banquetts: “*dos banquetts per ha hun*

⁷⁷ DECLC III, p. 790. En relació a aquest significat vegeu el treball de: Carmen ABAD ZARDOYA, “El estrado: continuidad de la herencia islámica en los interiores domésticos zaragozanos de las primeras cortes borbónicas (1700-1759)”, *Artígrama*, núm. 18, 2003, 375-392.

estrado” (doc.133). Amb tot, gairebé ens sembla més notable que en alguns casos no hi hagués cap lligam entre l'*estrado* i el llit, per exemple quan trobem que era situat a la sala de la casa (doc. 128) o bé quan sabem que era a la cuina de l'alberg (doc. 138).

Cal assenyalar també que, de vegades, els *estrados*, que eren de fusta, podien ser pintats o envernissats (“*hun strado envernizat, ab son grabó*”, doc.81). En un document de l'any 1472 (doc. 96), trobem “*un strado poch, de pi, bocellat e pintat*”.

En resum. Considerem que aquests *estrados* eren bàsicament unes caixes amb uns calaixos o caixons, normalment amb una base més o menys alta; un cop es parla d'aquesta base i en un altre document es fa esment d'un graó (“*hun estrado ab sos quaxons, davant lo lit, d'àlber, ab son peu*”, doc. 103). Alguns d'aquests *estrados* podien ser força llargs, com es desprèn del document 125, o eren estrets, tal com trobem al document 126. Encara que no es pugui assegurar, potser, de vegades, allò que ens semblen caixes i arquibancs, representats a la pintura d'aquesta època, podien correspondre més aviat a aquests *estrados* que trobem documentats d'ençà de la segona meitat del segle XV. Veiem per exemple l'escena del naixement de sant Joan Baptista, del pintor italià Domenico di Bartolo, de mitjans segle XV, en la part frontal d'una safata (una mena de plata gran) de naixement, que representa un llit amb un *estrado* amb calaixos.⁷⁸ Un d'aquests calaixos, com també expressen els documents escrits, és obert (fig. 5.11). La pintura en aquest cas coincideix formalment amb allò que diuen les fonts escrites. Des del punt de vista cronològic, també hi ha una coincidència amb la informació que ens aporten els documents escrits. A l'escena del naixement de sant Joan Baptista, hi podem destacar també un altre element que comentarem més endavant: les cortines a l'entorn del llit. No hi ha cobricel i les cortines, molt curtes, pengen a banda i banda del llit.

---

⁷⁸ Aquesta és la part frontal d'una safata de fusta pintada per commemorar un naixement. La part posterior de la safata representa uns *putti* en un jardí ple de flors. Aquests objectes de regal, per a celebrar i commemorar un naixement, es coneixen amb el nom de *desco da parto*. Per aquest motiu, moltes de les escenes estan relacionades amb aquesta temàtica. Els personatges representats ofereixen tanmateix regals a la nova mare. Durant el Renaixement, a Itàlia, es van popularitzar aquests objectes entre les famílies més importants. Vegeu: Jacqueline Marie MUSACCHIO, “The Medici Tornabuoni Desco da Parto in Context”, *Metropolitan Museum Journal* vol. 33, The University of Chicago Press, 1998, p. 137-151. Evelyn WELCH, *Art and Society in Italy 1350-1500*, Oxford University Press, Oxford, p. 287-289.

Fig. 5.11. Domenico di Bartolo, El naixement del Baptista, c. 1440, Venècia, Galleria Franchetti, Ca' d'Oro⁷⁹

A continuació, podem incloure la llista de coses que es podien trobar en alguns d'aquests estrados, d'acord amb allò que diuen els inventaris que es feren.

A l'inventari dels béns d'Antoni Rollan, fet el mes de gener de l'any 1463 (doc. 79), es diu que en un estrado hi havia tres calaixos o caixons. En el primer d'aquests caixons hi havia:

“Una peça de drab de fill per pua [de fet “fillenpua].

Ítem, hun ruquet de fillenpua.

Ítem, altre ruquet de fillenpua.

Ítem, hun sobrepeliç oldà, obrat, ab colar.

Ítem, altre sobrepeliç de lenç.

Ítem, hun ruquet de lenç.

Ítem, altre ruquet de tella, nou.

⁷⁹ Font: <http://www.the-athenaeum.org/art/full.php?ID=144611>. Copyright © 2000–2014 The Athenaeum.

Ítem, hun sobrepeleç de lenç, oldà.
Ítem, hun pentinador de fillperpua.
Ítem, hun sobrepeleç de fillenpua, nou.
Ítem, hun sobrepeleç de tella, bo.
Ítem, uns panyos, nous.”

En el segon dels caixons, que era al mig, hi van trobar les coses següents:

“Primo, una cabça de fust, gran, nova.
Ítem, una cuberta de quoxí, bona.
Ítem, unes tovaes bones, blanques, ab esquachs.
Ítem, unes tovaes ab listes blaves, grans.
Ítem, unes tovaes blanques, de stopa, ab esquachs.
Ítem, unes tovaes petites, blanques, ab esquachs.
Ítem, nou torquaboques de lenç.
Ítem, deu torquaboques de stopa, esquaquats.
Ítem, hun parell de capells de li.
Ítem, una coberta de quoxí.
Ítem, dos troços de terçanell.”

En el tercer dels caixons hi havia encara:

“Primo, una bossa de dona, ab una correga.
Ítem, migs tovalons petits.
Ítem, dos vells de dona.
Ítem, mig tovaló blanch.
Ítem, altre \mig/ tovaló blanch.
Ítem, altre mig tovaló, ab listes blaves.
Ítem, una vànova blancha, petita, grossa.”

Podem fer esment d'un segon exemple. Segons l'inventari d'Antoni de Casagualda, fet el mes de maig de l'any 1463, en un *estrado* o davantllit (que en aquest cas es consideren mots amb un mateix significat) hi havia les coses següents:

“Primo, unes cuyraces guarnides, tres cortés de seda vert e l'altre de seda blava.
Ítem, un parell de gocets⁸⁰ de cota boça e dos troços de malla petits.
Ítem, dos parells e mig de ciquates⁸¹ o sperons.
Ítem, un asiento⁸² de cabacet envernçat, negre.
Ítem, un mos ginet⁸³ trenquat.”

Un darrer exemple, potser més normal. Segons l'inventari de Joan d'Espills, fet el mes de març de l'any 1478 (doc. 99), en “*hun davantllit o strado*” hi havia tot el següent:

“Primo, una camisa, tela d'Almeria, del dit deffunt.
Ítem, tres anaps de fust.
Ítem, scarcella⁸⁴ gran, de fustani.

⁸⁰ Gocet o gosset: protecció de l'aixella i de les parts del cos que l'arnès pot deixar indefenses. A. I. ALOMAR, *L'armament i la defensa...*, p. 311.

⁸¹ Acicat: esperó consistent en una sola punxa. En castellà acicate. En un document de l'any 1469, de València: “*A obs dels sperons o acicats del jober de la ginetà*”. DCVB.

⁸² Castellanisme. Ha de correspondre al setí o seient.

⁸³ Mos: part del fre que entra dins la boca de l'animal. En l'inventari d'Alfons IV, de l'any 1413: “*Regnes ab tot son forniment e mos gene*”. DCVB.

⁸⁴ Escarsella: en aquest cas, bossa de cuir o de roba que es duia penjada a la cintura per portar-hi diners o altres coses. DCVB.

Ítem, una correja de cuyro, guarnida d'argent <al> cap; a-y IIIe platons.⁸⁵
Ítem, troço⁸⁶ de draps morats e scurs.
Ítem, hun sayo blau.
Ítem, una almuça scura, forrada de tela blava.
Ítem, dos barrets vermells grana.
Ítem, una capa scura.
Ítem, dos ruquets.
Ítem, hun sayo argentat, sotil.
Ítem, unes calses de palmella⁸⁷, blaves, e altre parell, vermelles.
Ítem, hun sayo scur, forrat de blanquet.
Ítem, una spasa de una mà e bruquer de [...] e cervellera redona.
Ítem, quatre troço<s> de ceda [seda], los dos morats e los altres dos negres.
Ítem, hun parge de moltes colós.”

Hi ha altres exemples molt interessants, com el que trobem a l'inventari de Jaume Forner, de l'any 1482 (doc. 105), on s'esmenten dos *estrados* diferents, cadascú amb dos caixons. En aquests caixons trobem una gran quantitat de roba i d'altres objectes, com per exemple llibres. També trobem una realitat semblant a l'*estrado* que tenia el canonge Gaspar Ferrer a la seva cambra, davant del llit, i que fou inventariat l'any 1504 (doc. 125). Hi trobem també sobretot roba i un gran nombre de papers i de llibres (de religió, d'arts, de filosofia, de dret, de poesia, etc.). No era però sempre així. En l'*estrado* que hi havia a la botigueta (una mena de magatzem) d'aquesta mateixa casa de Gaspar Ferrer (doc. 125), hi trobem una quantitat d'ordi i nombrosos objectes de terrissa de Mèlica (de fet de Manises, com veurem més endavant). Normalment, però, el més normal era trobar-hi roba (vegeu també el document 131, de l'any 1510) o de vegades també escriptures i papers (vegeu aquest mateix doc. 131, inventari de la casa de Miquel Montgai).

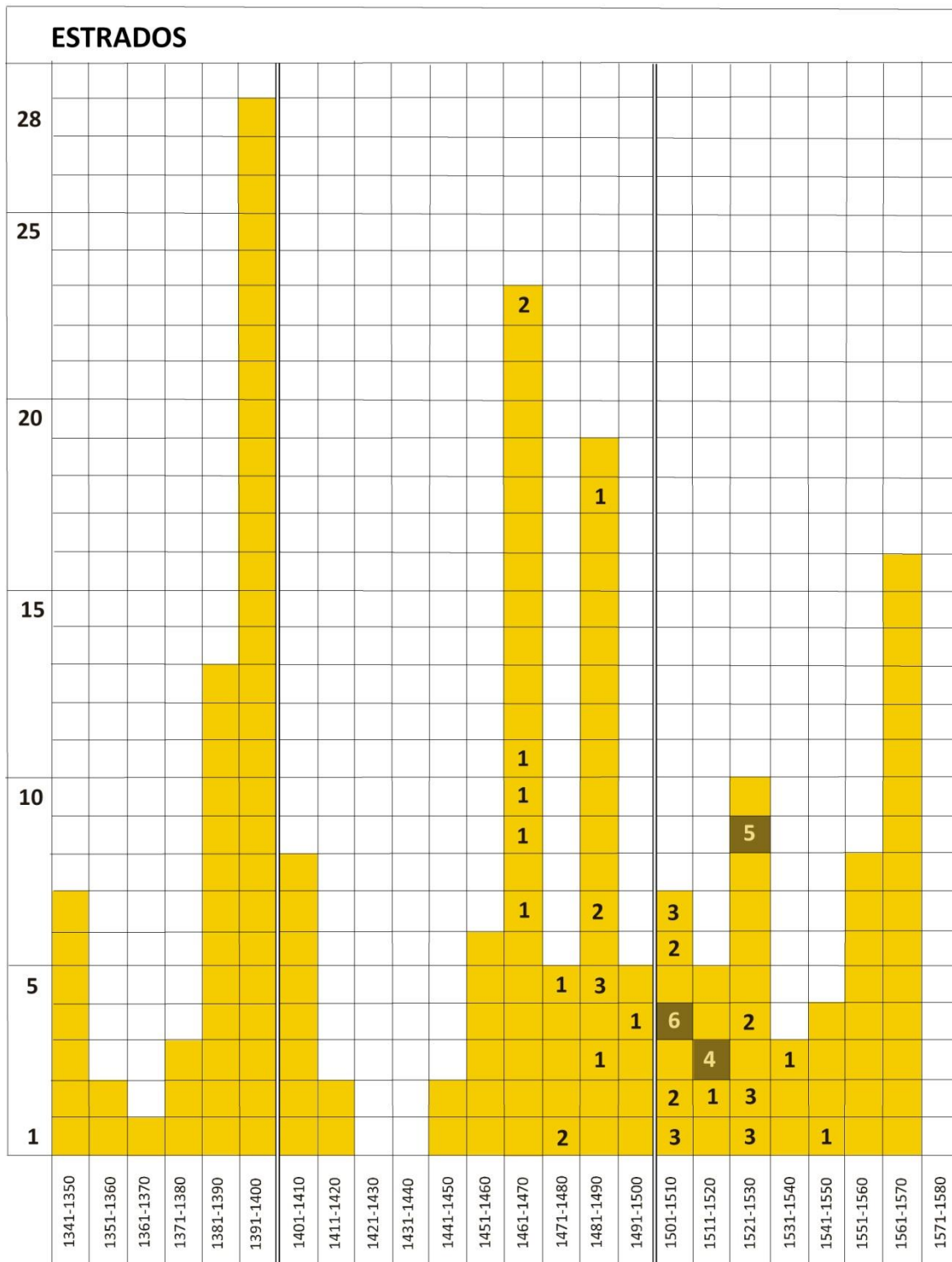
---

⁸⁵ Plató: bolla que es posava a una corretja, sia per ornament, sia per servir de fermall. En un inventari dels béns del rei Alfons IV (1412-1424), trobem “Una correge d'argent gornida en parxe vert de seda ab cap e civella e sis platons d'argent daurat per encivelladors?”. DCVB.

⁸⁶ Tronçó. L'any 1366, trobem en un inventari “*Alguns tronçons de drap*”. DCVB.

⁸⁷ Palmella: certa classe de tela de color blau de diferents tons. DCVB.

Com podem veure en aquest quadre de barres, no trobem els primers esments d'*estrados* fins als darrers decennis del segle XV. D'altra banda, al segle XVI són més nombrosos i fins i tot en una casa n'hi podia haver diversos.

En el nostre desig de contrastar els documents amb la iconografia, podem recuperar la pintura de Masaccio que hem vist més amunt i mostrar un possible *estrado* representat per aquest pintor italià del segle XV (fig. 5.12).

Fig. 5.12. Masaccio, Predel·la de l'Altar de Pisa, a l'església de Santa Maria del Carmine de Pisa, feta l'any 1426. Berlín, Staatliche Museen de Berlín, Gemaldegalerie (detall)

I potser encara veurem més bé aquest *strado* en la pintura feta per l'altar de Sant Marc de Fra Angelico (fig. 5.13), que ja hem comentat més amunt. Al voltant de la colga hi havia aquest moble, que en aquest cas no es pot pas confondre amb un arribanc.

Fig. 5.13. Fra Angelico, Altar de sant Marc, 1438-40. Florència, Musei di San Marco (detall)

Fig. 5.14. Giovanni Francesco da Rimini, L'Àngel apareix a Joaquim i el Naixement de la Verge, 1440. París, Musée du Louvre⁸⁸

En aquesta pintura de Giovanni Francesco da Rimini es mostren dos panells d'una sèrie de dotze escenes que representen de la vida de la Verge (fig. 5.14). Ara, però, ens interessa de centrar l'atenció en el panell de la dreta que representa l'escena del Naixement de la Mare de Déu. Hi veiem un *estrado* amb un graó a sota, tal i com s'esmenta en alguns dels documents de Lleida (“*hun estrado ab sos quaxons, davant lo lit, d'alber, ab son peu*”, doc. 103). El peu o basament del moble és de fusta i és decorat. La part superior de l'*estrado* està repartida en diversos compartiments o caixons (com també trobem esmentat en la documentació), que sembla que tenen llurs pròpies tapes o cobertors de fusta. Darrere l'*estrado* sembla que hi havia la colga, on hi ha mig asseguda santa Anna, preocupada pel bany del nadó del que tenen cura les minyones, ocupades preparant el recipient del bany -el cossi o *cartró*- com s'esmenta en la documentació.

⁸⁸ <http://www.wga.hu/index.html>

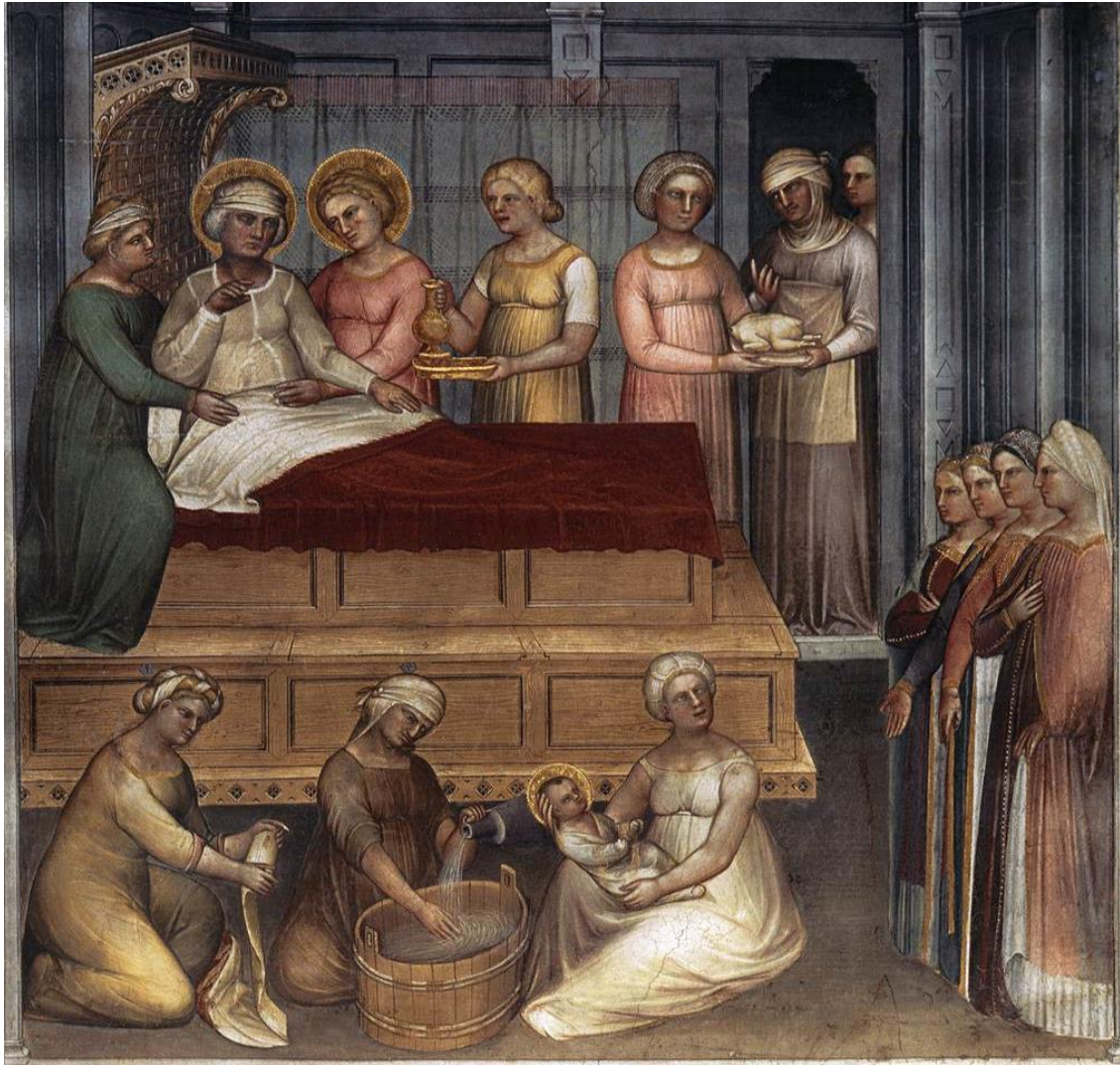

Fig. 5.15. Giusto de Menabuoi, Naixement de sant Joan Baptista, c. 1378, fresc del Baptisteri de Pàdua⁸⁹

Aquest tipus de mobiliari ja el retrobem a la pintura italiana de l'últim quart del segle XIV. En un escenari similar, en la representació del tema del naixement de sant Joan Baptista, el pintor Giusto de Manabuoi ens transporta a una realitat anàloga. Santa Elisabet, asseguda al llit i acompanyada de Maria, està pendent de rebre els aliments mentre les minyones preparen el bany del nen. Més de seixanta anys abans, podem reconèixer els mateixos objectes per al bany. El *cartró* o cossi per a contenir l'aigua i la gerra per abocar l'aigua. Els espais domèstics al voltant del llit ens acosten a les activitats quotidianes i als objectes que les fan possible.

⁸⁹ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

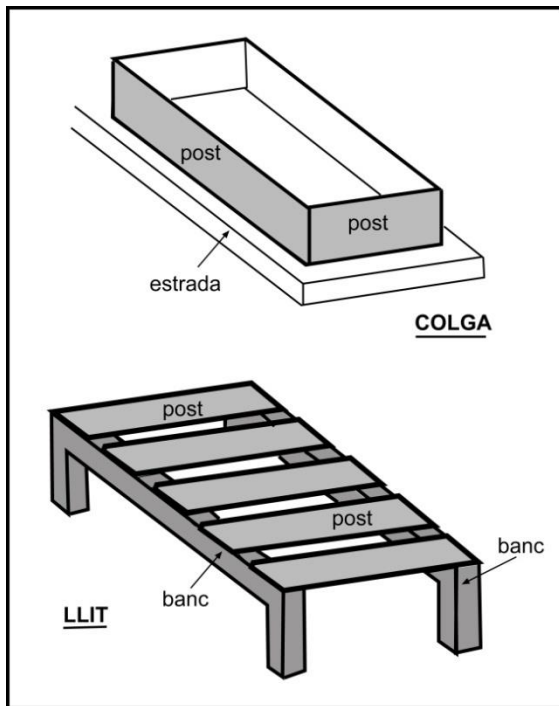
Fig. 5.16. Fra Filippo Lippi, l'Anunciació, c. 1467-69. Espoleto, Duomo⁹⁰

Podem cloure aquest recorregut per la iconografia fixant-nos en aquesta pintura al fresc de Fra Filippo Lippo, conservada a la catedral d'Espoleto (fig. 5.16). En aquest cas, no veiem un dormitori, ni un llit, ni tampoc una colga. Darrere la Verge hi ha un *estrado*, que li fa de seient. Damunt d'aquest *estrado* hi ha una mena d'escriptori. Aquesta pintura ens mostra la complexitat d'usos que hi podia haver amb relació a un mateix objecte, en aquest cas l'anomenat *estrado* o estrada; així ens ho mostra la documentació escrita i d'aquesta manera ens ho corroboren les fonts iconogràfiques.

⁹⁰ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

Les colgues i els llits: una reconstrucció gràfica

En alguns casos, és important poder fer una reconstrucció de com podien ser alguns dels objectes que hi havia a l'edat mitjana. Quan més amunt hem estudiat les colgues i els llits hem assenyalat les diferències que hi havia entre aquests dos mobles que servien per a jeure. En principi allò que diuen els documents sembla força clar. En un cas –les colgues– sembla que les posts eren als costats. En l'altre –els llits– sembla que les posts eren a sota. En el primer cas sembla més un jaç

de palla, amb quatre posts que eviten que la palla se'n vagi i es dispersi. En el segon, els bancs de llit i les posts o taulons permeten d'allunyar la base del llit del terra fred i humit. Més amunt, a partir d'aquestes dades ens hem intentat d'apropar a la iconografia i hem intentat de veure què podia ser un llit i què semblava que era una colga. També hem vist la importància de l'estrada precisament en les colgues, atès que era la millor manera d'allunyar la base del jaç del terra de la casa. A continuació, com a cloenda, presentem aquest dibuix on hem intentat reflectir aquestes realitats.

Fig. 5.17. Reconstrucció d'una colga i d'un llit, d'acord amb allò que diuen els documents escrits

Una visita als museus

No volem cloure aquest capítol sense presentar diverses imatges de reconstruccions de llits que s'han fet en diversos museus de tot Europa (per exemple al museu de Cluny de París [fig. 5.18] o bé al museu Fitzwilliam de Cambridge [fig. 1.3]). Certament, en aquest cas no és pas un objecte de l'època que s'hagi conservat en un museu (com veurem en el cas de les ceràmiques de Manises, de les greixoneres o, fins i tot, d'algunes taules, cadires o armaris). És un objecte que s'ha recreat a partir d'unes informacions que prèviament s'han recollit amb gran cura. Creiem, per tant, que la seva existència és important. És important l'esforç que s'ha fet per tal de reconstruir espais i objectes medievals. Ja n'hem parlat en altres apartats. Té un gran valor didàctic poder mostrar com era un llit. Com hem dit, aquest esforç de reconstrucció permet de lligar el passat i el present i, com a eina didàctica, d'ajudar a fer un futur millor on la gent pugui conèixer més bé com es vivia en el seu país uns segles enrere.

Fig. 5.18. Musée de Cluny, París. Reconstrucció d'un llit i d'una cambra del segle XV. Foto: Imma Sánchez.

CAPÍTOL 6

Per menjar i deixar-hi coses

Al costat dels llits, un dels mobles més importats de la casa era les taules. La taula era on es feien els àpats. De la mateixa manera que al voltant del llit podem trobar una gran quantitat d'objectes (que veurem a la tercera part d'aquest treball), al voltant de la taula també hi havia un conjunt de mobles i d'atuell, que en part estudiarem en aquesta segona part d'aquesta recerca i parcialment també a la tercera part. Així, per exemple, mentre els bancs, que són part del mobiliari, s'estudiaran en les properes pàgines d'aquesta segona part, les escudelles o les ampolles, que no podem considerar que siguin uns mobles, seran estudiades més endavant, a la tercera part, dedicada als objectes i als espais de la casa.

Quan ens fixem en les taules o en els taulells, el primer que pensem és en el menjar. En la reunió de tots els membres de la casa al voltant d'una taula rodona o a banda i banda d'una taula allargada, asseguts en unes cadires o, més sovint encara, asseguts en uns bancs. Fins i tot el tema de les taules ens porta a pensar en la taula dels pobres alimentats per l'Almoina dels pobres del claustre de Lleida, tan ben representada en la pintura que ara es conserva al MLDC i que fou motiu d'una exposició fa uns anys, que nosaltres vam poder comissariar.¹

Amb tot, aquesta no era pas l'única funció que tenien. En molts casos es poden relacionar els taulells amb les feines manuals que s'hi feien. Certament, i no en darrer lloc, les taules, les tauletes i els taulells servien per a deixar-hi coses al damunt. De tot això en parlarem al llarg de les pàgines d'aquest capítol.

Pel que fa a la iconografia –un dels tres puntals d'aquesta recerca–, podem assenyalar que el tema de les taules és un tema important en les escenes que es van pintar als segles que centren l'atenció d'aquest treball. Només cal pensar en el Sant Sopar. En les properes pàgines podrem veure'n nombroses mostres amb unes característiques molt diverses, però que en tots els casos tenen com a centre una taula amb els seus peus (en principi separats o que es poden separar amb facilitat) o bé un moble format per la taula i els peus o petges que hi té units permanentment. La separació entre la taula i els peus és lògica si tenim present l'origen etimològic del mot català taula, el qual, ara, nosaltres ja no tenim tan present com encara ho tenia la gent de l'edat mitjana.

---

¹ Exposició: *Una taula parada. Pobres, malalts i pelegrins*, MLDC, Lleida, 2003.

6.1 Les taules

Un dels mobles més importants de qualsevol casa era la taula. En moltes sales i també en moltes cuines n'hi havia una. Potser en la iconografia no és representada tan sovint com per exemple els llits; amb tot, en moltes escenes on es representa el tema del Sant Sopar o del Banquet d'Herodes, la taula és el moble més important al voltant del qual s'organitza tota la composició. Més endavant en podrem veure alguns exemples i adonar-nos que si bé predomina la taula formada per diverses posts quadrangulars, també hi havia taules amb altres formes, com per exemple la circular, molt més treballades.

Per adonar-nos de la importància d'aquest objecte de fusta només cal fer un cop d'ull a la llista inclosa en la taula que adjuntem en un annex al final d'aquest capítol, que en aquest cas (com fem algun cop) hem cregut convenient de dividir-la en tres parts, una per cada segle. A més, a continuació, per tal de centrar-nos en el tema, incloure'm algunes referències documentals (tretes de la taula final), amb relació als aspectes més importants que després podrem comentar.

En primer lloc ens podem plantejar quins tipus de taules hauríem trobat en les cases d'aquests anys. Ens centrarem de moment només en la documentació del segle XIV; després veurem si hi hagué diferències o novetats als segles següents. Ens hem de qüestionar primerament sobre quina era la funció de les taules:

Funció de les taules, segle XIV	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Una taula de compte	1354	[fusta?]	9		Cuina
I ^a taula de estudi	1376	[fusta?]	11		Reracamb ra
I taula de menjar, ab sos peus, que en altra manera és appellada mesa	1392	[fusta?]	29		Sala d'avall
I taula ab peus, qui fahia plega e havia-y les robes següents	1393	[fusta?]	33		
I ^a taulaça hon staven les scudelles	1399	[fusta?]	51		Cuina

Veiem que hi havia taules que servien per a menjar (“*I taula de menjar*”, doc. 29). També hi havia taules la funció més important de les quals eren servir per a escriure o per dur la comptabilitat de la casa o del negoci (“*una taula de compte*”, doc. 9). També hi havia taules que, almenys en el moment en què es féu l'inventari, tenien com a funció més important tenir al damunt unes robes o bé unes escudelles (“*I^a taulaça hon staven les scudelles*”, doc. 51). Recordem que una plega era una mena de prestatge on es podien posar, aplegar, els objectes; aquesta podia ser també en algun moment la utilitat d'una taula. D'altra banda, la taula que acabem d'esmentar, on es deixaven les escudelles, no sembla pas que fos un escudeller, que ja estudiarem més endavant, però de fet tenia una funció molt semblant a la d'aquest moble (vegeu capítol 8).

Després de comentar la seva funció, podem parlar de les formes que tenien les taules del segle XIV a Lleida. Hi havia taules amb una forma rodona (“*I^a tauleta redona*”, doc. 16). Hi havia taules allargades o *llongues*. Segurament, la majoria de les taules tenien aquesta forma rectangular. Un altre aspecte que cal esmentar és el fet que moltes de les taules fossin plegadisses. Potser l'esment que trobem l'any 1324 d'una taula de cinta (doc. 1) fa referència precisament al fet que es podia

plegar. El tipus de taula plegadissa no és, però, el més abundant i significatiu a les cases de Lleida d'aquests anys. Per acabar, diguem que en algun cas excepcional un tros de biga podia fer de taula i podia servir per a entaular-s'hi, per a dinar i per a sopar.

Formes de les taules, segle XIV	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Taules de cinta	1324	[fusta?]	1	2 d.	
II taules plegadices ab sos peus, i taula banch	1345	[fusta?]	2		Cuina
I ^a tauleta redona, ab son balador	1383	[fusta?]	16		Casa après
Dues taules ab sos peus, levadices	1383		16		Menjador
I troç de biga, en què seyen a taula	1393	[fusta?]	36		Cuina
I ^a taula longa, menys de peus	1399	[fusta?]	51		Celler

També cal fer esment dels peus o petges, tal com s'anomenen a l'edat mitjana i tal com es diu encara en alguns dialectes del català. A l'hora de descriure les característiques de les taules, moltes vegades es mencionen els peus o petges i la relació que tenien amb la taula. En la majoria dels casos, els que fan l'inventari es creuen obligats de dir que era una taula amb els seus peus (“I^a taula ab peus”, doc. 1). Com hem dit més amunt, cal suposar que, contràriament a allò que s'esdevé ara, moltes vegades una cosa era la taula (la fusta plana) i una altra els peus. De vegades s'especificava que aquests peus es podien treure, que eren llevadissos. Per contra, ja hi havia taules en les quals els peus formaven una unitat amb la taula o bé que hi eren clavats. Diguem per acabar aquest paràgraf que en alguns documents es fa esment del fet que algunes taules eren anomenades *menses*. Això és possible que fos per influència del castellà (així ho creu per exemple el redactor del DCVB); en el cas de Lleida també podia ser una influència de l'aragonès. També cal tenir present que quan es parlava de taula encara era força viva la idea que una taula era, tal com defineix el diccionari, una “peça de fusta [...], plana i més ampla que gruixuda”, fet que potser va afavorir l'ús en algun cas del mot *mensa*.

Peus de taula, segle XIV	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I ^a taula ab peus	1324	[fusta?]	1	10 s., malla	
Dues taules ab sos peus, grans, los quals són lavadiços	1376	[fusta?]	11		Sala
I ^a taula gran, ab los peus de sí matex	1387	[fusta?]	23	31 s., 2 d. Bar.	
I ^a taula appellada mensa, ab sos peus clavats	1396	[fusta?]	40		Cambra major

Un altre aspecte bàsic era el del material amb què eren fetes. Sobre això simplement podem dir que, d'acord amb els documents, la major part eren de fusta de noguer i algunes eren de fusta de pi. També se'n poden trobar d'àlber. Cal dir, però, que moltes vegades només es diu que eren de fusta i que no es diu de quina mena de fusta eren fetes. Això passa en la documentació del segle XIV.

Ens hem de qüestionar sobre on eren situades. La immensa majoria eren situades o bé a la sala o bé a la cuina. Això no vol dir que no n'hi hagués alguna que en el moment en què es féu l'inventari fos situada a l'entrada o bé al celler de la casa. També n'hauríem pogut trobar en alguna de les cambres, d'una manera especial en la del difunt, encara que aquestes no eren gaire nombroses.

Finalment, podem dir alguna cosa sobre el preu que tenien les taules als encants celebrats a la ciutat de Lleida als segles XIV - XVI. Al llarg del segle XIV hem vist, certament, que hi havia força oscil·lacions, ben segur que en funció de les seves característiques. N'hi havia algunes que no costaven, venudes als encants de Lleida, ni tan sols 1 sou; per contra, d'altres, pogueren valdre fins a 15 sous. És ben cert que això depenia molt de les seves característiques i, segurament també, del seu estat de conservació. Així, trobem que “I^a taula pintada ab peus” va ser valorada i venuda per 5 sous i

9 diners. O bé que una taula amb peus va arribar a valdre 10 sous i malla o que una altra (“*I^a taula de pi ab sos peus*”) va costar 15 sous o encara que d’una “*taula gran de noguer, ab sos peus*” va enfilarse el preu pagat, l’any 1399, fins a 18 sous. Una taula que servia per a comptar, en aquest mateix final de segle XIV, també va tenir aquest mateix valor de 18 sous. Encara més, “*I^a taula gran, ab los peus de si matex*”, l’any 1387, fou comprada per 31 sous i 2 diners barcelonesos. Al costat d’aquestes taules del segle XIV que foren ben pagades, en trobem d’altres, com per exemple “*I^a taula de fust*”, que només va costar 11 diners (ni va arribar a 1 sou), l’any 1345.

Com es desprèn del que acabem de veure, era molt important a l’hora d’establir el preu de venda als encants la mida de la taula, però potser encara més el fet que tingués peus. Certament, també devia pesar a l’hora d’establir els diners que valia, l’estat de conservació de la taula, la qualitat de l’obra o, fins i tot, qui fos el que la comprava.

A continuació veurem les taules del segle XV. Cal assenyalar que al final de l’apartat, com hem dit, ja incloem un annex amb totes les taules documentades als inventaris i encants de Lleida del segle XIV, del XV i del XVI. Alguns dels esments més interessants sobre les taules del segle XV són els següents:

Objecte: taules, segle XV	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I ^a tauleta encerada, de comptes	1401	Encerada	55		Cuina
I ^a taula de fanejar, ab xx diners de compte	1403		58		Cambra del difunt
I ^a taula de dues posts, ab peus	1403		58		Sala
I ^a taula petita, ab ffrontices, ab sos peus	1403		58		Sala
Una taula larga de noguer, ab atochs muronats, ab dos petges, bona	1463	Noguer	79		Entrada
Una taula de dues posts de servere, ab sos petges	1463	Servere	79		Entrada
Una taula tota plana, d’alber, ab sos petges	1474	Alber	99		Sala
Una tauleta redona, ab sos petges	1482		103		Cuina
Una taula de tres peces, de pi, ab sos petges, ab hun banqual	1482	Pi	105		Cuina
Huna tauleta ab sos petges, hon estan les escudelles	1483		110		En la cuyna
Huna taula encaxada, ab sos petges	1487		116		cambra
Una taula de hun peu, plegadiça	1488		117		sala
Una taula de mengar, ab sos peus, e banqual pintat	1488		118	5 s.	
Una taula sotil ab sos capitells	1488		118	3 s., 6 d.	

Als documents del segle XV hi ha algunes novetats amb relació a allò que hem trobat al segle precedent. No sabem si són fruit de la casualitat (i per tant d’objectes que també existien abans) o bé si eren realment una novetat d’aquest segle.

Sabem que de vegades les taules de comptes podien ser encerades (any 1401). També sabem que les taules de “*feinejar*” podien anar acompanyades d’una quantitat de diners per pesar les monedes. En aquesta època, com al llarg del segle XIV, també trobem taules que servien per posar-hi les escudelles (“*huna tauleta ab sos petges, hon estan les escudelles*”, doc. 110); aquesta tauleta era situada a la cuina. A part d’això, com és lògic, les taules també servien per menjar (doc. 118).

Pel que fa a les fustes en què eren fetes les taules, en aquest segle XV, sabem que, a part de pi i de noguer, també n’hi havia de fetes d’alber i de servera (*Sorbus domestica*). Per tant, al llarg del segle XV, en principi, s’enriqueix el nombre de materials per a la construcció de taules.

Pel que fa a les característiques de la taula, també sabem força coses. Algunes taules eren formades segurament per la unió de diverses posts (anys 1403 i 1463). N’hi havia d’altres que podien ser formades per diverses peces: “*una taula de tres peces, de pi, ab sos petges*” (any 1482). De vegades, les taules podien tenir frontisses (segurament per plegar-les).

Al document 116, de l’any 1487, es fa saber que en una cambra hi havia “*huna taula encaxada, ab sos petges*”. Aquesta taula cal pensar que tenia algun calaix o caixó per a guardar-hi els productes (més que no pas que estigués ‘encaixada’ en algun lloc, d’acord amb el significat actual que donem a aquest mot).

També trobem esments de possibles motius decoratius. En un document de l’any 1488, es parla d’“*una taula sotil ab sos capitells*”. A l’entrada d’una casa, l’any 1463 (doc. 79), hi havia “*una taula larga de noguer, ab atochs muronats, ab dos petges, bo*”. De fet, en aquests casos, ja s’endevina un lligam estret entre la taula estricta i els peus que l’havien d’acompanyar.

Hi ha altres coses interessants que continuaren igual, amb relació al segle precedent. En aquesta època, al costat de les taules allargades, fetes amb diverses posts, n’hi havia també de rodones. Aquestes taules rodones podien tenir només un peu central. El document 117 només diu “*una taula de hun peu, plegadiça*”; cal pensar, amb tot, que, encara que no se’n faci esment, havia de tenir una forma arrodonida. Com veurem més endavant, d’aquest tipus de taula, en la iconografia i als museus en trobem força exemples.

Els documents notariais, com els encants, sovint afegixen informacions molt valuoses que permeten de reconstruir l’espai i el seu mobiliari. Els inventaris i encants del segle XV ens descriuen les taules amb els seus bancals (que a Lleida eren uns teixits que decoraven i protegien les taules). Tenim l’exemple d’un encant de l’any 1465 en el que es va vendre un bancal per 10 sous (doc. 93): “*Hun bancal de sobre taula*.” Uns anys més tard, cap al 1482, en un inventari és descriu una taula de pi, de tres peces amb els seus petges i un bancal (“*Una taula de tres peces, de pi, ab sos petges, ab hun banqual*”, doc. 105). Aquesta taula es va trobar a la cuina de la casa. Si bé la sala esdevingué un espai important i distingit de la casa amb la presència de taules guarnides amb aquesta mena de teixits, els documents demostren que la sala no era, però, l’únic espai on poder trobar aquestes taules protegides amb els bancals.

Amb relació al segle XVI, també podem fer en primer lloc una selecció de les referències esmentades als documents que serveixen de base d’aquesta recerca i després ja farem un comentari d’aquells aspectes que hem cregut més interessants.

Objecte: taules, segle XVI	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Una taula ab sos petges, en què sta parat hun altar	1507		128		Sala
Una taula de pi, ab sos petges, sobre la qual ha moltes scriptures de papés	1507	Pi	128		Cambra de la sala
Una taula petita, clavada, ab hun petge de pi	1507	Pi	128		Cuina
Una \miga/ taula ab sos petges, ab una cadena, plegadiça, laborada de tercia	1507		128		Cambra
Una tauleta de sargua	1510	Sarga	131		Sala
Huna taula de dues pessas, ab ffrontises; és de pi	1518	Pi	133		Cuina
Huna tauleta de sarga, per a malalts	1518		133		Cuina
Huna taula de pi, <de> dues peses, sense ffrontises	1518	Pi	133		Sala
Huna taula castelana, de noguer y àlber, ab sa tisora	1518	Noguer i àlber	133		Sala
Dos banchs, de huna taula de sis palms	1518		135		Sala gran

Altra taula ab cinla ²	1521		137		Sala
Una taula redona, ab joch de scachs	1522		140		Cambra
Una taulla de cadena, ab tessora.	1529		145		Sala
Una taulla de companya	1529		145		Galliner
Una tauleta quadrada, ab son petge, ab un bancal vert de brots	1529		146		Cambra
Una taula plegadissa, de àlber, ab ses tesores	1529	Àlber	146		Sala
Un altra tauleta chiqua, ab dos petges, de tenir lo vidre [s'esmenta el que hi havia damunt : un poal de aram, una bacina de aram, etc.]	1529		146		Sala
Una taula larga, de dos posts, de roure de Flandes, ab sos petges	1539	Roure de Flandes	149		Sala
Tres taules, les dos bones y l'altra xica, ab unes tiores, en què ha dos cadenes	1539		149		Algorfa
Una taula larga de àlber, listona \da/, de listons negres de la matexa fusta, \ab sa tisora/, y sobre ella un pes de ducats	1545	Àlber	150		Estudi
Una archimesa de pi, ab hun caxó, ab son pany y clau [s'hi trobaren a dins coses]	1545	Pi	150		Estudi
Una taula redona	1550		153	21 s., 1 d.	
Una taula redona	1552		157	15 s., 1 d.	
Una taula de noguer, ab dues frontisses, tota lisa, ab ses tiores y cadena	1556	Noguer	158		Entrada o sala de la porta de dalt
Archimesa, ab son pany y clau, ab sa tauleta [s'esmenta allò que hi havia dins]	1556		158		Cambra del difunt
Una tauleta de pi, ab tornets, ab sa tizora, ab una corda	1556	Pi	158		Estudi
Dos taules de tisora, de noguer, ab frontisses y llistes la una, l'altra ab tornets, ab tiores, la una ab cadena y l'altra ab corda	1559	Noguer	160		Cambra del difunt
Una tauleta de roure de Flandes, ataconada, ab sa tisora y cadena	1563	Roure	168		Sala
Una taula redona ab un marro	1563		169	29 s., 6 d.	
Una taula de noguer, ab dos frontisses y sa tizora, ab cadena	1563	Noguer	172	1 ll., 6 s., 6 d.	
Una tauleta quadrada de pi, ab un petge	1564		176		Entrada
Una taula redona ab son petge, molt dolenta	1568		177		Sala

Al segle XVI, hi ha alguns canvis amb relació a les taules. En el document 128, fet l'any 1507, trobem que es parla d'una taula que tenia uns peus o petges, que es podia plegar, per la qual cosa hi havia una cadena, i que era treballada amb *tarsia* (amb una marqueteria). L'aparició de la *tarsia* és una novetat i és reflex d'una certa riquesa i de la introducció d'una moda que trobem que també es difongué a la resta de l'Europa occidental.³ La trobarem aplicada en algunes taules més cares i també amb relació a altres mobles.⁴ S'han conservat mobles amb *tarsia* que encara ara podem contemplar en diversos museus europeus (vegeu fig. 6.1.)

De la mateixa manera, trobem que al document 150 s'hi diu “*una taula larga de àlber, listonada, de listons negres de la matexa fusta, ab sa tisora, y sobre ella un pes de ducats.*” Com es concreta a l'inventari,

² Molt dubtós. Potser amb el significat de cingla. Més amunt, amb relació al segle XIV, hem trobat una taula que tenia una cinta; potser és el mateix.

³ Sobre aquesta tècnica, el seu origen i evolució, vegeu: Sofía RODRÍGUEZ BERNÍZ, “Otra visión de la historia del mueble. La evolución técnica, base de la formal”, *Ars Longa*, núm. 17, 2008, p. 184-186. Vegeu també Eva PASCUAL, “El mueble...”, p. 299. Menciona que, a l'inventari d'Arnau ses Comes, de l'any 1346, es fa esment d'una “*caxeta de fust amb marquet*” i que Martí I l'Humà va deixar en morir mobles treballats d'acord amb aquesta tècnica. Creu que la primera mostra conservada és el tron d'una taula del monestir de Vallbona de les Monges o bé un tríptic atribuït al Mestre de Baltimore, fet abans de l'any 1349. Certament, totes les referències de *tarsia* que trobem a Lleida són força més tardanes.

⁴ Com per exemple caixes, cofres, mig-cofres, calaixos i taulells d'escacs.

aquests llistons eren incrustats a la mateixa fusta (d'una manera semblant a allò que s'esdevenia amb la *tarsia*).⁵

Fig. 6.1. Panell d'*in tarsia*, fet a Bolonya per Raffaello da Brescia, a la primera meitat del segle XVI. Conservat al Victoria and Albert Museum, Londres, núm. 150-1878. Foto: Imma Sànchez i Boira

Un altre dels documents importants a l'hora d'entendre el canvi esdevingut en les taules al segle XVI és el document 160. En una cambra hi havia dues taules. Totes dues eren de tisora; una tenia una cadena i l'altra tenia una corda. Amb més coses: una tenia frontisses i llistes i l'altra tenia uns tornets i una tisora. Al segle XVI, trobem que un percentatge molt gran de taules tenien una frontissa per poder-se plegar. Ja a començament de segle, l'any 1518, s'esmenta "*buna tanla de dues pessets, ab ffrontisses*". En podríem trobar molts altres exemples. En el document 133, amb relació a una taula que no tenia frontisses, fins i tot hom creu que cal fer constar aquest aspecte.

Pel que fa al material emprat per fer les taules en aquest segle setzè, cal cridar l'atenció sobre l'esment, al document 131, d'una taula de sarga, feta amb vímets. Curiosament, en un altre document (doc. 133) se'ns diu que aquesta mena de taula era per a malalts.

⁵ Sofia Rodríguez Berniz identifica aquesta tècnica amb la denominació obratge de Barcelona: "*En el Reino de Aragón se prefirieron las ornamentaciones coloristas como el denominado entonces obratge de Barchinona, tallas en hueco de finos paneles de boj superpuestos a la madera de nogal de base, a menudo con tejidos o pergaminos intermedios de otras tonalidades*". A partir del Renaixement s'introduí també a Catalunya una tècnica denominada *marqueteria d'element per element*, d'origen italià. Es coneix també amb el nom de pintura sobre fusta, i es va introduir a Catalunya cap a la primera meitat del segle XVI (S. RODRÍGUEZ BERNIZ, "Otra visión de la historia...", p. 185).

També ens adonem, amb aquests documents del segle XVI, que hi havia taules rodones amb un sol petge al mig, però que també hi podia haver taules quadrades, amb un únic peu (“*una tauleta quadrada, ab son petge*”, doc. 146, o bé “*una tauleta quadrada de pi, ab un petge*”, doc. 176).

En un document de l’any 1518, es diu d’una manera específica “*huna taula castelana, de noger y àlber, ab sa tisora*”. De fet, altres vegades també es fa esment de l’origen del moble. En un document de l’any 1563, es diu “*una tauleta de roure de Flandes, ataconada, ab sa tisora y cadena*”.

En aquest segle XVI, trobem així mateix que algunes taules servien per funcions a primer cop d’ull sorprenents. Una taula situada a la sala de la casa, l’any 1507, tenia un altar al damunt (“*una taula ab sos petges, en què sta parat hun altar*”). En aquesta mateixa casa hi havia una taula de pi, damunt la qual hi havia una gran quantitat d’escriptures i de papers. En una altra, trobem que al damunt hi havia les peces de vidre (“*un altra tauleta chiqua, ab dos petges, de tenir lo vidre*”, doc. 146). Alguns cops podem justificar aquest desordre aparent pel fet que el notari trobà la casa després de la defunció del propietari, plausiblement després de patir una malaltia més o menys llarga, cosa que ho podia haver trasbalsat tot.

Podem cridar l’atenció també que algunes d’aquestes taules del segle XVI tenien al damunt taulells de jocs. Així trobem: “*una taula redona ab un marro*” (l’any 1563) o bé “*una taula redona, ab joch de scachs*” (l’any 1522). El joc de marro era un joc semblant al de dames.

Pel que fa a les mides, només podem citar un document que fa esment d’una taula de sis pams (cal suposar que era de si fa no fa 1,2 metres de llarg).

Al segle XVI trobem un tipus de taula nou: l’*archimesa*. És documentada des de l’any 1529 (doc. 145). En aquest inventari s’esmenten els llibres que hi havia a la taula i també allò que hi havia als catorze caixonets d’aquesta taula. És un document excepcional que ens informa de tots els objectes que hi havia a l’interior de cadascun d’aquests caixonets de l’*arquimesa* de la cambra.

Algunes altres *arquimeses* eren mobles més modestos. El document 150, de l’any 1545, s’hi diu: “*Ítem, una archimesa de pi, ab hun caxó, ab son pany y clau, dins la qual foren trobades les coses següents*”; i s’especifica allò que hi trobaren aquells que redactaren l’inventari dins d’aquest caixó:

*“Primo, dos parells de sperons, los uns de la coa larga y los altres curta.
Ítem, unes tisores y un tallanplomes.
Ítem, dos llibres de albarans.
Ítem, un libre de comptes.
Ítem, una olleta de tinter.
Ítem, una terregedora⁶ de lautó.”*

En el document 158 es menciona una “*archimesa, ab son pany y clau, ab sa tauleta*” (any 1556). De la mateixa manera que hi havia arquibancs, també hi havia arquimeses, unes taules que podien guardar objectes d’una manera semblant a com ho feia un banc o un escon. En aquesta arquimesa, que també es podia tancar amb pany i clau, hi havia:

*“Primo, tres canelles de coure, les dues mijanceres y l’altra xica.
Ítem, un martellet, unes tenasses, un scarpre, dues planetes y moltes barbolleries de ferro, de poca vàlua.
Ítem, algunes escriptures, de poca importància.
Ítem, un pes de pesar monedes, una capseta de llauna y altres frasqueries.”*

---

⁶ Torrejadora: mena de garbell per a separar la terra del gra. DCVB.

Aquesta taula tenia pany i clau. Erem mobles per guardar normalment objectes i papers personals de l'administració de la casa. Un altre exemple, també del segle XVI, esmenta els llibres i les escriptures que hi havia a l'archimesa de la sala: “Ítem, una archimesa, ab son peu ab pany y clau, ab llibres y scriptures” (doc. 161 de l'any 1559). En aquesta mateixa casa hi havia una segona arquimesa a la cambra on morí el difunt. Era un moble on s'hi guardava un gran nombre d'objectes. Tenia més de tres *caixonets* que també es podien tancar amb clau. A més a més, en aquest moble hi havia també una mena d'armaris:

“Ítem, en los armaris de la archimesa, havie algunas albúrnies y pots de vidre, ab algunas confitures y alguns brocals.

Ítem, una caxota vella, ab algunas scriptures.

Ítem, una panistra de canya, plena de scriptures.

Ítem, una aljava⁷ de curo, [de] dardells.

Ítem, una exeringa⁸ de coure.”

En darrer lloc, pel que fa al preu, podem dir que les taules rodones solien ser les més cares. Els anys 1550 i 1552 en trobem dues que costaren 21 sous i 1 diner i 15 sous i 1 diner, respectivament. La taula rodona que hem esmentat que tenia el joc de marro, es va vendre per la quantitat ja força considerable de 29 sous i 6 diners, gairebé una lliura i mitja. En aquest mateix any 1563, una taula (que no es diu pas que fos rodona) també va costar 1 lliura, 6 sous i 6 diners (“*una taula de noguer, ab dos frontisses y sa tizora, ab cadena?*”).

A continuació, podem veure en el quadre de barres annex el nombre de taules que hi havia en cadascuna de les cases inventariades. Mentre amb relació a algun objecte trobem que hi ha una gran diferència amb relació als tres segles, en aquest cas de les taules, lògicament, no és pas així. A l'acte veiem que les taules es reparteixen d'una manera regular al llarg dels tres segles. Fins i tot, el nombre de taules que hi havia en una casa no varià pas d'una manera important durant aquests segles XIV, XV i XVI.

---

⁷ Aljava: buirac, estoig de sagetes. DCVB.

⁸ Certament xeringa.

TAULES																													
28																													
25																													
20																													
15																													
10																													
5																													
1																													
	1341-1350	1351-1360	1361-1370	1371-1380	1381-1390	1391-1400	1401-1410	1411-1420	1421-1430	1431-1440	1441-1450	1451-1460	1461-1470	1471-1480	1481-1490	1491-1500	1501-1510	1511-1520	1521-1530	1531-1540	1541-1550	1551-1560	1561-1570	1571-1580					

En la segona part d'aquest apartat dedicat a les taules, podem veure algunes representacions d'aquests mobles que trobem a la pintura i a la miniatura d'aquests segles XIV - XVI. Ens serviran per completar la visió i la informació que ens han aportat els documents escrits.

Fig. 6.2. Duccio di Buoninsegna, Noces de Canà, predel·la de la Majestat, c. 1308-1311. Siena, Museo dell'Opera del Duomo⁹

Les representacions iconogràfiques dels segles XIV, XV i XVI ens documenten plenament sobre les característiques de les taules d'aquesta època. Són un magnífic complement d'allò que ens diuen els documents escrits. De fet, si hem de cercar taules normalment hem de recórrer a representacions del banquet d'Herodes, del sant Sopar i també de les Noces de Canà.¹⁰

La pintura annexa, que veiem més amunt, forma part d'un retaule de la primera meitat del segle XIV, que representa el tema de les Noces de Canà, el primer miracle de Jesús (fig. 6.2). El pintor italià Duccio di Buoninsegna organitza tota l'escena al voltant d'una taula de grans dimensions, decorada amb les tovalles i tot allò necessari per a l'àpat festiu. L'esforç de l'artista per explicar amb tots els detalls el desenvolupament del miracle, com si fos una narració, amb els gestos i els objectes que participen de l'acció, ens permet d'identificar en la representació una taula amb els seus peus o petges *llevadissos* (ara potser en diríem cavallets). Formalment és el tipus de "taula" més senzilla, formada per la taula –amb el sentit de planxa plana de fusta– i els peus que es poden posar

⁹ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/d/duccio/index.html>

¹⁰ Mª Antonia ANTORANZ ONRUBIA, "La pintura gòtica aragonesa, fuente de documentación para la época: los banquetes en el siglo XV", a José Ignacio de la IGLESIA DUARTE (coord.), *La vida cotidiana en la Edad Media, VIII Semana de Estudios Medievales: Nájera, del 4 al 8 de agosto de 1997*, 1998, p. 369-386.

quan calgui i es poden treure amb una gran facilitat. De fet, una segona tauleta o taulell que veiem davant, a l'esquerra de l'escena, té uns peus ja enganxats o incorporats (fixats) a la taula o plafó superior. És un bon exemple, d'entre els anys 1308 i 1311, de com la iconografia ens permet documentar els tipus de taules que hi havia a les cases i també ens permet de documentar les funcions que aquestes taules tenien. En aquests primers anys del segle XIV, la funció d'aquesta tauleta on es disposen les gerres del vi és la mateixa funció que tingué l'adreçador (o dreçador) uns anys més tard. Un document del final del segle XIV descriu el mobiliari del menjador. Entre els mobles esmenta la semblança d'una tauleta petita amb el dreçador: "*I^a tauleta petita, a manera de dreçador*" (doc. 33 de l'any 1393).

En la pintura catalana també podem trobar representacions de taules exactament iguals que les que hem vist en la pintura precedent realitzada a Siena. En aquest cas –com en l'altre– la taula o fusta superior no és visible perquè queda coberta per unes tovalles. Si que hi veiem, però, un dels cavallets que la suporten (fig. 6.3). Malgrat tractar-se del banquet d'Herodes, per tant la representació d'un àpat festiu enmig d'un espai luxós, el pintor d'aquesta escena no va tenir pas cap mena de problema a l'hora de prendre com a model una taula, en principi relativament senzilla com aquesta, suportada per uns cavallets. Aquest retaule, que procedeix de l'església de Santa Maria de Badalona, es conserva al MNAC i fou realitzat per Bernat Despuig, antic col·laborador de Lluís Borrassà, cap al primer terç del segle XV.

Fig. 6.3. Bernat Despuig. Retaule de sant Joan Baptista i sant Esteve, El banquet d'Herodes, primer quart del segle XV. MNAC/MAC 015824. Foto: Imma Sánchez i Boira

Fig. 6.4. Bernat Martorell, Retaule de la Transfiguració, Noces de Canà, c. 1445-1452, Catedral de Barcelona.¹¹

¹¹ Font: Jordi BOLÒS, *La vida quotidiana a Catalunya en l'època medieval*, Edicions 62, Barcelona, 2000, p. 103.

De fet, trobem representada una taula molt semblant a aquesta del retaule de la Majestat de Siena en el conegut retaule de la Transfiguració de Bernat Martorell, conservat a la Catedral de Barcelona, on es desenvolupa també l'escena del miracle de les Noces de Canà (fig. 6.4): “Obra de Bernat Martorell on es posa de manifest de manera més clara la influència del naturalisme flamenc”.¹²

Troblem aquest mateix model de taula en una altra escena del banquet d'Herodes, en un retaule dedicat als sants Miquel Arcàngel i Joan Baptista, obra de Bernat de Despuig i Jaume Cirera, conservat a l'església de Sant Llorenç de Morunys (fig. 6.5).

Fig. 6.5. Bernat Despuig i Jaume Cirera, Retaule de sant Miquel Arcàngel i sant Joan Baptista, Banquet d'Herodes, s. XV, església de Sant Llorenç de Morunys

---

¹² Joan MOLINA FIGUERAS (ed.), *Bernat Martorell i la tardor del gòtic català, El context artístic del retaule de Púbol*, Museu d'Art de Girona, Girona, 2003, pàg. 39. Del mateix retaule també són interessants les escenes següents: Les Noces de Cana, la guarició de l'endimoniat i el miracle dels pans i dels peixos. Al compartiment central de la predel·la es representa l'escena del davallament de la Creu amb el detall dels pots d'oli o perfums.

Fig. 6.6. Filippo Lippi, Banquet d'Herodes, fresc, c. 1452-1465. Catedral de Prato¹³

Podríem trobar molts altres exemples de taules representades en la pintura realitzada al llarg del segle XV. Hi ha petites diferències entre les unes i les altres que cal tenir present. Les taules de *cavallets* representades amb relació al tema del banquet d'Herodes a la pintura catalana presenten poques variacions. A la taula que veiem al retaule de sant Llorenç de Morunys, per exemple, s'ha incorporat un element decoratiu en forma d'arc lobulat que fa de suport i unió dels petges (fig. 6.5). En general, les taules de *cavallets*¹⁴ són el tipus de taula més habitual que trobem representada en els escenaris on es justifica la presència d'aquest moble.

¹³ Font: http://www.wga.hu/html_m/l/lippi/filippo/1450pr/

¹⁴ Cal recordar, amb tot, que no hem trobat la paraula cavall o cavallet, aplicada a una taula, en cap cas. Això és important per a nosaltres atès que sempre intentem de fer ús o esment de la terminologia emprada als documents medievals.

La pintura al fresc també va representar taules en aquests mateixos escenaris. Esmentem, per exemple, el conegut fresc del Banquet d'Herodes de Filippo Lippi, fet entre els anys 1452 i 1465 i conservat a la catedral de Prato (fig. 6.6). Amb la part superior mig amagada per unes bones tovalles, veiem els peus d'una taula possiblement més ferma que les que hem vist fins ara. És molt possible que aquests tres peus de fusta que s'hi representen (el quart no es pot veure) estiguessin més units i fixats a la taula que els que hem pogut veure en les pintures precedents quan representaven taules de *cavallets*. Malgrat tot, adonem-nos també que l'ambient representat en aquest fresc és encara més luxós que el representat en les pintures precedents (només cal fixar-se en com eren la copa, la fruitera i la salsera o potser un «plat fondo»¹⁵ representats damunt de la taula o bé quina era la delicada decoració de les tovalles que la cobrien).

Fig. 6.7. Taller de Mons, *El banquet dels vots del Paó*, c. 1448-1449. En l'obra de Jean Wauquelin, *Les faits et conquêtes d'Alexandre le Grand*. La geste ou histoire du noble roy Alixandre, roy de Macedonne traduite d'un «livre rimet,... intitulé l'Istore Alixandre» par ordre de «Johan de Bourgogne, conte d'Estampes», Français 9342, fol. 55v¹⁶

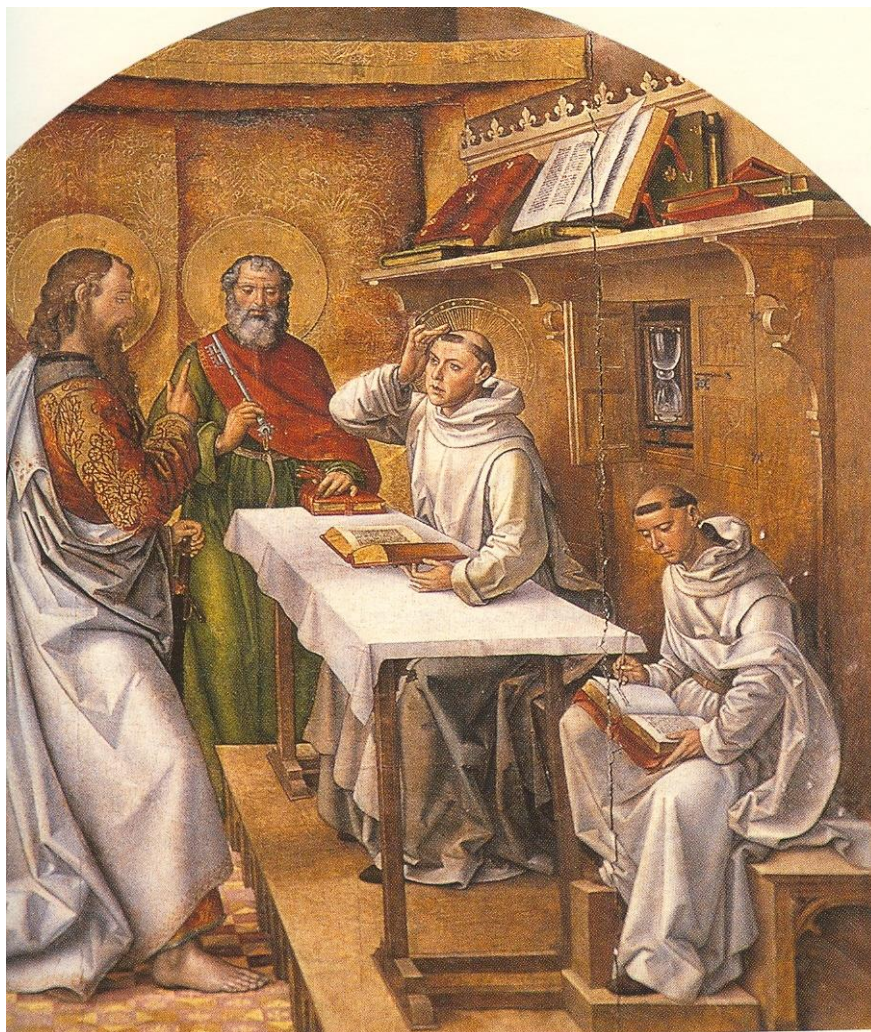
Comentem breument un altre exemple d'aquesta mena de taules. Utilitzem una miniatura flamenca, del taller de Mons, feta entre els anys 1448 i 1449, en què es representa “El banquet dels vots del Paó” (dins l'obra de Jean Wauquelin, *Les faits et conquêtes d'Alexandre le Grand*). Al davant hi

¹⁵ Podria tractar-se d'una *tudonera* o *escudella*. En la documentació de final del segle XIV trobem, entre les tasses i culleres d'argent, un plater (“*Ítem, I plater¹⁵ d'argent*”, doc. 29), plates, plats i escudelles d'argent (doc. 33). Molt interessant és l'inventari de l'ardiaca Berenguer Vicent (doc. 35 de l'any 1393). Poseia molts objectes de plata que trobaríem representats en les escenes de banquets dels darrers segles medievals: “*Primo, unam copam argenteam, cum suo sobrecop, tota daurada, ab esmalts en la copa e en sobrecop, ab aguila e corona e letra, e ab títol spes tempus. Ítem, I pexell d'argent ab esmalt de una doncella sobre I gris. Ítem, dues taces redones d'argent, ja velles, daurades, e dues blanques axí matex. Ítem, I plat \gran/ d'argent, de cort. Ítem, II escudelles d'argent, ab orelles, [ab] \marchadura/ de València. Ítem, III escudelles planes, ab marquades de València. Ítem, I plat d'argent de cort, lo qual tenia en Fferrer de [...], penyora de X fflorins. Ítem, VI plates d'argent, de forma menor, II marquades a march de Barch<inona> e II a march de València, e II sens de march.*”

¹⁶ Font: Exposició *Miniatures flamandes*, BnF, París abril 2012.

veiem una taula i, a la dreta, una tauleta o taulell, que comentarem més endavant. Les llargues tovalles ens amaguen bona part de la taula; de fet, com en la majoria dels casos, només veiem els petges o peus, molt més forts i fets amb més solidesa que els d'algunes de les representacions precedents (fig. 6.7).

Fig. 6.8. Pedro Berruguete, Retaule major de l'església de Santo Tomás. Aparició de sant Pere i sant Pau a sant Tomàs, c. 1440-1504, Àvila

La iconografia europea de l'època gòtica i del Renaixement ens mostra una gran quantitat de taules i de mobles, que cal identificar d'una manera pacient. En aquesta escena, on es representa l'aparició de sant Pere i sant Pau a sant Tomàs, obra de Pedro Berruguete, del retaule major de l'església de Santo Tomás, a Àvila, veiem una magnífica representació d'una taula (fig. 6.8). Com gairebé sempre –lamentablement–, la taula és coberta per unes tovalles o potser per allò que la documentació lleidatana anomena un bancal. Atesa la importància dels detalls, fixem-nos en les semblances i les diferències entre els peus d'aquesta taula i els peus de la taula precedent. Hi ha formes semblants i hi veiem formes diferents; tanmateix, en ambdós casos el pintor de Castella o el de França estaven imitant uns models que existien en llur entorn. A part de la taula, en aquest retaule conservat a Àvila hi podem veure molts altres mobles que centraran el nostre interès en els capítols propers: un magnífic prestatge o post que serveix per aguantar llibres (un dels quals obert), un armariet encastat a la paret, un banc, etc.

Fig. 6.9. Dieric Bouts el Vell, Retaule del sant Sagrament, c. 1464-1467. Església de Sint-Pieterskerk de Lovaina, Flandes¹⁷

Dieric Bouts el Vell va pintar a l'oli, entre els anys 1464 i 1467, el Retaule del sant Sagrament, per a l'església de Sint-Pieters de Lovaina, a Flandes (fig. 6.9). En aquesta escena dedicada a la Pasqua, veiem molts objectes francament interessants. Al fons, veiem una finestra i un notable banc cadirat, a l'esquerra hi ha un armariet que podem considerar que era una mena de *dreçador* i, a primer terme, una taula de fusta parada amb l'anyell. D'aquesta taula sobretot en veiem la base única i els dos peus o petges. Fixem-nos en la forma com s'acaben als extrems d'aquests peus. Hi veiem un motiu decoratiu que recorda els cinc dits d'un peu. Com veurem més endavant, devia ser una decoració força usual als peus de les taules (i potser també d'alguns altres mobles). I per acabar, encara que ens n'anem un moment del tema, ens podem fixar en els comensals que, amb un to cerimoniós, ajudats per uns petits ganivets i per unes falcetes tallen l'anyell i beuen en uns petits gots de vidre, alguns dels quals amb una mena de bonys o bolles (tal com trobem que s'anomenen a la documentació lleidatana).

¹⁷ Font: http://www.wga.hu/frames-e.html?/bio/b/bouts/dirk_e/biograph.html

Tanmateix, no només hi havia taules llargues i rectangulars. Com hem vist més amunt, en comentar els documents dels inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida (ACL), també n'hi havia de rodones que, molt sovint, eren les més cares.

Fig. 6.10. Mestre de la Història de Josep, Josep interpreta els somnis dels seus companys de presó, c. 1500, núm. inv. 53.168, Nova York, Metropolitan Museum of Art¹⁸

Aquest quadre circular, fet cap a l'any 1500 pel Mestre de la Història de Josep, d'origen holandès, ens mostra una bonica taula circular (fig. 6.10). L'escena és la de Josep interpretant els somnis dels seus companys de presó i es conserva al *Metropolitan Museum of Art*. Hi veiem una taula, gairebé una tauleta, amb tres peus fets amb uns taulons. És un tipus de taula senzilla, que devia ser força usual en moltes cases dels segles que estudiem, tant al sud d'Europa com als països més septentrionals. Aquesta taula és representada dins un espai que podem considerar una cambra per a dormir; hi ha un llit amb un bonic capçal de fusta, una porta i l'inici d'una escala.

Tant la servidora o plata, com els gots, com la gerra o pitxell semblen de metall, fet potser més usual al nord d'Europa. Malgrat aquesta consideració, no podem afirmar que no es pugui

¹⁸ Font: <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/437034>

relacionar aquesta taula de fusta amb moltes altres taules rodones que hauríem trobat per tota l'Europa occidental i mediterrània.

Fig. 6.11. Simon Bening: *Da Costa Hours*, mes de gener. Escena del Sopar, c. 1515. Bruges, Morgan Library (detall)

Aquesta escena del sopar de les *Da Costa Hours* és molt coneguda i excepcionalment interessant en molts aspectes (fig. 6.11). L'hem de comentar més d'una vegada al llarg d'aquest estudi sobre els objectes que hi havia a les cases. Fou feta per Simon Bening, cap a l'any 1515, i representa el mes de gener, un mes certament fred (com es desprèn de la importància que té el foc en l'escena o com es desprèn dels vestits d'abric amb pells que du la gent representada). Ara, però, sobretot ens interessa aquesta taula rodona curiosament representada, gairebé com a protagonista central de l'escena. De fet, les tovalles ens tapen bona part del moble; amb tot, ens podem imaginar que tenia uns peus centrals –com moltes de les taules rodones–, els quals sembla com si a la part baixa s'expandissin cap als costats (amb una semblança evident amb allò que veïem en l'exemple precedent).

Davant de les taules llargues o rectangulars, que es presten que hi hagi un cap de taula o algú que les presideixi assegut al bell mig d'un dels costats, trobem aquestes taules rodones on els comensals s'organitzen de forma més igualitària a tot el voltant.

Fig. 6.12. Maître de Flémalle (Robert Campin ?): L'Anunciació, c. 1415-1425? inv. 3937, Brussel·les, Musées royaux des Beaux-Arts de Belgique

Gairebé el darrer exemple de taula. Podem fer un cop d'ull a una obra excepcional de l'anomenat Mestre de Flémalle (Robert Campin?), de cap a la primera meitat segle XV. És una Anunciació, actualment conservada al Museu Reial de les Belles Arts de Brussel·les (fig. 6.12).¹⁹ D'aquesta obra, que ens mostra una sala amb la seva xemeneia, se'n podrien dir moltes coses, fins i tot només centrant l'atenció en aspectes relacionats amb la vida de cada dia. Ara, com hem fet en els casos precedents, només centrarem l'atenció en la taula. En aquest cas, no sols veiem el peu treballat (potser era doble), ans també veiem la taula superior, que aquesta vegada no resta tapada del tot per les tovalles i els altres objectes que hi ha al damunt. Veiem la fusta o taula superior que té una forma poligonal. Per demostrar encara més la riquesa d'aquest espai, el pintor va representar una taula amb segurament uns catorze costats. Damunt d'aquest fastuós moble hi ha un llibre obert, un drap potser de seda, un gerret o pitxell decorat, d'on surten unes flors, i un canelobre de dos braços o dolles amb una sola espelma o candeleta. Tot un conjunt de símbols que són representats per un conjunt d'objectes fets amb la màxima cura per tal que fossin al més semblant que fos possible als objectes que hi eren representats. El mateix podem afirmar amb relació al banc, al terra, als pagesos que hi havia damunt de la llar de foc, a l'escombreta o als finestrons.

Un detall que ens mostra la precisió i el detallisme en gran part realista del pintor: podem comparar l'extrem del peu d'aquesta taula de Robert Campin (amb quatre "dits") amb l'extrem del peu pintat per Dieric Bouts el Vell i que hem comentat més amunt (fig. 6.9). Certament no és pas

¹⁹ <https://www.fine-arts-museum.be/fr/les-musees/musee-oldmasters-museum>

un fet casual. És un reflex de la cura amb què la pintura flamenca reproduceix uns models de mobles presents en moltes de les cases del nord d'Europa i del realisme d'aquestes representacions.

Fig. 6.13. Andrea de Litio, Escenes de la infantesa de la Mare de Déu, anys 1442-1443. Cor, catedral d'Atri

Abans de cloure aquest apartat dedicat a les taules volem presentar i comentar aquesta pintura al fresc d'Andrea de Litio, pintor italià documentat entre els anys 1442 i 1443 (fig. 6.13). Aquesta pintura feta, així doncs, vers mitjan segle XV, conservada a la catedral d'Atri, representa escenes de la infantesa de la Mare de Déu. Hi veiem una taula quadrangular i allargada (segurament com moltes de les que hem comentat al començament) i al seu costat una tauleta rodona, amb tres peus. Més cap a l'esquerra hi ha un banc, un moble amb un faristol al damunt (que sembla com si fes d'altar) i la Verge fent un teixit, a primer terme. En aquesta escena veiem una major complexitat en l'esquema compositiu, amb la incorporació d'un mobiliari divers: la taula, el banc, la tauleta més petita o potser dreçador, el faristol i el teler. A través dels objectes mobles s'organitza l'espai compositiu i la narració de l'escena. Els objectes expliquen el discurs temporal de les accions. En aquesta escena el pintor condensa els fets més rellevants de la infantesa de la Verge a través dels objectes més significatius que la identifiquen.

Damunt de la tauleta rodona hi havia una mena d'ampolla de vidre i, al seu costat, una mena de càntir amb una boca petita al capdamunt, un broc, un galet, i potser uns peus. Alguns d'aquests objectes els estudiarem en les properes pàgines.

En aquesta recerca centrem en primer lloc l'atenció en els mobles. Amb tot, moltes vegades al costat dels mobles hi havia molts altres objectes. Això ho veiem clarament als inventaris, quan descriuen una taula, una tauleta o un armari; també ho veiem quan inventarien un llit amb tota la seva roba. Tanmateix, també ho veiem en la iconografia quan es dibuixa qualsevol d'aquests objectes que poques els veiem nus, sols; normalment damunt de les taules hi ha alguna cosa (molt sovint un cobertor o unes tovalles), de la mateixa manera que damunt dels llits també hi ha els llençols o les vànoves. En parlarem en els propers apartats i, de fet, dedicarem tota la tercera part d'aquesta recerca, d'una forma expressa, a comentar allò que acompanyava els llits, les taules i les llars de foc.

En darrer lloc volem traslladar-nos a un museu. Com hem assenyalat a la introducció, desitgem que aquesta recerca, sempre que sigui possible, es fonamenti en tres bases: la documentació escrita, la iconografia dels segles estudiats i també els objectes conservats als museus. En aquest cas, volem fer esment d'aquesta taula de vuit costats, amb un peu central, encara que amb quatre potes, i "plegadissa", conservada al Museu de Cluny de París (fig. 6.14). Veure aquesta taula ens permet d'entendre millor les representacions iconogràfiques que hem vist al llarg de les darreres pàgines i també allò que ens diuen els documents que hem trobat a l'Arxiu Capitular de Lleida.

Fig. 6.14. Taula octogonal "plegadissa" amb un peu central. Musée du Moyen Age²⁰

²⁰ Font: Musée de Cluny. © RMN. G. Blot

Annex: les taules (segles XIV - XVI)

Primerament inclouem una llista amb totes les taules esmentades als inventaris i encants fets al segle XIV i conservats a l'ACL (Arxiu Capitular de Lleida).

Objecte: taules (segle XIV)	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I ^a taula ab peus	1324		1	10 s., malla	
I ^a taula ab peus	1324		1	4 s., 6 d.	
Taules de cinta	1324		1	2 d.	
II taules plegadices ab sos peus, I taula banch	1345		2		Cuina
I ^a taula de cuina	1345		2		Cuina
I ^a taula ab sos peus, I taullel per tenir roba	1345		2		Cambra
II taules ab peus.	1345		2		In abacia, a Esplucs
I ^a taula de fust	1345	Fusta	3	11 d.	
I ^a taula de fust	1345	Fusta	3	19 d.	
I ^a taula ab peus	1345		3	5 s., 9 d.	
I ^a taula	1345		3	11 d.	
I ^a taula pintada ab peus	1345	Pintada	3	5 s., 9 d.	
I ^a taula ab peus	1345		3	20 d.	
I ^a taula	1345		3	2 s., 9 d.	
I taula	1345		3	12 d.	
I taula	1347		5	2 s., 6 d.	
I taula ab peus	1347		5	5 s., 2 d.	
I taula ab peus,	1348		6		Sala
Una taula plegadiça, ab sos peus	1354		8		Sala
Taula poqua, ab sos peus	1354		8		Sala
Dues taules, la una d'una post de noguer, l'altra de dues posts de pi, ab dos capitels	1354	Noguer, pi	8		Porxo
Una taula p[legadiça]	1354		8		Rebost
Una taula d'una post, ab capitels	1354		8		Cuina
II taules plegadices, ab sos peus	1354		8		Cambra baixa
Taula gran ab peus	1354		8		Celler
Una taula ab peus, antiga	1354		9		Estudi
Una taula de compte	1354		9		Cuina
II taules plegadices ab ses peus	1354		9		Cuina
I ^a taula de estudi	1376		11		Reracambra
Dues taules ab sos peus, grans, los quals són lavadiços	1376		11		Sala
I ^a taula menys de peus	1376		11		Cambra
I ^a taula ab sos peus	1376		11		Cuina
I ^a taula ab sos peus	1376		11		Cambra de la cuina
I ^a taula de pi ab sos peus	1376	Pi	12	15 s.	
I taula sens peus	1376		12	2 s.	
I ^a taula ab sos peus	1376		12	9 s.	
Una taula de noguer ab sos peus	1376	Noguer	12	12 s.	
I ^a altra taula ab sos peus	1376		12	3 s.	
I seti de estudi, ab sa taula	1376		12	10 s.	
Una taula	1377		13		Cambra
Una taula	1377		13		Cuina
Una taula bela, ab sos peus	1377		13		Sala major
Altra taula ab sos peus	1377		13		Sala major
I ^a taula ab sos peus	1377		13		Pati
Una taula	1377		13		Casa de la cera
Una taula, ab los peus contiguus	1377		13		Casa davant la cambra on geye lo defunt
I ^a taula ab tres peus	1381		14		Sala superius, prope porticum
Una taula de una post ampla, ab sos peus	1381		15		Sala

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

que [s'i] tenen				
Ítem, I ^a taula, ab sos peus que's tenen	1381		15	Sala
II taules, la una ab sos peus	1383		16	Recambra
III taules	1383		16	Porxo
II taules	1383		16	Cuina
Dues taules ab sos peus, levadices	1383		16	Menjador
[I taula gran] e grossa ab sos peus levadiçs	1383		16	Cambra
I taula ab sos peus	1383		16	Cambra
I ^a taula clavada ab sos peus	1383		16	Cuina
I ^a taula gran clavada, ab sos peus que's tenen	1383		16	Cuina
I ^a taula	1383		16	Rebost
I ^a taula sens peus	1383		17	[...] s., 6 d.
I ^a taula	1385		20	
I ^a taula ab sos petges	1385		20	
I ^a taula ampla, ab peus levadiços	1386		21	Entrada
I ^a taula longa, streta, ab sos peus	1386		21	Cambra damunt
Dues taules ab peges, levadices	1387		22	Sala
Dues taules ab peges de si matexes	1387		22	Cuina
Una taula, ab los peus de si matexa	1387		22	Cambra
Una taula ab sos peges	1387		23	15 s. barcelonesos.
I ^a taula gran, ab los peus de si matex	1387		23	31 s., 2 d. barcelonesos.
Una taula ab peus de si matex	1387		23	13 s., 6 d.
I ^a taula gran ab peus de si matex	1387		23	10 s., 1 d.
I ^a taula de fust, ab sos parats	1387	Fusta	24	Sala
I ^{es} peus de taula	1387		24	En la casa johana
I ^a taula de comptar	1387		24	Cuina
I ^a taula ab sos peus	1388		25	11 s.
I ^a altra taula de poch valor, xicha, ab sos peus	1388		25	8 s., 1 d.
I ^a taula de compte, ab XLIX diners de compte	1388		25	2 s.?
I ^a taula ab sos peus	1388		26	Cambra
I ^a taula poch, sens peus	1388		26	Sala
I ^a taula de noguer, ab sos peus	1388	Noguer	26	Cuina
I ^a caixa taula ab son ferroyllat	1392		29	
I ^a taula levadiça de noguer, ab sos peus	1392	Noguer	29	
I taula de menyar, ab sos peus, que en altra manera és appellada mesa	1392		29	Sala d'avall
II banchs de seure, la I prop la taula e l'altre après	1392		29	Sala d'avall
I ^a taula de comptar	1392		29	Sala d'avall
Una taula petita, ab peus	1392		30	3 s., 8 d.
Unes tovalles de taula	1392		30	11 s.
Ítem, una taula gran, ab peus	1392		30	20 s.
Una taula de comptar, ab XVIII diners de comptar	1392		30	3 s.
I taula ab peus, qui fahia plega e havia-y les robes següents	1393		33	
I ^{es} taules de noguer grans, ab sos peus	1393	Noguer	33	Sala de fora
I ^a taula de noguer gran, ab sos peus	1393	Noguer	33	Cambra
I ^a taula de pi, ab sos peus	1393	Pi	33	Menjador
I ^a taula de noguer, ab sos peus	1393	Noguer	34	18 s.
I ^a altra taula de noguer, gran, ab sos peus	1393	Noguer	34	30 s.
I ^a altra taula de noguer, gran, ab sos peus	1393	Noguer	34	16 s., 6 s.
I ^a taula de pi de dues posts, ab sos peus	1393	Pi	34	10 s., 4 d.
Una fustaça, ab un banch e ab una taulaça ab peges	1393		34	7 s., 10 d.
Dos taules ab dues panistres	1393		34	10 s., 8 d.
Una taula ab sos peus, de poch valor	1393		34	6 s., 2 d.
II taules grans, ab sos peus, que són de noguer	1393	Noguer	35	Sala
I ^a taula de noguer, plegadiça, ab sos peus	1393	Noguer	35	Cuina
I ^a taula de pi plegadiça, ab sos peus	1393	Pi	35	Cambra del difunt

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Ítem, 1ª taula plegadiça, ab sos peges	1393		36		Palau nou
1ª altra taula plegadiça, ab sos peus	1393		36		Palau nou
Ítem, 1ª altra taula plegadiça, ab sos peus	1393		36		Palau nou
I troç de biga, en què seien a taula	1393		36		Cuina
1ª taula mesa ab sos peus	1394		37		Entrada
1ª taula de noguer ab sos peus	1394	Noguer	37		Entrada
1ª taulla plegadiça	1394		39	11 s., 4 d.	
1ª altra taulla plegadiça	1394		39	13 s., 10 s.	
1ª taula levadiça, ab sos peus	1396		40		Cambra major
1ª taula appellada mensa, ab sos peus clavats	1396		40		Cambra major
Una taula de una post de noguer, ab dos peus	1396	Noguer	41	7 s., 8 d.	
1ª taula de noguer ab sos peus	1396	Noguer	42		Sala
1ª taula [...] de mensa, ab sos peus clavats en ella	1396		42		Cambra del difunt
Una taula ab sos peus	1396		43	13 s. barcelonesos.	
1ª taula de noguer, ab sos peus	1398	Noguer	47		Sala
1ª taula ab sos peus.	1398		47		Cambra
Una taula de noguer ab petges tinens	1399	Noguer	48		Cambra
Ítem, una taula de noguer, levadiça, ab sos petges	1399	Noguer	48		Cambra blanca
Una taula de noguer, bela, levadiça, ab sos petges	1399	Noguer	48		Sala i cuina
Una taulaça sens petges	1399		48		Cambra alta del terrat
1ª taula de noguer, ab sos peus	1399	Noguer	49	10 s.	
Una taula de noguer ab sos peus	1399	Noguer	49	18 s.	
1ª taulaça de pocha valor	1399		49	16 d.	
1ª cadira de seure davant taula	1399		49		
1ª taula de pocha valor.	1399		49		
1ª taula ab I banch	1399		49	12 s.	
Una taula gran	1399		50		
1ª taula ab sos peus, que és de dues posts	1399		51		Sala
1ª taula de pi, de fer comptes	1399	Pi	51		Cambra
1ª taulaça hon staven les scudelles	1399		51		Cuina
1ª taula longa, menys de peus	1399		51		Celler
I peu de taula (i altres coses)	1399		52	3 s., 6 d.	
Una taula gran ab sos petges	1399		52	7 s.	
I petge de taula (i altres coses)	1399		52	4 s., 6 d.	
Una taula gran, de pocha valor	1399		52	3 s., 6 d.	
Taula gran de noguer, ab sos peus	1399	Noguer	52	18 s.	
Una taula, ab peus clavats a manera de mesa	1399		53	4 s.	
1ª taula petita, ab sos peus que s'i tenen	1399		53	4 s.	
1ª taula de compte	1399		53	18 d.	
Una taula gran, ab sos peus	1399		53	14 s.	

A continuació farem una llista semblant a la precedent, amb tots els esments de taules que trobem als inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida, amb relació al segle XV.

Objecte: taules (segle XV)	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Una taula ab peus	1401		55		Cambra
Duas taules ab sos peus, clavats en aquella matexa	1401		55		Sala
1ª taula e I banch, de pocha valor	1401		55		Cuina
1ª taula de noguer, de pocha valor, ab sos peus	1402	Noguer	57		Sala
I troç de drap blanch per a taula, que par que sia de cotó.	1403		58		Cambra del difunt
1ª taula de fanejar, ab XX diners de compte	1403		58		Cambra del difunt
Una taule de pocha valor, ab dos peus, on stan les scudelles	1403		58		Cuina
Una taula de noguer gran, ab sos peus	1403	Noguer	58		Sala

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una taule de noguer, ab sos peus	1403	Noguer	58		Cambra major
Iª taula de dues posts, ab peus	1403		58		Sala
Iª taula petita, ab ffrontices, ab sos peus	1403		58		Sala
Iª taula de noguer gran, ab sos peus	1403	Noguer	60	14 s.	
Iª taula ab sos peus, de poqua valor	1403		60		
Ítem, Iª taula ab sos peus, plegadiça	1403		60	2 s.	
Ítem, Iª taula de comtar, ab sos diners de comte	1403		60	1 s.	
Una taula lavadissa, ab sos peus	1408		62		Sala
Taula plegadiça, ab dos petgues	1419		63		
Una taula petita ab sos petges	1441		65		Sala damunt
Miga taulaça ab dos petges, podrida	1441		65		Cuina
Dues taules ab sos petges	1459		67		
Una taula de noguer, ab sos petges	68/1459	Noguer		9 s., 6 d.	
Una taula de pi de una post, ab sos petges	1460	Pi	70		Sala
Un cubertor de miga lana, de taula	1460		70		Sala
Una taula plegadiça, ab sos petges	1460		70		Sala
Huna taula, ab sos petges que s'i tenen	1460		70		Cuina
Hun cubertor de taula, de miga lana	1460		70		Cuina
Una taula trenqua<da>, ab sos petges	1460		70		Altra casa
Una taula plegaliça, ab sos petges	1460		70		Altra casa
Una taula de dues posts sens peus, de pocha valor	1460		71	6 s., 6 d.	
Una taula larga plegadiça, ab sos petges	1460		71	16 s., 1 d.	
Una taula gran, de noguer, pleguadiça, ab sos petges.	1460	Noguer	71		
Ítem, una taula de dues posts, sens petges (ab altra taula e hun banch larch, dos petges e hun troç de post)	1460		71	4 s.	
Una taula de fust ab sos petges	1460	Fusta	71	20 s.	
Huna taula, ab sos petges, de pocha valor	1462		75		Sala
Una taula larga de noguer, ab atochs muronats, ab dos petges, bona	1463	Noguer	79		Entrada
Una taula de dues posts de servere, ab sos petges	1463	Server	79		Entrada
Uns petges de taula	1463		79		Cambra del difunt
Una cuberta de taula verda, ab senyall reall	1463		79		Cambra del difunt
Altra cuberta de taula, de moltes colors	1463		79		Cambra del difunt
Una taula petita ab sos petges	1463		80	6 s.	
Una taula de noguer, ab sos petges	1463	Noguer	80	21 s., 2 d.	
Una taula de dues posts, de servera, ab sos petges	1463	Server	80	5 s., 1 d.	
Una taula sotill ab sos petges	1463		80	5 s.	
Dos pe\`t/ges de taula	1463		80	2 s.	
Una taula sotill, ab sos peges, e hun banch	1463		80	2 s.	
Una taula de pi, ab sos petges	1463	Pi	81		Sala
Una taula ab sos petges			81		Cuina
Una taula de comptar, en lo dit scriptori	1463		81		Estudi
Dues taules, la una bona, l'altra de una post, ab sos petges	1463		82		Sala
Una taula de dues peces, ab sos petges	1463		82		Cuina
Un cobritaula petit	1463		83	3 s., 6 d.	
Hun cubertor de taula, ab listes grogues, vermelles e blanques	1463		86		
Huna taula de una post, ab sos petges	1464		88		
Huna taula ab sos peges e hun cubertor	1464		89	3 s.	
Hun cubertor de taula, de miga lana, ab listes burelles	1464		90		Sala
Huna taula de noguer, ab hun banch, ab sos petges	1464	Noguer	90		Sala
Hun bancal de sobre taula	1465		93	10 s.	
Una taula bona, ab sos petges	1468		95		Sala
Altra taula ab sos petges, sotil	1468		95		Sala
Una taula plegadiça, de pi, ab sos petges	1472	Pi	96		Sala

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

bons				
Taula plegadiça, ab sos petges levadiços	1472		96	Sala
Taula sotil, de dues posts sotils, sens petges	1472		96	Sala
Dos petges de taula, vells	1472		96	Cambra
Drap de stamenya per a cubertor de taula, tot squaquat de squachs gros, burells e morats, larch, ja squexat	1472		96	Cambreta
Una taula ab sos petges	1474		97	Sala
Huna taula	1474		97	Cuina
Una taula ab sos petges	1474		98	10 s., 6 d.
Una taula tota plana, d'âlber, ab sos petges	1474	Âlber	99	Sala
Huna taula ab petges, tot clavat	1474		99	Cuina
Dos petges de taula	1474		99	Celler
Una taula de pi, sens petges	1474	Pi	99	
Una taula de âlber ab sos petges, tota de una pessa; a-y hun joch de scachs a la hun cap	1478	Âlber	100	12 s., 8 d.
Una taula plana, de noguer	1478	Noguer	100	2 s., 4 d.
Una taula de pi, ab petges, e dues tovalletes de lenç, ab randes	1478	Pi	100	12 s.
Una post ab dos petges de taula	1481		101	Sala
Una taula de noguer ab sos petges	1481	Noguer	101	Cambra
Un cobertor de taula, de ample de quatre palms, de tenguda de quatre alnes e miga	1481		102	Sala
Una taula ab sos petges	1481		102	Sala
Un cubertor de taula, listat, de tenguda de tres alnes, listat \de/ morat e blanch	1481		102	Cambra
Una taula ab sos petges, plegadiça	1481		102	Cuina
Una altra taula dolenta, ab sos petges	1481		102	Cuina
Una taula ab sos petges, (amb hun exaló vermell ab ymages, hun bancal, altre bancal, dos banquals obra morisqua, dues [...], una roda vella)	1482		103	Celler
Una taula vella, de poqua vàlua, (en què ha dos coxins cuberts de cuyro, enbotits de borra).	1482		103	Celler
Taula (en què ha una vànova de cotonina, ab obra de miga regola, cuberta ab hun lançol, oldà).	1482		103	Celler
Una taula gran, ab sos petges	1482		103	Sala major
Una taula plegadiça ab sos petges	1482		103	Cuina
Una taula ab sos petges	1482		104	3 s.
Una taula ab sos petges e hun cubertor vermell	1482		104	4 s.
Una taula ab sos petges	1482		104	5 s.
Una taula ab sos petges	1482		104	4 s.
Huna taula de noguer, ab sos petges	1482	Noguer	104	10 s., 2 d.
Una taula redona	1482		104	6 s.
Tres banchs migancers, entorn la taula	1482		105	Cuina
Una taula de tres peces, de pi, ab sos petges, ab hun banqual	1482	Pi	105	Cuina
Una taula plegadiça, ab sos petges	1482		105	Sala
Dos petges de taula e hun altre petge	1482		105	Corral
Una taula ab dos banchs	1482		106	6 s.
Dos petges de taula ab una post	1482		107	1 s., 9 d.
Una taula ab sos petges	1482		107	9 s.
Una taula e hun banch			107	6 s.
Huna taula de noguer, ab sos petges	1483	Noguer	109	Cuina
Hun<a> taula plegadiça, ab sos petges	1483		110	Sala
Hun cubertor sobre la taula, oldà			110	Sala
Huna taula, ab sos petges e cubertor oldà	1483		110	Perxe
Una taula de âlber, plegadiça, ab sos petges obrats	1483	Âlber	110	Recambra
Una taula plegadiça ab sos petges	1483		112	7 s.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Huna taula ab sos petges	1483	113	6 s.	
Huna taula plegadiça ab sos petges	1483	113	9 s.	
Huna tauleta ab sos petges	1483	113	3 s.	
Huna taula ab sos petges	1483	113	8 s.	
Huna taula ab dos petges	1487	116		
Huna taula encaxada, ab sos petges	1487	116		Cambra
Huna taulasa	1487	116		Algorffa
Hun cubertor de taula, pintat com a drap de raz	1488	117		Sala
Una taula de hun peu, plegadiça	1488	117		Sala
Una taula de mengar, ab sos peus, e bancal pintat	1488	118	5 s.	
Una taula de mengar, ab sos peus	1488	118	6 s., 6 d.	
Ítem, una taula petita	1488	118	5 s.	
Hun sobretaula de diverses colós	1488	118	20 s.	
Una taula sotil ab sos capitells	1488	118	3 s., 6 d.	
Una taula petita (sobre la qual hi havia diverses coses: vànova blanca, cobertor de lit, dos exalons grochs, hun tanquaporta de raç, una roba de mescla, dos gipons de drap, una cloxa de mescla, hun çamarró dolent, hun caperó, hun sayo, hun gipó de drap, hun tanquaporta, troços de tela de lançol, hun sayo negre)	1492	120		
Una taula ab sos petges e hun banch molt sotil	1492	120		Sala
Una taula gran, ab portes	1492	121	2 s.	
Una taula sense petges, plegadiça	1500	123		Entrada de la cambra

Farem també una taula amb una llista semblant a la precedent, amb tots els esments de taules que trobem als inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida, amb relació al segle XVI.

Objecte: taules (segle XVI)	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Una taula plegadiça, gran, ab sos petges	1504		125		Sala
Una taula ab sos petges, de pi	1504	Pi	125		Perxe de la cuina
Hun banqual per a cobrir la taula, listat de vermell, dolent	1504		125		Perxe de la cuina
Una taula pleguadiça	1504		126	9 s.	
Una taula ab los petges	1504		126	2 s.	
Hun drap de taula barrat, groch e vermell	1504		126		
Una taula de pi ab sos petges	1507	Pi	128		Cambra del difunt
Una taula ab sos petges, en què sta parat hun altar	1507		128		Sala
Una taula de pi, ab sos petges, sobre la qual ha moltes scriptures de papés	1507	Pi	128		Cambra de la sala
Una taula petita, clavada, ab hun petge de pi	1507	Pi	128		Cuina
Hun petge de taula.	1507		128		Cambra
Huns petges de taula	1507		128		Cambra
Una taula de pi, dolenta, ab sos petges [s'esmenten les coses que hi ha a sobre]	1507	Pi	128		Cambra
Una taula de pi, ab sos petges	1507	Pi	128		Cambra
Una \miga/ taula ab sos petges, ab una cadena, plegadiça, laborada de tercià	1507		128		Cambra
Una taula ab sos petges	1509		130		Estudi
Una taula gran ab sos petges	1509		130		Sala
Tovalles per a taula; vint-e-huna, entre grans e xiques.	1509		130		Cambra del difunt
Una taula ab sos petges.	1510		131		Cambra
Una taula redona	1510		131		Cuina
Una taula ab hun petge	1510		131		Cuina
Una bacineta petita, per a tenir fruyta en taula	1510		131		Cuina
Una taula dolenta	1510		131		Cambra
Una taula bona, gran, ab sos petges	1510		131		Cambra

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una taula sens petgetes	1510		131	Entrada
Huna taula de noger	1518	Noguer	133	
Huna taula castelana, ab sa tisora.	1518		133	
Hun canteret de aram, petit, per a donar aygua en taula	1518		133	
Huna basina dolenta, de lavar-se les mans en taula, de lautó	1518		133	Cambra de la ffaramenta
Huna taula de dues pessas, ab ffrontises; és de pi	1518	Pi	133	Cuina
Dos petjes de dita taula; són de pi també	1518	Pi	133	Cuina
Dos banchs grans, de pi, e són de dita taula	1518	Pi	133	Cuina
Huna taula de pi, <de> dues peses, sense ffrontises	1518	Pi	133	Sala
Dos petjes de dita taula, de pi també	1518	Pi	133	Sala
Lo banqual de cobrir la taula	1518		133	Sala
Hunes altres tovales dolentes, de la taula del senyor	1518		133	Sala
Hunes tovales de la taula del senyor, brutes, de lens	1518		133	Sala
Huna taula castelana, de noger y àlber, ab sa tisora	1518	Noguer i àlber	133	Sala
Hun canteret de aram, de donar aygua en taula	1518		133	Sala
Huna taula migansera, sense petjes	1518		133	Cambra de la sisterna
Huna taula de pi, ab dos petjes, y huna post de pi	1518	Pi	133	Cambra
Dues tovales de la taula del senyor, de li	1518		133	Cambra de les dones
Huna taula de pi, ab dos petges, de pi també [s'esmenta allò que hi havia al damunt]	1518	Pi	133	Guarda-roba
Huna taula de pi, larga, de dues peses	1518		133	Entrada
Dos petjes de dita taula, també de pi	1518	Pi	133	Entrada
Dos banchs larchs, grans, de dita taula, de pi també	1518	Pi	133	Entrada
Huna taula de pi, de huna pesa sola; és migansera, sense petges ni banchs	1518	Pi	133	Celleret del vi blanc
Hun banch ab dos taules	1518		134	Entrada
Huna taula ab sos petges	1518		134	Sala
Huna taula ab petges, ab hun bancal dolent	1518		134	Pas que va a la cuina
Dos banchs, de huna taula de sis palms	1518		135	Sala gran
Quatre banchs grans e huna taula, ab sos peges grans	1518		135	Cuina
Un vayrat sobre la dita taula	1521		137	Sala
Altra taula ab cinla ²¹	1521		137	Sala
Una taula redona	1521		137	Cuina
Una taula ab sos petges, cuberta ab un bancal	1521		137	Cambra
Una taula ab sos pe\t/ges	1522		138	5 s.
Una taula ab sos petges	1522		138	10 s., 7 d.
Unes quantes postaces, paners foradats, dos cabaços de comprar, la ollaça de la olla y un petge de taula	1522		138	4 s., 8 d.
Una taula ab sos petges, cuberta de una tela negra	138			4 s., 6 d.
Dos taules plegadices ab dos peges.	1522		140	Sala
Una taula redona	1522		140	Sala
Una taula redona, ab joch de scachs	1522		140	Cambra
Dos petges de taula	1522		140	Cambra
Una taula larga ab sos petges	1522		140	Cuina
Vuyt plats de argent, de servir, de taula	1523		141	
Una taula ab sa thesora.	1523		141	Cambra del difunt
Una caxeta petita de aram, per tenir foc en la taula	1523		141	Cuina
Una taula redona ab son peu, ga ben servida	1523		142	6 s,
Una taula, ab ses tisoires, judicada per	1523		142	6 s.

²¹ Molt dubtós. Potser amb el significat de cingla. Més amunt, amb relació al segle XIV, hem trobat una taula que tenia una cinta; potser és el mateix.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

/dolenta\				
Dues tovalles de malva, per a taula rodona	1527		143	Sala
Una taula rodona	1527		143	Sala
Una beca nova, de tauleta	1527		143	Estudi
Una taula rodona	1527		143	Estudi
Una taula larga	1527		143	Recambra de l'estudi
Una taula, ab \sos/ peges	1527		143	Estable
Una taula nova, ab un petge de quatre peus	1529		144	Sala
Una copeta de aram, per tenir lo plat en taula	1529		144	Sala
Una taulla de cadena, ab tessora.	1529		145	Sala
Una taulla y dos petges	1529		145	Sala
Uns petges de taulla	1529		145	Perxe, dalt
Un banch quadrat, ab sa taulla	1529		145	Cuina
Una taula molt vella	1529		145	Cambra
Una taulla de companya	1529		145	Galliner
Una taula plegadissa, de àlber, ab ses tesores	1529	Àlber	146	Sala
Un bancal sobre dita taula, listat de moltes colors	1529		146	Sala
Una taula rodona	1536		148	Sala
Una caxeta ab ses scriptures dins ella, damunt la dita tauleta	1536		148	Cambra del difunt
Una taula, sens tissora ni petges	1536		148	Cambra
Dos petges de taula	1536		148	Recambra
Dues posts ab dos petges de taula; damunt ella tres matalafs y tres coxins y tres sachs	1536		148	Perxe
Taules de fust, ab ses tisores, ja amprades	1539		149	Estudi
Una taula larga, de dos posts, de roure de Flandes, ab sos petges	1539	Roure de Flandes	149	Sala
Una taula de fusta de noguer, ab ses tisores y cadena de ferro, ja ben usada	1539	Noguer	149	Cuina
I taula ab ses tisores, ben dolenta	1539		149	Cuina
Una torreta ²² , ab X ganivets per a servir a la taula	1539		149	Rebost
Tres taules, les dos bones y l'altra xica, ab unes tisores, en què ha dos cadenes	1539		149	Algorfa
Una taula rodona de noguer, ja usada	1545	Noguer	150	Estudi
Una taula xica de noguer, \ab frontisses/, ab la tisora	1545	Noguer	150	Estudi
Una taula larga de àlber, listona\da/, de listons negres de la matexa fusta, \ab sa tisora/, y sobre ella un pes de ducats	1545	Àlber	150	Estudi
Una archimesa de pi, ab hun caxó, ab son pany y clau [s'hi trobaren a dins coses]	1545	Pi	150	Estudi
Una taula xica, plegadissa, ab ses tisores	1545		150	Sala gran
Una taula rodona, ab quatre cadires grans y una xica	A1550		151	Entrada
Uns peges de taula	A1550		151	Rebost
Bancal de taula aldà	A1550		151	Cambra de dalt
Una taula larga, ab peus	1550		152	Sala
Una taula, ab sos petges	1550		152	Cambra
Una taula rodona, ab son peu	1550		152	Cambra
Un seti banch, ab sa taula	1550		152	Cuina
Tres tovales de malva, per a taula rodona, bones	1550		152	Cambra del difunt
Una taula ab petges	1550		152	Cuina
Dos petges de taula	1550		152	Pallera
Una taula rodona	1550		153	21 s., 1 d.
Per dues tovales de malva, per a taula rodona	1550		153	
Una taula ab petges	1550		153	11 s.
Una taula ab dos petges	1550		153	6 s.
Un bastiment y unes taules velles, uns banchs de llit y una tenalla	1550		153	12 s.
Una taula de pi, ab dos petges, ab un bancal desobre	1552	Pi	154	Sala
Una taula ab dos petges, vella	1552		156	Sala

²² Torreta: segurament devia ésser una mena de moble.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Altra taula redona, bona	1552		156		Sala
Una taula y un banch	1552		157	6 s.	
Una taula redona	1552		157	15 s., 1 d.	
Una taula ab dos petges	1552		157	4 s.	
Una taula sens petges	1552		157	1 s.	
Una taula de noguer, ab dues frontisses, tota lisa, ab ses tisores y cadena	1556	Noguer	158		Sala o entrada
Una tizora de taula, ab corda	1556		158		Cambra
Una taula de pi, ab tornets, ab sa tizora, ab corda	1556	Pi	158		Cambra
Una taula de pi, ab tornets, ab sa tisora, ab una corda	1559	Pi	160		Sala
Taula molt chica, ab frontisses de coure, ab sa tisora y cadena	1559		160		Sala
Dos taules de tisora, de noguer, ab frontisses y llistes la una, l'altra ab tornets, ab tisores, la una ab cadena y l'altra ab corda	1559	Noguer	160		Cambra del difunt
Un drap de taula vert, de devuytè	1559		160		
Una taula de noguer, ab dues frontisses, ab sa tisora y cadena	1559	Noguer	161		Sala
Taula de noguer, ab tres frontisses, ab sa tisora y cadena	1559	Noguer	161		Sala
Una taula redona, de noguer, ab son petje	1559	Noguer	161		Cambra
Taula o taulell de àlber, ab sos petges.	1562	Àlber	162		Sala
Una taula redona de noguer, ab son petge, sobre la qual havie una biblia gran.	1562	Noguer	162		Cambra del difunt
Una taula molt dolenta	1562		163	4 s.	
Una taula molt dolenta	1562		163	2 s.	
Una taula redona	1562		163	18 s.	
Una taula redona \de noguer/, ab una catifa demunt, ja servida	1562	Noguer	164		Cambra
Una taula redona	1562		165		
Una taula de àlber ab tisora, sens cadena	1562	Àlber	166	7 s., 2 d.	
Una taula de àlber	1562	Àlber	167	6 s., 2 d.	
Una taula redona de noguer	1563	Noguer	168		Entrada de dalt
Taula de pi, xicha, ab sa tisora y cadena	1563	Pi	168		Entrada de dalt
Una taula de pi, ab dos petges	1563	Pi	168		Cambra del difunt
Una taula redona ab un marro ²³	1563		169	29 s., 6 d.	
Una taula de pi ab ses tisores	1563	Pi	169	9 s.	
Una taula ab ses tisores	1563		169	12 s., 6 d.	
Una taula mijancera, ab ses tisores y cadena, ab un cubertor de guadamasil	1563		170		Sala
Una taula de noguer, ab dues frontisses, ab sa tisora y una corda	1563	Noguer	170		Cambra
Una taula de pi, ab sos petges	1563	Pi	170		Cambra
Una taula de noguer, larga, ab dos petges	1563	Noguer	170		Cambra
Un setibanch, ab sa taula de pi, per estar al foch.	1563	Pi	171		Saletta o entrada
Una taula de pi, ab ses tisores y una corda	1563	Pi	171		Recambra
Taula de noguer, ab sa tisora y cadena	1563	Noguer	171		Recambra
Una taula de noguer, ab dos frontisses y sa tizora, ab cadena	1563	Noguer	172	1 ll., 6 s., 6 d.	
Una taula de pi ab sa tisora y corda	1563	Pi	172	9 s.	
Una taula llarga de pi	1563	Pi	173	4 s.	
Una taula gran, ab sos petges,	1564		173	14 s., 6 d.	
Una taula redona ab son petge, molt dolenta	1568		177		Sala
Una taula gran, ab tisora y cadena	1568		177		Cambra del difunt

²³ El marro era un joc semblant a l'actual joc de les dames.

6.2 Les tauletes

Inicialment havíem inclòs les taules i les tauletes juntes i després, en un apartat a part, els taulells (considerant, d'acord amb l'etimologia del mot, que també eren unes taules petites). Això no ens permetia d'aclarir certes realitats esmentades als documents i representades a les imatges dels retaules i de les miniatures. Per aquest motiu, hem cregut necessari diferenciar les tauletes de les taules i també dels taulells. Això ens ha permès de veure, per exemple, que hi podia haver tauletes rodones, tal com esmenten els inventaris, però que no hi havia pas taulells rodons.

A continuació farem una llista amb els esments de tauletes que hem cregut més interessants i que ens poden aportar més informació sobre aquests mobles:

Objecte: tauleta	Data	Matèria	Núm.	Preu	Situació a la casa
I tauleta ab peus	1348		7	2 s., 8 d.	
I ^a tauleta redona, ab son balador	1383		16		Casa après
I ^a tauleta pochà, ab peus levadiços	1386		21		Entrada
I tauleta de estudi	1387		23	18 d. barcelonesos	
I ^a tauleta xica, de pochà valor, a manera de taulell	1392		29		
I ^a tauleta petita, a manera de dreçador	1393		33		Menjador
I ^a tauleta ab sos peus clavats	1396		43	7 s., 6 d.	
I ^a tauleta encerada, de comptes	1401		55		Cuina
Huna tauleta de dues posts	1464		90		Sala
Una tauleta, ab sos petges levadiços	1472		96		Cambra del difunt
Una tauleta \o armari de pi/ e cubertor de noguer	1478	Pi, àlber	100	7 s., 6 d.	
Huna tauleta ab sos petges, hon estan les escudelles	1483		110		Cuina
Huna tauleta petita, davant lo foch, ab son banch	1483		110		Cuina
Huna tauleta ab hun peu; és de pi	1518	Pi	133		Cambra
Huna tauleta de sarga, per a malalts	1518		133		Cuina
Huna tauleta de pi, ab quatre peus	1518	Pi	133		Sala
Una tauleta ab tres peus; és de pi	1518	Pi	133		Algorfa
Un altra tauleta chiqua, ab dos petges, de tenir lo vidre [s'esmenta el que hi havia damunt : un poal de aram, una bacina de aram, etc.]	1529		146		Sala
Una tauleta de pi, ab tornets, ab sa tizora, ab una corda	1556	Pi	158		Cambra
Una tauleta de tizora	1556		159	7 s.	
Ítem, una tauleta de tizora, de pi, ab sa tizora y corda	1562	Pi	164		Cambra
Una tauleta de roure de Flandes, ataconada, ab sa tizora y cadena	1563	Roure	168		Cambra
Una tauleta de pi, ab tornets y sa tizora, ab una corda	1563	Pi	172	7 s., 6 d.	
Una tauleta quadrada de pi, ab un petge	1564	Pi	176		Entrada

Com fem usualment en aquest treball, podem assenyalar les principals característiques de les tauletes, que eren unes taules petites.

- Trobem tauletes des del 1345 (doc. 2) fins a l'any 1564 (doc. 176), per tant amb relació a tot el període estudiat.

- Hi havia tauletes quadrades i també n'hi havia de rodones.
- Els peus de les tauletes podien ser llevadissos (com els de les taules). En d'altres casos, tenien els peus clavats (d'una manera semblant a allò que hem assenyalat en parlar de les taules).
- Hi havia tauletes amb un peu, amb tres i amb quatre peus (vegeu el doc. 133).
- Hi havia tauletes que podien semblar un dreçador (o armariet baix). En un altre cas es confon una tauleta amb un armari de pi (“*una tauleta o armari de pi e cubertor de noguer*”, doc. 100).
- Hi havia tauletes d'estudi. Hi havia tauletes que, com hem vist en parlar de les taules, podien servir com a taules on escriure els comptes. En veure les representacions iconogràfiques en mostrarem algun exemple.
- Hi havia tauletes formades per dues posts.
- Una tauleta podia servir per deixar-hi les escudelles (més endavant ja parlarem dels escudellers). D'altres podien ser per a tenir-hi el vidre.
- Davant de la llar de foc, de vegades, hi hauríem pogut trobar una tauleta i un banc.
- Hi havia tauletes de fusta de pi, de fusta d'álber, de noguer i de roure. En un cas, fins i tot s'hi diu que era roure de Flandes (“*una tauleta de roure de Flandes, ataconada, ab sa tisora y cadena*”, doc. 168). Sempre sorprèn la capacitat que tenien els notaris o qui redactava l'inventari a l'hora d'identificar les característiques dels mobles (o també dels altres objectes).
- Hi havia tauletes que es plegaven, amb una tisora, amb tornets i amb una corda o cadena.
- Hi havia tauletes de sarga; en un cas es diu que eren per a malalts (“*buna tauleta de sarga, per a malalts*”, doc. 133).

Com en els capítols anteriors, a continuació veurem alguns exemples d'aquestes tauletes que hem trobat representats a la iconografia de l'època.

Fig. 6.15. Trüppich d'Ortenberg, l'Adoració dels Reis, c. 1420. Conservat al Hessisches Landesmuseum, Darmstadt (detall de l'escena de la dreta)²⁴

La iconografia ens mostra un tipus de tauleta petita i rodona. Havíem dubtat sobre si identificar aquest moble amb alguns dels taulells que trobem documentats, per exemple en els inventaris conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida. Finalment ens hem decantat a creure que a l'edat mitjana rebien el nom de tauletes i no de taulells (que estudiarem d'una manera detallada en el proper apartat). De fet, com acabem de veure més amunt, hi havia nombroses taules i nombroses tauletes rodones; per contra no hi havia cap taulell que s'afirmi que fos rodó. Per aquest motiu, incloem aquests mobles en l'apartat de les tauletes.

²⁴ Font: http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/m/master/zunk_ge/zunk_ge3/adorati.html

Aquesta representació que veiem més amunt és una Adoració dels Reis, feta cap a l'any 1420, i forma part del Retaule Ortenberg, conservat al Hessisches Landesmuseum, de la ciutat alemanya de Darmstadt (fig. 6.15). Darrere la corona del rei, veiem pintada una tauleta rodona, potser amb quatre peus.

Fig. 6.16. Mestre de Jacques de Besançon, L'Evangelinari bilingüe del cardenal de Borbó, la Nativitat, MSS GREC 55 Folio 266 c. 1480- 1482²⁵

De vegades també són molt interessants els manuscrits. Aquest és un foli de l'Evangelinari bilingüe del cardenal de Borbó, en què es representa la Nativitat (fig. 6.16).²⁶ Ha estat datat entre els anys 1480 i 1482. La miniatura fou feta per l'anomenat Mestre de Jacques de Besançon. D'aquest naixement només en volem destacar un aspecte, un moble, la tauleta de quatre peus que veiem al costat del cap del nen Jesús. És molt semblant a la tauleta precedent que es conserva al museu de Hess. En aquest cas veiem sobre la tauleta rodona, amb uns peus molt curts, un gerro i algun altre objecte, que sembla que és un tros de pa, plens de contingut simbòlic.

²⁵ Font: BNF Banque d'Imatges.

²⁶ Luz María DEL AMO HORGA, "La iconografía de la Navidad. I: Ciclo de la Navidad o Encarnación," a Francisco JAVIER CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA (coord.), *La Navidad: arte, religiosidad y tradiciones populares*, Instituto Escorialense de Investigaciones Históricas y Artísticas. Simposium, San Lorenzo de El Escorial. Real Centro Universitario Escorial-María Cristina, Madrid, 2009, p. 233-252.

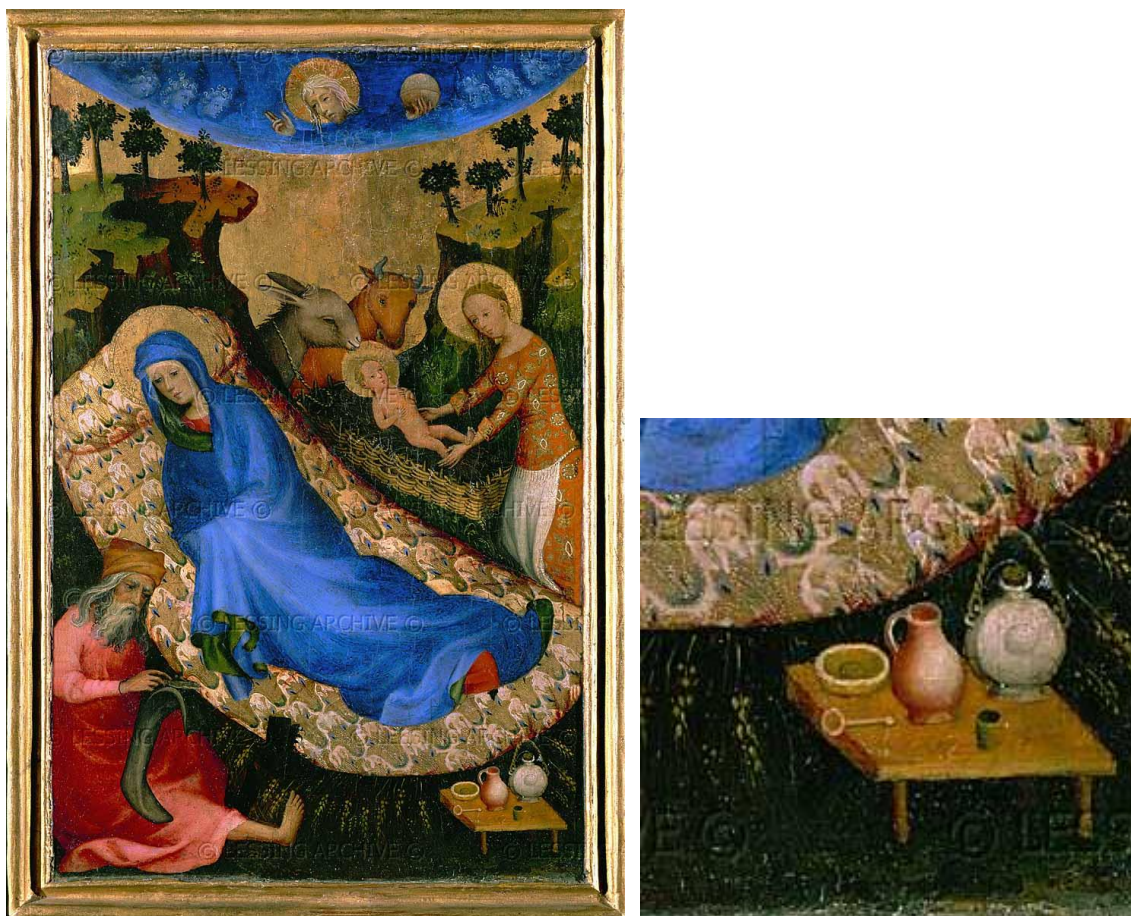

Fig. 6.17. Mestre Anònim (Melchior Broederlam?), Part del “Antwerp-Baltimore Quadriptych”, Nativitat, c 1400. Anvers, Mayer van den Bergh Museum, (inv. 1)²⁷

Com hem assenyalat, també hi havia tauletes quadrades. Tot i que el moble que veiem ampliat a dalt també podria ser un taulell, comparant-ho amb les tauletes precedents, al final ens hem decantat per a creure que calia incloure'l en aquest apartat. Damunt d'aquesta tauleta, que veiem als peus de la màrrega on jeu la Mare de Déu, hi veiem un gerret o pitxer, un barralet, una escudella, potser un culler i un gotet menut, objectes relacionats amb l'alimentació del Nen. Aquesta escena correspon a una Nativitat atribuïda al pintor Melchior Broederlam, realitzada cap a l'any 1400 (fig. 6.17).

Annex: tauletes (segles XIV - XVI)

Objecte: tauleta	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I ^a tauleta	1345		2		Cambra major
I ^a tauleta	1345		2		Cambra
I tauleta ab peus	1348		7	2 s., 8 d.	
I ^a tauleta redona, ab son balador	1383		16		Casa après
I ^a tauleta pocha, ab peus levadiçs	1386		21		Entrada
I ^a tauleta, ab sos peus levadiçs	1386		21		Casa dessús

²⁷ Font: Antwerp, Museum Mayer Van Den Bergh (Art Museum).

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

I tauleta de estudi	1387		23	18 d. barcelonesos	
Dues tauletes de fust, poques, ab sos peus	1387	Fusta	24		Cuina
I ^a tauleta ab sos peus	1388		25	4 s.	
I ^a tauleta poch, ab parats	1391		27		Sala
I ^a tauleta xica, de pochà valor, a manera de taulell	1392		29		
I ^a tauleta pochà, ab sos peus	1392		29		Perxe o terrat de fora
I ^a tauleta ab sos peus	1392		29		Cuina
I ^a tauleta petita, a manera de dreçador	1393		33		Menjador
I ^a tauleta ab peus	1393		33		Celler
I ^a tauleta que serveix a la entrada del cup	1393		33		Celler
I ^a tauleta petita	1396		42		Cambra del difunt
I ^a tauleta e I banquet	1396		42		Cuina
I ^a tauleta de pochà valor.	1396		42		Cambra
I ^a tauleta e II banchs	1396		43	4 s. 6 d.	
I ^a tauleta ab sos peus clavats	1396		43	7 s., 6 d.	
I ^a tauleta ab IIII ^{es} peus, que's tenen en ella matexa	1399		51		Sala
Una tauleta poca, veylla (més altres coses)	1400		54	2 s., 2 d.	
I ^a tauleta encerada, de comptes	1401		55		Cuina
Una tauleta de poqua valor ab sos peus	1408		62		Cambra
Una tauleta petita.	1463		79		Cambra del difunt
Una tauleta ab sos petges	1463		81		
Una tauleta e una fulya de pi	1463	Pi	81		
Una tauleta ab sos petges	1463		83	3 s., 6 d.	
Una tauleta, ab ses petges, de pochà vàlua	1463		87		Cuina
Huna tauleta de dues posts	1464		90		Sala
Una tauleta, ab sos petges levadiços	1472		96		Cambra del difunt
Una tauleta, ab los petges que s'i tenen	1478		100	2 s., 2 d.	
Una tauleta \o armari de pi/ e cubertor de noguer	1478	Pi, àlber	100	7 s., 6 d.	
Una tauleta petita ab sos petges	1481		101		Cambreta
Una tauleta redona, ab sos petges	1482		103		Cuina
Una tauleta petita ab sos petges, ab hun banquet petit, davant la taula	1483		108		Saleta
Huna tauleta de àlber, ab sos petges	1483	Àlber	110		Estudi
Huna tauleta ab sos petges, hon estan les escudelles	1483		110		Cuina
Huna tauleta petita, davant lo foch, ab son banch	1483		110		Cuina
Una tauleta plegadissa, ab sos petges	1488		117		Sala
Una tauleta ab sos petges, molt dolenta	1492		120		Cuina
Una tauleta e hun banch	1492		121	1 s., 4 d.	
Una tauleta ab sos petges, ab hun cubertor de diverses colós	1500		123		Sala
Una tauleta plegadiça, ab sos petges	1504		125		Cuina
Una tauleta pleguadiça ab petges	1504		126	5 s., 6 d.	
Una tauleta petita, ab sos petges	1509		130		Entrada
Una tauleta de sargua	1510	Sarga	131		Sala
Una tauleta de noguer, petita	1510	Noguer	131		Entrada
Huna tauleta ab hun peu; és de pi	1518	Pi	133		Cambra
Huna tauleta de sarga, per a malalts	1518		133		Cuina
Huna tauleta de pi, ab quatre peus	1518	Pi	133		Sala
Una tauleta de pi, ab sos petjes	1518	Pi	133		Cambra
Una tauleta ab tres peus; és de pi	1518	Pi	133		Algorfa
Huna tauleta ab quatre peus	1518		133		Saleta damunt la sala
Una tauleta petita, ab sos peges	1521		137		Sala
Una tauleta petita, ab un petge plegadiz	1522		140		Cambra
Un retaulet de la Pietat e una tauleta de comptes	1529		145		Cambra
Una tauleta quadrada, ab son petge, ab un bancal vert de brots	1529		146		Cambra

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Un altra tauleta chiqua, ab dos petges, de tenir lo vidre [s'esmenta el que hi havia damunt : un poal de aram, una bacina de aram, etc.]	1529		146		Sala
Una tauleta ab hun petge	1536		148		Sala
Una tauleta gran, ab dos petges	1536		148		Cambra del difunt
Una tauleta [s'esmenten les coses que hi havia al damunt]	1550		152		Cambra del difunt
Una tauleta	1550		152		Cuina de dalt
Una tenalla de tenir aygua y una tauleta	1550		153	9 s.	
Una tauleta de fust, ab son pege, usada	1552	Fusta	154		Hortet
Una tauleta xiqua, ab un petge	1552		156		Cambra
Archimesa, ab son pany y clau, ab sa tauleta [s'esmenta allò que hi havia dins]	1556		158		Cambra del difunt
Una tauleta de pi, ab tornets, ab sa tizora, ab una corda	1556	Pi	158		Cambra
Una tauleta de tizora	1556		159	7 s.	
Una tauleta de tizora	1556		159	4 s.	
Una tauleta de pi, ab son petje	1559	Pi	160		Cambra
Una tauleta de pi, ab son petje (demunt un crucifixi de terra, dos llumeneres, la una larga, l'altra redona, de fulla, una polsera de fust, unes estisores y una capsa ab dos didals)	1559	Pi	161		Sala
Una tauleta de pi ab sos petges, ab un bancal llis, tot damunt	1562	Pi	162		Sala
Ítem, una tauleta de tizora, de pi, ab sa tizora y corda	1562	Pi	164		Cambra
Una tauleta redona	1562		167	5 s.	
Una tauleta de pi ab un petge, ab un bancalet damunt, llistat, vell	1563	Pi	168		Saletta
Una tauleta de roure de Flandes, ataconada, ab sa tizora y cadena	1563	Roure	168		Cambra
Una tauleta de àlber	1563	Àlber	169	8 s.	
Una tauleta xicha, ab sa tizora y una corda	1563		170		Sala
Una tauleta ab un petge	1563		170		Cambreta de la torre
Una tauleta de pi, ab sa tizora y corda	1563	Pi	171		Cambra
Una tauleta de pi, dolenta, y un petge de altra	1563	Pi	171		Perxe o algorfa
Una tauleta de pi, ab tornets y sa tizora, ab una corda	1563	Pi	172	7 s., 6 d.	
Una tauleta de pi de un petge	1563	Pi	172	4 s.	
Una tauleta de noguer, ab sa tizora y corda	1563	Noguer	173	8 s.	
Una tauleta quadrada de pi, ab un petge	1564	Pi	176		Entrada

6.3 Els taulells

Després d'haver vist i estudiat les taules i les tauletes, ara podem centrar l'atenció en els taulells. De fet, si agafem el DCVB (Diccionari català-valencià-balear) ja ens adonem que aquesta paraula té nombrosos significats. D'acord amb aquest diccionari, podia ésser una taula llarga i alta, damunt la qual el menestral (fuster, ferrer, argenter, sastre, etc.) treballava les coses de l'ofici. També té el significat de taula per a jugar (per exemple a escacs). Aquest significat ja és documentat al segle XIII. Així mateix, al País Valencià i a la Catalunya de ponent també té el significat de post damunt la qual es porten els pans i les coques al forn.

Fixem-nos, en la taula següent, en els significats que trobem als inventaris dels segles XIV - XVI de la ciutat de Lleida, conservats a l'ACL.

Tipus	Objecte	Data	Material	Número	Preu	Situació
FEINA	Hun taulell de tallar sints.	1518		134		Sala
CASA	Hun taulell ab sos petges, de pi.	1463	Pi	79		Entrada
CASA	Un taulell de fusta, ab sos petges ficats ab lo taulell, sobre lo qual havie, primo, una Bíblia nova (i altres objectes)	1552	Fusta	156		Cambra
CASA	Hun taulell de pi, enlistonat, ab sos peus.	1488	Pi	117		Estudi
CASA	Un taulell de pi, ab un calaix, ab pany y clau, ab dos petjes	1559	Pi	161		Recambra
CASA	Un taulell llarch, de pi, ab un bancal llistat, molt dolent	1563	Pi	172	10 s., 6 d.	
CASA	I ^a tauleta xica, de pocha valor, a manera de taulell.	1392		29		
LLIBRES	Un taulell de pi, per a tenir llibres, ab dos petjes	1559	Pi	161		Celler del vi blanc
ROBA	I taulell per tenir roba	1345		2		Cambra
CAPSES	Un taulell ab dos petges, sobre lo qual havia sinc capses de fusta, buydes y dolentes	1552		154		Cambra del difunt
AMB CALAIXOS	Un taulell de pi, ab set caxons, ab sos panys y claus, dins los quals havie alguns papers y scriptures, de pocha importància (i altres objectes)	1563	Pi	170		Cambra del difunt
AMB CALAIXOS	Hun caxó del taulell, en què ha hun libret de albarans	1510		131		Estudi del difunt
IMATGE	Sobre lo dit taulell, stave una ymage de Nostra Senyora, de os	1563		170		Cambra del difunt
ESTUDI	I taulell o firestol d'estudi	1345		3	8 d.	
ESTUDI	I taulell de studii, ab son rodet e feristol	1393		33		Cambra
ESTUDI	Hun taulell encaxat en la paret, en lo qual havie hun tinter de plom e hun altre de fust	1487		116		Recambra de la cambra
FORN	I taulell de <portar> pasta	1345		2		Casa inferior
FORN	II taulells de portar pa al forn	1354		8		Celler

FORN	Una pastera de pastar, ab son cobertor e ab son sedaç, cabacet e taulel	1463	81	Cambra de la cuina
JOC	Un taulell de taules, ab ses taules blanques e negres	1377	13	Cambra
JOC	I taulell de scachs ab sos escachs	1393	33	Cambra
JOC	I taulel de escacs e de taules, ab ses taules e ab sos escacs	1396	43	6 s., 9 d.
JOC	Hun taulel de tersia per a jugar a esquax [escacs] y a taules	1518	133	Cambra
RETAULE	Un taulelet petit, hon és pintat sent Jordi	1441	65	Sala damunt
PARET	Un taulel ferat en la paret e una post, ferat en la paret	1403	59	Cambra de l'Almoina

A partir del que llegim en aquest quadre, podem esmentar diversos aspectes dels taulells i de llur diversitat de formes i de funcions. En principi, com es desprèn de la primera columna d'aquest mateix quadre, podem establir diverses categories de taulells.

6.3.1 Taulells per fer feina. Al conjunt d'inventaris i encants que vam publicar l'any 2014, gairebé totes les cases i tots els béns pertanyien a eclesiàstics. N'hi havia molt poques que fossin de menestrals. De l'únic treballador artesà del qual tenim un inventari exhaustiu és d'un cinter (doc. 134). Aquest cinter, que va morir l'any 1518, tenia a la sala del seu alberg "*hun taulell de tallar sint*" (els cints eren una mena de cinyells o cinturons).

6.3.2 Taulells de la casa. En moltes cases hi havia també taulells que eren unes taules petites. De fet, un document de l'any 1393 diu que a la casa hi havia "*I^a tauleta xica, de poca valor, a manera de taulell*". Aquests taulells solien tenir quatre peus o petges. Sovint, aquests peus eren encaixats dins el taulell, tal com s'esmenta al document 156 ("*ab sos petges ficats ab lo taulell*"). La fusta amb què es feien aquests taulells solia ésser el pi. Els mateixos inventaris ens assenyalen les característiques d'alguns d'aquests taulells. De vegades podien ser llargs. D'altres vegades podien tenir la fusta amb llistons ("*enllistonat*"). Alguns podien tenir uns calaixos o caixons, que àdhuc si convenia es podien tancar amb un pany i una clau.

Els inventaris i els encants moltes vegades ens expliquen moltes coses sobre les formes, els materials, les mides i també sobre l'ús dels objectes que hi havia a les cases de la ciutat de Lleida als segles XIV - XVI. Si agafem gairebé a l'atzar alguns esments de taulells que trobem en aquests documents, sabem que alguns podien servir (o haver servit) per a tenir-hi llibres. D'altres podien tenir com a funció guardar-hi roba; en aquest cas, aquest taulell era a la cambra. En un altre taulell, que era també en una cambra, hi havia al damunt un conjunt de caps. En diversos casos (més amunt ja ho hem comentat), podien tenir calaixos, dins dels quals es podien conservar documents de la casa; en certa manera, aquesta funció enllaça amb la funció que devien tenir alguns taulells d'escriptori que esmentarem més endavant. En un cas, l'any 1563 (doc. 170), curiosament, s'esmenta que "*sobre lo dit taulell, stava una ymage de Nostra Senyora, de os*". El taulell s'aprofitava com a base on posar aquesta Mare de Déu.

6.3.3 Taulells d'estudi. A l'estudi de la casa, el taulell també tenia una funció important. Molt sovint el taulell era on s'aguantava el faristol que facilitava la lectura dels llibres o que feia més fàcil escriure els documents. Tant és així, que al document 3 del llibre *Inventaris i encants* es confon, com si fos la mateixa cosa "*I taulell o firestol d'estudi*". A l'inventari 33, es diferencia més clarament una cosa i l'altra: "*I taulell de estudi, ab son rodet e feristol*". Damunt del taulell hi havia el faristol que podia giravoltar, tal com podem veure representat en molts retaules i en moltes miniatures d'aquests

segles XIV - XVI. Per cloure aquest paràgraf dedicat a l'estudi, podem fer esment d'un taulell esmentat a la fi del segle XV (doc. 116), en què es diu "*hun taulell encaxat en la paret, en lo qual havia hun tinter de plom e hun altre de fust*". Aquest taulell que prenia com a suport la paret, tenia al damunt dos tinters, fet que ens mostra palesament quina era la seva funció principal. Més endavant, tornarem a parlar de l'estudi de les cases i dels faristols amb més profunditat. Citem només, en darrer lloc, que, l'any 1562 (doc. 163), un estudiant de l'Estudi General, anomenat mossèn Almenara, va adquirir un taulell als encants per 10 sous. Un any més tard, un altre estudiant, mossèn Gaspar Galí, va comprar un taulell llarg, amb un bancal llistat, per 10 sous i mig.

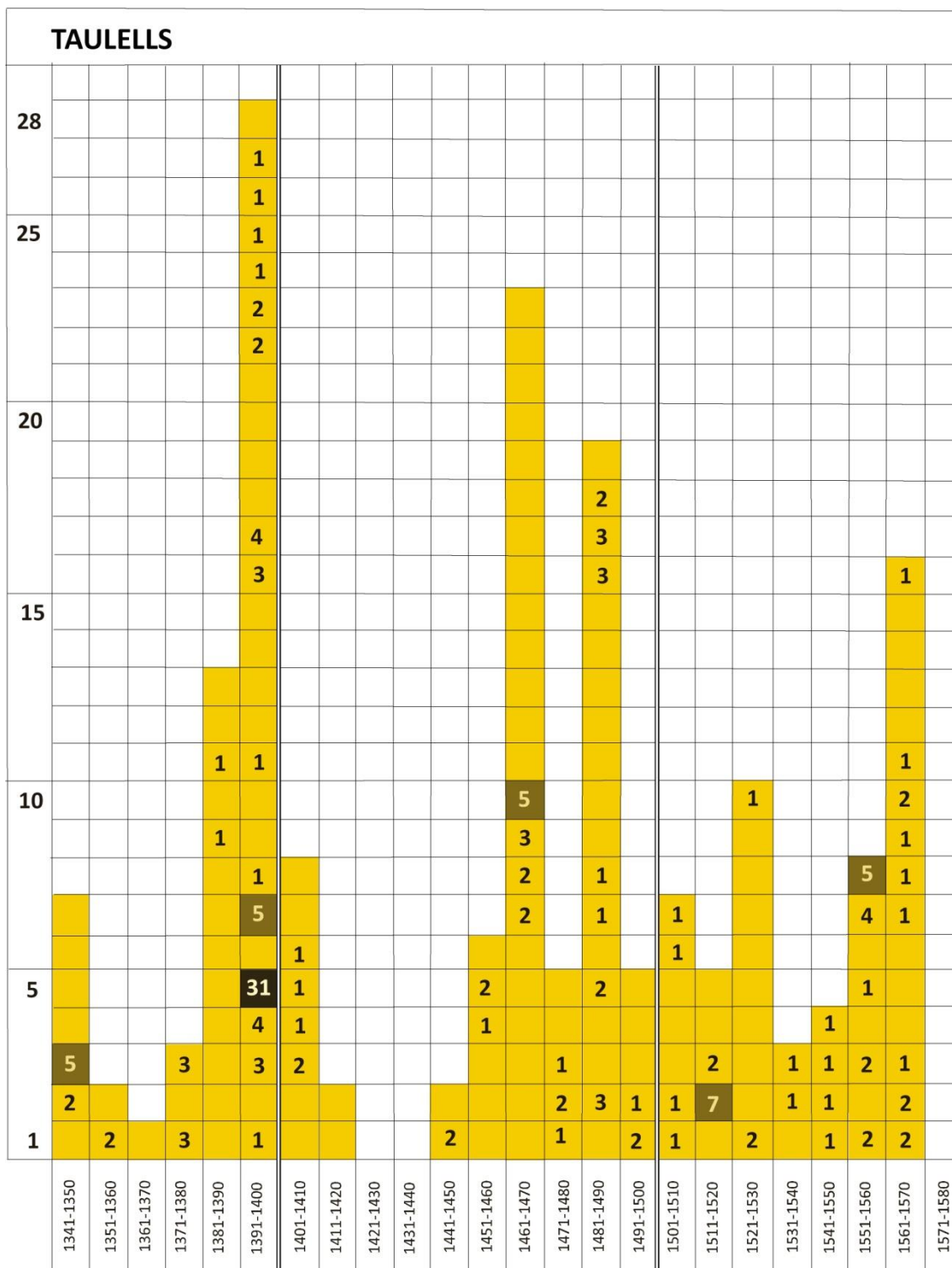
6.3.4 Taulells per portar la pasta o el pa. Hi havia un conjunt de taulells que tenien una funció molt específica: portar la pasta al forn per fer coure el pa. Cal recordar que molt sovint la pasta s'amassava a casa (per aquest motiu hi havia el pastador) i després es portava en algun dels forns que hi havia als diferents barris de la ciutat. També cal tenir present que el significat bàsic de taula i de taulell era el de ser una fusta plana i no gaire gruixuda; tal com hem assenyalat més amunt i com diuen gairebé sempre els documents, els peus eren un afegit, que hi podia ser o no. En aquest cas, dels taulells per a portar la pasta tornem al significat original de la paraula: una planxa de fusta. Com veiem, era normal que en una casa hi hagués "*I taulel de portar pa al forn*" i el taulell era un dels elements que solien acompanyar qualsevol pastera: "*una pastera de pastar, ab son cobertor e ab son sedaç, cabacet e taulel*" (doc. 81). En aquesta pastera, a part d'un objecte per cobrir-la, d'un sedàs per passar la farina i d'un cabàs petit, també hi havia el taulell o fusta plana i prima. Diguem, per acabar, que sabem quan podia valdre un d'aquests taulells de portar pa o pasta. Segons el document 30, un encant fet l'any 1392, un taulell va costar 3 sous i 1 diner i un altre es vengué per 4 sous i 6 diners.

6.3.5 Taulell per a jugar. Com hem vist, els taulells no sempre tenien peus. Cal relacionar els taulells per a jugar amb aquests taulells de fusta poc gruixuda. Hi havia taulells per a jugar a escacs i també per a jugar a altres jocs, com les taules. En un inventari de l'any 1377 es feia esment d'un "*taulell de taules, ab ses taules blanques e negres*". De la mateixa manera, en un altre inventari, fet vint-i-dos anys més tard, es fa esment d'un taulell d'escacs, amb les corresponents peces per a jugar a escacs. En un document de l'any 1403, de l'inici del segle XV (doc. 58), és menciona curiosament "*I taulel gran de jugar ascacs, ab seynal d'Escala, ab sos escachs, e de la altra part de jugar a taules, ab ses taules*". Aquest taulell –com alguns dels actuals– tenia dues cares, per a poder jugar als dos jocs (escacs i taules). Quan arribem al segle XVI, ens adonem que ja trobem la tarsia o fusta treballada amb la tècnica de la marqueteria amb relació a aquests taulells. Així, l'any 1518, s'esmenta "*hun taulel de tersia per a jugar a esquax [escacs] y a taules*". Cal assenyalar, d'altra banda, que fins i tot els taulells de joc més antics eren força cars. De fet, cal tenir present que no només era el taulell, ans també hi havia les peces d'escacs i de "taules" (que sembla que es jugaven amb uns daus i unes peces semblants a les de les dames). A la fi del segle XIV, un taulell d'escacs amb les seves peces va costar 9 sous i 1 diner (doc. 34). Tres anys més tard, l'any 1396, un altre taulell d'escacs i de taules, amb les peces corresponents per a poder-hi jugar, va costar 6 sous i 9 diners (doc. 43).

6.3.6 Taulell com a retaule. En el document 65, de l'any 1441, trobem que es fa esment d'un taulell petit en què hi havia pintat sant Jordi ("*un taulelet petit, bon és pintat sent Jordi*"). Era situat a la paret d'una de les sales de la casa. Cal relacionar aquesta petita obra d'art (que com tantes altres de semblants s'ha perdut irremediablement) amb la religiositat de l'època i amb tants altres objectes que hauríem trobat als habitatges de la Lleida medieval (i de totes les ciutats europees), que estudiarem en un proper capítol dedicat precisament a aquesta mena d'objectes relacionats amb la religiositat. Recordem, per acabar aquest apartat, l'existència, segons el document 59, d'un taulell

“fermat” a la paret de la cambra de l’Almoïna. Aquest taulell potser penjat al mur, no sabem com devia ser i si es pot comparar amb aquest retaullet dedicat a sant Jordi que acabem d’esmentar.

Per a cloure aquest estudi dels taulells, fet a partir d’allò que en diuen els documents escrits, podem veure el quadre de barres annex. Sense dificultat podem assenyalar que hi havia taulells a totes les cases de Lleida, al llarg dels tres segles estudiats. A més, no hi ha gaire diferències, pel que fa al nombre de taulells que hi podia haver en una casa, al llarg de tot el període estudiat.

A continuació compararem allò que diuen els documents escrits amb allò que podem veure a la pintura feta en aquests mateixos segles XIV - XVI. Seguirem d'una manera aproximada l'esquema que acabem de proposar a l'hora d'estudiar els taulells a partir dels documents escrits.

Fig. 6.18. Arnau Bassa, retaule de sant Marc o dels sabaters de Barcelona, c. 1346, Seu de Manresa²⁸

Podem començar per un taulell per a la feina. És una taula o taulell de la botiga d'un sabater. La imatge prové del conegut retaule de Sant Marc de la Seu de Manresa (fig. 6.18). És una obra d'Arnau Bassa, feta al segle XV. Aquest taulell recorda algunes de les taules que hem vist en el capítol dedicat a aquest moble. Bàsicament, aquest taulell era format per una taula petita i per uns peus. Alguns d'aquests peus s'intueixen sota la roba que cobreix la taula, encara que hom nota que el pintor no va centrar pas gaire l'interès en aquest aspecte, atès que per a ell tenien una importància

²⁸ Font:
[https://ca.wikipedia.org/wiki/Retaule_de_Sant_Marc_\(Bassa\)#/media/File:ArnauBassa_ret_sant_marc-esquerra_central.jpg](https://ca.wikipedia.org/wiki/Retaule_de_Sant_Marc_(Bassa)#/media/File:ArnauBassa_ret_sant_marc-esquerra_central.jpg)

molt marginal, i no els va pintar amb gaire cura. És impossible de saber si restaven units o no a la taula (si eren llevadissos o no).

Fig. 6.19. Mestre de Santa Coloma de Queralt, Retaule dels sants Joans, c. 1356, MNAC/MAC 004351 (detall) Foto: Imma Sanchez i Boira

A la predel·la del retaule dels sants Joans atribuïda al mestre de Santa Coloma de Queralt hi veiem també una tauleta o taulell per a treballar en un ofici manual (fig. 6.19). És el treball d'un ferrer. A sobre d'aquest taulell hi ha representades les eines per treballar. Damunt d'una base circular, veiem una enclusa de ferro. Al davant de l'enclusa, també sobre el taulell, hi ha un martell i unes tenalles de ferro. Tot i que la pintura permet d'assegurar poques coses, sembla que aquest taulell de treball era format per una taula força massissa i per quatre peus (dels quals només podem veure els dos que hi ha al davant). Aquest taulell (de fet mai hem d'oblidar que és un diminutiu de taula) era realment una tauleta més petita. A més, en aquest cas, es veu perfectament el lligam entre el moble i la feina, aquest cop d'un ferrer. De fet, és molt interessant aquesta representació, atès que hi ha poques escenes en què hi surti un ferrer (en comparació, per exemple, amb les que hi veiem un fuster –sant Josep–).

Fig. 6.20. Llorenç Saragossà, La Verònica, c. 1363-1406, València, Museu de Belles Arts de València

Hi ha força taulells representats a la iconografia del gòtic i del Renaixement europeus. Cal dir, amb tot, que moltes vegades és difícil d'assegurar que ho són. Com amb relació a la majoria dels objectes que ens trobem (i que ens trobarem al llarg de les properes pàgines), és difícil de poder relacionar amb plena seguretat allò que hi ha esmentat als inventaris i als encants amb allò que ens mostren les imatges, malgrat tot, moltes vegades dibuixades amb una gran cura i amb un realisme evident. La imatge annexa correspon a una pintura de Llorenç Saragossà, pintor documentat a Barcelona i València entre els anys 1363 i 1406 (fig. 6.20). Aquesta pintura dedicada a la Verònica i conservada al Museu de Belles Arts de València, representa precisament, sota la imatge de la Verònica, un moble de fusta que podem identificar amb els taulells que segons els inventaris trobem en algunes cases. En aquest cas, veiem tot el moble, sense quedar tapat per cap mena de bancal,

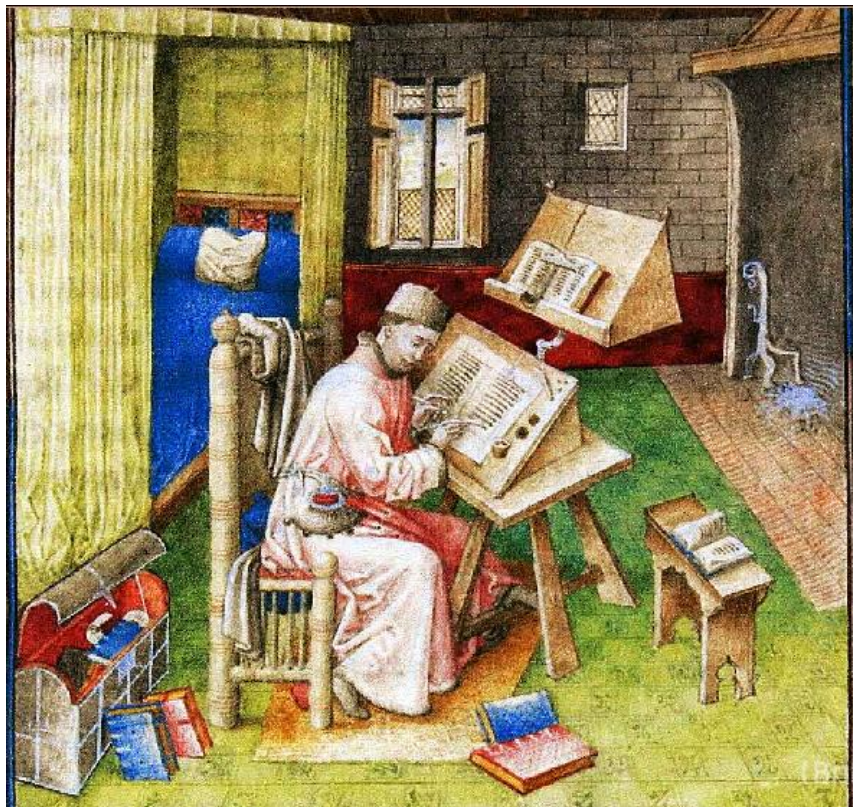
tapit o tovalla, i ens adonem de les vetes i dels cors que hi ha representats en la fusta. Plausiblement el pintor tenia un taulell al davant quan va dibuixar aquesta pintura.

Fig. 6.21. Llorenç Saragossà, Escenes de la vida de sant Lluç. c. 1363-1406, València, Museu de Belles Arts de València

Una de les funcions més importants dels taulells era la de fer d'escriptori. Moltes taulells eren a l'estudi i servien de base on poder escriure. En aquest cas veiem un escriptori unit a la base d'una mena de cadira. No sabem pas si aquest taulell per escriure era gaire usual a l'edat mitjana. Si ens hi fixem, veiem que només tenia dos peus, a la part frontal; la banda del darrere recolza (o no) a la falda de sant Lluç (fig. 6.21). De fet, com hem dit, l'evangelista seu en una cadira que resta unida amb aquest taulell. Damunt del taulell, hi ha el pergami i també la ploma, un petit ganivet,

unes tisores obertes i un tinter. Al darrere del sant i de la Mare de Déu, sembla que hi diu, mig esborrat: “Com la Verge Maria aparech a sent Lluch”. Aquesta taula formava part d’un antic retaule dedicat a sant Lluc, del gremi de pintors i fusters, ubicat al presbiteri de l’església de sant Joan del Mercat de València.

Fig. 6.22. Jean Le Tavernier, Jean Mielot copiant un manuscrit per Felip el Bo, ms. 9278-80, f. 10, c. 1450. BNF²⁹

Aquesta miniatura ens apropa a molts mobles i objectes dels darrers segles medievals. El miniaturista fou Jean Le Tavernier i aquesta miniatura fou feta poc després de l’any 1450 (fig. 6.22). S’hi representa Jean Miélot en el seu estudi. Hi podem destacar moltes coses. Ara, potser, la més interessant és el taulell damunt del qual treballa l’escrivà. Sembla com si tingués tres peus en un costat (i potser tres més a l’altre). Adonem-nos també que damunt del taulell hi ha un escriptori inclinat, al costat del qual hi ha uns forats per encabir el tinter i les plomes. Fins i tot, un d’aquests forats serveix per a aguantar un faristol, que al seu torn aguanta un llibre obert. Molts d’aquests altres objectes seran tractats en propers capítols d’aquest estudi.

És una miniatura curulla d’informació. En aquesta cambra i estudi hi veiem moltes altres coses, com pot ser un escambell, amb un llibre obert al damunt, un cofre obert, amb l’interior de color vermell, uns llibres per terra, una llar de foc amb un cavall de ferro i, finalment, a l’esquerra de la imatge, un llit amb unes cortines i un cobricel, una vànova blava i un travesser i un oreller o coixinet. Són temes en què haurem d’aprofundir en les properes pàgines. Són temes que podem conèixer més bé perquè, en apropar-nos-hi, podem fer confluïr les dades que provenen de la

²⁹ Font: BNF, exposició Miniatures flamandes, (abril 2012).
http://expositions.bnf.fr/flamands/grand/fla_454.htm

documentació escrita amb les que obtenim de les fonts iconogràfiques (potser caldria parlar de la “documentació” iconogràfica?).

Fig. 6.23. Atribuïda al Mestre del Duc de Bedford (Master of the Duke of Bedford), Cristina de Pisan donant instruccions al seu fill (*Enseignemens que Cristine donne à son Filz*), c. 1410-1414, Harley 4431 f. 261v, Londres, British Library³⁰

En la miniatura que incloem al damunt, veiem un altre taulell que fa d'escriptori (fig. 6.23). En aquest cas es tracta d'una tauleta, sense cap mena d'escriptori inclinat ni sense cap faristol, com veiem en l'exemple precedent. Només hi ha un llibre obert, escrit per Cristina de Pisan, i un altre llibre tancat amb unes cobertes verdes. A sota, en aquest mateix taulell, hi ha un prestatge on veiem un altre llibre tancat, amb unes cobertes vermelles. A part, en aquesta miniatura també veiem una notable cadira, que sembla més aviat un tron. Aquesta miniatura, que pertany al volum dels *Enseignemens que Cristine donne à son Filz*, fou feta entre els anys 1410 i 1414; es conserva a la British Library de Londres.³¹

³⁰ Font: <http://www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/ILLUMIN.ASP?Size=mid&IllID=28633>

³¹Béatrice BEYS, «La valeur des gestes dans les miniatures de dédicace (fin du XIVe siècle - début du XVIe siècle)», a *Le Geste et les gestes au Moyen Age*, Presses Universitaires de Provence, Senefiance, 1998, núm. 41, p.71-81.

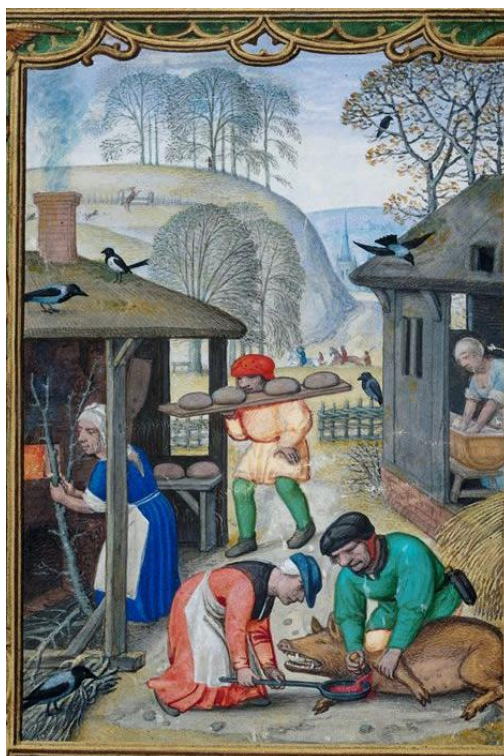

Fig. 6.24. Simon Bening, taller. *Book of Hours ad use of Rome*. Mes de desembre. Bruges, c.1540. Additional ms. 24098, fol. 29v. Londres, British Library³²

Aquesta miniatura pintada pel taller de Simon Bening, a Bruges, ens mostra un conjunt d'objectes que trobem poc representats en la iconografia europea (fig. 6.24). En primer lloc hem de destacar el taulell per portar la massa de pa al forn perquè ho cuguin. L'home va amb un taulell carregat damunt de l'espatlla, amb quatre fogasses o pans de pagès rodons. També hi ha una altra escena molt interessant en aquesta miniatura flamenca. A mà dreta, veiem una dona que està fent bugada. Hi veiem la banca bugadera i una mena de còm o de mitja bóta que feia de bugader. En parlarem al capítol 17, quan centrem l'atenció en la neteja i en la importància del bugader a les cases de Lleida (i de la resta d'Europa) als segles XIV-XVI. En tercer lloc, hi veiem la matança del porc, la sang del qual cau dins una mena de paella amb un mànec molt llarg. Com tants altres cops, les imatges no només il·lustren un text o estudi, també esdevenen una eina indispensable per entendre la vida i els objectes de l'edat mitjana. La interrelació entre textos i imatges esdevé fonamental.³³

Comptem amb un exemple excepcional que pot recollir la informació que els textos ens aporten. Ens referim a la representació del naixement de la Mare de Déu del Retable Major de la Catedral Vella de Salamanca, atribuïda al pintor italià Dello Delli, que recull perfectament tots els trets típics del Gòtic Internacional desenvolupat a Itàlia a l'inici del *Quattrocento*.³⁴ L'escena del naixement de la Mare de Déu ens permet d'ampliar els escenaris domèstics que incorporen un

³² Font: http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=add_ms_24098

³³ Vegeu: Jean-Claude SCHMITT, "Introduction", a Jérôme BASCHET-Pierre-Olivier DITTMAR, *Les images dans l'Occident Médiéval*, Brepols, Turnhout, 2015, p. 7-18.

³⁴ F. Javier PANERA CUEVAS (coord.), *La restauración del Retablo de la Catedral Vieja de Salamanca*, Fundación del Patrimonio Histórico de Castilla y León, 2000.

taulell al tema representat. En la Nativitat de Maria dels germans Delli conservada a Salamanca podem identificar els mobles i els objectes que retrobem a les arts figuratives dels segles XV i XVI, i que també es descriuen en els inventaris (fig. 6.25).

Al costat oposat del llit, davant d'una mena de *parador*, on hi ha la vaixela més luxosa, i al costat de la paret de la cambra, podem identificar un tipus de taulell de “feinejar”.³⁵ Podem recuperar aquest significat amb relació al personatge que esmola o neteja un ganivet damunt del taulell. Es tracta evidentment d'un criat que prepara el ganivet per tallar el pollastre (o un altre tipus d'au) que la serventa porta en un plat o plata, *servidora*, o *tallador*, com esmenten els documents del segle XIV, per a l'alimentació de santa Anna.³⁶ Aquests taulells solien tenir quatre peus o petges. En aquest cas hi veiem també un prestatge incorporat i encaixat als petges del taulell on hi ha disposada una mena de panera (que de fet recorda allò que veiem a la figura 6.23). Sabem que la fusta amb què es feien aquests taulells solia ésser el pi. Les fonts iconogràfiques no permeten identificar amb claredat, en aquest cas, el material d'aquest taulell. És important la complementaritat de les dues fonts. Els mateixos inventaris ens assenyalen les característiques d'alguns d'aquests taulells. Les fonts iconogràfiques permeten la visualització i reconstrucció de l'espai per poder situar i contextualitzar la informació documental. El taulell és cobert amb unes tovalles blanques amb randes, que pengen formant grans plec, amb un tipus de teixit de fil i amb un motiu decoratiu que trobem també en els llençols, la roba de llit i en el tovalló de la safata que hi ha damunt del llit.

I, certament, en aquesta pintura veiem molts altres objectes que són molt interessants i que caldrà estudiar en altres apartats, com poden ésser l'*estrado* o arribanc, el foguer (una mena de braser), el massapà (una capseta rodona per a pastissos), el tallador que hi ha damunt del llit o la *servidora* amb potser unes cuixes de pollastre, etc.³⁷

³⁵ La documentació permet d'identificar un tipus de taula per feinejar: “*I^a taula de fanejar, ab xxx diners de compte*” (doc. 55, 1403)

³⁶ La documentació de l'ACL descriu uns tipus de recipient per a servir o presentar els aliments a taula: la *servidora* o servidor. Aquest objecte el trobem documentat des del segle XIV entre els objectes esmentats als inventaris de Lleida (el primer document és de l'any 1345, doc. 2); al segle XIV en trobem de fusta, de ferro, de vidre i de verga. Al segle XV, n'hi ha també de llautó. És un tipus de recipient molt freqüent al segle XIV. És molt més rar al segle XV, quan es relaciona també amb un tipus de tasses grans (doc. 100, 1478). Al segle XVI, s'esmenta com a servidor (doc. 149, 1539). L'últim document en el què trobem una servidora és de l'any 1545 (doc. 150). Citem algun exemple per aclarir-ne l'ús: “*Ítem, una servidora \fruytera/, a·n Fferrer Barceló, prevere ... XV^{III} ds.*” (doc. 52, 1399). Potser el plat de la dreta, que porta la serventa que passa la porta, és una *servidora*. D'altra banda, allò que veiem a l'esquerra, sobre el llit, sembla que és un *tallador*. Era el plat on es tallava la carn. L'escena ens permet reconèixer aquests tipus de plat pel menjar que conté i perquè el servent està preparant el ganivet per poder tallar la carn de pollastre que hi ha en el servidor que porta la serventa. La narració de l'escena, els objectes representats i l'actitud dels personatges permeten documentar la informació que prové dels documents escrits.

³⁷ Conjunt de fils entreteixits formant puntes, destinat principalment a adornar vores de vestit o d'altres peces de roba (DCVB). Els inventaris de Lleida ens documenten com les taules i alguns mobles de la casa es cobrien amb tovalles o bancals. Tant les tovalles com els bancals són uns tipus de teixits que servien per a unes determinades funcions. Un document d'inici del segle XIV descriu: “*Ítem, I troç de drap blanc per a taula, que par que sia de cotó*” (inventari de l'any 1403 de Guillem s'Escala, doc. 58). En aquest cas, en aquest inventari no s'especifica si es tracta d'un tovalles; en tot cas no seria un bancal perquè és un drap blanc i perquè la documentació identifica els bancals per cobrir taules i bancs que solen ésser decorats i amb figures (vegeu capítol 22).

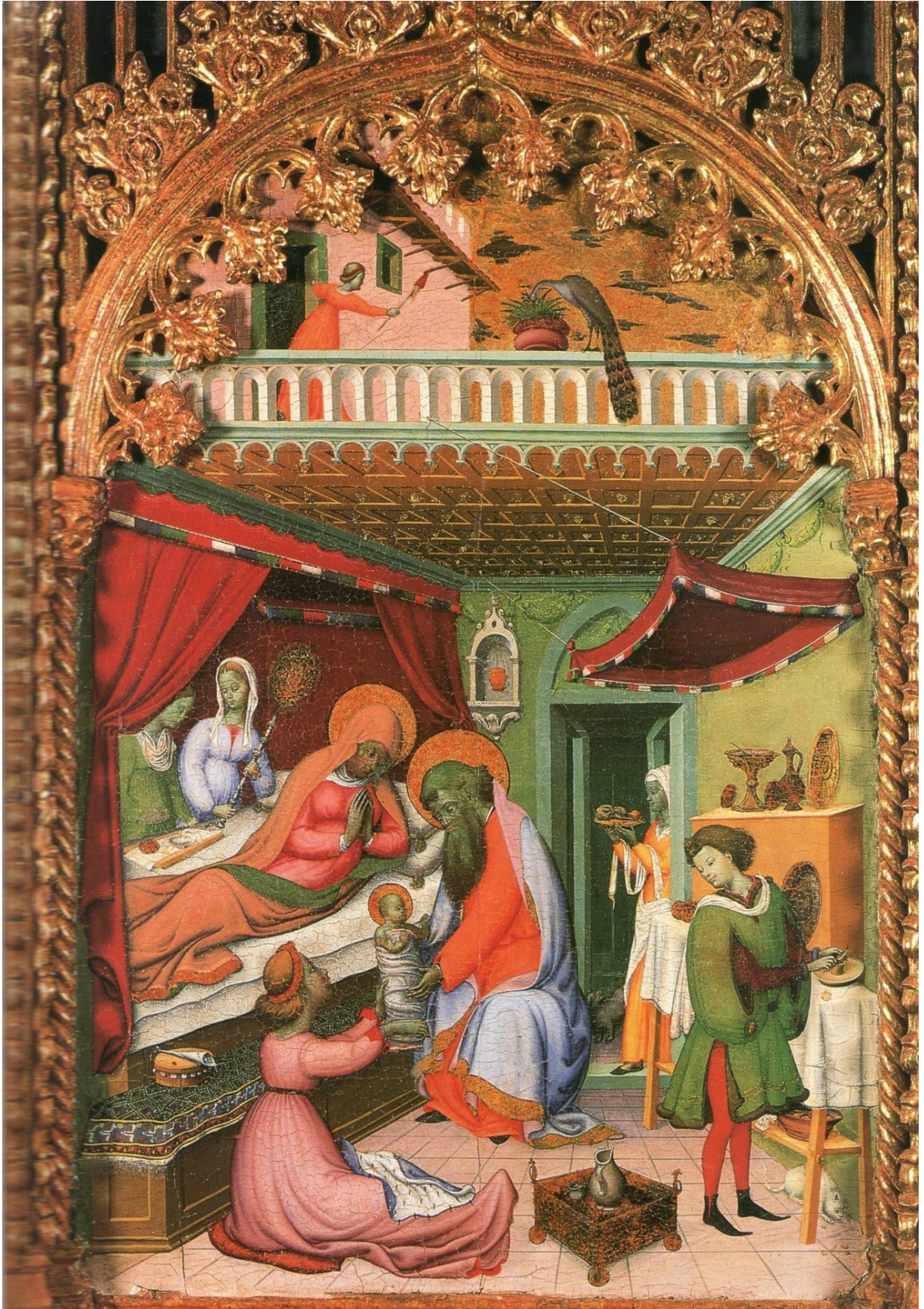

Fig. 6.25. Dello Delli i Nicolás Florentino, Retaule Major de la Catedral Vella de Salamanca, El Naixement de la Mare de Déu, c. 1445, Salamanca

Annex: els taulells de Lleida (segles XIV-XVI)

Objecte: taulell	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I ^a taula ab sos peus, i taulel per tenir roba	1345		2		Cambra
I ^a saca ab segon, ii buydes, i sach, i taulell de pasta	1345		2		Casa d'abaix
I taulell o firestol d'estudi	1345		3	8 d.	
I taulel	1345		3	2 s., 5 d.	
Altre taulel	1345		3	14 d.	
Altre taulel	1345		3	2 s., 1 d.	
Altre taulel.	1345		3	9 d.	
Ii taulels de portar pa al forn	1354		8		Celler
I taulell de portar pa.	1376		11		Casa pintada
Ítem, dos taulells de portar pasta	1376		11		Casa
Un taulell de taules, ab ses taules blanques e negres	1377		13		Casa davant la cambra del difunt
Dos taulells; fracti sunt.	1377		13		Pastador
Un taulel ab sos peus, de pocha valor.	1387		22		Cassa on es pastave
I taulell poch	1387		24		Casa johana
I taulellet petit	1391		27		Entrada
I ^a tauleta xica, de pocha valor, a manera de taulell.	1392		29		
Ii taulells de portar pasta.	1392		29		Perxe o terrat de fora
I taulell d'estudi	1392		30	3 s., 9 d.	
I taulell de portar pasta	1392		30	4 s., 6 d.	
I taulell de portar pa	1392		30	3 s., 1 d.	
I taulell \de/ taules, trencat	1392		30	6 d.	
I ^a post de comptar e i taulell de scachs ab sos escachs	1393		33		Cambra
I taulell de studii, ab son rodet e feristol	1393		33		Cambra
I taulell de esquachs e de taules.	1393		33		Casa de la entrada
Ii taulells de portar pasta	1393		33		Casa de la entrada
I taulell \poch/ de escachs, ab sos escachs	1393		34	9 s., 1 d.	
I taulell de jugar a scachs e a taules, veyll	1394		37		Entrada
I taulell de jugar a taules e escachs.	1396		42		Cambra del difunt
I taulel [taulell] de scriure	1396		42		Cambra del difunt
I taulell gran	1396		42		Cambra del difunt
I taulell de stodiari	1396		43	4 s.	
I taulel de escacs e de taules, ab ses taules e ab sos escacs	1396		43	6 s., 9 d.	
I taulell	1396		43	4 s., 6 d.	
I taulell de estudi.	1396		43		Cambra del difunt
Un taulel de taules.	1399		48		Sala i cuina
Una pastera sens peus. Un taulel poch.	1399		48		Cambra
Dues portaces ab i taulell	1399		49	2 s.	
I taulell ab sos peus	1399			1 s., 6 d.	
I taulel de taules	1399		50	4 s.	
Ítem, i taulell de studiar	1399		51		Entrada
I taulell de cayna	1399		52	3 s., 4 d.	
Iii ^e sedaços de poca valor, iii cabaçols, i taulel e i troç de post	1399		53	1 s., 10 d.	
I taulell de estudiar, ab i feristol e ab i banch	1402		57		
I taulell de scacs e de taules e de scachs ab ses arreus	1402		57		
I taulel gran de jugar ascacs, ab seynal d'escala, ab sos escachs, e de la altra part de jugar a taules, ab ses taules	1403		58		Recambra
Un taulel fermat en la paret e una post, fermat en la paret	1403		59		Cambra de l'almoina
I taulel de taules e d'esquax	1403		60	4 s., 1 d.	
Un taulelet petit, hon és pintat sent jordi	1441		65		Sala damunt
Un taulelet petit, ab ses taules	1441		65		Cambra
Hun taulell de portar pa al forn	1460		70		
Hun taulell de jugar a taules, ab ses taules	1460		71		
Taulell	1460		71	7 s.	
Hun taulell ab sos petges de pii	1463	Pi	79		Entrada

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Hun taulell de scha<c>s, ab son joch	1463		79		Cambra del difunt
Hun taulell de squachs, ab son jo<c>h	1463		80	2 s., 6 d.	
I ^a pastera ab sos banchs e cobertor e escaleta e sedaç, e hun taulel petit e hun cabacet petit	1463		80	6 s.	
Hun taulel petit, ab sos scachs	1463		81		Passet de la cambra
Una pastera de pastar, ab son cobertor e ab son sedaç, cabacet e taulel	1463		81		Cambra
Hun taulel de taules, ab ses taules	1463		81		Estudi
Una pastera de pastar, bona, ab son cubertor e taulell	1463		82		En la cuyna
Quatre taulells de pastar, grans e amples	1463		82		Forn
Un taulel de forn, petit	1472		96		Pastador
Dos taulells de portar pasta al forn	1474		97		Sala
Huna pastera ab taulell e servidor	1474		98	7 s.	
I ^a davant taulell sotil	1481		102		Sala
Dos taulells e deu posts de tenir libres ³⁸ , ab una grua	1481		102		Estudi
Hun taulell, ab cubert de drap vermell, ab sos petges	1482		103		Cambra del difunt
Hun taulell ab sos petges; des[muntaren]	1482		103		Cambra
Hun taulell ab sos petges, cubert de drap vermell	1482		103		Cambra
Hun taulell de squachs	1482		105		Corral de la casa
Un taulell ab sos peus, ab hun cubertor dolent.	1482		105		corral
Una post de compte e hun taulely [taulell] de squachs e hun squichador	1482		105	1 s.	
Hun taulell ab sos peus. Ítem, unes òrgines	1483		108		
Hun taulell encaxat en la paret, en lo qual havie hun tinter de plom e hun altre de fust	1487		116		Recambra
Hun taulell de noguer, ab quaxons	1487	Noguer	116		Recambra
Hun taulell de ffust	1487	Fusta	116		Algorfa
Hun taulell ab sos esquachs	1488		117		Estudi
Taulell d'escachs, dolent	1488		117		Estudi
Hun taulell de pi, enlisonat, ab sos peus	1488	Pi	117		Estudi
Hun taulell ab esquachs	1488		118	5 s., 1 d.	
Hun taulell dolent, per esquaschs	1488		118	10 d.	
Hun taulell dolent, per esquaschs	1492		120	10 d.	
Un taulell de taules, ab ses taules, bo	1492		120		Cambra
Hun taulell ab sos petges, ab una tela blava, cuberta del taulell	1492		121	6 s.	
Hun banch, dos petges de taulell e una post, que se'n feya tinel, tot sotil	1492		121	2 s.	
Hun tauleu ab sos petges	1504		125		Cambra
Hun taulel ab petges	1504		126	3 s., 6 d.	
Dos taulells de fust, ab sos petges, ab una catiffa petita	1509		130		Estudi
Hun taulel	1510		131		Estudi
Hun caxó del taulel, en què ha hun libret de albarans	1510		131		Estudi del defunt
Un joc de scachs sens taulell	1518		132		
Hun taulel per anar al forn	1518		133		Pastador
Sobre lo taulel del estudi havie huna cayxeta de tersia ³⁹ , dins la qual no y avie sinó letres misives. Sobre lo dit taulel, hun gipó ffort (i altres objectes)	1518		133		Estudi
Sobre lo banch del taulel del estudi	1518		133		Sala
Hun taulel de esquax, ab taules y esquax	1518		133		Cambra
Hun taulel de tersia, per a jugar a esquax y a taules	1518		133		Cambra
Hun taulelet de esquax [escacs]	1518		133		Guarda-roba
Dos taulels per al ffor, de pi	1518	Pi	133		Pastador
Hun taulell de scachs, sense los squachs	1518		134		

³⁸ El seu marit, Joan Botella, devia tenir una biblioteca notable de llibres plausiblement de Dret.

³⁹ Tarsia: com ja hem assenyalat, embotit, peces encastades dins la fusta d'un moble. DCVB. Actualment anomenat sobretot marqueteria. Vegeu imatge 6.1.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Hun taulell de tallar sintes	1518		134	Sala
Un taulell, ab una catifa cubert.	1521		137	Cambra del difunt
Taulell de scachs, ab son joch.	1521		137	Cambra
Un taulell ab sos petges, nou	1529		146	Cambra de la sala
Un taulell ab dos petges de fust, ab un bancal de colors, listat	1529		146	Sala
Un taulell gran	1536		148	Cambra
I taulell per anar al forn	1539		149	Pastador
Un taulell de scacs	1545		150	Cambra dins l'estudi
Un goc [joc] de escacs, ab lo taulell.	A1550		151	Rebost
Un taulell ab sos scachs	1550		152	Cambra del difunt
Un taulell ab scachs	1550		153	4 s., 4 d.
Un taulell ab dos petges, sobre lo qual havia sinc capses de fusta, buydes y dolentes	1552		154	Cambra del defunt
Un taulell ab dos petges	1552		154	Cambra
Un taulell de fusta, ab sos petges ficats ab lo taulell, sobre lo qual havie, primo, una biblia nova [i altres coses]	1552	Fusta	156	Cambra
Un taulell mijanser, sens petges	1552		156	Cambra
Un taulell sens petges, un sach, dues olles y un morter de terra	1556		158	Cuina
Un taulell sens petges	1556		158	Cambra blanca
Un taulell de noguer, ab dos petjes, \cubert ab/ un bancal llistat; sobre lo qual taulell havie [diverses coses]	1559	Noguer	160	Recambra o estudi
Taulell de pi, dolent, ab dos petjes, sobre lo qual havie lo següent, ço és, un manteu y sotana de contray, dolents	1559	Pi	160	Recambra o estudi
Un taulell de pi, ab sos petjes	1559	Pi	160	Cambra dels mosets
Un taulell de una pessa, de àlber, ab sos petjes	1559	Àlber	160	Cambra
Dos taulells, lo hu de escachs y l'altre de taules, ab escachs y taules	1559		161	
Dues pasteres, la una gran, l'altra xica ab ses sarnederes, la xica ab les sarnederes y sedàs y un taulell y una reora	1559		161	Pastador
Un taulell de pi, ab un calaix ab pany y clau, ab dos petjes	1559	Pi	161	Recambra
Un banch de taulell per a estudiar	1559		161	En la algorfa
Un taulell de pi, per a tenir llibres, ab dos petjes	1559	Pi	161	Celler del vi blanc
Altra taula o taulell de àlber, ab sos petges	1562	Àlber	162	Sala
Un taulell de pi, ab dos petges, desobre lo qual havie quatre llibrets, ço és, un «ciceró» ab coment y dos «antonís» xichs, y l'altre sens títol, tots molt vells y dolents	162	Pi	162	Recambra
Un taulell	1562		163	10 s.
Un taulell ab petges	1562		163	8 s.
Un taulell de pi, ab sos petges, y demunt aquell havie [un conjunt d'objectes]	1562	Pi	164	Recambra de la cambra del difunt
Un taulell ab sos petges	1562		166	4 s.
Dos petges de taulell	1563		168	Cambra
Un taulell gran	1563		169	6 s., 4 d.
Un taulell de pi, ab set caxons, ab sos panys y claus, dins los quals havie alguns papers y scriptures, de pocha importància. (i segueix)	1563	Pi	170	Cambra o estudi del difunt
Sobre lo dit taulell, stave una ymage de nostra senyora, de os	1563		170	Cambra o estudi del difunt
Un taulell llarch de pi, ab dos petges, y demunt ell un bancal llistat, sobre lo qual foren trobats los "testuals" en leys y cànones	1563	Pi	171	Cambra o estudi
Un taulell de pi, ab dos petges dolents	1563	Pi	171	Cambra
Un taulell llarch, de pi, ab un bancal llistat, molt dolent	1563	Pi	172	10 s., 6 d.
Un taulell ab dos petges, ab un cubertor de cuyro vermell	1568	Pi	177	

CAPÍTOL 7

Per seure o per recolzar els peus

Al voltant de les taules hi havia seients. Al davant o al costat del foc hi havia seients. Fins i tot al voltant dels llits hi havia objectes que d'acord amb el nom que rebien (bancs i arquibancs), molt sovint podien servir també per a seure.

Com veurem, dins de les cases, hi havia un gran nombre de seients i hi podia haver molts tipus diferents d'objectes que servissin per seure. De fet, els canvis en els noms i els canvis esdevinguts al llarg dels segles, de vegades fa que ara sigui difícil de saber amb precisió com eren alguns dels objectes que trobem esmentats als documents. Hi ha noms com escambell o com alcorsí que actualment s'han perdut o bé que ara són molt poc usats. Per aquest motiu és important intentar d'establir una relació entre allò que diuen els documents dels segles XIV - XVI i allò que veiem en les imatges que foren fetes al llarg d'aquests segles a Catalunya, a les terres de la Corona catalanoaragonesa o a l'Europa occidental. Com veurem, el nombre de representacions d'alguns d'aquests mobles que servien per seure o per recolzar-hi els peus és molt notable. També cal dir que en diversos casos ha estat important saber com es deia l'objecte estudiat en altres llengües europees i, així, ha estat fonamental de poder veure objectes que amb el mateix nom han perdurat fins a èpoques recents. Certament, com hem dit més d'un cop al llarg d'aquestes pàgines, creiem que per a fer aquesta mena d'estudis és important tenir ben present les tres "potes" en què es fonamenta aquesta recerca: la documentació escrita, la iconografia i les restes arqueològiques (o conservades als museus); en algun cas, aquest darrer puntal, considerat normalment marginal, pot arribar a tenir una importància decisiva per a la identificació d'un moble.

7.1 Cadires rodones, plegadisses, de costelles i de barber

Hi ha un conjunt d'objectes mobles que servien per a seure una persona o diverses persones, que tenien respall i braços (o bé no en tenien), o que servien per exemple només per a posar-hi al damunt els peus. A continuació estudiarem, en primer lloc, els diferents tipus de cadires, d'acord amb allò que diuen els documents dels inventaris i dels encants. Deixarem per a un proper apartat els bancs, a causa de la importància que tenien, i també l'estudi dels escambells (una mena de cadiretes o tamborets) i dels alcorsins (que servien sobretot per a recolzar els peus).

En aquest cas, com en tots els altres, intentarem de fer una doble aproximació, a partir d'allò que hom va escriure als inventaris i encants fets a Lleida als segles XIV - XVI i a partir de les representacions iconogràfiques fetes a Catalunya i també en altres països europeus, que creiem que reflecteixen allò que diuen els documents.

El tema de les cadires és tant o més complex que el de les taules (cap. 6). Farem, com hem fet alguna altra vegada, també diverses taules de mobles relacionats amb els seients, una amb relació al segle XIV, una altra amb el XV i, finalment, la darrera amb relació al segle XVI. Les inclourem, però, com a annex, al final d'aquest apartat.

Els inventaris que estem treballant permeten de reconèixer els tipus de cadires que trobem a l'interior dels habitatges. Les cadires servien per a seure. Les cadires són un tipus de mobiliari que podem relacionar amb algunes de les activitats que es porten a terme a la llar: per descansar, per menjar, per treballar, per escriure o llegir l'ús d'aquest tipus de moble era molt freqüent. Gairebé n'hi havia a totes les cases i a totes les cambres. A la cambra, a la sala i a la cuina les cadires formen part del mobiliari i, en certa manera, organitzen l'espai i en determinen el seu ús. Ja en veurem nombrosos exemples. Les cadires podien simbolitzar un cert individualisme (enfront al banc comunitari), però alhora era un moble que podia donar prestigi a aquell que hi seia, sobretot si era semblant a un tron.¹

A continuació podem comentar allò que es pot assenyalar amb relació a les cadires per als diferents segles que estudiem en aquesta recerca. Més endavant, veurem alguns aspectes concrets. Podem destacar els aspectes generals següents:

- **Són fetes amb diferents materials (noguer, pi, fusta, ferro)**
- **Tenen diferents formes (rodona, quadrada, plegadissa, de costelles, de barber)**
- **Tenen diferents complements i elements decoratius (cuir, coixins, “*ab tercià de boix*”)**

---

¹ Vegeu: T. VINYOLES, “L'ús de l'espai domèstic ...”, p. 36. Assenyala que l'home de la casa, a l'edat mitjana el senyor de la casa, “no ens ha de sorprendre que es reservi l'única cadira alta que s'inventaria als menjadors”.

- **Tenen funcions diverses (de barber, foradades amb un bací, per seure davant la taula)**
- **N'hi ha de diverses mides (grans, petites)**
- **N'hi ha per a gèneres i edat diferents (de dona, d'infant)**
- **El seu estat de conservació pot ser molt variat**

Per entrar en el tema de les cadires i els seients creiem que és interessant de fer un cop d'ull al *Sant sopar* del Mestre del Llibre de la Casa (*Meister des Hausbuches*), fet vers els anys 1475-1480 i conservat al Staatliche Museen de Berlín (fig. 7.1). Aquesta pintura feta per aquest pintor alemany, correspon a l'altar de la Passió (conservat actualment a Berlín, Frankfurt del Main i Friburg). Crida l'atenció la curiosa perspectiva que du a representar de mida més gran les figures més allunyades (en aquest cas, Crist) que no pas les més properes (Judes que està observat la bossa plena de monedes fruit de la traïció). Allò que ens interessa ara és destacar el contrast entre la cadira de Judes enfront dels bancs on seuen els altres deixebles. Després parlarem dels bancs. També, més endavant veurem que en les sales de les cases més opulents, lentament els bancs són substituïts per les cadires individuals; amb tot, com podem veure en aquest retaule, el banc representa la col·lectivitat i la

cadira l'individu. En aquesta acurada representació, hem de centrar la nostra mirada en la cadira de Judes. És molt senzilla: té quatre cames o petges, dues de les quals més llargues per fer de barres del respatller. A part, hi ha dues faixes o travessers, la taula o seient on seure i els quatre barrons o travessers de baix. Ben segur que algunes de les cadires de la fi del segle XV de Lleida havien de ser semblants a aquesta. Amb tot, com veurem al llarg de les properes pàgines, es plantegen força problemes a l'hora de saber exactament com eren, que són de vegades difícils de resoldre. Certament, més d'un cop, intentar relacionar allò que diuen els documents amb allò que veiem a les pintures i les miniatures és molt difícil. Tanmateix, això és el que volem fer al llarg de tot aquest treball.

Fig. 7.1. Mestre del llibre de la casa: el Sant Sopar (Meister des Hausbuches: Das Abendmahl), c. 1475-1480. Berlin, Staatliche Museen²

² Font: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Meister_des_Hausbuches_001.jpg

Els principals tipus de cadires, d'acord amb la documentació, eren els següents:

- **Cadires rodones**
- **Cadires plegadisses**
- **Cadires de barber**
- **Cadires de costelles**
- **Cadires de cuir**

D'una manera simplificada, podem dir que, al llarg del segle XIV, les cadires rodones foren les més freqüents. Al segle XV, la documentació que estem treballant fa referència sobretot a les cadires plegadisses. Són les més abundants. Curiosament, al llarg del segle XVI, les cadires més habituals són les cadires de costelles. Els inventaris de Lleida ens permeten de veure com al llarg dels tres segles s'imposa, en cadascun d'ells, casualment d'una manera clara, un tipus de cadira respecte de l'altre. Això ens ha portat a pensar, fins i tot, que allò que diferenciava les cadires plegadisses de les anomenades cadires de costelles potser només fou un canvi de nom.

A continuació, les estudiarem una darrera l'altra. Ens fixarem en allò que diuen els documents escrits i alhora veurem què trobem representat a la iconografia, sobretot en retaules d'aquests mateixos segles i en alguna miniatura coetània.

Al segle XIV, la documentació només ens descriu un tipus de cadira: **la cadira rodona**. No sabem si tenien respatlles o no; tampoc podem saber si tenien braços. En el diccionari de l'Alcover i Moll (DCVB) es fa esment que la cadira rodona a Mallorca era un tamboret, un seient sense respatlle. No sabem si aquesta única referència ens pot permetre de dir com eren les cadires rodones medievals a Lleida. Segurament no n'hi ha prou com per a assegurar que aquestes cadires rodones que trobem ben esmentades a la fi de l'edat mitjana no tinguessin un respatlle. Sigui com sigui, la documentació no ens aporta cap mena d'informació. Amb tot, en general sembla que un element important i diferenciador de les cadires dels segles XIV - XVI era precisament el fet de tenir un respatlle (així, quan es fa esment d'un banc cadirat és perquè era un banc amb un respatlle).

De fet, aquest moble –la cadira rodona– podem pensar, a nivell d'hipòtesi de treball, que podria ser que coincidís amb seients d'una estructura molt simple, semblants a algunes de les banques i banquetes. Podria ser un seient individual i, en algun cas, destinat a alguna activitat concreta. Per exemple tenim el cas d'una cadira rodona foradada i acompanyada del seu *baci*.³ Podria tractar-se d'un seient que feia la mateixa funció que la *privada*. Un inventari del segle XV, de l'any 1345 ens descriu “*I^a banca de privada*” i un encant de l'any 1396 diu “*banca, foradada a manera de privada*” (que àdhuc sabem que costà 3 sous i 9 diners). Aquestes informacions ens poden fer creure que en algun cas, alguna d'aquestes cadires rodones foradades, com ens descriuen els documents i com acabem de dir més amunt, tenien la mateixa funció i ús que la *privada*. També ens fa pensar que, almenys algun cop, és possible que no tinguessin respatlle, encara que no ho podem pas assegurar. De fet, que es parli al document 30 (de l'any 1392) d’*“una cadira rodona, sens post”* (sense seient), fa pensar que hi havia d'haver per força alguna cosa més que el seient i els quatre peus (ben cert que, si no hi ha respatlle, si treus el seient, et quedes sense res, només amb quatre peus).

³ El *baci* podia ésser una gibrella o plat fondo de metall per posar-hi aigua o un altre líquid (DCVB).

A continuació farem una taula amb la llista de totes les cadires rodones esmentades en tots els inventaris i encants de Lleida, que vam publicar l'any 2014.

Objecte: cadires rodones	Data	Núm.	Preu
Una cadira redona	1377	13	
Una cadira redona, trenquada.	1387	22	
Una cadira redona, sens post	1392	30	10 s.
I ^a cadira redona, foradada	1393	33	
I cadira redona, nova	1393	33	
I ^a cadira redona	1393	34	9 s.
I ^a cadira redona	1393	34	18 s.
I ^a cadira redona	1393	35	
I ^a cadira redona	1394	37	
I ^a cadira redona	1396	42	
Una cadira redona, foradada, ab son bací	1399	48	
Una cadira redona	1399	48	
I ^a cadira redona, foradada	1399	49	8 s.
I ^a cadira redona	1399	49	10 s.
I ^a cadira redona, de pocha valor	1399	51	
Una cadira redona	1399	52	4 s.
I ^a cadira redona	1403	60	2 s., 3 d.

Un darrer aspecte que cal comentar és el seu valor. Variava bastant, des dels 2 sous i 3 diners fins als 18 sous. Tenint present que eren uns mobles venuts als encants, usats, podem pensar que quan eren noves podien arribar a costar unes quantitats força considerables. Certament, això ens du a concloure que no podien ser uns simples tamborets (com ara els anomenaríem).

Relacionar aquestes **cadires rodones** amb allò que veiem a les representacions iconogràfiques és molt difícil. De bell antuvi podem pensar que era una cadira amb un seient rodó, sense braços, encara que probablement amb un respatllet. Si ens fixem en el preu, arribem aviat a la conclusió que devia ser un moble força gran i treballat. Això ens porta a fer un cop d'ull a les representacions de cadires de planta rodona que trobem sobretot al nord d'Europa.

Si la documentació escrita, en aquest cas, no ens aporta gaires dades en relació a com eren les cadires rodones, trobem en les representacions iconogràfiques una valuosa font d'informació que ens pot permetre identificar aquests tipus de mobles. En un llibre d'hores (*Da Costa Hours*) il·lustrat per Simon Bening cap a l'any 1515 (fig. 7.2), en una miniatura que representa el mes de gener, hi veiem l'escena d'un sopar que ens mostra amb molt de realisme un personatge assegut en una cadira rodona davant del foc per escalfar-se del fred de l'hivern. L'estructura massissa de la cadira de fusta actua com a eix de separació de dues escenes diferenciades: l'escena del sopar a l'entorn de la taula i l'escena de davant del foc. Pel que fa a la cadira podem distingir clarament el respatllet alt i els braços; en aquest cas la imatge ens aporta més informació de l'objecte que estem descrivint que les fonts documentals notarials. Adonem-nos de la decoració que hi ha darrere la cadira i també de la forma com s'ha fet el braç de la cadira, com si fos una petita ala. Aquesta imatge prou coneguda i molt notable, l'haurem de citar novament en altres apartats d'aquest treball, com poden ser els dedicats a les taules, el foc, a les gàbies o a l'organització de l'espai intern dels habitatges.

Fig. 7.2. Simon Bening, *Da Costa Hours*, mes de gener. Escena del sopar. Pierpont Morgan Library, ms. 399 (fols. 2v-3), c. 1515. Nova York, The Morgan Library & Museum (detall)⁴

⁴ Font: https://www.themorgan.org/sites/default/files/images/collection/download/112362v_2v.jpg

Fig. 7.3. Mestre de Caterina de Cleves, *Les Hores de Caterina de Cleves*, la Sagrada família, c. 1440. MS M.917, p. 150–151, Nova York, Morgan Library and Museum⁵

En aquesta miniatura procedent de *Les Hores de Caterina de Cleves* (obra conservada a la Morgan Library and Museum de Nova York), veiem que s’hi representa la Sagrada Família. Sembla que fou feta vers l’any 1440 (fig. 7.3). Hi ha molts aspectes molt interessants en aquesta representació d’un espai domèstic. És molt notable la llar de foc amb els calamàstecs, l’armariet, l’escudeller, etc. Sobretot ens interessen ara les dues cadires i, d’una manera especial, la que fa de seient de sant Josep, que prepara les farinetes del Nen. S’està assegut en una cadira rodona al costat de la Verge que està alletant al seu fill (una imatge carregada de simbolisme que segueix el model iconogràfic de la Verge lactant⁶). Sembla, i potser ho és, una bóta tallada (reaprofitada) per tal que es pugui usar com a seient. Sigui com sigui, veiem que té un respalller (rodó), uns braços i una base

⁵ Font: <https://www.themorgan.org/collection/hours-of-catherine-of-cleves/227>

⁶ Beth WILLIAMSON, “The virgin lactans as second eve: image of the “salvatrix”, *Studies in Iconography*, 19, Board of Trustees of Western Michigan University through its Medieval Institute Publications, 1998, p. 105–138 (<http://www.jstor.org/stable/23923610>). Vegeu també: Pamela TURTON-TURNER, “Encoding the Maternal: Female benevolence in naked charity calendars”, *Studies in the Maternal*, 7 (1), 2015, p. 12, (<http://www.mamsie.bbk.ac.uk/articles/abstract/10.16995/sim.196/>): “The gesture of overt lactation is symbolic of celestial guardianship, in which Mary is conceptualised as a divine intercessor between God and Man, whereby she purports to nourish the spirit of all humanity. The mother of God is portrayed in the vision of Maria Lactans as nourishing humankind in both physical and spiritual terms, thereby elevating her as a nursing mother to a lofty, ntenable position for ordinary women to aspire to. Other works such as Rubens’ *Maria Lactans* (oil on panel, 1614), or van Cleve’s *Virgin and Child* (oil on wood, ca. 1525) typify how the divine breast provides a powerful visual metaphor for perfect womanhood through virtuous lactation.”

massissa, que podrien correspondre perfectament a allò que hauríem vist d'una bóta o tona de vi, si n'haguéssim tret una part. La qualitat del treball del miniaturista permet de distingir l'estructura, la forma i el material d'aquesta cadira de grans dimensions, de fusta, amb un respatller alt. Com dèiem, té forma de bóta. A l'altra cadira, tot i que no sigui prou evident, sembla que hi seia la Verge mentre estava alletant el Nen. El miniaturista ha volgut representar una cadira quadrada, amb braços i amb respatller, també força alt. El seient sembla que fou fet amb vímet o balca. Potser era una cadira de dona (que també trobem esmentada en la documentació de l'ACL).

Fig. 7.4. Jacques de Besançon, *Llegenda daurada* de Iacopo da Varazze, Naixement de sant Joan Baptista, Français 244, fol. 174, Paris BnF, c.1480-1490⁷

⁷ Font: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8442920n/f369.image>

Aquesta mena de cadires rodones o semicirculars eren força usuals almenys a l'Europa septentrional, tal com es desprèn d'allò que veiem a la miniatura de Jacques de Besançon. És una miniatura de cap a l'últim quart del segle XV (entre el 1480 i l'any 1490), que ens permet de reconèixer una cadira també rodona de fusta, encara que això no s'indiqui en la documentació (fig. 7.4). En aquest cas, per il·lustrar la *Llegenda daurada* de Iacopo da Varazze, podem veure clarament com el miniaturista ha representat un moble robust, de fusta, una cadira de forma arrodonida, sense tenir, però, un respall tan alt com en el cas precedent. Aquest model, de l'últim terç del segle XV, és potser la representació més realista d'aquest tipus de seients. En aquesta mateixa escena podem identificar també un llit (més aviat una colga, com veurem més endavant) i un altre tipus de moble que comentarem també més endavant: un alcorsí per recolzar-hi els peus; també hi ha un traverser i un oreller, on santa Anna recolza el cap. Recordem, per entendre l'escena, que sant Joaquim recolza el seu peu damunt d'aquest petit alcorsí per tal de poder escriure el nom del nen, com s'esmenta en les fonts escrites que expliquen aquest tema iconogràfic que fa referència al Naixement de sant Joan Baptista.

Fig. 7.5. Anònim, Nativitat de Jesús, Llibre d'Hores, c. 1450. 76 F 12, f.44v , La Haia, Koninklijke Bibliotheek (detall)

Fig. 7.6. Anònim, Nativitat de Jesús, Llibre d'Hores, c. 1450. 76 F 12, f.44v, La Haia, Koninklijke Bibliotheek⁸

Encara hi ha altres representacions que ens permeten d'identificar aquest tipus de moble amb algunes variants o, com veurem, representant la cadira d'una manera més simplificada. En el foli d'un breviari o llibre d'hores de cap a l'any 1450, conservat a la Koninklijke Bibliotheek de la Haia, hi veiem representada una cambra de dormir en un espai obert enmig d'un paisatge amb un sant Josep que, assegut en una mena de cadira rodona (gairebé sense respall) i amb una mirada

⁸ Font: https://www.kb.nl/sites/default/files/resolve_urn_BYVANCKB_mimi_76f12_044v_min_0.jpg
250

perduda, eixuga uns draps per a l'Infant (figs. 7.5 i 7.6).⁹ A part, hi ha una mena de llit o màrfega on jeu el Nen i un seient (un escambell?) amb un coixí al damunt, on hi podia seure la Mare de Déu. El mobiliari de l'escena, a través dels seus objectes, permet identificar l'espai com si es tractés de l'interior d'una cambra. La narració de l'escena es desenvolupa en un medi domèstic, una cambra (encara que estigui voltat d'un paisatge natural). És un espai fictici recreat a través dels objectes quotidians. Objectes presents en la realitat quotidiana que permeten crear uns nexes entre la creació artística (la imatge artística i el seu missatge) amb el seu receptor.

Fig. 7.7. Jean Semont i taller, Jean de Meung, *Roman de la Rose*, vers l'any 1400

⁹ A l'entorn de l'any 1400, els miniaturistes incorporen i recreen aquests moments anecdòtics que són típics de l'art en 1400, així com també el realisme dels detalls dels objectes representats. La presència de sant Josep participant de la vida quotidiana fa possible el nexes entre el tema religiós de caràcter sagrat (la Nativitat de Crist) i la realitat. Del sant Josep absent de l'escena o en una posició de marginalitat, exclòs d'aquesta representació abans del gòtic internacional, retrobem ara la figura de sant Josep contextualitzada en un temps històric. El fet que sigui representat participant de les tasques de la vida de cada dia fa que se li atorgi una dimensió "més humana" inserida dins d'un temps –la vida de cada dia– i en un espai –a l'entorn de la llar–. En relació a la interpretació de la figura de sant Josep, vegeu també la posició de Rosa Alcoy, molt més crítica en la seva valoració entorn de la quotidianitat de sant Josep en les representacions de la pintura medieval de la baixa edat mitjana: Rosa ALCOY PEDRÓS, "Vida quotidiana i art: reflexions, temes i línies de recerca iconogràfica (segles XIV-XV)", a Neus PUIG I AMAT - Montse VIADER I CROUS, (eds.), *La vida quotidiana a l'Edat Mitjana*, Actes del IV Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric (20-21 de novembre de 2014, Hostalric), Girona, 2015, p. 58-61.

Un darrer exemple (fig. 7.7). En aquest cas també es tracta de la representació d'aquest tipus de cadira. Si bé el miniaturista ha representat un seient força esquemàtic, en realitat, però, aquesta representació ens apropa més a la complexitat d'aquesta mena d'objectes. En aquest cas, és interessant el fet que es tracti d'una miniatura il·luminada de cap a l'any 1400, que corresponia al primer foli del *Roman de la Rose* de Jean de Meung. La cadira que s'hi representa té una sèrie de trets diferencials. En primer lloc, com les anteriors, té el respall corb. Al mateix temps veiem que de sota d'un dels braços hi ha uns ganxos que aguanten un faristol mòbil, que pot girar. A més, a sota d'aquesta mena de seient, veiem representats uns caixonets on es podien guardar objectes (un llibre de tapes vermelles, un possible tinter, etc.). Davant d'aquesta cadira tan original hi havia una caixa o arca damunt de la qual hi ha unes "fioles"¹⁰ o ampolletes de coll alt, unes plomes per a escriure, unes ulleres, etc.

Un segon tipus, com hem dit més amunt, són les anomenades **cadires plegadisses**, és a dir, que es podien plegar. De fet, són un tipus de moble més complex. Si recorrem a les definicions que trobem al *Diccionari català-valencià-balear*, ens aclareix que aquesta cadira és la que té un seient de tela o de pell flexible, apta per a plegar-se. També hi diu que de vegades poden rebre el nom de cadires de tisora (o d'estisora). Podem veure que era el seient més normalitzat al llarg del segle XV. Malgrat el que diu el DCVB (que en aquest cas fa només referència a uns mobles més moderns), les cadires plegadisses medievals eren un seient en bona part de fusta. Aquest moble devia ser lleuger, per portar d'un lloc a l'altre i molt funcional. N'hi havia de grans i de més petites. Trobem un inventari que descriu una cadira plegadissa que era guardada dins l'armari de la cuina.¹¹ Les cadires plegadisses que eren més petites sovint eren destinades a les dones per treballar en les activitats que li eren pròpies.

¹⁰ Fiola: ampolla petita, de coll llarg i prim, per a tenir medicines o aigües d'olor (DCVB).

¹¹ En un armari de la cuina: "*Item, una quadira plegadiça*" (any 1474, doc. 97).

Fig. 7.8. Anònim, La pintora Tamara fent un retrat de la Verge Maria, còpia *De claris mulieribus*, de Giovanni Boccaccio, *Le livre de femmes nobles et renomées*, Ms fr. 12420, fol. 86, c. 1402, Paris, BnF¹²

Si en relació a les cadires rodones és difícil de trobar cap representació iconogràfica que permeti assegurar com eren exactament, en el cas de les cadires plegadisses no és pas així. En primer lloc podem fixar-nos en una miniatura de l'inici del XV on hi veiem una representació magnífica d'una d'aquestes cadires i de perquè servien. Mentre un home treballava dret, potser preparant els colors de la pintura, la pintora Tamara seu al seu costat mentre pinta un retrat de la Mare de Déu, que recolza en un cavallet (fig. 7.8). El més notable és que la pintora seu en una d'aquestes cadires que es podien plegar. Sota el seu vestir rosat, es veuen clarament les sis "tissors" que feien que la fusta que servia de seient s'aguantés (no creiem que fos una tela o un cuir); cal pensar que aquesta fusta es podia treure quan es volia plegar la cadira.¹³

Cal assenyalar, abans de continuar en el nostre estudi, que en aquest cas s'esdevé el contrari que en el cas precedent. Si aleshores ens feia dubtar el gran respatller d'aquelles cadires rodones, ara ens fa dubtar el fet que aquestes cadires plegadisses no tinguessin respatller. De fet, però, no

¹² Font: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d6/De_mulieribus_clarisPainter.jpg

¹³ Vegeu una il·lustració de l'estructura i funcionament d'una cadira plegadissa a: Peter THORNTON, *The Italian Renaissance Interior, 1400-1600*, Harry N. Abrams publishers, Nova York, 1991, p. 360.

trobem cap escambell (ara en diríem tamboret) que hom digui que era plegadís. D'altra banda, com veurem més endavant, sí que també hi havia unes cadires plegadisses més grans, que potser, amb tot, ja ho comentarem, es poden identificar amb les cadires de costelles.

Fig. 7.9. Mestre de Flémalle (Robert Campin), Santa Bàrbara, c. 1438. Madrid, Museo del Prado (detall)¹⁴

De vegades es fa difícil de poder documentar l'objecte a partir de les fonts iconogràfiques. Com hem dit, no és pas així amb relació a les cadires de fusta plegables medievals. En el cas de les cadires plegadisses, al costat de l'exemple que acabem de comentar, hem pogut documentar-ne molts més, que ens permeten d'identificar perfectament aquest objecte moble. Potser la millor representació d'una cadira plegadissa és la que veiem en una pintura de Robert Campin de cap a l'any 1438, dedicada a santa Bàrbara (fig. 7.9). El pintor ha representat una cadira amb els sis barrots verticals i també la post plana, superior, amb el gerro amb flors com si es tractés d'una tauleta, que feia veritablement de seient i que normalment no és visible a les representacions iconogràfiques. En aquest cas, és evident que es tracta d'una superfície sòlida formada per diverses fustes unides que, en la pintura, suporta el pes d'un gerret de metall. Cal reconèixer que veient l'estructura d'aquest tipus de seient pot semblar difícil d'entendre com es podia plegar (encara que no era pas gaire difícil, com veurem més endavant). D'altra banda, hem de reconèixer l'acurat realisme d'allò representat en el conjunt de l'escena, com pot ser la cadira i el gerret o bé el coixí o bé els ferros de foc que veiem a la dreta.

¹⁴ Font: https://ca.wikipedia.org/wiki/Tr%C3%ADptic_Werl#/media/File:Werl-Triptychons.jpg

Fig. 7.10. Mestre de Mansel, Concepció, Nativitat i Educació de la Verge, *La Fleur des histoires*, ms. 9231, f. 179, c. 1450-1458, Brussel·les, Bibliothèque royale de Belgique (detall)¹⁵

A continuació podem centrar l'atenció en una interessant escena que representa el moment del bany de la Mare de Déu. El miniaturista, el Mestre de Mansel, va representar una cambra de dormir (fig. 7.10). Santa Anna, ajaguda encara al llit, s'acompanya d'una serventa que s'ocupa del bany de la Verge. La presència de l'àngel participant de l'escena no és pas habitual en aquest tipus de representacions.¹⁶ En aquest cas, l'àngel aboca l'aigua dins una gran gresala, que li fa de banyera, en el moment del bany. Fora de la cambra i de la casa, veiem una serventa que va a buscar aigua a la font. Podríem parlar de la simbologia de l'aigua, encara que això de fet ens allunyaria molt d'allò que estem estudiant ara. Al costat d'aquests elements simbòlics, l'habilitat de l'artista li permet de representar l'interior d'un espai domèstic amb tota la riquesa d'un extens mobiliari. Al costat del llit, davant de la paret, i als peus del llit, gairebé al costat del finestral que el miniaturista ens obre perquè puguem observar l'escena, hi veiem unes cadires plegadisses, molt realistes. En aquest cas també hi veiem (com en els casos precedents) que, per tal de fer-les més fortes, l'estructura de la cadira estava formada per diverses "tisoires" de llistons de fusta. A més, però, aquest cop, les tres cadires són cobertes (potser damunt la fusta) per un coixí de color verd, decorat amb motius ornamentals de color blanc, que destaquen sobre el fons. Fixem-nos que al bell mig de cadascun d'aquests coixins, dins d'un cercle, hi ha una "M", dibuixada per tal que els que ho veuen no s'oblidin que és una imatge dedicada a Maria, la Mare de Déu. El detall amb què l'artista ha volgut representar aquestes

¹⁵ Font: http://expositions.bnf.fr/flamands/grand/fla_289.htm.

Vegeu també: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Fleur-des-Histoires-Vie-de-Marie-f179.jpg>

¹⁶ Fonts iconogràfiques del tema. Vegeu exposició: http://expositions.bnf.fr/flamands/grand/fla_289.htm [abril 2012].

cadires plegadisses ens permet d'identificar, en aquest cas també d'una manera molt segura, aquests seients. És tracta d'una composició excepcional, no només per l'originalitat a l'hora de representar el tema, sinó també per la incorporació en la composició d'objectes que no són pas habituals en la representació d'aquest tema, com són aquestes cadires plegadisses, que coincideixen amb les descripcions dels inventaris d'aquests anys, tal com podrem veure en el quadre que hem inclòs al final. Diguem també, en darrer lloc, que aquesta miniatura flamenca de cap als anys 1450-1458, per tant en la mateixa època en què tenim documentats aquests objectes a la ciutat de Lleida, és un document excepcional per a poder documentar aquesta mena de seients. El caràcter narratiu de l'escena i l'esquema compositiu que el pintor ha creat, permet també imaginar com eren les cambres de dormir i com es podien disposar dins del dormitori els diferents mobles que identificaven aquests espais.

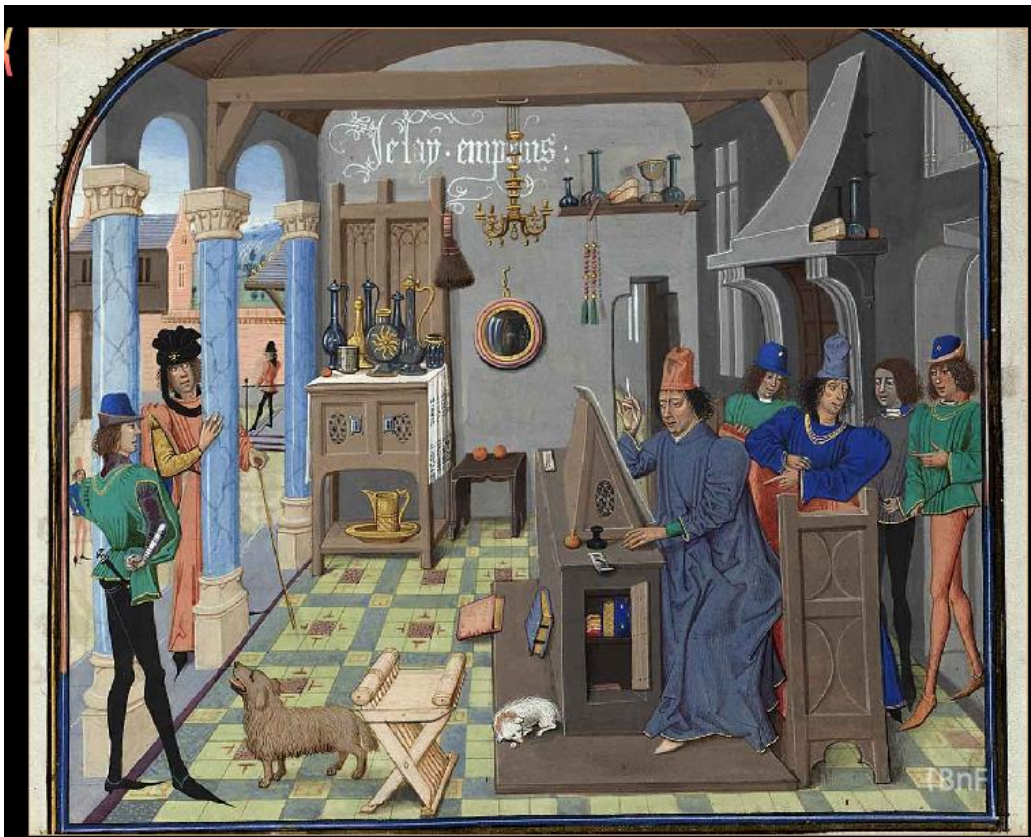

Fig. 7.11. Loyset Liédet, *L'Histoire de Charles Martel*, Carles el Temerari visita Aubert en el seu estudi, c. 1470-72¹⁷

Proposem un quart exemple, que també ens du als països de l'Europa septentrional. És una miniatura realitzada pel miniaturista Loyset Liédet, en què es representa Carles el Temerari que visita Aubert, que s'està en el seu estudi o escriptori (fig. 7.11). Al primer terme d'aquesta imatge veiem un nou exemple de cadira plegadissa. És molt semblant als altres exemples que hem vist fins ara, per bé que en aquest cas no hi ha cap coixinet que cobreixi la taula de fusta que, un cop llevada, devia permetre tancar i obrir la tisora del seient. Adonem-nos que, en aquesta mateixa escena, hi ha

¹⁷ Font: exposició "Miniatures flamandes", Paris, BNF, abril 2012 (Exposició virtual) <http://expositions.bnf.fr/flamands/>

molts altres mobles que haurem de tractar més endavant, com pot ser l'escriptori o estudi (amb un gran faristol de fusta), un petit tamboret (un escambell), un moble baix (molt semblant al que veiem en la representació precedent, potser un tinell o un parador), per a posar-hi objectes, un prestatge o post, un llum que penja del sostre o un mirall rodó, tan usual en aquesta època com es pot veure a partir de la iconografia.

De cadires plegadisses n'hi havia de més tipus, amb unes diferències força notables amb relació a aquestes (que semblen més un tamboret plegable actual). Al costat d'aquestes cadires certament plegables, també hi havia unes altres cadires que així mateix es podien plegar –encara que pugui semblar més difícil–, que eren de fusta i que sortosament trobem també molt ben representades a la iconografia de l'època. Algunes d'aquestes (però no pas totes) poden ser considerades com a cadires de costelles. En veurem uns quants exemples.

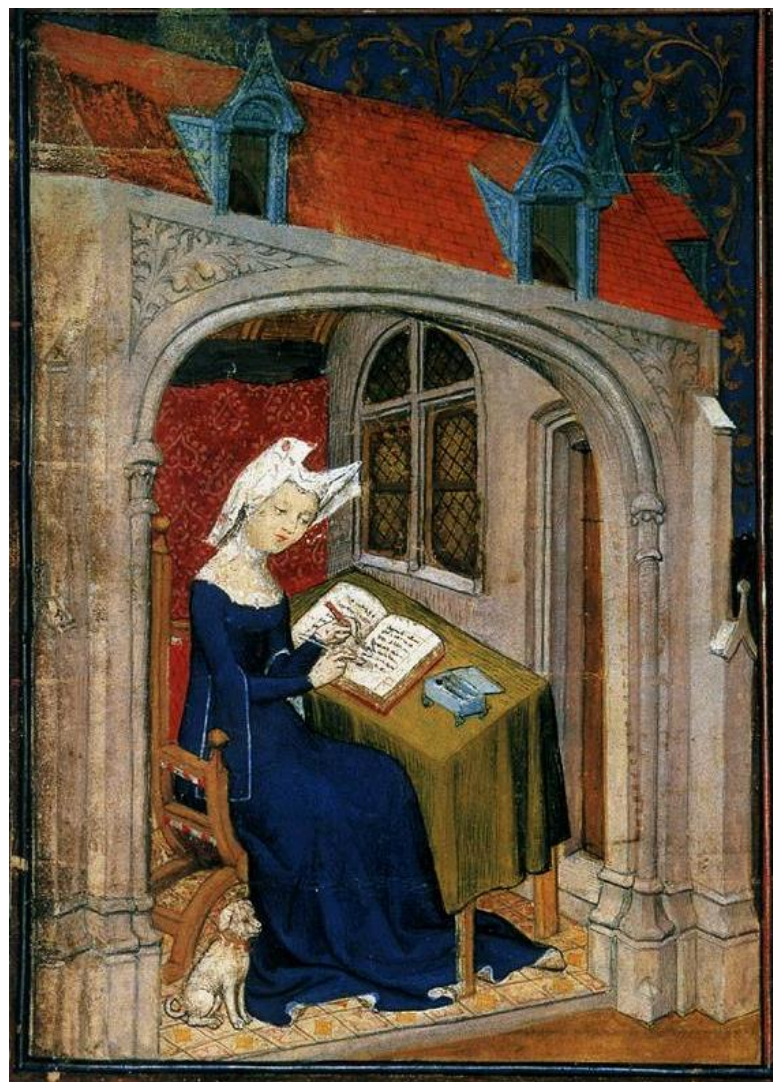

Fig. 7.12. Cristina de Pisan, *La ciutat de les dames* c. 1410-1414, Harley Ms. 4431, fol. 4, London, British Library (detall)¹⁸

¹⁸ Font: <http://www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/record.asp?MSID=8361>

Fixem-nos en el seient en què seu Cristina de Pisan mentre escriu un llibre, plausiblement el seu famós llibre de *La ciutat de les Dames* (fig. 7.12). És un tipus de cadira que, com podem veure, també trobem en altres representacions. És format per dos parells de mitjos cercles units per uns llistons travessers. D'un d'aquests llistons superiors, a banda i banda, es devia aguantar un seient o placa de fusta que servia per a seure-hi. Estrictament aquest seient sembla fet per a plegar-se, per bé que cal dir que, en aquest cas, hi ha un respatllet. Aquest respatllet, almenys en aquest cas, dificultava molt la possibilitat que fos un seient plegadís. A continuació, amb tot, veurem altres casos de cadires molt semblants a aquesta en què això no era pas així. Cal dir, i això és important si volem establir una relació entre les fonts iconogràfiques i les fonts escrites, que aquesta miniatura fou feta vers els anys 1410-1412. Diguem també (ja en parlarem en un altre capítol) que davant de Cristina de Pisan hi ha una taula força simple, coberta per un bancal, com ens diuen els documents, damunt de la qual hi ha el llibre i una capseta (on potser hi ha les plomes per escriure).

Fig. 7.13. Jean Le Tavernier, *Armoiries, emblèmes et devises de Philippe le Bon et d'Isabelle de Portugal, Le Mortifiement de vaine Plaisance*, ms. 10308, f. 1, c. 1455-1467, Bibliothèque royale de Belgique (detall)¹⁹

Uns quants anys més tard, entre els anys 1455-1458, podem documentar de nou aquest seient a partir de la representació d'una d'aquestes cadires en una miniatura (fig. 7.13). Hi veiem una cadira amb quatre mitjos cercles, en aquest cas molt probablement plegadissa (no té respatllet), i una altra cadira més petita, ben segur que plegable, semblant als models que hem comentat més amunt. Aquesta miniatura, de Jean Le Tavernier, feta entre els anys 1455 i 1467, fou dibuixada en el llibre d'armorials, emblemes i divises de Felip el Bo i d'Isabel de

Portugal. Hi veiem un home coronat escrivint o dibuixant un llibre col·locat damunt un faristol giratori. En l'altra cadira més baixa hi ha, obert, un altre llibre. L'escena se situa en una cambra o

¹⁹ Font: Vegeu l'exposició virtual Miniatures Flamandes BnF http://expositions.bnf.fr/flamands/grand/fla_051.htm

sala que és oberta, per tal de poder-la contemplar amb relació a l'espai natural que l'envolta. La cambra és coberta per una volta de fusta i damunt una porta d'aquesta estança hi ha un escut.

Fig. 7.14. Joan de Borgonya, Mare de Déu amb el Nen i sant Joanet, c. 1515-1525, núm. inv. 005690-000 MNAC²⁰

De cadires formades per quatre mitjos cercles de fusta també en troben en representacions de la pintura catalana del Renaixement. Potser no són tan realistes, però reflecteixen un tipus de seient exactament igual al que veiem al nord d'Europa. Podem veure aquesta Mare de Déu de Joan de Borgonya, conservada al MNAC, on veiem la Verge asseguda damunt un cadirat que té una estructura de fusta formada per dos semicercles (fig. 7.14).²¹ La fusta és molt treballada i les peces molt gruixudes o dobles i la sensació és la d'un moble molt més pesant, fet que fa qu, tot i que tingui la mateixa estructura que les precedents, s'allunyi més d'allò que pot ser definit com a una cadira plegadissa (i que, en canvi, vulgui semblar més un tron).

²⁰ Font: https://ca.wikipedia.org/wiki/Joan_de_Borgonya#/media/File:Joan_de_Burgunya_%28%3F%29_-_Virgin_and_Child_with_the_Infant_Saint_John_-_Google_Art_Project.jpg

²¹ De fet aquest tipus (i el dels exemples precedents) correspon al tipus de cadira que en castellà anomenen *jamuga* o *silla de caderas*. A. FERNÁNDEZ-PUERTAS, "Jamuga", a *Arte y Cultura en torno a 1492, Catálogo de la Exposición*, Sevilla, 1992. p. 218-220.

Així doncs, a Catalunya els pintors també introdueixen objectes del mobiliari en algunes escenes que es desenvolupen en interiors. Podem destacar el pintor Joan Antígó com un artista representatiu d'aquest interès per descriure les cambres i espais amb una important presència d'objectes, mobles i teixits (fig. 7.15). A sota, veiem una escena de la Circumcisió, on hi ha representada una cadira, que té algun dels trets característics d'aquests seients fets en principi amb

quatre cercles de fusta, que hem vist en les darreres representacions. Resta el dubte de saber si aquests seients es podien plegar o no (no és gaire probable que fos possible).

Fig. 7.15. Joan Antígó, La Circumcisió. Retaule de la Verge de l'Escala (procedent del monestir de Sant Esteve de Banyoles), c. 1437-1439. Foto: Imma Sánchez i Boira²²

Fig. 7.16. Jakob Beinhart, Sant Lluç pinta la Verge, c. 1510. Varsòvia, inv. SR. 15, Muzeum Narodowe²³

Tot i que la base d'aquest treball per a documentar les fonts escrites a través també de les fonts iconogràfiques és la pintura dels retaules o la miniatura, en aquest cas creiem que és interessant veure com el treball sobre fusta reproduceix així mateix els mateixos models que provenen de la pintura (i representa els mateixos mobles) (fig. 7.16). En aquest acurat

²² En relació a l'activitat de Joan Antígó, la plenitud del Gòtic Internacional a Girona i el retaule de la Verge de l'Escala, vegeu: Pere CAMPS FREIXAS, "L'escola de Girona a l'època del retaule de Púbol: Joan Antígó i Honorat Borrassà", a Joan MOLINA FIGUERAS (ed.), *Bernat Martorell i la tardor del gòtic català*, Museu d'Art de Girona, Girona, 2003, p. 63-78.

²³ Font: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Beinhart_Saint_Luke.JPG

treball, fet a Silèsia, vers l'any 1500, veiem representat sant Lluç tot pintant la Verge, la qual està cosint una camisa o una petita gonella per al seu fill que és a terra, als seus peus, tot jugant. El motiu de la Verge cosint una túnica per al Nen fa referència també a la relíquia de la Santa Túnica venerada a Trèveris. Aquest tipus d'imatges, alhora familiars i de devoció, eren pensades per a permetre que el creient pogués accedir a Déu més fàcilment.²⁴ Fou fet a la ciutat de Wroclaw per l'escultor Jakob Beinhart. Fixem-nos en com era el seient en què seia la Mare de Déu –plegadís– i com era la cadira que utilitzava l'evangelista sant Lluç –potser amb un respatllet de cuir–.

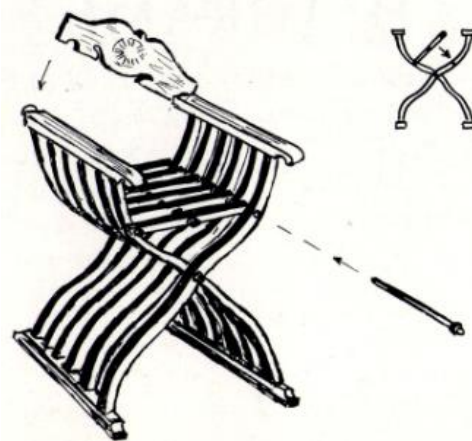
Sempre que és possible creiem que és interessant no sols contrastar allò que diuen els documents amb la iconografia, ans també amb els mobles que trobem als museus. En aquest cas, podem assenyalar que al museu Victoria and Albert de Londres es conserva un magnífic exemplar d'una d'aquestes cadires plegadisses que veiem tan ben representades a la pintura i a la miniatura de la fi de l'edat mitjana i dels primers decennis de l'edat moderna (fig. 7.17). I, a causa de les seves característiques, en aquest cas, no tindriem cap escrúpol en considerar que es tracta d'una **cadira de costelles**.

Fig. 7.17. Cadira plegadissa conservada al Museu Victoria and Albert de Londres. Foto: Imma Sánchez Boira

Veure aquest objecte ens permet d'entendre com es podien tancar, plegar, aquest tipus de seients medievals. Per acabar-ho d'entendre, podem fer un cop d'ull al dibuix esquemàtic que hi ha inclòs en el llibre de Peter Thornton, dedicat als interiors italians del Renaixement (fig. 7.18). Tal com mostra aquest esquema, en aquest tipus de cadires plegadisses i de costelles hi havia tres *perns* (com a eix de la tisora i a cada extrem del seient). Només calia treure un

d'aquests perns del seient i alçar el respatllet i ja es podia plegar.

Fig. 7.18. Disseny de l'estructura d'una cadira plegadissa²⁵

²⁴ Vegeu: Til-Holder BORCHET, *De van Eyck à Dürer. Les primitifs flamands et l'Europe centrale 1430-1530*, Éditions Lannoo, Tielt, 2010. p. 489-490.

²⁵ Font: Peter THORNTON, *The Italian Renaissance Interior, 1400-1600*, Harry N. Abrams publishers, Nova York, 1991, p. 360.

A continuació podem veure una taula amb la llista dels esments de cadires plegadisses que hem trobat en la documentació que estem treballant. Convé de cridar l'atenció sobre diversos aspectes. En primer lloc sobre les dates en què s'esmenten aquesta mena de mobles. La primera menció és de l'any 1399 i la segona és del 1441 i la darrera és del 1509. Si tenim present que la documentació estudiada comença l'any 1343 i s'acaba l'any 1568, ens adonem que foren un model de cadira que només podem trobar en uns decennis concrets de la segona meitat del segle XV. És interessant de saber-ho a l'hora de comparar allò que diuen els documents i allò que és representat en les fonts iconogràfiques.

Un altre aspecte del què ens informa la documentació és sobre el material d'aquesta mena de cadires. L'aportació que ens fa és, però, molt escassa. Només en un cas es fa esment d'una cadira plegadissa feta amb fusta de pi. En la resta de casos és molt probable que també fos feta amb fusta de pi (encara que fos molt tova), tot i que no tenim les dades per poder confirmar aquesta afirmació.

Un aspecte en relació a la documentació que crida l'atenció és que s'assenyala la mida d'aquests tipus de seients. Els documents posen en evidència que n'hi havia de grans, de cadires, i també de petites. En un cas (un document del'any 1461) s'aclareix que dues cadires eren petites perquè eren de dona.

Finalment és interessant d'assenyalar el preu en què foren venudes aquestes cadires plegadisses als encants. Pel que fa a les senceres, el preu oscil·lava entre 10 diners i 2 sous i 8 diners. Certament no és un preu gaire elevat, que ens fa pensar més aviat en una cadires petites, com les que hem vist al començament (una mena de tamboret plegadís). Cal recordar que les anomenades cadires rodones eren molt més cares i que les cadires de barber que veurem tot seguit, també.

Objecte: cadires plegadisses	Data	Material	Núm.	Preu
Una cadira plegadiça, de seure	1399		48	
Dues cadires de fust plegadices	1441		65	
Una cadira plegadiça de pi.	1461	<i>Pi</i>	73	
Dues cadires plegadices, petites, de dona	1461		73	
Una cadira gran, plegadiça	1461		74	2 s.
Huna cadira plegadiça, de pocha vàlua	1462		75	
Dues cadires plegadices	1463		79	
Una quadira plegadiça	1463		80	2 s., 6 d.
Altra cadira plegadiça	1463		81	
Dues cadires plegadices	1463		81	
Cinch cadires plegadices, les quatre grans, la una petita	1463		82	
Una cadira plegadiça	1463		83	1 s., 8 d.
Altra cadira plegadiça	1463		83	1 s., 4 d.
Altra cadira plegadiça, sotil	1463		83	10 d.
Una cadira plegadiça, gran e altra petita	1463		87	
Una cadira plegadiça	1463		87	
Altra cadira plegadiça, petita	1463		87	
Una cadira plegadiça	1464		90	
Huna cadira plegadiça	1464		91	1 s.
Dues cadires plegadices, de seure	1468		95	
Una cadira plegadiça, sotil	1472		96	
Dues cadires plegadices	1472		96	
Una cadira plegadiça	1474		97	
Una cadira plegadiça	1474		98	1 s., 6 d.
Una cadira plegadiça, sense peus	1474		98	6<d.>
Una cadira plegadiça	1478		99	
Dues cadires plegadices	1478		99	
Una cadira plegadiça	1478		100	1 s., 5 d.

Una cadira plegadiça	1478	100	1 s., 4 d.
Una cadira de barber, plegadiça, de dona	1478	100	2 s
Una cadira plegadiça	1481	101	
Una cadira plegadiça	1481	101	
Dues cadires plegadices	1482	103	
Una cadira plegadiça	1482	103	
Una cadira plegadiça	1482	103	
Una cadira plegadiça	1482	104	2 s.
Una cadira plegadiça	1482	104	10 d.
Una cadira plegadiça	1482	104	1 s.
Quatre cadires plegadices	1482	105	
Una cadira plegadiça	1482	105	
Dues cadires plegadices	1483	109	
Una cadira plegadiça	1483	110	
Huna cadira plegadiça	1483	110	
Una cadira plegadi<ç>a.	1483	110	
Huna cadira plegadiça	1483	113	1 s.
Huna cadira plegadiça	1487	116	
Huna cadira plegadiça	1487	116	
Una cadireta petita, plegadiça	1488	117	
Altra cadira plegadiça	1488	117	
Una cadireta plegadiça	1488	118	1 s.
Una cadira plegadiça e hun banch	1488	118	1 s.
Quatre cadires plegadices e altra de barber	1500	123	
Sis cadires de fust plegadices, per a seure	1509	130	

Gairebé en una època coetània als decennis en què es feien cadires plegadisses (i també de costelles), d'acord amb la documentació, hauríem trobat les anomenades **cadires de barber**. Saber com eren aquestes cadires pot semblar molt més difícil. D'una manera lògica, podem pensar que eren unes cadires més sòlides i plausiblement amb braços. Com és prou sabut, els barbers a l'edat mitjana no sols tallaven les barbes i els cabells, ans també podien fer sagnies, aplicant sangoneres, o fins i tot extreure dents i queixals. Calia que la persona intervinguda no es mogués gaire del lloc i, si calia, s'hi pogués agafar fort.

Si ens fixem en el quadre annex, ens adonem que el primer esment d'una cadira de barber és de l'any 1463 i el darrer és del 1510. Només la primera és distingeix pel fet de ser gran. Sigui com sigui, podem concloure que les cadires de barber eren més grans i més complicades de fer que les plegadisses. Si ens hi fixem, ens adonem que la més barata és una que va valdre als encants només 2 sous (potser perquè era més petita) i que la més cara va costar 6 sous i 6 diners (dues valen 13 sous).

A continuació fem una taula amb una llista de totes les vegades en què s'esmenten cadires de barber als inventaris i encants de Lleida dels segles XIV - XVI.

Objecte: cadires de barber	Data	Material	Núm.	Preu
Una cadira gran, bona, de barber	1463		79	
Una cadira de barber	1463		80	4 ss., 3 d.
Una cadira de barber, bona	1472		96	
Huna cadira de barber	1474		98	5 s., 6 d.
Altra cadira de barber	1474		98	4 s., 6 d.
Una cadira de barber	1478		99	
Una cadira de barber, calch (?) Plegadiça, de dona	1478		100	2 s
Una cadira de barber	1482		103	
Una cadira de barber	1482		103	
Una cadira de barber	1482		103	
Dues cadires de barber, no plegadices	1482		104	13 s.
Una cadira de barber	1482		104	3 s.
Huna cadira de barber	1483		110	
Una cadira de barber	1488		117	

Una cadira de barber	1488	118	2 s., 6 d.
Una cadira de barber	1504	125	
Una cadira de barber	1504	126	2 s.
Una cadira de barber, dolenta	1510	131	

Si anem a les fonts iconogràfiques, veiem que hi ha representades cadires “quadrades” amb braços que d’una manera lògica podem pensar que podrien correspondre a allò que la documentació diu que era una cadira de barber. Al costat de la pintura sobre taula i de la miniatura, la tècnica del gravat permet, en les seves produccions, un elevat grau de detallisme a l’hora de representar les escenes i de representar amb un gran realisme alguns objectes, com pot ser, en aquest cas, les cadires. Centrem l’atenció en una representació de l’Anunciació de l’àngel a Maria (fig. 7.19). La Mare de Déu, sorpresa davant la presència de l’àngel, interromp la seva lectura per escoltar les seves paraules. Al seu darrere, al costat del llit que simbolitza la seva virginitat, el pintor ha representat una cadira quadrada amb els seus braços i respall (el seu tron, símbol de la Verge com a reina del cel). A més a més, també hi ha incorporat un moble per a recolzar els peus (en parlarem en el proper apartat). El treball acurat de la fusta i l’ornamentació de la cadira, que repeteix els mateixos motius que trobem a la finestra, ens recorden interiors de cases benestants. Hom suposa que aquest gravat fou fet pel Mestre FVN, actiu a Bruges cap a l’any 1480.

7.19. Mestre FVB, l’Anunciació, c. 1480, Amsterdam, Rijksmuseum²⁶

La miniatura permet d’acostar-nos també a aquest tipus de cadires. En el llibre d’hores de Caterina de Cleves, fet a Utrecht cap a l’any 1440 i conservat a la Morgan Library and Museum de Nova York, el miniaturista, en l’escena que representa un Adam penedit, en el seu llit de mort, que

²⁶ Font http://www.wga.hu/html_m/m/master/fvb/annuncia.html

envia el seu tercer fill, Seth, al Jardí de l'Edèn (a la recerca d'una branca de l'arbre de la Misericòrdia), ha recreat una cambra de dormir a partir del mobiliari (fig. 7.20). L'austeritat de l'escena, que amaga com hem vist un ampli discurs narratiu, contrasta amb la riquesa i el detall a l'hora de representar el llit i la cadira, que són els mobles que ara ens interessa d'observar. Allò que atreu la nostra atenció és una cadira amb uns braços i un respatllet força considerable. A més a més, com hem vist en algun altre exemple i com trobem descrit en alguns dels inventaris, veiem damunt del seient d'aquesta cadira un coixí, en aquest cas de color verd. A part d'això, en aquesta imatge hi ha representat un interessant llit (amb un notable capçal de fusta i que s'aguanta sobre una estrada), que ja comentarem en un altre apartat.

Fig. 7.20. Mestre de Caterina de Cleves, Llibre d'hores de Caterina de Cleves, 1440, fet a Utrecht. MSS M.945, f. 150v–M.91, Morgan Library and Museum de Nova York ²⁷

Fig. 7.21. Pieter Bruegel el Vell (còpia), segona meitat del segle XV. Musée de l'hôtel Sandelin. Saint-Omer

²⁷ Font: <http://www.themorgan.org/collection/hours-of-catherine-of-cleves/57>

Per acabar, ens podem traslladar a la casa d'una mena de barber, per tal de veure com eren realment les cadires que hi havia (fig. 7.21 i 7.22). Hi veiem una gent aterrida a la qual li arrenquen queixals o se'ls practiquen altres operacions. Per a poder-los operar se'ls ha de lligar al respatller massís de la cadira. Una cadira que té uns braços gruixuts i una base sòlida, sovint sense uns peus diferenciats. Aquesta representació d'aquesta sala d'un barber, tan "moderna" i amb una força expressionista important, ens permet d'assegurar sense gaires dubtes com havien de ser aquestes cadires de barber.

Fig. 7.22. Pieter Bruegel el Vell (còpia). Després de 1557. Musée de l'hôtel Sandelin. Saint-Omer: Le cabinet Renaissance. Detalls dels seients

Un quart tipus de cadira correspon a les anomenades **cadires de costelles**. En trobem al segle XVI, en el moment en què deixaren d'haver-hi esments de les cadires plegadisses i de les cadires de barber. Tot i que no es pugui assegurar, hom té la impressió que en aquesta època s'esdevingué un canvi de nom: les cadires plegadisses amb costelles (que fan de tisora) passen a anomenar-se simplement cadires de costelles. Només és una hipòtesi de treball.

Un primer aspecte que crida l'atenció és el del nombre de costelles. N'hi havia de cinc costelles, de dotze costelles i encara algunes altres de vint-i-dues costelles. Adonem-nos que els esments del nombre de costelles es produeixen els primers anys, entre l'any 1504 i l'any 1510, com si fos fruit de la novetat d'aquest nou model de seients individuals. D'acord amb els mateixos documents, sabem que n'hi havia de més petites i de més grans ("*una cadira gran e altra chiqua, de costelles*"). Diguem, pel que fa al preu, que oscil·lava entre 1 sou i els 4 sous; només hem tingut present les cadires que eren en bon estat de conservació.

Fig. 7.23. Jaume Ferrer II, 1434, Retaule de Santa Maria de Verdú, Museu Episcopal de Vic, Núm. Inv. 1773.²⁸
Molt probablement era una cadira de costelles (se'n veuen set o potser catorze) i alhora era una cadira plegadissa.

Com hem fet fins ara, amb relació a les cadires de costelles, també farem una taula amb una llista de tots els esments que trobem als inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida (ACL).

Objecte: cadires de costelles	Data	Material	Núm.	Preu
Una cadira de vint-e-dues costelles	1504		125	
Una cadira de XXII costelles	1504		125	
Altra cadira de dotze costelles	1504		125	
Una cadira de XXII costeles	1504		126	2 s.
Una cadira de XXII costelles	1504		126	2 s
Quatre cadires, dues de dotze costeles y altres dues de cinch costeles	1510		131	
Tres cadires de costela y huna chica	1518		133	
Dues cadires de costela, de ffust, ben dolentes	1518	Fusta	133	
Una cadira de costella de fust, dolenta	1518	Fusta	133	
Una cadira de costelles	1521		137	4 s
Dues cadires de costelles	1522		138	4 s
Dues cadires de costelles	1522		140	
Una cadira de costelles	1522		140	
Una cadira de costelles, dolenta	1529		145	
Una cadira de costelles, ussada	1529		146	

²⁸ Isidre PUIG, *Jaume Ferrer II pintor de la Paeria de Lleida*, Lleida 2005, foto pàg. 67.

Una cadira de costelles, vella	1529		146
Una cadira gran e altra chiqua, de costelles	1529		146
Una cadira de costelles	1529		146
Quatre cadires de fusta, de costelles	1529	Fusta	146
II cadires de fust, de costelles, ja usades	1539	Fusta	149
Una cadira de costelles, vella	1552		154
Una cadira de costelles	1552		155 1 s., 8 d.
Sis cadires de costelles, les sinc grans y l'altra xica	1552		156
Una cadira de costelles	1552		157 1 s.
Una cadira de costelles	1552		157 1 s.
Dues cadires de costelles	1552		157 4 s.
Dues cadires de cuyro y dues de costelles	1556		158
Dues cadires de costelles	1556		159 3 s.
Una cadira de cuyro y altra de costelles, gran, y altra xiqueta	1559		160
Dues cadires de cuyro y una de costelles	1559		160
Una cadira ab costelles	1559		160
Una cadireta de [cos]telles y una esmoladora e un pagès, tot de fust	1559		161
Una cadira de costelles	1559		161
Sis cadires de costelles	1562		162
Una cadira de costelles	1562		164
Una cadira de costelles	1562		165
Dues cadires	1562		167 3 s.
Dues cadires de costelles, de fust.	1563		168
Sinch cadires de costelles, entre bones y dolentes			171
Una cadira de costelles	1563		172 1 s., 6 d.
Una cadira de costelles	1563		172 1 s., 10<d.>
Altra cadira de costelles, molt dolenta	1563		172 9<d.>
Una cadira de costelles, molt dolenta, y un petge, molt dolent	1563		172 6<d.>

Un altre tipus diferent de seient, que trobem al llarg dels tres segles, són les **cadires de ferro**. No n'hi ha gaires mostres. La primera vegada que les trobem esmentades és a l'any 1376 i la darrera vegada l'any 1529. Només en un cas sabem el seu preu: una cadira de l'any 1376 es va vendre per 5 sous. També podem destacar la cadira segurament força espectacular que devia comprar o fer-se fer el bisbe Aznárez ("*cadira de ferre pontifical*") i que fou inventariada l'any 1464 entre els béns que formaven part del tresor de la catedral lleidatana. Adonem-nos que, tal com diu el document, era coberta de cuir de color vermell i que tenia una franja de color cendrós i, a més a més, hi havia el símbol heràldic de les peres i dels estels. Aznárez fou bisbe de la seu de Lleida entre els anys 1435 (de fet no vingué a la ciutat de Lleida fins a l'any 1438) i el 1449.

Objecte: cadires de ferro	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Una cadira de ferre	1376	Ferro	11		Recambra
I ^a cadira de ferra	1376	Ferro	12	5 s.	
Una cadira de ferre pontifical, la qual fonch comprada del bisbe Aznares, cuberta de cuyro vermell, ab franga cendrosa, ab senyall de peres e steles	1464	Ferro i cuir	92		
Una cadira de ferro, ab un coxí	1529	Ferro	146		Cambra del difunt

Durant el segle XVI, trobem un nou tipus de cadires: les **cadires fetes amb cuir**. Trobem el primer esment d'aquest tipus de seient l'any 1507 i el darrer l'any 1568, per tant al final del període estudiat (any 1568). Amb tot, segons com, podem considerar com un precedent d'aquestes cadires de cuir la cadira del bisbe Aznárez, documentada l'any 1464, que hem esmentat més amunt, però feta poc abans de l'any 1449.

Pel que fa al preu de les cadires de cuir, veiem que són força cares. El seu valor als encants de la ciutat oscil·lava entre els 2 sous i 1 lliura i 10 sous (això és 30 sous). Certament són força més cares que la resta de cadires, fins i tot que les de costelles.

Objecte: cadira de cuir	Data	Material	Núm.	Preu
Una cadira de cuyra ben dolenta, ab hun coxí foguegat	1507	Cuir	128	
Dues cadiretes de cuyro vermel, trencades	1507	Cuir	128	
Una cadira de cuyra	1507	Cuir	128	
Dues cadires de cuyro, petites	1510	Cuir	131	
Dues cadiretes de cuyro	1518	Cuir	132	
Huna cadira de cuyro gran y huna petita, també de cuyro	1518	Cuir	133	
Huna cadira de cuyro, gran	1518	Cuir	133	
Huna cadira de cuyre, trençada y dolenta	1518	Cuir	133	
Huna cadira de cuyre, bona	1518	Cuir	133	
Una cadira de cuyre	1522	Cuir	138	10 s.
Una cadira de cuyro	1522	Cuir	138	4 s.
VI cadires de cuyro, ja servides	1539	Cuir	149	
V cadires de cuyro, ja servides	1539	Cuir	149	
Dos cadires de cuyro, ja servides	1539	Cuir	149	
V cadires de cuyro, ja servides	1539	Cuir	149	
Una cadira de cuyro, ya usada	1539	Cuir	149	
Vuyts cadires de cuyro, ab respallés	1545	Cuir	150	
Tres cadiretes xiques de cuyro, planes	1545	Cuir	150	
Quatre cadires grans de cuyro y una xica, enfre bones y dolentes	1545	Cuir	150	
Dues cadires grans de cuyro y tres xiques y dues de costelles grans y una xica	1545	Cuir, [fusta]	150	
Set cadires de cuyro y una chica, sens respallés	1550	Cuir	152	
Tres cadires de cuyro, bones	1550	Cuir	152	
Un parell de cadires de cuyro	1550	Cuir	153	19 s., 6 d.
Dues cadires de cuyro	1550	Cuir	153	11 s.
Res cadires \de cuyro/ y una cadireta sens respallé	1550	Cuir	153	25 s., 6 d.
Tres cadires de cuyro	1550	Cuir	153	24 s.
Dues cadires de cuyro	1556	Cuir	158	
Dues cadires de cuyro y dues de costelles	1556	Cuir, [fusta]	158	
Dues cadires de cuyro ab los cuyros squexats	1556	Cuir	158	
Una cadira de cuyro, gran, y altra xicha	1556	Cuir	158	
Una cadira de cuyro, spollada	1556	Cuir	158	
Una cadireta de cuyro, dolenta	1556	Cuir	159	2 s.
Una altra cadireta de cuyro	1556	Cuir	159	2 s.
Tres cadires de cuyro, dolentes	1556	Cuir	159	8 s.
Una cadira de cuyro y altra de costelles, gran, y altra xiqueta	1559	Cuir	160	
Una cadira de cuyro y altra de costelles, gran, y altra xiqueta	1559	Cuir	160	
Dues cadires de cuyro y una de costelles	1559	Cuir, [fusta]	160	
Sis cadires de cuyro	1559	Cuir	161	
Una cadireta de [cos]telles y una esmoladora e un pagès, tot de fust	1559	Fusta	161	
Dues cadires de cuyro, ab tercià de boix	1562	Cuir	164	
Quatre cadires de cuyro, les tres enterciades de boix	1562	Cuir	164	
Dues cadires de cuyro, tercejades	1562	Cuir	166	1 ll., 8 s.
Altre parell de cadires de cuyro, la una tercejada y l'altra no	1562	Cuir	166	1 ll., 10 s.
Una cadira de cuyro, dolenta	1562	Cuir	166	14 s
Una cadira de cuyro, dolenta	1562	Cuir		7 s
Sinch cadires de cuyro, velles		Cuir	168	
Dues cadires de cuyro	1563	Cuir	169	16 s., 6 d.
Tres cadires de cuyro	1563	Cuir	169	1 ll., 6 d.
Deu cadires de cuyro, molt usades, y algunes d'elles trencades.	1563	Cuir	170	
Sis cadires de cuyro, bones	1563	Cuir	171	

Una cadira de cuyro	1563	Cuir	172	13 s
Dues cadires de cuyro	1563	Cuir	172	1 ll., 6 s.
Dues cadires de cuyro ya molt servides	1563	Cuir	173	8 s.
Altre parell de cadires de cuyro, molt dolentes	1563	Cuir	173	6 s.
Tres cadires de cuyro, mijanceres, molt dolentes	1563	Cuir	173	5 s.
Dues cadires de cuyro y quatre de costelles, molt usades	1568	Cuir, [fusta]	177	

La documentació ens permet també de distingir un tipus de cadira amb relació al seu ús i a la seva situació. En un document es fa esment de les cadires de cor, que s'especifica que eren de fusta de roure.

Objecte: cadires de cor	Data	Material	Núm.	Preu
Una cadira de cor, de roure	1507	Roure	128	

També trobem unes cadires especialment destinades a les **dones** o als nens. En aquest cas, repetim alguna de les notícies que hem mencionat més amunt. Pel que fa a les dones, podem fer el quadre següent:

Objecte: cadires de dona	Data	Material	Núm.	Preu
Dues cadires plegadices, petites, de dona	1461		73	
Una cadira de barber [...], plegadiça, de dona	1478		100	2 s.

Pel que fa a les **cadires per a nens**, trobem un exemple excepcional. Malgrat que la presència d'infants en aquest conjunt de documents d'eclesiàstics de la seu de Lleida és molt escassa, per sort, en un document de l'any 1464 (doc. 90) es fa esment d'una cadireta "*de aviciat minyons*", per a malcriar els infants. És difícil de saber exactament què era. Podríem pensar que no fos un caminador (que ja trobem esmentat en un altre document); no ho creiem pas. Per tant, és més probable que es tractés d'una mena de trona on es pogués estar la criatura. És un esment prou notable.²⁹

Objecte: cadires per a nens	Data	Material	Núm.	Preu
Huna cadireta de aviciat minyons	1464		90	

Hem deixat per al final un darrer aspecte, un darrer tipus de cadires. En les pintures i miniatures d'aquests segles trobem un tipus de cadira "quadrada", que ha arribat fins a l'actualitat. És una cadira encara ara molt usual, però que no sabem pas amb quin dels tipus precedents cal relacionar. No creiem pas que es tracti d'una cadira de barber, però encara menys d'una cadira plegadissa, de costelles o rodona. Sigui com sigui, volem deixar constància d'aquesta realitat. A continuació presentarem algunes imatges on hi ha representada aquesta cadira de seient quadrat.

En un gravat fet per Albrecht Dürer l'any 1514, on es representa l'estudi de sant Jeroni, al costat dret de la taula on hi ha el sant, hi ha una cadira "quadrada", de mida normal (fig. 7.24). Té quatre potes, un seient i un respatllet; tot molt auster, gairebé pobre. Assenyallem el fet que, tal com trobem en alguns documents, a sobre del seient de la cadira hi havia un coixí. En aquest gravat podríem comentar molts altres aspectes sobre els objectes quotidians, que esmentarem, però, en altres apartats.

²⁹ La pintura holandesa i del nord d'Europa dels segles XVI i XVII ens acostava als tipus de cadiretes per als infants. En aquest treball hem inclòs algunes reproduccions que indirectament ens permeten d'identificar aquest mobiliari infantil. Vegeu, per exemple el Capítol 10 d'aquest treball, fig. 10.1. Adriaen van Ostade, Família pagesa a casa seva, 1661. Makins Collection, Washington, D.C.

Fig. 7.24. Albrecht Dürer, Sant Jeroni al seu estudi, c. 1514, Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet, inv.RP-P-OB-1224

Un altre exemple de cadira “quadrada” és el que veiem a continuació (fig. 7.25). La miniatura fou feta per Jean Le Tavernier, poc després de l’any 1450, i representa Jean Miélot en l’estudi on treballava (inclòs en l’obra *Debat sobre la veritable noblesa* de Buonaccorso de Pistoie). D’aquesta representació ens interessa la cadira on seu Jean Miélot, mentre treballa en la traducció del llibre que té damunt d’un faristol. Atès que ens interessin els detalls, poden dir que aquesta cadira no té braços, però sí que té un sòlid respatllet. A més, també té una mena de barrots verticals a la part baixa, que segurament eren més decoratius que no pas funcionals. A part, en aquesta cambra, un interior domèstic amb tota la seva exhaustivitat, hi veiem una llar de foc i un llit amb cobricel, a part d’un cofre obert (en parlem en un altre capítol) i d’una mena de moble que recorda un tamboret (un escambell que també comentarem en el proper apartat).

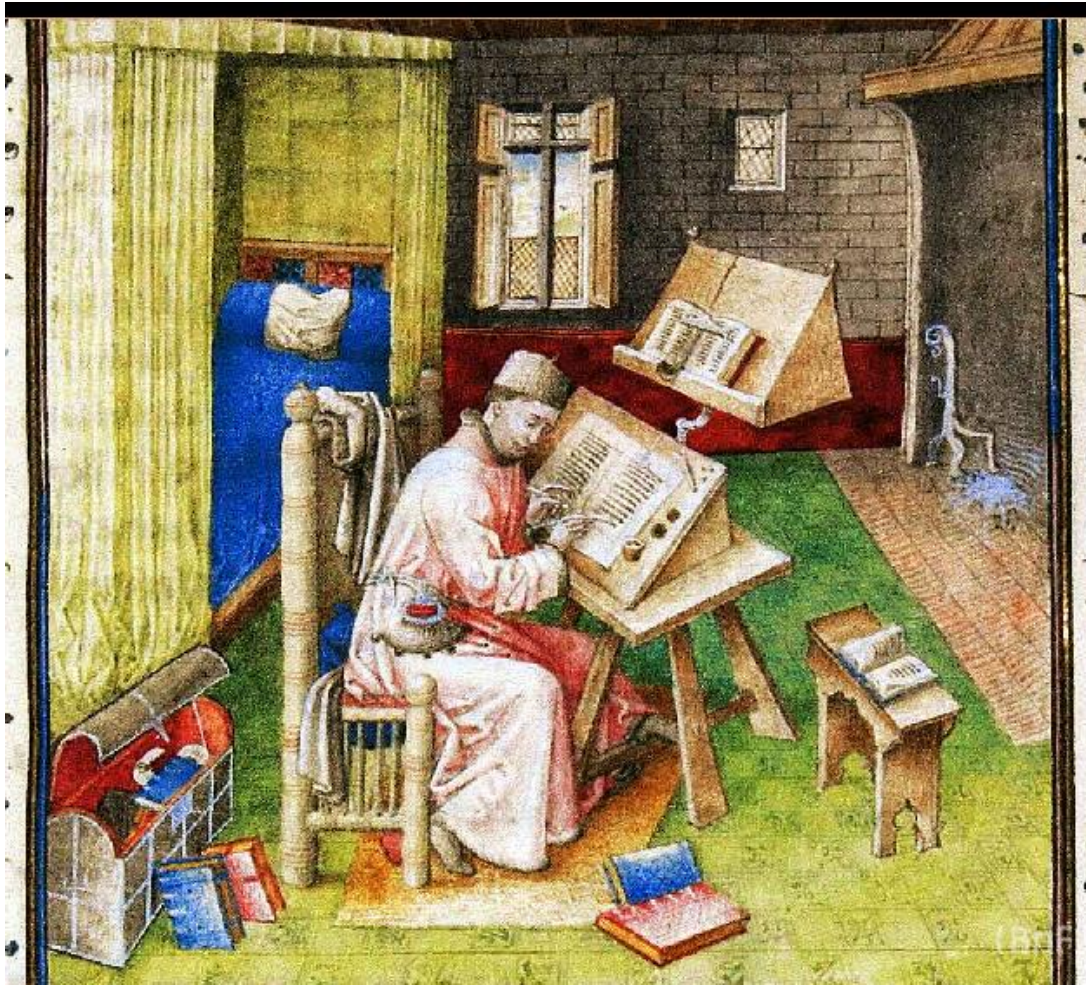

Fig. 7.25. Jean Le Tavernier, Jean Miélot, c.1450. Miélot en el seu estudi, Buonaccorso de Pistoie, *Débat de vraie noblesse*, ms. 9278-80, f. 10, Brussel·les, Bibliothèque royale de Belgique KBR³⁰

Hi ha altres cadires “quadrades” més petites. Són de fusta i més baixes. Aquests tipus de seients, que podríem considerar com a molt més quotidians, contrasten amb els models que hem descrit fins ara. A l’escena de l’Anunciació del pintor italià Cima da Conegliano, de l’any 1495, l’artista ha representat una cadira al costat de la paret, sota de la finestra (fig. 7.26). Gairebé sembla una cadira infantil.

³⁰ Font: http://expositions.bnf.fr/flamands/grand/fla_454.htm

Fig. 7.26. Cima da Conegliano, l'Anunciació, c.1495. Sant Petesburg, L'Hermitage³¹

Com a conclusió d'aquest apartat dedicat a les cadires, podem fer el quadre següent per veure representats els tipus de cadires que la documentació diferencia. Hi veiem clarament que durant el segle XIV predomina la cadira rodona. Durant la primera meitat del segle XV, disposem de pocs documents, com podem veure en el quadre inclòs més avall. Al llarg de la segona meitat del segle XV coexisteixen les cadires plegadisses amb les cadires de barber. Finalment, a la primera meitat del segle XVI, hi ha les anomenades cadires de costelles i, d'ençà dels anys vint d'aquest segle, també les cadires de cuir. Podem assenyalar, com ja hem proposat més amunt, que potser no és pas cap casualitat que quan deixen de documentar-se les cadires plegadisses sigui quan comencen a haver-hi les anomenades cadires de costelles.

Tipus de cadira	Primera data	Darrera data
Cadira rodona	1377	1403
Cadira plegadissa	1399	1509
Cadira de barber	1463	1510
Cadira de costelles	1504	1563
Cadira de ferro	1376	1529
Cadira de cuir	1507	1568
Documents estudiats	1343	1568

Abans de tancar l'apartat relacionat amb les cadires, volem tractar dos temes més. En primer lloc, volem fer un quadre per saber el lloc de la casa on les hauríem pogut trobar. En segon lloc, convé de fer un esquema on resti reflectit el nombre de cadires que s'esmenta en cada document i, per tant, que podem suposar que hi havia en cadascuna de les cases on es féu l'inventari.

³¹ Font: http://www.wga.hu/html_m/c/cima/1/04annun.html

Estança	Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
Botiga	-	-	1
Cambra	9	9	24
Cambra del difunt	9	6	9
“casa”	-	1	-
Celler	-	1	1
Cuina	3	11	8
Entrada	2	4	6
Estudi	2	1	5
Golfes	-	-	1
Passatge	-	-	1
Pastador	-	1	-
Porxo	-	1	4
Rebost	-	-	1
Recambra	1	3	8
Sala	3	22	32

Aquesta taula ens permet de veure en quins llocs de la casa hi havia la major part de les cadires al llarg dels tres segles estudiats en aquest treball. D'una manera lògica, veiem que la majoria de les cadires eren situades o bé a la cambra, o bé a la cuina o bé a la sala. Hi hagué, però, algunes diferències al llarg dels segles. Mentre al segle XIV, en què encara hi havia poques cadires, les trobem sobretot a les cambres de la casa, en primer lloc a la que s'estava el difunt, als segles XV i XVI, veiem que la sala esdevingué una de les estances on hi havia més cadires de l'habitatge. Al segle XV també en trobem moltes, d'una manera proporcional, a la cuina. Per contra, si ens fixem en els percentatges, veiem que al segle XVI adquireixen novament més importància les diferents cambres de la casa (a part del dormitori on s'estava el difunt). Al segle XVI es diversifiquen els espais: en trobem també a l'entrada, a l'estudi, a les recambres i, fins i tot, als porxos. En alguns casos, però, algunes es trobaven en mal estat de conservació.

Com a complement d'aquest quadre, podem afegir un quadre de barres en què es representa el nombre de cadires que hi havia en cada casa i els canvis que hi hagué al llarg dels tres segles que s'estudien en aquest volum. Com podem veure immediatament, entre els segles XIV, XV i XVI hi va haver diferències importants.

- Al segle XIV, trobem que en la majoria de les cases hi havia una o dues cadires. En quatre casos n'hi havia tres i només un cop se n'inventariaren quatre, de cadires. No hi ha cap cas en què hi hagi cinc cadires o més.
- Al segle XV, ja hi ha un primer canvi important. A la segona meitat del segle, en concret a partir del decenni del 1461-1470, trobem que en diverses cases ja hi ha més de cinc cadires. En el decenni 1481-1490 la majoria de les cases tenien entre cinc i vuit cadires.
- Al segle XVI hi ha un nou canvi. A partir de l'any 1501, algunes cases ja contenen més de deu cadires. I la immensa majoria en tenen més de cinc. Hi ha gairebé el mateix nombre d'habitages que en tenen menys de cinc que els que en tenen més de deu. Fins i tot, en el decenni 1531-1540, trobem un habitatge que en té més de vint.

Tot això demostra que la cadira esdevingué un moble normal per a seure. Abans, la gent s'asseia sobretot en els bancs. D'una manera progressiva veiem que la cadira passa a ser usual a les sales, a les cambres, a les cuines i fins i tot a l'entrada de les cases. Al costat de moltes taules, hi degué deixar d'haver un banc allargat (com encara veiem per cert en moltes cases de pagès modernes) per a passar-hi a haver un seguit de cadires individuals. Potser també és el reflex d'una nova mentalitat, com hem esmentat en encetar aquest apartat.

Annexos: les cadires a Lleida als segles XIV-XVI

Com fem sempre, clourem aquest apartat dedicat a les cadires amb un quadre amb tots els esments d'aquest moble que hem trobat als documents dels inventaris i encants dels segles XIV, XV i XVI, conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida. Per tal de facilitar-ne la comprensió, en aquest cas, hem creat tres taules, una per a cada segle.

En primer lloc hi esmentem el nom, tal com és escrit al document. Després en la columna de les dates, posem l'any del document. En la tercera columna consta el material, quan el document en fa esment. La columna següent és el número del document. A l'altra columna consta el preu en lliures, sous i diners. Finalment, la darrera columna és important perquè s'hi esmenta el lloc de la casa on era situat l'objecte; aquest darrer camp ens ha permès de fer l'estudi precedent i de veure els canvis que hi hagué en la ubicació d'aquests mobles al llarg dels tres segles estudiats en aquest treball.

Pel que fa a les cadires del segle XIV, podem fer la taula següent:

Objecte: cadires (segle XIV)	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I cadiretam cum suo tabulerio	1347		4		
I cadireta de fust	1347		5	2 s., 3 d.	
I ^a cadira	1347		5	4 s., 6 d.	
Una cadira ab son siti	1354		8		Cambra major
Una cadira foradada	1354		8		Cambra
Una cadira d'escriurer	1354		8		Cambra baixa
Una cadira episcopal, a senyal de patriarcha	1354		8		Estudi
Una cadira de ferre	1376	Ferre	11		Recambra
I ^a cadira	1376		11		Cuina
I ^a cadira de fust	1376	Fusta	12	3 s., 7 d.	
I ^a cadira de ferra	1376	Ferre	12	5 s.	
Una cadira redona	1377		13		Cambra principal
[I] cadira	1383		16		Cambra
I ^a cadira	1386		21		Entrada
Altra cadira	1386		21		Entrada
I ^a cadira	1386		21		Cambra damunt
Una cadira redona, trenquada.	1387		22		Primera cambra
Una cadira de poch valor	1387		22		Cambra del difunt
I ^a cadira foradada	1387		23	4 s., 10 d., 2 pugeses	
I ^a cadira de poch valor	1387		23	6 s., 9 d.	
Una cadira ab un setiet ³² de borra	1387		24		Sala
I ^a cadira de seure, de poch valor	1387		24		Cuina
I ^a cadira de poch valor	1388		25	2 s.	
I ^a altra cadira bella	1388		25	22 s., 6 d.	
I ^a cadira foradada	1392		29		Cambra
Una cadira redona, sens post	1392		30	10 s.	
I ^a cadira redona, foradada	1393		33		Cambra primera
I cadira redona, nova	1393		33		Estudi
I ^a cadira redona	1393		34	9 s.	
I ^a cadira redona	1393		34	18 s.	
II cadires de noguer, la I ^a trenquada davant	1393	Noguer	35		Sala
I ^a cadira redona	1393		35		Cambra del difunt
I ^a cadira ab IIII ^o peçolls	1394		37		Cambra major
I ^a cadira redona	1394		37		Cambra major

³² El seti no era només el seient, també podia ésser la part de la cadira o d'un banc on reposa el cos de la persona que hi seu. DCVB. En aquest cas, aquest setiet era fet o recobert d'un teixit groller de llana, la borra.

Una cadira quadrada	1396	40		Cambra menor
Una cadira de seure	1396	41	6 s.	
I ^a cadira redona	1396	42		Cambra del difunt
I ^a cadira de seure	1396	43	22 s., 6 d.	
I ^a cadira foradada	1398	47		Cambra
Una cadira plegadiça, de seure	1399	48		Cambra
Una cadira redona, foradada, ab son bací	1399	48		Cambra blanca
Una cadira redona	1399	48		La sala e cuyna
I ^a cadira redona, foradada	1399	49	8 s.	
I ^a cadira redona	1399	49	10 s.	
I ^a cadira de seure davant taula	1399	49	11 s.	
I ^a cadira redona, de pocha valor	1399	51		Sala
Una cadira redona	1399	52	4 s.	

Farem una llista semblant a la precedent amb tots els esments de cadires que trobem als inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida del segle XV.

Objecte cadires (segle XV)	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I cadira de seure, redona, malmenada	1403		58		Cambra del difunt
I cadira de seure	1403		58		Casa d'avall
I ^a cadira redona	1403		60	2 s., 3 d.	
Dues cadires de fust plegadices	1441		65		Sala damunt
Una cadira nova	1460		71	9 s., 6 d.	
Una cadira de seure	1460		71	4 s., 8 d.	
Una cadira plegadiça de pi.	1461	Pi	73		La sala segona
Una cadira xiqua	1461		73		En la cuina
Dues cadires plegadices, petites, de dona	1461		73		Entrada, en la Costa de Sant Joan
Una cadira gran, plegadiça	1461		74	2 s.	
Una cadira petita	1461		74	10 d.	
Huna cadira plegadiça, de pocha vàlua	1462		75		Sala
Altra cadira petita	1462		75		Sala
Una cadira gran, bona, de barber	1463		79		Entrada de la casa
Dues cadires plegadices	1463		79		Estudi
Una cadira de barber	1463		80	4 s., 3 d.	
Una quadira plegadiça	1463		80	2 s., 6 d.	
Altra cadira	1463		80	2 s.	
Una cadira de Terragona	1463		81		Sala
Altra cadira plegadiça	1463		81		Sala
Hun banch encadirat, nou	1463		81		Cuina
Una cadira de Terragona	1463		81		Cuina
Dues cadires plegadices	1463		81		Cambra de la cuina
Cinch cadires plegadices, les quatre grans, la una petita	1463		82		Sala
Un banchseti o cadirat	1463		82		Cuina
Una cadira plegadiça	1463		83	1 s., 8 d.	
Altra cadira plegadiça	1463		83	1 s., 4 d.	
Altra cadira plegadiça, sotil	1463		83	10 d.	
Una cadira plegadiça, gran e altra petita	1463		87		Sala
Una cadira plegadiça	1463		87		Cuina
Altra cadira plegadiça, petita	1463		87		Cambra de la cuina
Huna cadireta de aviciar minyons ³³ , ab hunes debanadores de cana	1464		90		Cambra de la sala
Una cadira plegadiça	1464		90		Cuina
Huna cadira plegadiça	1464		91	1 s.	
Una cadira de ferre pontifical, la qual fonch comprada del bisbe Aznares, cuberta de cuyro vermell, ab franga cendrosa, ab senyall de peres e steles	1464		92		

³³ Com devia ésser aquesta cadireta que servia per malcriar els infants? Ja n'hem parlat una mica més amunt. Era una mena de trona o de caminador?

Dues cadires de fust, per al senyor bisbe	1464		92	
Dues cadires plegadices, de seure	1468		95	Sala
Una cadira plegadiça, sotil	1472		96	Cuina
Dues cadires plegadices	1472		96	Sala
Una cadira de barber, bona	1472		96	Cambra del difunt
Una cadira plegadiça	1474		97	Sala
Huna cadira de barber	1474		98	5 s., 6 d.
Altra cadira de barber	1474		98	4 s., 6 d.
Una cadira plegadiça	1474		98	1 s., 6 d.
Una cadira plegadiça, sense peus	1474		98	6 d.
Una cadira de barber	1478		99	Sala
Una cadira plegadiça	1478		99	Cambra prop la cuina
Dues cadires plegadices	1478		99	Entrada
Una cadira plegadiça	1478		100	1 s., 5 d.
Una cadira plegadiça	1478		100	1 s., 4 d.
Una cadira de barber, calch ³⁴ , plegadiça, de dona	1478		100	2 s
Una cadira plegadiça	1481		101	Cuina
Una cadira plegadiça	1481		101	Cambreta petita de l'entrada
Unes cadir<e>s grans e una ciqua ³⁵ , sotills	1481		102	Sala
Dues cadires dolentes	1481		102	Cambra de la sala
Una cadira gran	1481		102	Cambra prop del sobrecel
Una cadira de fusta, ab tres petges, dolenta	1481	Fusta	102	Cuina
Una cadira de barber	1482		103	Cambra gran de la saleta
Dues cadires plegadices	1482		103	Cambra del difunt
Una cadira de barber	1482		103	Cambra del difunt
Una cadira plegadiça	1482		103	Sala major
Una cadira plegadiça	1482		103	Cambra prop de la finestra
Una cadira plegadiça	1482		103	Cuina
Una cadira de barber	1482		103	Cuina
Dues cadires de barber, no plegadices	1482		104	13 s.
Una cadira plegadiça	1482		104	2 s.
Una cadira plegadiça	1482		104	10 d.
Una cadira de barber	1482		104	3 s.
Una cadira plegadiça	1482		104	1 s.
Quatre cadires plegadices	1482		105	Sala
Una cadira plegadiça	1482		105	
Una cadira ab hun banch	1482		107	2 s.
Una cadira e hun banch	1482		107	1 s., 6 d.
Una cadiraça, un banch sense petges	1482		107	
Una cadira	1482		107	1 s., 4 d.
Hun faristol e dos cadires	1483		108	Recambra
Dues cadires plegadices	1483		109	Entrada de la casa
Hun banch, ab quatre petges, e hun cadirat ³⁶ al cap	1483		110	Sala
Una cadira plegadiça	1483		110	Porxo?
Huna cadira plegadiça	1483		110	Recambra
Huna cadira de barber	1483		110	Pastador
Una cadira plegadi<ç>a.	1483		110	Celler
Huna cadira vella	1483		113	1 s., 4 d.
Huna cadira plegadiça	1483		113	1 s.
Huna cadira plegadiça	1487		116	Sala
Dues cadires, huna gran e huna chica	1487		116	Sala
Hun banch cadirat, hon stan los cantes	1487		116	Sala

³⁴ Sembla que diu això. Tanmateix, potser cal llegir calç, rel o base de l'objecte, d'aquesta cadira plegable. En un document de Solsona de l'any 1434: "*Que tot hom [...] que vage al bosch per tallar lenya, no gos tallar roure ne olzina a la cals, ni en mig loch, si donchs no ere sech*". DCVB.

³⁵ De fet: *xiqua*, *xica*.

³⁶ Cadirat: conjunt de cadires posades en orde. DCVB.

Huna cadira plegadiça	1487	116		Recambra
Una cadireta petita, plegadiça	1488	117		Cambra del difunt
Una cadira de barber	1488	117		Sala
Altra cadira plegadiça	1488	117		Sala
Una cadira de barber	1488	118	2 s., 6 d.	
Una cadireta plegadiça	1488	118	1 s.	
Una cadira plegadiça e hun banch	1488	118	1 s.	
Una cadira sense peus	1492	120		Sala
Una cadira gran	1492	121	4 s.	
Una cadira petita	1492	121	1 s.	
Hun banquaç e una cadiraça, tot sclaffat e podrit	1492	121		
Quatre cadires plegadices e altra de barber	1500	123		Cambra del difunt

Finalment, farem un quadre amb totes les cadires esmentades als inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida (ACL), amb relació al segle XVI.

Objecte cadires (segle XVI)	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Una cadira de barber	1504		125		Sala
Una cadira de vint-e-dues costelles	1504		125		Sala
Una cadira de XXII costelles	1504		125		Porxo de la cuina
Altra cadira de dotze costelles	1504		125		Porxo de la cuina
Una cadira de barber	1504		126	2 s.	
Una cadira de XXII costeles	1504		126	2 s.	
Una cadira senar	1504		126	1 s.	
Una cadira de XXII costelles	1504		126	2 s	
Una cadira de cuyra ben dolenta, ab hun coxí foguegat	1507	Cuir	128		Cambra del difunt
Dues cadiretes de cuyro vermel, trencades	1507	Cuir	128		Recambra
Dues cadiretes dolentes	1507		128		Recambra
Una cadira dolenta	1507		128		Sala
Una cadira de cor, de roure	1507	Roure	128		Cambra de la sala
Una cadireta, ab cuberta de cuyro vermel	1507	Cuir vermell	128		Cambra de la sala
Una cadira de cuyra	1507	Cuir	128		Cambra
Dues cadires sotils de seure	1507		128		Cambra
Sis cadires de fust plegadices, per a seure	1509	Fusta	130		Entrada
Quatre cadires, dues de dotze costeles y altres dues de cinch costeles	1510		131		Sala
Dues cadires de cuyro, petites	1510	Cuir	131		Sala
Una cadira de barber, dolenta	1510		131		Botiga
Una cadira de sis costelles	1510		131		Cambra del cap de la scala
Hun banch cadirat, molt vel	1510		131		Cuina
Una cadireta petita	1510		131		Cuina de fora
Dues cadiretes de cuyro	1518		132		
Huna cadira de cuyro gran y huna petita, també de cuyro	1518	Cuir	133		[sala]
Tres cadires de costela y huna chica	1518		133		[sala]
Huna cadira de cuyro, gran	1518	Cuir	133		Estudi
Huna cadira de fust	1518	Fusta	133		Cambra de la carrera del cantó
Huna cadireta dolenta, de ffust	1518	Fusta	133		Cambra de Segre
Hun banch cadirat ab respalés; és de pi	1518	Pi	133		Cuina
Hun altre banch cadirat, chich, també ab respalés; és ya vel, també de pi	1518		133		Cuina
Huna cadira de cuyre, trenquada y dolenta	1518	Cuir	133		Sala
Huna cadira de cuyre, bona	1518	Cuir	133		Sala
Dues cadires de costela, de ffust, ben dolentes	1518	Fusta	133		Sala
Huna cadira de ffust, ben dolenta	1518	Fusta	133		Sala
Huna cadira de ffust	1518	Fusta	133		Estudi
Una cadira de costella de fust, dolenta	1518	Fusta	133		Cambra damunt la cuina

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Huna cadira dolenta	1518		133		Cambra d'en Joan Bordons
Huna cadira dolenta, de ffust.	1518	Fusta	133		Celleret de vi blanc
Dos cadires	1518		134		Sala
Huna cadira de fust, de pochà vàlua	1518	Fusta	135		Sala gran
Huna cadira dolenta	1518		135		Recambreta
Dues cadires dolentes	1518		135		Passatge
Una cadira	1521		137		Sala
Una cadira de costelles	1521		137		Cambra de la tia
Dues cadires de costelles	1522		138	4 s	
Una cadira de cuyro	1522	Cuir	138	10 s.	
Una cadira de cuyro	1522	Cuir	138	4 s.	
Una cadira de fust	1522	Fusta	138	1 s., 6 d.	
Una cadira vella	1522		138	1 s., 8 d.	
Dos cadires de cuyro	1522		140		Sala de l'entrada
Una cadira de cuyro	1522		140		Cambra dins la sala
Dues cadires de costelles	1522		140		Cambra dins la sala
Dos cadires de cuyro	1522		140		Cambra del difunt
Una cadira de costelles	1522		140		Cambra del difunt
Una cadira de cuyro	1522		140		Recambra
Una dozena de cadires de cuyro, servides	1523		141		Cambra del difunt
Quatre cadires de cuyro, són prou dolentes	1523		142	12 s.	
Vuyt cadires de cuyro, \quatre/ de costelles	1527		143		Sala
Tres cadires de fusta, la una molt dolenta	1529	Fusta	144		Sala
Tres cadires de fust	1529	Fusta	144		Cambra del difunt
Una cadira de fust, oldana	1529	Fusta	144		Cambra de la tia
Nou cadires de cuyro	1529		145		Rebost
Una cadira de fusta, ya usada	1529	Fusta	145		Cambra de mitja escala
Cadiraces	1529		145		Porxo
Una cadira de costelles, dolenta	1529		145		Cuina
Una cadira de ferro, ab un coxí	1529	Ferro	146		Cambra del difunt
Una cadira de costelles, usada	1529		146		Estudi
Una cadira de costelles, vella	1529		146		Cambra de mitja escala
Una cadira gran e altra chiqua, de costelles	1529		146		Cambra de la sala
Una cadira de costelles	1529		146		Cuina
Quatre cadires de fusta, de costelles	1529	Fusta	146		Sala
Dues cadires de fust	1536	Fusta	148		Sala
Una cadira de fust	1536	Fusta	148		Cambra on dormia
Una cadira	1536		148		Porxo
II cadires de fust, de costelles, ja usades	1539	Fusta	149		Cambra prop l'estable
VI cadires de cuyro, ja servides	1539	Cuir	149		Estudi
V cadires de cuyro, ja servides	1539	Cuir	149		Sala
Dos cadires de cuyro, ja servides	1539	Cuir	149		Estudi
V cadires de cuyro, ja servides	1539	Cuir	149		Salet de la xemeneia
Una cadira de cuyro, ya usada	1539	Cuir	149		Cuina
Vuyts cadires de cuyro, ab respallés	1545	Cuir	150		Recambra
Tres cadiretes xiques de cuyro, planes	1545	Cuir	150		Recambra
Quatre cadires grans de cuyro y una xica, enfre bones y dolentes	1545	Cuir	150		Recambreta
Dues cadires grans de cuyro y tres xiques y dues de costelles grans y una xica	1545	Cuir, [fusta]	150		Sala gran
Quatre cadires grans y una xica	A1550		151		Entrada
Una cadira gran	A1550		151		Cambra
Set cadires de cuyro y una chica, sens respallés	1550	Cuir	152		Sala
Tres cadires de cuyro, bones	1550	Cuir	152		Cambra del difunt
Un parell de cadires de cuyro	1550	Cuir	153	19 s., 6 d.	
Dues cadires de cuyro	1550	Cuir	153	11 s.	
Res cadires \de cuyro/ y una cadireta sens respallé	1550	Cuir	153	25 s., 6 d.	
Tres cadires de cuyro	1550	Cuir	153	24 s.	
Una cadira de costelles, vella	1552		154		Sala
Una cadira de costelles	1552		155	1 s., 8 d.	
Sis cadires de costelles, les sinc grans y l'altra	1552		156		Sala

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

xica					
Una cadira de fust	1552	Fusta	157	2 s.	
Una cadira de costelles	1552		157	1 s.	
Una cadira de costelles	1552		157	1 s.	
Dues cadires de costelles	1552		157	4 s.	
Dues cadires de cuyro	1556	Cuir	158		Cambra del difunt
Dues cadires de cuyro y dues de costelles	1556	Cuir, [fusta]	158		Cambra
Dues cadires de cuyro ab los cuyros squexats	1556	Cuir	158		Golfes
Una cadira de cuyro, gran, y altra xicha	1556	Cuir	158		Cambra blanca
Una cadira de cuyro, spollada	1556	Cuir	158		Cambra
Una cadireta rompuda	1556		158		Cambra
Dues cadires de costelles	1556		159	3 s.	
Una cadireta de cuyro, dolenta	1556	Cuir	159	2 s.	
Una altra cadireta de cuyro	1556	Cuir	159	2 s.	
Tres cadires de cuyro, dolentes	1556	Cuir	159	8 s.	
Una cadira de cuyro y altra de costelles, gran, y altra xiqueta	1559		160		Sala
Dues cadires de cuyro y una de costelles	1559	Cuir, [fusta]	160		Cambra
Una cadira ab costelles	1559		160		Cambra
Sis cadires de cuyro	1559	Cuir	161		
Una cadireta de [cos]telles y una esmoladora e un pagès, tot de fust	1559	Fusta	161		Sala
Una cadira de costelles	1559		161		Cuina
Sis cadires de costelles	1562		162		Sala
Sis cadires de fust	1562	Fusta	163	9 s., 6 d.	
Dues cadires de cuyro, ab tercia de boix	1562	Cuir	164		Entrada
Quatre cadires de cuyro, les tres enterciades de boix	1562	Cuir	164		Sala
Una cadira de costelles	1562		164		Recambra
Una cadira de costelles	1562		165		
Dues cadires de cuyro, tercejades	1562	Cuir	166	1 ll., 8 s.	
Altre parell de cadires de cuyro, la una tercejada y l'altra no	1562	Cuir	166	1 ll., 10 s.	
Una cadira de cuyro, dolenta	1562	Cuir	166	14 s	
Una cadira de cuyro, dolenta	1562	Cuir		7 s	
Dues cadires	1562		167	3 s.	
Dues cadires de costelles, de fust.	1563	Fusta	168		Entrada de dalt
Sinch cadires de cuyro, velles		Cuir	168		Saleta
Dues cadires de cuyro	1563	Cuir	169	16 s., 6 d.	
Tres cadires de cuyro	1563	Cuir	169	1 ll., 6 d.	
Dues cadires de fust	1563	Fusta	169	3 s.	
Deu cadires de cuyro, molt usades, y algunes d'elles trencades.	1563	Cuir	170		Sala
Sis cadires de cuyro, bones	1563	Cuir	171		Entrada o saleta
Sinch cadires de costelles, entre bones y dolentes			171		Entrada o saleta
Una cadira de costelles	1563		172	1 s., 6 d.	
Una cadira de costelles	1563		172	1 s., 10 d.	
Altra cadira de costelles, molt dolenta	1563		172	9 d.	
Una cadira de cuyro	1563	Cuir	172	13 s	
Dues cadires de cuyro	1563	Cuir	172	1 ll., 6 s.	
Una cadira dolenta	1563		172	1 s., 3 d.	
Una cadira de costelles, molt dolenta, y un petge, molt dolent	1563		172	6 d.	
Dues cadires de cuyro ya molt servides	1563	Cuir	173	8 s.	
Altre parell de cadires de cuyro, molt dolentes	1563	Cuir	173	6 s.	
Tres cadires de cuyro, mijanceres, molt dolentes	1563	Cuir	173	5 s.	
Dues cadires de cuyro y quatre de costelles, molt usades	1568	Cuir, [fusta]	177		Sala

7.2 Bancs i banquetes

Després de parlar de les cadires i d'altres mobles destinats a seure, ara podem centrar l'atenció en els bancs que trobem als inventaris i encants i que també trobem representats en molts retaules o miniatures d'aquests darrers segles medievals.

A continuació estudiarem els bancs i els banquetes; en un altre apartat estudiarem les banques i les banquetes. Per tal de poder-nos-hi aproximar millor és important de veure les diferències que hi ha en els diferents objectes. Per aquest motiu, analitzarem les característiques d'aquests objectes d'acord amb l'esquema següent:

- **Bancs**
  - Bancs
  - Bancs de llit
  - Bancs encaixats
  - Banquets
- **Banques**
  - Banques
  - Banquetes

Al final d'aquest apartat que dediquem als bancs i banquetes, incloure'm com annex, tal com fem sempre, una llista de tots els bancs esmentats en els inventaris i encants de Lleida, dels segles XIV - XVI, que ens serveixen per a fer aquest estudi. Ara només en farem una breu selecció, destacant aquells que ens poden aportar més informació per tal d'aclarir-ne les característiques.

Objecte: banc	Data	Material	Núm.	Preu
I banch ab peus	1345		3	11 d.
I banch de fust	1381	Fusta	15	Sala
Un studi ab son banc.	1385		20	Cambra
Dos banchs, la I gran e l'altre migancer	1387		22	Cambra del difunt
I banch stret, de fust	1391	Fusta	27	Cambra
II banchs de seure, la I prop la taula e l'altre après	1392		29	Sala
I banch de fust per a seure	1398		47	Sala
Hun banch larch, de IIII peus	1460		71	
Dues taules e hun banch de pocha valor	1460		71	
Hun banch larch de IIII petges, de pocha valor	1460		71	7 d.
Altra taula e hun banch larch, dos petges e hun troç de post	1460		71	4 d.
Un banch seti o cadirat	1463		82	Cuina
Un banch ab tres peus	1463		82	Entrada
Un banch ab sos petges	1463		83	2 s..
Un banch stret ab sos petges	1463		84	
Un banch, de qualsque VI palms de larch e un e mig d'ample	1463		87	Sala
Altre banch, de largària de VII o VIII palms e un palm de ample	1463		87	Sala
Dos banchs, en què sta setiada la dita pastera	1463		87	Sala
Hun banch-seti, ben dolent	1464		90	Cuina

Hun banch per fusteiari	1478		99	Entrada
Hun banch dolent	1481		101	Celler
Hun banch per a seure	1481		101	Cuina
Un banch en lo celler	1481		102	Celler
Hun banch per a buydar lo vi en los vexells	1482		103	Celler
Hun banch de quatre peus	1482		103	Cambra
Dos bancs de barber	1482		103	Sala
Tres banchs migancers, entorn la taula	1482		105	Cuina
Hun banch de fuster	1482		105	Celler
Hun banch, ab quatre petges, e hun cadirat al cap	1483		110	Sala
Hun banch cadirat, hon stan los cantes	1487		116	Sala
Hun banch encadrat, per asseure al foch	1487		116	Cuina
Hun banc de pi, dolent, per a tenir les seles	1518		133	Establet
Hun banch cadirat ab respalés; és de pi	1518	Pi	133	Cuina
Hun altre banch cadirat, chich, també ab respalés; és ya vel, també de pi	1518		133	Cuina
Hun banch de sarabatana	1518		133	Saleta
Huna post, com a modo de banc	1518		134	Celler
Dos banchs, de huna taula de sis palms	1518		135	Sala
Hun banch de collir olives	1518		135	Cambra
Quatre banchs grans e huna taula, ab sos peges grans	1518		135	Cuina
Un banch, per tenir les selles dels cavalls	1529		145	Establet
Un banch, de tenir los cantes de aram	1529		145	Sala
Un banch quadrat, ab sa taula	1529		145	Cuina
Un seti banch, ab sa taula	1550		152	Cuina
Un cetibanch vell	1550		153	8 s.
Un banch d'ezcorn, per a star al foch	1552		154	Sala
Una pastera, scaleta, tallador, cabacet y un banch y arpeta	1552		157	10 s.
Un setibanch del foch	1556		158	Entrada o sala
Un setibanch de pi	1559	Pi	161	Sala
Un banch de taulell per a estudiar	1559		161	Golfes
Una pastera sens cubertor ni banchs	1559		161	Golfes
Un archibanch de pi	1559	Pi	162	Cambra
Un banch fet a la moderna	1563		169	3 s., 4 d.
Un setibanch, ab sa taula de pi, per estar al foch	1563		171	Entrada
Un parell de banchs fets a la moderna	1563		172	12 s.
Un setibanch, ab tres caxons de pi	1563		172	18 s., 6 d..

Amb relació a aquesta taula reduïda dels bancs (i a la que hem inclòs al final com a annex), podem assenyalar les coses següents sobre els bancs:

- Si cerquem el que ens diu el diccionari, trobem que el banc era un: “Seient llarguer en el qual poden seure algunes persones al mateix temps” (DCVB). Cal pensar que la gran majoria dels bancs esmentats més amunt i en la llista inclosa com a annex tenien aquestes característiques. En principi servien per a seure. Moltes vegades els trobem al costat d’una taula.³⁷
- Els bancs eren fets amb fusta, normalment de pi i també de vegades d’alber (eren fustes més aviat toves). De vegades devien ésser fets per una sola post amb els peus (“*huna post, com a modo de banc*”).

³⁷ Per aquest motiu, a Barcelona, es parla de “bancs taulars”, de taula. T. VINYOLES, “L’ús de l’espai domèstic ...”, p. 36.

- Els bancs solien tenir quatre peus o petges. En un cas es diu per exemple que hi havia un banc amb tres peus (potser perquè era així o potser, més aviat, perquè era malmès).
- Normalment no tenien respatlles. En alguns casos en què tenien respatlles sembla que rebien el nom de banc “cadirat” (“*hun banch cadirat, bon stan los cantés*”).³⁸ En aquest cas, damunt d’aquest banc amb respatlles hi havia tota la terrissa. Aquests bancs cadirats devien ser molt semblants als escons (que comentem en un altre apartat). En un document de l’any 1487 (doc. 116) es fa esment d’“*hun banch encadrat, per assure al ffoch*”. A nivell d’hipòtesi de treball, podem pensar que aquest *encadrat* era en realitat encadirat. Això, com hem assenyalat més amunt, també ens hauria de dur a pensar que la gran majoria de les cadires tenien un respatlle.
- De pocs bancs se’ns diuen les mides. En un document de l’any 1463 (doc. 87) sembla que es descriu un banc que feia 1,4 m de llarg per uns 30 cm d’ample (“*un banch, de qualsque VI palms de larch e un e mig d’ample*”) i un altre que feia 1,4 o 1,6 m de llarg per 20 cm (“*altre banch, de largària de VII o VIII palms e un palm de ample*”).³⁹ En un altre document (doc. 135) es diu “*dos banchs, de huna taula de sis palms*”, fet que fa pensar que si la taula feia 1,2 m (més o menys), els bancs devien tenir una longitud semblant. En general, d’acord amb els documents, n’hi podia haver de diverses mides (llargs, mitjancers i estrets).
- Molt sovint es poden relacionar amb d’altres mobles. En primer lloc, allò que era més normal era que hi hagués una taula amb un banc o bé amb dos bancs o àdhuc tres. En un document s’hi diu “*tres banchs migancers, entorn la taula*” (doc. 105). De vegades també es troba un “estudi” amb el seu banc.
- Els trobem en diversos llocs de la casa. En trobem a la sala, a la cuina, a les cambres i també a l’entrada, a l’estudi o, fins i tot, a les golfes i al celler.
- De vegades es fa esment d’altres noms semblants, que segurament corresponien a realitats una mica diverses. Així, el “*bancseti o cadirat*” esmentat el 1463, què era? Molt probablement era un banc amb un respatlle, semblant a un banc cadirat o fins i tot a un escon? En el document 133, s’hi especifica “*hun banch cadirat ab respalés*”.
- Hi havia bancs per altres funcions, a part de seure. En podem esmentar algunes: suportar una pastera, treballar la fusta (o fustejar), omplir les bótes al celler (“*banch pera buydar lo vi en los vexells*”). També es fa esment de bancs de barber (com també hi havia cadires de barber) i bancs de fuster (segurament per fustejar). De vegades podien servir com a suport de terrissa (cànters) o fins i tot de les selles dels animals de muntar (“*hun banc de pi, dolent, per a tenir les seles*”) o àdhuc d’un canonet o sarbatana (“*hun banch de sarbatana*”). També podem mencionar “*hun banch de collir olives*” (doc. 135).

---

³⁸ No sabem si els “bancs cairats” que es poden trobar a Barcelona en realitat també eren uns “bancs cadirats”. Una altra possibilitat seria que fossin uns bancs que tinguessin forma de caire, d’angle. Vegeu: T. VINYOLES, “L’ús de l’espai domèstic ...”, p. 36.

³⁹ La primera referència, potser per error, diu “*VII*” i lògicament hauria de dir “*un*”.

Moltes vegades trobem en la documentació una relació estreta dels bancs amb els llits; per tal de suportar les posts dels llits sembla que hi podia haver un parell de bancs que fessin aquesta funció. Els mateixos documents diferenciaven molt sovint els bancs dels llits dels bancs que servien per seure o per fer altres activitats; aquest fet ens ha dut a distingir aquests dos tipus de bancs. A continuació incloem un quadre amb alguns dels esments de bancs de llit, que ens permetrà d'entendre'n les característiques; al final del capítol hi consta la taula amb tots els bancs de llit esmentats a la documentació dels inventaris i encants que foren publicats l'any 2014, en els tres volums d'*Inventaris i encants*.

Objecte: banc de llit	Data	Material	Núm.	Preu
I lit ab V posts e sos peus, I banch, II setis	1345		2	Cambra
Una colga ab II ^{os} banchs	1376		11	Recambra
Una colgua ab son banch davant	1377		13	Cambra del difunt
I ^a colgua ab ses posts, plena de paylla, e ab I banch encaixat.	1387		24	Cambra
I lit de posts \ab sos peges/, ab son banch encaixat	1393		35	Cambra del difunt
I lit de posts, ço és II banchs e V posts	1399		53	7 s., 4 d.
Un lit de posts, en què a VI posts, ab sa màrfega, ab dos banchs.	1403		59	Recambra
Un banch o strado davant lo lit, de pi, envasat	1472		96	Cambra del difunt
Hun banch detrás lo lit	1474		97	Cambra del difunt
Dos banchs enquaxats, lo hu davant lo lit, l'altre als peus	1474		97	Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab sa màrfega plena de pala, ab cinch posts y dos banchs	1504		125	Cambra
Un lit de posts, ço és, dos banchs y quatre posts	1550		152	Cambra
Un lit de posts, ço és, dos banchs y cinch posts	1550		152	Cambra del difunt
Un llit de posts y banchs, ab un pilaret ficats en los banchs, sens guarnició [...]	1563		168	Cambra del difunt
Un llit de posts, ço és dos banchs y quatre taules	1563		170	Cambra

Amb relació a aquests bancs que formen part dels llits que hi havia en època gòtica i, fins i tot en un moment més tardà, podem assenyalar els aspectes següents:

- Tant els llits com les anomenades colgues podien tenir bancs. En un altre capítol ja parlem de les diferències que hi podia haver entre els llits i les colgues, dos mobles diferents que trobem documentats en aquests segles XIV - XVI.
- No és pas el mateix quan es parla per exemple d'“*una colgua ab son banch davant*” que quan es diu “*I lit de posts, ço és II banchs e V posts*”. Possiblement, mentre en el primer cas el banc acompanyava el llit i era al costat, tal com veiem en moltes pintures o miniatures medievals, en el segon cas sembla com si els dos bancs formessin part de l'estructura bàsica del moble i servissin per suportar les cinc posts travesseres, damunt les quals hi devia haver els matalassos del llit o bé una màrfega.
- En un cas, es fa esment d'“*un llit de posts, ço és dos banchs y quatre taules*”. En aquest cas en lloc de fer esment d'unes posts es parla d'unes taules (que podem considerar que n'eren un sinònim). De fet, aquest esment ens confirma les característiques del llit.
- Tot seguit parlarem dels bancs encaixats. De vegades trobem al costat dels llits bancs amb aquestes característiques. Adonem-nos que aquests bancs no servien per a suportar el llit, com segurament alguns altres. Fins i tot, en un cas, un afegit interlineat ens ho aclareix: “*I lit de posts*

\ab sos peges/, ab son banch encaxat". En aquest cas, el llit tenia uns peus, uns petges. Pensem que el banc amb els seus caixons o calaixos era al costat del llit.

- Els bancs situats davant del llit (no a sota) podien ser encaixats, “envasats” i fins i tot es podien confondre amb un *estrado*, com podem veure en un document de l’any 1472. En un cas, trobem que es diu “*dos banchs enquaxats, lo bu davant lo lit, l’altre als peus*”.
- En un document de l’any 1563 es diu “*un llit de posts y banchs, ab un<s> pilaret<s> ficats en los banchs, sens guarnició*”. Sembla com si dels bancs en aquest cas, excepcional, en sortissin unes columnes potser per a suportar el cobricel.

Com hem assenyalat més amunt, per tal de comprendre millor les característiques dels bancs, hem preferit diferenciar els seus tipus. Hem parlat dels bancs com a seients, dels bancs que suporten el llit i dels bancs que “acompanyen” el llit. Ara volem fer esment d’aquells bancs que els documents diuen que eren “encaixats”. A continuació farem un quadre amb una llista de tots els bancs encaixats que trobem a la documentació publicada dels inventaris i encants de Lleida dels segles XIV - XVI.

Objecte: Banc encaixat	Data	Material	Núm.	Preu	
Un banch caxat	1377		13		Cambra
III banchs de fust, encaxats	1381	Fusta	14		Sala
II banchs de fust, encaxats	1381	Fusta	14		Cambra
I banch encaxat de poca valor e I banqueta	1393		33		Sala
I bell banch encaxat	1393		36		Palau de l'abadia
I bell banch encaxat	1393		36		Palau de l'abadia
I banch enquaxat, vell, davant lo lit	1394		37		Cambra del difunt
I banch encaxat	1394		37		Sala
Un banch enquaxat	1394		39		
I banch encaxat	1399		48		Cambra blanca
I banch encaxat	1399		49	3 s., 2 d.	
I banch encaxat	1399		50		Cuina
I banch encaxat	1399		50		
Un banch encaxat, de cuyna	1399		50		Cuina
I banch encaxat, dues posts	1399		53	5 s., 7 d.	
I banch encaxat	1399		53	5 s., 6 d.	
I banch encaxat davant la colga	1403		58		Cambra del difunt
Un banch encaxat	1408		62		Sala
Un banch enquaxat	1441		65		Recambra
Un banch enquaxat, de poca valor	1441		65		Cambra
Dos banchs encaxats de davantlit	1460		71	3 s., 8 d.	
Altre banch encaxat	1460		71	2 s., 6 d.	
Hun banch encaxat, nou	1460		71	8 s., 3 d.	
Hun banch encaxat	1460		71	5 s., 3 d.	
Hun banch enquaxat.	1463		79		Cambra del difunt
Hun stradó davant lo lit, nou, ab son banch, ab tres quaxons	1463		79		Cambra del difunt
Hun banch encadirat, nou	1463		81		Cuina
Hun banch enquaxat	1474		98	7 s.	
Hun banch altre, enquaxat	1474		98	6 s.	
Hun banch encaxat	1478		99		Cuina
Hun banch encaxat	1478		100	4 s.	
Un banch, enquaxat davant lo lit, vell	1481		102		Cambra
Hun banch enquaxat, clavat en la paret	1482		105		Sala
Hun banch cadirat, molt vel.	1510		131		Cuina

Després de veure la taula següent, un primer problema que es planteja és saber què era un banc encaixat. Era un banc que tenia forma de caixa, que contenia caixes o caixons o que estava encaixat en algun lloc? De fet, si agafem el DCVB, aquesta és la definició que hi trobem: “[Moble] en forma de caixa, o que conté una caixa.” De fet, els exemples que s’hi esmenta ens parlen d’uns llits encaixats i d’un armari encaixat, en sengles documents dels anys 1405 i 1443. Nosaltres, per contra, en el cas dels bancs encaixats, creiem que eren uns bancs que tenien caixons o calaixos que els permetia de fer la funció d’una caixa. Eren uns bancs que podien contenir objectes, de la mateixa manera que ho veiem amb relació als arquibancs o als setibancs, que així mateix trobem documentats al llarg d’aquests segles.

Els documents ens permeten d’avançar poc en el coneixement d’aquests bancs encaixats. A continuació farem esment d’alguns dels aspectes que es poden comentar o concloure a partir de la taula que presentem més amunt.

- Un aspecte evident és el de la cronologia. El primer document és de l’any 1377, quan es fa esment d’un banc “caixat”. El darrer document és de l’any 1482. Al segle XVI, curiosament ja no trobem cap esment d’un banc amb aquestes característiques.
- Sobretot trobem aquests bancs encaixats a les cambres o recambres. També en trobem alguns a les sales i, fins i tot, a la cuina de l’habitatge.
- Quan aquest banc encaixat era a les cambres, solia ser davant el llit. Un cop, però, s’assenyala que era situat davant de la paret (“*banch enquaxat, clavat en la paret*”).
- No tenen res a veure els bancs encaixats amb els bancs encadirats. Aquests darrers, com hem vist més amunt, eren bancs amb un respall, com si fossin una cadira. Els bancs encaixats, per contra, segurament no tenien respall.

En aquest conjunt dedicat als bancs, és important de diferenciar els **banquets**, que possiblement no eren només uns bancs petits (encara que ens molts casos ens ho semblin). A continuació, farem una llista amb tots els esments de banquets que trobem als documents que han servit de base per a fer aquest treball.

Objecte: Banquet	Data	Material	Núm.	Preu	
I banquet	1345		2		Recambra
I banquet	1376		11		Sala
I banquet de peus	1388		25		
I ^a tauleta e I banquet	1396		42		Cuina
I banquet de poch valor.	1399		51		Cuina
I ^a altra post e I bancet de peus	1403		60	8 d.	
I banquet de ffust	1403	Fusta	60	6 d.	
Un banquet ab peus alts	1441		65		Cuina
Cinch banquets petits	1460		70		Cuina
Altre banquet	1460		71		
Un banquet petit	1461		74	4 d.	
Hun banquet	1463		80		
Hun banquet, detrás lo lit	1463		81		Cambra del difunt
Hun banquet pettit	1463		81		Celleret
Un banquet petit e stret	1463		82		Cambra
Un banquet ab tres peus	1463		82		Cuina
Dos banquets ab sos peus	1463		83	3 s.	
Un banquet stret	1463		83	9 d.	
Un banquet	1463		83	9 d.	

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Hun banquet	1464		89	5 d.	
Hun banquet	1464		89	4 d.	
Dos banquets, hon està la plega dels matalaffs	1464		90		Sala
Hun banquet	1464		90		Cuina
Dos strados ab sos banquets.	1468		95		Cambra del difunt
Un banquet de seure, ab quatre peus.	1472		96		Pastador
Hun banquet	1481		101		Cambreta
Hun banquet davant lo lit	1482		106		
Hun banquet petit	1482		107	6 d.	
Hun banquet	1482		107	6 d.	
Una tauleta petita ab sos petges, ab hun banquet petit, davant la taula	1483		108		Saleta
Hun banquet	1483		110		Celler
Hun banquet petit	1483		113	1 s.	
Dos banquets petits	1483		113	1 s.	
Hun banquet petit, de seure dones.	1487		116		Sala
Altre banquet petit	1488		117		Cuina
Altre banquet petit.	1488		117		
Hun banquet de seure	1488		118	6 d.	
Hun banquet	1492		120		Cuina
Hun banquet de quatre peus	1504		125		Porxo
Hun banquet ab petges	1504		126	6 d.	
Hun banquet dolent	1510		131		Cuina
Dos banquets petits y dues postes de àlber, los quals estaven al estrado en què y avie dos trespontins	1518	Àlber	133		
Huna banqueta de pi, ab quatre peus	1518	Pi	133		Cuina
Hun banquet de traure estams	1518		133		Golfes
Hun banquet de cardador	1518		133		Cambra
Dos banquets de pi	1518	Pi	133		Cambra
Dos banquets per ha hun estrado	1518		133		Cambra
Hun setial, dues posts y dos banquets de pi	1518	Pi	133		
Un banquet y dues posts	1522		138	2 s.	
Dos banquets	1523		141		Cuina
Un banquet y una caxeta, per a seure	1552		154		Sala
Dos banquets de pi, nous	1556	Pi	158		Cambra
Un banquet	1559		160		Sala
Un escambell y dos banquets dolents y un coster	1559		160		Cuina
Dos banquets de fusta	1559	Fusta	161		Sala
Dos banquets, per tenir dita tina.	1559		162		Celleret
Un banquet	1559		162		Cuina
Dos banquets dolents, uns trosos de post y de bigues y dos bastiments de finestra, tot dolent	1562		163	9 s.	
Un banquet de fust, ab quatre petges	1563	Fusta	168		Entrada
Dos scambells y un banquet de fust	1563	Fusta	168		Saleta
Un banquet de fust	1563	Fusta	168		Terrat
Un banquet	1563		169	6 d.	
Un banquet	1563		169	1 s.	
Tres banquets molt dolents	1563		171		Cambra
Dos banquets de pi	1563	Pi	171		Entrada o saleta
Un banquet, per a tenir los cantes, de pi, sobre lo qual estave una cantereta y una pixelleta de terra, un brocal y dues tasses de vidre	1563	Pi	171		Entrada o saleta
Un banquet, a modo de parador per tenir dos cànters	1563		172	1 s., 6 d.	

D'acord amb la definició del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), el banquet era un banc petit (en general). Fa esment d'un document de l'any 1493, en què es descriu un "*banquet de tres petges ab un coxinet*". També cal tenir present que en alguns llocs encara modernament s'utilitza amb el significat d'escambell o moble baix que serveix per poder posar-hi els peus (així a Fraga o bé a

Mallorca). Com fem sempre, podem comentar allò que ens diuen els documents, resumits en la taula annexa (que en aquest cas, atès que no és gaire llarga, hem inclòs sencera més amunt).

- Els banquetes eren fets de fusta. Sempre que es fa esment la fusta d'aquests banquetes es diu que era de pi.
- Una vegada es diu que un d'aquests banquetes tenia tres peus; normalment tenien quatre peus. Alguna vegada és diu que tenien peus, fet que fa pensar que potser no sempre era així. També algun cop trobem que es diu que tenia els “*peus alts*” (doc. 65, 1441), llargs, fet que ens permet de sospitar que moltes vegades tenien les potes (o petges) curtes.
- En trobem molts a la cuina, però també n’hi havia a les cambres, a la sala i fins i tot als celler, al porxo o al pastador. Sabem que a les cambres, els banquetes es disposaven amb relació al llit.
- En principi, els banquetes servien per a seure. En un document del 1488, es diu “*banquet de seure*” i, en un de fet un any abans, s’hi diu “*hun banquet petit, de seure dones*”. Amb tot, també sabem que hi havia banquetes (com també hi havia bancs o banques) que tenien altres funcions que no eren pas seure. Així, trobem que hi havia un banquet per cardar la llana, un “*banquet de traure estams*” (situat a les golfes) o banquetes que eren per aguantar objectes.
- És interessant remarcar que hi havia banquetes, per exemple, per a tenir una tina (document del 1559). En aquest aspecte és molt notable un inventari de l’any 1563 que diu “*un banquet, per a tenir los cantes, de pi, sobre lo qual estave una cantereta y una pixelleta de terra, un brocal y dues tasses de vidre*”. Aquest banquet era molt semblant a un parador i no tenia gaire cosa a veure amb els banquetes que només servien per a seure. De fet, només cal agafar l’encant (doc. 172), del mateix anys, i veure que diu “*un banquet, a modo de parador per tenir dos cànters*”. Quan es va vendre aquest moble, a l’encant públic, per només 1 sou i 6 diners, hom va haver de confessar que semblava un parador.

A continuació, com fem sempre, veurem uns quants exemples de **bancs** que trobem representats a la pintura i la miniatura dels segles XIV - XVI. Són bancs situats al costat d’un llit o al costat de la taula.

Fig. 7.27. Mestre del Coronament de la Verge, Bíblia historiada de Jean de Berry. Somni de Mardoqueu, français 159, fol. 256. NQ-D-012845, BnF, 1395?-1400?⁴⁰

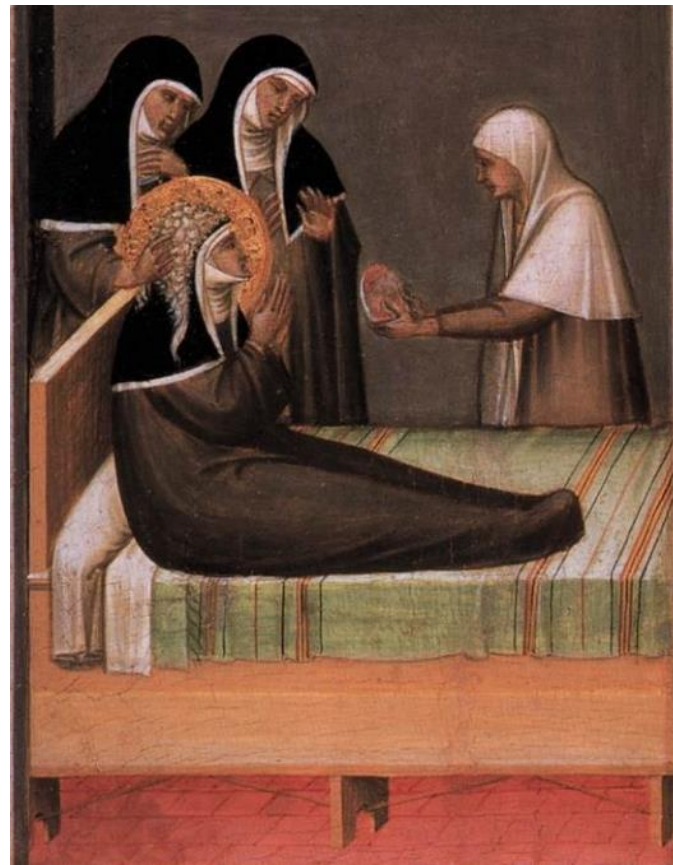
⁴⁰ Font: BNF Banque d’images

Fig. 7.28. Pietro Lorenzetti, La Beata Humilitat cura una germana malalta, taula del políptic amb escenes de la vida de la Beata Humilitat, Staatliche Museen, Berlin, c. 1341⁴¹

Fig. 7.29. Pietro Lorenzetti, El miracle del gel, taula del políptic amb escenes de la vida de la Beata Humilitat Staatliche Museen, Berlin, c. 1341⁴²

⁴¹ Font: http://www.wga.hu/html_m/1/lorenzet/pietro/2/140umilt.html

⁴² Font: http://www.wga.hu/html_m/1/lorenzet/pietro/2/141umilt.html

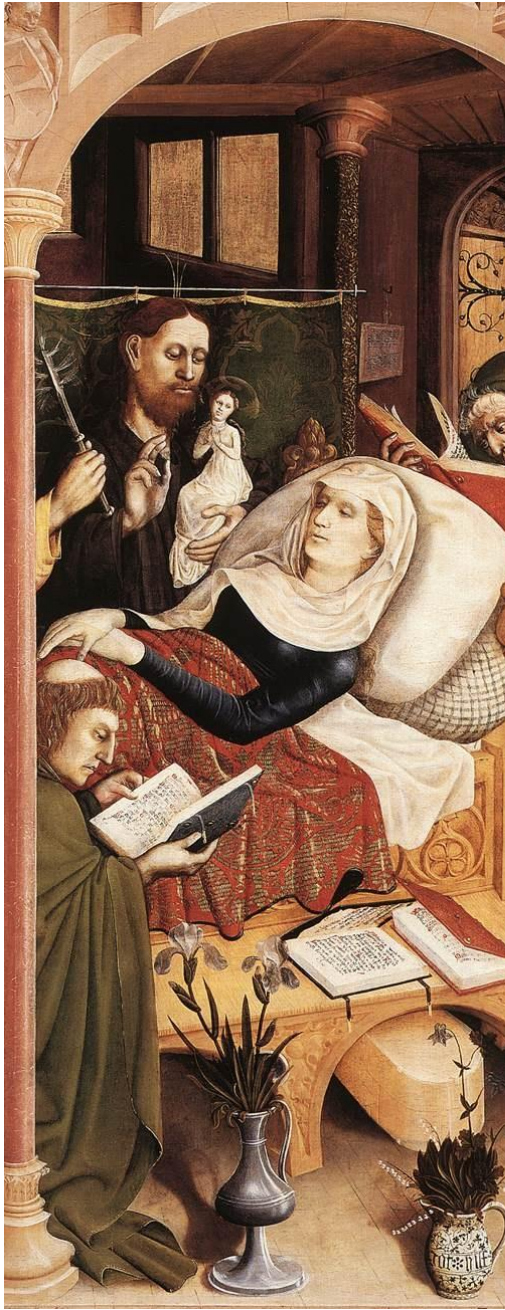

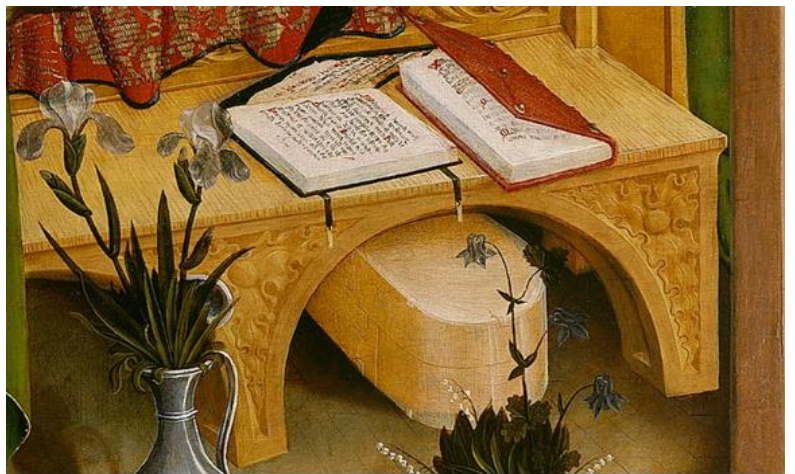
Fig. 7.30. Jaume Huguet, compartiment del retaule de sant Agustí, Sant Sopar, c. 1463-1470/75, núm. cat. MNAC/MAC 040412-000⁴³

⁴³ Font: <http://www.museunacional.cat/ca/colleccio/sant-sopar/jaume-huguet/040412-000>

Fig. 7.31. Hans Multscher, la Dormició de la Verge (detall), c. 1437. Berlin, Staatliche Museen. Aquest banc sembla que forma part de l'estructura del llit. Curiosament, a sota del banc que hi ha al costat del llit veiem un possible massapà⁴⁴

⁴⁴ Font <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/m/multsche/wurzach/index.html>

Vegeu capítol 8, “Per guardar i endreçar els objectes”, on dediquem un apartat a aquest objecte. El trobem representat en escenes vinculades sobretot a la Mare de Déu, com l'escena de l'Anunciació. En aquesta taula dedicada a la Dormició de la Verge podem reconèixer un massapà allargat sota el banc, al costat del gerro amb flors.

Fig. 7.32. Mestre del Parament de Narbona, *Très belles Heures de Notre-Dame*, fol. 46v, Paris, BnF
En aquests bancs veiem perfectament que els peus foren clavats a la fusta que fa de seient⁴⁵

⁴⁵ Font: Gallica.bnf.fr

Annex: els bancs de Lleida (segles XIV - XVI)

Primerament inclourem en una taula una llista de tots els bancs que trobem als inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida. A continuació, en una altra taula, farem la llista de tots els bancs de lit que, com acabem de veure, tenien una funció ben diferent.

Objecte: Bancs	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I banch	1343		1	3 d.	
Iª canada e banchs	1343		1	4 d.	
I banch	1343		1	12 d.	
Tres banchs	1345		2		Cambra major
I taula banch, V banchs.	1345		2		Cuina
II banchs	1345		3	2 s.	
II banchs	1345		3	13 d.	
II banchs	1345		3	12 d.	
II banchs	1345		3	16 d.	
I banch	1345		3	11 d.	
I banch e altra fusta	1345		3	2 s., 4 d.	
I banch	1345		3	2 s., 4 d.	
I banch ab peus	1345		3	11 d.	
II banchs	1347		5	16 d.	
I banch	1347		5	4 d.	
Altre banch	1347		5	13 d.	
III banchs poch	1348		6		Cambra del difunt
II banchs poch	1348		7	12 d.	
Altre banch	1348		7	4 d., malla	
Un banch gran	1354		8		Cambra
Un banch.	1354		9		Cuina
Un banch	1354		9		Cuina
Un banch gran	1354		9		Cuina
Una porta ab un banch	1376		12	2 s.	
Un banch	1377		13		Sala major
Un banch ... fractus est	1377		13		"casa" de la cera
I banch de fust	1381	Fusta	15		Sala
II banchs de tenir odres	1383		16		Recambra
I banch	1383		16		"casa" prop l'estudi
I banchs	1383		16		Cuina
Banch	1383		16		Cambra
I banch gran	1383		16		Cuina
I banch	1383		16		Cuineta
Un studi ab son banc.	1385		20		Cambra
Iª taula, III banchs	1385		20		Cambra
I banch	1385		20		Cuina
I banch	1386		21		Entrada
I banch	1386		21		Cambra
Un banch	1387		22		Casa on se pastava
I banch	1387		22		Sala
I banch	1387		22		Sala
Dos banchs, la I gran e l'altre migancer	1387		22		Cambra del difunt
I banch	1387		23	12 s. barcelonesos	
I banch gran	1387		23	15 s. barcelonesos	
II banchs	1387		23	3 s., 1 d. barcelonesos	
I banch gran	1387		23	4 s. barcelonesos	
I banch poch	1387		23	14 d. barcelonesos	
Dos banchs sens peus, de pocha valor	1387		23	3 s., 1 d. barcelonesos	
III ^{re} banchs de fust	1387	Fusta	24		Sala
I banch	1388		25	10 d.	
I altre banch	1388		25	3 s., 1 d.	

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

I altre banch	1388		25	2 s., 1 d.	
I bancaç ab II ^{es} postaces	1388		25	19 d.	
I banch poch	1388		26		Cambra
I banch de poca valor	1388		26		Cambra
I banch poch	1391		27		Sala
I banch stret	1391		27		Cambra
I banch stret, de fust	1391	Fusta	27		Cambra
II banchs de seure, la I prop la taula e l'altre après	1392		29		Sala
III banchs de poca valor	1392		29		Cuina
I banch e tres posts	1392		29		Cambreta jussana
I banch	1392		30	18 d.	
Dos banchs	1392		30	2 s., 6 d.	
I bancaç e I listó e I troç de fust	1392		30		
I banch	1392		30	4 s.	
I banch	1392		30	18 d.	
II ^{os} banchs	1393		33		Estudi
I banch xich, de poca valor	1393		33		Menjador
I banch gros e II ^{os} xichs	1393		33		Entrada
II banchs de poca valor	1393		34	2 s., 2 d.	
Una fustaça, ab un banch e ab una \taulaça/ ab peges	1393		34	7 s., 10 d.	
I seti de portadora e dos banchs, que estavan en lo studi	1393		34		Estudi
Lo banch \sogalayt ⁴⁶ / del estudi	1393		34	19 d.	Estudi
I banch de fust, gran e gros	1393		34	2 s., 7 d.	
II banchs grans	1393		35		Entrada
II ^{os} banchs de fust.	1393	Fusta	35		Cuina
I banch de seure	1394		37		Cambra del difunt
I banch e I ^a post.	1394		37		Entrada
I gran banch	1394		37		Sala
I banch	1396		40		Sala
Un bancaç ab III peus	1396		40		Cuina
Banch lonch	1396		41	10 d.	
III banchs	1396		42		Sala
III banchs e I ^a banqueta petita	1396		42		Porxo
II banchs	1396		42		Entrada
II banchs	1396		42		Cambreta
I banch	1396		42		Corral o estable
I banch	1396		42		Corral o estable
I banch	1396		43	6 d.	
II banchs	1396		43	2 s., 3 ds.	
I banch	1396		43	15 d.	
I banch	1396		43	10 d.	
I ^a tauleta e II banchs	1396		43	4 s., 6 d.	
I banch de poca valor	1396		43	10 d.	
I banch	1396		43	2 s.	
I banch	1396		44	18 d.	
Un banch sens peus	1396		44	2 s., 3 d.	
I banch de fust per a seure	1398		47		Sala
I banch poch, de poca valor	1398		47		Sala
I banch en què sehya	1398		47		Entrada
I banch menys de peus	1398		47		“casa” prop l'entrada
Dos banchs strets	1399		48		Sala i cuina
Dos banchs strets	1399		48		Cuina
Dos banchs sens peus e dues posts velles e I bancaç ab I troç de post	1399		49	3 s., 3 d.	
Dos banchs strets	1399		49	1 s.	
I ^a taula ab I banch	1399		49	12 s.	
III ^{es} banchs	1399		50		Cuina
I feristol e I banch	1399		51		Entrada
I ^a colga de pi, ab I banch d'àlber	1399	Àlber	51		Cambra

⁴⁶ Sogar: lligar amb una sogà. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

I banchalaç de seure, de poca v[alor].	1399		51		Cambra
I bancaç d'àlber	1399	Àlber	51		Cambra
Banch sens de peus	1399		51		Estable
I banch gran	1399		52	3 s., 6 d.	
I altre banch	1399		52	9 d.	
Un banch sens peus	1399		52	1 s.	
Un banch, sens peus a la I cap, ab una tauleta poca, veylla	1400		54	2 s., 2 d	
Un banch	1401		55		Sala
I ^a taula e I banch, de poca valor.	1401		55		Cuina
I banch xich	1401		55		Cuina
Un banch	1401		55		Celler
I taulell de estudiar, ab I feristol e ab I banch	1402		57		Cambra
III banchs e una fulla de pi.	1403		58		Sala
I banch.	1403		58		Cambra de la dona
Dos banchs de poca valor	1403		59		Cambra
III bancs	1403		60	2 s., 7 d	
I banch	1403		60	1 s.	
II banchs de fust	1419		63		
Un banch gran e dos petits, ab peus baxos	1441		65		Entrada
Un banch al costat del lit, devers la paret	1441		65		Cambra
Hun banch migancer	1460		70		Sala
Hun banch larch, de quatre peus	1460		71	1 s., 4 d.	
Hun banch larch, de IIII peus	1460		71		
Dues taules e hun banch de poca valor	1460		71		
Hun banch larch de IIII petges, de poca valor	1460		71	7<d.>	
Altra taula e hun banch larch, dos petges e hun troç de post	1460		71	4 s.	
Un banch gros e gran	1461		73		Sala
Un banch gros e gran, ab sos petges	1460		73		Sala
Un banch curt, sotil	1460		73		Cambra
Un banch gros ab sos petges	1460		73		Entrada
Altre banch migancer, ab sos petges	1460		73		Entrada
Un banch gran, una banqueteta bugadera e un alcorcinet	1461		74	1 s., 8<ds.>	
Hun parell de banchs bons	1463		79		Entrada
Hun banch	1463		80	2 s., 6 ds.	
Hun banch	1463		80	I s., 3 d.	
Hun banch	1463		80	2 s., 1 d.	
Una taula sotill, ab sos peges, e hun banch, tot sotill	1463		80		
Hun banch	1463		80	2 s.	
Hun arquibanch, tot desfet e oldà, de poca valor, ab hun banch dolent	1463		80	3 s., 6 d.	
Hun banch	1463		81		Sala
Hun banch	1463		81		Cambra
Hun banch	1463		81		
Tres banchs migancés	1463		82		Sala
Tres banchs bons	1463		82		Cuina
Un banch setí o cadirat	1463		82		Cuina
Un banch ab tres peus	1463		82		Entrada
Un banch ab sos petges	1463		83	2 s.	
Un banch stret ab sos petges	1463		84		
Un banch, de qualseque VI palms de larch e VII e mig d'ample	1463		87		Sala
Altre banch, de largària de VII o VIII palms e un palm de ample	1463		87		Sala
Dos banchs, en què sta setiada la dita pastera	1463		87		Sala

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Hun banch migancer	1464		88		
Hun banch vecer	1464		88		
Hun banch vecer	1464		89	10 s.	
Hun banch d'àlber	1464	Àlber	90		Celler
Huna taula de noguer, ab hun banch ab sos petges	1464	Noguer	90		Sala
Hun banch-seti, ben dolent	1464		90		Cuina
Hun banc	1464		90		Cambra
Dos banchs e certes postaces	1464		91	1 s.	
Hun banch de seure	1468		95		Sala
Un banquet ab quatre peus, gros	1472		96		Entrada
Altre banch de seure, sens peus	1472		96		Entrada
Un banch de seure, ab quatre peus	1472		96		Celler
Un bancot gros, ab quatre peus	1472		96		Entrada
Dos bancs, hun gran e hun xich, e una banca plana.	1474		97		Sala
Hun banch	1474		97		Cuina
Hun banch	1474		98		
Hun banch gran, ab quatre petges d'àlber	1478	Àlber	99		Sala
Altre banch, encaixat en la paret, de pi.	1478	Pi	99		Sala
Hun banch	1478		99		Cambra
Hun banch	1478		99		Cuina
Hun banch per fusteiàr	1478		99		Entrada
Hun banch petit	1478		100	8<d.>	
Hun banch de fustejàr e dos banquetes de tenir caxes [...]	1478		100	2 s., 2<d.>	
Hun banch	1478		100	1 s., 2 d.	
Hun banch	1478		100	1 s.	
Hun banch dolent	1481		101		Celler
Hun banch per a seure	1481		101		Cuina
Un banch en lo celler	1481		102		Celler
Hun banch per a buydar lo vi en los vexells	1482		103		Celler
Hun banch de quatre peus	1482		103		Cambra
Dos bancs de barber	1482		103		Sala
Dos banchs, per a seure entorn lo lit	1482		103		Cambra
Hun banch per a seure	1482		103		Cuina
Hun banch, en què estan assetiats los sachs	1482		103		Entrada
Altre banch per a seure	1482		103		Entrada
Los banchs ab les posts	1482		104		
Hun banch per a seure	1482		104	3 s., 4 d.	
Dos banchs en dita entrada	1482		105		Entrada
Hun banch	1482		105		Cuina
Tres banchs migancers, entorn la taula	1482		105		Cuina
Hun banch de fuster	1482		105		Celler
Vuyt banchs, entre bons e dolents	1482		105		Corral
Hun banch, ab sos peus	1482		105		Entrada
Hun banch	1482		105		Entrada
Una taula ab dos banchs	1482		106	6 s.	
Hun banch	1482		106	6<d.>	
Dos banchs ab petges	1482		107	2 s., 6 d.	
Una cadira ab hun banch	1482		107	2 s.	
Una cadira e hun banch	1482		107	1 s., 6	
Un banch	1482		107		
Un banch e una post	1482		107	1 s.	
Hun banch	1482		107	1 s., 10<d.>	
Una taula e hun banch	1482		107	6 s	
Hun banch de seure	1483		109		Entrada
Hun banch ab quatre peus	1483		109		Cambra del difunt
Hun banch, ab quatre peus e una banqueteta	1483		109		Cuina
Hun banch, ab quatre petges, e hun	1483		110		Sala

cadirat al cap				
Hun banch, ab quatre peus e huna cadira plegadiça	1483		110	Recambra
Huna tauleta petita, davant lo foch, ab son banch	1483		110	Cuina
Huna caxeta sense peus, ab dos banquetes	1483		110	Estudi
Hun banch per a seure	1483		113	1 s., 6<d.>
Hun banch de seure	1483		113	1 s., 6<d.>
Hun banch de cer ⁴⁷	1483		113	5 s.
Hun bancalaç	1483		113	8 d.
Dos banchs dolents	1483		113	1 s., 8 d.
Hun banch	1487		116	Celler
Hun banch cadirat, hon stan los cantes	1487		116	Sala
Hun banch encadrat ⁴⁸ , per asseure al ffoch	1487		116	Cuina
Hun altre banch, ab quatre petges	1487		116	Cuina
Hun banch e huns cremals de fferre	1487		116	Cuina
Dos banchs de seure, de fust	1488		117	Cuina
Dos banchs dolents, entorn del lit	1488		117	Cambra
Hun banch de àlber, per a seure	1488	Àlber	117	Estudi
Hun banch dolent, per a seure	1488		117	Estudi
Hun arquibanch e hun banch de seure	1488		118	12 s.
Altre banch	1488		118	1 s., 2 d.
Hun banch per a seure	1488		118	2 s., 4 d.
Una cadira plegadiça e hun banch	1488		118	1 s.
Hun banch	1488		118	1 s.
Dos banchs dolents e una portaça	1488		118	4 s.
Una taula ab sos petges e hun banch molt sotil	1492		120	Sala
Hun banch dolent	1492		120	Sala
Hun banch sense peus e, més, hun altre banch sense peus	1492		120	Cambra
Hun altre banch ab peus, hon sta la ferramenta	1492		121	1 s., 4 s
Una tauleta e hun banch	1492		121	1 s., 4 s
Un banch	1492		121	1 s.
Dos banchs, dues portes, hun coffraç, tot podrit, tot molt sotil, e una fulla prima	1492		121	
Hun banch, dos petges de taulell e una post, que se'n feya tinel	1492		121	2 s.
Hun banquaç e una cadiraça, tot sclaffat e podrit	1492		121	
Hun banch per a seure	1500		123	Cambra del difunt
Quatre banchs per a seure	1500		123	Sala
Hun banch de fust, per a seure	1500		123	Celler
Hun banch de fust, per a seure	1500		123	Celler
Hun banch, ab quatre peus	1504		125	Sala
Altre banch ab quatre peus, bo	1504		125	Sala
Hun banch	1504		125	Porxo
Hun banch	1504		125	Cuina
Hun banch gran	1504		125	Celler
Hun banch de seure	1504		126	1 s., 6<d.>
Hun banch	1504		126	1 s.
Hun banch granch	1504		126	
Tres banchs petits, dolents	1507		128	Sala
Tres banchs petits	1507		128	Cambra
Hun banch de seure	1509		130	Entrada
Hun banch	1509		130	Celler
Hun esca<m>bell e hun banch xich.	1509		130	Sala

⁴⁷ Lectura molt dubtosa. *Cer*: molt possiblement acer.

⁴⁸Enquadrar: potser donar forma quadrangular a un objecte. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Hun banch cadirat, molt vel.	1510		131	Cuina
Hun banch ben dolent	1510		131	Cuina
Hun banch molt dolent.	1510		131	Porxo
Hun banquet dolent	1510		131	Cuina
Hun banch de pi.	1518	Pi	133	Castell del Poal
Banch del tauler del estudi	1518		133	Estudi
Hun banc de pi, dolent, per a tenir les seles	1518		133	Establet
Dos banchs, també de àlber	1518	Àlber	133	Cambra
Dos banchs, tot de àlber	1518	Àlber	133	Cambra
Dos banchs de pi	1518	Pi	133	Cambra
Hun banch cadirat ab respalés; és de pi	1518	Pi	133	Cuina
Hun altre banch cadirat, chich, també ab respallés; és ya vel, també de pi	1518		133	Cuina
Dos banchs grans, de pi, e són de dita taula	1518	Pi	133	Cuina
Dos banchs de seure, de pi	1518	Pi	133	Sala
Dos banchs de pi	1518	Pi	133	Cambra
Hun banch de sarabatana	1518		133	Saleta
Dos banchs, de pi	1518	Pi	133	Cambra
Hun banch de pi, dolent	1518	Pi	133	Cambra
Dos banchs de pi	1518	Pi	133	Cambra
Hun banch de pi.	1518	Pi	133	Cambra
Hun altre banch de pi	1518	Pi	133	Cambra
Dos banchs de pi	1518	Pi	133	Cambra
Dos banchs larchs, grans, de dita taula, de pi també	1518	Pi	133	Entrada
Huna taula de pi, de huna pesa sola; és migansera, sense petges ni banchs	1518		133	Celleret
Hun banch ab dos taules	1518		134	Entrada
Hun banc dolent, per a seure	1518		134	Celler
Huna post, com a modo de banc	1518		134	Celler
Hun banc larc, per a seure	1518		134	Sala
Dos posts de noguer y dos banchs	1518	Noguer	134	Recambreta
Dos banchs, de huna taula de sis palms	1518		135	Sala
Dos banchs grossassos	1518		135	Passatge
Hun banch de collir olives	1518		135	Cambra
Quatre banchs grans e huna taula, ab sos peges grans	1518		135	Cuina
Dos banchs dolents	1521		137	Entrada
Un banch	1521		137	Cuina
Un banch sense peges	1522		138	
Un banch.	1523		141	Cambra del difunt
Un banch	1527		143	Entrada
Un banch y una post	1529		144	Cambra
Un banch bo	1529		144	Celler
Un banch, per tenir les selles dels cavalls	1529		145	Estable
Un banch dolent	1529		145	Entrada
Dos banchs dolents	1529		145	Sala
Un banch bo	1529		145	Sala
Un banch, de tenir los cantes de aram	1529		145	Sala
Un banch quadrat, ab sa taulla	1529		145	Cuina
Un banch	1529		145	Cambra
Una caixa vella e un banch vell e dos cànsters de terra	1529		146	Entrada
Hun banc de fust	1536		148	Sala
Dos banchs	1536		148	Entrada
Un banch	1536		148	Celler
II banchs xichs, per a star al foc	1539		149	Cuina
Un setibanch, per a sentar-se al foc	1545		150	Sala
Dos scambells y un banc dolent	1545		150	Cuina
Un banch de quatre petges	1550		152	Entrada
Un banch	1550		152	Cambra

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Un setí banch, ab sa taula	1550		152		Cuina
Dos banchs ab quatre posts	1550		152		Cambra
Un banch y un tros de lançol	1550		153		
Un cetibanch vell	1550		153	8 s.	
Quatre posts velles y un banc de fust	1552		154		Entrada o celler
Un banch d'ezcorn, per a star al foch	1552		154		Sala
Un banch molt dolent	1552		156		Entrada
Un banc de fusta, ab sos petges	1552		156		Sala
Dos banchs, ab ses petges de fusta	1552		156		Cambra de la tia
Una pastera, scaleta, tallador, cabacet y un banch y arpeta	1552		157	10 s.	
Una taula y un banch	1552		157	6 s.	
Un banch	1552		157	1 s., 6 d.	
Un setibanch del foch	1556		158		Entrada o sala
Un banch	1556		159	4 s.	
Un banch ab sos petjes	1559		160		Rebost
Un setibanch de pi	1559	Pi	161		Sala
Un banch de taulell per a estudiar	1559		161		Golfes
Una pastera sens cubertor ni banchs	1559		161		Golfes
Un archibanch de pi	1559	Pi	162		Cambra
Una caixa y un banch, tot dolent	1562		163	5 s.	
Dos banchs	1562		163	2 s.	
Un setibanch	1562		163	14 s.	
Un banch de fusta	1563	Fusta	168		Terrat
Un banch fet a la moderna	1563		169	3 s., 4 d.	
Un banch vell	1563		169		
Una sort de fusta, dos banchs y dues posts y dues bigues	1563	Fusta	169	3 s., 2<d.>	
Un banch ab petges	1563		170		Sala
Un setibanch, ab sa taula de pi, per estar al foch	1563		171		Entrada
Un banch dolent.	1563		171		Cambra
Dos banchs, ab quatre posts dolentes	1563		171		Cambra
Un parell de banchs fets a la moderna	1563		172	12 s.	
Un banch dolent	1563		172	1 s.	
Un setibanch, ab tres caxons de pi	1563		172	18 s., 6 d.	
Un setibanch dolent	1568		177		Cuina

Annex: bancs de llit

Objecte: Bancs de llit	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I lit ab V posts e sos peus, I banch, II setis	1345		2		Cambra
I lit ab V posts e sos peus, I ^a màrfega, I banch	1345		2		Cambra
I lit de IIII posts ab sos peus, II fuylls, I banch	1345		2		“casa” inferior
Una colga ab un travasser e una alcócera e I banch	1376		11		Cambra major
Una colga ab ii ^{os} banchs	1376		11		Recambra
Una colgua ab son banch davant	1377		13		Cambra del difunt
I banch de la colga	1383		16		Cambra
Lit de posts, ab sa màrfega, ab son banch davant.	1385		20		Cambra
I banch de colga	1385		20		Cambra de castell
Un lit ab tres posts e dos banchs	1387		22		Cambra de la serventa
I ^a colgua ab ses posts, plena de paylla, e ab I banch encaxat.	1387		24		Cambra
I lit de po<s>ts, ab sos banchs	1387		24		“casa” jussana
Una colga de fust de pi, ab I banch encaxat	1388		25	48 s.	
I ^a banch de colga, que estava damunt de dita colga	1392		29		Cambra
I banch que està davant lo lit, de pocha valor	1392		29		Cambreta
Una colga gran, ab I banch enquaxat davant	1392		30		
Una colga baldada, ab son banch enquexat	1392		30		
I banch que està davant lo lit	1393		33		Cambra
Un lit \de posts/, ab dos banchs	1393		34	3 s.	

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

I lit de posts \ab sos peges/, ab son banch encaxat	1393		35		Cambra del difunt
I banch enquaixat, vell, davant lo lit	1394		37		Cambra del difunt
Un banch davant la colga, gros, de pocha valor	1396		40		Cambra del difunt
I banch de colga	1396		40		Cambra
I banch que està davant la colga	1396		42		Cambra del difunt
Un banch e I cap de colga, poch	1396		44	18 d.	
I lit de posts, ço és II banchs e V posts	1399		53	7 s., 4 d.	
I altre banch davant lo lit.	1402		57		Cambra
I banch encaxat davant la colga	1403		58		Cambra del difunt
I lit ab ses posts, ab sos peus e ab una màrfega e ab I banch	1403		58		Cambra
Un lit de posts, en què a VI posts, ab sa màrfega, ab dos banchs.	1403		59		Recambra
Iª colga major de totes, ab \I sobrelit esquincat/, ab sa màrfega e ab I banch	1403		60		
Un lit de posts, ab sa margafa, ab sis posts e dos banchs del lit matex	1408		62		Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab sos peges, e hun banch	1463		79		Cambra de la dona
Un llit de posts ab dos banchs; són cinch posts	1463		82		Cambra
Un banch davantlit, de pi	1472	Pi	96		Sala
Hun banch de lit.	1472		96		Cambreta
Un banch o strado davant lo lit, de pi, envasat	1472		96		Cambra del difunt
Hun banch detràs lo lit	1474		97		Cambra del difunt
Dos banchs enquaxats, lo hu davant lo lit, l'altre als peus	1474		97		Cambra del difunt
Hun banch detràs (del llit)	1474		98		
Hun banch, davant lo lit	1481		101		Cambra del difunt
Dos banchs de lit	1481		102		Sala
Un banch, enquaxat davant lo lit, vell	1481		102		Cambra
Un davantlit ab son banquet	1481		102		Cambra
Hun lit de posts, ab sos banch, en lo qual ha ses posts d'àlber	1482	Àlber	103		Cambra
Hun banch, enquaxat davant lo lit	1482		103		Cambra
Dos banchs, per a seure entorn lo lit	1482		103		Cambra
Hun lit de repòs, ab sos banchs, e son tres posts	1482		103		Cambra del difunt
Hun lit de posts, ab sos banchs; són cinch posts d'àlber	1482	Àlber	103		Cambra del difunt
Hun banch davant lo lit	1482		105		Cambra
Hun banch davant lo lit	1482		105		Cambra
Un lit de posts, ab sa màrfega e hun banch davant lo lit	1482		106	20 s.	
Hun banquet davant lo lit	1482		106		
Cinc posts de lits, sobre dos banchs	1483		110		Recambra
Hun lit de posts, ab dos banchs e cinch posts d'àlber	1488	Àlber	117		Cambra
Hun lit de posts, ab dos banchs e cinch posts, ab sa màrfega francesa	1488		117		Cambra
Dos banchs dolents, entorn del lit	1488		117		Cambra
Hun lit de posts, ço és, cinch posts e dos banchs, ab sa màrfega francesa	1488		118	26 s., 6 d.	
Hun lit de posts, ab sos banchs	1488		118	11 s.	
Una màrfega, posts e banchs, del lit de la cambra	1492		121	20 s.	
Una post larga, estreta, dos troços de fusts, dos banchs de lit, sense petges	1492		121	3 s.	
Hun lit ab ses posts e dos banchs	1500		123		Cambra
Hun lit de posts, ab sa màrfega plena de pala, ab cinch po<s>ts y dos banchs	1504		125		Cambra
Hun lit de posts, ab sa màrfega plena de pala, ab cinch po<s>ts y dos banchs	1504		125		Cambra
Hun lit de posts dolent, ab dos banchs y quatre taules	1504		125		Cambra
Hun banch davantlit	1504		125		Golfes
Dos banchs de lit e hun altre banch	1504		126	1 s., 8 d.	
Hun lit de posts, ab los banchs	1504		126	10 s.	
Banchs e post de hun lit	1504		126		
Hun lit de po<s>ts, ab sos banchs	1507		128		Cambra de la tia

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Hun lit ab ses po<s>ts e bancs	1507		128		Cambra
Hun lit de posts, ab sis po<s>ts, ab dos banchs	1507		128		Cambra
Dos banchs nous, petits, de lit.	1507		128		Cambra
Hun banc de lit bo, de pi	1518	Pi	133		Entrada
Dos banchs del lit, de pi	1518	Pi	133		Cambra
Dos banchs del lit, de pi.	1518	Pi	133		Recambra
Dos banchs del lit, de pi	1518	Pi	133		Cambra
En la hun <lit>, quatre matalaços y huna màrfega y dos banchs, cinc posts y huna flassada [...]	1518		134		Cambra
En l'altre lit, un cortinatge rextat, ja dolent, y una màrfega y dos banchs y cinc posts	1518		134		Cambra
Un lit, ab sa màrfega y dos banchs y cinc posts y hun matalaf y un travesser	1518		134		Cambra
Hun altre lit, ab dos banchs y cinc posts y una màrfega y huna alcóssera	1518		134		Cambra
Huna màrfega ab banchs y posts y ab huna flassada oldana y dos lansols, per a dos mosos	1518		135		Cambra
Un lit ab posts y banchs y màrfega, un matalaç y un coxí	1521		137		Cambra de la tia
Un lit de posts y banchs	1521		137		Cambra de les golfes
Lit de posts y banchs vermell	1522		138	10 s.	
Un lit de posts y banchs, una màrfega, dos mathalaços	1522		140		Cambra del difunt
Un lit de posts y banchs, una màrfega, un matalaff e una flaçada	1522		140		Recambra
Un lit, ab banchs y posts, tres matalaços y una fillola	1523		141		Cambra del difunt
Un lit de po<s>ts y banchs	1527		143		Cambra del difunt
Un banch de fust de tres peus y tres posts de lit	1529		144		Sala
Un lit de posts, ab sa màrfega, y dos banchs	1529		144		Cambra
Un lit de posts, a<b> sa màrfega y banchs	1529		145		Cambra
Un lit de posts ab sos banchs	1529		145		Cambra
Dosbanchs de lit y una post	1536		148		Recambra
Hun llit de posts y banchs	1539		149		Botiga
Un llit de posts y banchs, ja servit	1539		149		Cambra
Hun llit ab dos banchs y V posts	1539		149		Recambra
Hun llit de posts y banchs	1539		149		Recambra
Un llit de posts y banchs	1539		149		Cambra de la tia
I llit de posts y banchs, de àlber, desfet	1539	Àlber	149		Golfes
I altre llit de posts y banchs, de pi	1539	Pi	149		Golfes
Un lit ab sos banchs y posts de àlbe<r>	1545	Àlber	150		Cambra
Un lit de posts de àlbe<r>, ab sos banchs	1545		150		Recambra
Un lit ab ses posts y banchs	1545		150		Cambra
Dos matalafs ab hun lit de po<s>ts hi banc	A1550		151		Rebost
Un lit de posts, ço és, dos banchs y quatre posts	1550		152		Cambra
Un lit de posts, ço és, dos banchs y cinch posts	1550		152		Pastador o rebost
Un lit de posts, ço és, dos banchs y cinch posts	1550		152		Cambra del difunt
Un llit de posts, \ab/ dos banchs y set posts	1550		152		Cambra
Uns banchs de llit	1550		153		
Un llit ab posts y banchs	1552		154		Cambra del difunt
Un llit de bancs y posts, ab una màrfega, un matalaff [...]	1552		154		Cambra
Dos bancs, tres o quatre posts de llit	1552		154		Cambra
Un llit de banchs y posts velles, ab una màrfega, una borrassa [...]	1552		156		Cambra de la tia
Un llit de banchs y posts, ab una màrfega, un devantllit [...]	1552		156		Cambra del difunt
Un llit de banchs y posts, ab una màrfega [...]	1552		156		Cambra
Un lit de banchs y posts	1552		157	6 s.	
Un lit de posts y banchs	1552		157	2 s., 6 d.	
Un lit de banchs y posts, ab màrfega, un matalaff [...]	1556		158		Cambra
Un llit de posts y banchs, ab tres matalaffs [...]	1556		158		Cambra
Un llit de banchs y posts, ab una màrfega, tres matalasscs de llana bona [...]	1559		160		Cambra del difunt
Un llit, ço és, dos banchs y tres posts dolentes y un coxinet	1559		160		Pastador

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Un llit de posts y banchs ab una màrfega, dos matalassos de llana [...]	1559		160		Cambra
Un llit de posts, ço és, dos banchs y sinch posts de pi, bo	1559		160		Cambra
Un llit de banchs y posts, ab tres matalafs de llana bona y una alcóssera	1559		161		Cambra del difunt
Un llit de banchs y posts, ab dos matalafs de llana [...]	1559		161		Cambra
Un llit, ço és, banchs y posts, un matalaff, una màrfega, quatre llançols, un coxí y un travesser y una flassada	1559		161		
Un llit de posts y banchs, ab tres matalaffs de llana [...]	1559		161		Cambra
Un llit de banchs y posts, ab tres matalaffs de llana [...]	1559		161		Recambra
Un llit de posts y banchs, ab una màrfega y un matalaff [...]	1559		161		Golfes
Un llit de post y banchs	1559		161		Cambra del carbó
Dos banchs de llit, ab sos petges	1562		162		Cambra
Un llit de posts y banchs, ab sa màrfega, un matalaf [...]	1559		162		Cambra
Un llit de posts y banchs, ab sa màrfega y dos matalaffs de llana bona	1559		162		Recambra
Un llit de posts y banchs de pi, ab tres matalafs de llana [...]	1559	Pi	162		Cambra del difunt
Un llit de posts y banchs, ab tres matalaffs de bona llana [...]	1562		164		Recambra
Un llit de roba, ço és, posts y banchs, dos matalaffs [...]	1562		165		
Un llit de posts y banchs, ab un<s> pilaret<s> ficats en los banchs, sens guarnició [...]	1563		168		Cambra del difunt
Dos banchs y quatre posts de llit	1563		168		Cambra
Un llit de po<s>ts y banchs	1563		169	6 s.	
Un llit de post<s> y banchs	1563		169	5 s.	
Un llit de posts, ço és dos banchs y quatre taules	1563		170		Cambra
Un llit de banchs y posts, ab sa màrfega y dos matalaffs [...]	1563		170		Cambra
Un llit de banchs y posts, ab tres matalaffs, dues flassades [...]	1563		171		Recambra
Un llit de posts y banchs y un matalaff, ab dos sobrellits y un coxí molt dolent	1563		171		Cambra
Un llit de banchs y posts	1563		172	13 s., 2 d.	
Dos banchs y sinch posts de llit, dolents	1563		172	6 s.	
Un llit de banchs y posts molt dolent	1563		172	5 s.	
Un llit de banchs y posts, ab una màrfega	1563		173	1 ll., 11 s.	
Un llit de banchs y posts				17 s.	
Dos banchs y quatre posts de llit	1564		176		Corral
Un llit de posts y banchs, ab sa màrfega, un matalaff dolent [...]	1568		177		Cambra

7.3 Escambells

En un capítol precedent hem vist les cadires. Hem vist també que algunes cadires gairebé semblava que eren tamborets. Ara centrarem l'atenció d'una manera especial en aquests mobles petits, els escambells, que també podien servir per a seure. Intentarem relacionar, com fem sempre, allò que diuen els documents (els inventaris i encants de Lleida, dels segles XIV - XVI) i allò que hom pot veure a les imatges. No sempre és fàcil, atès que molts cops és ple de dificultats –per no dir impossible– poder saber amb certesa el nom d'allò que estem veient representat.

Començarem pels escambells, que sembla que eren més grans, i després, en un nou apartat, centrarem l'atenció en els alcorsins. En aquest cas, com que és una llista no gaire llarga, la incloem a continuació sencera.

Objecte: Escambell	Data	Material	Decoració	Núm.	Preu	Situació
III sca<m>bells, pintats ab senyal de vilanova	1460		Amb escuts	71	9 s.	
Sis squanbechs ⁴⁹ , pintats de pi e groch, tots de un obratge	1461	Pi	Pintats de color groc	73		Cambra
Sis scambells gentils e ben obrats	1461			74	1 ll., 9 s., 6 d.	
Dos sca<m>bels envernçats, nous	1463		Envernissats	81		Estudi
Septem sca<m>bella de fust; los sis pintats de vermell e de groch	1464		Pintats de color vermell i de color groc	92		(amb les caixes i cofres)
Dos scambells sotils, de pi	1472	pi		96		Cuina
Un scambell de seure	1472			96		Cambra del difunt
Hun esca<m>bell	1482			104	1 s., 2 d.	
Dos esca<m>bells de fust	1500	Fusta		123		Sala
Hun escambell	1504			126	1 s.	
Hun escambell	1507			128		Cuina
Hun escambel	1518			133		Cambra?
Hun scambell	1518			135		Cambra
Hun scambell	1518			135		Cuina
Un scambell	1521			137		Cuina
Un scambell	1522			140		Cuina
Dos scambells	1527			143		Estable
Una caxeta, com un scambel	1529			144		Sala
Quatre scambells	1529			145		Cambra
II scambells nous, blancs	1539		Blancs	149		Saleta de la xemeneia
Dos scambells y un banc dolent	1545			150		Cuina
Dos scambells	1550			152		Cuina
Dos scambells	1550			153	2 s., 3 d.	
Un scambell de fust	1552	Fusta		154		Sala
Un escambel	1552			155	2 s., 3 d.	
Un scambell	1556			158		Entrada o sala

⁴⁹ Eren uns escambells (seients petits sense braços ni respallier, i de vegades sense petges. DCVB). Existí una variant antiga amb –č (en alguns documents trobem escabeig o escambeixs) potser per influència gascona. DECLC III, 463. Després de la conquesta comtal, l'any 1149, un percentatge important la població de Lleida provenia del nord dels Pirineus.

Un scambell	1556		159	2 s.
Un escambell y dos banquetes dolents	1559		160	Cuina de dalt
Un escambell	1562		165	
Dos scambells y un banquet de fust	1563	Fusta	168	Saleta
Un scambell	1563		169	2 s.
Un scambell	1563		169	1 s.

Els elements més importants que podem treure d'aquest conjunt de dades que ens aporten els inventaris i els encants, són els següents:

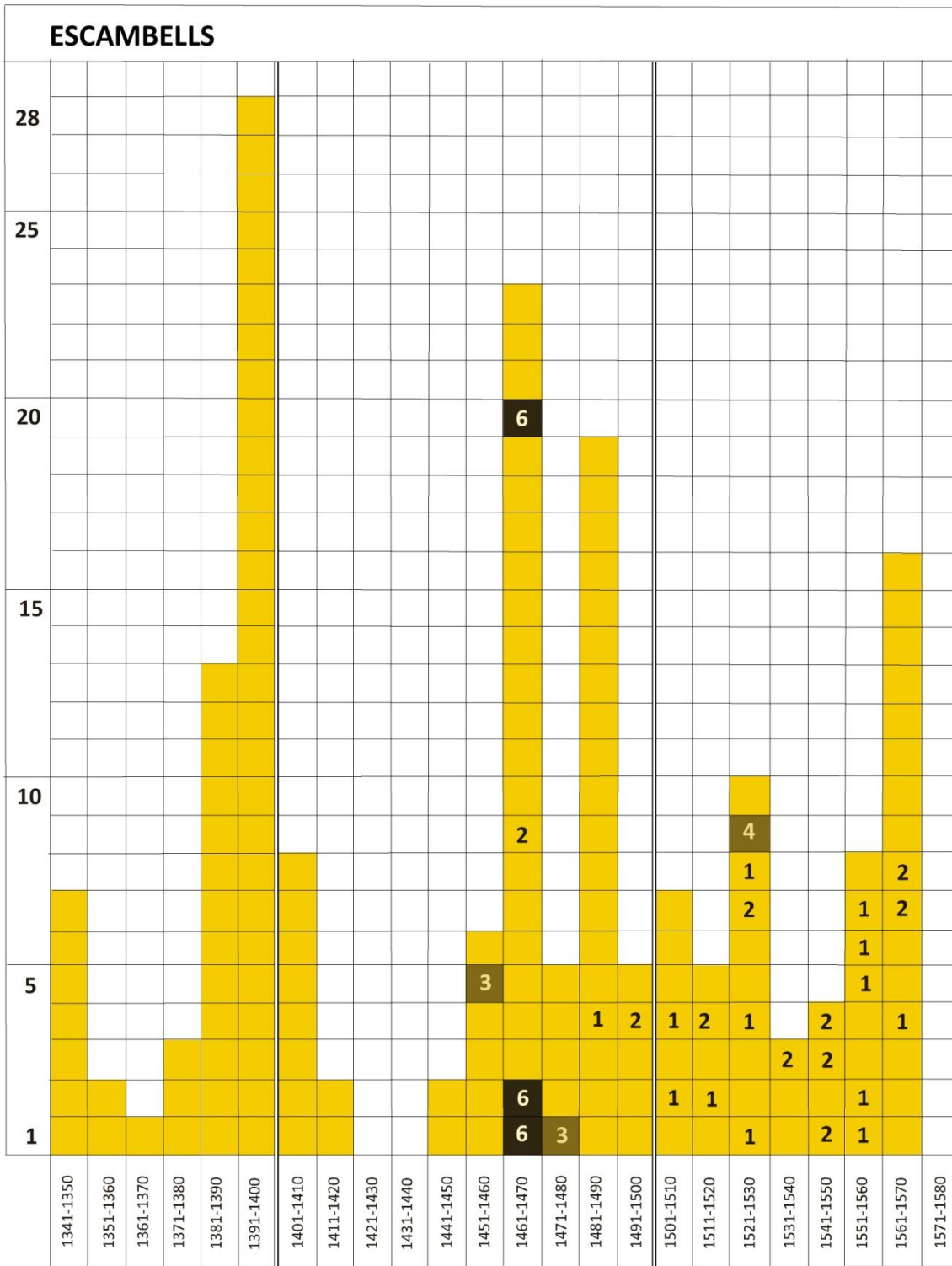
- En alguns casos (no podem pas assegurar que sempre) servien per a seure.
- Podien ésser pintats i decorats.
- Un cop es diu que una caixeta (que per tant es podia obrir i que podia contenir objectes) era molt semblant a un escambell.
- De vegades n'hi havia bastants (dos, tres, sis, set) en una casa.
- En trobem sobretot a partir de mitjan segle XV.
- Sabem que als encants foren venuts per un preu que oscil·lava entre 1 sou i gairebé 5 sous.
- Trobem que eren situats als llocs següents de la casa:

Estança	Nombre
Cambra	5
Cuina	8
Estable	1
Estudi	1
Sala	6

A continuació farem un quadre de barres on indicarem quants escambells hi havia a les cases que foren inventariades als segles XIV - XVI, a Lleida, tal com hem fet amb relació a altres objectes.

Un dels primers aspectes que veiem en fer un cop d'ull a aquest quadre és que són esmentats als documents a partir de la segona meitat del segle XV. Al segle XVI, esdevenen molt usuals a les cases de Lleida (i segurament en les cases de la majoria de les ciutats catalanes). En gairebé totes n'hi havia un o dos.

A partir d'ara, farem un cop d'ull a les representacions que trobem als retaules o a les miniatures medievals on hi hagi mobles que puguin tenir unes característiques semblants a les que creiem que tenien els escambells.

Més endavant veurem alguns altres seients petits, que pot ser que fossin escambells, però que no n'estem pas segurs que hom pugui assegurar que ho eren. Així doncs, ara ens estimem més

començar amb alguns exemples de representacions iconogràfiques que creiem que es pot dir del cert que devien ser un escambell.

Fig. 7.33. Jan de Beer, l'Anunciació, c. 1520. Madrid, Museu Thyssen-Bornemisza (detall)⁵⁰

Fig. 7.34. Bernard van Orley, Naixement de sant Joan Baptista, c. 1514-1515. Metropolitan Museum of Art (detall)⁵¹

⁵⁰ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/b/beer/>

⁵¹ Font: <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/438467>

Aquí tenim una magnífica representació molt realista de com era un d'aquests escambells. És una pintura una mica tardana, de cap a l'any 1520, feta per Jan de Beer i que representa l'escena de l'Anunciació (fig. 7.33). Es conserva al museu Thyssen-Bornemisza de Madrid. Hem ampliat només el detall de l'escambell; a sobre o al costat hi ha unes menudes tisorettes, una bosseta (amb la paraula *Ihesus* abreuçada en "ihs"), una troca de fil, un drapet, etc. En aquest cas, veiem aquest escambell de fa uns cinc-cents anys gairebé com si fos una fotografia i hi podem distingir els colors i les formes de les fustes que el formen.

En l'escena del Naixement de sant Joan Baptista, atribuït a Bernard van Orley, datat entre els anys 1514 i 1515 i conservat al Metropolitan Museum of Art (fig. 7.34), veiem en un dels angles de l'imatge el bany del Nen en una gresala. Aquesta gresala mig plena d'aigua és situada damunt d'un moblet que ha de ser un escambell.

Aquest escambell no és pas gaire diferent del que trobem representat en una miniatura del *Tacuinum Sanitatis*. A l'interior d'una cuina hi veiem representat un banc amb un animal al damunt, possiblement un gat, una llar de foc amb uns clemàstecs i una gran caldera (fig. 7.35). Per sobre s'ha representat una barra d'on penja una tovallola decorada amb llistes, escacat i amb flocadura. Davant del foc podem identificar aquest petit seient, de característiques molt semblants als que hem comentat fins ara.

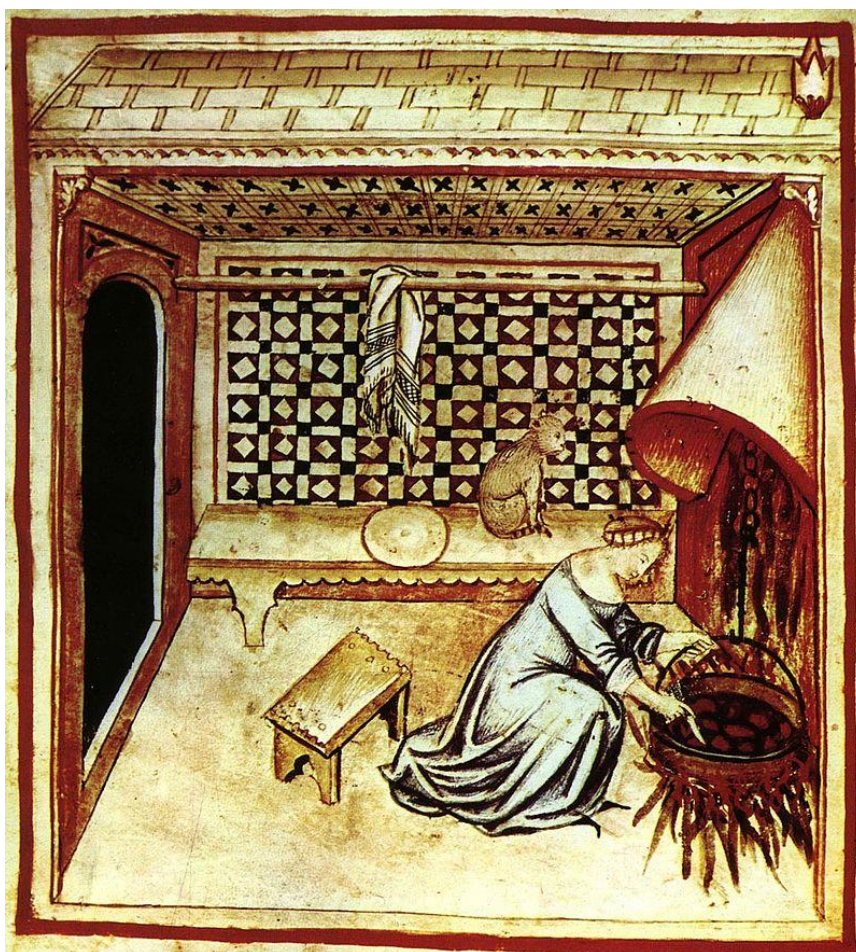

Fig. 7.35. *Tacuinum Sanitatis Casanatense*, c. 1390, ms. 4182, Roma, Biblioteca Casanatense

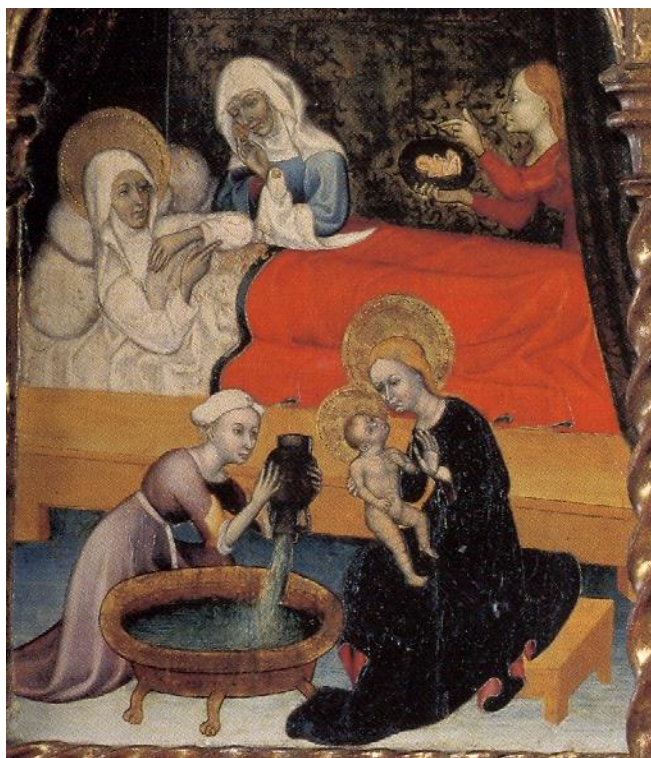

Fig. 7.36. Gentile di Niccolo, Escenes de la llegenda de Sant Nicolau de Bari, naixement de sant Nicolau, Escena de la predel·la del políptic Quaratesi, c. 1425, núm. inv. 40247, Roma, Museu del Vaticà⁵²

En aquest recorregut per la pintura europea del segle XV, podem arribar al món italià i trobem un tipus d'escambell molt semblant als que acabem de veure suara. Gentile di Niccolo, en les *Escenes de la llegenda de Sant Nicolau de Bari* (conservades al Vaticà), aquella que representa el naixement del sant, de cap a l'any 1425, ha pintat també un petit escambell

(amb un drap blanc al damunt, segurament una tovallola), situat al costat de la gresala on dues dones banyen el sant nimbat (fig. 7.36). Més enllà d'una porta, hi ha el llit on jeu la seva mare. Si ens hi fixem, veurem que la llar de foc que hi ha a la dreta de l'escena, és molt semblant a la que acabem de veure en el *Tacuinum Sanitatis*. Totes dues escenes ens apropen a uns espais domèstics on es desenvolupen les activitats i necessitats de la vida diària.

En la pintura catalana també trobem representacions d'escambells que tenen una certa semblança amb els precedents.

Fig. 7.37. Bernat Martorell. Retaule de sant Joan Baptista. Naixement de sant Joan Baptista. c. 1425-1430. Museu Diocesà de Barcelona

⁵² Font: http://mv.vatican.va/4_ES/pages/x-Schede/PINs/PINs_Sala02_02_01_012.html

Fig. 7.38. Bernat Martorell, Retable dels sants Joans de Vinaixa. Naixement de sant Joan Baptista. c. 1434-1435, núm. inv. 064045-CJT MNAC⁵³

Fig. 7.39. Adoració dels Reis, any 1424. Kunsthalle d'Hamburg

Si ens fixem amb el retaule de Bernat Martorell conservat al MNAC, en l'escena del Naixement de sant Joan Baptista, en què sant Joaquim escriu en nom del seu fill, veiem que hi ha

---

⁵³ Font: <http://www.museunacional.cat/ca/colleccio/retaula-dels-sants-joans/bernat-martorell/064045-cjt>
El conjunt de les taules que formen el Retable dels sants Joans de Vinaixa, juntament amb el compartiment central, provenen probablement de l'església parroquial de Vinaixa. En relació a l'autoria del retaule i la participació de Bernat Martorell, vegeu: Francesc RUIZ I QUESADA, *Bernat Martorell, el Mestre de sant Jordi*, Generalitat de Catalunya - Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 2002, p. 13-14.

representat un petit escambell (fig. 7.38). Certament, ara, per a nosaltres, el més interessant d'aquesta escena és que sant Joaquim s'està assegut damunt d'un petit tamboret, del qual es veuen tres peus. Devia ser de fusta, potser de pi. És molt probable que aquest moble, a la Catalunya del segle XV, rebés el nom d'escambell i que fos un moble d'un ús molt normalitzat també entre les classes més acomodades de l'època, com vol reflectir el pintor en aquesta escena.⁵⁴ Hem de dir, però, que aquest escambell és molt baix, té les potes molt curtes i que, per tant, en certs aspectes recorda més aviar un reposapeus o alcorsí (que veurem més endavant).

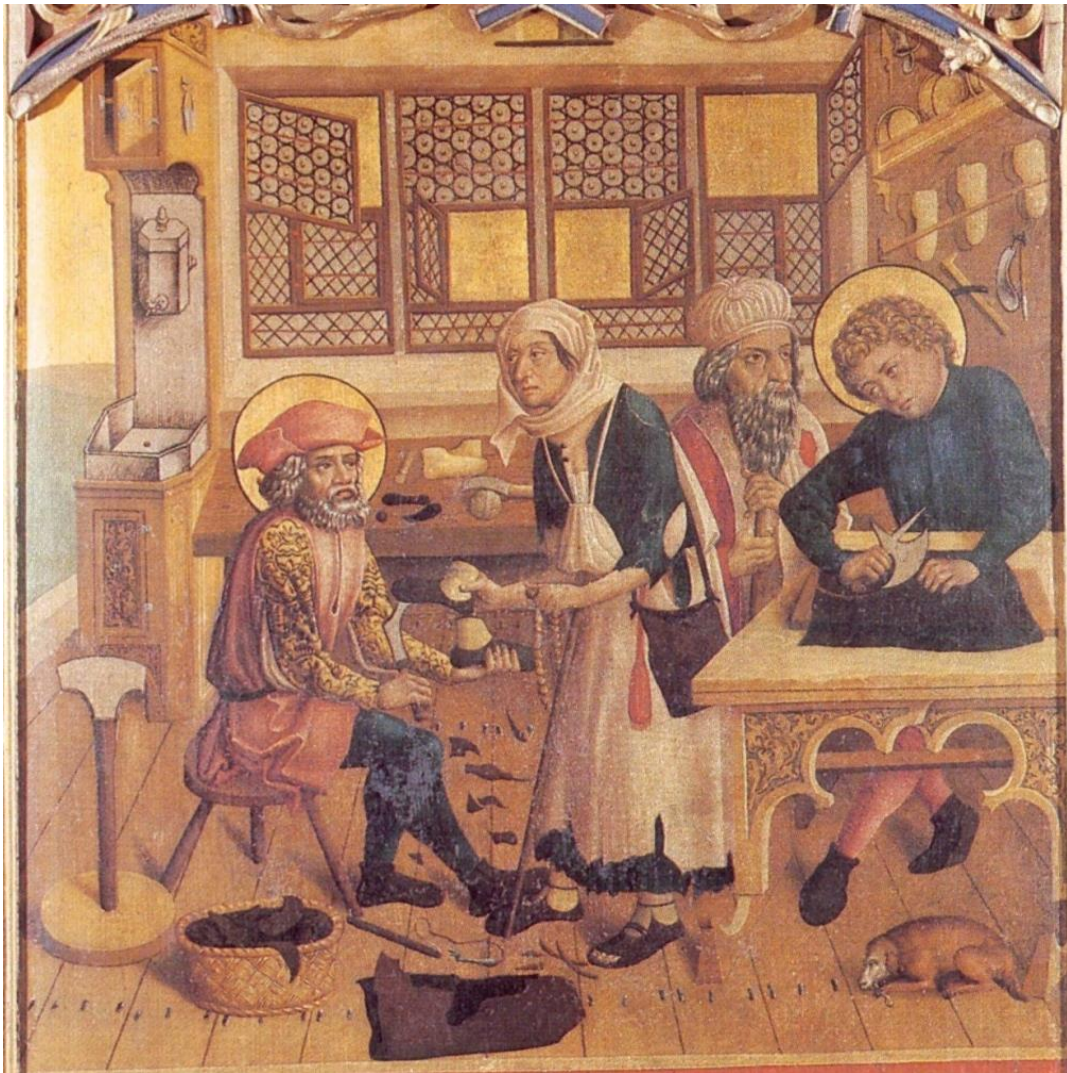
De fet, en una escena de la pintura alemanya (conservada a la Kunsthalle d'Hamburg) trobem una representació d'un moble que té una certa semblança (fig. 7.39). En aquest cas és una Adoració dels Reis, de cap a l'any 1424. En lloc de trobar sant Joaquim assegut damunt d'un escambell, en aquest cas és sant Josep, que para la mà per rebre els regals dels Reis d'Orient, que són tocats amb tafaneria pel nen Jesús. És una escena molt humana, com trobem en altres representacions de la pintura germànica d'aquesta època gòtica. Tanmateix, ara, allò que ens interessa és el petit tamboret de tres peus que fa de seient de sant Josep.

Fig. 7.40. Meister des Lösel-Altars, Naixement de Sant Joan Baptista, anys 1450-1460. Kunstmuseum de Basilea

⁵⁴ Joan MOLINA FIGUERAS (dir.), *Bernat Martorell i la tardor del gòtic català. El context artístic del retaule de Púbol*, Museu d'Art de Girona, Girona, 2003, p. 37-41.

Podríem trobar molts altres exemples de tamborets o escambells rodons semblants al precedent. En aquesta escena que veiem al damunt (fig. 7.40), tornem a trobar un naixement de sant Joan Baptista. En aquest cas d'una forma molt semblant a allò que trobem en la pintura catalana, veiem a sant Joaquim que, tot agafant amb la mà un filacteri, seu en un escambell plausiblement amb tres peus (encara que només en podem veure, amb dificultat, un d'aquests tres peus). Aquesta pintura, feta entre els anys 1450 i 1460, és obra de l'anomenat Meister des Lösel-Altars, i es conserva al Kunstmuseum de Basilea.

Fig. 7.41. Sants Crispí i Crispinià, Retaule de Dinkelsbühl, sants Crispí i Crispinià, c. 1500, Dinkelsbühl

Certament, no només trobem representat sant Joaquim assegut damunt d'un escambell rodó de tres peus. Hi ha altres representacions que ens mostren un moble semblant, destinat en primer lloc a fer de seient. En un retaule de Baviera, del poble de Dinkelsbühl, fet cap a l'any 1500, veiem una representació dels sants Crispí i Crispinià (fig. 7.41). Un d'ells seu damunt d'un tamboret

de tres peus. De fet, aquests dos sants són els patrons a tot Europa dels sabaters, atès que segons la llegenda de nit treballaven com a sabaters, per a fer calçat per als pobres.

En altres pintures d'aquesta època trobem més exemples d'aquest moble per a seure. Val la pena de veure'n alguns altres. En la predel·la d'un retaule dedicat a la Mare de Déu, fra Angelico va representar una escena del naixement de la Verge, feta cap als anys 1433-1434, conservada al Museu Diocesà de Cortona (fig. 7.42). En el primer pla de la composició veiem un escambell amb el seient rodó i amb tres peus, força inclinats, que recorda molt els que hem vist en els exemples precedents. En aquest cas, el fet que no s'hi assegui ningú al damunt permet de veure'n molt més bé les característiques. Darrere seu, hi ha una mena de colga on jeu santa Anna. Aquesta colga és coberta per un cobrellit amb un bonic serrell o flocadura. Ja en parlarem més endavant dels motius decoratius dels cobrellits i de les vànoves.

Fig. 7.42. Fra Angelico, Naixement de la Verge, anys 1433-1434. Cortona, Museu Diocesà⁵⁵

⁵⁵ Font: http://www.wga.hu/html_m/a/angelico/04/2edge1.html

Fig. 7.43. Fra Angelico, Institució de l'Eucaristia, anys 1441-1442. Convento di San Marco de Florència (detall)⁵⁶

Tal com trobem en les nostres cases de Lleida dels segles XV i XVI, d'acord amb allò que diuen els inventaris, de vegades hi havia en una sala diversos escambells. Si ens fixem en un fresc conservat al Convento di San Marco de Florència, fet per Fra Angelico, vers l'any 1441-1442, dedicat a la Institució de l'Eucaristia, hi veiem en una sala quatre escambells de tres peus (fig. 7.43). Són exactament iguals a molts dels altres que hem vist fins ara. És interessant que el pintor, en aquest cas, a l'hora de

⁵⁶ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/bio/a/angelico/biograph.html>

representar un seient on puguin seure tots els apòstols es decanta per aquesta mena de tamborets baixos, en lloc de dibuixar un banc, també molt usual i adequat per a una taula llarga com aquesta.

Fig. 7.44. Sano di Pietro, el Naixement de la Verge, c. 1428-1439. Museo d'Arte Sacra d'Asciano

Podem trobar molts exemples de tamborets o escambells amb unes característiques molt semblants a les que hem vist al llarg de les darreres pàgines. És interessant fixar-nos en aquesta nova representació del Naixement de la Verge (juntament amb altres escenes de la seva vida), feta vers els anys 1428-1439 i conservada al Museo d'Arte Sacra d'Asciano, actualment atribuït a Sano di Pietro (fig. 7.44). Veiem que no sempre aquests escambells servien per a seure. En aquest cas, veiem santa Anna que es renta les mans damunt d'una mena de gresala (potser un *llavamans*) que s'aguanta sobre un escambell de tres peus, el qual, al seu torn, s'alça a sobre d'una caixa de fusta molt ben decorada. Fixem-nos que sembla que el seient d'aquest escambell no és pas ben rodó, ans té potser vuit costats.

Al costat de l'escambell rodó i de tres peus, sembla que hi havia un escambell rectangular i amb quatre potes, que de fet ja hem vist en comentar més amunt alguns retaules de Bernat Martorell. És molt interessant el Tríptic de Niederwildungen, de l'església de Sant Nicolau, fet per Konrad Witz, cap a l'any 1403 (fig. 7.45). En una escena del Naixement, situada a l'ala esquerra del retaule, veiem la Verge asseguda al llit amb el seu Fill, d'acord amb la tradició iconogràfica oriental, mentre que sant Josep, ajupit, atia el foc on hi ha una paella en la que s'escalfa el menjar per a l'infant Jesús. El més interessant per a aquest apartat és el possible escambell que hi ha darrere sant Josep. Com hem dit, és rectangular i amb quatre potes. Segurament era fet amb fusta de pi. El dibuix és tan realista que fins i tot hi podem veure les aigües de la fusta i els seus nusos.

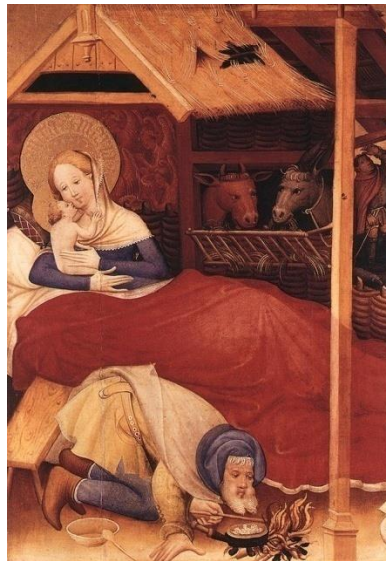

Fig. 7.45. Konrad von Soest (Konrad, Tríptic de Niederwildungen, Nativitat, c. 1403. Eglésia de Sant Nicolau (detall)⁵⁷

⁵⁷ Font: <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/k/konrad/index.html>

Fig. 7.46. Mestre de les figures anèmiques, Retaule de sant Martí de Tours, *El banquet*, església Sant Martí Sescorts. MEV inv. 1009-1013

Encara que no es vegi gaire bé, és interessant fer un cop d'ull al Retaule de sant Martí de Tours, fet per a l'església Sant Martí Sescorts per part de l'anomenat Mestre de les Figures anèmiques (fig. 7.46). En aquest cas, davant d'aquesta taula, hi veiem uns possibles escambells rectangulars, probablement amb tres peus, i uns altres probables escambells que recorden més una caixeta, amb uns petges més massissos, acabats als quatre costats amb un petit arc.

A part d'aquests dos tipus (rodó i rectangular) encara hi ha un tercer tipus de seient menut o escambell. Certament, només el podem conèixer a través de la pintura i de les fonts iconogràfiques; els documents escrits no diuen res que permeti d'identificar-lo.

Fig. 7.47. Mestre de Flavius Josèphe del museu Soane i Mestre du Froissart de Philippe de Comynes, L'Anunciació a Joaquim i naixement de la Verge, Français 297, c. 1475-1482. Paris, BnF

Fixem-nos en la miniatura d'un manuscrit fet entre l'any 1475 i l'any 1482 (fig. 7.47). Hi veiem un espai re-creat. L'escena es desenvolupa en un interior que vol representar una cambra de dormir després d'un naixement. La presència d'objectes d'ús quotidià i la representació de les figures en un ambient que s'acosta a la realitat permet de reconstruir l'escena en la naturalitat de la vida de cada dia, malgrat l'ambient fictici de les arquitectures que representen un sostre més proper al d'una església que no pas al d'una casa de l'època. En aquest espai hi ha diversos mobles que ara ens interessin especialment. Hi veiem una llar de foc (amb uns bonics clemàstecs), una possible colga amb un bon capçal de fusta, una caixa amb un gran coixí al damunt, una mena de tinell o parador, una estora, una paella i, finalment, un tamboret o escambell triangular. No podem assegurar amb total certesa com era fet el seient o seti; és molt probable que fos de vímet o balca. Té tres barrons (o barrots) horitzontals (un per a cada cara) i també, en cada un dels tres costats, potser tres barrons o barrots més fins, verticals.

Fig. 7.48. Mestre de Soane Josephus i mestre d'Eduard IV, Ceguesa de Tobies, Royal 15 D I, f. 18, c. 1470-1479. Londres, British Library

Podem veure altres exemples de tamborets de tres peus amb un seient de balca en miniatures fetes a Europa en aquest darrer segle de l'edat mitjana. En una Bíblia historiada feta a Holanda entre els anys 1470 i 1479 pel mestre de Soane Josephus i pel mestre d'Eduard IV es representa la ceguesa de Tobit o Tobies, ajagut al llit a casa seva, atès per dues dones (fig. 7.48). Una d'aquestes dones seu damunt un escambell triangular, mentre fica la cullera dins d'una olla de terrissa. Davant seu hi ha una llar de foc amb uns clemàstecs. Aquest escambell es veu amb molt de detall.

Fig. 7.49. Mestre de Guillebert de Mets, el naixement de Jesús, c. 1410-1419, Llibre d'hores de Jean sans Peur (Gand ?), NAL 3055, Folio 89v⁵⁸

Com hem vist més amunt amb relació a l'escambell rodó amb tres peus, en aquest cas, aquests seients menuts amb tres peus també podien tenir altres funcions, com podem veure en algunes miniatures coetànies. En una miniatura es representa el bany del Nen Jesús per part de dues dones (fig. 7.49). La partera se serveix d'aquest moble com si fos una petita tauleta per banyar el Nen. L'escambell aguanta una mena de gibrella plena d'aigua. Una mica més enllà, hi ha un foc (en una espècie de llar de foc mòbil?) per escalfar l'aigua.⁵⁹ Aquesta miniatura fou feta pels mestres de Guillebert de Mets, potser prop de Gand, entre els anys 1409 i 1419; pertany a una escena del naixement de Jesús, inclosa en un *Llibre d'hores fet a l'ús de Roma*.

⁵⁸ Font: BnF, Banc d'imatges. (També: Exposició Miniatures flamandes, BbF, 2012).

⁵⁹ Tot i que sigui molt diferent, podem veure també una llar de foc que es podia transportar o muntar de pressa en la figura 16.17 (en l'apartat dedicat als foguers i els fogons).

Fig. 7.51. Deixeble de Robert Campin, La Verge i el Nen davant del foc, c. 1440

Encara podem esmentar tres exemples més. En una obra també de Robert Campin, feta entre els anys 1433-1435, conservada al Museu de l'Hermitage de Sant Petersburg i que s'anomena la *Verge i el Nen davant d'una xemeneia*, veiem que damunt de l'escambell hi ha una plata metàl·lica (un *llavamans* o rentamans) i un gerret també de metall (fig. 7.50). Sempre és exactament el mateix moble, amb les mateixes característiques.

Fig. 7.50. Robert Campin, La Verge i el Nen davant d'una xemeneia, c. 1433-1435. Sant Petersburg, Museu de l'Hermitage

Trobem aquesta mena d'escambells triangulars en moltes altres representacions d'aquesta època en les que hi van treballar deixebles de Robert Campin. En aquesta escena de la Verge i el Nen davant d'una llar de foc (*The Madonna and Child Before a Fire Screen*), veiem una Mare de Déu asseguda en una habitació envoltada d'objectes domèstics (fig. 7.51). Darrere seu hi ha un banc llarg davant el foc roent de la xemeneia. També hi veiem un llibre obert damunt del banc i un seient més petit a l'esquerra, un escambell triangular, situat davant d'una finestra (la qual ens permet de veure un paisatge urbà). En aquest cas, no sabem si el seient de l'escambell era fet amb balca o bé amb uns llistons de fusta.

Fig. 7.52. Joachim Beuckelaer, Cuina d'una casa. Anvers, Koninklijk Museum voor Schone Hunsten

En el Koninklijk Museum voor Schone Hunsten d'Anvers veiem una cuina d'una casa. És una obra de Joachim Beuckelaer. Hi veiem dotzenes i dotzenes d'objectes, pintats amb un gran detallisme i realisme, si més no cadascun d'ells, per separat (fig. 7.52). Un d'aquests objectes és un escambell triangular, damunt del qual sembla com si hi hagués una safata que conté tot de menjars, carn i verdures. Gairebé fa la funció d'una tauleta.

Encara podem fer un salt en el temps. Trobem aquest mateix tipus de seient o escambell en la pintura holandesa del segle XVII. El pintor Adriaen Brouwer va representar aquest moble en una escena d'un interior d'un hostal, cap a l'any 1624 (fig. 7.53).

Fig. 7.53. Adriaen Brouwer, Pagessos a l'interior d'un hostel, c. 1624, Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen (detall)⁶⁰

---

⁶⁰ Font: Web Art Gallery. Vegeu: GILTAIJ, Jeroen (ed), *Senses and Sins. Dutch Painters of Daily Life in the Seventeenth Century*, Hatje Cantz Verlag, Ostfildern-Ruit, 2004, p. 98-101. Amb aquesta mateixa funció de fer de tauleta trobem altres obres del mateix artista.

Fig. 7.54. Escambells, any 1796. Provenen de la família Reimann, de St. Gallenkappel. Tenen una alçada de 83 cm⁶¹

Per cloure aquest apartat dedicat als escambells, podem incloure la fotografia d'uns escambells del segle XVIII. Foren fets a Suïssa i han arribat fins a l'actualitat amb aquest nom (fig. 7.54). El fet que aquests dos mobles es consideri que són uns escambells ens justifica l'atribució que hem fet de molts dels escambells que hem descrit al llarg de les darreres pàgines.

Per acabar, podem dir que en aquest apartat hem proposat que rebin el nom d'escambell:

- **Un petit seient amb dos petges i amb una obertura en cadascun d'aquests peus acabada amb una forma ogival, com una finestra gòtica**
- **Un petit seient amb forma rodona i amb tres peus.**
- **Un petit seient amb forma rectangular i amb quatre peus**
- **Un petit seient amb una forma triangular (i cobert de boga o balca o potser d'uns taulons)**
- **Finalment, un seient petit, rectangular, amb quatre potes i un respatller.**

Podem assenyalar que diversos d'aquests seients, actualment, en diferents països europeus, encara reben el nom d'escambell (en francès: *escabeau*).

⁶¹Font: <https://www.nationalmuseum.ch/>

7.4 Alcorsins

L'alcorsí pot ser definit com un seient baix per a posar-hi els peus. De fet, amb tot, des de la nostra perspectiva actual, de vegades ens és difícil de diferenciar els alcorsins dels escambells. Cal tenir present que el mot alcorsí és d'origen àrab i és molt més usual a les terres de la Catalunya Nova o bé del País Valencià i de les Illes Balears.⁶² És possible que en altres contrades de Catalunya fos més usual el nom **esconsa**, que per cert també trobem documentat un cop als documents de la capital del Segrià.

A continuació podem fer un quadre amb relació a les vegades que aquests mots surten esmentats en els inventaris i els encants de la ciutat de Lleida (conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida, ACL).

Objecte: Alcorsí	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I alcorcí e Iª bancha de poca valor	1393		33		Cambra
Hun alcorcinet ⁶³ , de poqua valor	1460		71		
Un banch gran, una banquetta bugadera e un alcorcinet	1461		74	1 s., 8 d.	
Tres alcorcins	1482		103		Cuina
Una esquonsa ⁶⁴ per tenir los peus en lo studii	1463		80	1 s., 6 d.	

Com podem veure en aquest quadre, trobem pocs exemples d'alcorsins. Un el trobem en una cambra i l'altre a la cuina d'una casa. El seu valor devia ésser poc important; l'any 1461, un alcorsí, juntament amb un banc gran i una banquetta bugadera, només va valdre a l'encant 1 sou i 8 diners.

Què podem saber d'aquest mobles a partir de les fonts iconogràfiques? En principi, per tal d'identificar-los, partim de la base que eren mobles que servien per a posar-hi els peus. Vegem-ne alguns exemples prou notables.

En una escena del naixement de Maria, el pintor venecià Bartolomeo Vivarini va representar el naixement de la Verge com si es tractés del naixement d'un nadó al si d'una família italiana del segle XV (fig. 7.55). El mobiliari de la cambra, els teixits i els retrats de les dues dones s'apropen a la realitat de la vida quotidiana del moment en què va viure el pintor. Aquest realisme es veu reforçat en la representació dels mobles. Els motius decoratius, el treball de la fusta i els detalls dels seus acabats ens acosten al tipus de mobiliari que ens descriuen els inventaris. En aquests

⁶² Amb tot, cal assenyalar que en un inventari fet vers els segles XIII o XIV, d'Arraona (Sabadell), es fa esment de: "*et alcurcín P*". Font: <http://www.uv.es/consum/documentseeng.htm>

⁶³ Alcorcí o alcorsí: escambell, banquet molt baix per posar-hi els peus. En la "Carta de Sant Bernat a sa germana, traduïda en català per fra Antoni Canals" s'hi diu: "*Lo Senyor diu en lo Evangelí: no jurs per lo cel, car cadira és de Déu, ni per la terra, car alcorcí és dels seus peus*". DCVB.

⁶⁴ La paraula esconsa és esmentada al DCVB, encara que no se'n diu el significat. Joan Coromines assenyala que podia ésser "una espècie de moble portàtil destinat a portar-hi i apagar-hi les grans candeles de la cerimònia, ço que s'explicaria a base d'un escona, SCAMNA, plural del neutre SCAMNUM, encreuat amb CAPSA." DECLC III, p. 542.

detalls es pot veure la representació d'un *alcorsí*, un reposapeus. Una de les serventes de la casa recolza els seus peus damunt d'aquest moble per poder agafar el nadó amb els seus braços i preparar el bany. Aquesta obra de Bartolomeu Vivarini fou pintada l'any 1475 i s'anomena *El naixement de Maria*; es conserva a l'església de Santa Maria Formosa, de Venècia.

Fixem-nos en les característiques d'aquest moblet, d'aquest reposapeus. En certs aspectes recorda molt algun dels escambells. Hi veiem al costat, com podíem veure en els escambells, una forma ogival, que recorda evidentment l'acabament superior de moltes finestres gòtiques.

Fig. 7.55. Bartolomeu Vivarini, *El naixement de Maria*, any 1475. Església de Santa Maria Formosa, Venècia

Fig. 7.56. Konrad Witz (taller), Naixement de Jesús, 1434-1447. Kunstmuseum de Basilea

En podem trobar altres exemples, amb unes funcions molt diverses. No sempre l'alçorsí només servia per a recolzar els peus. En d'altres casos, a parer del pintor, podia servir per a fer altres funcions, com aguantar una cassola metàl·lica (fig. 7.56). De fet, cal suposar que el pintor només reflectia la realitat d'allò que veia al seu voltant i d'allò que vivia cada dia.

Fig. 7.57. Konrad Witz, Naixement de Jesús, 1434-1447

En aquest sentit, és una petita meravella la representació d'un pessebre, d'un naixement de Jesús, conservat al Kunstmuseum de Basilea i fet per Konrad Witz (figs. 7.56 i 7.57). S'ha assenyalat que aquest pintor va representar una renovació radical en la pintura de la primera meitat del segle XV. L'any 1434 es va instal·lar a Basilea, on va morir el 1447. Com assenyalen els que han estudiat les seves obres, va mostrar i reflectir un gran interès per la percepció concreta de la realitat. També

s'interessà en mostrar la llum i les ombres, els reflexos, la profunditat dels espais i dels paisatges, d'una manera semblant a allò que feien els pintors flamencs d'aquest moment. Malgrat tot, en aquesta pintura allò que ens interessa és l'alcorsí que veiem entre sant Josep i la Mare de Déu. Les semblances entre aquest moble i el precedent són molt grans; alhora, però, cal dir que aquest reposapeus s'assembla també molt als escambells que tenen uns peus, uns petges, amb un espai buit que recorda l'arc d'una finestra gòtica.

7.5 Seti

Per aprofundir en el tema dels seients medievals, podem incloure una llista dels setis o seients que trobem esmentats en aquests inventaris i encants de la Lleida dels segles XIV - XVI. De fet, però, com podrem veure, la paraula seti no només tenia el significat de seient ans també podia ésser la roba que servia per seure.

Objecte: Seti	Data	Material	Núm.	Preu	Situació	Elements decoratius
I seti listat	1345		2		Recambra	Llistat
II setis	1345		2		Cambra superior	
I seti poch	1345		3	8 d.		
Seti poc	1345		3	6 d.		
I seti de fust del dit estudi	1376	Fusta	11		Recambra o estudi	
I \seti de/ estudi, ab sa taula	1376	[fusta]	12	10 s.	Estudi	
Un seti blanch, ab son respattler de fust	1377	Fusta	13		Cambra	Blanc? (potser banc)
Hun scan ho seti	1381		15		Sala	
I seti apelat scan	1381		15		Sala	
I banqual ho seti mitadat	1387		22		Sala	Meitadat ⁶⁵
I seti mitadatde blanch e de blau, de pocha valor	1387		23			Meitadat, mig de color blanc i mig de color blau
Una cadira ab un setiet ⁶⁶ de borra.	1387	Borra	24		Sala	
Dos candelobres, la I de ferre, l'altre ab seti de fust.	1387	Fusta	24		Sala	
[I seti] pla, de drap de borra.	1387	Drap de borra	24		Cambra	
I seti	1388		25	6 s., 1 d.		
[Dos] setis de borra	1388	Borra	25	2 s., 8 d.		
I seti de pèl de boch, barrat groch e vermeyll	1392	Pèl de boc	29		Cambra	Barrat groc i vermell
\I/ seti de lana de boch, ben vell e oldà.	1392	Llana	29		Perxe o terrat de fora	
I seti de fust, cordat a manera de lit.	1393	Fusta	33		Estudi	
I seti ⁶⁷ de fust.	1393	Fusta	33		Lo menjador	
I seti de fust, ço és, seti banch	1393	Fusta	34			
Un seti gich, de pi	1393	Pi	34	22 d.		Xic
Un seti ab listes blaves e vermelyes e grogues	1393		34			Amb llistes blaves, vermelles i grogues
Una arna e i seti de portadora e dos banchs, que estavan en lo estudi, e una post	1393		34	2 s., 9 d.	Estudi	
I seti de pèl de boch ho de borra, de pocha valor	1393	Pèl de boc o borra	34	1 s.		
I seti de fust, alias app<e>llat estant ⁶⁸ de estudi.	1393	Fusta	35		Sala	
I ^a pastera de fust, ab son seti	1393	Fusta?	35		Entrada o	

⁶⁵ Meitadat: amb la meitat d'un color i l'altra meitat d'un altre. DCVB.

⁶⁶ El seti no era només el seient, també podia ésser la part de la cadira o d'un banc on reposa el cos de la persona que hi seu. DCVB. En aquest cas, aquest setiet era fet o recobert d'un teixit groller de llana, la borra.

⁶⁷ Deia: I^a cadira, ratllat.

⁶⁸ Estant: prestatge. DCVB. Potser en aquest cas aquest seient d'estudi no era ben bé un prestatge. No es pot descartar la possibilitat que fos un escan (escrit escant), un banc.

					pasador del terrat
I seti veyll	1396		42		Cambra del difunt
I seti de fust	1396	Fusta	43	3 s.	
I seti ab listes blaves e blanques	1399		49	4 s., 8 d.	Amb llistes blaves i blanques
I seti de pocha valor	1399		50	1 s.	
I seti gran, de fust	1399	Fusta	50		Cuina
I seti listat	1399		50		Llistat
I altre seti listat	1399		50		Llistat
I altre seti	1399		50		
I seti listat	1399		50		Llistat
Altres seti listat	1399		50		Llistat
I altre seti, ab troces de carpita e de flaçada	1399		50		
Un seti ab listes blaves, de pocha valor, e una marfegaça e i peu de taula	1399		52	3 s., 6 d.	Llistes blaves
I seti de bova	1399	Bova	53	6 d.	
I troç de straylenca, i troç de flaçada, i seti esquinçat	1399		53	4 s., 2 d.	
Dos setis	1399		53	7 s.	
Hun banch-seti	1460		70		Cuina
Un banch-seti o cadirat	1463		82		Cuina
Hun banch-seti, ben dolent	1364		90		Casa de la palla
Hun seti de borra, ab uns tapins e unes çabates bones	1474	Borra	97		Cambra difunt
Hun setiet petit, de borra	1474	Borra	97		Cuina
Hun seti de borra	1474	Borra	98	2 d.	
Hun setial, dues posts y dos banquetes de pi.	1518	Pi?	133		Cambra de la sisterna
Un setibanch, per a sentar-se al foc.	1545		150		Sala gran
Un seti banch, ab sa taula.	1550		152		Cuina
Un setibanch del foch.	1556		158		Entrada o sala de la porta de dalt
Un setibanch de pi	1559	Pi	161		Sala
Un setibanch	1562		163	14 s.	
Un setibanch, ab sa taula de pi, per estar al foch	1563	Pi	171		En la entrada o saleta
Un setibanch, ab tres caxons de pi	1563	Pi	172	18 s., 6 d.	
Un setibanch dolent.	1568		177		Cuina

D'acord amb el que veiem en el quadre annex, podem assenyalar el següent:

- Hi podem distingir uns setis que eren un seient de fusta, d'uns setis que eren de roba molt sovint decorada. També cal tenir present que el seti podia ser només la base d'un instrument, com per exemple un canelobre (tal com trobem l'any 1387) o com pot ser la portadora (del document 34, de l'any 1393), que es pot definir com a "*caixa amb anses per a transportar coses en anar de camí o en enviar-les a un destinatari, sobretot a esquena de bèstia*" (DCVB).
- A partir de mitjan segle XV, potser per evitar aquesta confusió, es comença a parlar de banc-setis o bé, poc després, de setibancs. De fet, però, en un inventari del 1393 ja es diu: "*I seti de fust, ço és, seti banch*". També cal pensar que l'inventari del 1377, on es diu "*un seti blanch, ab son respatller de fust*" és molt plausible de pensar que s'està fent referència a un setibanc.

- En un document es diu que era “*I seti apelat scan*”. D’acord amb el DCVB, l’escan era un banc per a seure o per a sostenir un llit o altra cosa; mot que provenia del mot llatí *scamnu*. De fet és un origen semblant al que té la paraula escon (que també trobem en algun altre document i que estudiarem més endavant). Trobem setis a l’estudi, a les cambres, a les sales o fins i tot al menjador. Ja en parlarem específicament en un apartat proper.
- Només en un cas es diu el tipus de fusta de què era fet. L’any 1393, es parla d’un seti xic, fet de fusta de pi.
- D’una manera lògica, aquests setis de vegades es poden relacionar amb les taules (document 12 de l’any 1376, document 152 del 1550 o document 171 del 1563).

Malgrat totes aquestes dades, ens és impossible d’intentar relacionar aquests setis amb algun seient o cadira que trobem a les pintures de l’època. Podem pensar que alguns cops podia ser una cadira gran i que també sovint era un banc amb respall i braços, tal com són els escons, per exemple. Sembla, això sí, que tenien respall.

Podem cridar l’atenció, per acabar, en dos aspectes. En primer lloc, del fet que el banc-seti es confongui amb un cadirat. En segon lloc, que el setibanc es digui molt sovint que era per a seure al costat del foc. Cal pensar que aquesta era precisament la funció dels escons, que hauríem trobat fins fa poc temps en moltes cuines de les cases de pagès. Sembla que en alguns d’aquests setibancs de la fi del segle XVI fins i tot hi havia calaixos per guardar coses (“*un setibanch, ab tres caxons de pi*”, doc. 172 de l’any 1563).⁶⁹

Les descripcions dels inventaris permeten de reconstruir com eren els espais dels habitatges dels segles XIV, XV i XVI. Les imatges que trobem en els retaules o en les miniatures d’aquests mateixos segles també ens il·lustren sobre com eren aquests espais. Ara ens hi apropem en tractar els diferents objectes, més endavant tractarem cadascun d’aquests espais d’una manera diferenciada.

---

⁶⁹ Cal assenyalar que a l’últim quart del segle XV el seti s’arriba a nomenar asiento (“*Ítem, un asiento de cabacet envernizat, negre*”, doc. 82, de l’any 1463).

7.6 Escans i escons

En parlar dels setis ja hem fet algun esment dels **escans**. És una paraula que trobem en alguns dels inventaris dels segles XIV - XVI. No és gaire usual, però cal tenir present aquest moble. Com fem sovint, a continuació podem incloure un quadre amb la llista dels escans esmentats a la documentació:

Objecte: Escan	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Tria scanna de fust.	1347	Fusta	4		
I scannum et i scanitulam	1347		4		
I sacannu et i feristoll	1347		4		
Tria scanna; set dixerunt quod [er]ant puerorum	1347		4		
I scan de cuyna.	1376		11		Cambra de la cuina
I scan per seura al foch	1376		12	19 d.	
Hun scan ho seti	1381		15		Sala
I seti apelat scan.	1381		15		Sala
II scans	1383		16		Casa prop de l'estudi
I scan.	1383		16		Andador
I esquan de lit	1385		20		Recambra
I scan poch	1366		21		Entrada
Uns scans de lit, ab \duas/ portas, a manera de posts	1401		55		Cambreta
Un scan, ab un bancal per respallera	1521		137		Cuina
Un scan ab dos coixins primis	1521		137		Cambra de la tia

D'acord amb les dades incloses en aquest quadre, podem assenyalar:

- Segons el diccionari, l'escan era un “banc per a seure o per a sostenir un llit o altra cosa” (DCVB). Als documents, veiem que els escans eren de fusta.
- Alguns escans eren a l'estudi. També hi havia escans a la cuina, a la cambra i la recambra o bé a la sala. N'hi havia un a la cambra de la majordona i també en un lloc de pas (l'andador).
- Hi havia escans amb respall, que potser recorden els escons que trobem a la vora del foc de les cases de pagès (i que estudiarem a continuació).
- També hi havia escans a la vora del llit, potser per aguantar-lo. Aquests escans de llit podien tenir portes, potser per a guardar-hi objectes.
- Hi havia escans que podien ser petits i que fins i tot podien ser per a infants (document 4, de l'any 1347).
- Per damunt dels escans es podien posar coixins. Fins i tot aquesta mena de documents, com els inventaris, ens permeten de valorar l'existència d'aquests coixins pensats en la comoditat del que s'hi asseia.

Per a cloure aquest capítol, podem incloure una representació del Sant Sopar, de cap al primer quart del segle XVI, atribuïda al pintor Jörg Ratgeb (fig. 7.58).⁷⁰ Cadires de tota mena i els escambells segurament eren els tipus de seients que als segles XIV - XVI hauríem pogut trobar a les cases, en moltes cambres, sales, cuines i altres racons. Però també hi havia un mobiliari que permetia de compartir el seient: els escans i els bancs. Ara hem parlat dels escans, en un altre apartat tractem dels bancs. En aquest “curiosa” pintura de Jörg Ratgeb, feta entre els anys 1505 i 1510, veiem a l'entorn d'una taula els personatges asseguts damunt una tipologia ben diversa de seients: bancs, cadires, escambells poden ser identificats entre el mobiliari que aquest pintor va voler representar. L'interès que aquest artista ha posat en representar els detalls ens permet de veure el treball de la fusta i fins i tot la qualitat del moble. També cal destacar el tapís que hi ha penjat a la paret del fons, que curiosament trobem molt poques vegades en les representacions d'aquesta època, malgrat que els documents ens en confirmen l'existència.

Fig. 7.58. Jörg Ratgeb, Sant Sopar, c. 1505-1510. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed inv. 2294

⁷⁰ <http://collectie.boijmans.nl/en/work/2294%20%28OK%29>

Escons. Normalment prenem com a punt d'arrencada per conèixer un instrument, el nom d'un objecte amb les seves diverses variants ortogràfiques (que de vegades són força diverses i que poden fer amb facilitat que ens deixem alguna referència sense incloure a les llistes des quadres). En aquest cas, hem fet al revés, hem agafat com a referent un tipus de moble, de seient, que hi ha al costat de la llar de foc i, a partir d'aquí, hem intentat de saber com es podia anomenar a Lleida al segle XIV - XVI.

Objecte: escó i seients situats al costat del foc	Data	Contingut	Núm.	Preu	Situació
I scan per seura al foch	1376		12	19 d.	Recambra
I esquan de lit	1385		20		
Huna tauleta petita, da<va>nt lo foch, ab son banch	1483		110		Cuina
Hun banch encadrat [encadirat?], per asseure al ffoch	1487		116		Cuina
II banchs xichs, per a star al foc	1539		149		Cuina
Un setibanch, per a sentar-se al foc.	1545		150		Sala gran
Íun banch d'ezcorn [escon], per a star al foch	1552		154		Sala
Un setibanch del foch	1556		158		Entrada o sala
Un setibanch, ab sa taula de pi, per estar al foch	1563		171		Entrada o saleta

En moltes cases de pagès modernes hi havia un escó o escon al costat de la llar de foc. Els mateixos documents ens diuen que hi havia uns mobles que servien per estar-se, per seure, al costat del foc. Aquesta realitat la trobem als documents escrits i també a les fonts iconogràfiques, on de tant en tant veiem un home davant del foc, escalfant-se per exemple del fred hivern.

Els noms dels mobles que hem trobat que servien per seure a prop del foc a terra són els següents:

- **escon** (o escó). Era un banc amb respatlles i braços. A més, a sota de la fusta que fa de seient, hi podia haver un lloc on guardar objectes (era una mena d'arquibanc, en aquest aspecte).

- **escan**. De fet, és una forma de moble molt semblant a escon (i té l'origen lingüístic en la mateixa paraula llatina).

- **banc**. Cal pensar que sense respatlles i sense braços.

- **banc encadirat**. Segurament ens volen dir que tenia un respatlle, car s'assemblava a una cadira.

- **setibanc**. Segurament era un banc amb respatlle.

Pel que fa a la iconografia, volem mostrar algunes imatges que ens il·lustraran molt bé sobre aquest moble.

Fig. 7.59. Pieter Brueghel II, *Visita dels pagesos*, Anvers, Koninklijk Museum voor Schone Hunsten Antwerpen. Foto: Imma Sànchez i Boira

En aquesta pintura veiem una gran quantitat d'objectes (fig. 7.59). Allò que ens interessa més ara és l'escon que hi ha a la banda esquerra de l'escena. És un escon (o escó) que recorda molts mobles que han existit fins fa relativament poc temps en moltes cases de pagès de Catalunya. Té un respatllet, té uns braços, té uns caixons a sota del seient. En aquest veiem que fins i tot hi ha enganxades unes imatges, plausiblement religioses, en el seu respatllet, a la cara interior; tanmateix aquest serà un tema que ja tractarem en un proper apartat.

De passada, podem cridar l'atenció sobre altres mobles que veiem representats en aquesta pintura flamenca: una taula rodona (o amb una forma poligonal), un bressol, una cadireta "quadrada" amb un seient de balca, una cadireta semblant potser per "avicar" els infants, un objecte troncocònic que sabem que servia per a fer mantega (en països on es prenia més mantega que oli), etc. Alguns d'aquests objectes, com per exemple el bressol, els estudiarem en propers apartats.

Fig. 7.60. Mestre de la vida de sant Joan Baptista: Escenes de la vida de sant Joan Baptista, el Naixement de sant Joan Baptista, c. 1330-1340. Washington, National Gallery of Art

Aquí podem veure una seqüència de tres esdeveniments separats de la infància del Baptista (fig. 7.60). En primer lloc, dues dones admiren el nadó, mentre que des de la porta hi ha un altre personatge contemplat els fets. A continuació, en segon lloc, el pare de Joan, Zacaries, escriu el seu nom; mentre escrivia recupera el poder del discurs, que li havia estat pres perquè ell era escèptic de l'anunci de Déu que la seva dona concebria. En tercer lloc, podem veure la tercera escena, a la dreta, on l'infant Joan és circumcidat.

De fet, però, allò que ens interessa més és la mena d'escon en què seu Zacaries mentre escriu. No creiem pas que es pugui anomenar aquest moble arribanc atès que no sols té un respall (no gaire alt, això sí) ans també uns braços.

Fig. 7.61. Fra Filippo Lippi: l'Anunciació, 1445-50. Roma, Galleria Doria Pamphilj

En l'Anunciació de Filippi Lippi sembla que la Mare de Déu seua en una mena d'escon, un banc amb un respatller i uns braços (fig. 7.61). És un moble treballat i decorat situat als peus del llit, com la caixa que hi ha a costat del llit. No sabem, amb tot, si el seient es podia aixecar o no o si a sota del banc hi havia uns calaixos, fet que ens fa mantenir el dubte sobre el nom que pot rebre.

L'ambigüetat que es fa evident a l'hora de determinar el nom que rebien els mobles i la seva relació amb la informació que ens aporten les diferents fonts documentals dificulta la identificació d'algunes peces del mobiliari. Tenim l'exemple d'un *lettuccio* del segle XV conservat al Palazzo Pubblico de Siena. Hi veiem moltes semblances amb un escó. Aquest moble (que s'ha qualificat com a llit per les seves característiques) ha estat datat en un moment molt primerenc, cap al 1450-1475. És de fusta de pollancre i noguera, decorada amb un treball de la tarsia, fet amb fusta de roure tenyida (i incrustada). Certament, és important poden contrastar la pintura i la miniatura amb allò que ha arribat fins a nosaltres.

Fig. 7.62. Seient cadirat que ha estat considerat un *lettuccio*. Datat al segle XV. Conservat al Palazzo Pubblico de Siena ⁷¹ És sorprenent l'existència d'aquesta mena de "coixí" de fusta, que veiem a la nostra esquerra, que ha fet pensar que podia servir per a dormir-hi.

I ja gairebé en darrer lloc podem comentar la miniatura sobre la Ceguesa de Tobies que ja hem esmentat en una altra ocasió (fig. 7.63). En aquest cas, aquesta mena d'escon on potser dorm Tobies, és situat al costat del foc, té respatller i té braços, encara que no sembla pas que tingui un seient que es pugui alçar (per poder-hi guardar objectes). Malgrat tot això, el podem considerar un escon? Segurament sí.

Fig. 7.63. Mestre del Seone Josephus i mestre d'Eduard IV, Ceguesa de Tobies. British Library, Royal 15 D I, f. 18 (detall)

⁷¹ <http://www.fondazionemps.it/OpereWeb/MalandriniDettaglio.aspx?id=214>

Fig. 7.64. Lluís Borrassà, Retaule de santa Clara de Vic, c. 1414-1415, Vic, MEV. Altres tipus de decoracions ornamentaven els mobles, i així ho reflecteix la pintura d'aquests anys.

Fig. 7.65. Cuina amb escon. Situada a Moià. Font: <http://taller.iec.cat/aldc/foto.asp>

Com hem fet altres vegades, defensem l'interès de relacionar els documents amb les representacions iconogràfiques i també amb els objectes conservats als museus o, fins i tot, amb els objectes que són estudiats pels etnòlegs. Ja hem esmentat el pretès *lettuccio* de Siena. Ara podem veure un altre moble més modern, però molt interessant per tal de poder establir una comparació. A Moià, s'havia conservat aquest escon al costat de la xemeneia, com en tantes altres cases de pagès

de Catalunya (fig. 7.65). Els escons s'han fet servir fins fa relativament pocs anys. Eren situats al costat del foc a terra. Fixem-nos també en la perola, el morter i la sevà mà i els cremalls i, fins i tot, en la forma de la campana de la llar de foc; hi veiem algunes semblances amb els objectes que trobem representats a les pintures i miniatures medievals.

CAPÍTOL 8

Per guardar i endreçar els objectes

A part dels llits, de les taules i de les cadires, els mobles més importants són potser tots aquells que serveixen per a guardar els objectes. No és pas fàcil d'estudiar-los. N'hi havia molts. I també en aquest aspecte notem el pas del temps. Entre el segle XIV i el XVI hi ha canvis en els noms i potser fins i tot, en alguns casos, en la forma de guardar les coses. Els objectes fonamentals que permetien endreçar les coses eren les caixes, les arques i també els cofres. Fins al punt que els bancs que hi havia al voltant dels llits o, per exemple, al costat del foc s'acabaren convertint també en unes caixes, amb la capacitat de contenir, de guardar i de permetre endreçar la resta d'objectes que hi havia a la cambra. Així, veiem l'aparició dels arquibancs o dels escons, amb cobertors o seients que es poden alçar per tal de permetre encabir a l'interior allò que es desitja guardar.

A part, però també hi havia armaris. Hi havia armariets encastats a les parets, que ja trobem a les excavacions d'habitatges de cap a l'any 1000 (per exemple a Vilosiu A i a Vilosiu B).¹ Hi havia, però, mobles verticals, amb les portes sovint també verticals, on hom hi podia guardar objectes. Cal assenyalar que hem trobat força tipus diferents d'armaris o de mobles semblants. Hi ha mobles baixos, que ara en diríem una mena de calaixeres o *bufets* (aleshores eren uns *dressadors*²) i sabem que hi havia uns veritables armaris alts com els actuals. Tot això, però, ho coneixem més gràcies a la iconografia que no pas gràcies a les mateixes fonts escrites. És cert que, a la fi de l'edat mitjana, els inventaris parlen, de tant en tant, d'uns tinells, d'una dressadors, d'uns aparadors (o paradors), etc., on moltes vegades es posaven objectes de la vaixel·la; sovint eren, almenys en part, sense portes, per tal que el que contenien fos visible per a la gent que s'estava a l'estança. Era una manera d'ordenar o de concentrar les posts, les lleixes o prestatgeries que també existien, que també veiem a les imatges i que s'esmenten així mateix a les fonts escrites (i que ja comentarem més endavant).

Diguem també que, en aquesta època, també trobem objectes que serveixen per a guardar, en principi, objectes concrets. Així, sabem que hi havia escudellers per tal de deixar-hi les escudelles (i altres estris de la cuina), potser perquè s'escorrés l'aigua després de rentar-les, o també trobem candeleres per posar-hi candel·les. Certament, aquestes candeleres normalment es feien servir per moltes més coses, a part de per guardar les candel·les. Un altre objecte molt interessant és el massapà, destinat inicialment a guardar confits i pastissos, però que a la pràctica fou dedicat a deixar-hi coses petites. Curiosament, és un objecte que coneixem pels textos, però que veiem en un gran nombre d'imatges, de retaules o de miniatures medievals. I, certament, encara podríem allargar molt aquest apartat dedicat als objectes per guardar i endreçar: hi havia els cofrets, les caixetes, les capsos, etc. Com, per exemple, les deu capces de confits de sucre que tenia a casa seva el canonge

¹ J. BOLÒS (ed.), *Un mas pirinenc medieval. Vilosiu B (Cers, Berguedà)*, Universitat de Lleida, Lleida, 1996, p. 51.

² D'aquesta tipologia de mobles en parlem en aquest mateix capítol.

Gabriel de Vilanova (doc. 71), l'any 1460.³ Al llarg del segle XV i del segle XVI trobem estoigs per a guardar tot tipus d'objectes. Per exemple, el *carcaix*, que servia per a guardar sagetes, passadors, etc.: “Ítem, hun quarquax⁴ redó, ab hun ramat de passadós dolents” (doc. 90 de l'any 1464). Els objectes menys valuosos també tenien el seu estoig, com l'estoig per guardar l'orinal, com confirmen els documents. Els més delicats es guardaven en els seus estoigs, com l'estoig de palla per a protegir una almorratxa de vidre pintada (doc. 81, 1463), o l'estoig per guardar les culleres de plata (doc. 85, 1463), o les creus (doc. 92, 1464). També les ulleres i el quadrant que tenia a casa seva el canonge Vicent Sopeira tenien el seu estoig corresponent (doc. 103, 1482).⁵ Les cartes i els papers també tenien el seu estoig, així com els pesos i les balances, com per exemple ho trobem esmentat en un inventari de l'any 1483 (doc. 110). També els llibres (doc. 123, 1500), les pintes (doc. 160, 1559), el bací (doc. 161, 1559) i els ganivets (doc. 164, 1562) tenien el seu propi estoig. Podríem esmentar molts més exemples d'objectes petits guardats en un estoig, tal com en fa esment la documentació d'aquests segles.

En general, la iconografia ens ha ajudat bastant a l'hora de conèixer com eren alguns d'aquests objectes que es dedicaven a guardar-ne d'altres. Les representacions de caixes, d'arquistans o d'escons de vegades són molt espectaculars i interessants. Les representacions d'armaris, de *dreçadors* i d'*aparadors* sovint ens provoquen dubtes i haver-nos de plantejar moltes qüestions. Les representacions de capsetes de tota mena, de formes diverses i fetes amb materials diferents, també ens duen a plantejar-nos un gran nombre d'interrogants, d'altra banda sempre productius en qualsevol recerca. Les troballes dels anomenats *massapans* en la iconografia coetània així ho demostra.

Podem cloure aquest apartat introductori pensant en el desordre que de vegades reflecteixen els inventaris, però alhora tenint present l'ordre que hi havia en la distribució de tots aquests objectes que són encabits i endreçats en aquest llarg conjunt de mobles pensats per a poder guardar tot allò que hi podia haver en una casa. Una altra cosa és que la gent de la casa fos desordenada o bé que quan es feia un inventari fos quan s'acabava de morir el propietari, instant que potser no era pas el més adequat per a trobar ordre en un habitatge.

---

³ “Al costat dels fàrmacs i les drogues, els especiers o apotecaris oferien espècies culinàries, matèries tintòries, confits de sucre i de mel, mermelades, fruita seca, productes de papereria, perfums i objectes de cera.” En relació als confits a l'edat mitjana, vegeu: Carles VELA I AULESA, *Especiers i candelers a la baixa edat mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, vol. 1, Fundació Noguera, Barcelona, 2007, p. 22.

⁴ Carcaix: estoig per a tenir sagetes, passadors, etc.

⁵ Quadrant: instrument format per un quart de cercle amb pínules o ulleres per a mesurar distàncies angulars. En un document de l'any 1381: “D'estralabre e de quadrant”. DCVB.

8.1 Caixes

Un dels temes fonamentals a l'hora de tractar els mobles medievals és el de les caixes. N'hi havia a tot arreu. Era un dels mobles més importants on guardar els objectes. Estudiar les caixes, a més, ens ha de portar irremeiablement, a continuació, a estudiar els arquivancs i també a estudiar els cofres. Tal com fem sempre, en primer lloc inclourem una taula amb els esments més interessants de les caixes que trobem als inventaris i encants de Lleida (la taula completa, molt llarga en aquest cas, la inclourem en forma d'annex al final del capítol). Com fem sempre, la primera base en què es fonamenta aquest treball és el document escrit. A partir de les dades que ens forneixen els inventaris lleidatans ens dedicarem a continuació a cercar en la pintura coetània catalana i europea possibles objectes que corresponguin a allò que ens diu la documentació escrita.

Objecte: caixes	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I arquivanch ab nous e I ^a servidora e I bou de vidre e ab una caxeta ab dinés, tancada	1345		2		Cambra major
Una caxa gran ab peus	1354		8		
Una caxa ab cartes de marmessories e de comandes	1354		8		Cambra
Unam caxiam ab capitels	1354		8		Estudi
Una caxeta ab sa tanquadura	1354		9		Cuina
Una bella caxa ab peus, buyda	1354		11		Cambra major
I ^a caxeta de tenir diners de taverna	1396		43	6 s., 9 d.	
I ^a caxa sens peus	1396		43	7 s., 6 d.	
III coltells de tall, ab sa caxeta	1399		49	15 s.	
I ^a cayxa pintada, sens tancadura	1403		60	3s, 6d	
Una quaxa o cofre de fusta d'álber, ab sa clavadura e clau	1441	Àlber	65		Cambra
Una altra caxa d'álber, ab son pany e clau	1441	Àlber	65		Cambra
Un davantllit quasi a manera de caxa, sense tanquadura	1461		73		Cambra
Una quaxeta petita, ab son cobertor, sens frontices	1463		79		Cambra de la dona
Una caxa o artibanch obra de Solsona, de pi, ab sa clavadura e clau	1472	Pi, de Solsona	96		Entrada
Una caxa de pi; és feta com a mig-coffre	1478	Pi	100	10 s.	
Sobre lo tauler del estudi havie huna cayxeta de tersia ⁶	1518	Tarsia	133		Estudi
I caxa ferrada, ab sa clau, dins la qual havia roba de la tia	1539	Ferrada	149		Cambra de la tia

La llista de caixes és molt gran. Un primer aspecte que hem volgut diferenciar és la relació entre caixa i caixeta. Caixeta no sabem pas si és un simple diminutiu o bé si representava, com s'esdevé en altres casos, una diferència en el tipus d'objecte. En principi, mentre les caixes eren a terra, les caixetes es podien transportar molt més fàcilment i en trobem damunt d'algun altre moble. També, els objectes que hi podia haver en una caixa no eren pas els mateixos que els que trobem en les caixetes. Fixem-nos a continuació en les característiques d'aquestes caixes:

⁶ Tarsia: embotit, peces encastades dins la fusta d'un moble. DCVB. Actualment anomenat marqueteria. Vegeu figura 6.1.

- Trobem esmentada l'existència de caixes al llarg dels tres segles que estudiem. El primer esment és al document 1 (any 1343) i la darrera menció d'una caixa és al document 177 (any 1568), l'últim del recull d'inventaris i encants de Lleida conservats a l'ACL.

- Pel que fa als materials dels quals eren fetes les caixes (i les caixetes) són els següents:

	Segle XIV	Segle XV	Segle XVI	1343-1568
Àlber		20	25	45
Noguer	9	11	19	39
Pi	2	40	67	109
Pollancre			1	1
Roure			1	1
Xipré	1		3	4
Aram			1	1
Ferro	1		1	2
Vidre (?)			1	2
TOTAL	13	71	119	204

- A partir dels documents, podem saber que les caixes i caixetes tenien una tapa o cobertor. També que de vegades s'especificava que eren planes (doc. 42 de l'any 1396, doc. 99 de l'any 1478, doc. 103, de l'any 1482, doc. 116 de l'any 1487, doc. 133 de l'any 1518, doc. 135 de l'any 1518, doc. 137 de l'any 1521, doc. 142 de l'any 1523, doc. 143 de l'any 1527, doc. 145 de l'any 1529 i doc. 139 de l'any 1539).

A més, de vegades hom diu que tenien peus o petges (any 1354, doc. 8; 1386, doc. 21; 1387, doc. 23; 1388, doc. 25; 1393, doc. 33; 1401, doc. 55; 1403, doc. 59; 1463, doc. 80; 1463, doc. 81; 1482, doc. 105; 1482, doc. 106; 1483, doc. 108; 1483, doc. 110; 1492, doc. 121). Els documents de l'ACL fan esment de les caixes que tenen o que no tenen peus al llarg del segle XIV i XV. No es diu res de les caixes del segle XVI.

Un document del segle XIV descriu una caixa gran amb anelles (1386, doc. 21), possiblement per poder agafar la caixa i poder-la moure. Un document del segle XVI, de l'any 1523, esmenta una caixa ferrada *de camí* (doc. 142). Podem pensar en algunes caixes de viatge, per poder portar les coses d'un lloc a l'altre.

- Les caixes podien ser grans, petites, mitjanes (*miganceres*), llargues i quadrades (1464, doc. 92). També podien tenir caixons, com es diu en un document de l'any 1478, on s'especifica el nombre de caixons (dos caixons, que tenia la caixa; doc. 99). O en un document més tardà, de l'any 1523, que es refereix a "*una caxeta tota obrada de tercia, bona, ab sos caxonets a l'entorn, ab sa tancadura de colp, ab moltes barbuleries*" (doc. 142), i en un document de l'any 1528 es diu que hi ha una caixa llarga amb dos caixons, a la sala de la casa (doc. 146).

- Així mateix, sabem que la major part de les caixes eren de fusta, que n'hi havia de llises (1539, doc. 149) i que n'hi havia de pintades. No sempre podem saber el tipus de fusta de les caixes que eren pintades. Les poques dades que ens aporten els documents permeten saber que n'hi havia de pi i d'àlber. En relació a la policromia sabem que hi havia caixes pintades de vermell, de blanc, de verd, de groc i de negre. També n'hi havia una d'envernissada de diversos colors, una altra amb llistes blaves i grogues, una de color vermell i verd i una altra, al segle XVI, de verda i morada, amb les armes dels Cardona i dels Valls (doc. 133). Els documents ens permeten veure com la major part

de les caixes pintades són del segle XV i, en un nombre més important encara, del segle XVI. En general, predominen les caixes d'un són color.

Color	Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
pintada	1345, 1		
tota blanca, pi		1403, 58	
vermella		1403, 58	
pintada		1403, 60	
envernissada, diversos colors, àlber		1460, 71	
pintada, pi		1461, 73	
pintada, pi		1461, 74	
pintada		1462, 76	
l·listes blaves i grogues, pi		1478, 99	
grogà			1500, 123
vermell i verd			1518, 133
blanc			1518, 133
blanca			1518, 133
negra			1518, 133
pintada, verda i burela, amb les armes de Cardona i des Valls			1518, 133
vermelles (2)			1522, 138
pintada			1522, 138
blanca			1522, 138
pintada			1529, 145
blanca, àlber			1539, 149
pintada			1552, 154
blanca			1552, 155

- També sabem que, com els cofres, n'hi havia que eren recobertes de cuir i n'hi havia de ferrades o cobertes de llaunes de ferro. Al document 115, trobem “*una caixa de fust, cuberta de cuyro vermell, ffognegat, ab senyal de vaques, forrada de tela blava*” (any 1486, a la Sagristia de la seu de Lleida)

- A partir del segle XVI, trobem esments de les primeres caixes de tarsia. Així es demostra al document 133, de l'any 1518: “*sobre lo taulel del estudi havia huna cayxeta de tersia, dins la qual no y avie sino letres misives.*”

	Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
ferro	1376, 11		
cuir amb llaunes de ferro			
coberta de cuir vermell, ffognegat, ab senyal de vaques		1486, 115	
cuberta de vellut carmesí, cubert de vori obrat		1486, 115	
ferrada			1500, 123
niellada			1507, 128
ferrada			1507, 128
tarsia			1507, 128
tarsia			1518, 133
tarsia			1518, 133
ferrada			1518, 133
ferrada			1518, 133
ferrada			1523, 141
tarsia			1523, 142
ferrada			1523, 142
ferrada			1529, 145
ferrada			1529, 145
ferrada, ab les llaunes daurades			1529, 145
ferrada, forrada de cuyro blanc			1529, 145
ferrada			1529, 145
ferrada			1529, 145
ferrada			1529, 146
ferrada			1536, 148
ferrades de llaua daurada y ab cuyro			1539, 149

tarsia		1539, 149
ferrada		1539, 149
ferrada		1545, 150
ferrada		1545, 150
ferrada		1550, 152
ferrada		1550, 152
ferrada		1552, 154
ferrada		1552, 154
ferrada		1552, 154
ferrada		1552, 155
ferrada		1562, 162
<i>ab una creu en lo cubertor.</i>		1510, 131
<i>ab platonis</i>	1387, 24	
cobertor platonat		1403, 58

- La majoria d'aquestes caixes tenien un pany, tal com sovint s'esmenta als inventaris i encants (sovint d'una manera especial quan els mancava aquest pany, clavadura o tencadura). Al document 55 (de l'any 1401), trobem "*una altra caixa ab peus e ab tanquadura de Barcelona, la qual ere buyda.*" Normalment les caixes tenien una clau per a poder-les tancar.⁷ Els documents ens permeten saber, fins i tot, que en alguna ocasió no es va trobar la clau i es va obrir com es va poder: "*Ítem, una caixa, la qual era tanquada e no·s trobà la clau.*" Malgrat tot va ser oberta i es va trobar al seu interior roba de casa i de vestir (doc. 76, de l'any 1462). Algunes caixes es tancaven amb la tancadura de *colp*, com s'esmenta en la documentació de l'any 1482 (doc. 105) i de l'any 1523 (doc. 142). Un document de l'any 1403 fa referència a una caixa petita, amb dues tancadures (doc. 58).

- En algun cas, es devia trencar el pany i per poder tancar la caixa es va haver de lligar amb cordes: "*Dues caxes miganceres y una petita, liguada ab cordes, y les altres tancades ab clau*" (doc. 128 de l'any 1507).

- De vegades, les semblances amb altres objectes pot ésser interessant. Així, trobem al document 65 que es diu: "*una quaxa o cofre de fusta d'àlber, ab sa clavadura e clau*". I en el document 71: "*una caixa feta a manera de arquibanch, per a tenir pa*". En el 96, s'hi diu: "*una caixa o artibanch obra de Solsona, de p?*". Al document 100: "*una caixa de pi; és feta com a mig-coffre*". O bé, al document 144, ja amb relació a les caixetes: "*una caxeta, com un scambel.*" És sobretot al llarg del segle XV que moltes vegades es relaciona la caixa amb el cofre.

Tipus de caixes	Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
caixa d'àlber o cofre		1441, 65	
cofre o caixa d'àlber		1441, 65	
quanxa o cofre d'àlber		1441, 65	
caixa a la manera d'arquibanc		1460, 71	
caxa ho arquibanc		1464, 889	
caxa de pi; és feta com a mig-cofre		1478, 100	
caxa ho arquibanc de pi		1482, 103	
caxeta petita, a modo de caxó		1483, 113	
cofre ho caaxa			1500, 123
caxeta, com un scambel			1529, 145

⁷ En relació als sistemes de tancament a l'època medieval, vegeu: Lluïsa AMENÓS. *L'activitat i les produccions dels ferrers en el marc de l'arquitectura religiosa catalana (s. XI-XV)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Departament d'Història de l'Art, vol. 1, octubre 2004, capítol 5.3.

- Algunes de les caixes que hi havia a les cambres eren buides, però la major part de les caixes eren plenes. La documentació de l'ACL permet fer una relació de la tipologia de les caixes en relació a la seva funció i a allò que es guardava al seu interior. Moltes de les caixes s'usaven per a guardar la roba de la casa i la roba personal, de vestir, que es barrejava, en la major part dels casos, amb d'altres objectes i coses de casa.⁸ Els inventaris de l'ACL ens permeten veure així mateix que a les caixes s'hi guardava una mica de tot, des de la roba fins als llibres. Un inventari de l'any 1460 esmenta que hi havia una caixeta petita a l'escola per tenir els llibres (doc. 71).

Objectes i materials	Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
roba de casa	2		
roba vestir	47		
roba de casa		55	
roba de casa i coses diverses		57	
roba i coses molt diverses		58	
teles delicades		58	
roba de casa (caixa o cofre)		65	
quetes, vestits i joies (madona Isabel)		65	
vels i paternostres (madona Isabel) (caixeta)		65	
roba de casa		71	
roba de casa		75	
roba (draps)		75	
roba vestir		75	
roba de casa		79	
roba de dona (vels) (caixeta quadrada)		92	
roba de vestir i altres objectes (caixa o arribanc)		96	
roba de dona, roba de vestir, roba de casa i altres objectes		97	
roba d'home, roba de casa i objectes molt diversos		97	
roba de vestir, roba de casa i objectes diversos		97	
roba de vestir i objectes molt diversos		99	
roba de casa		99	
roba de casa i objectes molt diversos		99	
robes, eines i armes		99	
roba vestir nena (llarga)		99	
roba de vestir, de casa i altres objectes		101	
roba de casa, de vestir i molts		102	

⁸ En algunes caixetes i cofres es guardaven les peces de roba més valuoses, elaborades amb seda, com algunes tovalloles (doc. 58, any 1403), vels (doc. 92, any 1464), pentinadors (doc. 133, any 1518) o cintos (doc. 134, any 1518). Als cofres hi havia també tovalloles de seda (doc. 2, any 1345) o talladures de seda (doc. 119, any 1489).

objectes	
roba de casa i objectes molt diversos	105
roba de vestir i altres	108
roba de casa	108
roba de vestir	108
roba de vestir i objectes personals	117
Roba de vestir de dona i objectes personals	122
roba de casa, roba de vestir o objectes personals	123
roba de casa	123
roba de vestir i altres coses (caixa o cofre)	123
roba de casa	125
roba de dona	128
roba de casa, roba de vestir i altres objectes	130
roba i moltes altres coses	131
roba de cases i de vestir	131
robes i objectes diversos	131
roba de casa i molts objectes	131
roba de cases i altres objectes	131
coses de ligar de la senyora (caixeta)	133
roba de vestir de dona i altres	133
roba de vestir i draps	133
roba de vestir (<i>de les chiques</i>)	133
roba de vestir	133
coses de ligar, de la senyora jove	133
roba de vestir de dona	133
roba de casa	133
roba de les dones	133
roba personal	133
roba personal	134
roba de casa i objectes personals i valuosos	134
roba de vestir i de casa	135
roba personal i moltes coses	145
roba de vestir i altres coses	145
roba de casa	145
roba de casa	145
roba de vestir	145
roba de vestir i altres objectes	145
roba de vestir, sabates i altres objectes	145
roba de vestir i altres objectes	145
roba de vestir i altres	146

objectes	
roba de vestir	149
roba de vestir	149
roba del moços	149
roba de vestir del patge de la casa	149
roba de vestir	149
roba de vestir	149
roba de vestir	149
roba de vestir i roba de casa	149
roba de casa	149
roba de casa	149
roba de casa i altres objectes	149
roba de la tia	149
roba de casa i altres objectes	150
roba personal i altres objectes	150
roba de casa (draps)	150
roba de vestir i altres objectes	150
roba de vestir i altres objectes	150
roba de casa i altres objectes	150
roba de casa i altres	150
roba de casa i altres	150
roba de casa i altres	151
roba de vestir de Ysabet, criada de la casa	152
roba i altres coses	152
roba de vestir i altres	152
roba de casa i de vestir	154
roba de casa	156
roba de vestir	156
roba de vestir i altres	158
roba de casa	160
roba de vestir	160
roba de casa i de vestir	161
roba de casa i altres objectes	161
roba de dona i roba de casa	161
roba i altres objectes	162
roba dona de la casera	162
roba de vestir de dona de la tia	162
roba de vestir, de casa i altres	162
roba de vestir	164
roba de casa	168
roba de casa i de vestir	171
roba de casa, de vestir i altres objectes	177
roba de casa, de vestir i altres objectes	177

Les caixes per guardar la roba de vestir i altres objectes són els contenidors més abundants del segle XIV al XVI.

Tipus de caixes	Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
caixes de morts	1377, 13		1518, 132
	1393, 35		
caixa de secretari, ab sa tisora y caixonets de dins, de tersia			1539, 149
caixa de feristol		1461, 73	
caixa d'estudiant			1518, 132
caixa per tenir llibres		1460, 71	
caixeta ab ses scriptures			1536, 148
caixa de camí			1523, 142
caixeta de jubileu (2)			1559, 161
caixa de taverna	1396, 42	1463, 80	
	1396, 43		
	1399, 48		
caixeta de coltells	1399, 49	1460, 71	
caixa de tenir farina		1464, 90	1507, 128
		1483, 110	1510, 131
caixa per tenir pa		1463, 80	1518, 134
		1487, 116	1536, 148
caixa per tenir segó			1507, 128
			1518, 135
			1545, 150
caixa per tenir ordi			1518, 134
caixa de tenir diners de vendre vi		1464, 90	
caixa de tenir diners		1472, 96	
		1478, 99	
		1481, 102	
		1483, 110	
de tenir moneda		1483, 110	
caixa per tenir albarans			1510, 131
caixeta per guardar pintes (2)			
caixeta per guardar peces de roba de seda		58, 1403	1518, 133
		92, 1464	1518, 134
caixa per tenir les coses del rebost			1521, 137
Una quaxa, de pocha valor, per tenir carn e altres coses per obs de la cuyna,		1463, 79	
de carnisser			1552, 154
caixeta per tenir foc en la taula			1523, 141

- Els que feren els inventaris trobaren les caixes sobretot a les cambres, a les sales i algunes també a les cuines, recambres, entrades, etc. En algun document s'especifica i concreta la situació de la caixa: davant del llit (1464, doc. 90; 1509, doc. 130), als peus del llit (1504, doc. 125) o, fins i tot, a sobre del llit (1510, doc. 131).

- Pel que fa als preus d'aquestes caixes, devia dependre del material i sobretot de l'estat de conservació. De vegades es parla de caixasses o de caixotes, amb un sentit clarament despectiu. Les caixes ben conservades costaven als encants d'uns 10 a uns 30 sous. És cert que n'hi havia de més barates, que podien costar només uns 5 sous, segurament a causa de llur mal estat de conservació. A l'altre extrem, en trobem de molt belles, que podien costar per exemple 40 sous i mig o, fins i tot, podien arribar a valdre, de segona mà, fins a uns 50 sous. Cal assenyalar també que les caixetes, de

mida més petita, eren més barates. El preu mitjà només era de 2 a 5 sous. Les caixes de tarsia eren les més cares. A l'encant de l'any 1523 (doc. 142) es van vendre tres caixes grans de noguer de tarsia per 6 lliures i, una altra també obrada de tarsia, per 1 lliura i 4 sous. Les caixes pintades tenien un preu que podia oscil·lar entre els 6 sous i els 35 sous i 9 diners.

Tipus de caixes	Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
De pi de Solsona		81, any 1463	
De pi de Solsona		96, any 1472	
De Solsona		116 (2), any 1487	
De València			135, any 1518
De Barcelona		55, any 1401	

És important de centrar l'atenció sobretot en mobles que es pugui assegurar que eren caixes, rebutjant totes aquelles escenes en què per exemple hi pot haver un *estrado* o un cofre.

Fig. 8.1. Mestre de la Vida de la Verge: el Naixement de Maria, c. 1470. Munic, Alte Pinakothek⁹

En aquesta escena del Naixement de Maria, atribuïda al Mestre de la vida de la Verge (pintor actiu a Colònia cap a la meitat del segle XV), veiem al costat del llit (representat amb una mena d'estrada als seus peus, mig tapada pel cobertor) una caixa (fig. 8.1). És una caixa oberta, atès que una serventa en treu un drapet, potser una tovalloleta, destinat a eixugar el nadó que s'havia de banyar en una mena de *baci* d'aram rodó, gran.¹⁰ Fixem-nos en la decoració externa de la caixa i també en el fet que té uns peus. És una caixa força llarga.

⁹ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/m/master/life/index.html>

¹⁰ El baci era una mena de recipient per posar-hi aigua. Avui en diríem gibrella. Al llarg dels segles XIV i XV el trobem documentat als inventaris de Lleida. Es tractava d'un objecte d'ús quotidià per a la higiene diària. S'utilitzaven per a rentar-se les mans ("*baci per a lavar les mans, ab lo sòl bollonat*", doc. 117 de l'any 1488), hi havia també els *bacins de barber*. Podien ser grans o petits: *bacins* (com trobem esmentats a la documentació des de l'any 1343) o *bacinet xiquet* (per exemple en el doc. 11 de l'any 1376). D'altres eren plans o rodons. Normalment eren d'aram. En algun cas s'esmenta un baci d'argent ("*un parell de bacins d'argent, quiscú ab un smalt redó e ab III^{er} entorn*" doc. 11 de l'any 1376). I molt rarament de ferro ("*I bacinet de fferre*" (doc. 25 de l'any 1388). També en trobem d'estany ("*III^{er} bacins de stayn*", doc. 48 de l'any 1399) i de Mèlica ("*un baci de Milicva*", doc. 49 de l'any 1403, baci de obra de València, doc. 81 de l'any 1463). En els inventaris trobem esmentada també la *bacina*, des de l'any 1376 (doc. 11), que era normalment de llautó, i que fins i tot podia ser de colors ("*I bacina blava, de lantó*" (doc. 24 l'any 1387). En algun cas els inventaris descriuen una bacina de fusta ("*I^a baci<n>a de fjust*", doc. 42 de l'any 1396). Aquest tipus de recipient tindrà una continuïtat també al llarg del segle XVI. En relació a la higiene vegeu el capítol 17.

La representació d'aquesta caixa oberta respon exactament a allò que els documents escrits diuen. Sovint els inventaris fan referència a les caixes obertes i les diferencien d'aquelles que resten tancades. Quan els inventaris fan esment de les caixes obertes, a continuació es fa la relació de tot el que hi havia a dintre. Moltes vegades era roba de casa i, en d'altres, hi havia llibres. Les arts figuratives del segle XV, bàsicament la pintura i la miniatura, permeten documentar visualment allò que els documents escrits diuen. A l'escena del Naixement de la Verge, la caixa guarda en el seu interior la roba de la casa. El pintor ha representat una de les serventes amb el gest d'oferir una tovallola blanca a la persona responsable del bany de Maria. A través dels objectes, el pintor recrea el discurs narratiu del tema representat. Un discurs paral·lel al del tema religiós que permet connectar amb la quotidianitat i, més encara, amb la realitat. El realisme no prové de l'escenari religiós ni dels continguts que el tema desenvolupa, sinó de la identificació dels objectes amb el seu context històric. Les imatges no són realistes *per se*, sinó a través dels objectes que els atorguen un valor de temporalitat.¹¹

Fig. 8.2. Mestre de la Vida de la Verge: el naixement de Maria, c. 1470. Munic, Alte Pinakothek (detall)

¹¹ Temporalitat que ve reforçada per l'absència del nimbe en les figures sagrades. En aquesta escena, i en d'altres que desenvolupen el mateix tema, santa Anna es representada sense l'aspecte sagrat que li atorga el nimbe. La Verge nena és representada com un nadó, també sense el nimbe que caracteritza sovint aquestes figures.

Fig. 8.3. Atribuïda al cercle de Jan van Eyck, Naixement de sant Joan Baptista, Hores de Milà-Tori, Ms. 47, fol. 93v. c. 1422. Tori, Museu Cívic¹²

En la miniatura presumiblement de Jan van Eyck i del seu cercle (fig. 8.3), dedicada al Naixement de sant Joan Baptista, feta vers l'any 1422, veiem representada una altra caixa. En aquest cas és al costat del llit, però paral·lela a la paret. El detall amb què es representada permet de veure moltes coses. Ens permet d'adonar-nos que la caixa tenia peus i que tenia un pany. També mostra clarament que hi ha una compartimentació interior, almenys en dos espais. És en molts aspectes

¹² https://en.wikipedia.org/wiki/Turin-Milan_Hours#/media/File:14th-century_painters_-_Les_Très_Belles_Heures_de_Notre_Dame_de_Jean_

semblant a algunes de les caixes de núvia d'època moderna.¹³ Fins i tot és interessant que ens fixem en allò que hi ha a dins i també en allò que hi ha en aquesta cambra, que ja tractarem en altres apartats d'aquest estudi (com els dos massapans allargats que podem reconèixer a l'interior de la caixa). La miniatura, en aquesta escena, esdevé una font documental que testimonia el que els documents notariais també ens diuen.

Fig. 8.4. Naixement de la Verge, segona meitat del segle XIV. Miniatura de l'*Speculum humanae salvationis*. BnF, Bibliothèque de l' Arsenal. Arsenal 593 [folios 1-42], fol. 6r¹⁴

En aquesta miniatura de la segona meitat del segle XIV, de l'*Speculum humanae salvationis* també hi veiem representada una caixa al costat del llit de santa Anna (fig. 8.4). És una representació més simple, més esquematitzada. Amb tot, s'hi dibuixen els sis peus i també hi veiem l'existència d'un pany, amb relació al cobertor o tapa de la caixa.

¹³ En època medieval, les caixes eren el moble que servia per a guardar la roba de la casa. És possible que en alguns casos el pare de la núvia, juntament amb l'aixovar, aportés una caixa com aquestes; aquest fet ha motivat que en època moderna les caixes que les dones aportaven al matrimoni rebessin el nom de *caixes de núvia*. Elisa VARELA i Teresa VINYOLES, "La caixa de núvia. Un procés del segle XIV", *Acta historica et archaeologica mediævalia*, Barcelona, 2001. <http://hdl.handle.net/10256/9102>

¹⁴ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b55010389g/f17.item>

Fig. 8.5. Atribuït a Sano di Pietro, Tríptic amb escenes de la Vida de la Verge, Nativitat, c. 1437 -1439. Asciano, Museo d'Arte Sacra¹⁵

¹⁵ Font: Google Art Project
<https://www.google.com/culturalinstitute/entity/%2Fm%2F0d5zcd?projectId=art-project>

Fig. 8.6. Atribuït a Sano di Pietro, Tríptic amb el Naixement de la Verge i altres escenes de la seva vida: Mort de la Verge, c. 1437 -1439. Asciano, Museo d'Arte Sacra (detall)

En aquestes escenes del naixement i de la mort de la Verge, de la segona meitat del segle XV, hi veiem dues caixes de tapa plana, situades al costat del llit (figs. 8.5 i 8.6). D'una banda, cal assenyalar que no veiem que hi hagués un pany (vg. 8.6). Podem adonar-nos que a la cara exterior de les caixes s'ha fet una mena de treball de tarsia, tan característic dels mobles rics dels segles XV i XVI (que trobem mencionat en molts dels documents ja del segle XVI de Lleida).¹⁶ Aquestes dues escenes, del naixement i de la mort de la Verge, formen part d'un retaule dedicat a la Verge atribuït al pintor Sano di Pietro. A l'escena del Naixement de la Verge veiem també el mateix tipus de decoració en el mobiliari de la cambra. També el capçal del llit del naixement (fig. 8.5) és guarnit amb el treball de tarsia.

El Museu de Granollers conserva una caixa del segle XV de fusta de vern, d'un to clar groguenc (fig. 8.7), d'estructura rectangular amb uns elements decoratius afegits, fets en talla, en

¹⁶ No només trobem el treball de tarsia en la decoració de les caixes i dels cofres. Les fonts iconogràfiques permeten de conèixer altres mobles també amb motius decoratius semblants. Veiem, per exemple el cadirat representat en un dels compartiments del retaule de Santa Clara de Vic, del pintor gironí Lluís Borrassà de la primera meitat del segle XV (Museu Episcopal de Vic). Introduïdor del gòtic internacional, seguint la moda del que es feia a Flandes, a París i a Milà, Lluís Borrassà, cap a l'any 1415, participa en l'execució d'aquest retaule excepcional. En aquest retaule d'advocació franciscana, a l'escena de la matança dels sants Innocents, Borrassà ha representat el rei Herodes assegut al seu tron, mentre els seus assessors li ensenyen el Llibre de les Profecies on és anunciat el naixement de Jesús. Aquests l'aconsellen que faci matar tots els nadons per assegurar-se que l'elimina. (vegeu capítol, fig. 7.61).

forma de rombes enganxats a les parts frontals de la caixa, com els que el pintor italià Sano di Pietro ha representat en les caixes a l'escena de la Mort de la Verge. No es tracta d'un treball de marqueteria o de tarsia, com el model italià, però sí que observem una semblança en el tipus de repertori decoratiu.

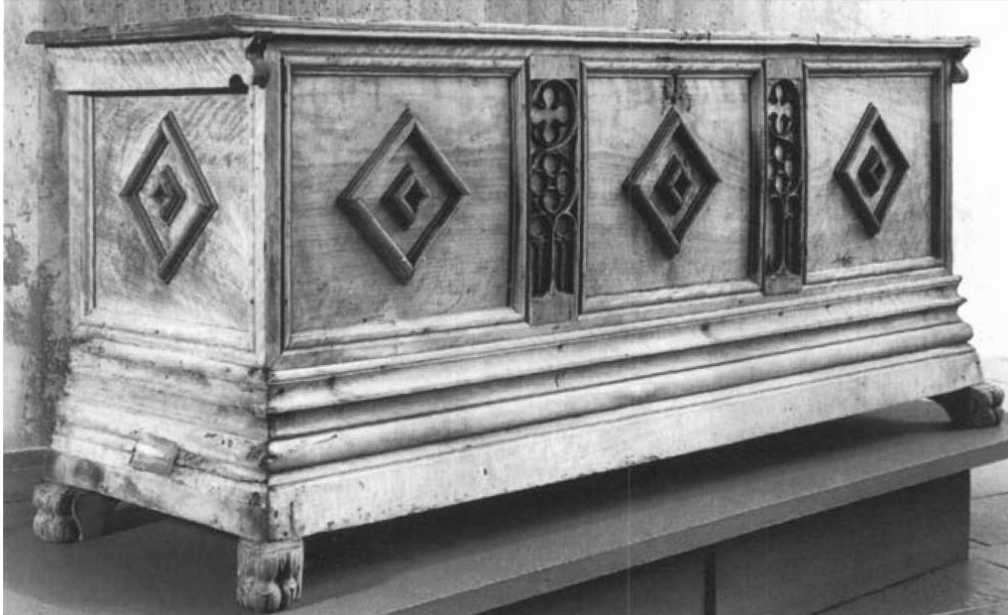

Fig. 8.7. Caixa de fusta de vern del segle XV conservada al Museu de Granollers, MDG núm. inv. 856¹⁷

Fig. 8.8. Mestre de Caterina de Cleves: *Naïxement de la Verge*, Hores de Caterina de Cleves, c. 1440, MSS M.917, p. 144–M.945, f. 20r, Nova York, The Morgan Library & Museum¹⁸

¹⁷ Vegeu: Rosa CREIXELL I CABEZA, “Les caixes catalanes del Museu de Granollers”, *Laura*, 12, p. 28 i fotografia p. 27. Núms. inv. 848 i 852

En la miniatura que representa el naixement de la Verge del Mestre de Caterina de Cleves (fig. 8.8) podem assenyalar, d'una banda, l'existència d'una estrada (un *estrado* poc alt) a sota del llit. Sobretot, però, volem destacar la caixa (o arca) que veiem al fons, al costat de la finestra i de la porta, i per sota del mirall.

Fig. 8.9. Mestre de la Verge de Covarrubias, la Verge del Llibre de Covarrubias, c. 1450. Museu de la Colegiata de San Cosme y San Damian, Burgos¹⁹

¹⁸ Vegeu: The Morgan Library & Museum: MSS M.917, p. 144–M.945, f. 20r
<http://www.themorgan.org/collection/hours-of-catherine-of-cleves/3>

¹⁹ Vegeu catàleg: https://bibliotecadigital.jcyl.es/i18n/catalogo_imagenes/grupo.cmd?path=10067556

Aturem-nos a continuació en aquesta representació de la Mare de Déu amb el Nen, atribuïda al Mestre de la Verge de Cobarrubias, molt influït per la pintura flamenca (fig. 8.9). Com en els models flamencs, a la dreta de l'escena, darrere de la Mare de Déu que ensenya un llibre al seu fill, el pintor ha representat una caixa oberta. És una caixa mig oberta on hi veiem uns compartiments o caixons interiors. És una caixa amb uns peus i amb una acurada decoració de la fusta a la cara externa. Hi veiem també amb facilitat un pany, la clavadura o tancadura que esmenten els inventaris de Lleida.

Copiem també, gairebé per acabar, la pintura de Bosch dedicada a la mort i a l'avar, conservada a la National Gallery of Art de Washington (fig. 8.10). A primer terme veiem una caixa oberta. És petita i més aviat pobra. Cal dir que no és pas ben segur que es tracti d'una caixa i que no haguem de parlar d'una arca. Sigui com sigui, cal assenyalar que veiem clarament tots els objectes que hi havia al seu interior. L'espai on viu l'avar, una mena de nau d'una església, també és si més no sorprenent.

Fig. 8.10. Hieronymus Bosch, La mort i l'avar [Death and the Miser], c. 1485-1490, National Gallery of Art, Washington²⁰

²⁰ Font: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2a/Hieronymus_Bosch_-_Death_and_the_Miser_-_Google_Art_Project.jpg

Hieronymus Bosch va començar a pintar escenes de la vida quotidiana, amb un llenguatge plàstic innovador, des de la ironia a la crítica i a l'humor, que va significar un canvi radical en l'art religiós, a partir d'aquest moment. Les seves obres ens permeten descobrir els objectes de la vida quotidiana i el realisme amb el que van ser representats.

Fig. 8.11. El fuster [Der Schreiner], Nuremberg, 1425. Stadtbibliothek²¹

També, per completar la nostra visió sobre les caixes (i les arques), podem incloure aquesta imatge d'un fuster que està fent uns mobles (fig. 8.11). Als seus peus hi ha precisament una mena

²¹ Font: *Spätmittelalter am Oberrhein. Alltag, Handwerk und Handel, 1350-1525*, Jan Thorbecke Verlag, Stuttgart, 2001, p. 359.

de caixa (o arca), segurament acabada de fer. A la dreta hi ha un armariet, potser una mena de dressador (que ja estudiarem més endavant, en un altre apartat d'aquest capítol).

Per acabar, com fem sempre que podem, incloem també alguns objectes conservats en museus, dels nostres països o de l'estranger. Encara que sigui difícil, és important tenir present l'interès de conèixer les tres fonts en què es fonamenta aquesta recerca: escrits, iconografia i objectes reals (normalment coetanis, encara que, si cal, més recents). A sota, podem veure una caixa d'origen català, feta al primer quart del segle XVI i que es conserva al museu d'Art de Cleveland (fig. 8.12).

Fig. 8.12. Caixa de fusta, c. 1500-1525. Prové de Catalunya. Gift of the John Huntington Art and Polytechnic Trust. Núm. 1915.535.a. Cleveland Museum of Art²²

Amb aquest desig de passar primer per l'arxiu, després per la galeria d'art o la biblioteca, on es conserven els manuscrits, i finalment pel museu, encara incloem una caixa, que, en aquest cas, prové de l'abadia de Saint-Denis, a França (i es conserva al museu Carnavalet de París) (fig. 8.13). Té una decoració que recorda la que trobem als cofres (que estudiarem en un capítol proper), encara que, per les seves característiques (tapa plana i peus), l'hem de considerar una caixa.

²²

Font: http://www.clevelandart.org/art/1915.535?collection_search_query=1915.535.a&op=search&form_build_id=form-K7pSnc6VnmnXpy-ujp5574aisXjDSoMwOLioBbuouI&form_id=clevelandart_collection_search_form

 Fig. 8.13. Caixa del monestir de Saint-Denis, França. Musée Carnavalet, París²³

Annex: caixes esmentades a Lleida als segles XIV-XVI

Objecte: Caixes	Data	Material i decoració	Tipus	Núm.	Preu	Situació
I ^a cayxa	1343			1	16 d.	
Unam caxiam depictam, in qua erant diversa instrumenta publica et aliqua scripta papirea.	1345	Pintada		2		Cambra major
Una caxeta, in qua erant II solidos, III pictas jacenses et XVII denarios	1345		Caixeta	2		Cambra major
In dicta caxeta erat quedam scriptura papirea	1345		Caixeta	2		Cambra major
Una caxa ab III coxinets blancs, II tovaylles de stopa, II tovayllons, I ^a tovayllola blanca, II lençols d'estopa, I sobrepeliç de capa, camisa e bragues /squinçades, I sobrepeliç\	1345			2		Cambra major
I ^a caxeta poca, ab frasca	1345	petita	Caixeta	2		Recambra
Altra caxa ab diverses cartes e II saquets ab diverses scriptures e llibres de comptes	1345			2		Recambra
Una caxeta ab dinés, tancada	1345		Caixeta	2		Cambra major
I ^a caxaça trencada	1345		Caixassa	2		Cambra
Un caxa maresa, in qua erant diverse scripture papirae	1345			2		
I ^a caxeta, cartró, manxets e granera	1345		Caixeta	3	11 d.	
I ^a caxeta	1345		Caixeta	3	23 d.	
I ^a caxa maresa	1345			3	119 s., 3 d.	
Unam caxetam in qua erant plura et diversa quaterna cantus	1347		Caixeta	4		

²³ Font: Jacques THIRION, *Le mobilier du Moyen âge et de la Renaissance en France*, Faton, Dijon, 1998, p. 34.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Iª caxeta	1347		Caixeta	5	3 s.	
Una caixa gran ab peus	1354	gran	Gran	8		
Una caixa ab cartes de marmessories e de comandes	1354			8		Cambra
Unam caxiam ab capitels	1354			8		Estudi
In qua caxia invenerunt unam candelariam in modum de monument, in qua candelaria erant sequentia	1354			8		Estudi
In dicta caxia una folradura de taffatà vert, de gramayla	1354			8		Estudi
Caxiam sigillatam in clausura et suppositam cum sigillo, in quo erant quedam barre in parte inferiori, in qua caxia erant quinque sacci cum pecunia, sigillati dicto sigillo	1354			8		Sagristia de la catedral
Caxia inferiori majori sacristie Ilerdensis, excepto illo sacco ubi erat pecunia aniversariorum	1354			8		Sagristia de la catedral
I pou de caixa	1354			9		Cuina
Una caxeta ab sa tanquadura	1354		Caixeta	9		Cuina
Una bella caixa ab peus, buyda	1354			11		Cambra major
Iª caxeta ab scriptures	1376		Caixeta	11		Recambra
Iª caixa ab peges, en lo qual avia un carner ab scriptures	1376			11		
Una caxeta de ferre en la qual ha reliquies	1376	Ferro	Caixeta	11		
Una caixa pochà ab candeles de sèu	1377			13		Estudi
Un banch caxat	1377			13		Cambra
Una caxaça	1377		Caixassa	13		Cambra de la cera
Una caxaça de morts ... est in domo	1377		Caixassa de morts	13		Cambra de la cera
Una caixa	1377			13		Cambra
Una caixa que estave sobre lo vas de la rehyna	1377			13		Pastador
Iª caxeta pochà	1383		Caixeta	17	8 s.	
Iª caixa e II letres	1384			19	25 s., 10 d.	
Iª caxeta.	1386		Caixeta	21		Entrada
Iª caixa pochà	1386			21		Cambra
Iª caixa pochà	1386			21		Cambra
Iª caixa gran, ab aneles	1386	gran amb anelles		21		Cambra
Iª caixa ab moltes tancadures	1386			21		Cambra
Iª caixa ab peus, tancada ab clau, la qual se sagelà ab lo sagell de micer Pere ça Nou	1386			21		Cambra
Una caixa, la qual se deya que ere de la dita macipa ho serventa	1387			22		Sala
Una caixa buyda, de pochà valor	1387			22		Sala
Una caixa gran, de noguer, en la qual havie I maçaça ab letres	1387	Noguer gran		22		Sala
Una caxeta ab sos peus, \de noguer/	1387	Noguer	Caixeta	23	18 s., 6 d. barcelonesos	
Iª caixa gran, de noguer	1387	Noguer gran		23	49 s.	
Iª caixa de noguer	1387	Noguer		24		Sala
Iª caixa de noguer, ab platons e ab sa clau	1387	Noguer amb platons		24		Cambra
Una caixa ab sa clau	1388			25	16 s.	
Iª caixa de ffust de noguer	1388	Noguer		25	29 s.	
Dos petges de caixa	1388			25	9 d.	
Iª caxaça de fust	1391	Fusta	Caixassa	27		
Iª caixa de noguer	1391	Noguer		27		Cambra
Iª caixa	1391			27		Cambra

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Caxa de noguerio magna, cum duabus clavaturis	1392	Noguer		29		Cambra major
Ha, en la dita caxa, I sach de diners, en lo qual avuiraven existex que y agués L lliures jaqueses, poch més ho menys	1392			29		Cambra major
Algunes cartes en la caxa de la sagristia de Sent Johan	1392			29		Cambra major
Iª caxa taula ab son ferroyllat	1392			29		
Iª caxeta pochà	1392		Caixeta	29		Sala d'avall
Una caxeta de pochà valor	1392		Caixeta	30	10 s., 6 d.	
Iª caxeta de pi ab sa clavadura	1392	Pi	Caixeta	31		
Iª caxa gran, en què estaven los diners de la dècima	1393	Fusta gran		33		
Altra caxa menys de clau.	1393	Fusta		33		
I caxeta ab escriptures	1393		Caixeta	33		Estudi
Ia caxa ab sos peus	1393			33		Cambra major
Iª caxeta de pochà valor	1393		Caixeta	33		Cambra
Iª caxeta de pochà valor	1393		Caixeta	33		Cuina
En la dita caxa, Iª candelere\ta/ petita	1393			33		
En la dita caxa I sach de cartes, en lo qual avia I altre sach ab cartes	1393			33		
Iª caxa maresa, ab sa clau	1393			34	30 s.	
Dues banques de fust, ab I cobertor de caxa	1393			34	2 s., 3 d.	
Iª caxeta petita ab claus e ab altra frasca	1393	petita	Caixeta	34	6 s.	
Una bella caxa	1393			34	40 s., 6 d.	
Una caxa \foradada/ de pi, ab sa clavadura	1393	Pi		34	8 s., 3 d.	
Iª caxa en què posaren e jau lo cors [del difunt]	1393		de morts	35	13 s.	
Iª caxeta petita de pochà valor	1394	petita	Caixeta	37		Cambra del difunt
I caxeta petita.	1394	petita	Caixeta	37		Cambra
Una caxeta petita, de noguer	1396	Noguer	Caixeta	40		Cambra major
Cartes en Iª altra caxa e foren totes ligades en I plech e meses en I sach gran ab les altres	1396			42		
Iª caxa plana en la qual són les robes [que s'esmenten]	1396	Plana		42		Cambra
Iª caxeta de taverna	1396		Caixeta de taverna	42		Cambra
Iª caxeta de tenir diners de taverna	1396		Caixeta de taverna	43	6 s., 9 d.	
Iª caxa sens peus	1396			43	7 s., 6 d.	
Iª caxeta pochà	1396		Caixeta	43	18 d.	
Iª caxa de fust, en què avia I sobrepelliç gros	1398	Fusta		47		Sala
Iª caxeta xica, de pochà valor.	1398	xica	Caixeta	47		Cambra
Iª altra caxa, en què avia I morter de fust	1398			47		Entrada
Una caxaça ab petges	1399		Caixassa	48		Cambra alta
Una caxeta de taverna, ab sa clau	1399		Caixeta de taverna	48		Celler
III coltells de tall, ab sa caxeta	1399		Caixeta de coltells	49	15 s.	
Una caxa, de pochà valor	1399			49	3 s., 2 d.	
Una caxeta petita, de poca valor	1399	petita	Caixeta	50		
Manumissores ultimi testamenti dicte Brunissendis apperientes quandam caxam dicte manumissorie ut dixerunt in qua erat quidam coffretus pintat, aperierunt ipsum coffretum \cum tenuisset eius clavem/ et	1399			50		Sagristia

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

abstraxerunt de eodem XIX fflorenos auri et IX cruceffignatos argenti. Item, abstraxerunt de dicta caxa vexella argenti					
Iª caxaça en què avia Iª tribanella, I martellet e Iª servidor<a>	1399		Caixassa	51	Cambreta
Iª altra caxaça sens de cobertor	1399		Caixassa	51	Celler
Altra caxaça, ab son cobertor desclavat	1399		Caixassa	51	Celler
Una caxeta de pocha valor	1399	Fusta	Caixeta	51	4 s., 6 d.
Una caxeta veylla	1400	vella	Caixeta	54	4 s., 2 d.
Una caxa de siprés	1400	Xiprés		54	10 s.
Una caxa maresa, la qual fou segellada com no la poguésem regonèxer per la brevitat del temps. Fonch desegelada en l'altre dia, en què avia i coffret xich	1401	maresa		55	Cambra del difunt
Avia, en la dita caxa, Iª cervellera e Iª menegueta de lança; II lençols de lenç, oldans	1401			55	Cambra del difunt
Una altra caxa ab peus e ab tanquadura de Barcelona, la qual ere buyda	1401	de Barcelona		55	Cambra del difunt
Una caxa ab lo cobertor desclavat, la qual dien que y és de Pere Galter, prevere, ab alguns drapaços que y ha.	1401			55	Cambra del difunt
Iª caxa de noguer	1402	Noguer		57	
Una altra caxa	1402			57	
[I altra] cax[et]a pocha, en què [eren] les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1402	petita	Caixeta	57	
Una caxa de pi, tota blancha, en qua erant que sequntur [s'esmenta el que hi havia dins]	1403	Pi, tota blanca		58	Cambra del difunt
Una altra caxa ab lo cobertor platonat, en la qual erant que sequntur [s'esmenta el que hi havia dins]	1403	Cobertor platonat		58	Cambra del difunt
Trobarem Iª caxeta vermeylla, en què eren IIII tovaylloles de thela de Vilafranca, les dues ab floquadura de seda, de diverses colós, e la Iª ab floquadura de seda blancha e l'altra ab floquadura de si matex blancha e als caps obrada de listes de seda morada	1403	vermella	Caixeta	58	Cambra del difunt
I caxeta sens de clavadura, de poca valor, en què avia algunes frasqueries de ferre, de poca valor	1403		Caixeta	58	Recambra
Una altra caxeta ab sa clavadura e clau	1403		Caixeta	58	Recambra
Iª caxa de poca valor	1403			58	Recambra
Una caxeta de pocha valor	1403		Caixeta	58	Cuina
Caxe sens tanquadura e sens frentices, de poca valor	1403			58	Cambra del rebost
Iª caxa petita, ab dues tanquadures	1403	petita		58	Eglésia de magdalena
Iª caxeta ab sa clau	1403		Caixeta	58	Eglésia de magdalena
Una cayxa ab sos peus	1403			59	Cambra de l'almoina
Una caixeta ab sa clavadura	1403		Caixeta	59	Cambra de la degania
Una cayxa, ab sa clavadura e ab sa cla<u>	1403			59	Recambra
Una cayxa ab sa clau e ab sa clavadura, en què no havia res	1403			59	Cela apelada d'en belestari
Iª caixa petita, ab sa clau	1403	petita	Caixeta ?	60	3 s., 4 d.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Iª caixa de pi ab son clau	1403	Pi		60	8 s.	
Iª caixa de poca valor, ab uns drapaços	1403			60	1 s.	
Iª cayxa sens peus e sens clavadura	1403			60	3 s., 9 d.	
Iª cayxa pintada, sens tancadura	1403	pintada		60	3 s., 6 d.	
Iª caixa de poca valor, ab uns drapaços	1403			60	1 s.	
Una caixa ab lo cobertor, de dues posts, ab scriptures	1408			62		Cambra del difunt
Una caixa sens clavadura, gran, ab lo cobertor platonat , en què ha un cabaçol	1408	gran		62		Sala
Una caxaça	1408		Caixassa	62		En lo pastador
Una quaxeta petita, en la qual ha algunes mostres de ges, de poca valor	1441	petita		65		Sala
Una quaxeta ab son cubertor, en què ha empreptes de cera	1441		Caixeta	65		Sala
Una quaxa o cofre de fusta d'álber, ab sa clavadura e clau, en lo qual foren trobades les robes e coses següens [s'esmenta el que hi havia dins]	1441	Àlber	caixa o cofre	65		Cambra
Una quaxa d'álber o cofre, ab sa clavadura e clau	1441	Àlber	caixa o cofre	65		Cambra
Una altra caixa d'álber, ab son pany e clau	1441	Àlber		65		Cambra
En un altre cofre o quaxa d'álber, ab sa clavadura e clau, que fonch uberta e foren-hi trobades les quotes e vestits e joyes de la dita madona Isabel	1441	Àlber	caixa o cofre	65		Cambra
Una quaxeta en què ha vells de la dita madona e paternostres	1441		Caixeta	65		Cambra
Una quaxaça sensse cubertor e sens sòl	1441		Caixassa	65		Cuina
Una quaxa o cofre d'álber, ab sa clavadura e clau	1441	Àlber	caixa o cofre	65	30 s. [estimació]	Casa de la obra de la seu de leyda
Una caxeta vella, corcada, en què stan cartes	1459	Fusta vella corcada	Caixeta	67		
V posts de tenir libres, sotils, ab una caixa fort sotil	1459			68	2s, 6d	
Tres caxes grans, de tenir farina	1460	grans	Gran de tenir farina	71		Celler
Les dites tres caxes grans	1460		Gran	71		
Una caixa feta a manera de arquibanch, per a tenir pa	1460		manera arquibanc	71		Sala
Una altra caixa gran de pi	1460	Pi	Gran	71		Sala
Una caixa envernçada de àlber, obrada ab diverses colós, dins la qual és lo que•s segueix, ço és, dos lançols de tres teles e miga de lenç	1460	Àlber, envernissa da diversos colors		71		Sala
Una caxeta petita que té mestre Fort a la scola, per tenir los libres	1460	petita	Caixeta	71		Sala
Una caixa petita, de tenir dinés del vi; caixeta	1460	petita	Caixeta	71	2 s., 6 d.	Sala
Tres carraces ²⁴ de claus de portes e de caxes	1460			71		Sala
Cayxa de pi, tota pintada, lo davanter e cubertes, de castells, morer e altres cosses, tanquada, e	1461	Pi, pintada		73		Cambra

²⁴ Carrassa: a Fraga (Baix Cinca), munyoc d'avellanes, tomates o altre fruit apilotat. DCVB. En aquest cas era una carrassa de claus. De fet, un carràs és un penjol de raïm o un gotim.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

aquells uberta ab sa clau					
En la dita cambra, altra caixa de pi tanquada, e uberta no y hagué res	1461	Pi		73	Cambra
Un davantllit quasi a manera de caixa, sense tanquadura	1461		davantllit	73	Cambra
Altre cayxa de pi, tanquada ab sa clau e pa<n>y	1461	Pi		73	Cambra
Altra caixa d'àlber, de miga talla, prima, tanquada, ab sa clau, e uberta	1461	Àlber, de mida mitjana		73	Cambra
Un feristol, [fora] la cayxa, de estudiar	1461		de feristol	73	Cambra
Una cayxeta ab sa clau	1461		Caixeta	73	3 s. Cambra
Una caixa de pi, pintada	1461	Pi pintada		74	19 s.
Una altra caixa de pi, ab sa clau	1461	Pi		74	15s.
Una caixa migancera, ab sa clau	1461			74	4 s., 6 d.
Una altra caixa sens clavadura	1461			74	16 s.
Una cayxa ab sa clau	1461			74	7 s., 6 d.
En huna caixa, foren trobades les coses seguens [s'esmenta el contingut]	1462			75	Sala
Altra caixa sotil, de noger, sense pany, hon havia alguns draps de li, sotils	1462	Noguer		75	Sala
Huna quaxeta petita, hon stava huna roba de bris<t>ó, del dit deffunt, oldana	1462	petita	Caixeta	75	Sala
In camera ubi facebat suum domicilium, una caixa, en la qual no fonch trobat res	1462			76	Cambra
Fonch uberta una altra caixa pintada, hon no fonch res trobat	1462	Pintada		76	Cambra
Una caixa, la qual era tanquada e no's trobà la clau. Fonch uberta	1462			76	Cambra
Una quaxa, de pocha valor, per tenir carn e altres coses per obs de la cuyna, en la qual no havia res	1463			79	Cuina
Una quaxa d'àlber, ab sa clavadura	1463	Àlber		79	Cambra
Una quaxa d'àlber, ab sa tanquadura	1463	Àlber		79	Cambra
Una quaxa de pi, larga, ab sa tanquadura	1463	Pi llarga		79	Cambra
Una quaxa d'àlber, ab sa tanquadura	1463	Àlber		79	Cambra del difunt
Una quaxa de pi, migancera	1463	Pi migancera		79	Estudi
Una quaxeta petita, ab son cobertor, sens frontices	1463	petita	Caixeta	79	Cambra de la dona
Una quaxa hon sta lo pa	1463			79	Cambra de la dona
Totes les dites coses, les quals són en la dita quaxa, jurà Anthoni Serra, servidor del dit mestre Rollan, ésser de madona Ffrancescha Terés, serventa del dit mestre Rollan.	1463			79	Estudi
Fonch venuda lª cayxa ga vella, ab sos casons	1463			80	12 s.
Una quaxa petita, per obs de taverna	1463		Caixeta ? de taverna	80	2 s, 11d.
Una quaxeta petita, lo cobertor no s'í té	1463	petita	Caixeta	80	3 s, 8d.
Una quaxa per tenir pa	1463		per tenir pa	80	2 s, 6d.
Una quaxa d'àlber sens tanquadura	1463	Àlber		80	21 s
Altra quaxa d'àlber, ab sa tanquadura	1463	Àlber		80	10 s
Hun quaxó petit ab sos petges	1463	petit	Caixeta ?	80	13 s

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una quaxa	1463			80	23 s, 11d.	
Una caixa de pi, hon havia qualsque cinch faneques de forment, poch més o menys	1463	Pi		81		Sala
V una caixa de pi de Solsona	1463	Pi de Solsona		81		Cambra del difunt
V una caixa petita, de poca valor	1463	petita		81		Cambra de la cuina
V una caixa petita, d'álber	1463	Álber	Caixeta ?	81		Cambra de la cuina
Altra caixa velya, ab armelyetes ²⁵ als costats, hon havia alguns drapilyons de poca valor	1463	vella		81		Cambra de la cuina
Una caixa de noguer, ab sos petges e clavadura e clau	1463	Noguer		81		Estudi de l'alberg
Una caixa de pi del dit deffunt, ab sa clavadura tanquada, e, aquella uberta ab sa clau	1463	Pi		81		Sagristia de la seu
Dins una caixa	1463			81		
Una cayxeta petita e sotil	1463	petita	Caixeta	82		Sala
Una cayxa gran de noguer, ab sa clavadura tanquada	1463	Noguer		82		Sala
Una cayxa de noguer, ab lo cubertor trencat	1463	Noguer		82		Cuina
Una cayxeta petita ab sa clau	1463	petita	Caixeta	83	5s	
Doní de stogar les cayxes un vespre	1463			83	6d	
Una caxeta cuberta de cuyro, ab launes de ferre damunt e davall, on foren trobades les coses següents: un segell d'or ab senyal de nau	1463	Cuir, llaunes de ferro	Caixeta	85		
Una caixa gran de àlber, sens clavadura, buyda	1463	Álber gran		87		Sala
Una caixaça gran, ab son cubertor de pi, sens clavadura; a-y pan<y> e sobrepa<n>y.	1463	Pi gran	Caixassa	87		Sala
Una caixa de pi, ab pany e sobrepany	1463	Pi		87		Cuina
Altra caixa de pi, ab pany e sobrepany, ab sa clau	1463	Pi		87		Cuina
Una caixa de pi buyda, ab son pany e clau	1463	Pi	Caixeta	87		Cambra de la cuina
Una caixa de noguer, ab pa<n>y e sobrepa<n>y, ab un librel olier, de terra	1463	Noguer		87		Entrada
Huna caxaça	1464		Caixassa	89	1 s, 2 d.	
Huna caxa ho arquibanc	1464		caixa o arquibanc	89	2 s, 1 d.	
Huna caxeta de tenir dinés de vendre vi, hon havie tres sous e quatre <diners>	1464		Caixeta de tenir diners	90		Sala
Huna caxa de pi	1464	Pi		90		Sala
Altra caxa	1464			90		Sala
Huna altra caxeta petita	1464	petita	Caixeta	90		Sala
Altra caxa	1464			90		Sala
Huna caxa	1464			90		Sala
En huna caxa \que sta davant lo lit/	1464			90		Sala davant el llit
Huna caxeta de tenir farina	1464		Caixeta de tenir farina	90		Sala
Huna quaxeta dolenta, hon ha una tinacela de terra, una quaça sense coha, una cubertora de ferre foradada, una cubetoretta de terra	1464		Caixeta	90		Cuina
Huna quaxaça, menys de sòl.	1464		Caixassa	90		Cambra

²⁵ Armella: peça de metall o d'altra matèria dura, en forma d'anell, que serveix per fer forta la unió de dues coses envoltant-les. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una caxeta quadrada, plana, ab quaranta-\ quatre/ vels, entre de cotó e de lli e de seda, \entre negres e/ blanchs	1464	Plana, quadrada	Caixeta	92	
Nou corporals, ab una caixa de fust, cuberta de aluda vermella	1464	Fusta		92	
Una quaxeta sense cubertor	1468		Caixeta	95	Cambra del difunt
Una quaxa dolenta	1468			95	Cambra del difunt
Una caixa o artibanch obra de Solsona, de pi, ab sa clavadura e clau, dins la qual trobam lo següent [s'esmenta allò que hi havia dins]	1472	Pi de Solsona	caixa o arquibanc	96	Entrada
Una caixa de noguer, vella, ab scriptures de la marmessoria de mossèn Jaume Vidal, quondam prevere	1472	Noguer vella		96	Pastador
Una caxeta de tenir los diners, quant venie vi	1472		Caixeta de tenir diners	96	Celler
Una caxeta petita, de pi, buyda, ab sa clavadura	1472	Pi petita	Caixeta	96	Sala
Una caixa migancera, de àlber, ab sa clavadura e clau, dins la qual havie scriptures de la marmessoria de mossèn Domingo Solanelles, quondam prevere	1472	Àlber migancera		96	Sala
Una caxeta, vella e podrida, ab ferramenta vella, de pocha valor	1472	vella i podrida	Caixeta	96	Cambreta del cap de la sala
Una caxeta d'àlber, ab sa clavadura e clau, que's tanque per si matexa	1472	Àlber	Caixeta	96	Cambra
En casa, foren trobats, en una caixa, dins una bosseta, cinch pacífichs e un florí e mig d'or e una quarterola de pacífich	1472			96	Cambreta del cap de la sala
Una caixa de la sala, la qual uberta [s'esmenta el que hi havia dins]	1474			97	Sala
Altra caixa d'àlber dins la sala, la qual uberta [s'esmenta el que hi havia dins]	1474	Àlber		97	Sala
Altra caixa, dins la sala [s'esmenta el que hi havia dins]	1474			97	Sala
Una quaxa de pi	1474	Pi		98	11 s.
Una caixa de pi	1474	Pi		98	12 s, 1 d.
Una quaxa de àlber	1474	Àlber		98	16 s.
Una caixa de noguer, plana, en que ha segó	1478	Noguer, plana		99	Sala
Una caxeta tota plana, larga, en què ha molt ferro vell, entre lo qual ha baldes, panys, claus e altres ferros	1478	Plana, llarga	Caixeta	99	Sala
En una caixa de pi [s'esmenta el que hi havia dins]	1478	Pi		99	Cambra
Una caxeta de pi [s'esmenta el que hi havia dins]	1478	Pi		99	Cambra
Altra caixa de pi	1478	Pi		99	Cambra
Atrobam en dita caixa [s'esmenta el que hi havia dins]	1478			99	Cambra
Una caixa de àlber de dos caxons, en què atrobam lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1478	Àlber	de dos caxons	99	Recambra
Una caxeta larga, ab cossets de la petita	1478	Llarga	Caixeta	99	Recambra
<En> una caixa de pi atrobam lo següent; té clau loba. [s'esmenta el que hi havia dins]	1478	Pi		99	Recambra
Una caixa de pi, ab listes blaves e grogues	1478	Pi amb listes		99	Recambra

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

		blaves i grogues			
Una caixa plana, d'àlber	1478	Àlber		99	Cambra
Una caxeta de tenir diners	1478		Caixeta de tenir diners	99	Cambra
Una caxeta petita de tenir diners	1478	petita	Caixeta de tenir diners	100	3 s., 6 d.
Una caixa de noguer, plana	1478	Noguer plana		100	4 s.
Hun banch de fustejat e dos banquets de tenir caxes	1478			100	2 s., 2 d.
Una caxeta de tenir diners	1478		Caixeta de tenir diners	100	1 s., 8 d
Una caixa de pi; és feta com a mig- coffre	1478	Pi	com a mig coffre	100	10 s.
Una caixa larga de pi	1478	Pi, llarga		100	4 s.
Hun pany de caixa	1481			101	Cambra del difunt
En una caixa de noguer buyda	1481	Noguer		101	Cambra del difunt
Caixa la qual uberta foren trobades les coses següents: [s'esmenta el que hi havia dins]	1481			101	Cambra del difunt
Una caixa ab sa clavadura, dins la qual se trobaren les coses següents: [s'esmenta el que hi havia dins]	1481			102	Sala
Una altra caixa ab sa clavadura, plana, dins la qual se trobà tres faneques de farina	1481			102	Sala
Un caxonet petit per als cellés, per a tenir los dinés quant venen vi	1481	petit	Caixeta ? per a tenir diners	102	Sala
Una caixa, sense clavadura, e una dotzena e miga de fulla de pi, prima	1481	Pi		102	Cambra
Una caixa se troba en una cambra al costat de la cuyna, dolenta, sense clavadura	1481			102	Cambra
Se trobaren en una caixa molts plechs de cartes	1481			102	Cuina
Una quaxa plana, en què ha les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1482	Plana		103	Salamajor
Una caixa ho arquibanch de pi	1482	Pi	caixa o arquibanc	103	Cuina
Una caixa de noguer	1482	Noguer		104	10 s., 2 d.
Caixa de pi que era a l'entrada d'una cambra	1482	pi		105	Cambra
Una caixa de pi ab sa tanquadura, molt dolenta	1482	Pi		105	Corral
En dita caixa, moltes cartes e diversos actes	1482			105	Entrant d'una cambra
Una cayxeta sens cubertor, ab son banquet, e una cervellera dolenta	1482		Caixeta ab son banquet	105	Cambra
Una cayxeta ab peu, antiga, sense tanquadura	1482	antiga	Caixeta	105	Cuina
Cayxa de pi, ab tanquadura de colp, ab peus, dins la qual se trobaren les coses següents: [s'esmenta el que hi havia dins]	1482	Pi		105	Entrant d'una cambra
Huns argadells e un cubertor de cayxa	1482			105	Entrada
Una caixa ab peus, ab tanquadura, de fust	1482	Fusta		106	Cambra del difunt
Una caxaça	1482		Caixassa	106	2 s.
Una caxeta sense cubertor	1482		Caixeta	106	1 s., 6 d.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una caixa dolenta	1482			107	5 s.	
Una caixa de pi, ab peus, dins la qual se trobaren les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1483	Pi		108		Entrant de recambra
En lo cayxó de la cayxa, se trobaren les coses següents: [s'esmenta el que hi havia dins]	1483		caixó de la caixa	108		Recambra
Una cayxeta petita	1483	petita	Caixeta	108		Cambra del difunt
Una caixa larga de pi, la qual uberta foren trobades les coses següents: [s'esmenta el que hi havia dins]	1483	Pi, llarga		109		Recambra del difunt
En huna caixa [s'esmenta el que hi havia dins]	1483			109		Recambra
Huna caxeta trençada	1483	trencada	Caixeta	109		Pastador
Una caixa vella, hon a legums	1483	vella		110		Perxe
Una caixa de pi, en què ha les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1483	Pi		110		Estudi
Huna caxeta sense peus, ab dos banquetes, dins la qual ha dos plats e dues scudelles e tres petites, del seu senyal	1483		Caixeta ab dos banquetes	110		Estudi
En hun caxonet de tenir moneda, ab tres saquets [s'esmenta el que hi havia dins]	1483		Caixeta ? de tenir moneda	110		Estudi
Huna caixa de pi antiga, ab peses, hon ha tretze scudelles de Mèliqua ab senyal de Alb<esa>; scudelles petites, nou, ab lo mateix senyal; tres plats platats, ab lo dit senyal; huyt plats ab lo dit senyal; dos petchés ab lo dit senyal; hun lavamans ab lo dit senyal, tot de Mèliqua; hun plat de la forma migana, ab lo dit senyal; altre plat de la forma petita, ab arol de "Ave Maria", ab hun moxó	1483	Pi		110		Recambra
Una caixa ab sa clavadura, dins la qual ha roba de Johana, neboda sua, filla de Anthoni d'Albesa, en la qual ha certes peces e roba; dix vol ésser de la dita Johana e ésser-li donada la clau de dita caixa	1483			110		Recambra
Huna caxeta petita, dolenta	1483	petita	Caixeta	110		Pastador
Huna caxeta ab dos corporals	1483		Caixeta	110		Cuina
Hun caxó per a tenir dinés	1483		Caixeta ? per tenir diners	110		Celler
Huna caixa de pi	1483	Pi		113	8 s., 6 d.	
Una caixa miganada	1483	migaanada		113	8 s.	
Se trobà en una quaxeta petita hun carlí e hun sisè	1483	petita	Caixeta	113	1 s., 8 d.	
Huna caixa per a tenir farina	1483		per tenir farina	113	5 s., 6 d.	
Huna caxeta petita, a modo de caxó	1483	petita	Caixeta a mode de caixó	113	10 s.	
Huna caixa	1483			113	4 s.	
Huna caixa	1483			113	7s, 6d	
Huna caxeta	1483		Caixeta	113	3 s, 6d	
Huna caxeta petita	1483	petita	Caixeta	113	3s, 4d	
Huna caixa	1483			113	5 s.	
Una caixa de fust, cuberta de cuyro vermell, ffogugat, ab senyal de vaques, forrada de tela blava, en la qual caixa és lo que•s seguex [s'esmenta el que hi havia dins]	1486	Fusta, cuir vermell		115		Sagristia de la seu de Lleida
A dins la caixa, la canella major del	1486			115		Sagristia de la seu de

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

braç de mossèn sent Valer, al qual an fet hun braç d'argent ab son peu, dins lo qual sta dita canella de dit braç						Lleida
Una caxeta de fust, dins la qual ha hun coffret molt antich, dins lo qual a moltes reliquies de molts sants, intituladoes ab paperets, e una capsa ab diverses reliquies intituladoes e, dins la caxa, ha hun memorial de totes les reliquies	1486	Fusta	Caixeta	115		Sagristia de la seu de Lleida
Una caxeta de fusta, cuberta de vellut carmesí, cubert de vori obrat	1486	Fusta vori obrat	Caixeta	115		Sagristia de la seu de Lleida
Huna caxa dolenta	1487			116		Cambra
Huna caxa largua de Solsona; avie dedins huna liura de stopa	1487	Llargua, de Solsona		116		Cambra
Huna caxa, de obra de Solsona	1487	De Solsona		116		Recambra
Huna caxa plana ab moltes menuderies	1487	Plana		116		Recambra
Huna caxa plana, per a tenir pa	1487	Plana	per tenir pa	116		Escriptori
Huna altra caxa, plena de vores	1487			116		Cambra
Huna caxa sotil	1487			116		Algorfa
Huna altra caxa semblant.	1487			116		Algorfa
Una caxa de pi, ab alguns troços de draps oldans, la qual caxa és sens tanquadura	1488	Pi		117		Cambra del difunt
Altra caxa dolenta, buyda.	1488			117		Cambra
Una caxa de pi, ab sa tancadura e clau	1488	Pi		117		Cambra
Altra caxa de pi, ja sotil, tanquada ab clau, en la qual ha les coses següents:	1488	Pi		117		Cambra
Una caxota molt dolenta, ab lo cubertor que no s'i té.	1488		Caixota	117		Celler
Una caxa sense cubertor	1488			118	1 s, 6d	
Una caxa ab peus	1492			121	10 s	
Unes poques de amelles, staven en la caxa	1492			121	6 d	
Béns trobats en una caixa i en una bossa petita que es conservaven a la cambra on dormia la difunta.	1498			122		Cambra
In quada caxa clausa, que aperta fuerunt \reperte/ res sequentes [s'esmenten els objectes trobats]	1498			122		
Totes les robes susdites són en una caxa, després tanquada ab <c>lau.	1500			123		Cambra del difunt
En hun coffre ho caxa groga, la qual uberta foren trobades les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1500	Groga	cofre o caixa	123		Cambra del difunt
Unacaxa de pi vella, la qual uberta foren trobades les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1500	Pi		123		Entrada de la cambra
Una caxota ab dos càneters oliés, buyts	1500		Caixota	123		Celler
Una caxeta ferrada	1500	ferrada	Caixeta	123		Cambra
En una caxeta, li per filar	1500		Caixeta	123		Cambra
Una quax<e>ta petita	1500	petita	Caixeta	123		Cambra
En altra caxa, foren trobades les coses següents, als peus del lit: [s'esmenta el que hi havia dins]	1504			125		Sala
Una caxeta ab molts paperots.	1504		Caixeta	125		Cambra del difunt
Una caxeta dolenta.	1504		Caixeta	125		Sala
Quatre faneques <de> farina, en una caxa, poch més o menys avie	1504			125		Cambra de la sala

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

dins la caixa.					
A una vela de Sent Lorenc, una caxeta de fulla, per ... II s.	1504		Caixeta	126	2 ll. [penyora]
Una caixa hon stave la farina, e una caxeta petita, vella, e hun sach oldà	1504			126	10 s.
Una caixa dolenta e una post ab la ymaga de Nostra Dona e una pedra ab figura de Nostra Dona	1504			126	6 s., 6 d.
Dues caxes miganceres y una petita, liguada ab cordes, y les altres tancades ab clau	1507	mitjanes i petites		128	
En la caixa dins la cambra foren trobades les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1507			128	
Una caixa niellada, de noguer, dins la qual ha moltes cartes	1507	Noguer, niellada		128	
Hun caxó de tercià, en lo qual ha hun goch de scachs en lo cubertor, ab moltes scriptures sues pròpies	1507	Tarsia	Caixeta ?	128	
Huna caixa gran, buyda, per tenir segon	1507	gran	per tenir segó	128	
Una caixa per a tenir farina.	1507		per tenir farina	128	
Una caixa ferrada, hon tenie la roba la tia	1507	Ferrada		128	
Una caixa, la qual servey<x> per a tenir farina	1507		per tenir farina	128	
Sobre la caixa, hun troç de vànova molt dolenta.	1507			128	
Una caxeta ab sa letrina.	1507	Latrina	Caixeta	128	
En una caixa tancada ab dues claus, la qual uberta, foren trobades les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1509			130	
Una caxeta, davant lo lit, en lo studi, sens clau, la qual uberta foren trobades les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1509		Caixeta	130	
Hun transpontí blanch, sobre la dita caixa	1509			130	
Una caxeta petita, a hon no ha res	1509	petita	Caixeta	130	
Una caxeta ab candeles	1509		Caixeta	130	
Una caxeta petita, buyda	1510		Caixeta	131	
Una caxeta forrada, ab hun Jesuset y frasqueries.	1510	folrada	Caixeta	131	
Una caixa petita, ab una creu en lo cubertor.	1510	petita	Caixeta ?	131	
Una caixa ab penyores, desús lo lit	1510			131	
Una caxeta buyda	1510		Caixeta	131	
Una caxeta larga de pi, en què és lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1510	Pi, llarga	Caixeta	131	
Una caxeta petiteta, ab bulles y albarans dins, de poqua vàlua	1510	petiteta	Caixeta	131	
Una caixa gran, dins la botigua de la draperia, en la qual ha cinquanta volumps de la «Sposició de la Avemària y del Paternoster», de stampa	1510	gran	Gran	131	
Una caxeta petita, de roure, per a tenir albarans	1510	Roure petita	Caixeta per tenir albarans	131	
Una caixa sens cubertor, miga de faves	1510			131	
Una caixa de noguer	1510	Noguer		131	
Una caixa dolenta, ab una arova de li per filar	1510			131	

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una caixa vela, dolenta, largua, dins la qual és lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1510	Llarga		131	Cambra
Una caixa dolenta, ab capçals	1510		amb capçals	131	Cuina
Una caixa de pi petita, en la qual ha dues liures de li per filar	1510	Pi, petita	Caixeta ?	131	Cambra de la cuina
Una caixa de noguer, antiga, és lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1510	Noguer antiga		131	Cambra de la cuina
Una caxeta petita, en què és lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1510	petita	Caixeta	131	Cambra de la cuina
Una caixa de noguer, antiga, en la qual ha unes cuyraces grogues.	1510	Noguer antiga		131	Cambra de la cuina
Una caixa gran, de noguer; és-hi lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1510	Noguer gran	Gran	131	Cambra de la cuina
Una caixa dolenta, ab molta ferramenta	1510			131	Cambra
La caixa de la farina, ab vuyt faneques de farina	1510		de la farina	131	Pastador
Una caixa de stodiant	1518		d'estudiant	132	
Una caixa de mort	1518		de morts	132	
Huna cayxeta chica, pintada de \vermel/ ²⁶ y vert, ab coses de ligar de la senyora	1518	Pintada de vermell i verd	Caixeta	133	
Sobre lo tauler del estudi havie huna cayxeta de tersia ²⁷ , dins la qual no y avie sinó letres misives	1518	Tarsia	Caixeta	133	Estudi
Cayxeta de pi, petita, ab son pany y clau, dins la qual no y a sinó escriptures.	1518	Pi, petita	Caixeta	133	Estudi
Huna altra cayxa petita, de tersia, dins la qual avie comptes y totes les altres escriptures del ffet de les pobiles	1518	Tarsia petita	Caixeta ?	133	Estudi
Huna cayxa de pi ab pany y clau, dins la qual avie moltes escriptures	1518	Pi		133	Estudi
Huna cayxa de pi, plana, ab son pany y clau, dins la qual avie les coses segents [s'esmenta el que hi havia dins]	1518	Pi, plana		133	Estudi
En huna cayxeta de pi, ab son pany y clau, avie lo segent: Primo, dos saquets, dins los quals avie draps dolents, per a esqueyxar, y dues teles de lansol de estopa y huns ffaldós de camisa, ab molts draps dolents	1518	Pi	Caixeta	133	Cambra a prop de la xemeneia
Dues cayxetes, ha hon tenen la roba de les chiques, so és goneletes y camisetes y ffaldetes	1518		Caixeta	133	Cambra de les dones
Hun cayxonet petit, blanc, que és de la senyora jove, en lo qual té moltes barboleries	1518	petit blanc	Caixeta ?	133	Cambra
Huna cayxa ffer<r>ada, \blanca/ ²⁸ , ab son pany y clau, la qual és de la senyora jove, en la qual té la roba de li, so és, camises y barbuleries sues	1518	Ferrada, blanca		133	Cambra
Altra cayxa fferada negra, ab son pany y clau, la qual és de la senyora	1518	Ferrada, negra		133	Cambra

²⁶ En lloc de groc, ratllat.

²⁷ Tarsia: embotit, peces encastades dins la fusta d'un moble. DCVB. Actualment anomenat marqueteria.

²⁸ Amb una correcció. Podria ésser blava.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

jove, en la qual tenie, també matex, camises y barboleries					
Huna cayxeta pintada, verda y burela, ab les armes de Cardona y de Vals, ab son pany y clau; és de la senyora jove, en la qual té les coses de ligar	1518	pintada	Caixeta	133	Cambra
Hun cabaset ²⁹ , lo qual ere dintre hun cayxó	1518		Caixeta ?	133	Cambra
Huna cayxeta de dos pintes prims. Dos matalasos	1518		Caixeta	133	Cambra de Segre
En hun cayxó de pi, sense clau ni pany; avie-y deu hu dotse liures de estopa	1518	Pi	Caixeta ?	133	Cambra de Segre
Dos cayxons de pi, ab sos panys y claus, dins los quals ere lo segent:	1518	Pi	Caixeta ?	133	Sala
Huna cayxeta de pi, plana, ab son pany y clau, en la qual y a roba de huna dona	1518	Pi	Caixeta	133	Cambra de la senyora
Huna cayxa plana, chiqua, de pi, ab son pany y clau	1518	Pi, plana xica	Caixeta ?	133	Recambra de la cambra de la senyora
Huna cayxeta petita petita, plana, ab son pany y clau; és de pi	1518	Pi, plana petita	Caixeta	133	Recambra de la cambra de la senyora
Huna cayxa de noguer, sense pany ni clau, dins la qual y avie roba bruta, en què y a tres parels de lansols de estopa	1518	Noguer		133	Cambra de les dones
Huna cayxa plana, dolenta, de pi, en la qual y ha roba de les dones	1518	Pi, plana		133	Cambra de les dones
Huna cayxeta petita, dolenta, de pi	1518	Pi, petita	Caixeta	133	Cambra de les dones
Huna cayxa plana, ab son pany y clau, ere tot lo segent [s'esmenta el que hi havia dins]	1518	Plana		133	Cambra
En lo cayxonet ha hun pentinador de tella, ab fflocadura de seda, blanca	1518		Caixeta ?	133	Cambra
Hun cayxonet petit, de pi	1518	Pi petit	Caixeta ?	133	Rebost
Huna cayxeta de pi, ab son pany y clau, en què ha hun pa de sera ³⁰ ; pese deu liures; és sera nova	1518	Pi	Caixeta	133	Guarda-roba
Huna cayxeta de pintes prims, que y ha dos pintes prims, de lautó.	1518		Caixeta per guardar pintes	133	Guarda-roba
Huna altra cayxeta de pintes prims, ab dos pintes prims, de lautó	1518		Caixeta per guardar pintes	133	Guarda-roba
Hun pínter de lautó, prim, sense cayxeta	1518		Caixeta	133	Guarda-roba
Una caixa, dins lo qual fonc trobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1518			134	Entrada
Huna altra caixeta petita, dins la qual havie lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1518	petita	Caixeta	134	Entrada
Huna altra caixa dolenta	1518			134	Entrada
Huna caixa de noguer, vella, sense cubertor	1518	Noguer vella		134	Celler
Huna altra caixa dolenta, per a tenir ordi; trobe-hi quatre faneques de ordi	1518		per tenir ordi	134	Celler

²⁹ Cabasset: casc de l'arnès, semiesfèric i sense careta, que solia combinar-se amb la bavera (com podem veure en aquest cas). A. I. ALOMAR, *L'armament i la defensa...*, p. 270.

³⁰ Pa de cera: massa de cera. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una caixeta en què y ha, en dita caxeta, dos aludes ³¹ vermelles	1518		Caixeta	134	Sala
Huna \caxeta/, en què y ha, en dita caxeta, mija arrova de panses	1518		Caixeta	134	Sala
Una caixa de noguer, vella, per a tenir lo pa	1518	Noguer vella	per tenir pa	134	Sala
Huna caixeta, per a tenir la seda de obrar los cintes	1518		Caixeta per tenir seda	134	Sala
Quatre còfrens y una caixa, en los quals hi ha les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1518			134	Cambra
Se trobe en la caixa [s'esmenta el que hi havia dins]	1518			134	Cambra en la sala
Se trobe en dita caixa devuyt lliures y sis sous de moneda blanca	1518			134	Cambra en la sala
Dos dotzenes de tornets de caxes	1518			134	Cambra en la sala
Huna caixa ab huns encartaments ³²	1518			134	Cambra
Una caixa plana, de àlber, lisa, ab son pany y clau; stava davant lo dit llit [se n'esmenta el contingut]	1518	Àlber, plana llista		135	Cambra del difunt
Dix hi ha hun molí de oli, fet e edificat, constant lo matex, per dit senyor. És ab doze astorins y sis spadelles y ses quatre caxes e son rodet y ab caldera y totes altres coses necessàries	1518			135	Enlabotiga
Dues caxetes de pocha vàlua; dixeren de València, ab obra de terra	1518	de València	Caixeta	135	Cambra
Huna caxassa buyda, dolenta	1518		Caixassa	135	Passatge
Huna caxeta, dixeren que's diu argentera; és del senyor, buyda, constant matex	1518		Caixeta, argentera	135	Cambra de parament
Hi ha tres pasteres e huna caxasa gran, per a tenir segó	1518	gran	Caixassa per tenir segó	135	Cambra del pastador:
Hun scambell e caxassa dolenta	1518		Caixassa	135	Cambra de l'oli
Les quals coses de dita caxa dix dit senyor ésser sues y adquesides, constant matex	1518			135	Cambra del difunt
Huna caxa plana, larga, ab pany y clau, dins la qual atrobam lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1518	Plana, llarga		135	Cambra del difunt
Una caxa gran, antiga, dins la qual ha un poch de carbó	1521	antiga	Gran	137	Entrada
Una caxa antiga, per tenir les coses de rebost	1521	antiga	per tenir les coses del rebost	137	Cuina
Una caxa llarga	1521	Llarga		137	Cambra del difunt
Una caxeta petita, buyda	1521	petita	Caixeta	137	Cambra del difunt
Una caxa plana	1521	Plana		137	Cambra del difunt
Una caxa plana	1521	Plana		137	Cambra
Altra caxa plana, hon són les coses segents [s'esmenta el que hi havia dins]	1521	Plana		137	Cambra
Una caxeta dolenta	1521			137	Cambra
Una caxeta buyda	1521		Caixeta	137	Cambra de la tia
Tres caxes e un coffre ferrat	1521			137	Cambra de la alforfa
Dues caxes de vidre	1522	De vidre		138	1 s. Rebost

³¹ Aluda: pell d'ovella o de xai, adobada i suavitzada, i que en blanc o colorida s'emprava per fer guants, bosses, folradures de llibre, etc. DCVB.

³² Encartament: escriptura legal, document on consta un contracte o altre acte jurídic. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Dues caxes vermelles	1522	Vermelles		138	28 s.	Rebost
Una caxa pintada	1522	Pintada		138	20 s	Rebost
Una caxeta, no té cubertor	1522		Caixeta	138	1s	
Una caxa blanca	1522	Blanca		138	14 s	
Una caxeta	1522		Caixeta	138	6 s	
Una caxa	1523			141		Cambra del difunt
Una caxa ferrada	1523	Ferrada		141		Cambra del difunt
Una caxeta de pesos de \pesar/ moneda	1523		Caixeta de pesos de pesar	141		Cambra del difunt
Una caxeta petita de aram, per tenir foc en la taula	1523	petita aram	Caixeta per tenir foc	141		Cuina ³³
Tres caxes grans de noguer, obrades de tercià, ab ses clavadores	1523	Noguer grans	Gran	142	6 ll.	Cambra
Una caxeta tota obrada de tercià, bona, ab sos caxonets a l'entorn, ab sa tancadura de colp, ab moltes barbuleries	1523	Tarsia	Caixeta amb caixonets	142	1ll., 4 s.	Cambra
Una caxa ferrada, de camí	1523	Ferrada	de camí	142	12 s. [estimació]	
Dues caxes planes, ferrades, y dues ferrades de drap vermell y groch	1523	Planes, folrades		142	1 ll., 4 s. [estimació]	
Una caxeta plana, buyda, ferrada, ab son pany y clau	1523	plana, ferrada	Caixeta	142	6 s. [estimació]	
Un gipó. Un cofre gran e dues caxes planes	1527	Planes		143		Cambra del difunt
Una caxeta, com un scambel	1529		Caixeta	144		Sala
Una altra caixa ³⁴ ferrada, en la qual són les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529	Ferrada		145		Rebost
Altra caixa ferrada, dins la quall són les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529	Ferrada		145		Rebost
Una altra caixa de ciprer	1529	Xipré		145		Rebost
En una caixa de ciprer	1529	Xipré		145		Ditaistància
En una altra caixa de ciprer, foren trobadres les coses següents [s'esmenta el que hi ha dins]	1529	Xipré		145		Ditaistància
En una caixa ferrada, vella, foren trobadres les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529	Ferrada vella		145		Sala
En una caixa foren trobadres les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529			145		Cambra de lac arrera
En una altra caixa, són trobadres les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529			145		Cambra de la carrera
En una caixa ferrada, ab les launes daurades, foren trobadres les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529	Ferrada, llaunes daurades		145		Cambra de la carrera
En una caixa ferrada, for<r>ada de cuyro blanch, foren trobadres les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529	Ferrada, cuir blanc		145		Cambra de la carrera
En una caixa plana són les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529	Plana		145		Cambra de la carrera
Una caixota, dins la qual ha una poca de cendra	1529		Caixota	145		Cuina
En una caixa gran, de noguer, foren les cosses següents	1529	Noguer	Gran	145		Cambra

³³ Escrit al marge esquerre.

³⁴ Amb una correcció.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

[s'esmenta el que hi havia dins]					
Una caixota pintada, ab lo cubertor trencat, buyda	1529	pintada	Caixota	145	Cambra de la carrera alta
En una caixa ferrada foren les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529	Ferrada		145	Cambra de la carrera alta
Una caixota buyda	1529		Caixota	145	Cambra
Una caixota sense sòl, molt vella	1529	molt vella	Caixota	145	Cambra
Una cayxa sense sòl, buyda	1529			145	Entrada
Una cayxa ³⁵ , dins la qual és la roba de la tia	1529			145	Istància baix
Una cayxa fer<r>ada, dins la quall foren trobades les cosses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529	Ferrada		145	Rebost
Una caixa vella e un banch vell e dos cànters de terra	1529	vella		146	Entrada
Una caixeta uberta, buyda, usada e vella	1529	vella	Caixeta	146	Cambra
Una caixa dolenta, buyda, e un martell	1529			146	Estudi
Una altra caixa ferrada. Dix lo dit mossèn pedro de aragón ere sua pròpia	1529	Ferrada		146	Estudi
Una caixa larga, ab dos caixons; dins la hu ha nous, dins en l'altre foren atrobades les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1529	Llarga	amb dos caixons	146	Sala
Un<a> caxa, ab lo cubertor revoltat, buyda	1536			148	Sala
Una caxeta ab ses scriptures dins ella, damunt la dita tauleta	1536		Caixeta	148	Cambra del difunt damunt la taula
Una caxeta forrada, ab processos y candelles	1536	Folrada	Caixeta	148	Cambra del difunt
Una caxa ferrada	1536	Ferrada		148	Cambra del difunt
Una caxeta	1536		Caixeta	148	Entrada
Una caxa del pa	1536		del pa	148	Entrada
Una caxa dolenta	1536			148	Cuina
Altra caxeta	1536		Caixeta	148	Cuina
Una caxeta, ab lo cubertor voltat, ab quinze liures de stopa, en capdel y madexa	1536		Caixeta	148	Pastera de la cuina
Una caxa	1536			148	Cambra de la tia
Una caxasa	1536		Caixassa	148	Entrada
Una caixa de àlber prou bona, tancat ab clau, la qual fonc uberta y no fonc atrobat sinó roba de vestir, que ere de mossèn Josep y son jermà	1539	Àlber prou bona		149	Cambra
Una caixa larga de pi, tancada ab clau, la qual fonc uberta	1539	Pi, llarga		149	Recambra
I caxa ferrada, ja amprada, dins la qual havie roba de Berthomeu Perelló, criat de la casa	1539	Ferrada		149	Botiga
Una altra caxa plana, dins la qual havie roba dels moços	1539	Plana		149	Botiga
I caxeta petita, dolenta, dins la qual havie roba de vestir, dolenta, del patge de la casa	1539	petita	Caixeta	149	Cambra a prop l'estable
I caxa de fust, per a tenir civada	1539	Fusta		149	Estable
Dos caxes ferrades de llauna daurada y ab cuyro. Dins la una havie roba; digueren ere tota del dit senyor comanador. L'altra fonch uberta	1539	Ferrada de llauna dorada i cuir		149	Estudi
Trobam una caxa de àlber, ab son	1539	Àlber		149	Recambra de l'estudi

³⁵ Veiem *caya*, amb una titlla.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

pany y clau, y la roba que ere dins; dix dit senyor comanador tota ere sua.					
I caixa de pi, ja dolenta, ab clau, dins la qual no y havie sinó hun barretet de dit defunct, de vellut negre	1539	Pi		149	Recambra
Trobam una caixa de àlber, tota lisa, tancada ab clau, la qual fonc uberta y atrobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1539	Àlber tota llisa		149	Estudi
I caixa de secretari, ab sa tisora y caixonets de dins, de tersia ³⁶ , dins los quals havie letres y bulles, tot cosa de Roma	1539	Tarsia	caixa de secretari	149	Estudi
Una caixa de àlber, blanca, ab son pany y clau, la qual fonc uberta y atrobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1539	Àlber, blanca		149	Saleta on està la xemeneia
Una altra caixa, semblant a la propdita, ab son pany y clau, la qual fonch uberta y atrobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1539			149	Saleta on està la xemeneia
Una altra caixa plana, tancada ab clau, de pi, usada, la qual fonc uberta y atrobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1539	Pi, plana		149	Saleta on està la xemeneia
I caixa per a tenir pa, ab alguns pans	1539			149	Pastador
I caixa ferrada, ab sa clau, dins la qual havia roba de la tia	1539	Ferrada		149	Cambra de la tia
I caixa de ferre, tancada	1539	De ferro		149	Cambra de l'algorfa
I caixa sense sòl	1539			149	Cambra de l'algorfa
Una caixa de pi, dolenta, ab son pany y clau, dins la qual se troben les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1545	Pi		150	Cambra dins l'estudi
Una altra caixa ferrada, de àlbe<r>, ab son pany y clau, dins la qual se trobaren les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1545	Àlber, ferrada		150	Cambra dins l'estudi
Una caixa molt dolenta de pi, ab son pany y clau, dins la qual se troben les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1545	Pi		150	Saleta
Una caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual són les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1545	Pi		150	Cambra
Dues caxetes xiques, dolentes	1545	xiques	Caixeta	150	Cambra
Una caixa de àlbe<r>, ab son pany y clau, dins la qual s'i troben les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1545	Àlber		150	Cambra
Altra caixa de àlbe<r>, ab son pany y clau, dins la qual se troben les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1545	Àlber		150	Cambra
Una caixa de àlbe<r>, dolenta, ab guaornicions dolentes de mula, y una podadora y un podall	1545	Àlber		150	Cambra
Una caixa gran, dins la qual són les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1545	gran	Gran	150	Cambra
En buna altra caixa de àlbe<r> se	1545	Àlber		150	Cambra

³⁶ Marqueteria o tarsia.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

trobaren les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]					
Una caxeta per a posar lo segó	1545		per posar el segó	150	Pastador
Una caxota ferrada, ab pany, sens clau, sens frontisses	1545	Ferrada	Caixota	150	Gorfa
Altra caxota dolenta	1545		Caixota	150	Gorfa
Una caxa ab algunes misèries, les quals diu són de la dona	1550			151	Cambra
Ha una caxa que són les coses segens [s'esmenta el que hi havia dins]	1550			151	Cambra
Una caxeta, en què stave la roba de Ysabet, criada de casa	1550		Caixeta	152	Pastador o rebost
Una caxeta larga, dolenta	1550	llarga	Caixeta	152	Cuina
Una caxa ferrada, dins la qual eren les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1550	Ferrada		152	Cambra del difunt
Una altra caxa ferrada, dins la qual eren les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1550	Ferrada		152	Cambra del difunt
Una caxa de pi, dins la qual staven les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1550	Pi		152	Cambra del difunt
Una caxeta, dins la qual havie les coses següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1550		Caixeta	152	Cambra del difunt
Una caxeta ab ferro vell.	1550		Caixeta	152	Cambra
En una caxa ja posada en lo precedent inventari, <que> stave en la cambra del sobredit defunt, se trobaren los actes següents [s'esmenta el que hi havia dins]	1550			152	Colomer
Huna caixa	1550			153	12 s.
Una caxeta	1550		Caixeta	153	4 s.
Una caxeta	1550		Caixeta	153	6 s.
Una caxa	1550			153	9 s.
Una caxa ferrada	1550	Ferrada		153	36 s.
Una scaleta y una caxota dolenta y tres o quatre bigues y altres trossos o barbollerías de fusta, de poca vàlua.	1552		Caixota	154	Estable
Dos caxetes buydes, la una de carnicer	1552		Caixeta	154	Sala
Un banquet y una caxeta, per a seure	1552		Caixeta	154	Sala
Altra caxa de fusta, ab son cubertor, sens pany ni clau, molt vella, ab un bancal molt vell desobre	1552	Fusta molt vella amb un bancal a sobre		154	Sala
Una caxa dolenta, ab son cubertor, ab pany sens clau, buyda	1552			154	Cambra del difunt
Altra caxa ferrada, vella, ab son cubertor, ab pany y sens clau, dins la qual hi ha alguns llibres de stampa y de mà, y altres scriptures y un breviari romà	1552	Ferrada		154	Cambra del difunt
Altra caixa ferrada, ab son cubertor, ab pany y clau	1552	Ferrada		154	Cambra del difunt
Una caxeta de fusta pintada, ab son pany, ab algunes scriptures dedins y una cullera de argent, molt vella, y dues de lleutó	1552	Fusta pintada	Caixeta	154	Cambra del difunt
Altra caxa ab son cubertor, ab pany sens clau, buyda	1552			154	Cambra del difunt

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Dues ³⁷ caxetes xiquetes, de fusta, noves, ab sos cubertors, sens pany ni claus, en la una havia alguns pedassos de poca vàlua y en la altra un poc de mill	1552	Fusta xiques	Caixeta	154		Cambra del difunt
Una caxa vella, ab son cubertor, ab pany sens clau, dins la qual havia dos molles de fer rollons de ballesta, unes tenasses, un martell, una podedora, una ola y altres fresqueries de ferro, de poca vàlua	1552	vella		154		Cambra del difunt
Una caxa ferrada ab son pany y clau, dins la qual fonc atrobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1552	Ferrada		154		Cambra
Una caxeta de noguer, ab son pany, sens clau ³⁸ , dins la qual hi havia lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1552	Noguer	Caixeta	154		Cambra
Una caxa ab pany, sens clau, en la qual havia un plec de actes de alguns censals, de beneficis	1552			154		Cambra
Una caxeta petita, sens pany ni clau	1552	petita	Caixeta	155	2 s.	
Una caixa de noguer, ab pany sens clau	1552	Noguer		155	14 s., 2 d.	
Una caixa de pi, ab pany, sens clau	1552	Pi		155	6 s, 2 d.	
Una caixa petita, blanca, sens pany ni clau	1552	Blanca petita	Caixeta ?	155	3 s, 6 d.	
Altra caxeta petita, sens pany ni clau	1552	petita	Caixeta	155	2 s, 6 d.	
Una caixa	1552			155	11 s.	
Una caixa ferrada y dos còfrens sens pany ni claus	1552	Ferrada		155	1 ll, 16 s.	
Una caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual se trobà lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1552	Pi		156		Cambra de l difunt
Altra caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual fonc trobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1552	Pi		156		Cambra del difunt
Altra caixa de àlber, gran, ab son pany y clau, dins la qual se atrobà lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1552	Àlber gran		156		Cambra del difunt
Una caixa de àlber	1552	Àlber		157	19 s.	
Una caixeta xica	1552	xica	Caixeta	157	10 s., 2 d.	
Una caxa de noguer, ab son pany y clau, dins la qual fonch trobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1556	Noguer		158		Cambra del difunt
Una caxa de pi, ab son pany y clau, dins la qual havie vuyt dotzenes de madeixes de fil de bri y de stopa y de borres de lli	1556	Pi		158		En la cambra
Una caxa	1556			159	10 s, 1 d.	
Una caixa de àlber, ab son pany y clau, dins la qual fou atrobat lo següent, ço és, un paner de sarga ab son cubertor buyt, dos ciris blancs, una capsa de fust, ab son cubertor, y dins ella ha setze veles, un cademat de ferro ab sa clau	1559	Àlber		160		Cambra del difunt
Una caxeta de pi, llarga, sens pany	1559	Pi, llarga	Caixeta	160		Pastador

³⁷ Al davant: *altra*, ratllat.

³⁸ Darrere diu: *buyda* y [...], ratllat al damunt.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

y clau, ab un mig almut y unes poques de amelles					
Altra caixa de pi, sens pany y clau, ab unes poques de figues, nous, panses y fesols	1559	Pi		160	Pastador
Una caixa de pi, sens pany ni clau, dolenta, ab alguns drapots dolents	1559	Pi		160	Pastador
Dues caixes de roba del dit defunct [són les següents]	1559			160	Cambra
Una caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual fonch trobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Pi		160	Cambra
Altra caixa de pi, ab son pany y clau, en la qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Pi		160	Cambra
Altra caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual fonch trobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Pi		160	Cambra
Una caixa gran de noguer, ab son pany y clau, dins lo qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Noguer gran	Gran	161	Rebotiga
Una caixa gran de noguer, ab son pany y clau, dins la qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Noguer gran		161	Rebotiga
Una caxeta de àlber, ab pany y clau, buyda	1559	Àlber		161	Rebotiga
Altra caixa de pi, ab pany y clau, buyda	1559	Pi		161	Rebotiga
Una caixa de àlber, ab son pany y clau, dins la qual havie quatre albúrnies buydes y un barralet, guarnit de sarga	1559	Àlber		161	Sala
Una caxota vella, ab algunes scriptures	1559	vella	Caixota	161	Cambra del difunt
Altra caixa de pi, ab pany sens clau, y dedins dos cabassos ab llegums	1559	Pi		161	Cambra
Altra caixa de pi, ab pany y clau, dins la qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Pi		161	Cambra
Altra caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Pi		161	Cambra
Una caixa de àlber, ab lo cubertor de noguer, ab pany y clau, dins lo qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Àlber		161	Cambra
Una caxeta de pi, ab son pany y clau; dix madò Ysabet és sua, dins la qual fonch trobat [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Pi	Caixeta	161	Cambra
Una caxeta dolenta, sens cubertor, plena de amelles	1559		Caixeta	161	Pastador
Una caixa de noguer ab son pany y clau, la qual estave dins la cambra hont morí dit defunct, en la qual fonch trobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Noguer		161	Pastador
Una caxeta de jubileu, ab son pany y dos claus, buyda	1559		Caixeta de jubileu	161	Pastador
Una caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual havie [s'esmenta la roba]	1559	Pi		161	Cambra dels hostes
Una caixa de àlber, ab lo cubertor de noguer, ab son pany y clau, dins la qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1559	Àlber, noguer		161	Recambra

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una caxeta de jubileu, ja espallada, ab dos claus y un cabasset	1559		Caixeta de jubileu	161		Celleret del vi blanc
Una caixa per tenir lo pa, ab son panyet y clau, buyda	1562			162		Celleret del vi blanc
Una caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual havie una poca de roba de lli y pedassos de poca vàlua; dix la casera que dita caixa y roba ere sua	1562	Pi		162		Cambra
Altra caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual havie gonelles y altra roba de llana y camises de la tia y alguns pedassos de lli y un devantllit	1562	Pi		162		Cambra
Una caxota vella, sens pany ni clau, espallada, en la qual havie un quant de malla, un estríjol, dos martells, un podall, una cadeneta, algunes vires y altres barbollerics de poca importància y un crestador ³⁹ de arnes e un llogonet petit	1562	vella	Caixota	162		Recambra
Una caixa de àlber, ab son pany y clau, dins la qual fonch atrobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1562	Àlber		162		Cambra del difunt
Una caxeta de fusta, ferrada, ab son pany y clau, dins la qual havie alguns albarans de la soldada de la tia y altres papers de poca importància	1562	Fusta, ferrada	Caixeta	162		Cambra del difunt
Una caixa de aram, mijansera, nova	1562	Aram nova		162		Cuina
Caxa de pi molt dolenta, sens clau, buyda	1562	Pi		162		Cuina
Una caixa y un banch, tot dolent	1562			163	5 s.	
Una caixa de àlber, gran,	1562	Àlber gran	Gran	163	15 s.	
Una caixa molt dolenta	1562			163	2 s, 2 d.	
Una caixa dolenta	1562			163	4 s.	
Una caixa de pi, ab pany sens clau, molt dolenta	1562	Pi		164		Celler
Una \caixa/ de noguer, ab son pany y clau, dins la qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1562	Noguer		164		Recambra
Una caixa de noguer, ab son pany y clau	1562	Noguer		166	19 s.	
Un pany de caixa	1562			167	6 d.	
Una caixa sens cubertor	1562			167	1s, 4 d.	
Una caxeta y una capsa	1562		Caixeta	167	1 s.	
Un caxó	1562		Caixeta ?	167	6 d.	
Una caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual fonch trobat lo següent, ço és, quatre pesses y un tros d'estopa, nou	1563	Pi		168		Entrada
Una altra caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual fonch atrobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1563	Pi		168		Entrada
Una caxeta de pi, ab pany sens clau, larga y streta, modo de antorchera, dins la qual fonch atrobat una capsa /sens cubertor, ab unes claus y un rrastre de anelletes y altres ferros de poca	1563	Pi	Caixeta	168		Entrada

³⁹ Crestador: castrador, especialment un instrument de ferro, amb tall a un extrem, que serveix per a tallar i treure les bresques de l'arna. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

importància					
Una caixa de àlber, ab son pany y clau	1563	Àlber		168	Saleta
Una caixa de pi, ab son pany y clau, dins la qual fonch atrobat lo següent, ço és, un llansol de llens y quatre de stopa y un davantllit blanch	1563	Pi		168	Cambra
Una caxeta de pi, vella, ab pany y clau, dins la qual fonch trobat lo següent, ço és, quatre tovalles rahonables	1563	Pi vella	Caixeta	168	Cuina
Una caixa de àlber	1563	Àlber		168	9 s, 6 d.
Una caixa de àlber, ya servida	1563	Àlber		169	10 s, 8 d.
Una caixa de àlber ja servida	1563	Àlber		169	12 s.
Una caixa vella, sens pany ni clau	1563			169	5 s.
Una caxeta dolenta	1563		Caixeta	169	1 s.
Una caixa de pi, ab son pany y clau, en la qual stave la sivada, buyda y dolenta	1563	Pi		170	Entrada
Una caixa ferrada, ab son pany y clau, buyda	1563	Ferrada		170	Sala
Altra caixa ferrada, buyda, ab son pany y clau	1563	Ferrada		170	Sala
Una caixa de pi, ab son pany y clau, buyda	1563	Pi		170	Cambra
Una caxeta de pi, sens pany ni clau, dolenta y buyda	1563	Pi	Caixeta	170	Cambra
Una caxeta de àlber, sens pany ni clau, buyda	1563	Àlber	Caixeta	170	Cambra
Una caxeta de fusta, sens pany ni clau	1563	Fusta		170	Cambra del difunt
Una caixa ferrada, ab son pany y clau, dins la qual fonch atrobat lo següent, ço és, un sayo de Hoste<n>da, sense mànegues	1563	Ferrada		170	Cambreta de la torre
Altra caixa ferrada, ab son pany y clau	1563	Ferrada		170	Cambreta de la torre
Tres caxes de pi, ab sos panys y claus, buydes	1563	Pi		170	Cambra
Una caixa llarga, guarnida de cuyro de bou, dolenta	1563	llarga guarnida de cuir de bou	Llarga	170	Rebostet
Una caxeta ferrada, ab pany y clau, buyda	1563	Ferrada	Caixeta	170	Rebostet
Una caixa, ab son pany y clau, buyda	1563			170	Cambradelatia
Una caixa ferrada, ab son pany y clau, buyda	1563	Ferrada		170	Cambra
Una caxeta de pi, buyda	1563	Pi	Caixeta	170	Cambra
Una caixa gran, dolenta	1563		Gran	170	De sobre el pastador
Una caixa de pi, ab son pany y clau, molt usada, dins la qual havie un paneret de çarga, ab un ganivet y unes forquetes, dolent	1563	Pi		171	Entrada o saleta
Una caixa llarga de pi, sens pany y clau, dins la qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1563	Pi llarga	Llarga	171	Cambra o estudi
Una caixa de pi, dolenta ab pany sens clau, dins la qual havie [s'esmenta el que hi havia dins]	1563	Pi		171	Recambra
Una altra caixa de pi ab son pany y clau, dins la qual havie una cullera de plata, pesa y CLXXXXII	1563	Pi		171	Recambra

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

lliures, I sou, en diners					
Una caxeta molt dolenta	1563		Caixeta	171	Cambra
Una caixa de pi ab pany, sens clau	1563	Pi		172	12 s, 6 d
Altra caixa de poll	1563	Pollancre		172	10 s.
Una caixa llarga de pi, sens pany y clau	1563	Pi, llarga		172	16 s, 6 d.
Una caixa de pi	1563	Pi		172	8 s.
Una caixa de pi, molt spillada, ab un estoig de orinal	15363	Pi		172	1 s, 6 d.
Una caxa de pi, ab pany	1563	Pi		173	6 s, 6 d.
Una caxa de pi, ab son pany	1563	Pi		173	15 s.
Una caxa de pi	1563	Pi		173	10 s.
Dues caxes ferrades, ab sos panys y claus	1563	Ferrada		173	2 ll, 6 d.
Una caxa de pi llarga, sens pany ni clau, y dins ella havie dues faneques, poch més o menys, de mestura	1564	Pi llarga		176	Entrada
Una caxeta de pi, sens pany ni clau, en la qual havie una cassola gran y una llibrella <de> terra y una cubertora de terra y un culler	1564	Pi	Caixeta	176	Entrada
Altra caxa de pi, ab pany sens clau, dins la qual havie alguns draps oldans y de poca vàlua	1564	Pi		176	Cambra
Una caxa llarga, vella, ab son cubertor, sens pany ni clau, buyda	1568	llarga		177	Sala
Una caxa ab son cubertor, sens pany ni clau, buyda	1568			177	Sala
Una altra caxa llarga, vella, sens pany ni clau, buyda	1568	Llarga vella		177	Sala
Una caxa de pi, ab son pany y clau, dins la qual fonch trobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1568	Pi		177	Cambra del difunt
Altra caixa de pi, ab son pany y clau, en la qual fonch trobat lo següent [s'esmenta el que hi havia dins]	1568	Pi		177	Cambra de ldifunt
Una caixeta de pi, ab lo cubertor trencat, dolenta	1568	Pi	Caixeta	177	Cambra del difunt
Una caixeta xica, dolenta, ab pany y clau, ab unes poques de amelles.	1568	xica	Caixeta	177	Cambra del difunt
Altra caxeta, molt petita, ab algunes actes y escriptures	1568	molt petita	Caixeta	177	Cambra del difunt
Una caxa de àlber, ab son pany y clau, dins la qual havie una màrfeqa dolenta	1568	Àlber		177	Cambra

8.2 Arca

A primer cop d'ull, sembla que als segles XIV - XVI, no hi havia gaire diferència entre una arca i una caixa. La definició del DCVB només diu que l'arca era una “caixa gran que es tanca i serveix per guardar diverses coses”. Quan fem un cop d'ull als documents, ens adonem que la funció de les unes i de les altres era diferent. De retruc, a causa d'aquesta funció diferent, també solia variar el lloc on eren situades dins de la casa.

Objecte: Arca	Data	Contingut	Núm.	Preu	Situació
I arca	1345		2		Cambra major
I ^a arca ab farina de mescla, IIII forchs de cebes, I d'aylls	1345	Farina de mescla	2		Cambra inferior
I tonell, II arcaces veylles, I cobertor d'arca	1345		2		
I arca	1345		2		
I ^a arca	1345		3	2 s., 5 d.	
I arqua	1345,		3	12 s.	
I arca ab farina e saca de cànem	1348	Farina	6		
I arqua ab farina	1348	Farina	7	10 s., 2 d.	
Una arqua de tenir farina.	1354	Farina	8		Celler
I ^a archa de tenir pa	1376	Pa	11		Rebost
I ^a archa gran de tenir farina, migancera	1376	Farina	11		Cambra de la civada
I ^a archa de barutellar ⁴⁰	1376	Porgar la farina	11		Cambra de la civada
Una archa gran, ab una fanequa de farina, poch més o menys	1377	Farina	13		Celler major
Altra archa gran	1377		13		Celler major
Archas modici valoris	1377		13		
I ^a arcaça per tenir farina	1381	Farina	14		Celler major
Archa pintada, ab se<n>yal de cabra e de [...], negres e grogues, e ere cuberta ab i [... De] cànem, de poca valor; en la qual <archa> eren ornaments de [...] Esglea de sent gili	1381		15		Sala
I ^a archa	1383		16		Rebost
Una arqua cruxada ⁴¹ , de tenir farina.	1387	Farina	22		Cambra on es pastava
Una arqua de barutelar.	1387	Porgar la farina	22		Cambra on es pastava
Una arqua gran cruxada	1387		22		Cambra on es pastava
Una arqua poch	1387		22		Cambra on es pastava
Una arqua buyda	1387		22		Cambra de la serventa
I ^a archa gran, \a ratenir farina, sens de cobertor/, tenxada ⁴²	1387	Farina	23	10 s. barcelonesos	
Una arqua	1387		23	7 s., 6 d. barcelonesos	
Una arquaça de poch valor	1387		23	7 s., 3 d.	
Arqua de poch preu	1387		23	10 s.	
I ^a archa gran, \a ratenir farina, sens de cobertor/, tenxada	1387	Farina	23	10 s.	
I archa plena de forment de sexa, ab sa clau	1387	Forment de xeixa	24		Cambra johana
Archa ab sa clau, ab quasi IIII ho V faneques de forment	1387	Forment	24		Cambra johana
Archa ab farina	1387	Farina	24		Cambra johana

⁴⁰ Barutellar: porgar, cendre amb el barutell, un sedàs per a la farina. DCVB.

⁴¹ Potses vol dir cuirada, coberta de cuir. Tampoc no es pot descartar totalment: corcada.

⁴² Potses *tenxada*, tancada.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Iª arca farinera	1388	Farina	25	5 s.	
Iª arqua	1388		25	18 s., 2 d.	
Iª archa xicha	1388		26		Cuina
Iª arqua buyda	1392		29		Celler
Una archa de pocha valor	1392		30	6 s.	
Una arquaça sens de cubertor	1392		30	3 s., 6 d.	
Iª archa e I dayll	1393		33		Cambra del difunt
Iª arca de tenir farina, en què avia farina de forment fins a tres faneques, la qual han lexada per aquells qui romanen en casa	1393	Farina	33		Cambra de la dona
Iª arca gran de tenir farina	1393	Farina	33		Entrada
Iª arqua, menys de cobertor	1393		33		Casa de l'entrada
Una arqua en què són totes les coses següents [s'esmenta allò que hi havia dins]	1393	[Roba]	33		Cambra de la dona
Una \archa/ barutelladora	1393,	Porgar la farina	34	16 s., 6 d.	
Iª arcaça ab I boix gran, de nogés, ab d'altra frasca	1393		34	4 s., 6 d.	
Iª arqua gran, de tenir farina	1393	Farina	34	7 s., 6 d.	
Iª arca de tenir pa e farina	1394	Pa i farina	37		Pastador
Una archa pastera	1394	Pastar la farina	39	9 s., 8 d.	
En arqua que està prop lo lit, eren les coses següents [s'esmenta allò que hi havia dins]	1396	[Roba]	42		Cambra del difunt (era prop del llit)
Iª arqua en què ha farina de forment, entrò Iª faneca, poch més ho menys	1396	Farina de forment	42		Entrada
Iª arqua	1396		42		Cambreta
Iª arqua ab sa clau	1396		43	18 s.	
Iª arqua, en què avia forment, de cinch en VI faneques, poch més ho menys	1398	Forment	47		Entrada
\II/ archaces ab cobertós	1399		51		Celler
Una arquaça ab mig cobertor, de pocha valor	1399		52	18 d.	
Una altra arqua gran	1399		52	9 s.	
Una arqua, en què ha una peça de li, pare he mare, que són V alnas he V quartons	1401	Roba	55		Cambra
Una archa d'avena, en la qual avie II kafichs d'avena, poch més o menys	1401	Civada	55		Cambra del difunt
Archa gran, de tenir blat.	1402	Blat	56		
Iª arqua ab sa clavadura	1403		58		Casa d'avall
Una archa migenada, a tenir farina	1403	Farina	58		Rebost
Iª arquaça sens de sòl	1403		60	1 s.	
En huna arca, dins la dita cambra [s'esmenta allò que hi havia dins]	1460	[Roba]	70		Cambra del difunt
Huna arca sens cubertor, de pocha valor	1460		70		Celler
Una arca sens cubertor	1460		70		Casa del difunt
Huna archa antiga, hon ha hun pa de cera, de pes de quinze lliures	1460	Cera	70		Sala
Una archa vella, ab quatre penes	1460		70		
Una archa	1460		70		Casa del difunt
Una archa de home d'armes.	1463	[Armes?]	81		Sala
Huna arqua antiga	1464		90		Cambra a prop la cuina
Una arqua vella, per a tenir segó ho civada	1482	Segó o civada	103		Entrada del celler
Una archa de armes, ferrada	1488	[Armes?]	117		Cambra
Una arca de aram	1529	Aram	145		Estable
Ítem, una arquilla	1529		145		Cambra

Després de fer un cop d'ull a aquesta taula, podem arribar a algunes conclusions amb relació a les arques, d'acord amb allò que diuen els documents escrits, els inventaris i encants conservats a l'ACL.

- Trobem arques sobretot a la segona meitat del segle XIV (d'abans no tenim documentació) i al llarg del segle XV, especialment durant la primera meitat d'aquest segle. Al segle XVI, només trobem mencionada una curiosa “*arca de aram*”, molt diferent de les precedents, atès que gairebé totes devien ésser de fusta. Aquest mateix inventari descriu una *arquilla*.⁴³ Els documents de l'ACL no fan cap menció de l'arqueta com un tipus de moble o per referir-se a una arca més petita, com moltes vegades s'anomenen les caixetes més petites. Ni atenent a la seva tipologia, ni tampoc amb relació al tipus d'objectes que hi ha al seu interior podem parlar d'arquetes. Els objectes més petits es guarden en caixetes, cofres, massapans o en els seus estoigs (ja en parlarem en els propers apartats).

- Els documents de l'ACL no ofereixen cap informació en relació al tipus de fusta emprada per a la fabricació de les arques. Sabem per altres inventaris –és impressionant la informació que prové d'alguns inventaris conservats a França- que moltes d'aquestes arques eren de roure i de noguer.⁴⁴

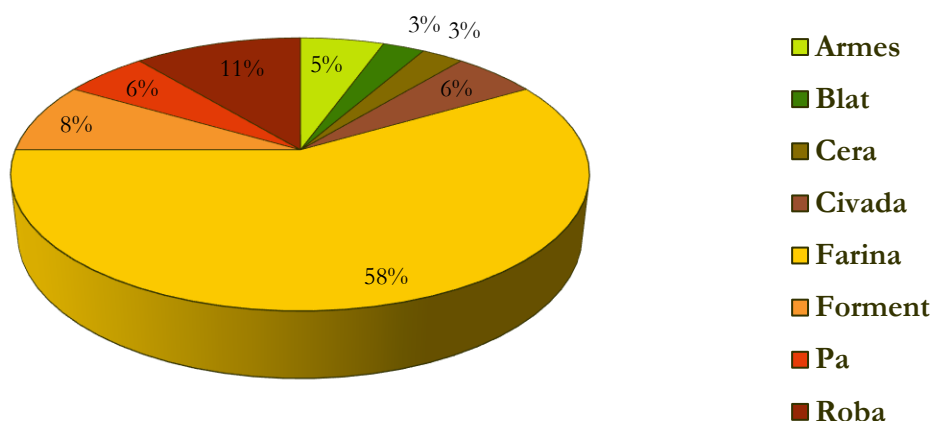
- Pel que fa al contingut, podem fer el quadre següent:

		NOMBRE D'ESMENTS
CONTINGUT DE L'ARCA	Armes (?)	2
	Blat	1
	Cera	1
	Civada	2
	Farina	21
	Forment	3
	Pa	2
	Roba	4

⁴³ Eva Pasqual és referènci a l'*arquilla* com a una nova tipologia de mobiliari que apareix al segle XVI. Entre els documents de l'ACL només hi ha una menció de l'*arquilla*. Més aviat l'arca tendeix a desaparèixer al llarg del segle XV. Segons el DCVB, l'*arquilla*, per influència castellana, fa referència a un moble rectangular amb calaixos. Els documents de Lleida fan referència, això sí, a l'*arquella*, com veurem a continuació. Eva PASCUAL I MIRÓ, “Una introducció als mobles policromats en la producció de mobles a Catalunya durant el segle XVI”, *Història i ciència al servei de l'estudi del moble*, Associació per a l'Estudi del Moble i Museu del Disseny de Barcelona, Barcelona, 2013, p. 97.

⁴⁴ L'inventari de béns de mobles i d'altres coses de l'hospital de Beaune (1501) enumera sala per sala, des dels cellers fins als graners, tots els objectes mobles. Aquest document distingeix entre *coffres* (potser nosaltres en diríem caixes) i arques. De les vint i tres arques ressenyades, dues són de roure i les altres de noguer; sis són petites i la resta són qualificades de grans. En alguna d'aquestes arques hi havia la roba i els vestits dels malalts, en alguna altra hi havia civada o farina. En la descripció que es fa en l'inventari no s'esmenta el qualificatiu “*bien ouvré*”. Segons Bruno François és evident que “*L'arce est un coffre ordinaire, certainement dépourvu de décor et réservé aux salles de services et aux chambres*”. Vegeu: Bruno FRANÇOIS, “Les coffres du XVIè siècle de l'hôtel Dieu de Beaune”, *Regards sur le mobilier domestique*, Actes sud/Acaoaf, Dijon 2015, p. 67.

CONTINGUT DE L'ARCA

Veiem, per tant, que a Lleida gairebé totes les arques servien per a guardar-hi farina o bé cereals (forment, civada). Només en quatre casos hi tronem roba, al seu interior.

- Pel que fa a la ubicació d'aquestes arques, usualment calia relacionar-la amb allò que contenien. En trobem a les cambres, però sobretot al rebost, al celler, al pastador, a l'entrada o a la cuina.

- Sabem que normalment tenien una clau, amb un pany ("clavadura"), per tal que el propietari les pogués tancar.

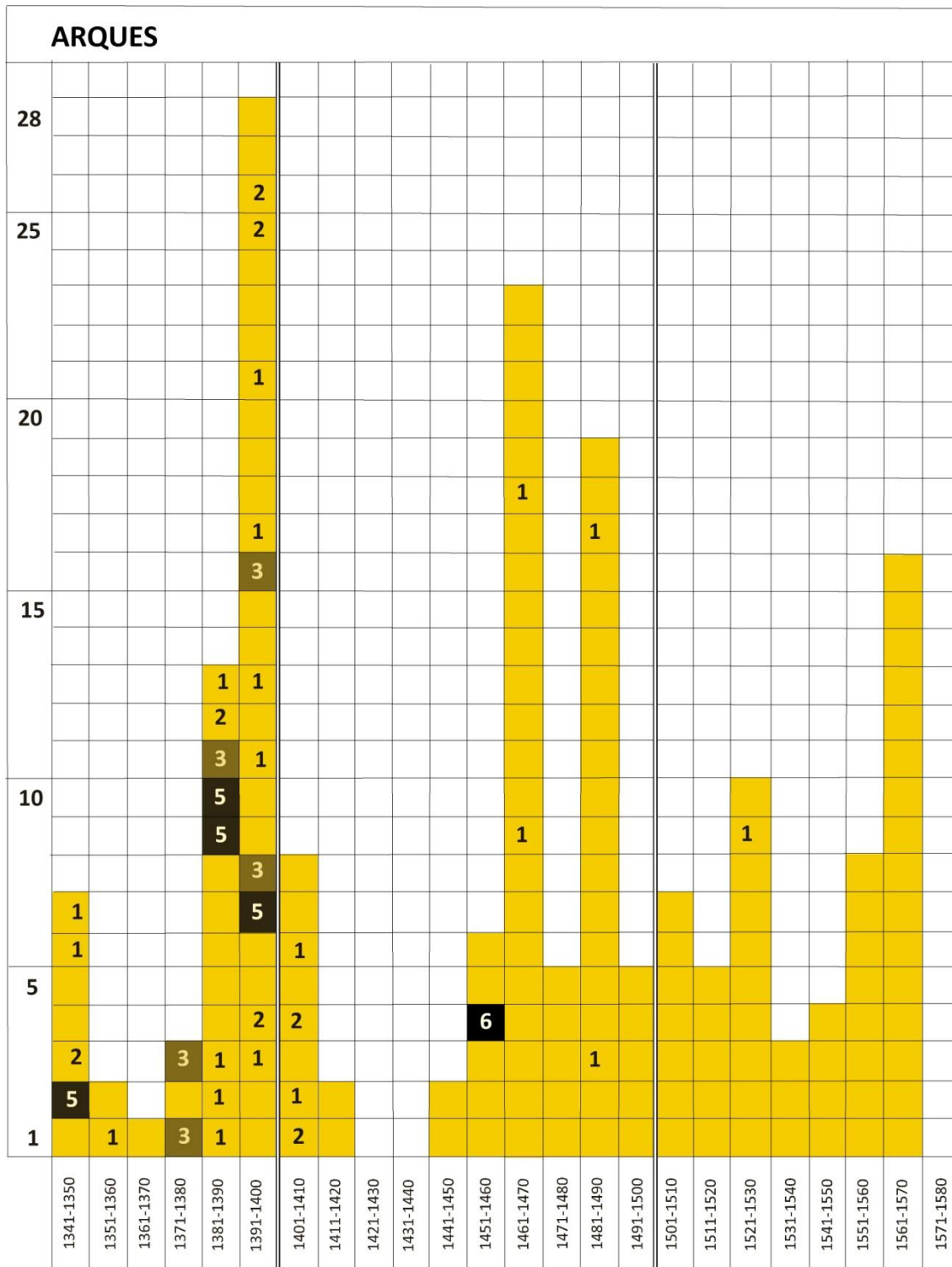
- Normalment tenien un cobertor, una tapa per a tancar-se. Només algunes que es trobaven en molt mal estat de conservació no tenien aquest cobertor.

- Pel que fa al preu, trobem que les més malmeses i envellides valien uns 5 sous, mentre les més noves i ben conservades podien valdre uns 18 sous. Certament, les arques de mala qualitat valien molt menys. Una arcassa, que era una arca dolenta, vella i trencada, per exemple es va poder vendre només per 18 diners (doc. 52, de l'any 1399).

Com a conclusió provisional, potser podem suposar, com afirma François,⁴⁵ que les arques eren una mena de caixes menys treballades, més austeres, i destinades a guardar-hi objectes de menys qualitat (com podia ser la farina).

En el quadre de barres annex veiem que gairebé tots els esments d'arques en la documentació de Lleida que hem consultat es concentren al segle XIV i al primer decenni del segle XV. A partir de l'any 1460 ja són molt escasses. Abans d'aquesta data en algunes cases n'hi podia arribar a haver cinc o sis.

⁴⁵ Bruno FRANÇOIS, "Les coffres du XVIè siècle de l'hôtel Dieu de Beaune", *Regards sur le mobilier domestique*, Actes sud/Acaoaf, Dijon 2015, p. 67.

Per cloure aquest apartat, ens podem fixar en el contingut d'algunes d'aquestes arques, precisament d'aquelles que no contenien farina o pa. Segons el document 33, de l'any 1393, en una arca hi havia les coses següents:

*“Primerament, V lençols de lenç de tres teles, bons.
Ítem, III lençols oldans, esquinçats, los II de tres theles e la I de dues theles.*

*Ítem, II tovaylles blanques, totes planes.*⁴⁶
Ítem, unes tovalles bones, ab listes blaves als caps.
Ítem, II barberets oldans.
Ítem, III tovaylloles blanques, enfre als e bones.
Ítem, I torquamans de poca valor.
*Ítem, II tovallons en I peçol.”*⁴⁷

Aquesta funció de caixa on guardar la roba, també el trobem en altres casos. L'any 1396 (doc. 42), en una altra arca situada a prop del llit, con diu el propi document, hi havia:

“Primerament, XVI peces de lenç, enfre xiques e grans.
Ítem, XIII peces de stopa, entre xiques e grans.
Ítem, II plechs de tovayllons listats, nous, de stopa.
Ítem, I pareyl e mig de tovaylles de lenç, ab listes noves.
Ítem, uns barbés.
Ítem, [II] pareylls de lençols de lenç, de dues teles e miga.”

De vegades la roba no era tant per al parament de la casa sinó per a vestir les persones. Un darrer exemple. Al document 70 (de l'any 1460), trobem que en una arca situada en una cambra hi havia al seu interior:

“Primo, hun lançol de lenç, de tres teles.
Ítem, buna cota d'ome blava, forrada de mescla.
Ítem, hun troç de bugerà, ab listes blaves.
Ítem, hun gipó tot blau.
Ítem, hun barret blau.
Ítem, hun mantó blau.
Ítem, hun caperó blau.
Ítem, deu alnes de miga lana, blanca.
Ítem, tres tovallons blancs, de estopa, escaquegats.
Ítem, unes estovalles de stopa, ab listes blaves, planes.
Ítem, unes tovalles de lenç, ab listes blaves, ab creus.”

En darrer lloc, volem incloure aquesta taula, dedicada a l'**arquella** (una arca petita), encara que només tingui dos objectes:

Objecte: Arquella	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Una archella de çarga (?); a-y XXVIII s ^m de ploms	1523		141		Cambra del difunt
Una archila	1529		145		Cambra de la carrera

Tal com trobem al DCVB, l'arquella era una arca petita. Als inventaris del segle XVI en trobem dues. En la primera hi havia 29 ploms. En la segona (doc. 145, any 1529), tal com s'assenyala, hi havia “*moltes bulles y papés, de poca importància*”. De fet, és una realitat semblant a la que

⁴⁶ Pla: lliç, sense regruixos ni elements ornamentals. Al *Libre de les Costums de la Ciutat de Tortosa* del segle XIII es fa esment que “*No deu ésser listada, ne vert, ne vermeja, mas d'altre drap ab que sia pla*” o bé en un document fet a València l'any 1443: “*Per preu de XXVIII onces de randes, ço és, randes planes sens argenteria e randes frisonades*”. DCVB.

⁴⁷ Peçol: conjunt de caps de fil d'un ordit, a manera de serrell, que queda en els telers després de tallat un tros de tela acabat de teixir, i que s'aprofita per nuar-lo fil per fil, amb el començament d'un altre ordit en un mateix pinte. DCVB.

ens presenta el DCVB, en esmentar un document de l'any 1689, on s'hi diu “*en la arquella dels papers*”.

Fixem-nos ara, abans de tancar aquest apartat, en allò que podem veure en la iconografia. Podem veure una arca de fusta que trobem representada en el retaule de sant Antoni abat (fig. 8.14). Pensem que pot ser una arca precisament pel fet que al seu interior sembla que hi havia una mena de sacs potser de farina. Fixem-nos en diversos detalls que corresponen exactament a allò que ens diuen els documents: en la tapa, en el pany (*clavadura*) i en els quatre peus dobles, que eviten que recolzi directament a terra. També veiem que és un moble auster, sense cap mena de motiu decoratiu.

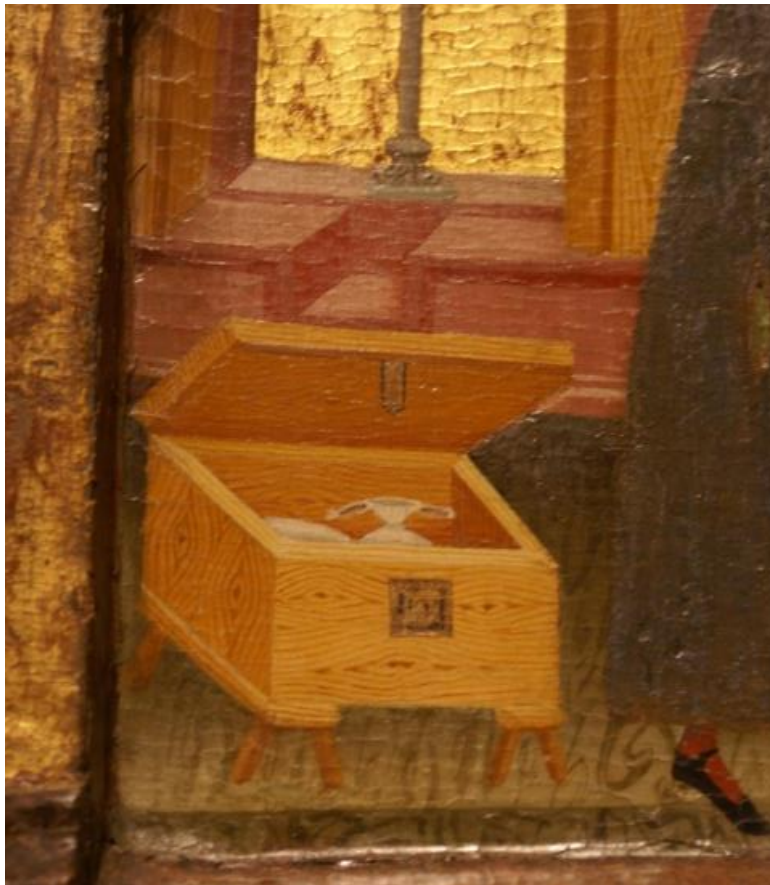

Fig. 8.14. Mestre de Rubió, Retaule de Sant Antoni Abat, c. 1360-1375, MNAC/MAC, inv. 045854-CJT (detall) Foto: Imma Sànchez i Boira

8.3 Arquibancs

Un arquibanc era alhora una caixa o arca i un banc. Servia per a seure i per a guardar-hi objectes. Atès que la llista d'arquibancs és força llarga, a continuació en recollirem uns quants esments trets dels inventaris de Lleida i després, per a cloure l'aproximació a aquest objecte, inclourem la llista completa, en una taula que serà un annex d'aquest apartat.

Objecte: Arquibanc	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I arquibanch ab sa clau	1345		3		
un archibanch, en lo qual trobam primerament un «Flors sanctorum». [i d'altres llibres]	1376		11		
I arquibanch ab la canella del cup e ab algunes mesures de me<s>urà vi	1388		26		Celler principal
I arquibanch ab lo cobertor de dues posts	1393		34	24 s.	
En lo calaix del dit arquibanch avia II saquets petits, la I de cuyro, [l'altre de li]	1398		47		Cambra del difunt
Hun arquibanch ab lo cobertor levadiç, de pi	1460	pi	71		Sala
artibanch larch	1464		92		

Segons la definició del DCVB, l'arquibanc era un banc llarg, amb respatller o sense, que tenia una o algunes caixes, a les quals el seient serveix de tapadora. D'acord amb el que diuen els documents de Lleida, podem assenyalar:

- Hi hagué arquibancs al llarg dels segles XIV, XV i XVI. El primer esment el trobem al document 1 i el darrer correspon al document 177.

- Els arquibancs eren una caixa on es podia guardar diferents tipus d'objectes. Hi havia objectes de roba i estris de la casa i també, en alguns casos, llibres, tal com podem veure en diversos exemples. Anant cap a la cambra de la sala de la casa de Joan Bordell hi havia un arquibanc de fusta de Solsona amb moltes monedes i alguns llibres (doc. 81).

- Eren de fusta i normalment, en els casos en què s'esmenta, sabem que era fusta de noguer o bé de pi. Sembla que el pi era de Solsona. Els documents descriuen els objectes inventariats amb un grau de fidelitat molt alt. Un encant de l'any 1400 no només ens informa d'un arquibanc vell sinó també s'ens diu que la fusta era corcada (doc. 54).

- Sembla que alguns arquibancs podien tenir peus. En cap cas s'esmenta que tinguessin un respatller.⁴⁸

⁴⁸ Segons el DCVB l'arquibanc podia tenir respatller. No obstant, cal assenyalar que en la documentació de Lleida que estem treballant no hem trobat cap arquibanc amb respatller. D'acord amb la documentació nosaltres ens decantem per considerar l'arquibanc un moble sense respatller. Tradicionalment s'insisteix en concebre l'arquibanc amb el seu respatller (vegeu: Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, "La vida de las cosas. El mercado de objetos de segunda mano en la Valencia Bajomedieval", a A. FURIÓ – F. GARCIA-OLIVER (eds.),

- Tenien un o, més sovint, dos compartiments que es devien tancar amb sengles tapes. En molts casos tenien panys que es tancaven amb claus, tal com ho deixen palès els mateixos inventaris.

- Moltes vegades trobem els arquibancs davant del llit. Així ho veiem reflectit al document 33: “*I arquibancaç, que sta davant lo lit*” i així ho veiem en moltes de les pintures i miniatures d’aquesta època que estudiem.

- Trobem els arquibancs sobretot a les cambres; també n’hi havia a les sales i a la cuina. Això no impedeix de trobar-ne també en qualsevol altre lloc, com el celler, el rebost, les golfes, l’entrada o l’estudi i la recambra.

- D’acord amb els encants, costaven d’uns 3 sous fins a uns 45 sous. De fet, el preu normal d’aquests mobles oscil·lava entre uns 10 i uns 25 sous.

- Finalment, el quadre de barres annex (més avall) ens mostra que el moment en què hi hagué més arquibancs a les cases fou precisament al llarg de la segona meitat del segle XIV. Per contra, curiosament, al segle XVI ja són molt més rars. També veiem que el normal era que en una casa hi hagués un o dos arquibancs; molt més rarament n’hi trobarem més.

ARQUIBANCs																													
28																													
25																													
20																													
15																													
10																													
5																													
1																													
	1341-1350	1351-1360	1361-1370	1371-1380	1381-1390	1391-1400	1401-1410	1411-1420	1421-1430	1431-1440	1441-1450	1451-1460	1461-1470	1471-1480	1481-1490	1491-1500	1501-1510	1511-1520	1521-1530	1531-1540	1541-1550	1551-1560	1561-1570	1571-1580					

A continuació ens fixarem en allò que trobem representat en les escenes pintades als retaules o bé a les miniatures d'aquesta època, a cavall entre l'edat mitjana i l'edat moderna. Les escenes de naixement que es desenvolupen a l'interior d'una cambra de dormir són les que ens permeten conèixer com era aquest moble (fig. 8.15).

Fig. 8.15. Sano di Pietro, Naixement de la Verge, c. 1448-52. University of Michigan, Museum of Art⁴⁹

Podem trobar molts exemples a la pintura gòtica occidental de cambres amb el llit representades amb les caixes o, en aquest cas, els arquibancs al seu entorn. No és l'única escena que aquest pintor italià dedica al Naixement de la Mare de Déu. Podem recordar les escenes dedicades a la Vida de la Verge del retaule conservat al Museo d'Arte Sacra d'Asciano, de cap a l'any 1437-1439 (figs. 8.5 i 8.6), i també les escenes d'una taula del mateix tema del Mestre de l'Osservanza, en la que hi veiem molts paral·lelismes, sobretot pel discurs narratiu i els detalls dels objectes presos de la vida quotidiana, conservada a Londres (The National Gallery, vegeu capítol 12, fig.12.10).

⁴⁹ Font: <https://www.google.com/culturalinstitute/entity/%2Fm%2F0d5zcd?projectId=art-project&v.filter=items>

Fig. 8.16. Bernat Despuig, Retaule de sant Joan Baptista i sant Esteve, Naixement i bany de sant Joan Baptista, primer quart del segle XV, MNAC/MAC inv. 015824-CJT. Foto Imma Sànchez Boira

Aquest detall del moment del bany del Nen permet d'identificar, al costat del llit, un arquibanc de fusta, que podria ser de pi (fig. 8.16). Aquest moble que, com hem comentat, servia també de banc, formava part del mobiliari de la cambra, tenia un pany, o més, i normalment era situat al voltant del llit. Bernat Despuig representà aquest moble en una escena de la vida de cada dia. La fidelitat de les fonts iconogràfiques permet, un cop més, documentar un objecte que era coetani a la realitat de l'artista. Val la pena de fixar-se en l'encaix de les fustes de les tapes d'aquest arquibanc, fet que mostra la precisió del detall d'allò representat.

El mateix tipus d'arquibanc, uns anys més tard, es pot identificar en l'escena del retaule dels sants Abdon i Senén de l'església de Santa Maria de Terrassa (fig. 8.17). El detall de l'artista i la capacitat per representar l'arquibanc, amb un important grau de realisme, permet de veure el pany de ferro en forma d'estrella, que té les mateixes característiques del que veiem en el retaule de Bernat Despuig; aquest detallisme contrasta amb el simbolisme de l'escena.

Fig. 8.17. Jaume Huguet: Retaule dels sants Abdon i Senén, Curació del malalt, c. 1459 – 1460, Església de Santa Maria de Terrassa⁵⁰

Fig. 8.18. Bernat Martorell (atribuït) Retaule de sant Vicenç, Mort de sant Vicenç, c. 1438-1440 MNAC/MAC, inv. 015797-CJT (detall) Foto: Imma Sánchez i Boira

⁵⁰ Font: J. BOLÒS, *La vida quotidiana a Catalunya en l'època medieval*, Edicions 62, Barcelona, 2000, p. 162

En la pintura catalana trobem representats sovint, com veiem, els arquibancs a l'entorn del llit. Com trobem esmentat en la documentació, era un moble molt comú al llarg d'aquests segles. Trobem un altre possible exemple d'arquibanc en la representació de la mort de sant Vicenç del retaule de Bernat Martorell (fig. 8.18). Com en els casos precedents, és un moble auster, sense cap mena de motiu decoratiu; en aquest cas, hi veiem uns petits peus que permeten que no recolzi directament a terra.

Fig. 8.19. Giovanni Francesco da Rimini (atribuïda), Història de la Vida de la Verge, L'Àngel s'apareix a Joaquim i el Naixement de la Verge, c. 1448-1450, París, Musée du Louvre (inv. M. I. 455)⁵¹

La imatge que veiem al damunt mostra dos panells d'una sèrie de dotze escenes d'un retaule dedicat a la vida de la Verge, atribuït al pintor italià Giovanni Francesco da Rimini (fig. 8.19). A l'escena del naixement de la Verge, a la dreta, al costat del llit, per sobre segurament d'un *estrado*, podem veure un arquibanc llarg de fusta amb les seves clavatures (els panys). Santa Anna jeu en

⁵¹ Font: http://cartelen.louvre.fr/cartelen/visite?srv=car_not_frame&idNotice=1226

una mena de colga i mentrestant unes serventes estan preparant el bany, amb una espècie de *cartró* (d'acord amb allò que ens diuen els documents medievals lleidatans).

Fig. 8.20. Domenico Ghirlandaio, Escenes de la vida de la Verge, el Naixement de la Verge, c. 1489-1490, fresc de la Capella Tornabuoni-Tornaquinci, Església Santa Maria Novella, Florència (detall del mur dret)⁵²

En l'escena del naixement de la Verge del cicle pictòric que Ghirlandaio va realitzar per a la capella de Santa Maria Novella, a la fi del segle XV, veiem un arribanc al costat del llit on jeu santa Anna, amb una de les claus que penja del pany (fig. 8.20). La monumentalitat de les figures es

⁵² Font: http://www.wga.hu/html_m/g/ghirland/domenico/6tornab/61tornab/2birth1.html

compensa amb un acurat tractament dels detalls i del moviment dels teixits. El realisme dels objectes representats encara es veu més accentuat per les ombres i la llum.

Annex : arquivancs de Lleida (segles XIV-XVI)

Objecte: Arquivanc	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I archibanc, a'n Ramon Blasi	1343		1	10 s.	
I archibanc	1343		1		
I arquivanc ab nous e Iª servidora e I bou de vidre e ab una caxeta ab dinés en I maçapà ab escrits	1345		2		Cambra major
I arquivanc	1345		2		
I arquivanc	1345		3	6 s., 6 d.	
I arquivanc ab sa clau	1345		3		
Unum arquivanc in quo invenerunt decem quaterna scripta et notata officerii ferialis.	1345		4		
I arquivanc	1347		5	25 s.	
I arquivanc [s'esmenta el que hi havia]	1348		6		
I arquivanc	1348		7	22 s., 1d.	
Un arquivanc miyanat	1354		8		
Un arquivanc [s'esmenta el que hi havia]	1354		8		Cambra
I arquivanc gran	1354		9		Cuina
Arquivanc gran	1354		9		Cuina
Arquivanc gran	1354		9		Cuina
Un archibanc, en lo qual trobam primerament un «Flors sanctorum». [i d'altres llibres]	1376		11		
Un arquivanc, lo qual fo segellat ab lo anell damont	1377		13		Cambra del difunt
Un arquivanc gran, segellat ab lo dit segell	1377		13		Recambra
I arquivanc	1383		16		Cambra
I arquivancaç	1383		16		Cuina
I arquivanc	1383		16		Rebost
I arquivanc	1383		16		Cambra
I arquivanc	1383		17	8 s., 6 d.	
I arquivanc	1383		17	21 s., 6 d.	
I arquivanc qui està en quyna	1385		20		Cuina
Un arquivanc de noguer	1387	Noguer	22		Rebost
Un arquivanc gran, de noguer, en lo qual fonch trobat primerament una capironada de vays blancs, oldans	1387	Noguer	22		Cambra del difunt
I arquivanc poch	1387		23	25 s., 6 d. Barcelonesos	
I arquivanc gran, de noguer	1387	Noguer	23	45 s. Barcelonesos	
I arquivanc de noguer, ab lo cobertor dessivelat	1387	Noguer	23	16 s.	
I arquivanc de noguer [s'esmenta el que hi havia]	1387	Noguer	24		
I arquivanc de noguer [s'esmenta el que hi havia]	1387	Noguer	24		Cambra
I arquivanc	1387		24		Cuina
Arquivancquets de fust	1387	Fusta	24		Casa de na Domenga
I arquivanc de pocha valor	1388		25	4 s.	
I arquivanc	1388		25	18 s., 8d.	
[I] arquivanc	1388		25	40 s.	
I arquivanc ab la canella del cup e ab algunes mesures de me<s>urà vi	1388		26		Celler principal
I arquivanc de noguer [s'esmenta el que hi havia]	1392	Noguer	29		
I arquivancaç que està damunt lo dit lit	1392		29		Saleta fora la cambra

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

I arquibanch \miyanat/, foradat, de pocha valor	1392		29		Sala d'avall
I arquibanch mitgenat, ab dues claus, de pocha valor	1392		30	15 s.	
I arquibanch calaxat	1392		30	32s.	
I arquibanch de pocha valor, sens sòl	1392		30	2 s., 4 d.	
I arquibanch gran ab sa clavadura	1393		33		
I arquibanch de pocha valor, que sta davant la colga	1393		33		Cambra del difunt
I arquibanch gran \de pi/, hon estaven los draps de li	1393	Pi	33		Cambra del difunt
I arquibanch gran de noguer	1393	Noguer	33		Cambra del difunt
I arquibancaç, que sta davant lo lit	1393		33		Cambra de la dona
I arquibanch ab lo cobertor de dues posts	1393		34	24 s.	
Un arquibanch de pocha valor	1393		34	4 s., 8 d.	
I arquibanch de pin, ab lo cobertor de tres posts	1393	Pi	34	18 s.	
I arquibanch de pocha valor	1393		34	3 s., 9 d.	
I arquibanch, menys de payn.	1393		35		Sala
I altre arquibanch, ab sa clavadura	1393		35		Sala
I arquibanch de noguer [s'esmenta el que hi havia]	1393	Noguer	35		Cambra del difunt
I arquibanch de dues claus [s'esmenten les robes que hi havia]	1394		37		Cambra del difunt
I ^{os} arquibanchs de pocha valor.	1396		40		Sala
En I arquibanch, que era en la cambra del dit malalt, la clau del qual los liurà Stevenet, nebot del dit Domingo, XI plechs de cartes, entre grans e poques [i moltes altres coses]	1396		42		Cambra del difunt
En I altre arquibanch, I sach de li, en què avia diners menuts	1396		42		
I arquibanch, en què ha V madexes de fil de stopa	1396		42		Sala
I arquibanch gran [s'esmenta el que hi havia]	1396		42		Cambra del difunt
Arquibanch	1396		42		Cambra
I arquibanch	1396		43	7 s., 6 d.	
I \arquibanch/	1396		43	18 s.	
I arquibanch gran [s'esmenta el que hi havia]	1398		46		
I arquibanch [s'esmenta el que hi havia]	1398		47		Cambra del difunt
En lo calaix del dit arquibanch avia II saquets petits, la I de cuyro, [l'altre de li]	1398		47		Cambra del difunt
En lo dit arquibanch [havia] diners menuts en I sach de li	1398		47		Cambra del difunt
I arquibanch de pocha valor	1398		47		Sala
Coram predicta colga, unum arquibanch caxat; et una pars erat aperta, in qua erant instrumenta; alia vero clausa, et fuit sigillata	1399		48		Cambra
Un arquibanch nou, ab sa clau [s'esmenten les robes el que hi havia]	1399		48		Cambra
I arquibanch de noguer, antich	1399	Noguer	49	14 s., 6 d.	
I arquibanch de pocha valor	1399		49	9 s.	
Arquibanch bel, ple de tovalles e tovayllons he altres robes de li	1399		50		
Arquibanch ple de drap nou de li, en peces.	1399		50		
Arquibanch ab dues vànoves, ple de drap de li.	1399		50		
I arquibanch	1399		50		
I altre arquibanch [s'esmenta el que hi havia]	1399		50		
En altre arquibanch \major/, en la sala [s'esmenta el que hi havia]	1399		50		Sala
Tres arquibanchs plens de roba	1399		50		
I arquibanch petit, qui stave al cap de la squala	1399		50		Cap de l'escala
I archibanch gran, de noguer	1399	Noguer	51		
Lo primer artibanch [s'esmenta el que hi havia]	1399		51		
Lo segon arquibanch [s'esmenta el que hi havia]	1399		51		

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Lo terçs arquibanch	1399		51		
I arquibanch de noguer	1399	Noguer	52	10 s.	
I arquibanch de noguer, gran, a la Almoyna	1399	Noguer	53	20 s.	
I altre arquibanch	1399		53	14 s.	
I arquibanch gran, de noguer	1399	Noguer	53	34 s., 7d.	
Un arquibanch veyl, corquat	1400	Fusta corcada	54	5 s.	
I arquibanch davant lo lit [s'esmenta el que hi havia]	1401		55		Cambra del difunt
En lo dit arquibanch, IIII marçapans ab albarans e scriptures e I sobrepelech e molts draps de li e d'altres coses	1401		55		Cambra del difunt
Un arquibanch, en què ha scriptures	1401		55		Cambra
I arquibanch als peus de la colga [s'esmenta el que hi havia als calaixos]	1403		58		
Arquibanch [s'esmenta el que hi havia]	1403		58		
I artibanch ab sa clavadura, on fiu trobat un cofret ab diverses scriptures e y trobam XVI dinés, en meales	1403		59		Cambra de l'Almoina
I archibanch ab sos peus, tot de noguer	1403	Noguer	60	20 s.	
I arquibanch gran ab les robes que y eren	1403		60		
Un arquibanch tanquat, ab sa clau, e fonch ubert [s'esmenta el que hi havia]	1441		65		Sala
En lo qualaxó del dit arquibanch, en lo qual ha un troç de drap de terçanell fort, de poca valor	1441		65		Sala
Un arquibanch de noguer, qui sta davant lo lit, en la dita cambra, sens sa clau, lo qual és buyt	1441	Noguer	65		Cambra
Un arquibanch, en què havie una cuberta de coxí squinzada	1441		65		Recambra
Arquibanch, ab son pany e ab sa clau [s'esmenta el que hi havia]	1460		70		Cambra del difunt
Hun arquibanch larch	1460		71		Sala
Una caixa feta a manera de arquibanch, per a tenir pa	1460		71		Sala
Hun arquibanch ab lo cobertor levadiç, de pi	1460	Pi	71		Sala
Arquibanch	1460		71	7 s., 3 d.	Sala
Hun arquibanch dolent.	1460		71		
Hun artibanch trencat	1460		71	7 s., 3 d.	
Artibanch	1460		72	14 s.	
Hun artibanch	1460		72	7 s., 3 d.	
Als peus del lit, un archibanch de pi, tanquat ab sa clau, e, ubert, en aquell foren trobades les cosses següents [s'esmenta el que hi havia]	1461	Pi	73		
Hun arquibanch de noguer, de pocha valor, hon sta lo pa	1462	Noguer	75		Sala
Hun arquibanch davant lo lit [s'esmenta el que hi havia]	1462		75		Cambra
Hun arquibanch, tot desfet e oldà, de pocha valor, ab hun banch dolent, qui estave en la cunya	1463		80	3 s., 6 d.	Cuina
En arquibanch de Solsona [s'esmenta el que hi havia]	1463	[pi] De Solsona	81		Passatge de la cambra de la sala
Hun artibanch migandat, dels ornaments.	1464		92		
Artibanch larch	1464		92		
Una caixa o artibanch obra de Solsona, de pi, ab sa clavadura e clau [s'esmenta el que hi havia]	1472	Pi de Solsona	96		En la entrada
Un arquibanch de pi, obra de Solsona, pellat, ab sa clavadura e clau [s'esmenta el que hi havia]	1472	Pi	96		Cambra de la sala
Un artibanch de noguer, ab pany e sobrepany, ab ferramenta vella	1472	Noguer	96		Cambra del mig de la sala
Un artibanch sotill, ab sa clavadura s'esmenta el que hi havia]	1481		102		Cambra en la sala
Arquibanch de noguer.	1482	Noguer	103		Cambra gran de la saleta
Una caixa ho arquibanch de pi	1482	Pi	103		Cuina

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Hun arquibanch de pi	1482	Pi	104	16 s.	
Un arquibanch davant lo lit [s'esmenta el que hi havia]	1483		110		Cambra del difunt
Hun banquetalet sobre lo arquibanch.	1483		110		Cambra del difunt
Hun arquibanch sense cuberta, de pi.	1488	Pi	117		Cambra de la privada
Hun artibanch	1488		118	10 s.	
Hun arquibanch e hun banch de seure	1488		118	6 s., 4 d. [12 s]	Estable ho entrada
Hun arquibanch [s'esmenta el que hi havia]	1492		120		Cambra del difunt
Hun artibanch de quatre peus, dins lo qual ha hun cabaç migancer	1492		120		Sala
Un artibanch molt sotil	1492		121	3 s., 8 d.	
Hun arquibanch de noguer, buyt	1500	Noguer	123		Entrada de la cambra
Hun artibanch vel, en lo qual hi avie hun coxinot dolent, hun bo<r>ràs dolent y formes de çabater	1504		125		Algorfa
Un artiba<n>ch vel, en lo qual ha molts contractes y libres vels	1504		125		Algorfa
Hun altre artibanch dolent	1504		125		Algorfa
Hun artibanch, davant lo lit on dit mossèn Argentonahia [s'esmenta el que hi havia]	1506		127		Cambra
Hun artibanch ben dolent, ab hun banqualàs ben dolent	1507		128		Recambra
Hun artibanch buyt, de pi	1507	Pi	128		Estudi
Un archibanch vell	1522		138	6 s.	
Un artibanch ab pa<n>y, sens clau	1545		150		Saleta al cap de la schala
Un artibanch	1552		155	35 s., 6 d.	
Un archibanch de pi	1562	Pi	162		Cambra de la exeminia
Un archibanch, ab tres caxons de pi, ab sos panys y claus [s'esmenta el que hi havia]	1563	Pi	171		Entrada o saleta
Un archibanch vell, ab dos calaxos, la hu ab pany y clau, y buyts	1568		177		Sala
Un archibanch dolent	1568		177		Cuina

8.4 Cofre

Els cofres, juntament amb les caixes i els arribancs, eren els mobles més importants a l'hora de guardar objectes, d'una manera especial la roba, però també altres objectes molt diversos.⁵³ N'hi havia molts de cofres, fet que fa que la llista de la taula sigui molt llarga i l'haguem d'incloure com a annex al final d'aquest apartat. Ara inclourem una taula amb només uns quants objectes més representatius, que ens serviran de base per a fer els comentaris a continuació.

Objecte: Cofre	Data	Material	Color	Núm.	Preu	Situació
Un cofre ab lo cuyro royg speçat [s'esmenta el que contenia]	1376	Cuir roig	Roig	11		Cambra major
Altre coffre pintat vert e vermeyll, en lo qual trobam tres coltells de tayll \e I gavinet/ en un fourre	1376			11		Cambra major
Un cofre banch launat, lo qual fo segellat, ab dit anell	1377	Llaunat		13		Cambra del difunt
II coffres coberts de cuyr, sens de clavatures	1388	Cuir		26		Cambra
I coffret davall la colga, en què havia arena e sauló e altres \coses/, que no tenen preu arrés	1392			29		Cambra major
I parell de cofres aportívols ⁵⁴	1399			49	23 s., 4 d.	
Una quaxa d'àlber o cofre, ab sa clavadura e clau [s'esmenta el que contenia]	1441	Àlber		65		
És en lo cofre dels llibres.	1460			71		
Un mig-coffre d'àlber, envernissat, buyt.	1463		Envernissat	82		Cambra
En l'altre coffre del strado [s'esmenta el que contenia]	1482			105		Sala
Hun coffre de obra valenciana, en lo qual fforen trobades les robes de la senyora Ysabell, de vestir	1487			116		Recambra
Hun coffre esquenut, pintat, en lo qual no y a res, sinó unes ffalses regnes de velut, ab sa clavadura	1518	Esquenut	Pintat	133		Guarda-roba

D'acord amb la documentació conservada, sabem força coses sobre les característiques dels cofres als segles XIV - XVI.

- Trobem cofres al llarg dels tres segles estudiats. El primer document en què es fa esment d'un cofre és de l'any 1345 (doc. 2 de la col·lecció d'inventaris i encants conservats a l'ACL). El

⁵³ “Le coffre était la pièce d'ameublement indispensable au Moyen Age. Il a pour synonyme le mot buche. L'importance de ce meuble explique le nom de buchier donné aux artisans du meuble. Le babut ou coffre de babut était plutôt une sorte de malle pour le transport; il est muni de poignées sur les côtés. Le coffre avait toutes sortes d'utilités: coffre à linge, coffre à vaisselle, coffre à grain (...), etc.” Vegeu: Jacques THIRION, *Le mobilier du Moyen Age et de la Renaissance en France*, Editions Fatou, Dijon, 1998, p. 32. Els estudis dels mobles realitzats a França d'aquesta època no distingeixen les caixes dels cofres; normalment s'usa el mot *coffre* per referir-se a aquests dos tipus de mobles que, d'altra banda, si que trobem diferenciats en la documentació catalana.

⁵⁴ Aportívol o portívol: portable, que es pot portar. Més endavant, en aquest mateix document s'esmenta un altre “*coffre portívol*”.

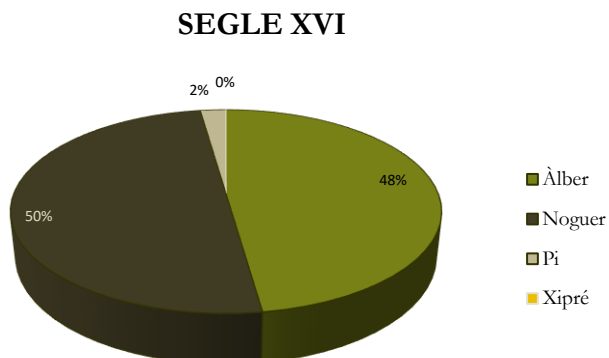
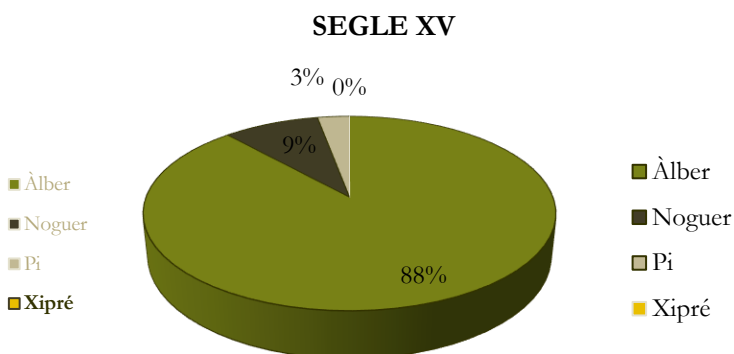
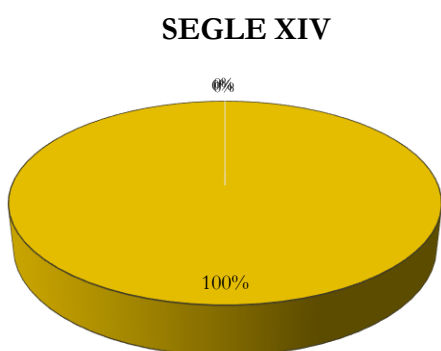
darrer és el 177, de l'any 1568, l'últim de la sèrie de documents que vam publicar l'any 2014 al llibre d'*Inventaris i encants*.

- Hi havia cofres de mides molt diverses. Al costat de cofres força grans, n'hi havia de molt petits:

- **Petit:** docs. 20, 24, 29 (2), 33, 48 (2), 50 (2), 53 (5), 59, 60, 62, 65, 80, 83, 87 (3), 90, 96, 100 (2), 103 (2), 11, 115 (3), 116, 119, 125, 130, 133 (5), 137, 145 (2), 148, 167.
- **Gran:** docs. 99, 110, 121, 126 (4), 128, 130, 131, 133 (8), 135 (7), 137 (2), 143 (3), 145, 146 (2), 149 (2), 154, 161, 169, 177.
- **Llarg:** doc. 150
- **Simple:** doc. 16

- Els cofres eren fets amb diverses menes de fusta:

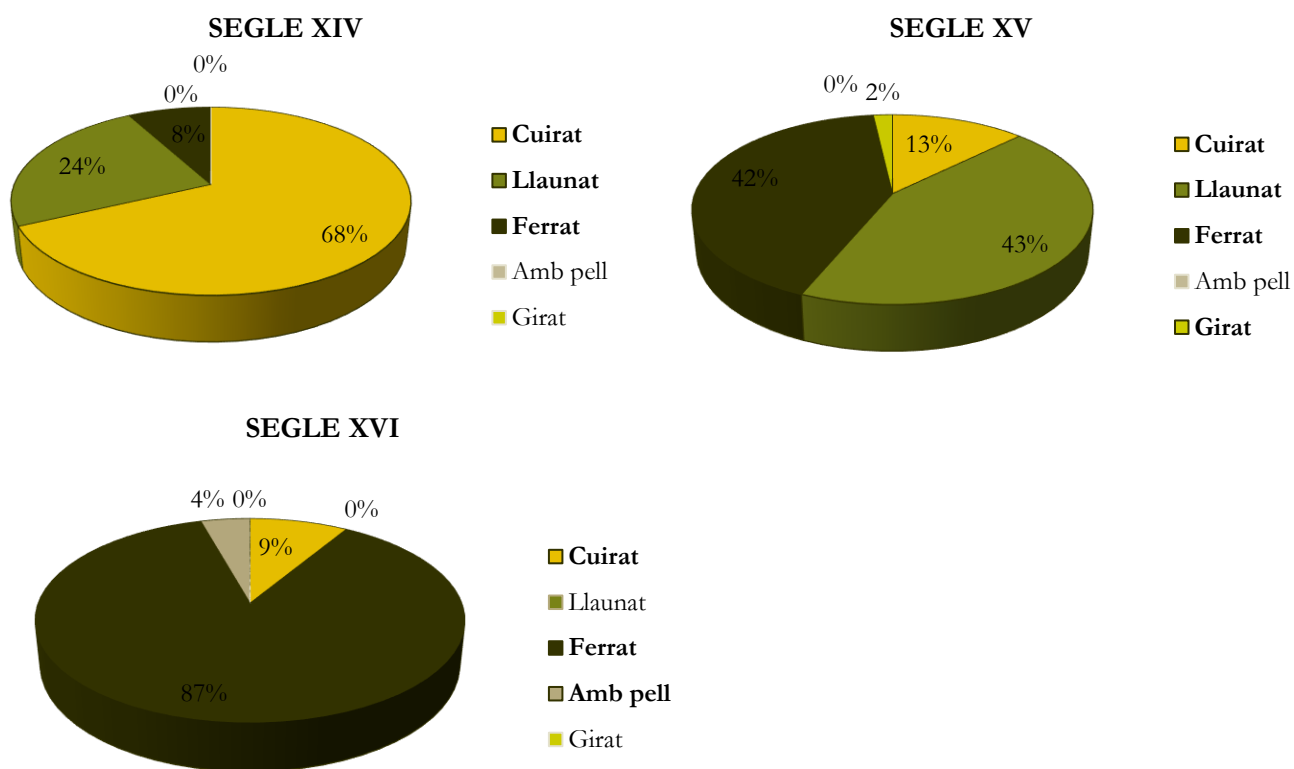
		SEGLE		
		Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
MATERIAL	Àlber		10	21
	Noguer		3	22
	Pi		1	13
	Xipré	1		

Al llarg del segle XIV gairebé no es fa esment del tipus de fusta, contràriament al que passa al segle XV i sobretot al segle XVI. La majoria dels cofres eren fets amb fusta de noguer o d'àlber; uns quants també amb fusta de pi, més tova.

- Un dels trets característics dels cofres era que solien ser recoberts de cuir o de llaunes de ferro.⁵⁵ En els documents de L'ACL no s'especifica el tipus de pell que s'emprava per a la fabricació dels cofres. Sabem que la pell de cabra, el cordovà, era utilitzada a l'edat mitjana per a recobrir els cofres. Als inventaris de Lleida s'esmenten uns tipus de calçats i armadures fetes amb aquest tipus de pell.⁵⁶

		SEGLE		
		Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
MATERIAL	Cuirat	17	7	2
	Llaunat	6	24	
	Ferrat	2	23	20
	Amb pell			1
	Girat		1	

⁵⁵ El pintor Jacob Duck va representar cap a l'any 1635 una escena d'interior (la cambra de guàrdia, "Guardroom Interior") amb un cofre de pell. El detall amb què es representat aquest cofre permet de veure l'estrip de la pell en una de les seves cares laterals (vegeu: <http://www.wga.hu/index1.html>)

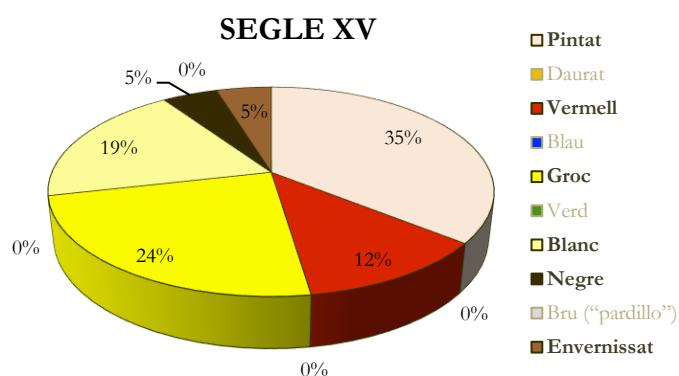
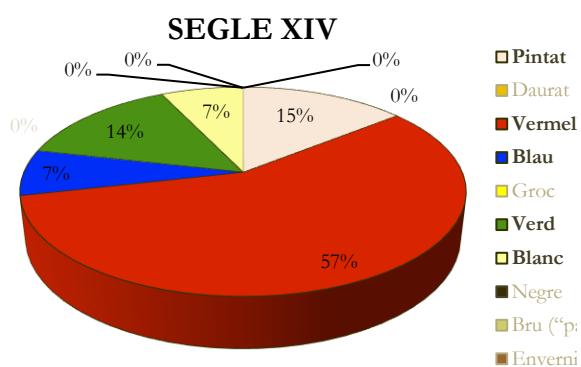
⁵⁶ "Ítem, hun parell de stivals, de cordovans de la terra, grosos" (doc. 79, any 1463); "Tres cuirases, les dues cubertes de saya leonada, les altres cubertes de cordovà" (doc. 99, any 1478); "Ítem, cinc cordovans negres" (doc. 134, any 1518); "Ítem, devall lo lit, dos parells de borseguins de cordovà, oldans" (doc. 154, any 1552).

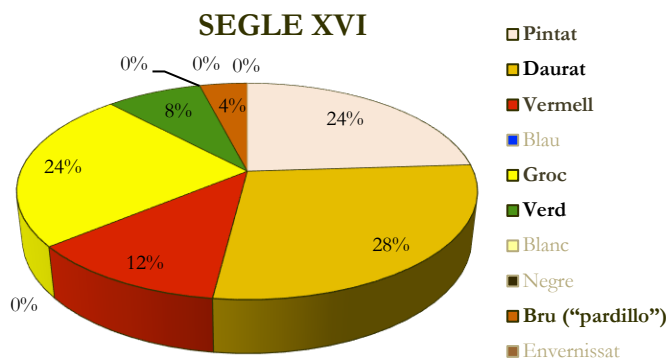

Veiem que lentament es passa d’haver-hi uns cofres “cuirats”, recoberts de cuir, a haver-hi uns cofres ferrats, recoberts de ferro. Cal tenir present que quan es fa esment d’un cofre llaunat, molt sovint s’especifica que era cobert amb llaunes de ferro; per tant, la desaparició dels cofres “llaunats” al segle XVI pot ser el reflex simplement d’un canvi de nom.

- D’altres vegades, quan no eren coberts de cuir o de llaunes, solien ser pintats. Podem fer un quadre dels colors dels cofres:

		SEGLE		
		Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
MOTIUS DECORATIUS	Pintat	2	15	6
	Daurat			7
	Vermell	8	5	3
	Blau	1		
	Groc		10	6
	Verd	2		2
	Blanc	1	8	
	Negre		2	
	Bru (“pardillo”)			1
	Envernissat		2	

- De vegades també hi ha elements característics que ens esmenten els inventaris i encants, d'una manera especial amb relació al treball i la decoració de la fusta:

	segle XIV	segle XV	segle XVI
Bocellat			4
Esquenut			4
Folrat		3	1
Tarsia			4
Amb espills			1

Trobem la majoria d'aquests treballs fets al cofre o a la seva fusta al segle XVI. D'una manera especial podem destacar el treball de tarsia o de marqueteria, que decorava molts mobles, i que s'estén per tot Europa en aquesta època del Renaixement. D'altra banda, hi devia haver alguns cofres amb una forta eskena a la coberta superior. En d'altres cofres, l'interior era folrat i això de vegades és esmentat d'una forma expressa i s'indica també el tipus de roba o teixit amb què es folraven.

- Als inventaris i encants de Lleida s'esmenta un cofre obra de Barcelona (doc. 83), uns cofres obra de València o valencians (docs. 81 (2), 99, 103 (3), 104 i 116)⁵⁷ i un cofre de Castella (doc. 11). Els cofres obra de València o valencians són pintats, en la major part dels casos. Els primers són de l'any 1463 i són pintats.

- A partir de l'any 1463 (doc. 82), trobem esmentada l'existència dels mitjos-cofres, que cal suposar que eren uns cofres menys alts (i potser d'aquesta manera més fàcils de transportar):

- **Cofres:** docs. 2, 3, 6, 7, 8, 11 (7), 13 (4), 17, 16, 24, 26, 29 (2), 35, 40 (2), 45, 47, 48 (6), 49 (4), 50 (3), 51 (3), 52, 53, 55 (2), 57, 58 (4), 60 (2), 64 (3), 65 (5), 67, 71 (11), 72, 73, 74, 79, 81 (5), 82 (4), 83 (3), 85 (3), 87, 92, 95 (2), 96 (4), 97 (2), 98, 99, 100 (2), 102 (4), 103 (5), 105 (3), 106 (2), 109 (2), 110 (6), 111, 112 (3), 115, 116 (6), 117 (5), 118 (5), 120 (3), 123 (4), 125 (3), 126 (2), 128 (8), 130, 131 (3), 133 (22), 134, 135 (9), 137 (2), 141, 145 (2), 146 (2), 149 (2), 150 (4), 151 (2), 153 (2), 154, 156, 161 (4), 162, 163, 164 (3), 165, 167, 168 (2), 169 (3), 170 (2), 176.

⁵⁷ En relació al mobiliari d'ús domèstic a València, vegeu: Teresa IZQUIERDO ARANDA, *La fusteria a la València medieval (1238-1520)*, Publicacions de la Universitat Jaume I, Castelló de la Plana, 2014.

- **Mig-cofre:** docs. 82 (2), 96, 102, 103 (3), 104, 110, 116, 123 (2), 125 (2), 128 (4), 130, 133 (9), 135, 142, 144, 145 (4), 146, 148, 149 (2), 150 (3), 152, 154, 158, 161 (3), 164, 166 (4), 170 (4), 173 (2).

- Els cofres normalment tenien un pany o més d'un pany. Aquests panys rebien el nom de *clavadures* o tancadures. Cal tenir present que una clavadura, contràriament a allò que s'assenyala al DCVB, era un pany (i no pas el conjunt de claus clavats en l'objecte).

- Dins dels cofres hi podia haver una gran diversitat d'objectes. En primer lloc, no era pas el mateix si es tractava d'un cofre molt menut o d'un cofre gran. En molts hi trobem roba, vestits. En d'altres també hi podia haver, per exemple, llibres. Un document fa esment d'un "*cofre de capelà, ab I drap de barber*" (doc. 16, 1383).⁵⁸

- Cal assenyalar que, com diuen alguns dels documents, hi havia a l'interior d'alguns cofres uns calaixos o compartiments.

- Al segle XVI, un document descriu un mig-cofre pintat, amb miralls o espills, amb tot el que hi havia al seu interior. Com moltes caixes, els cofres també podien ser decorats, com en aquest cas (doc. 161, 1559). Al seu interior hi havia bàsicament roba de casa:

“Ítem, un mig-cofre de noguer, pintat ab uns espills y [...] , ab un pany y clau, lo qual protestà madona Joanna Solsona que és sen, ab tot lo que és dedins, en lo qual havié:

Primo, dos llançols, lo hu de estopa y l'altre de bri de canem, ja usats.

Ítem, una pessa de torcaboques escaquats; tirave quatre alnes.

Ítem, unes estovalles escacades, ab uns flochs als caps.

Ítem, una pessa de llens per a tovalloles; tirave sinch alnes y mija.

Ítem, un troç de pessa de torcaboques gasconins; tirave quatre alnes.

Ítem, una tovallola lisa, de llenç.

Ítem, unes estovalles escacades, ab flocadura al un cap.

Ítem, unes stovalles gasconines, ab llistes blaves.

Ítem, altra tovallola de llenç, lisa.

Ítem, una tovallola de llenç, quadrada, ab una flocadureta alrededor.

Ítem, sinch torcaboques escacats.”

- Trobem cofres a les cambres, a les recambres i als estudis. Molt més rarament en trobem en d'altres estances de la casa, com podia ser la cuina, les golfes, l'entrada o la sala.⁵⁹ Hi havia un cofre pintat al pastador (doc. 110, de l'any 1483), que a l'acte ens adonem que era ple de farina (uns decenni abans potser s'hauria parlat d'una arca plena de farina).

- Pel que fa al preu, hi ha força diferències en funció de la categoria i la mida del cofre. Els petits podien costar de 3 a 12 sous. Un de gran va ser venut per 42 sous. El preu normal dels cofres de mida mitjana era de 14 sous fins a uns 35 sous. Els mitjos-cofres podien valdre d'uns 8,5 fins a uns 27 sous. Cal tenir present que alguns cofres amb tarsia podien valdre de 24 fins a 60 sous, per

⁵⁸ L'inventari de béns mobles de l'hospital de Beaune enumera fins a vint i quatre cofres en els que s'hi guardava roba de vestir i roba de casa. En algun altre també hi havia la vaixella o els llibres. Vegeu: Bruno FRANÇOIS, "Les coffres du XVe siècle de l'Hôtel-Dieu de Beaune", p. 68. Cal recordar, amb tot, que en francès no distingeixen els cofres de les caixes.

⁵⁹ Al segle XVII, el pintor holandès Pieter Codde va incloure la representació d'un cofre, juntament amb d'altres mobles, en una sala d'una escena d'interior domèstic que representa una festa amb músics al voltant d'una taula (Musical Company, c. 1633, Frankfurt am Main, Städtisches Kunstinstitut und Städtische Galerie, inv. no. SG 509).

exemple. També els cofres pintats tenien un preu més elevat. Per exemple, es va pagar fins a 21 sous per un cofre valencià pintat (doc. 103, 1482).

A continuació, hem inclòs un quadre de barres on s'indica el nombre de cofres que hi havia en cadascun dels habitatges on es féu l'inventari. A l'acte ens adonem que hi ha cofres al llarg dels tres segles estudiats. També veiem que el seu nombre augmenta considerablement quan arribem al segle XVI. Mentre al segle XIV era normal que en un habitatge hi hagués d'un a cinc cofres, al segle XVI era possible que n'hi hagués més de deu. Caldria, amb tot, saber, cas per cas, de qui era la casa que s'inventariava, en la qual es trobaren els cofres.

COFRES																													
28																													
25																													
20																													
15																													
10																													
5																													
1																													
	1341-1350	1351-1360	1361-1370	1371-1380	1381-1390	1391-1400	1401-1410	1411-1420	1421-1430	1431-1440	1441-1450	1451-1460	1461-1470	1471-1480	1481-1490	1491-1500	1501-1510	1511-1520	1521-1530	1531-1540	1541-1550	1551-1560	1561-1570	1571-1580					

A continuació podem veure alguns exemples d'imatges de pintures o miniatures d'aquesta època, per tal d'intentar saber com eren els cofres que trobem mencionats a la documentació de Lleida.

A la miniatura de Jean Le Tavernier, feta vers l'any 1450, veiem un magnífic cofre (fig. 8.21). D'acord amb allò que ens diuen els documents de Lleida, el podem descriure dient que és *esquenut*, que té un pany i que és folrat per dins de color vermell. No sabem si la quadrícula que

veiem a l'exterior del cofre, ens està mostrant que era llaunat. Podem recordar, com es desprèn del que acabem de dir, que creiem que és molt important, a l'hora de descriure allò que veiem a les pintures o a les miniatures de l'edat mitjana, fer ús de la terminologia que hom feia servir als documents medievals catalans. Hem trobat molts estudis catalans i, encara més, nombrosos treballs escrits en francès o en castellà que no tenen present en absolut aquesta necessitat, fet que els mena a cometre greus imprecisions i inevitables errors.

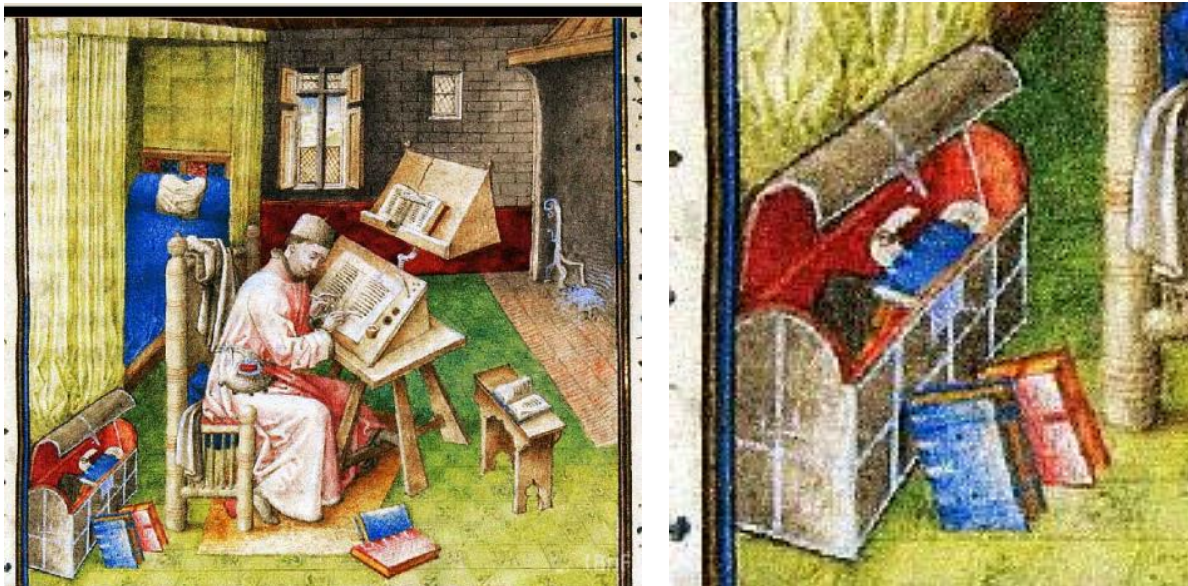

Fig. 8.21. Jean Le Tavernier, *Jean Miélot en el seu estudi*, fet després del 1450. Dins l'obra: Buonaccorso de Pistoie, *Débat de vraie noblesse*, KBR, ms. 9278-80, f. 10, Brussel·les.⁶⁰

En el llibre *Fleur des histoires*, fet a França, al segle XV, veiem representat, en una miniatura, al foli 90v, un cofre força semblant (fig. 8.22). En aquest cas, el cofre és tancat, fet que no ens permet veure com era aquest moble exactament, per dins. Tanmateix, també és esquenut i possiblement també és llaunat, com el que hem vist més amunt.

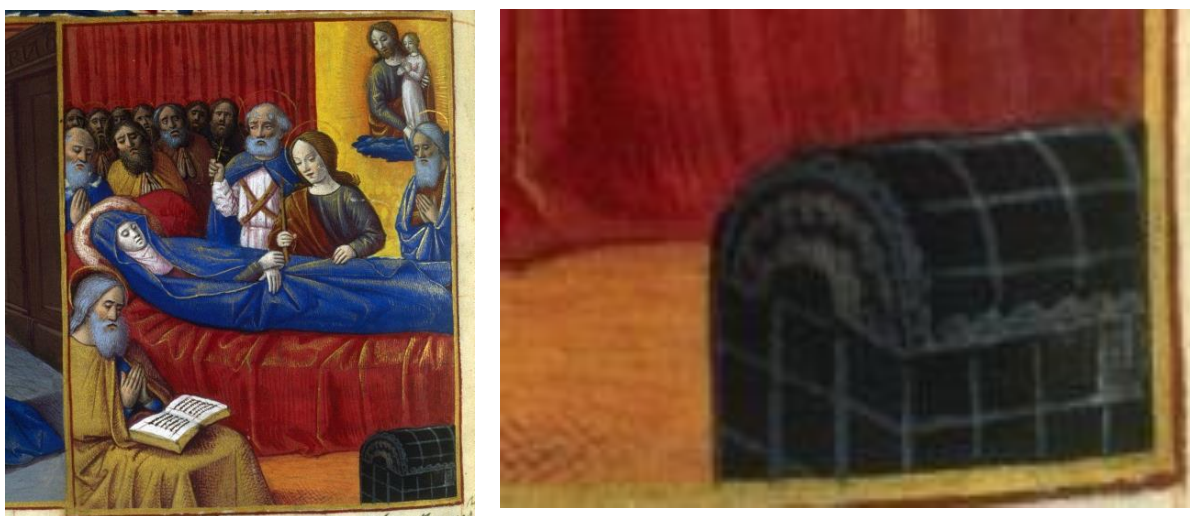

Fig. 8.22. Jean Mansel, *Fleur des histoires*, segle XVI. BNF Richelieu Manuscrits Français 56, foli 90v.⁶¹

⁶⁰ Font: http://expositions.bnf.fr/flamands/grand/fla_454.htm

En l'escena de l'Anunciació del Mestre de Sixena, veiem, al costat del llit, un cofre vermell, amb la seva "clavadura" o pany (fig. 8.23). No sabem si aquest cofre era pintat o cobert de cuir vermellós; de fet, d'acord amb els documents, es podien esdevenir les dues possibilitats. És molt interessant de veure els ferros que sembla que hi ha als caires i també potser la "ferramenta" o plaques de ferro amb claus que travessen les diverses cares i la coberta d'aquest objecte.

Fig. 8.23. Mestre de Sixena (Jaume Serra, taller dels Serra), Retaule de la Mare de Déu, l'Anunciació de l'Encarnació de l'Infant, c. 1367-1381, MNAC inv. 015916-CJT⁶²

En el retaule de l'Anunciació (fig. 8.24) hom representa un cofre molt semblant al del retaule de Sixena, encara que en aquest cas és pintat de color vermell i verd. També hi ha algunes diferències al llit (amb relació al precedent): no només hi ha el travesser ans també un possible oreller; d'això però ja en parlarem en un altre apartat.

Fig. 8.24. Mestre de Sixena (taller de Pere Serra), retaule de la Verge, L'Anunciació, c. 1363-1375 015916-CJT MNAC⁶³

⁶¹ Font: Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Français 56 <https://gallica.bnf.fr>

⁶² Font: Google Art Project

⁶³ Font: Google Art Project

El cofre que es representat al retaule de sant Vicenç, conservat al Museu de la Catedral de Barcelona, és també molt interessant (fig. 8.25). Com podem observar, s'assembla una mica al del Mestre de Sixena que hem vist més amunt. Hi veiem una fusta potser pintada d'un color vermellós i unes plaques de ferro amb claus, plausiblement destinades a reforçar aquest moble.

Fig. 8.25. Retaule de sant Vicenç, segle XV, Museu de la Catedral de Barcelona⁶⁴

Distingir les caixes dels cofres de vegades pot ser difícil. En els mateixos documents, alguns cops –molt pocs– hi ha dubtes. En el *Llibre d'Hores de Maria de Navarra* veiem una magnífica representació de dos cofres, un de vermell al peu del llit i un altre potser envernissat al costat dret del llit (fig. 8.26). Fixem-nos en diverses coses. En primer lloc que aquests cofres no eren esquenuts. També veiem que eren portables: a cada un dels extrems hi tenien una mena de nansa o d'agafador. Aquesta facilitat per a ser moguts i transportats potser és un dels elements que diferencia més clarament els cofres de les caixes. A més, en aquest cas, tots dos tenien uns peus. Tampoc no es pot descartar la possibilitat que fossin uns mitjos-cofres, atès que es tracta d'uns cofres no gaire alts (tal com pensem que podien ser aquests objectes, d'acord amb la hipòtesi que plantejem). Assenyalem en darrer lloc que, com en molts dels altres cofres que hem vist fins ara, també tenien uns reforços metàl·lics, tant als angles o caïres com al mig de les cares i de la coberta.

⁶⁴ Cercle dels Bassa (Arnau), Retaule de sant Esteve (avui desmembrat). Taula del Somni de sant Esteve (col·lecció privada). Cambra de dormir: llit, roba de llit (llençols, vànova de quadres), cofre a costat del llit, vegeu: Rosa ALCOY, *L'art gòtic a Catalunya, La pintura I*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2005, p. 190.

Fig. 8.26. Ferrer Bassa i el Mestre de Baltimore: Llibre d'hores de Maria de Navarra, Ofici de difunts, a. 1343, Biblioteca Nazionale Marciana NBaM, ms. Lat. 1.104/12640, foli 301v⁶⁵

Fig. 8.27. Joan de Tarragona (Mestre de santa Coloma de Queralt ?) Retaule de la Catedral de Tarragona, *L'Anunciació*, inv. 2946-2948, Tarragona MDT (detall)

⁶⁵ Trobem un mateix tipus de cofres a: Ferrer Bassa, segon quart segle XIV, Saltiri anglocatalà de Paris, manuscrit ms. Lat. 8846, detall fol. 144v, il·lustrant el Salm 80.

Fixem-nos en algun altre exemple que podem trobar en la pintura catalana. Les escenes de l'Anunciació permeten visualitzar tot un ventall de representacions de cofres de fusta que reproduïxen amb molt de realisme les descripcions que ens aporten els inventaris. En aquest cas, el cofre que pinta Joan de Tarragona s'assembla molt a alguns dels que hem vist més amunt (fig. 8.27). Podem repetir que, com fa palès la nansa que veiem a primer terme, un dels trets característics d'aquests cofres és poder ser transportats amb una certa facilitat (cosa que no es podia fer tan fàcilment amb les caixes o amb les arques).

De fet, gairebé podem dir el mateix amb relació al cofre que veiem a primer terme, en el Retaule Major de la Seu d'Urgell (fig. 8.28). En aquest cas, és un cofre més petit i per tant més fàcil de moure. Com en molts dels altres, hi predomina el color vermell que, de fet, d'acord amb allò que diuen els inventaris era força usual en els cofres de la ciutat de Lleida del decenni del Renaixement.

Fig. 8.28. Jaume Cirera i Bernat Despuig: Retaule Major de l'església de Sant Miquel de la Seu d'Urgell Retaule de sant Miquel i sant Pere, *Anunciació*, c. 1432-1433, MNAC 15837- CJT

Les vides de sants i aquells episodis que es produeixen durant la nit, mentre es dorm, han permès de desenvolupar un seguit d'escenes que tenen lloc a la cambra de dormir. El tema del Somni de sant Martí n'és un d'aquests (fig. 8.29). El pintor italià Simone Martini, cap a la primera

meitat del segle XIV va representar a Assís un cicle dedicat a la vida d'aquest sant. Al costat del llit va situar dues caixes (més que no pas cofres) amb les seves manetes per poder-les transportar i amb el seu pany. És un exemple de com la iconografia evidencia l'ambigüetat que també es posa de manifest a través de la documentació quan es refereix sovint a cofres o caixes (docs. 65 i 100).

Fig. 8.29. Simone Martini, Somni de sant Martí, c. 1320-1325, fresc, Cappella di San Martino, església superior, Assís⁶⁶

En darrer lloc, a la pintura catalana, podem mostrar la imatge del retaule també dedicat a sant Martí de Tours, del Mestre de les Figures Anèmiques (fig. 8.30). En aquest cas, també és molt difícil de decidir si eren unes caixes o eren uns cofres de fusta envernissada, els mobles que hi ha a la cambra, al voltant del llit. Cal tenir present que hi ha uns panys, però que, en aquest cas, no hi

⁶⁶ Font: Web Gallery of Art

veiem cap reforç de ferro, cap llaua o cap mena de recobriment de cuir. La coberta és “panxuda”, però aquest moble no sembla pas un objecte tan fàcil de transportar com en els casos precedents. Podem dir, com a descàrrec, que si els que feien els inventaris de vegades dubtaven entre si era un cofre o una caixa, tot i viure envoltats d'aquests objectes, nosaltres, ara, cinc-cents anys més tard, és molt normal que també de vegades dubtem en veure algunes representacions pictòriques potser no prou evidents, com poden ésser la precedent o bé aquesta.

Fig. 8.30. Mestre de les Figures Anèmiques, Retaule de sant Martí de Tours, Escena de l'aparició de Crist, MEV inv. 1009-1013

I, com hem dit diverses vegades, és important de poder recórrer als museus i trobar-hi els mateixos objectes que ens esmenten els inventaris i veure-hi els objectes que veiem en la pintura i miniatura medievals. Per aquest motiu, hem volgut incloure, en darrer lloc, aquest cofre conservat al Museu de l'Art de la Pell de Vic, fet als segles XV-XVI (fig. 8.31). En aquest cofre veiem el pany o

clavadura i la ferramenta que el protegia. Fins i tot, en aquest cas hi havia una anella al capdamunt per a poder-lo transportat millor.

Fig. 8.31. Cofre ferrat, c. segle XV-XVI, inventari: MAP 225; C/1058, Vic, Museu de l'Art de la Pell

Annex: cofres de Lleida (segles XIV-XVI)

Objecte: Cofre	Data	Material	Color	Núm.	Preu	Situació
I cofre ab I ^a tovayllola de seda	1345			2		Recambra
I cofre e I ^a caixa maresa	1345			3	119 s., 3 d.	
I cofre [s'esmenta el que contenia]	1348			6		
I cofre ab sa clau	1348			7	10 s.	
Dos cofres encuyrats de cuir ab pel [s'esmenta el que contenia]	1354	Cuir amb pell		8		Cambra major
Un parell de cofres blanch<s> a son se<n>yal [s'esmenta el que contenia]	1354		Blancs	8		Cambra major
II cofres pintats	1354		Pintat	9		Cuina
Un cofre ab lo cuyro royg speçat [s'esmenta el que contenia]	1376	Cuir roig	Roig	11		Cambra major
Altre cofre pintat vert e vermeyll, en lo qual trobam tres coltells de tayll \e I gavinet/ en un four	1376		Pintat, verd i vermell	11		Cambra major
Un pareyll de cofres de ciprés, buyts.	1376	Xipré		11		Cambra major
Un cofre ab cuyro roig. [s'esmenta el que contenia]	1376	Cuir roig	Roig	11		Cambra major
Un coffra de fust castellà, en lo qual eren dos cuyros grochs.	1376	Fusta, cuir Castellà	Groc ?	11		Cambra major
\Un/ cofre de pocha valor	1376			11		Recambra
I cofre encuyrat de cuyro roig	1376	Cuir roig	Roig	11		Rebost
Un pareyll de cofres, los quals foren	1377			13		Estudi

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

segellats ab un anell					
Un cofre banch launat, lo qual fo segellat, ab dit anell	1377	Llaunat		13	Cambra del difunt
Cofre encuyrat de cuyre de \bou/, segellat	1377	Cuir de bou		13	Cambra del difunt
I cofre	1377			13	Cambra
I cofre de capelà, ab I drap de barber	1383	De capellà		16	Casa de la pabordia
Cofre simple	1383	Simple		16	Casa de la pabordia
Dos cofres, la hu per capelà, plegadiça (?), e altre simple	1383	capellà/simple		17	
Li coffres	1385		1	20	
I cofret launat, cubert de cuyre, ab sa clau.	1387	Llaunat, cuir		24	Cambra
II coffres coberts de cuyr, sens de clavaduras	1388	Cuir		26	Cambra
Unum cofre [s'esmenta el que contenia]	1391			27	
I coffre, en què <ha> moltes \e diverses/ scriptures pròpies de la manumessoria e, axí matex, dels comptes e administració de ço del senyor bisbe.	1392			29	Cambra major
Són les cartes velles del ort en lo coffre, totes ratunades	1392			29	Cambra major
I coffret davall la colga, en què havia arena e sauló e altres \coses/, que no tenen preu arrès	1392			29	Cambra major davall la colga
Ii ^{os} coffres \pintats/ [s'esmenta el que contenia]	1393		Pintat	33	Cambra major
I ^a pareylla de coffres \en/cuyrats de cuyre ras, en la I dels quals trobam [s'esmenta el que contenia]	1393	Cuir		35	Cambra del difunt
Ii ^{os} cofres vermeylls ab ses clavaduras e claus, en la I dels quals són les robes [s'esmenta el que contenia]	1396		Vermell	40	Cambra major
Un cofre de pocha valor	1396			40	Cambra menor
Un cofraç veyl, sens clavadura	1396			41	18 d.
Libris infrascriptis qui fuerunt inventi in duobus cofris [s'esmenta el que contenia]	1397			45	
I coffre launat, encuyrat de cuyre	1398	Cuir		47	Cambra
Un cofre ferat, ab cuyro pelós [s'esmenta el que contenia]	1399	Ferrat, cuir		48	Cambra
Altre cofre pareylla del desús dit	1399			48	Cambra
Altre cofre launat de ferre, encuyrat de cuyre lis [s'esmenta el que contenia]	1399	Llaunat de ferro, cuir		48	Cambra
Una pareylla de cofres petits, ferats, antichs [s'esmenta el que contenia]	1399	Ferrats		48	Cambra
En l'altre cofre encartamens	1399			48	Cambra
Un cofre ferrat, pintat de vermeyl [s'esmenta el que contenia]	1399	Ferrat	Vermell pintat	48	Recambra on és la privada
I cofre launat, de ferre, pintat vermeyl	1399	Llaunat de ferro	Vermell pintat	48	Cambra
Un cofre poc, launat, pintat de vert, ple de scriptures	1399	Llaunat	Verd, pintat	48	Cambra
I parell de cofres aportívols ⁶⁷	1399			49	23 s., 4 d.
I altre parell de cofres vermells	1399		Vermell	49	65 s.
I cofre cubert de cuyro de bou	1399	Cuir de bou		49	47 s.
Altre cofre portívol	1399			49	9 s., 6 d.
Altro cofre cubert de cuyro de bou	1399	Cuir de bou		49	47 s.
I coffre descuyrat	1399	Cuir		49	20 s.
I cofre encuyrat	1399	Cuir		50	

⁶⁷ Aportívol o portívol: portable, que es pot portar. Més endavant, en aquest mateix document s'esmenta un altre "*cofre portívol*".

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Dos cofrets petits, encuyrats	1399	Cuir		50	
I cofre vert	1399		Verd	50	
Dos cofres vermells	1399	Petit	Vermell	50	
Unum coffret parvum, quod fuerat missum cum aliquibus jocalibus in dicta sacristia [...]. Quod quidem coffretum erat depictum cum ymaginibus enbotides, cum campo [...] Sive blau [s'esmenta el que contenia]	1399	Amb imatges embotides	Pintat, blau	50	
I pareyll de coffres vermeylls, ab senyals de fflos de liris \bla<n>chs/, los quals eren tanquats; ni'ls poguérem obrir e foren segellats	1399	Amb pany i clau	Vermell, ab senyals de fflos de liris blancs	51	Cambra
I coffre veyll, encuyrat, de pocha valor [s'esmenta el que contenia]	1399	Cuir		51	
Duo coffri rubey sive vermeylls [s'esmenta el que contenia]	1399		Vermell	51	
I parell de cofres vermells, ab senyal de flor de liri, a micer Berenguer Colom ... VI fflorins e mig	1399		Vermell, amb senyal de flor deb liri	52	
I coffret trenquat, I ^a olleta de tenir mell e I ^a altra, I ^a calabça ab feals, ab altra frasca, he I dobleret ⁶⁸ ab ci<u>rons	1399			53	2 s., 2 d.
I pareyll de coffres, I encuyrat e l'altre launat	1399	Cuir, llaunat		53	40s.
I coffret [s'esmenta el que contenia]	1399			53	
I coffret en què eren aquestes frasques [s'esmenta el que contenia]	1399			53	
Coffret de la sagristia [s'esmenta el que contenia]	1399			53	Sagristia
I coffret encuyrat	1399	Cuir		53	5 s.
Una caxeta veylla, I cofret, I ^a candeleraça, I ^a aljava ⁶⁹ , I speró, I ^a gabieta de carderola ⁷⁰ , veylla, dos lances, I ^a sponxa, dos piles ⁷¹	1400			54	4 s., 2 d.
Un cofre enlaunat antich, segellat [s'esmenta el que contenia]	1401	Llaunat Antic		55	Cambra
I altre coffre semblant del primer, en lo qual avie moltes cartes e scriptures, lo qual no poguem regonèxer per brevitat de temps, lo qual fou segellat ab lo segell damunt dit	1401			55	Cambra
Una caxa maresa ⁷² , la qual fou segellada com no la poguésem regonèxer per la brevitat del temps. Fonch desegelada en l'altre dia, en què avia i coffret xich.	1401			55	
En un coffre que fonch escrit hir	1401			55	Cambra
Un cofre enlaunat antich, segellat [s'esmenta el que contenia]	1401	Llaunat Antic		55	Cambra
Coffrum launatum, de colore mitadat de vermeyll e vert, lo qual trobaren ubert. [s'esmenta el que contenia]	1402	Llaunat	Meitadat: vermell i verd	57	
En I coffre encuyrat [s'esmenta el que contenia]	1403	Cuir		58	
Coffre ab dues clavatures sens de claus, en lo qual no havia res.	1403	Amb dos panys		58	

⁶⁸ Dobleret: alforges o bossa petita. Trobem esmentat aquest mot en altres documents: “*Un dobleret de li*” (Montblanc, any 1417), “*Un dobleret squinçat ab sal*” (Santa Coloma de Queralt, any 1457) i “*Un dobleretlistat ab stopa*” (Santa Coloma de Queralt, any 1458). DCVB.

⁶⁹ Aljava: buirac, estoig de sagetes.

⁷⁰ Cadernera (*Carduelis carduelis*).

⁷¹ Lectura dubtosa. Pila: recipient de pedra, ample, per a contenir aigua o un altre líquid. DCVB.

⁷² Al segle XIV també es fa esment de botes mareses, en principi per assenyalar que són botes de vi en bon estat i que ben tractades. DCVB. Segons Coromines, cal relacionar aquest adjectiu “marès” amb el llatí *merus*, vi. DECLC V, 460.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Unum coffrum encuyrat de cuyro ras, launat ⁷³ , ab dues tanquadures [s'esmenta el que contenia]	1403	Cuir ras, launat	58		Depòsit de la sagristia
Lo dit coffre [s'esmenta el que contenia]	1403		58		
I coffret [s'esmenta el que contenia]	1403		59		Cela apelada d'en Belestari
I coffre launat	1403	Llaunat	60	32 s.	
I coffret petit, vermeil	1403	Vermell	60	3 s., 1d.	
I cofre launat, ab dues clavatures, sense claus	1403	Llaunat	60	5 s.	
Un cofret xich, en què ha scriptures [s'esmenta el que contenia]	1408		62		Cambra del difunt
I cofre blanch, launat	1419	Llaunat Blanc	64	44 s., 1 d	
I cofre encuyrat e launat	1419	Cuir i launat	64	46 s.	
I altre cofre encuyrat, launat	1419	Cuir i launat	64	31 s., 6 d.	
Un cofret launat de ferre, buyt	1441	Llaunat de ferro	65		Cambra
Una quaxa o cofre de fusta d'àlber, ab sa clavadura e clau [s'esmenta el que contenia]	1441	Fusta d'àlber	65		Cambra
Ítem après, un cofre launat ⁷⁴ de ferre, ab sa clavadura e clau [s'esmenta el que contenia]	1441	Llaunat de ferro	65		Cambra
Una quaxa d'àlber o cofre, ab sa clavadura e clau [s'esmenta el que contenia]	1441	Àlber	65		
Ítem après, en un altre cofre o quaxa d'àlber, ab sa clavadura e clau, que fonch uberta s'esmenta el que contenia]	1441	Àlber	65		
Una quaxa o cofre d'àlber, ab sa clavadura e clau	1441	Àlber	65	30 s. (estimació)	
I cofre launat	1459	Llaunat	67	25 s.	
Hun cofre ferrat sens cuyro [s'esmenta el que contenia]	1460	Ferrat sense cuir	71	9 s., 1 d.	
Altre cofre ferrat, sens cuyro [s'esmenta el que contenia]	1460	Ferrat sense cuir	71	31 s., 6 d.	
És en lo cofre dels libres	1460		71		
Hun cofre encuyrat e launat	1460	Cuir i llauna	71	8 s.	
Dues aroves de li e stopa que lo dit micer Guabriel avie lexat en hun cofre, filat, segons son inventari	1460		71		
Dos troços de drap de Vernoy nou, per pu<n>yets; són en los cofres dels libres	1460		71		
Dues claus dels cofres hon stan los libres e argent del dit micer Guabriel de Vilanova, en lo sacrari de la seu de Leyda	1460		71		
Una boseta de cuyre, en què ha pugeses veles e senyals de verema: és en lo cofre dels libres	1460		71		
En hun altre cofre enlaunat qui ere en lo dit sacrari [s'esmenta el que contenia]	1460	Llaunat	71		
En lo prop dit cofre [s'esmenta el que contenia]	1460		71		
En hun cofre, qui ere en casa del dit micer Gabriel [s'esmenta el que contenia]	1460		71		
Paguí a dos bastaxos que portaren dos cofres de libres del sacrari de la Seu a casa mia	1460		72	2 s.	
Coffre enlaunat de ferre, tanquat ab sa	1461	Llaunat	73		

⁷³ Deia: *enlaunat*, corregit.

⁷⁴ Llaunar deu ésser recobrir amb llaunes.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

clau [s'esmenta el que contenia]					
Un cofre, enlaunat de ferre	1461	Llaunat de ferro		74	1 ll., 10 s.
Hun cofret petit d'os [os o ós?], obrat negre e blanch.	1463	Os	obrat negre i blanc	79	Estudi
Hun cofret petit, pintat de ósos blanchs e negres	1463		Óssos? Blanc i negre	80	12 s.
Hun cofre tot trenquat, lahonat.	1463	Llaunat		81	Cuina
Hun cofre veyll, launat [s'esmenta el que contenia]	1463	llaunat, vell		81	Cambra de la cuina
Hun cofre valencià, pintat [s'esmenta el que contenia]	1463	Valencià	Pintat	81	Estudi
Altre cofre valencià, pintat, semblant del sobredit [s'esmenta el que contenia]	1463	Valencià	pintat	81	Estudi
Hun cubertoret vert, de stam, qui stave sobre'l cofre.	1463			81	Estudi
Un mig-coffre d'àlber, envernizat, buyt.	1463	àlber mig-coffre	Envernissat	82	Cambra
Altre coffre de àlber nou, tot blanch, sens clavadura [s'esmenta el que contenia]	1463	Àlber	Blanc	82	Cambra
Altre coffre de àlber, tot blanch, ab lo cubertor desbaratat, buyt.	1463	Àlber	Blanc	82	Cambra
Mig-coffre sotil, buyt	1463	mig-coffre		82	Cambra
Un coffre enlaunat ab launes de ferre e encuyrat, ab sa clau tanquat; e aquell ubert [s'esmenta el que contenia]	1463	Llaunes de ferro, cuir		82	Cambra
Altre coffre de àlber, envernizat, sens clavadura [s'esmenta el que contenia]	1463	Àlber	Envernissat	82	Cambra
Un coffre pintat, sens clavadura [s'esmenta el que contenia]	1463		Pintat	82	Cambra
Altre coffre pintat, de obra de Barcelona, ubert e buyt.	1463		Pintat	82	Cambra
Un coffre obra de Barcelona, ab letres, ja sotil	1463	Obra de Barcelona		83	17 s.
Un coffret petit, ab sa clavadura	1463	Petit		83	4 s.
Un coffre pintat o embotit, sens pany	1463		Pintat o embotit	83	16 s.
Un coffre sens clavadura, de àlber	1463	Àlber			26 s.
Dos coffres, la hu groch, l'altre blanch, sotils	1463		Groch, blanc	83	40 s.
En hun coffre d'àlber [s'esmenta el que contenia]	1463	Àlber		85	
En altre coffre \de noguer/ [s'esmenta el que contenia]	1463	Noguer		85	
En un altre coffre [s'esmenta el que contenia]	1463			85	
Un coffret enlaunat, buyt.	1463	Llaunat		87	Cuina
Un coffret petit, vermell, enlaunat, ab un collaret de llentilla menuda e una treneta petita de llautó e tres pedres de vidre vermelles; sta tot enboliquat en un drap.	1463	Llaunat petit	Vermell	87	Cuina
Un cofre enlaunat, sotil	1463	Llaunat		87	Entrada
Hun coffret	1464				Cambra de la sala
Hun coffret petit	1464	Petit		90	Cambra de la sala
Hun cofre antich, vell, lo qual és en la libreria, darer l'altar; servex per tenir diademes e altres coses per la festa del Corpus Christi.	1464	Antic		92	lo qual és en la libreria, darer l'altar
Dos coffres blanchs, ferrats, cuberts de cuyro.[s'esmenta el que contenia]	1468	Ferrat, cuir	Blanc	95	Cambra del difunt
Un coffre pintat, ab un senyal davant de ala e una "b", ab sa clavadura e claus [s'esmenta el que contenia]	1472		Pintat, ab un senyal davant de	96	Sala

			ala e una “b”		
Altre cofre, pintat par<t> del dessús dit ab hun senyal en lo mig davant e altre a quiscun cap, ab senyal de ala e “b”, ab sa clavadura [s’esmenta el que contenia]	1472		Pintat	96	Sala
Un mig-coffre groch, bocellat ⁷⁵ , de àlber bo, ab sa clavadura e clau [s’esmenta el que contenia]	1472	Àlber	Groc, bocellat	96	Cambra de la sala
Hun \cofre/ ferrat, antich, ab sa clavadura e clau [s’esmenta el que contenia]	1472	Ferrat Antic		96	Cambra de la sala
Un cofre forrat par del dessús specificat, ab clavadura e clau [s’esmenta el que contenia]	1472	Ferrat ?		96	Cambra de la sala
Un coffret petit, ab albarans, forrat dins de tela blava	1472	Folrat de tela blava petit		96	Cambra de la sala
Hun cofre forrat, en lo qual sta lo pa, ab sa clau.	1474	Folrat		97	Sala
Hun cofre pintat, ab una poqua de farina.	1474		Pintat	97	Sala
Hun cofre ferrat, ab sa clau	1474	Ferrat		98	9 s., 6 d.
Hun cofre launat [s’esmenta el que contenia]	1478	Llaunat		99	Cambra
Hun cofre gran, valencià, pintat [s’esmenta el que contenia]	1478	Valencià, gran	Pintat	99	Recambra
Hun coffret launat, sotil, ab fardatge ⁷⁶	1478	Llaunat		99	
Una caixa de pi; és feta com a mig-coffre	1478	Pi, Mig-cofre		100	10 s.
Hun cofre launat	1478	Llaunat		100	5 s.
Hun coffret petit, launat	1478	Llaunat Petit		100	10 d.
Hun cofret petit, sens cubertor	1478			100	4 d.
Un altre cofre groch [s’esmenta el que contenia]	1481		Groc	102	Sala
Un cofre, sense cubertor, ple de cartes velles.	1481			102	Sala
Un cofre oldà, ab sa clavadura [s’esmenta el que contenia]	1481			102	Cambra
Mig-coffre groch, ab sa clau de loba. [s’esmenta el que contenia]	1481	Mig-cofre Clau de lloba	Groc	102	Cambra
Un cofre [s’esmenta el que contenia]	1481			102	Estudi
Hun cofre pintat, obra de València, buyt	1482	Obra de València	Pintat	103	Cambra gran
Cofre ferrat [s’esmenta el que contenia]	1482			103	Cambra gran
Hun mig-coffre de noguer, lo qual ubert [s’esmenta el que contenia]	1482	Mig-cofre Noguer		103	Cambra del difunt
Hun coffret xich, en què ha dues sortilles ⁷⁷ redortellades ⁷⁸ , d’argent, e hun Agnus, de cera	1482			103	Cambra del difunt
Altre cofre de obra valenciana	1482	Obra valenciana		103	Cambra del difunt
Mig-coffret, lo qual ubert [s’esmenta el que contenia]	1482	Mig-cofre		103	Cambra del difunt
Hun cofre ferrat ⁷⁹ , sens peus, sens	1482	Ferrat, sense		103	Sala major

⁷⁵ Bocellat: guarnit de bocell. En diversos documents medievals trobem: “*Un cofre de fusta [...] bocellat*” (Mallorca, segle XV), “*Hun artibanb pintat e bocellat*” (any 1489), “*Un mig-cofre de àlber groch, scur, bocellat, ab son pany e clau*” (any 1497) i “*Una imatge o retanlet de nostra Senyora, bossellat y daurat, ab un vel davant*” (any 1537). DCVB.

⁷⁶ Fardatge: en aquest cas, conjunt de coses inútils, de poc valor o que fan nosa. DCVB.

⁷⁷ Sortilla: anell. En un document de Santa Coloma de Queralt, de l’any 1412: “*Una sortilla d’aur smeltada de blanc*”. DCVB.

⁷⁸ Redorta: peça que forma espiral, caragol. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

cosa nenguna		peus			
En hun coffre pintat, obra valenciana:	1482	Obra valenciana	Pintat	103	Sala major
Hun mig-coffre	1482	Mig-cofre		104	27 s.
Hun coffre valencià	1482	Valencià		104	21 s.
En l'altre coffre del strado [s'esmenta el que contenia]	1482			105	Sala, en l'estrado
Hun coffre pintat, vermell e groch.	1482		Pintat, vermell i groc	105	Cambra de la sala
Hun coffre vermell e blanch e groch, pintat, ab sa tanquadura [s'esmenta el que contenia]	1482		Vermell, blanc i groc	105	Cambra de la sala
Hun coffre pintat ab rams	1482		Rams amb rams	106	
Hun altre coffre pintat.	1482		Pintat	106	
Coffre ferrat, ubert [s'esmenta el que contenia]	1483	Ferrat		109	
En altre coffre groch, \lo qual/ ubert [s'esmenta el que contenia]	1483		Groc	109	
En hun coffre pintat, lo qual ubert [s'esmenta el que contenia]	1483		Pintat	109	
En hun coffre, dins for<r>at de drap blau, defora vermell, launat, ab ses maylles, ab sa tancadura e clau, foren trobats:	1483	Folrat de drap blau, llaunat amb malles	Vermell	110	Recambra
Altre coffre semblant del damunt, buyt, ab clavadura, sense clau.	1483	Nou		110	Recambra
Hu<n> coffre nou, a hun títol de davant, ab sa tancadura e clau [s'esmenta el que contenia]	1483		A hun títol de davant	110	Recambra
Altre coffre del matex obratge, ab sa tancadura, buyt.	1483			110	Recambra
Hun coffre pintat, en què tenen farina.	1483		Pintat	110	Pastador
Hun coffre antich, molt dolent.	1483	Antic		110	Cuina
Hun coffre gran, lo qual ubert [s'esmenta el que contenia]	1483	Gran		110	Cambra
En altre coffre semblant del damunt [s'esmenta el que contenia]; hun lançol oldà, per al sòl del coffre; hun transpontí, que sta sobre lo coffre	1483			110	Cambra
La meytat de la roba que estava en lo \coffretó/ ⁸⁰ groch	1483		Groc	111	Cambra del difunt
Dos coffres \nous/, pintats [s'esmenta el que contenia]	1483	Nous	Pintat	111	
Hun coffre groch	1483		Groc	112	25 s.
Hun coffre ferrat, ab sa clau	1483	Ferrat		112	17 s., 6 d.
Hun coffre ferrat	1483	Ferrat		112	20 s.
Hun coffre ab les medecines	1483			113	10 s.
Una caxeta de fust, dins la qual ha hun coffret molt antich, dins lo qual a moltes relíquies de molts sants, intituladoes ab paperets, e una capsab ab diverses relíquies intituladoes e, dins la caxa, ha hun memorial de totes les relíquies	1486	Antic		115	Sagristia de la Seu, dins d'una caixa de fusta
Hun coffret fferrat, ab hun saquet de li, ab moltes perles menudes, e una capsab de vori sens cubertor, ab molts troços de crestalls e de vidre	1486	Ferrat		115	Sagristia de la Seu
Hun coffret ab una carta de XVIII sous e VIII diners censals, dels ornaments	1486			115	Sagristia de la Seu
Hun coffre fferrat, dolent, buyt	1487	Ferrat		116	Entrada

⁷⁹ Al davant, deia: ho quaxa sens, ratllat al damunt.

⁸⁰ Deia: *lo hun coffre*, ratllat.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Hun coffre fferra<t>, de pocha vàlua	1487	Ferrat		116		Cambra
Primo, hun coffre envasat ab ⁸¹ huna ara de altar	1487			116		Recambra
Hun coffre fferrat, de pocha vàlua, en lo qual ffonch trobat huna arova de lí, ffillat e per ffillar	1487	Ferrat		116		Recambra
Hun coffre de obra valenciana, en lo qual fforen trobades les robes de la senyora Ysabell, de vestir	1487	Obra valenciana		116		Recambra
Hun mig-coffre de broquat, en lo qual a molts drapinyols de pocha vàlua.	1487	Mig-coffre		116		Recambra
Hun coffrenet sotil	1487			116		Recambra
Hun coffre fferrat, ab molts trapinyols ⁸² de pocha vàlua	1487	Ferrat		116		Escriptori
Hun coffre \sense tancadura/, lo qual ubert [s'esmenta el que contenia]	1488			117		Cambra
Hun coffre pintat, ab tanquadura \e/ clau.	1488		Pintat	117		Cambra de la sala
Hun coffre ferrat ab sa tancadura e clau, lo qual ubert [s'esmenta el que contenia]	1488	Ferrat		117		Estudi continu a la sala
Hun coffre ferrat, \ab/ clau [s'esmenta el que contenia]	1488	Ferrat		117		Estudi continu a la sala
Hun coffre ferrat, ab pany e claus, dins lo qual ha diverses maneres de escriptures, axí en pergamí com encara en paper	1488	Ferrat		117		Estudi continu a la sala
Hun coffre pintat	1488		Pintat	118	12 s., 6 d.	
Hun coffre de pi, ab sa tancadura e clau	1488	Pi		118	7 s.	
Hun coffre	1488			118	16 s.	
Hun coffre ferrat	1488	Ferrat		118	11 s., 6 d.	
Hun coffre ferrat	1488	Ferrat		118	10 s.	
Hun cofret ab sa clau, dins lo qual foren trobades moltes taladures de seda, de terçanel e de domaschs, blanc e altres diverses colors	1489			119		
Coffre ab cubertor redó, sotil; se trobaren moltes cartes e instruments.	1492	amb cobertor Rodo		120		Cambra de la sala
Hun coffre ferrat [s'esmenta el que contenia]	1492	Ferrat		120		Cambra de la sala
Hun coffre ferrat, sotil	1492	Ferrat		120		Cuina
Dos banchs, dues portes, hun coffraç, tot podrit, tot molt sotil, e una fulla prima	121 / 1492			121	2 s.	
En altre coffre ferrat, lo qual ubert [s'esmenta el que contenia]	1500	Ferrat		123		Cambra del difunt
En hun coffre ho caxa groga, la qual uberta [s'esmenta el que contenia]	1500	cofre ho caxa	Groc	123		Cambra del difunt
Hun mig-coffre, groch, buyt	1500	Mig-coffre	Groc	123		Entrada de la cambra
Hun coffre de noguer, lo qual ubert [s'esmenta el que contenia]	1500	Noguer		123		Sala
Altre coffre girat, lo qual ubert [s'esmenta el que contenia]	1500	Girat [amb la pell girada?]		123		Sala
Hun mig-cofre [s'esmenta el que contenia]	1504	Mig-cofre		125		Cambra
Hun cofre, \fonch ubert/ y obrírem y no y trobarem res, del qual se'n entre lo sòl.	1504			125		Cambra
Hun cofre al cap del lit [s'esmenta el que contenia]	1504			125		Cambra del difunt, al cap del lit
Hun cofret petit [s'esmenta el que	1504	Petit		125		Cambra del

⁸¹ Envasat: amb una “*vasa*” o base.

⁸² Drapinyol: draps petits i dolents.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

contenia]						difunt
En la dita cambra del defunt, <en> hun mig-cofre [s'esmenta el que contenia]	1504	Mig-cofre		125		Cambra del difunt
Hun mig-cofre [s'esmenta el que contenia]	1504	Mig-cofre		125		Cambra
Hun cofre ferrat [s'esmenta el que contenia]	1504	Ferrat		125		Cambra
Hun cofre gran, groch	1504	Gran	Groc	126	28 s.	
Hun cofre gran	1504	Gran		126	14 s.	
Hun cofre ferrat	1504	Ferrat		126	14 s., 6 d.	
Hun mig-cofre	1504	Mig-cofre		126	14 s.	
Hun mig-cofre	1504	Mig-cofre		126	10 s.	
Hun cofre ferrat, antich [s'esmenta el que contenia]	1506	Ferrat Antic		127		Cambra
Hun cofre [s'esmenta el que contenia]	1507			128		Cambra del difunt
En l'altre cofre [s'esmenta el que contenia]	1507			128		Cambra del difunt
En hun mig-cofre [s'esmenta el que contenia]	1507	Mig-cofre		128		Cambra del difunt
En lo mig-cofre [s'esmenta el que contenia]	1507	Mig-cofre		128		Cambra del difunt:
Hun cofre ferrat, buyt.	1507	Ferrat		128		Recambra
En la dita cambra, ha hun mig-cofre [s'esmenta el que contenia]	1507	Mig-cofre		128		Cambra de la sala
Mig-cofre	1507	Mig-cofre		128		Cambra
Hun cofre ferrat [s'esmenta el que contenia]	1507	Ferrat		128		Cambra
En altre cofre, són les coses següents; és ferrat: [s'esmenta el que contenia]	1507			128		Cambra
Hun cofre ferrat, buyt.	1507	Ferrat		128		Cambra
En la matexa cambra, hun cofre vert y vermel de àlber [s'esmenta el que contenia]:	1507	Àlber	Verd, vermell	128		Cambra
Hun coffre ferrat, cubert de cuyro.	1507	Ferrat, cuir		128		Sala
En hun coffre ferrat, lo qual ubert [s'esmenta el que contenia]	1509	Ferrat		130		Cambra del difunt
Una capsa pintada e hun coffret petit.	1509	Petit		130		Cambra del difunt
En hun mig-coffre [s'esmenta el que contenia]	1509	Mig-cofre		130		Cambra del difunt
En hun coffre gran [s'esmenta el que contenia]	1509	Gran		130		Cambra del difunt
Altre cofre [s'esmenta el que contenia]	1510			131		Cambra del difunt
En altre cofre [s'esmenta el que contenia]	1510			131		Cambra del difunt
Mig-cofre buyt	1510			131		Cambra
Hun cofre fer<r>at, per a tenir lo pa	1510	Ferrat		131		Cuina de fora
Mig-coffre esquenut, ffor<r>at dins, en lo qual y ha roba de les moses	1518	Mig-cofre Esquenut, folrat		133		Pastador
Hun mig-coffre daurat, pintat. En hun cayxó del dit mig-coffre [s'esmenta el que contenia]. En hun altre cayxonet de dit mig-coffre [s'esmenta el que contenia]. Hun altre cayxó [s'esmenta el que contenia]	1518	Mig-cofre Amb calaixos	Daurat, pintat	133		Cambra a prop de la xemeneia
Més, dins dita cambra, avie dos còffrens daurats, \ab sos panys y claus/, la roba de dedins los quals ere de la casa	1518	Panys i claus	Daurat	133		Cambra a prop de la xemeneia
Hun coffret cubert de pel, fer<r>at, ab pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1518	Pell, ferrat		133		Cambra a prop de la xemeneia
Hun coffret fferrat, petit, ab agules de cosir	1518	ferrat		133		Cambra a prop de la xemeneia
Sobre hun coffre daurat, [s'esmenta el	1518		Daurat	133		Cambra a prop

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

que contenia]					de la xemeneia
Hun coffre fferat, en lo qual tenen lo pa, ab son pany y clau	1518	Ferrat		133	Recambra
Hun coffre gran de noger [s'esmenta el que contenia]	1518	Noguer gran		133	Recambra
Hun coffret petit, ffer<r>at, ab son pany y clau, en lo qual tenien lo pa del senyor.	1518	Ferrat petit		133	Recambra
Primo, hun coffre gran de noger, sense tanquadura, en lo qual tenien la roba de li, bruta	1518	Noguer gran		133	Cambra de les dones
Hun coffre fferat, dolent, sense tanquadura, ha hon tenen la roba dues mosses	1518	Ferrat		133	Cambra de les dones
\hun/ mig-coffre daurat, ab son pany y clau, <ab> senyals de Cardona	1518	Mig-cofre	Daurat	133	Cambra
Hun coffre daurat, ab son pa<n>y y clau [s'esmenta el que contenia]	1518		Daurat	133	Cambra
Hun coffre gran de la cassa [casa], ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1518	gran		133	Cambra
Hun coffre gran de noger, ab son pany y clau, y és de la cassa [casa]	1518	Noguer gran		133	Cambra
Hun coffre dolent, sense clau ni pa<n>y, estave mig <plena> de ffaves	1518			133	Cambra
Hun coffre gran de tersia, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1518	gran	Tarsia	133	Cambra
Hun altre coffre gran, de tersia [s'esmenta el que contenia]	1518	gran	Tarsia	133	Cambra
Hun coffre ffer<r>at, ab pany y clau, en lo qual té Anthoni Bardayxi la sua roba	1518	Ferrat		133	Cambra
Hun coffre fferrat, sense pany ni clau	1518	Ferrat		133	Sala
Hun mig-coffre daurat, ab senyals de Monsuar, lo qual està ple de escriptures, les quals deyxam per a altra vegada, perquè no sabem què és	1518	Mig-cofre	Daurat ab senyals de Monsuar	133	Cambra
Hun coffre esquenut ⁸³ , gran, de pi, en lo qual y ha huna vànova dolenta	1518	Pi, gran esquenut		133	Cambra
Hun coffre ffer<r>at, dolent, ab son pany y clau, dins lo qual y ha cotó de una vànova que desfferen, y salmitre	1518	Ferrat		133	Cambra
Hun mig-coffre groch, en lo qual y a lo daval escrit	1518	Mig-cofre	Groc	133	Cambra
Hun mig-coffre de pi, dolent, en lo qual estan les robes de les dones	1518	Mig-cofre Pi		133	Recambra
Hun mig-coffre petit, de tersia [s'esmenta el que contenia]	1518	Mig-cofre petit	Tarsia	133	Recambra
Hun coffre dolent, ffer<r>at, dins lo qual y avie trenta-sis peses de lens comú, que tire cada pesa vuit alnes [7,1 m]	1518	Ferrat		133	Cambra de les dones
Hun coffre de noger, ab pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1518	Noguer		133	Cambra
Hun coffre de noger, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1518	Noguer		133	Cambra
Hun cofre daurat, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1518		Daurat	133	Cambra
Hun coffre daurat ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1518		Daurat	133	Cambra
En hun coffret miganser, de noger [s'esmenta el que contenia]	1518	Noguer migancer		133	Cambra
Mig-coffre, ab son pany y clau.	1518	Mig-cofre		133	Cambra
Hun mig-coffre de noger, ab son pany	1518	Mig-cofre	133		Cambra

⁸³ Esquenut: Que té l'esquena grossa; que té la part posterior robusta. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

y clau, [s'esmenta el que contenia]		Noguer			
Hun coffre fferat, dins lo qual la senyora no's recorda que y aie sinó pedasos, e no l'em pogut obrir.	1518	Ferrat		133	Cambra
Hun coffre esquenut, pintat, en lo qual no y a res, sinó unes ffalses regnes de velut, ab sa clavadura.	1518	Esquenut	Pintat	133	Guarda-roba
Hun coffre esquenut, pintat, ab sa clavadura [s'esmenta el que contenia]	1518	Esquenut	Pintat	133	Guarda-roba
Hun coffre fferrat, ab son pany y clau, dins lo qual no y ha res.	1518	ferrat		133	Guarda-roba
Hun coffre gran, de noger, ab son pany y clau, dins lo qual no y ha sinó pedasos \de lana/ y coses de vores.	1518	Noguer gran		133	Guarda-roba
Hun coffre de noger, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1518	Noguer		133	Guarda-roba
Hun coffre de pi, sense clavadura [s'esmenta el que contenia]	1518	Pi		133	Cambra del pastador
En dit coffre quatre lansols de stopa grossa, de tres teles	1518			134	Sala
Sobre hun coffre farrat de cuyro vermell, de València	1518	Ferrat, cuir De València	Vermell	135	Sala gran
Hun coffre e mig-coffre [s'esmenta el que contenia el cofre]	1518	Mig-coffre		135	cambra del mig del passatge
Hun coffre gran, squenut, de la casa, antich.	1518	Esquenut gran antic		135	cambra de parament
Coffre semblant, de dita casa, ab forment; es creu que és de costeres, podrit	1518			135	cambra de parament
Altre coffre senblant al propdit, dins lo qual hi ha altres dues vànoves, semblant a les altres; són de la casa	1518			135	cambra de parament
Altre coffre semblant, de dita casa, buyt	1518			135	cambra de parament
Altre coffre semblant, ple de cànem per spadar	1518			135	cambra de parament
Altre coffre semblant, antic [s'esmenta el que contenia]	1518			135	cambra de parament
Hun altre coffre, ple de segó, de dita casa	1518			135	cambra de parament
Coffre semblant, ab pany y clau, ab sinch cortines de praderia, de ras, les quals dixeren comprà lo senyor en València	1518			135	Cambra de parament
Altre coffre semblant als altres [s'esmenta el que contenia]	1518			135	Cambra de parament
Hun coffre pla, ferrat, ab launes de ferre planes, ab pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1518	Pla, ferrat, llaunes de ferro, planes		135	Cambra del difunt
Hun potet de vidre, daurat o smaltat, ab tres claus de alguns cofres.	1518	claus		135	Cambra del difunt
Un cofre	1518			137	Cuina
Dos cofrets buits	1518			137	Cambra
Un cofre gran [s'esmenta el que contenia]	1521	gran		137	Cambra
En un cofre gran, groch [s'esmenta el que contenia]	1521	gran	Groch	137	En la cambra prop lo estudi
Un cofret; a-y una anella de you.	1521			137	Cambra
Un mig-coffre	1522	Mig-coffre		138	8 s., 6 d.
Un cofre ferrat vell	1522	Ferrat vell		138	8 s.
Un cofre de noger	1523	Noguer		141	Cambra del difunt
Mig-coffre, decorat ab hun claviler de tercia, ab sos caxonets, fonch judicat	1523	Mig-coffre	decorat	142	1 ll., 4 s.
Un cofre gran e dues caxes planes.	1527	gran		143	Cambra del

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

					difunt
Un cofre gran	1527	gran		143	Sala
Un cofre gran.	1527	gran		143	Estudi
Mig-cofre oldà, per a tenir lo pa.	1529	Mig-cofre oldà		144	Sala
Un cofre groch, gran, [s'esmenta el que contenia]	1529	gran		145	Rebost
Un cofre [s'esmenta el que contenia]	1529			145	Rebost
Altre caixó, dins lo quall y a un cofret petit, en lo quall y a diversos albarans y letres	1529	petit		145	Cambra
En un cofre ab lo cubertor voltat [s'esmenta el que contenia]	1529	cobertor volat		145	Sala
En un mig-cofre groch [s'esmenta el que contenia]	1529	Mig-cofre	Groc	145	Cambra
Un cofret molt chic, en què y a una capceta de collar.	1529	molt xix		145	Cambra
Altre cofret buyt.	1529			145	Cambra
En \un/ mig-cofret ferrat [s'esmenta el que contenia]	1529	Mig-cofre ferrat		145	Cambra
En un mig-cofre [s'esmenta el que contenia]	1529	Mig-cofre		145	Cambra
En un mig-cofre, ab <e>l cubertor voltat, [s'esmenta el que contenia]	1529	Mig-cofre		145	Cambra
En \un/ mig-cofre groch [s'esmenta el que contenia]	1529	Mig-cofre	Groc	145	Cambra
Un cofre gran de pi bocellat ⁸⁴ , ab son pany y clau, en lo qual sta la roba de madona Cosconosa	1529	Pi bocellat gran		146	Cambra
Un cofre vell de noguer, bossellat, ab son pany e clau, [s'esmenta el que contenia]	1529	Noguer, bocellat vell		146	Cambra del difunt
Un altre mig-cofre bossellat, ya ussat, ab son pany, dins lo qual staven les scriptures de dit difunct e comptes	1529	Mig-cofre Bocellat		146	Cambra del difunt
Un cofre gran, bossellat, ab son pany e clau, de noguer, ussat [s'esmenta el que contenia]	1529	Bocellat, noguer gran		146	Cambra
Un cofre de àlber, bocellat, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1529	Bocellat, àlber		146	Sala
Un cofre de àlber [s'esmenta el que contenia]	1536	Àlber		148	Cambra
Un mig-cofre de àlber vermell [s'esmenta el que contenia]	1536	Mig-cofre Àlber	Vermell	148	Cambra de la sala
Un cofret chic y un peu de debanadora	1536	Xic		148	Cuina
Hun cofre ferrat, tancat ab clau, lo qual fonch ubert y no y havie sinó roba de Bernat, criat de la casa	1539	Ferrat		149	Cambra
Hun cofre gran, pintat de vert y pardillo, ab son pany y clau, y la roba ere dins aquell; dix dit senyor comanador ere sua	1539	Gran	Pintat Verd, "pardillo"	149	Recambra de l'estudi
Un cofre de noguer, tot lis, tancat ab clau, lo qual fonch ubert [s'esmenta el que contenia]	1539	Noguer	tot llis	149	Cambra
Un cofre gran, pintat, de dos caixons, ab unes armes de Rius y Moliner, ja amprat, tancat ab clau; lo qual fonc ubert [s'esmenta el que contenia]	1539	Gran, amb dos caixons	Pintat, armes de Rius y Moliner	149	Cambra
Dos migs-cofres, de fusta de pi, ja servits, ab ses claus, y buyts	1539	Mig-cofre Pi		149	Recambra de la saleta
I cofre gran de fusta de pi, dins lo qual havia dos vànoves grans, molt servides.	1539	Pi gran		149	Recambra de la saleta
Un mig-cofre de fust, ja servit, dins lo qual havie huna poca de mantega y una	1539	Mig-cofre Fusta		149	Rebost

⁸⁴ Bocellat: guarnit de bocell, motlura semicilíndrica. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

poca de calsalada [carnsalada]					
Mig-cofre de àlbe<r>, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1545	Mig-cofre Àlber		150	Sala gran
Un cofre de noguer, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1545	Noguer		150	Sala gran
Hun altre cofre de àlbe<r>, ab son pany y clau, [s'esmenta el que contenia]	1545	Àlber		150	Sala gran
Cofre de àlbe<r>, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1545	Àlber		150	Sala gran
Un altre mig-cofre de àlbe<r>, ab son pany y clau, dins lo qual no y a sinó roba de na Maria	1545	Mig-cofre Àlber		150	Sala gran
Un mig-cofre pintat, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1545	Mig-cofre	Pintat	150	Cambra del difunt
Un cofre larch de àlbe<r>, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1545	Àlber llarg		150	Cambra
Un altre cofre, dins lo qual no y a sinó roba de na Maria	1545			150	Cambra
Un cofre [s'esmenta el que contenia]	a1550			151	Cambra
Un cofre far<r>at, que no y avie res, dolent.	a1550	Ferrat		151	Cuina
Un cofre hon se trobà una boça, en la qual avie XXX sous, VI de ploms de dues mesades [s'esmenta el que contenia]	a1550			151	Entrada
Un mig-cofre de noguer [s'esmenta el que contenia]	1550	Mig-cofre Noguer		152	Cambra del difunt
Un cofre	1550			153	8 s.
Un cofre	1550			153	23 s.
Un cofre gran, molt vell, sens pany y clau, buyt	1552	gran molt vell		154	Sala
Un mig-cofre, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1552	Mig-cofre		154	Sala
Un cofre vell, sens pany ni clau, ab dos capdells de stopa dedins	1552	vell		154	Cambra
Un cofre vell, sens pany ni clau, ab dos capdells de stopa dedins	1552			154	Cambra
Un cofre de fusta vell, ab son pany y clau, buyt	1552	de fusta vell		156	Cambra
Un mig-cofre, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1556	Mig-cofre		158	Entrada o sala
Un cofre de noguer, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1559	Noguer		161	Rebotiga
Un cofre de pi ⁸⁵ , ab pany y clau, buyt.	1559	Pi		161	Rebotiga
Un mig-cofre de noguer, pintat ab uns espills y [...], ab un pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1559	Mig-cofre	Pintat amb uns espills	161	Rebotiga
Un cofre gran de àlber, ab pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1559	Àlber gran		161	Sala
Un \cofre de àlber, ab pany y clau/ [s'esmenta el que contenia]	1559	Àlber		161	Cambra
Un mig-cofre pintat, de pi, voltat, ab pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1559	Mig-cofre Pi	pintat	161	Cambra
Un mig-cofre de noguer, sens ⁸⁶ pany ni clau [s'esmenta el que contenia]	1559	Mig-cofre Noguer		161	Cambra
Un cofre de àlber, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1559	Àlber		161	Cambra
Un cofre de pi, espallat, en lo qual havie unes pochets de nous y amelles	1562	Pi		162	Cuina
Un cofre dolent	1562			163	6 s.
Un cofre de \àlber/ ⁸⁷ , ab pany y clau, buyt.	1562	Àlber		164	Sala
Un cofre de àlber, ab son pany y clau	1562	Àlber		164	Cambra

⁸⁵ Abans deia: *àlber*, ratllat al damunt.

⁸⁶ De mal llegir. Abans deia: *ab son*, ratllat.

⁸⁷ Deia: *noguer*, ratllat.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

[s'esmenta el que contenia]					
Un mig-cofre de àlber, ab son pany y clau, [s'esmenta el que contenia]	1562	Mig-cofre Àlber		164	Cambra
Un altre cofre de àlber, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1562	Àlber		164	Recambra
Un cofre	1562			165	
Un mig-cofre de àlber, ab son pany y clau	1562	Mig-cofre Àlber		166	1ll., 16 s.
Un mig-cofre de pi, ab son pany y clau	1562	Mig-cofre Pi		166	10 s.
Un mig-cofre de pi, ab son pany y clau	1562	Mig-cofre Pi		166	10 s.
Un mig-cofre de pi, ab son pany y clau	1562	Mig-cofre Pi		166	10 s.
Un cofret tot ple de faves	1562			167	2 s., 6 d.
Un cofre de noguer, ab pany y clau y frontisses, dins lo qual fonch trobat lo següent, ço és, una capseta quadrada ab son cubertor, dins la qual foren trobats tres saquets y entre tots ells y havie devuyt lliures, sis sous	1563	Noguer		168	Cambra del difunt
Un cofre de noguer, vell, sens pany ni clau, dins lo qual havie dos cabassets de sembrar, dos cedassos, una taleca ⁸⁸ ab sal.	1563	Noguer vell		168	Cuina
Un cofre gran de noguer, casi nou	1563	Noguer		169	2 ll., 2 s.
Un cofre vell	1563	vell		169	6 s.
Un cofre per a tenir farina, molt vell	1563	molt vell		169	6 s.
Un cofre molt dolent, un cànter negre y dues canteretes	1563			169	4 s., 4 d.
Un mig-cofre de pi, ab son pany y clau, buyt	1563	Mig-cofre Pi		170	Sala
Un mig-cofre de noguer, ab son pany y clau, dins lo qual havie un plech de cartes en pergamí	1563	Mig-cofre Noguer		170	Cambra
Un mig-cofre de àlber, pintat, ab son pany y clau [s'esmenta el que contenia]	1563	Mig-cofre àlber	pintat	170	Cambra
Un mig-cofre de noguer, entersiat, ab son pany y clau, dins lo qual havie uns papers o scriptures, de poca importància	1563	Mig-cofre Noguer,	entersiat	170	Cambra o estudi
Un mig-cofre de àlber, sens pany ni clau, buyt	1563	Mig-cofre Àlber		170	Cambra
Un cofre de àlber, pintat de vermell, buyt	1563	Àlber	pintat Vermell	170	Cambra
Un mig-cofre dolent, buyt	1563			170	Cambra
Un cofre de noguer, buyt, ab pany y clau	1563			170	Cambra
Un mig-cofre de noguer, ab son pany y clau	1563	Mig-cofre Noguer		173	3 ll.
Un mig-cofre, enterciat de dins y de fora, y té una creu de tercià	1563	Mig-cofre	entersiat de dins y de fora, y té una creu tercià	173	3 ll.
Un cofre de àlber, ab son pany y clau, dins lo qual havie alguns pedassos y barbollerías de poca vàlua.	1564	Àlber		176	Cambra
Un cofre gran, de àlber, ab dues tancadures [s'esmenta el que contenia]	1568	Àlber gran amb dues tancadures		177	Cambra

⁸⁸ Taleca: bossa a manera de sac, però feta amb una tela de més bona qualitat, destinada a transportar-hi cereals, llegums i altres coses. DCVB.

8.5 Armari

Molt sovint es considera que a la baixa edat mitjana encara no hi havia armaris.¹ És cert que les caixes, els arquivancs i els cofres tenien una gran importància a l'hora de guardar alguns productes, d'una manera especial les robes. Amb tot, la documentació també ens diu més d'un cop que hi havia uns mobles anomenats armaris. A més, si fem un cop d'ull als inventaris, podem saber quins productes es guardaven en aquests mobles que se solien situar al costat de la paret de les cambres.

A continuació presentem una taula amb tots els esments d'armaris que trobem als inventaris i encants de Lleida dels segles XIV- XV, conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida.

Objecte: armaris	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
En II armaris de la cambra moltes e diverses scriptures e cartes.	1345		2		Recambra
\un/ armaris de poch a valor, menys de portes.	1376		13		Rebost
I armaris de ffust	1376	fusta	11	19 d.	
Armaris de fusta.	1387	fusta	22		Rebost
En I armaris, I carner, en lo qual ha IIII ^a claus, que dien que són de la casa [d'Açanuy]	1393		35		Cambra
Ha en lo dit armaris I ^a fanequa de faves, poch més ho menys.	1393		35		Cambra
Armaris pintats, movediçs, et, in parte inferiori dictorum armariorum, invenerunt IIII ^{or} bacins de stayn, dos grans e dos poch, IIII plates, IIII scudeles, tres grealets, tot de piltre sive de stayn. In superiori parte nichil fuit inventum.	1399		48		
En un armaris, als peus de la colga, en la paret, fo atrobat I baralet d'acer	1399		48		Cambra
Un armaris portàtil de cambra, de dos calàs [calaixos]	1399		48		Cambra
Uns armaris pintats	1399		49	61 s.	
I esmaris [armaris ²], qui ere a Gatén	1399		49		
En hun armaris de la capela de Sant Simon e Judas	1463		81		catedral
En hun armaris sobre la scala:	1464		90		Sala
En un armaris de la cuyna	1474		97		Cuina
Un armaris de pi	1478	fusta de pi	99		Recambra
En hun armaris havie una ampolla e una castanya	1478		99		Entrada

¹ S'ha considerat que l'aparició de l'armaris domèstic és molt tardana i que “*son rôle était tenu par des placards réservés dans les murs*”. Vegeu: Jacques THIRION, *Le mobilier du Moyen Age et de la Renaissance en France*, Editions Fatou, Dijon 1998, p. 24.

² Al DCVB s'assenyala que encara està molt estesa la pronúncia *asmari* en tots els dialectes del català, tant els orientals com els occidentals.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

e dues tases bisbals, una taça prima, hun got				
Una tauleta \o armari de pi/ e cubertor de noguer	1478	fusta de pi	100	7s., 6d.
Un scudeller petit, axí com armariet dolent.	1481		102	Cuina
En los armaris de la paret, dos barrals cuberts e hun petit, ensarpellats	1483		110	Sala
Hun armari, dues panistretes	1487		116	Escriptori
Hun armari ab tres cresols	1487		116	Estable
en la capella de Sancta Maria la Neu, en hun armari \alt/	1492		120	
altre armari de dit defunt:	1492		120	
Hun bastiment de fust, de armaris	1492	fusta	121	1 s.
In capella Sancte Marie Veteris, in quodam armario fixo in pariete, fuerunt, aperto, reperte sequentia:	1500		123	
En hun armari, en la paret	1507		128	Recambra
Hun armari, en lo qual ha moltes anpoles de vidre, ab diverses aygües.	1510		131	cambrà del difunt
En hun armari, a moltes barboleries del conreu	1510		131	Sala
En un armari en la botigua	1510		131	Botiga
En lo armari de la desús dita cambra, avie los libres segents: «Càrser de amor», «Pàmphil y Diometà», altre libre de Arnalt de Viserma, tretse libres de empremta, huna bosa de home, set volums de libres de estampa. En l'altre armariet més bax, avie vuit libres. Bax, en lo armariet de bax, avie cordes per arneses de espingarda y cordes de balesta	1518		133	Cambrà de la carrera
Armari	1518		133	Guarda-roba
Hun armari de tenir cintes, ab dues portes, dins lo qual foren trobats los cintes y boces [esmentats a continuació]	1518		134	Entrada
En un armari de dit estudi, dos taces e un brocal.	1529		146	Estudi
En hun armariet, hont estave dit argent; hi havie V ampolles de vidre grans, dins les quals havie aygües sullades ³ , ço és, aygua-ros, aygua de bufalosa ⁴ , andiana ⁵ , scaviosa. ⁶	1539		149	Recambra
Uns armaris de fusta, levadissos	1545	fusta	150	Saleta
En un armari ubert, en la matexa cambra, se trobaren libres y altres coses següents	1550		152	Cambrà
Un tinell de fusta colorat de vermell, ab dos armaris, en lo qual havia tres cànthers de terra, una empolla, dos brocals, dues tasses, una setra, dos brocalets y un olier, tot de vidre [encara s'esmenten altres objectes]	1552		156	Sala
En lo armari, set plats blancs y dos de Mèlica y quatre scudelles blanques, de terra.	1556		158	entrada
Un panyet de armari, ab sa clau.	1556		158	cambrà del difunt
Un tinell de fust, ab dos armaris, dins la hu dels quals havie dues dotzenes de madeixes de bri y de stopa de cànem.	1556		158	cuina

³ De sollar o sullar, embrutar.

⁴ Potser bufalaga o potser, més aviat, bugalosa (o buglossa), *Anchusa azurea*. F. MASCLANS, *Els noms de les plantes als Països Catalans*, CEC - Editorial Montblanc-Martín, Granollers-Barcelona, 1981, p. 58.

⁵ Sembla que era una mena de confitura d'origen oriental. Un document del 1373, diu: "Dos pots de codonys confits de Domàs. Ítem II capces d'andiana fina d'Alexandria". DCVB.

⁶ Escabiosa: *Scabiosa*. F. MASCLANS, *Els noms de les plantes...*, p. 97. L'aigua d'escabiosa era medicinal. En un document del segle XV: "Aygua de scabiosa una altra ampolla". DCVB.

Un armari de pi, sens portes, per tenir llibres, en lo qual havie moltes scriptures y los llibres següents	1559	fusta de pi	160	Recambra o estudi
En lo armari havie moltes pessas de vidre, ço és tres xapes, tres tasses amples, dues ampolles, quatre o sinch tasses reto[rç]ades y moltes altres pessas de tasses comunes.	1559		161	Sala
Desobre lo dit armari, un crucifixi de fusta, ab son peu.	1559		161	Sala
En los armaris de la archimesa, havie algunes albúrnies y pots de vidre, ab algunes confitures y alguns brocals.	1559		161	Cambra on morí el difunt
en lo armari davall la scala, fonch atrobat una capseta vella, una gúbia, un scarpere, una planeta ⁷ y una serreta y un menat de matrassos o vires sens ferros, tot dolent y de poca vàlua.	1563		168	Entrada
<en> un altre armari del cap de la scala, fonch trobat lo següent, ço és, un barral y una castanya, guarnits de llata, mijancers.	1563		168	Entrada
en un altre armari, una faneca de amelles, poc més o mancho.	1563		168	Entrada
una ampolla plena de agràs, dins lo armari	1563		168	Saleta
en lo armariet junct a la finestra	1563		168	Saleta
en lo armari hont stave la plata, un plech de cartes de pergami, fahents per la Torre de Móra.	1563		170	Sala
en lo armari de la dita cambra	1563		170	Cambra
en lo armari	1563		170	Cambra o estudi
un armari engastat en la paret	1563		171	Entrada o saleta
un armari de pi per tenir llibres	1563	fusta de pi	171	Entrada o saleta
un armari de pi dolent, per tenir llibres.	1563	fusta de pi	171	recambra
tots los llibres de Leys y Cànones, ab son bastiment o armari	1563		172	90ll. [preu dels llibres]

En aquest cas, ens hem estimat més incloure aquesta taula sencera (atès que no és pas molt llarga), on es recullen tots els esments d'armaris que trobem als inventaris i encants de Lleida conservats a l'ACL. Podem cridar l'atenció sobre diversos aspectes, amb relació a aquests mobles:

- De fet, trobem esments d'armaris al llarg de tot el període estudiat. El primer ja és el document 2 (de l'any 1345) i el darrer és el document 172 (de l'any 1563).

- Hauríem trobat armaris a gairebé totes les estances de les cases. N'hi havia a la cambra i a l'estudi, i també a la sala, a la recambra, a l'entrada i, fins i tot, a la cuina o al rebost (era un armari en mal estat). Hi ha algunes diferències en la ubicació dels armaris dins les cases al llarg dels tres segles que estudiem; amb tot, si tenim present el nombre reduït d'exemples que tenim, no creiem que hom pugui assegurar res.

- Pràcticament és impossible d'assegurar quin preu podia costar un d'aquests armaris. N'hi ha massa pocs casos. Malgrat tot, podem dir que un armari podia valdre poc més d'1 sou i mig, mentre uns armaris (segurament dos o tres) costaren uns 60 sous.

- Aquests armaris eren fets amb fusta de pi (almenys en tots els casos en què es fa esment de la matèria primera). Alguns podien ésser pintats (doc. 48).

⁷ Planeta: ribot o plana de fuster. DCVB.

- Pel que fa a la seva forma, és difícil d'assegurar res amb una plena certesa; amb tot, podem fer alguns comentaris. En primer lloc, potser podem afirmar que hi havia diferents menes d'armaris; que no tots eren exactament iguals. Sabem per exemple que hi havia armaris encastats a les parets (doc. 171) i que hi havia armaris que eren situats sota l'escala de la casa (doc. 168). La majoria dels armaris però es considerava que podien ser llevadissos o movedissos.⁸ Fins i tot, en un cas, es parla d'un armari portàtil de cambra (doc. 48).

- Cal pensar que alguns devien ser baixos, atès que es parla d'una tauleta o armari, en el document 100. Fins i tot, l'any 1481 (doc. 102), es confon un escudeller petit amb un armariet dolent. Recordem, tanmateix, la representació d'un escudeller que trobem al *Gedichte vom Hausrat*. Amb tot, en d'altres armaris, veiem que hi havia una part de dalt de l'armari i una part de baix, on es podien guardar objectes diferents. També cal tenir present que, damunt d'un armari (doc. 161, any 1556), se'ns diu que hi havia un crucifix (“*desobre lo dit armari, un crucifixi de fusta, ab son pen*”), fet que ens fa pensar que en aquest cas aquest armari devia recordar més un “*dreçador*” que un armari tal i com són actualment, usualment més alts que una persona.

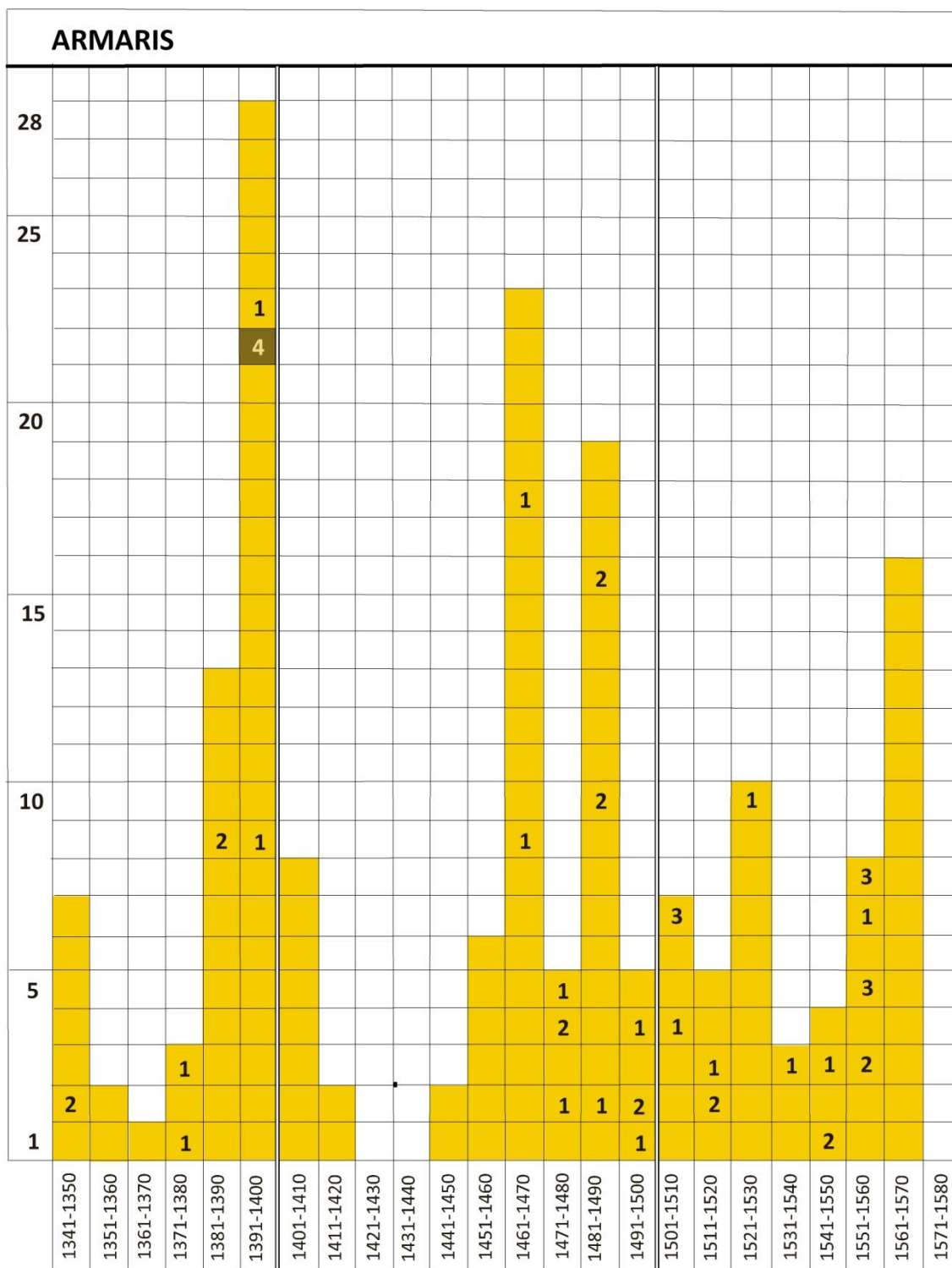
- El significat del mot armari de vegades es pot prestar a confusions. Diguem en aquest sentit que els armaris tenien portes i calaixos, però que els compartiments o portetes d'un altre moble de vegades també podien rebre el nom d'armari. Així, es parla per exemple dels armaris d'una arquimesa (doc. 161); en una taula que feia d'arca hi havia uns compartiments on es podia guardar coses, que eren considerats com a armaris. També és interessant el fet que es digui que un tinell de fusta –de color vermell– tenia “*dos armaris*”. D'altra banda, un armari d'una cambra podia tenir per exemple dos calaixos (dos. 48).

- Diguem, així mateix, que aquestes portes o calaixos que hauríem trobat en alguns dels armaris de l'època gòtica i del Renaixement, d'acord amb allò que s'afirma als documents, es podien tancar amb pany i clau.

En la taula de barres que veiem a continuació hem esmentat el nombre d'armaris que hi havia en cadascun dels habitatges que foren inventariats a Lleida. Veiem que s'esmenta l'existència d'armaris durant els tres segles que estudiem. Alhora, també hem d'assenyalar que fou a partir de l'any 1470 quan trobem aquest moble més ben representat en les cases dels lleidatans que estudiem (sobretot eclesiàstics i algun ciutadà o noble). Amb tot, en la major part dels “albergs”, hom troba l'existència de només un, dos o com a màxim tres armaris.

---

⁸ En un document de la Poble de Lillet també es fa esment, per exemple, d’*uns armariets de fust llevadissos*”. J. SERRA I VILARÓ, *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*, vol. 2, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1947, p. 263.

Finalment, ara ens centrarem en veure què hi havia a dins d'aquests armaris. De fet, hi ha diferències entre allò que es posava en un armari i allò que hi solia haver en una caixa, en un cofre o en una arca. Un dels aspectes que crida més l'atenció és sobretot que hi trobem o bé vaixel·la i estris de cuina o bé llibres (cal pensar que els eclesiàstics de Lleida tenien força llibres) i documents.

Així doncs, en els inventaris de Lleida poques vegades hi trobem roba, a dins l'armari; s'hi guardava objectes delicats, com el vidre, i objectes valuosos, com l'argent i les claus de la casa. També hi podia haver-hi objectes més personals i alguns documents.⁹

L'inventari del donzell Lluís des Valls, de l'any 1518 (doc. 133), és excepcional. L'inventari que es va fer dels seus béns al castell del Poal ens descriu una cambra que s'anomena *guarda-roba*. En aquesta cambra hi havia dos cofres i un armari. A l'armari s'hi guardava sobretot les catifes i els draps de Xalons de la casa i alguns altres objectes de valor:

*“Primo, hun bulto de lana.
 Ítem, dos coyxins petits, de seda, de la església.
 Ítem, hun drap de peus, gran, de brots, ab senyals de Vals y de Boyxadós.
 Ítem, hun altre drap de peus, de color blava y groch, ab senyals de Vals y Boyxadós.
 Ítem, hun davantaltar de ras, pintat de la Salutació.
 Ítem, huna catiffeta petita, ben dolenta.
 Ítem, dos eyxalons verts [drap de Xalons]
 Ítem, hun eyxaló groc.
 Ítem, quatre cortines verdes, de pinsel, ab figures.
 Ítem, dues cortines de lens, obrades de pinsel, obra de praderia.
 Ítem, hun vayrat de moltes colós, ja antich.
 Ítem, huna catiffeta dolenta.
 Ítem, hun banqual dolent, ab senyals de roses.
 Ítem, dos rebostés bons, ab los senyals de Vals y de Boyxadós.
 Ítem, huna cortina de pinsel, negra.
 Ítem, huna fflasadeta cardada, ben dolenta.
 Ítem, hun pot de cotó, embolicat ab hun trosset de tella blava.
 Ítem, huna cas<s>a gran, de aram.
 Ítem, dues hu tres singles, de sela de dona.
 Ítem, huna tasa de argent, de pes de sinch onses.
 Ítem, dues culeres de argent; pese cada huna huna bonsa.”*

Una mica abans, l'any 1474 (doc. 97), d'acord amb l'inventari de béns de Joan Martí, prevere, això era el que hom podia trobar en “*un armari de la cuyna*”:

*“Dues cantarelles de tenir mel.
 Ítem, hun olier.
 Ítem, hun cànter, mig <ple> de sal.”*

Cap a mitjan del segle XIV, l'any 1345, tenim documentats dos armaris a casa d'Arnau Ponç, situats en la recambra de la cambra major. En aquests dos armaris es guardaven “*moltes e diverses scriptures e cartes*”. En aquesta recambra també hi havia *I taulell d'estudi* amb un faristol, una caixeta petita, una altra caixa amb diverses cartes i amb dos saquets que contenien diverses escriptures i llibres de comptes. També s'hi va trobar una candelera, amb butlles i escriptures. Tot això ens fa pensar que aquesta *recambra* era un espai dedicat a l'estudi, un espai per treballar i repassar els comptes i l'administració de la casa. Aquesta recambra s'il·luminava amb un canelobre de paret. A l'inventari no rep el nom d'estudi, però, pel tipus d'objectes que hi havia, podem arribar a pensar que era un espai dedicat a les activitats més administratives i intel·lectuals de la vida de cada dia.

⁹ A Itàlia trobem documentat cap a finals del segle XV un armari amb tota la roba de vestir al seu interior de Lazzaro, un metge jueu, que va fer el seu testament l'any 1497. Un acte notarial del mes següent conté l'inventari dels seus béns. Vegeu: Maria Giuseppina MUZZARELLI, *Guardaroba medievale. Vesti e società dal XIII al XVI secolo*, Società editrice il Mulino, Bologna, 2011, p. 64-65 (i notes de l'autor p. 64).

Podem fixar-nos en la ubicació d'alguns d'aquests armaris de la fi de l'edat mitjana de Lleida i sobretot en allò que hi havia al seu interior. A l'inventari dels béns de Pere Bada, de l'any 1399, gairebé de final del segle XIV, s'inventarien a la cambra d'aquest canonge de la seu de Lleida “*uns armaris pintats, movediçs*”. A la part inferior d'aquests armaris es guardaven: “*III^{or} bacins de stayn, dos grans e dos pochos, IIII plates, IIII scudeles, tres grealets, tot de piltre sive de stayn*”. A la part superior de l'armari no hi havia res. Intentar de saber com eren realment aquests armaris és gairebé impossible, però la documentació que ens aporta aquest inventari permet de deduir que a part dels armaris encastats en la paret, hi havia també armaris que es podien moure. Més endavant en veurem alguns altres exemples i, en altres apartats, tractem també el tema dels *dreçadors*, dels *paradors* i dels tinells, que poc o molt no es poden pas diferenciar gaire, externament, d'alguns d'aquests armaris (o almenys no ho podem assegurar).

En aquest mateix inventari se'ns mostra un armari que era situat als peus d'una colga, al costat de la paret. És molt interessant perquè ens informa de la situació de l'armari dins la cambra, al costat del llit. Aquest potser era clavat a la paret, d'altres certament no ho eren.

També en aquest inventari se'ns descriu el mobiliari d'una altra cambra; entre els mobles descrits hi ha un armari portàtil de cambra amb dos calaixos. Ja ho hem comentat més amunt.

Aquests exemples trobats en els inventaris consultats, posen en relleu la importància que els armaris tenien entre el mobiliari de les cases al llarg del segle XIV. Podem saber que a mitjan de segle ja se'n trobaven i que, fins i tot, n'hi podia haver més d'un en una mateixa cambra. L'armari era un moble freqüent a les cases, sobretot en les dels personatges més benestants.¹⁰ El trobem també omplint les cambres de moltes cases al llarg dels segles XV i XVI. Centrem, així doncs, ara l'atenció en aquests dos segles, en els quals, com hem vist més amunt (en el quadre de barres), els armaris encara eren més nombrosos.

L'inventari de l'any 1464, de la casa de Pere del Camp, ens descriu què hi havia a l'armari situat sobre de l'escala, al costat de la sala. Al seu interior hi havia:

*“Ítem, dues ampolles, hun broqual e una taça bisbal, de vidre, hun got de Mèliqua e hun barralet de vidre.
Ítem, dues loces de ferre.
Ítem, hun faró de vidre.”*

Aquest armari era situat en un lloc de pas, al damunt de l'escala, prop de la sala. No sabem pas si tenia portes. No ho podem assegurar, encara que a l'armari hi havia objectes delicats de vidre o de Mèlica; fins i tot hi havia un llum, potser per il·luminar l'escala.

A casa de Joan d'Espills, l'any 1478 hi havia dos armaris, un de situat a l'entrada de la casa i un altre a la recambra que tenia una finestra que donava a la via pública. En el seu inventari, de l'any 1478, a l'entrada de la casa hi trobem un armari en el que hi havia: “*una ampolla e una castanya e dues tases bisbals, una taça prima, hun got.*” En una de les recambres d'aquesta casa de Joan d'Espills, “*la recambra que mira e té finestra a la via pública*”, hi havia un altre armari de fusta de pi. En aquest cas, quan es va fer l'encant per vendre els béns de Joan d'Espills, es va fer la següent descripció d'aquest armari, tal com hem comentat més amunt: “*una tauleta \o armari de pi/ e cubertor de noquer, a mossèn Vall, per ... VII s., VI d.*”. L'armari al qual ens referim era un moble a manera de taula amb portes o

¹⁰ Teresa VINYOLES i VIDAL, “L'ús de l'espai domèstic a l'època gòtica”, *El moble medieval a la Corona d'Aragó*, Institut de Cultura. Museu de les arts decoratives - Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2006, p. 33.

prestatges. Com hem anunciat a l'inici d'aquest apartat, podem veure la diversitat existent en el mobiliari de la casa (fet que en fa més difícil l'estudi).

Al tercer quart del segle XV, la presència d'armaris a les cases podem pensar que era cada cop més important. En trobem a la cuina, com s'ha vist, però també a la sala, el seu lloc més habitual, a l'escriptori i, fins i tot, a l'estable. L'inventari de Miquel d'Albesa, de l'any 1483, ens informa de la presència, en aquest habitatge, de dos armaris, situats al costat de la paret de la sala de la casa. En aquests armaris hi havia: “*dos barrals cuberts e hun petit, ensarpellats.*”

L'any 1487, la documentació de Lleida esmenta, per primer cop, la presència d'un armari a l'escriptori (fins i tot, en aquesta mateixa casa, se'n va trobar un altre a l'estable). És molt interessant veure com la documentació fa palesa la presència d'armaris a les cases. Aquests armaris eren situats en diferents espais de la casa, repartits per gairebé totes les cambres. Al seu interior s'hi guardava gairebé de tot, encara que sobretot objectes relacionats amb l'alimentació i objectes personals. Com hem vist en estudiar-ho, la roba normalment es guardava en caixes i cofres.

Al segle XVI, com podem veure a la taula que hem inclòs més amunt, també s'esmenta l'existència de diversos armaris. Les dades que ens aporten els documents són molt interessants. No podem veure tots els exemples; sols ens cenyirem a alguns de més representatius. En l'inventari de la casa de Ramon Solsona, de l'any 1507 (doc. 128), trobem que dins d'un armari situat en la paret d'una recambra hi havia:

*“Primo, una taça d'aram, daurada.
Ítem, cinch anpoles de vidre.
Ítem, una cetra de Mèliqua.
Ítem, una fruytera de vidre.
Ítem, un pinter de pintinar li.
Ítem, hun parell de stivals [unes botes altes], ga usats.
Ítem, hun quarteró de li spadat.”*

Un altre exemple. Bernat Armendaris, que era un cinter, tenia un armari ple d'aquests cinylls o cinturons (els *cints*). Era un armari amb dues portes, en què hom hi trobà “*cinc dotzenes de cints, obrats de pagesos, ab ses boses, ja entaulats, dic sexanta cints*”, “*trenta-vuyt faxes de cints depagesos, entre huns y altres, tots sense boses*”, “*tretze cints, ab ses boses, entre verdugats y plans¹¹, també cints de pagesos*”, i un llarg etcètera.

Un darrer exemple. L'any 1550, en morir Mateu Sanç i fer-se l'inventari de casa seva (doc. 152), es trobà en un armari obert que hi havia en la seva cambra, els llibres següents:

*“Primo, un «Marco Aurelio» que·s diu «Reloge de príncipes».¹²
Ítem, un libre que·s diu «Aurea Sanctorum».¹³
Ítem, una «Summa Angelica».¹⁴
Ítem, una biblia chica, de forma menor.
Ítem, «Manipulus curatorum».¹⁵
Ítem, apostilles dels Evangelis, sens cubertes, dolents.*

¹¹ Els plans no eren treballats; els “*verdugats*” devien haver estat repujats o tenien alguna mena de decoració.

¹² Antonio de Guevara (1480-1545) va escriure el «Libro áureo de Marco Aurelio» (1528) i el «Reloj de Príncipes» (1539).

¹³ Correspon a la «Legenda aurea sanctorum» de Jacopo da Varazze (1230 - 1298). Se'n féu una traducció al català, impresa a Barcelona per Joan Rosenbach, l'any 1494.

¹⁴ Segurament la “Summa angelica de casibus conscientialibus” d'Angelus de Clavasio (c1410-1495).

¹⁵ Guidus de Monte Rocherio, Gui de Montrocher (segle XIV).

Ítem, lo «Deffecerunt».
Ítem, un libre vell, de letra de mà.
Ítem, «Jacobus de València, Super psalmis David».¹⁶
Ítem, un brevarii romà, vell.
Ítem, un «Floret».¹⁷
Ítem, un libre que s diu «Bonaventura»¹⁸, escrit de mà.
Ítem, un libre blanch de paper.
Ítem, un pany ab sa clau.¹⁹
Ítem, un «Flos Sanctorum»
Ítem, un candelobre de llautó.”

La iconografia d'aquests segles ens permet de conèixer alguna cosa més sobre com eren els armaris als segles XIV - XVI i sobre els mobles que servien per a guardar objectes i que en principi tenien portes per protegir-los.²⁰

---

¹⁶ Jacobus de Valentia (1408-1490).

¹⁷ Pseudo Bernat de Claravall (1090-1153).

¹⁸ Giovanni di Fidenza, Bonaventura de Bagnoregio (1221 – 1274).

¹⁹ Abans deia *tancadura*, després ratllat.

²⁰ En relació als armaris conservats a Catalunya del segle XVI, vegeu: Eva PASCUAL I MIRÓ, “Una introducció als mobles policromats en la producció de mobles a Catalunya durant el segle XVI”, *Història i ciència al servei de l'estudi del moble*, Associació per a l'Estudi del Moble i Museu del Disseny de Barcelona, 2013, p. 25-34, figs. 1, 2 i 3.

Fig. 8.33. Bernhard Strigel, Anunci a santa Anna i sant Joaquim, c. 1505-1510, Madrid, Museo Thyssen-Bornemisza²²

La pintura flamenca reproduceix amb realisme el mobiliari domèstic. A sobre, veiem un detall de l'escena de l'Anunciació a Maria de Robert Campin (fig. 8.32). L'escenari se situa a l'interior d'una església; malgrat això és una representació molt realista d'un armari de paret amb dos prestatges, on s'apleguen els llibres i un possible massapà. Fins i tot ens podem fixar en els ferros de les frontisses, en el forrellat i el pany que veiem al batent dret de les portes d'aquest

Fig. 8.32. Robert Campin, L'Anunciació, c. 1420-1425, Madrid, Museu del Prado²¹

²¹ Font: <https://www.museodelprado.es/coleccion/galeria-on-line/galeria-on-line/obra/la-anunciacion-6/>

²² Font: <https://www.museothyssen.org/en/collection/artists/strigel-bernhard/annunciation-saint-anne>

moble. Cal assenyalar que aquest armari no tocava a terra, ans era penjat a la paret. Robert Campin, identificat com el Mestre de Flémalle, ha situat l'armari en uns dels murs de l'església; va traslladar un moble quotidià dins d'un espai sacralitzat. Podem veure com els objectes que provenen del món real, com un armari, quan s'incorporen en els escenaris sagrats, contribueixen a crear uns espais imaginaris.²³

Podem fixar-nos en altres pintures on també es representen altres mobles que podem pensar que eren uns armaris. En aquesta pintura de Bernhard Strigel (fig. 8.33), veiem un moble alt, possiblement un armari, amb dues portes frontals, una d'inferior i una altra de superior. És molt ben acabat amb un plafons ornamentals (d'acord amb allò que podem veure gràcies al realisme de la pintura). Hi ha una lleixa al compartiment superior que permet dividir el seu interior en dos prestatges. A més, hi veiem les frontisses petites de les portes, el pany, l'anella per ajudar a obrir aquestes portes, etc. I encara el fet que la porta superior estigui oberta ens permet de veure allò que hi havia a dins.

Fig. 8.34. Jost Haller, *L'Anunciació de Maria*, c. 1450–1460, inv. 1336, Kunstmuseum Basel²⁴

²³ Laura ALBA, “El Maestro de Flémalle en el Museo Nacional del Prado. Nuevas consideraciones técnicas.”, p. 6-25. https://www.museodelprado.es/uploads/tx_gbbulletinobras/Alba.pdf

²⁴ Font:

[http://sammlungonline.kunstmuseumbasel.ch/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultDetailView/result.inlin e.list.t1.collection_list.\\$TspTitleLink.link&sp=13&sp=Sartist&sp=SfilterDefinition&sp=0&sp=1&sp=1&sp=SdetailView&sp=10&sp=Sdetail&sp=0&sp=T&sp=0&sp=SdetailList&sp=0&sp=F&sp=Scollection&sp=1923](http://sammlungonline.kunstmuseumbasel.ch/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultDetailView/result.inlin e.list.t1.collection_list.$TspTitleLink.link&sp=13&sp=Sartist&sp=SfilterDefinition&sp=0&sp=1&sp=1&sp=SdetailView&sp=10&sp=Sdetail&sp=0&sp=T&sp=0&sp=SdetailList&sp=0&sp=F&sp=Scollection&sp=1923)

De fet, podem observar en aquests exemples la progressiva transformació de l'armari cap a estructures més complexes i de dimensions més importants fins arribar al segle XVI, en què l'armari té autonomia pròpia. Aquest armari de Jost Haller, representat en una pintura de la segona meitat del segle XV, s'assembla força al precedent (que és més modern). En aquest cas, mentre hi ha una porta que tanca la part superior, la part inferior del moble resta oberta; hi veiem un gibrell o *llavamans*, amb una olleta o setra rabassuda que devia servir per abocar l'aigua precisament per a rentar-se les mans (fig. 8.34). Cridem l'atenció de passada sobre la cortina vermella que, agafada a una barra que s'aguanta en una biga, tapa i tanca aquest sector dret de la cambra on s'està la Verge (encara hi havia una altra cortina, ben correguda cap a l'esquerra, que permetia de tapar les finestres).

Fig. 8.35. Marten van Cleve el Vell, *Casament dels pagesos*, c. 1550-1560, Anvers, Museu de Belles Arts, inv. IB 2006.002. Foto: Imma Sánchez i Boira

Fig. 8.36. Marten van Cleve el Vell, El casament dels pagesos, c. 1547-1581.

En aquesta escena destaca l'armari alt situat a la sala on els pagesos celebren unes noces (fig. 8.35). No és l'únic moble que veiem en aquesta sala on hi ha reservat un espai prominent per al llit, beneït pel capellà. L'armari, de grans dimensions, és de fusta, amb portes. És un armari que ja s'assembla molt als armaris actuals, tant per la forma, com sobretot per les seves mides. A sobre d'aquest armari hi ha objectes, com una mena de plats o servidores. A la mateixa cambra, al fons, s'entreveu un banc o escon sota la finestra. Els pagesos celebren les noces al voltant d'una taula rodona, tot menjant i ballant. A la dreta, com hem dit, l'artista ha representat també el llit amb les seves cortines obertes en el moment de la benedicció d'aquest casament. Cal fer notar, amb tot, que és un llit fet tot ell de fusta (com si fos un armari; de vegades fins i tot eren encastats a la paret), molt usual als països freds del nord d'Europa, però que no solem pas trobar a Catalunya. El pintor flamenc Martin van Cleve i el seu taller van realitzar un nombre important de còpies del mateix tema (vegeu fig. 30.36).

Fig. 8.37. Quirijn van Brekelenkam, *Ancians en un interior*, c. 1653, inv. 71.110, Nova York, Metropolitan Art Museum²⁵

Abans de tirar endavant, cal que recordem la representació de l'armari penjat a la paret de Robert Campin, i que ens fixem en altres representacions de mobles semblants que trobem en la pintura europea d'aquest període. Aquesta pintura, de Quirijn van Brekelenkam, realitzada a mitjan del segle XVII, signada amb les inicials de l'autor i amb la data de l'obra, és un exemple de com era un armari de paret per a la sala (fig. 8.37). La pintura representa dos ancians a l'interior d'una sala envoltats de molts objectes. Les escales al fons fan pensar que aquesta casa tenia pisos superiors i que l'escena es desenvolupa a la planta baixa, segurament a la cuina o la sala, com hem dit. La dona està treballant el fil mentre l'home seu al seu costat amb les mans creuades agafant un bastó. L'artista ha representat segurament una típica escena quotidiana de la ciutat de Leiden, un dels principals centres del comerç de teixits holandesos. Es filava a casa per subministrar el fil als telers i llocs de producció. Dins l'armariet de paret, hi ha trossos de pa, una escudella, una mena de plat i potser altres aliments. A sobre, encara hi veiem una mena de servidora o de tallador de terrissa i un altre objecte.

En aquesta escena hi ha altres elements molt interessants. En aquesta sala i cuina veiem lògicament el foc al fons, però, també una cosa més sorprenent: un mapa penjat a la paret a un costat de l'armari. A l'altre costat hi ha una sella i estris per muntar a cavall. I cal dir que no sembla pas un espai gaire luxós.

Aquest model d'armariet amb una porta i penjat a la paret el podem trobar a la cuina, a la sala o a l'estudi de les cases de la baixa edat mitjana.²⁶ La presència d'aquest tipus d'armaris en

²⁵https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Paintings_by_Quiringh_Gerritsz._van_Brekelenkam#/media/File:The_Spinner_MET_DP143193.jpg

representacions més tardanes, del final del segle XVI i de ja entrat el segle XVII, demostra la continuïtat d'aquests mobles al llarg dels anys (fins arribar als temps contemporanis).

Fig. 8.38. Colantonio (Niccolò Antonio, actiu a Nàpols de 1440 a 1470), retaule de sant Vicent Ferrer, Aparició de la Verge a sant Vicent Ferrer en el seu estudi, c. 1455, Nàpols, Musei Nazionale di Capodimonte²⁷ 38

El pintor italià Colantonio (Niccolò Antonio) va ser una de les figures més destacades de la pintura napolitana del segle XV. Va treballar a la cort de Alfons IV d'Aragó, influït per la pintura

²⁶ El pintor Jan Steen va representar aquest mateix tipus d'armari en una escena de l'interior d'una escola rural, cap a l'any 1670-72 (Edinburgh, National Galleries of Scotland).

²⁷ Font: <http://www.museocapodimonte.beniculturali.it/>

flamenca i francesa.²⁸ S'hi representa una cel·la-estudi en què la Verge s'apareix a sant Vicent Ferrer.

Fig. 8.39. Bastiano Mainardi, *L'Anunciació de la Mare de Déu*, vers l'any 1482. Loggia del Comune de la ciutat de San Gimignano, Col·legiata (detall)²⁹

És difícil de saber com es deia aquest moble que veiem representat amb tanta cura en aquesta escena de l'Anunciació de la Mare de Déu. Aquest fresc fou realitzat per Bastiano Mainardi, vers l'any 1482 (fig. 8.39). Aquest pintor, que pertanyia a l'escola florentina, va pintar aquesta Anunciació a la Col·legiata de la Loggia del Comune de la ciutat de San Gimignano, a la Toscana. D'aquesta imatge ara sobretot ens interessa el moble, una mena d'armariet sense portes (o potser un *dreçador*). Damunt d'aquest moble hi ha un faristol que devia poder giravoltar. Als calaixos d'aquest armari hi ha un conjunt d'objectes (un pot, llibres oberts o tancats i un rellotge de sorra), fets amb una gran cura (com podem veure a l'ampliació de la dreta). També és molt interessant el fet que puguem veure al fons una cambra amb un llit. Aquest tema –el de les cambres i concretament el dels llits– el tractem en un altre capítol.

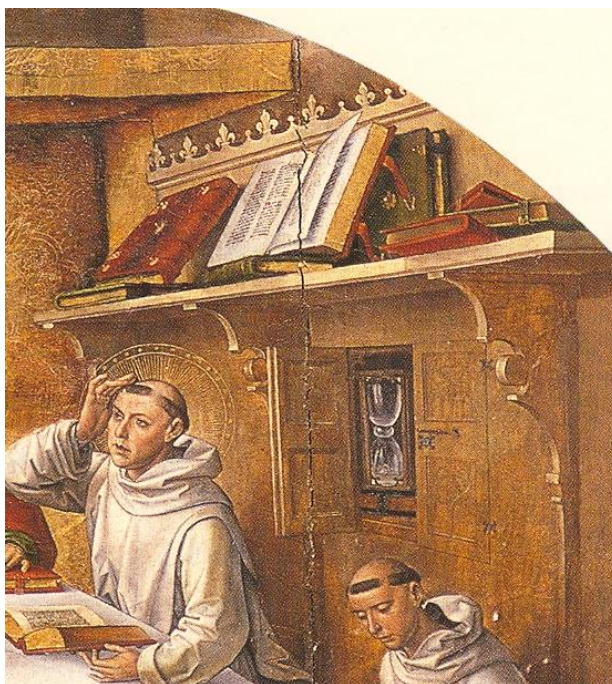
²⁸ De la importància de sant Vicent Ferrer i la repercussió que va tenir a Itàlia, vegeu: Vicent MARTINES, "Aspectos de la poliédrica influencia de los clásicos. Nuevas imágenes clave de la influencia de san Vicente Ferrer en Italia", *eHumanista*, vol. 22, University of California, Santa Barbara. Department of Spanish and Portuguese, 2012, p. 582-597. Versió electrònica:

http://www.ehumanista.ucsb.edu/volumes/volume_22/regular/10%20martines.pdf

²⁹ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

Fig. 8.40. Pedro Berruguete: Retaule Major de l'Església de Santo Tomás (Àvila), Aparició de sant Pere i sant Pau a sant Tomàs, c. 1505-1510, Àvila: Església de Santo Tomás³⁰

Aquest detall del retaule d'Àvila de Pedro Berruguete (fig. 8.40) ens mostra un altre tipus d'armari. És un armari amb portes, encastat a la paret.³¹ També el trobem esmentat a la documentació de Lleida. En podem veure molts altres exemples en la iconografia dels segles XIV - XVI. En aquest cas, veiem una de les portes oberta i l'altra tancada. Hi veiem així mateix un pany i un possible forrellat petit.

Fig. 8.41. Nicolo di Pietro: Sant Agustí ensenyant retòrica, c. 1413 Pinacoteca Vaticana

A la primera meitat del segle XIV, trobem a la pintura italiana una escena que representa sant Agustí ensenyant retòrica, on l'artista ha representat un armari encastat a la paret ple de llibres (fig. 8.41). Com s'ha vist en d'altres casos, a l'interior d'aquest armariet hi ha dos prestatges, en aquest cas plens de llibres. Aquest armari representa un tipus de mobiliari arquitectònic que aprofita l'espai dels murs de la cambra i incorpora una porta per poder tancar-lo. Aquest tipus d'armari és un model més evolucionat que les obertures fetes als murs, que simulen armaris, que trobem en algunes escenes d'interiors que representen el tema del naixement de Jesús,

l'Adoració del Reis o la Sagrada Família (o que trobem en alguns jaciments medievals excavats a Catalunya mateix, com per exemple els dels masos de Vilosiu A i B).

³⁰ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

³¹ Eva PASCUAL i MIRÓ, "Una introducció als mobles policromats en la producció de mobles a Catalunya durant el segle XVI", *Història i ciència al servei de l'estudi del moble*, Associació per a l'Estudi del Moble i Museu del Disseny de Barcelona, 2013, p. 25-34, figura 4: armari encastat a la paret, de l'any 1610 a la Masia de Can Derrocada a Sant Pere de Vilamajor.

Fig. 8.42. Cercle de Dirk Bouts, *L'Anunciació*, c. 1480-1490. Inv. 628. Museu e Fundação Calouste Gulbenkian

A la sala on s'esdevé el moment de l'aparició de l'àngel Gabriel a Maria, molt sovint hi ha representat un ric mobiliari. El *festejador* (mobiliari arquitectònic) al costat de la finestra centra la composició de l'escena de Dirk Bouts que veiem més amunt (fig. 8.42). L'artista ens mostra un interior ple de mobles que defineixen i tanquen l'espai. Alhora, el pintor ens obre aquest espai íntim amb la presència de la finestra oberta, la porta també oberta, i, fins i tot, amb la representació de l'armari petit de fusta encastat a la paret amb la porta també oberta. A més, també hi ha un moblet on recolza el llibre, que podem considerar que era una mena d'escriptori (que estudiem en un altre apartat).

Fig. 8.43. Bernat Martorell, Escena Anunciació a Maria, Saltiri ferial i Llibre d'hores Ms. A- 398, fol. 149v, c. 1432- 1435, Barcelona AHCB³²

Fixem-nos per acabar en aquesta miniatura de Bernat Martorell i el seu entorn (que també publiquem en parlar dels escriptors; fig. 8.43). En aquesta escena veiem un escriptori amb un armariet en un dels laterals del moble. El miniaturista ha representat l'armariet de l'escriptori amb la porta oberta per poder mostrar el seu interior, que resta dividit en dos compartiments amb llibres. Com diuen els documents: a casa d'Arnau Ponç s'hi van trobar dos armaris, un d'ells "*amb moltes e diverses escriptures*" (any 1345, doc. 2).

³² Francesc RUIZ I QUESADA, *Bernat Martorell, el mestre de sant Jordi*, Generalitat de Catalunya, - Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 2002, fotografia p. 35.

8.6 Tinell

Ara coneixem sobretot el nom tinell pel fet d'haver-hi el Saló del Tinell del Palau Reial Major de Barcelona. De fet, com és prou sabut, es deia així perquè en aquesta gran sala gòtica dels reis catalanoaragonesos hi havia un tinell, un moble que rebia aquest nom. En la documentació que ens serveix de fonament per a fer aquesta recerca, trobem esmentada l'existència d'un tinell, per primera vegada, l'any 1468. A continuació farem una taula amb tots els esments de tinells que trobem als inventaris i encants conservats a l'ACL, de la segona meitat del segle XV i del segle XVI.

Objecte: tinell	Data	Material	Color	Núm.	Preu	Situació
Hun tinell de fusta	1468	Fusta		95		Sala
Hun tinel	1481			102		Sala
Hun tinell enquaxonat, ab ses tanquades	1482			103		Sala maior
Hun tinell petit	1482			103		Cuina
Hun tinell groch	1488		Groc	117		Sala
Hun tinell de fust	1488	Fusta		118	28 s.	
Una tela molt dolenta sobre lo tinell, e hun troç de tela negra, sobre dit tinell, molt dolenta	1492			120		Sala
En dit tinell, quatre quantes grans e hun arch (?)	1492			120		Sala
Hun banch, dos petges de taulell e una post, que se'n feya tinel, tot sotil	1492			121	2 s.	
Hun tinell groch	1500		Groc	123		Sala
Hun tinel, ab ses scaletes y dos calaxos	1504			125		Sala
Hun tinel ab les scales	1504			126	28 s.	
Hun tinel ab ses scales	1507			128		Sala
Hun tinel, dins lo qual foren trobades les coses següents [les esmentem més avall]	1507			128		Cuina
Hun tinell de pi, vermell	1507	Pi	Vermell	128		Sala
Hun tinel	1510			131		Sala
Hun tinell, en què y ha tres cantos de aram	1518			134		Sala
Hun tinell de fusta, sens pomps	1518	Fusta		135		Sala gran
Un tinell	1521			137		Sala
Lo tinell de la sala	1522			138	24 s.	Sala
Un tinel, en lo qual són les cosses següents [les esmentem més avall]	1536			148		Sala
Un tinell de fust, petit, ja usat.	1539	Fusta		149		Entrada
Un tinell gran de pi, dins lo qual hi a quatre ampelles y una tassa.	1545	Pi		150		Sala gran
Un tinell, bo y modern	1550			152		Sala
Un tinell de fusta, obrat a la moderna	1550			153	48 s.	
Un tinell de fusta colorat de vermell	1552	Fusta	Vermell	156		Sala
Ítem, un tinell de fust, ab dos armaris, dins la hu dels quals havie dues dotzenes de madeixes de bri y de stopa de cànem	1556			158		Cunya
Un tinellet de fusta, ab dos cànters de terra y una empolla y dos tasses de vidre, un pitxell y un llibrell de terra	1559			160		Sala
Un tinellet	1562			167	4 s.	
Un tinell de pi, molt usat, y demunt ell havie sis plats comuns de terra, entre bons y dolents.	1564	Pi		176		Entrada

A partir de les dades que trobem en aquest quadre i, després, a partir de les representacions iconogràfiques intentarem fer una aproximació per saber com era un tinell a les acaballes de l'edat mitjana i a l'inici dels segles moderns.

- Com hem dit, trobem el primer esment d'un tinell l'any 1468. A partir de l'any 1481 ja és esmentada llur existència d'una manera molt regular. El tinell esdevé un moble normal a la sala de moltes cases benestants a la fi del segle XV.

- Gairebé sempre trobem que els tinells eren situats a la sala. Abans, només hi hauríem trobat un *dreçador* o bé cap moble d'aquestes característiques.

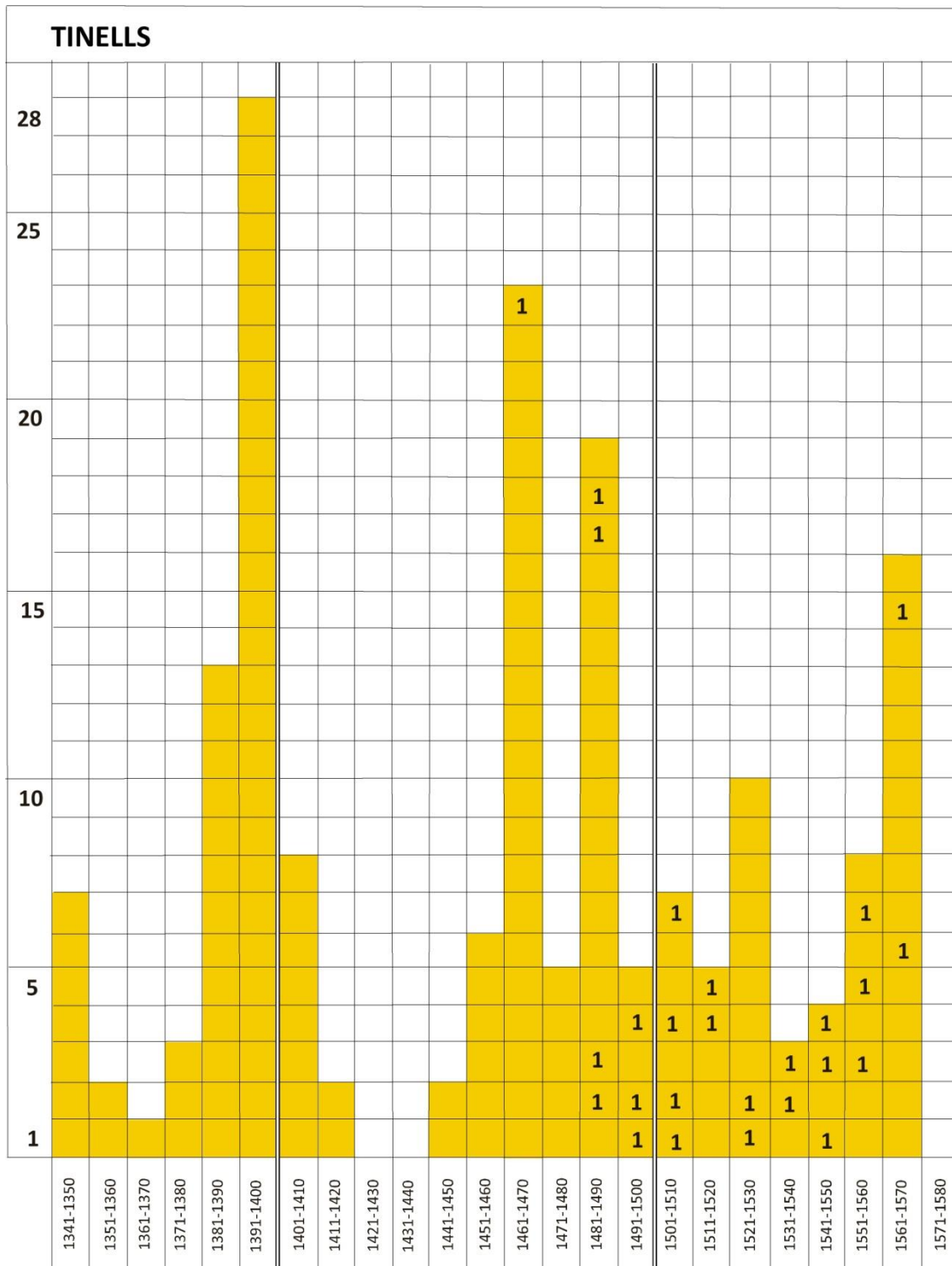
- Era un moble fet lògicament amb fusta. Un cop que hom en fa esment, s'assenyala que era fet de fusta de pi, cosa que no ens permet d'assegurar en absolut que els altres no fossin fets amb fusta d'altres espècies d'arbres.

- Curiosament, en quatre casos se'ns indica que eren pintats. Algunes vegades s'assenyala que eren de color groc (docs. 117 i 123). N'hi havia d'altres que en canvi eren de color vermell (docs. 128 i 156).

- Pel que fa a la forma, aquests inventaris ens il·lustren força coses sobre com devien ser. En un es fa esment d'un tinell amb els seus calaixos i les seves escaletes (doc. 125). En un altre document es parla que el tinell era encaixonat (doc. 103), que cal pensar que volia dir que tenia calaixos (d'una manera semblant amb allò que trobem en alguns arquibancs). Finalment, en un altre es fa esment que al tinell hi havia dos armaris (doc. 156). Podem pensar, així doncs, que en la part inferior del tinell hi havia unes portes (armaris?) o uns calaixos i que en la part superior hi havia uns prestatges que formaven una mena d'escaleta.

- Un tinell era un moble força car. Podia valdre, de segona mà, comprat als encants de Lleida, de 24 a 48 sous. El més car és un tinell que, d'acord amb el que hom diu al mateix encant era "*obrat a la moderna*" (doc. 153). És cert també que un petit tinell ("*tinellel*"), per algun motiu, va ser venut per només 4 sous.

En el quadre de barres annex (que el podem veure més avall), hem assenyalat, amb relació amb cada casa inventariada, si hi havia un tinell o no i, en principi, el nombre de tinells que hi havia a l'habitatge. Com podem veure, sempre només n'hi havia un, com a màxim. D'altra banda, com ja hem assenyalat, a partir dels darrers decennis del segle XV, trobem que en moltes de les cases que foren inventariades a Lleida hi ha documentada l'existència d'aquest moble, del tinell.

Per acabar aquesta part documental, podem agafar tres exemples que ens permeten de saber allò que hi havia en un tinell a la ciutat de Lleida, a la primera meitat del segle XVI. Segons l'inventari de Ramon Solsona, de l'any 1507 (doc. 128), dins el tinell, els que feien l'inventari hi van trobar:

Ítem, una canada de tenir vi.
Ítem, quatre taces de vidre, ab dos broquals y una ampola.
Ítem, una caçola d'aram.

Ítem, bun plat gran, de stany.
Ítem, bun morter de pedra.
Ítem, una bàcia de fust.
Ítem, bun ral.”

En un altre tinell, inventariat en aquest mateix any 1507, s’hi va poder trobar:

“Primo, una bacina de aram, de tenguda de sis cantes.
Ítem, un cànter de aram.
Ítem, una pechella de aram.
Ítem, un calderet de aram.
Ítem, dos cantes de terra y un pechel de terra.
Ítem, una casola de terra y un plat.
Ítem, un morter de terra y dos boxos.
Ítem, un culler y un tornell.
Ítem, tres taladors.
Ítem, un plat y bun pualet de terra.”

Finalment, en un tercer cas, esmentat en un document fet l’any 1536 (doc. 148), en la casa de Montserrat Montfar (quan aquest eclesiàstic ja era mort), hi havia:

“Ítem, una bàcia³³ de fust.
Ítem, deset peces de vidre, entre brucals³⁴, tases y ampoletes.
Ítem, tres scudelles.
Ítem, un paneret ab bun plat.”

Com a conclusió, podem assenyalar que sobretot hi hauríem trobat objectes de la vaixel·la, de terrissa, de vidre, d’aram, d’estany o fins i tot de pedra (com un morter) o de fusta (com aquesta bàssia “de fust”).

---

³³ Bàssia: recipient de fusta, de pedra o de terra, que pot tenir una forma quadrangular i poca fondària, que serveix per posar-hi el menjar dels porcs o d’altres animals domèstics. DCVB. No es pot descartar que es tractés d’una bacina.

³⁴ Brocal: ampolla panxuda. En un document de l’any 1405: “*Ítem, II ampoles, una gran e altre pochba, e un brocal*” i en la traducció del Decameró: “*Almarratxes plenes d’aygues destilades e barrals e brocals de malvesia e de grech*”. DCVB.

En la notable miniatura de l'Anunciació a Joaquim del naixement de la Mare de Déu feta pel Mestre de Flavius Josèphe del museu Soane i pel Mestre de Froissart de Philippe de Commynes, el darrer quart del segle XV, a part de molts altres objectes i mobles quotidians, veiem una mena de tinell petit, a l'esquerra de l'escena, entre una porta i la llar de foc (fig. 8.44). És un moble que té una mena d'armariet a baix, que té quatre peus o petges i que té un prestatge una mica elevat a la part alta. En aquesta part superior, veiem plats, pitxers o gerres, potser una tassa, una escudella, etc. Amb tot, cal tenir present que en aquest moble no hi veiem l'*escaleta* (o conjunt graonat de prestatges) que és esmentada en algun dels documents a l'hora de descriure un tinell. Cal dir que, en aquest cas, és molt possible que, més que no pas un fastuós tinell, es tractés d'un *parador* (o aparador), que hem de descriure en el proper apartat.

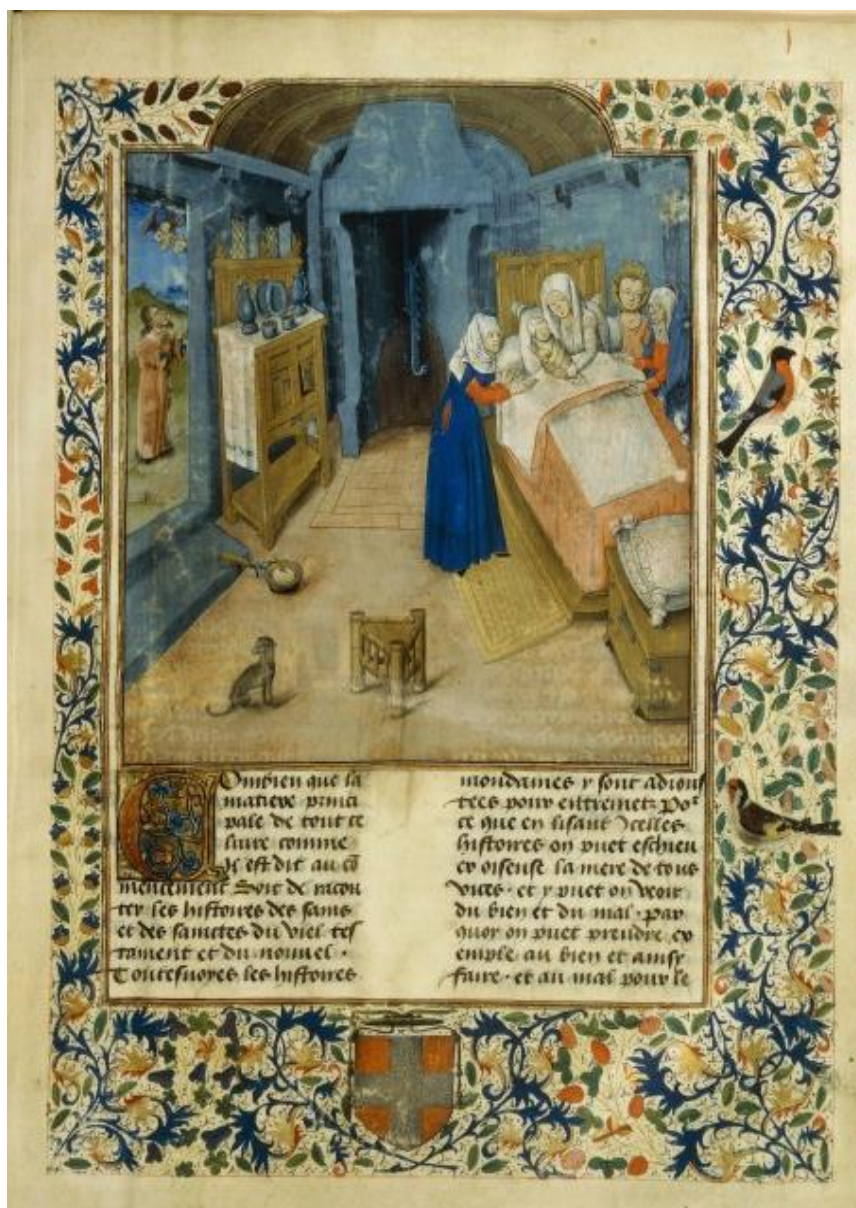

Fig. 8.44. Mestre de Flavius Josèphe del museu Soane i Mestre de Froissart de Philippe de Commynes, Anunciació a Joaquim del naixement de la Mare de Déu, 1475?-1482?

Fig. 8.45. Derick Baegert, Sant Lluç pintant la Verge c. 1485, Muster, Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte

Podem trobar moltes altres pintures i miniatures en què veiem un tipus de moble que podem pensar que podria ser una mena de tinell. En la pintura de Derik Baegert, de la fi del segle XV, veiem al fons de la sala un moble (fig. 8.45). A la part baixa d'aquest moble, hi ha una mena de petit armari i, a sobre, una paret de fusta que, en aquest cas, protegeix un gran pitxer metàl·lic. Sobre aquesta paret de fusta hi ha un prestatge, damunt del qual hi ha diferents objectes. Cal assenyalar també que, en aquest cas, no hi ha tampoc cap mena d'escaleta de prestatges o lleixes, com sembla que tenien els tinells. Per tant, no podem pas descartar que no fos un parador, que ja estudiarem més endavant, en el proper apartat.

Fig. 8.46. Pere Garcia de Benavarrí i taller, Retaule de sant Joan Baptista, El Banquet d'Herodes i dansa de Salomé, c. 1470, inv. MNAC/MAC 64060-000

En la pintura de Pere Garcia de Benavarrí dedicada al Banquet d'Herodes i a la dansa de Salomé, en un retaule fet vers l'any 1470, veiem a mà esquerra l'existència d'un possible tinell, del qual, amb tot, només en podem descobrir la part superior (fig. 8.46). En aquesta part superior s'exposen un conjunt de plats, de copes o de gerros. Aquest part superior correspon a allò que els inventaris anomenen l'escaleta.

Fig. 8.47. Jean Bourdichon, L'home ric, c. 1500-10, Miniature Les Quatre États de la Société, École Nationale Supérieure des Beaux-Arts, Paris, segle XVI

Potser de totes les miniatures i pintures que hem vist fins ara, en la que veiem més bé que hi havia representat un tinell és en aquest retaule fer poc després de l'any 1500, per part de Jean Bourdichon (fig. 8.47). Mentre a la dreta de l'escena hi ha l'home ric i la seva família, asseguts en una mena de banc cadirat o d'escon (que, com hem trobat en altres casos, segurament tenia el respall mòbil, que podia canviar de costat). A darrere seu hi ha la xemeneia de la llar de foc. A l'esquerra hi veiem un moble, amb quatre nivells diferents. L'inferior serveix per a tenir-hi gerros grossos. El segon és tancat. Al tercer hi ha plates i servidores i una mena d'ampolles. Al quart hi veiem uns pots i un espècie de plats. És molt possible que la gent de l'època considerés que era un tinell. En certa manera, aquest moble i una fastuosa llar de foc acompanyen una família de la noblesa, benestant. En altres paraules, aquesta imatge demostra que el tinell era un símbol de riquesa d'aquell que en podia tenir un (almenys així ho veu el pintor).³⁵

Per acabar podem fer un cop d'ull a un moble que en època contemporània rebia el nom d'escudeller (fig. 8.48). Es conservava a la Vall del Corb. Més endavant parlarem dels escudellers, que trobem esmentats a la documentació i que podem veure en algunes miniatures medievals. Ara, però, hem inclòs aquest moble al final d'aquest apartat pel fet que en certa manera es pot considerar "hereu" dels tinells del Renaixement. Certament la funció és diferent: allà era exposar una vaixel·la de luxe i en aquest cas és deixar la vaixel·la diària perquè s'eixugui. Creiem, amb tot, important poder establir aquestes relacions entre el passat i el present, tal com hem fet en altres apartats d'aquesta recerca.

Fig. 8.48. Escudeller que prové de la Vall del Corb³⁶

³⁵ A costat de la riquesa, en altres capítols d'aquest volum hem inclòs altres escenes que representen altres "estats" o condicions de la vida i societat humanes, també obra de Jean Bourdichon. En parlar de les colgues i dels llits hem vist la representació dels pobres miserables; en un altre capítol també hem inclòs l'estat o condició dels menestrals que treballaven, com els homes que feien de fuster i les dones que treballaven amb el fil i la filosa.

³⁶ Font: <http://www.valldelcorb.info/pobles/costums/Costums/serveis.htm>

8.7 Dreçador i aparador

En aquest apartat incloem dues paraules que si bé no són esmentades gaires vegades als inventaris i encants de Lleida, tenen un gran interès a l'hora de conèixer els mobles d'aquests darrers segles medievals. D'una banda el *dreçador*, de l'altra l'aparador.

Objecte: dreçador i aparador	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Un dreçador	1377		13		Sala major
I ^a tauleta petita, a manera de dreçador	1393		33		Menjador
Hun dreçador de fusta	1463	Fusta	80	11 s.	
Hun dreçador de fust	1481	Fusta	101		Sala
Hun parador vell.	1509		130		Sala
Un aparador de noguer	1563	Noguer	170		Sala
Un parador de àlber, ficat en la paret	1563	Àlber	171		Recambra
Un banquet, a modo de parador per tenir dos cànters	1563		172	1 s., 6 d.	

Segons el DCVB, un dreçador, a part d'altres coses, era una espècie de taula o mostrador on es tenien aparellats menjars i begudes que havien de servir-se a taula. En les *Ordinacions Palatines* s'esmenten, per exemple, el “*dreçador on lo nostre vin serà*” o també “*repositari o dreçador, lo qual la taula del argent és nomenada*” o encara “*qui les carns e·ls peis portaran tro [fins] al dreçador.*”³⁷

El mot *parador* o aparador tenia un significat semblant. Al DCVB s'hi diu: “possiblement armari amb prestatges per a tenir-hi vaixel·la o altres coses”. Remet a un document de l'any 1647, fet a Montblanc, en què es diu “*un parador de posar plata*”.

Segons això el dreçador devia ser més aviat un armariet baix, de l'alçada d'una taula, mentre l'aparador tenia prestatges (i s'assemblava una mica al tinell, que ja hem vist a l'apartat precedent).

De fet, aquesta visió coincideix força amb allò que diuen els documents de Lleida. L'any 1393 (doc. 33) es parla d’*“I^a tauleta petita, a manera de dreçador”*. La identificació entre la taula i el dreçador és força evident.

Amb relació als dreçadors diguem que els trobem entre els anys 1377 i 1481. Ja no se n'esmenten al segle XVI. En un cas (doc. 80) sabem que un d'aquests dreçadors es va vendre per 11 sous. Adonem-nos també que, d'acord amb la seva funció, tots eren situats a la sala o menjador de la casa.

Per contra, trobem els aparadors o paradors només al llarg del segle XVI, entre l'any 1509 i el 1563. Curiosament, el 1509 ja es parla d'un “*parador vell*”. D'acord amb la seva funció, trobem el parador esmentat en un document de l'any 1563 que era “*per tenir dos cànters*”. És curiós que en un cas es digui que era ficat a la paret; potser hi era encastat o, més aviat, hi devia ser adossat.

³⁷ Citacions esmentades al DCVB, vol. 4, p. 597. Cal no confondre aquest *dreçador* amb el dreçador de fuster, que servia per adreçar un objecte. Al document 176 dels inventaris i encants de Lleida, trobem, per exemple: “*Item, una dressadora y una barrina gran*” (any 1564). Cal tenir present també que, en francès, la paraula *dressoir*, segurament amb un mateix origen, tenia un significat una mica diferent i es pot traduir més aviat per parador o bé per tinell. De fet, a l'edat mitjana, a les terres de parla francesa, ja es feia servir, com a sinònim d'aquest mot, la paraula *buffet*. Vegeu: J. THIRION, *Le mobilier...*, p. 40-43.

Trobem aquests aparadors a les sales i també, en un cas, en una cambra d'un dormitori. Cal assenyalar que s'especifica que eren fets amb fusta d'álber i amb fusta de noguer.

Fig. 8.49. Rogier van der Weyden: Tríptic de l'Anunciació, Escena de l'Anunciació, 1440. Paris, Museu del Louvre³⁸

Tot i que és difícil d'assegurar, és possible que el que representa Rogier van der Weyden en el Tríptic de l'Anunciació fos una mena de dreçador (fig. 8.49). Són mobles que trobem representats a la iconografia a les sales i a les cambres privades. Consistia en una mena de taula amb un armari tancat a sota. Al costat esquerre, repetim una de les imatges que hem inclòs més amunt de l'Anunciació a Joaquim, de l'escena del naixement de la Mare de Déu, a causa que és força possible que el moble representat a la cambra es tracti d'un dreçador o potser més aviat ja d'un parador (fig. 8.50). De les formes més simples que veïem a l'escena anterior, en alguns casos l'aparador s'enriqueix amb una mena de dossier ornamentat a la part més superior.

Fig. 8.50. Parador. Mestre de Flavius Josèphe del museu Soane i Mestre de Froissart de Philippe de Comynnes, Anunciació a Joaquim del naixement de la Mare de Déu, 1475?-1482?

³⁸ Font: <http://www.wga.hu/support/viewer/z.html>

El parador, possiblement sigui una mena de tinell més petit que els documents escrits ens documenten a la sala i a la cambra. Per a cloure aquest apartat, presentem la imatge de la pintura de l'interior d'una cuina, feta per Martin van Cleve o per algú del seu taller (fig. 8.51). Hi veiem una dona que deixa una olla al damunt d'una mena de parador (o de tinell petit). Aquesta mena de mobles, rebessin el nom que rebessin, segurament van esdevenir normals al llarg del segle XVI, tant a Flandes (d'on era Van Cleve, que nasqué a Anvers), com a Catalunya. De fet, de moment, només ens atrevim a plantejar hipòtesis de treball, que en el futur esperem que es puguin confirmar.

Fig. 8.51. Martin van Cleve o taller, Interior d'una cuina, detall, c. 1565³⁹

³⁹ Font: Google Art Project

8.8 Posts: lleixes o prestatges i altres coses

En les imatges veiem molt sovint representats prestatges o lleixes on deixar els objectes. Després en veurem diversos exemples representats en la iconografia feta vers l'any 1500. Ara és convenien que fem una cerca a la documentació dels inventaris i encants conservats a l'ACL, que vam publicar l'any 2014, per tal de veure què en diuen. Centrarem l'atenció en la paraula post, tot i ser conscients que aquesta paraula també té altres significats (algun dels quals, com justificarem més endavant, no incloem en la llista annexa).

Objecte: Post	Data	Ús	Núm.	Preu	Situació
I bastida de tenir scudeles ⁴⁰ de pochà valor, ab I troç de post	1387		23	18 d. barcelonesos	
I ^a post de comptar e I taulell de scachs ab sos escachs	1393	COMPTAR	33		Cambra
VII posts de tenir llibres	1459		67		
dues posts de tenir llibres	1459		68	2 s., 3 d.	
V posts de tenir llibres, sotils, ab una caixa fort sotil	1459		68	2 s., 6 d.	
dos posts de pentinar li	1460	TREBALLAR	70		
Ítem, tres posts llargues, de tenir llibres. - la una post - l'altra post de estudi - l'altra post	1460		71	- 2 s, 10 d. - 3 s. - 3 s.	
Dues posts, <per a> obra de vidre	1462		75		Cambra
Post per tenir llibres	1463		80	9 d.	
Huna post, de apostar li	1464		90		Celler
Hun<a post> de tenir los plats, de ferre	1464		90		Cuina
Una post de postayar [postejar] li	1464	TREBALLAR	91	3 s., 5 d.	
Dos taulells e deu posts de tenir llibres ⁴¹ , ab una grua	1481		102		Estudi
Una post, ab ampolles grans e petites, e dues cantarelles	1482		105		Sala
Hun cademat ab sa clau, una post blanca de comptes, ab sa bosa, hun taulell de squachs	1482		105		Corral
Huna peça de retaule, que y és sent Jaume; és hun post alt	1482		105		A l'entrant de una cambra
Quatre posts de paret e hun coster, de largària de sis palms, poch més ho menys	1482		105		Entrada
Una post de compte e hun taulely de squachs e hun squichador	1482		107	1 s.	
Hun<a> post per comptar, huna bossa e dinés de comptes	1483	COMPTAR	110		Estudi
Huna post de comptar, en què ha dinés de compte	1483	COMPTAR	113	1 s.	
Huna post, ab moltes ampolles de tenir aygües	1487		116		Recambra de la dita sala
Dues posts, per a tenir llibres en paret	1488		117		Estudi
Dues cantarelles de terra, petites, en una post	1492		120		Cambra
Dues posts groges, de comptar	1510	COMPTAR	131		
Huna post pintada ab Sent Jordi, trenquada.	1518	IMATGE	133		Estudi
Huna post de pi, penjada en dit seler, en la qual	1518		133		Celleret de vi

⁴⁰ En d'altres documents es fa esment de l'escudeller (post o pedrís col·locat a certa altura i adossat a la paret de la cuina, per a tenir-hi escudelles, plats, olles i altres atuells. DCVB).

⁴¹ El seu marit, Joan Botella, devia tenir una biblioteca notable de llibres plausiblement de Dret.

y avie dues merluses ⁴² y molts trosos de suro y huna espasa					blanc
Una post, en la qual és pintada la ymage de la Verge Maria ab son fill al braç	1523	IMATGE	142	4 s.	Cambra
En una posts de ges, onze pesses de vidre	1536		148		Cambra
Dos ymatges de Nostra Dona, pintades en unes posts que's tanquen	1539	IMATGE	149		Estudi
Una post guarnida ab huns bastonets, per tenir barrets	1539		149		Cambra de Falgorfa
III posts ab peres podrides	1539		149		Cambra
Dues postotes ab dos petjes y, demunt, trenta o quaranta sebes	1559		161		Algorfa
Una post, un pot de vidre y un orinal ab son stoig	1563		168		
En la post, dos plats mijancers, pintats, tres gresletes de Mèlica, quatorze plats, entre grans y chichs, y nou scudelles de obra comuna de terra	1563		168		Cuina
Una post pintada ab un crocifici	1563	IMATGE	169	2 s.	
Una post, pintada ab una figura de la Verge Maria	1563	IMATGE	169	6 s.	

Cal dir d'entrada que hem deixat de banda tant les posts que trobem als llits i a les colgues i que servien per aguantar els matalassos, com les posts que trobem a les cobertes de llibres que eren enquadrats. Incloure-les només hauria allargat aquesta taula d'una manera innecessària i ens hauria allunyat d'allò que perseguim.

En aquesta taula hem inclòs, per tant, els esments restants de posts. Hi ha, però, moltes diferències entre elles. Bàsicament podem concloure que les que trobem esmentades tenien els significats següents:

- Prestatgeria o lleixa. La post servia que a aguantar quelcom (molt sovint en el nostre cas llibres).
- Taula per a comptar.
- Taula per a treballar (d'una manera especial per a “*postejar*” o treballar el lli).
- Retaule. Post en què hi havia pintada una imatge religiosa. Aquestes posts les estudiarem d'una manera més detinguda més endavant, en parlar de la religiositat.

El significat que ara ens interessa d'una manera especial és el primer: la post com a lleixa o prestatge. Normalment aquestes posts eren de fusta, però veiem que també n'hi havia alguna de guix (“*ges*”, doc. 148). També cal assenyalar que en un cas se'ns diu que la post tenia uns petges o peus. A continuació podem fer una llista dels objectes que, d'acord amb els inventaris, van descobrir, els que feren els inventaris, damunt d'aquestes posts:

Objectes que hi havia sobre les posts	Documents
Ampolles i canterelles	105, 116, 120
Barrets	149
Cebes	161
Llibres	67, 68, 71, 80, 102, 117
Objectes de vidre	148, 168, 175
Peix, suro i una espasa	133
Peres	149
Plats de ferro	190
Vaixella (plats i escudelles de terrissa)	168

⁴² Lluç (a l'edat mitjana també *merluça*). Hi havia, en aquest celler, dos peixos plausiblement salats. A la Lleuda de Cotlliure, de l'any 1249, s'esmenta una “*Carga de merluces*”. DCVB.

Amb relació a aquestes posts, podem veure a continuació diverses imatges que ens serviran per a il·lustrar-ho i veure més bé com eren, d'acord amb allò que representaven els pintors de l'època. En molts dels casos, a causa de la temàtica de les pintures, ens adonarem que en aquests prestatges hi havia llibres (fig. 8.52). També hem volgut posar exemples en què hi haguessin alguns altres productes (figs. 8.53, 8.54 i 8.55).

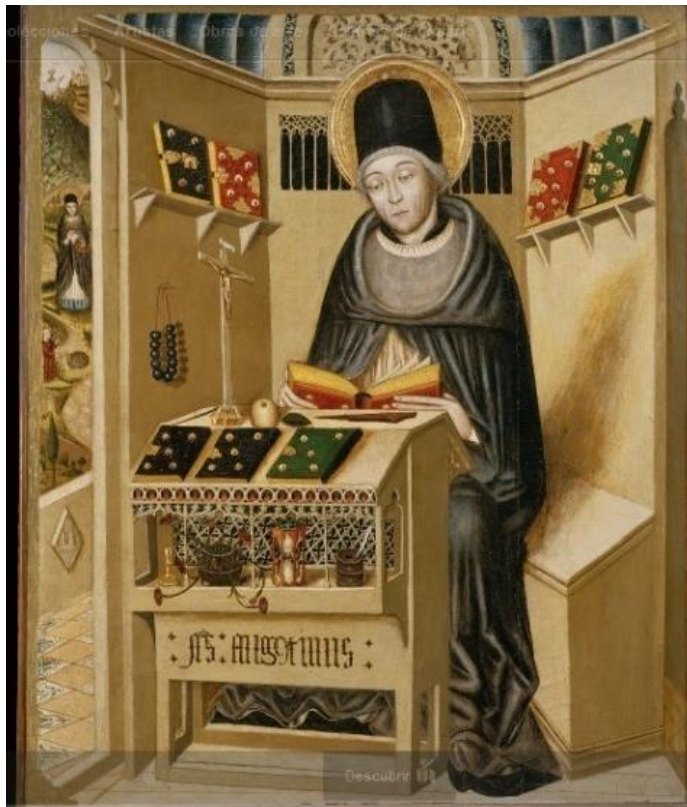

Fig. 8.52. Escola de Tarragona, Retaule amb sant Agustí. Sant Agustí en el seu estudi, Darrer terç del segle XV. Inv. 625, Museu Episcopal de Vic

Fig. 8.53. Quentin Massys, El canvista i la seva dona, 1514. Paris, Musée du Louvre. ⁴³

⁴³ Font: <http://www.wga.hu/support/viewer/z.html>

Fig. 8.54. Bernese, Mestre dels roses [*Master of the Pinks*]. Retaule amb escenes de sant Crispí, 1500-1510. Zuric, Schweizerisches Landesmuseum.

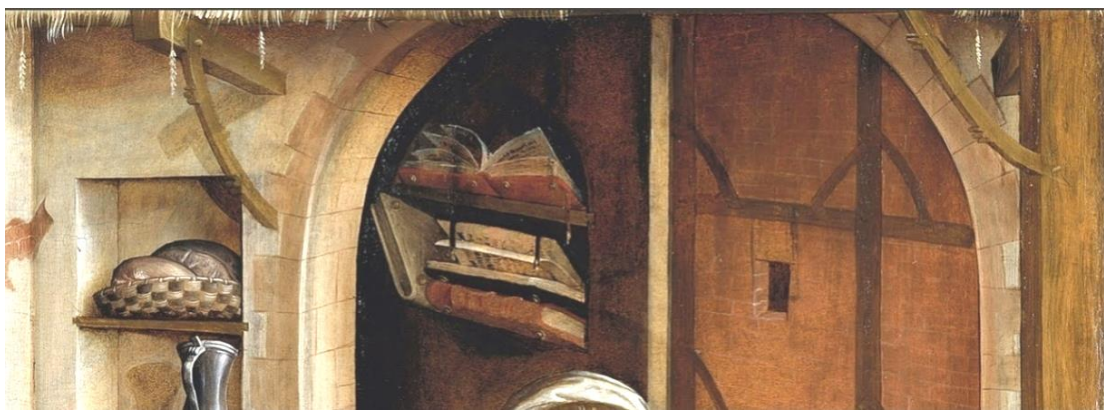

Fig. 8.55. Hans Multscher: Portes de l'altar de Wurzach, L'Adoració dels Reis, c. 1437, Berlín, Staatliche Museen

8.9 Candelera

Les candeleres eren unes capsos que en principi servien per a guardar-hi candelas. Això ens permet de saber aproximadament quina mida podien tenir. A continuació podem fer un cop d'ull a allò que diuen els inventaris i encants, esquematitzat en la taula següent:

Objecte: Candelera	Data	Material i característiques	Núm.	Preu	Situació
Una candalaria, in qua erat I creol de lautó, martell e tena[yll]es.	1345		2		Cambra major
Iª candalaria ab algunes boles e diverses scriptures.	1345		2		Recambra
Iª candalaria	1345		2		
Iª candalaria, en la qual ha II guans de malla e II streps de lautó e I troç de vermelló, Iª creola de leutó e Iª clau de ferre e I martelet e I tenalles	1345		3	79 s. jaquesos [penyora]	
Aperuit quamdam candelariam inventam in camera Bernardi de Boneu, eiusdem manumissori	1354		8		Cambra
Una candelara ab claus e altres coses, segons que demunt en lo comançament és escrit.	1354		8		Cambra major
Et primo invenerunt ibi unam candelariam cohoptam de curio, in qua erant sequentia [se n'esmenta el contingut]	1354	Coberta de cuir	8		Estudi
Unam candelariam de vestiments.	1354		8		Estudi
In qua caxia invenerunt unam candelariam in modum de monument, in qua candelaria erant sequentia [se n'esmenta el contingut]	1354		8		Estudi
Iª candalaria	1383		16		Recambra
Inventari de diners, d'objectes d'argent i d'espècies trobats en una candelera o capsos de Pere de Bonmacip, canonge de la seu de Lleida	1383		18		
Quadam candalaria	1383		18		
Hi avie, en altra part, en la dita candalaria, nou sous, III diners e malla barceloneses, feyts	1383		18		
La dita candalaria ben launada, ab sa clau	1383	Coberta de llauna i amb clau	18		
Pecunias que erant in quadam candalaria suprascripta	1383		18		
Trobaren Iª candalaria launada, enfre cinch doblés [...] lliures jaqueses	1387	Coberta de llauna	24		Sala
Iª candelera	1388		25	2 s.	
Iª candelera pocha	1391		27		Cambra
Iª candelera\ta/ petita, en la qual ha senyal de Ponç, seg<e>llada ab senyal de Roch, la qual no era tanquada sinó solament ab lo dit segell, que tantost se'n levà, en la qual ha I candelobret petit, que par que sia d'argent, en lo cap del qual ha Iª lengua de serp, ho axí ho par	1393		33		Celler
Totes aquestes coses desús dites estaven en Iª candalaria gran, tanquada segons dit és	1393	Amb pany	33		Celler

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una candelera cuyrada, sens clavadura, de pocha valor	1396	Coberta de cuir	40		Cambra major
Una altra candelera de pocha valor.	1396		40		Cambra major
Dues candeleres de pocha valor, una poqueta, altra cominal, gran, veylles e sens clavatures	1396	Sense panys	41	2 s.	
Iª candelera petita	1396		42		Cambra
Iª candelera pocha, launada de ferre.	1396	Amb llauna de ferro	42		Cambra del senyor
Iª candelera	1396		43	3 s.	
una candelera.	1399		50		Cuina
Iª candelera	1399		50		Cuina
Tres candeleres.	1399		50		Cuina
Iª candeleraça, ab scriptures de pocha v[alor].	1399		51		Cambra
Iª candelereça pocha, en qua sunt aliqua scriptures de pocha valor.	1399		51		Botigueta
Una candelera pintada	1399	Pintada	52	3 s.	
Una candelera	1399		52	7 s., 6 d.	
II candeleres trenquades	1399		53	2 s., 7d.	
Iª candelera hon estaven los albarans e Iª cuberta de coxinet obrada de seda negra e vermeylla, squinçada	1399			1 s., 6 d.	
Iª candeleraça	1400		54	4 s., 2 d.	
Un stoy de candeles de cuyre	1400	De cuir	54	2 s., 6 d.	
Una candelera petita.	1401		55		Cambra
Iª candelera buyda.	1402		57		
CXI sous, VI diners jaquesos, los quals foren trobats en Iª candelera que era en la dita caixa.	1403		58		
La dita candelera e I rehor.	1403		58		
Iª candelera malmenada.	1403		58		
Iª candelera, en què avia cartes e libres de comptes.	1403		58		Recambra
Huna bossa de stam, vermella y blava, obrada, dins la qual atrobam huna candelera de cera y huns papers ab olors.	1518		135		Cambra on estava malalt el senyor
VII candeleres (?) de llautó, ya servits.	1539	Llautó	149		Cambra de l' algorfa

Les candeleres, d'acord amb la definició que trobem al DCVB, era una “caixa que servia principalment per estotjar candeles”. De fet, segurament més aviat hauríem de parlar d'una capsa de mida no gaire gran. Un fragment de l'Spill, publicat al mateix DCVB, assenyala que les candeleres podien ser considerades com un petit cofret (“*en candelera o cofrenel*”). En podem esmentar algunes de les seves característiques, d'acord amb allò que diuen els documents de la ciutat de Lleida, conservats a l'ACL (Arxiu Capitular de Lleida).

- Trobem esmentades les candeleres des de l'any 1345 (doc. 2) fins a l'any 1539. Fins i tot no és pas segur que aquests “candeleres” de llautó del document 149 no fossin més aviat uns canelobres. Després de l'any 1539 (doc. 149), ja no trobem cap més esment de candeleres. Per contra, trobem el mot *candelero*, un castellanisme per candelero o canelobre (docs. 157, 159, 161, 171, 172 i 173); aquests *candeleros* eren d'argent o més normalment de llautó, però que ja no tenen res a veure amb les capsas que ara estem estudiant.

- Les candeleres eren de fusta. Un document de l'any 1353 esmentat al DCVB diu “*Per una candelera de fust*”. Els documents de Lleida permeten de saber que en alguns casos eren recoberts de cuir (encuirats: “*una candelera cuyrada*”, doc. 40) o de llauna (enllaunats: “*launada de ferre*”, doc. 42). També n'hi havia algunes de pintades.

- En molts casos sembla que les candeleres tenien panys, que es tancaven amb una clau.
- Les candeleres solien servir per a guardar-hi papers, documents i diners. A més, en algun cas, es podien utilitzar per a guardar-hi robes i alguns altres productes.
- Normalment, atès el contingut d'aquestes candeleres, trobem aquesta caps a la cambra, a la recambra, a l'estudi i també a la sala o, fins i tot, algun cop a la cuina o a la botigueta (una mena de magatzem que hi havia a peu pla, en algunes cases).
- Una candelera podia costar als encants uns 3 sous. Una de la mala qualitat es va vendre per 2 sous. Potser alguna altra, més bona, hauria pogut valdre més de 3 sous; però no en trobem cap esment segur.

Fig. 8.56. Barthélemy d'Eyck (Mestre de l'Anunciació d'Aix o Aquisgrà), El profeta Jeremies, c. 1472, inv. 4494, Brussel·les, Musée royal des Beaux-Arts (detall). Foto: Imma Sánchez-Boira

En la miniatura i la pintura dels segles XIV- XVI no hem trobat cap objecte que puguem assegurar amb total certesa que fos una candelera. Mentre hem pogut assegurar l'existència d'un gran nombre de massapans (que estudiarem en l'apartat següent), contràriament, no podem fer el mateix amb relació a la candelera. De fet, potser gairebé en l'únic cas en què es pot pensar que hi ha representada una candelera és en una pintura de Barthélemy d'Eyck, feta vers l'any 1472 (fig. 8.56). Al costat d'un massapà hi ha una mena de cartera o maleta amb un pany, que podem proposar que fos allò que els documents anomenen una candelera; és només una hipòtesi. Així mateix, tampoc podem rebutjar la possibilitat que la caixeta representada a la figura 8.62 fos també una candelera (adonem-nos que és situada precisament a sota d'un massapà).

8.10 Massapà

En aquest apartat centrarem l'atenció en un altre mena de capsa, diferent això sí de la candelera. En principi, d'acord amb el que diu el DCVB, el massapà o *marsapà* era una capsa especial per a tenir-hi espècies i productes de farmàcia i de confiteria. Fixem-nos en què en diuen els inventaris i encants de la ciutat de Lleida, conservats a l'ACL (Arxiu Capítular de Lleida).

Objecte: massapà	Data	Contingut	Núm.	Preu	Situació
I maçapà ab safrà	1343	Safrà	1	13 d.	
I ^a maçapà, ubi erat piper, gingiber et saffranum modicum	1345	Pebre, gingebre i safrà	2		Cambra major
Una caxeta ab dinés, tancada, la qual se'n portà lo dit en ramon, ab IIII sous, VI diners, pugesa, en i maçapà ab escrits d'en p[ere] soler	1345	Diners	2		Cambra major
I ^a maçapà ab pebre, gingebre, bossa ab safrà	1345	Pebre, gingebre i safrà	3	2 s., 10 d.	
I almuça morada e I maçapà	1345		3	4 d.	
Ii maçapans	1354		8		Estudi
Scachs e taules, ab I maçapà	1383		17	8 s., 3 d.	
Una caxa gran, de noguer, en la qual havie I maçapà ab letres	1387		22		Cambra del difunt
II ^{os} maçapans buyts	1387	Buits	24		Cambra
I maçapà longuet, pintat	1387		24		Cambra
I ^a imaga de pedra marbre ho d'alabaustre, ab son maçapà	1388	Imatge	25	19 s.	
I maçapà gran e II ^{os} xichs, ab I percint	1388		25	19 d.	
I maçapà ab resteurandi ⁴⁴ sive confits ⁴⁵	1392	Confits	30	3 s.	
I maçapà ab i agnus dey gran, ab I cordon de seda blava e ab ses cobertes de drap d'or	1393	Agnus dei	33		Cambra major del difunt
Unes manches, I maçapà, fforeyllats e molta d'altra ffrasca	1393		34	5 s.	
I maçapà petit	1393		35		Cambra del difunt
I maçapà petit, plen de safrà, que pot ésser \de III en IIII ^e onças/, poch més ho menys. [100 o 133 g]	1393	Safrà	35		Cambra del difunt
I maçapanet de cantàrides	1399	Cantàrides	48		Cambra
I maçapà poch, ab fuylls de roses seques	1399	Fulles de roses	51		Cofre en la botigueta
I maçapà pintat	1399		53	5 s., 4 d.	
II massapans petits, i dallaç ⁴⁶	1399		53	7 s., 6 d.	
I maçapà, ab i capdellet de fill.	1402	Capdellet de fil	57		
I maçapà redon, gran	1403		58		Recambra

⁴⁴ Restaurandi: menja o medicament per a reforçar. Al Tirant, llegim: “*Digueren-li, com stava flach, que prengué un poch de restaurandi e après un poch de solsi?*” i en un un document de Santa Coloma de Queralt, de l'any 1529: “*En lo un potet a un poch de restaurand?*”. DCVB.

⁴⁵ Confit: fruita confitada o bocí de sucre endurit. DCVB,

⁴⁶ Dall: arma blanca que consistia en una full amb tall, corbada en angle recte i posada al capdamunt d'un mànec llarg. A. I. ALOMAR, *L'armament i la defensa...*, p. 289.

I croadoret ⁴⁷ de perles menudes, blanques e negres, e canonets d'argent e altres bollorugues ⁴⁸ , que estaven \en/ I maçapanet.	1403		58		Recambra
I maçapà, ab son cobertor	1403		60	9 d.	
I maçapà, ab unes uylleres	1403	Ulleres	60	3 d.	
Un maçapà, en lo qual ha certes mostres de pergami	1441	Mostres de pergami	65		Sala
Un maçapà, en lo qual ha algunes empremtes de ges.	1441	Empremtes de guix	65		Sala
Un maçapanet xiquet, ab empremtes de cera vermella	1441	Empremtes de cera	65		Sala
Altre maçapanet ab empremtes de cera.	1441	Empremtes de cera	65		Sala
Venudes les dites III corrioles, ab dos maçapans sens cobertós	1460		71	1 s.	
Una capça ho maçapà alta, de specier	1460		71	2 s.	
Una capça larga, tota blanca [que no es considera, però, en aquest cas, un massapà]	1460		71	1 s.	
Un maçapà, en lo qual són les coses següents, ço és, dues bosses d'estam, ab letres baix la una, morada e burella, e la altra, morada e negra, fetes de agulla	1460	Bosses	71	2 s., 5 d.	
Hun altre maçapanet	1464		91	2 d.	
Un maçapà gran, sense cubertor	1481		102		Estudi
Sis maçapans, entre cichs [xics] e grans	1482		105		Corral
Hun maçapà, mig <ple> de endiana	1482	Indiana	107	1 s.	
Hun maçapà, ab hun fogueret per a traure foch	1483		110		Estudi
Huyt maçapans petits	1483		110		Estudi
Un maçapà redó, dins lo qual a molts albarans e cartes.	1492	Albarans i cartes	120		Cambra del difunt
Hun maçapà ab molts albarans	1504	Albarans	125		Cambra del difunt

En cap de les mencions en què es fa esment dels massapans no es diu pas de quin material eren fets. Per contra, en molts casos s'esmenta d'una manera precisa què hi havia al seu interior. D'una manera resumida, això és el que sabem sobre aquest objecte, a partir de la informació que ens ofereixen els inventaris i encants de Lleida:

- Trobem els massapans als segles XIV i XV. El primer document en què se'n fa esment és de l'any 1343 (doc. 1).

- Del segle XVI, només n'hi ha un d'esmentat. en un sol document, de l'any 1504 (doc. 125). Possiblement aquest mot massapà (com a capsà) pertany a aquell conjunt ampli de paraules que són vives al llarg de l'edat mitjana i que després es perderen i deixaren d'usar-ne en arribar a l'edat moderna. Actualment un massapà, com trobem al diccionari, és una pasta feta amb ametlles mòltes i sucre, i cuita al forn.

- Malgrat no saber de què eren fets els massapans medievals, sí que sabem quina era la forma d'algun d'ells. El document 24 ens parla d'un massapà "*longuet, pintat*". Al document 58, de l'any 1403, se'ns parla d'un massapà rodó i força gran. Al document 120, de la fi del segle XV, també es fa esment d'un "*maçapà redó*", que era ple de documents. Diguem també que el massapà podia

⁴⁷ Croador: peça de tela que subjectava de través la crespina o altra peça d'indumentària. En un document de l'any 1410: "*Una crespina d'or ab lo croador vert, brodat d'or*". DCVB.

⁴⁸ Al DCVB trobem la definició de ballaruga: qualsevol peça de forma rodona o troncocònica, armada d'un maneguet, que els infants fan ballar donant-li força amb els dits. Potser, però, cal relacionar més aviat aquest mot amb *bagadures* (que trobem esmentat al doc. 8).

ésser una capsa alta; així ens la presenta el document 71, de l'any 1460, que ens diu, a més a més, que era típica dels especiers.⁴⁹

Fig. 8.57. La botiga d'un apotecari. Massapans i pots de farmacia, fresc del castell d'Issogne (Vall d'Aosta), segle XV (detall)⁵⁰

- Un dels trets característics dels massapans era que tenien una tapa, un cobertor. En el document de l'any 1460 (doc. 71) es fa esment de “*dos maçapans sens cobertós*”, cosa que ens està dient que el normal era que en tinguessin, de cobertor. De fet, al document 60, de l'any 1403, ja es fa esment d'un massapà “*ab son cobertor*”.

- En alguns casos (o potser gairebé sempre) sabem que aquests massapans eren pintats. Així ho trobem mencionat al document 24 i al document 53.

- I, on hauríem trobat els massapans, dins de la casa? Bàsicament, d'acord amb el que s'esmenta als inventaris, els hauríem trobat a la cambra, a l'estudi i a la recambra. De fet, és lògic atesa la mena de productes que hi havia al seu interior. És més sorprenent de trobar-los al corral o bé en una “botigueta” (un magatzem de la casa). Al segle XIV, per exemple, sabem que dintre d'una caixa hi havia un massapà guardat (1387, doc. 22), com el que veiem dintre de la caixa representada a l'escena del naixement de sant Joan Baptista de Jan van Eyck de les Hores de Milà-Torí (fig. 8.2). És difícil de saber el preu d'aquests massapans, a causa que molt sovint, als encants, no es venien pas sols, ans amb allò que hi ha al seu interior. Amb tot, creiem que no eren pas un objecte gaire

⁴⁹ Vegeu Carme BATLLE, “Francesc Ferrer, apotecari de Barcelona vers el 1400 i el seu obrador”, *Miscel·lània de textos medievals*, vol. 7, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1994, p. 502: a casa de l'especier de Barcelona Francesc Ferrer “*tots els productes estaven ben desats en recipients variats i ben visibles. Alguns de buïts per a ser utilitzats. Hi comptabilitzem en primer lloc, perquè així comença l'inventari, molts massapans (escrit també maçapà, macapa, marsapà), que eren capses especials dels apotecaris, segurament de fusta, diferents de les capses pròpiament dites, ja que s'esmenten per separat, i les unes després de les altres, però també fent una confusió o potser una equivalència...*”

⁵⁰ Danièle ALEXANDRE-BIDON, *Une archéologie du goût. Céramique et consommation*, Éditions A.& J. Picard, Paris, 2005, fotografia p. 22.

car. El seu preu, de segona mà, sembla que podia oscil·lar entre els 2 diners i els 2 sous. De fet, en tenim molt poques dades.

Per acabar, volem fer breument esment d'un aspecte que, com ja hem dit, curiosament, es menciona molt sovint: allò que hi havia a l'interior d'aquesta capsa anomenada massapà.⁵¹

Contingut	Núm.	Nom i cognom	Ofici
Agnus dei	33	Joan de peralta	Canonge i prebost
Albarans	125	Gaspar ferrer	Canonge
Albarans i cartes	120	Melcior aguiló	Beneficiat
Bosses	71	Gabriel de vilanova	Canonge i prebost
Cantàrides	48	Pere bada	Canonge
Cabdellat de fil	57	Joan mercer	Prevere beneficiat
Confits	30	Pere de rocamora	Prevere, rector de Sant Joan de Lleida
Diners	2	Arnau ponç	Beneficiat de la seu
Empremtes de cera	65	Rollí galter	Mestre d'obra de la seu
Empremtes de cera vermella	65	Rollí galter	Mestre d'obra de la seu
Empremtes de guix	65	Rollí galter	Mestre d'obra de la seu
Escrits	2	Arnau pons	Beneficiat de la seu
Fulles de roses	51	Ramon comes	Prevere beneficiat i cartoixà
Imatge	25	Bernat ferrer	Beneficiat de la seu
Indiana	107	Jaume forner	Prevere beneficiat
Mostres de pergami	65	Rollí galter	Mestre d'obra de la seu
Pebre, gingebre i safrà	2	Arnau ponç	Beneficiat de la seu
Pebre, gingebre i safrà	3	Arnau ponç	Beneficiat de la seu
Safrà	1	Mateu alins	Beneficiat de la seu
Safrà	35	Berenguer vicent	Ardiaca de Benasc i degà de València
Ulleres	60	Guillem s'escala	Rector de Santa Magdalena de Lleida

Al castell de Castellserà, segons un document de l'any 1443, hi havia catorze massapans, cofres grans i petits, plens de salses i de safrà.⁵² En els documents de Lleida, també trobem que alguns massapans eren plens de pebre, gingebre o safrà i confits o indiana. A més, també hi trobem altres objectes, com poden ser documents (escrits, albarans i cartes), ulleres i fins i tot una imatge d'alabastre. El mestre d'obra de la seu de Lleida, Rollí Galter, hi tenia empremtes de guix i de cera, ben segur amb relació amb la seva feina. Allò que és, però, més sorprenent era el que hi tenia el canonge Pere Bada (doc. 48). Hi guardava cantàrides. La cantàrida és un insecte coleòpter de la família dels melòidids (*Lytta vesicatoria*), de color verd brillant; hem de recordar que en aquesta època –sense ser conscients del perill que representava– s'ho prenien (en forma d'ungüent o en forma de polsim) com a vesicatori (per a fer butllofes) i com a afrodisíac. Algun massapà podia funcionar com una mena de joier per guardar objectes petits i joies.

A partir de totes aquestes dades, podem intentar de localitzar en les fonts iconogràfiques dels segles XIV, XV i XVI la representació d'algun massapà. Ens movem en el pla de les hipòtesis de treball. Els resultats, com hem avançat més amunt, són molt positius.

⁵¹ A la “*casa de l'especieria (...) tota l'estança era plena d'un gran nombre de pots, bastant de capses i massapans, algunes caixes i recipients per a olis (...). Devien trobar-se ben posats en lleixes o nínxols fets a les parets, ja que Ferrer tenia una escala portàtil de 8 graons, i no s'inventarien ni prestatges ni armaris de fusta.*” Vegeu Carme BATLLE, “Francisc Ferrer, apotecari de Barcelona vers el 1400 i el seu obrador”, *Miscel·lània de textos medievals*, vol. 7, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1994, p. 501, 502, 515-519, 535-536. En aquest inventari d'un especier de Barcelona, de cap a l'any 1400, es fa la relació de tots els massapans amb allò que contenien al seu interior: “*des d'unes lliures d'herbes, sucre candi, espècies com canyella, mirra, pebre, etc, fruita seca, farina de pi, escorça de pomes, sang de boc (...) 133 en total.*”

⁵² “*XIII maçapans, entre grans e petits, en los quals ha diversitat de salses e safrà.*” EQUIP BROIDA, “Us de l'espai en els castells...”, p. 280

Fig. 8.58 (a l'esquerra). Barthélemy d'Eyck (Mestre de l'Anunciació d'Aix o Aquisgrà), *El profeta Jeremies*, c. 1472, inv. 4494, Brussel·les, Musée royaux des Beaux- Arts (detall). Foto: Imma Sánchez-Boira

Fig. 8.59 (a la dreta). Domenico Ghirlandaio, *Sant Jeroni al seu estudi*, c. 1480, Florència, Església d'Ognissanti (detall)⁵³

Creiem que l'objecte que podem veure a l'extrem dret, sobre el prestatge que hi ha al capdamunt d'aquest arc pintat per Barthélemy d'Eyck, era un d'aquests massapans (fig. 8.58). Els inventaris ens informen dels objectes que hi podia haver en el seu interior. Com hem vist, en alguns casos s'hi guardaven escrits, albarans o cartes. En la representació del profeta Jeremies al costat del massapà hi veiem papers (i una possible candelera). Això ens fa pensar en l'ús que aquesta capsa podia tenir.⁵⁴ Aquestes capsetes amb una tapa podien ser circulars, encara que moltes vegades eren ovalades o oblongues. Si els massapans corresponen a aquest tipus de capsos, podem afirmar que els trobem pintats en moltes miniatures i ens molts retaules fets a tota l'Europa occidental. En les escenes dels Pares de l'Església i profetes, com acabem de veure, és un dels objectes gairebé sempre presents entre els prestatges i entre els llibres. Domenico Ghirlandaio, en la representació de sant

⁵³ Font: <http://www.wga.hu/support/viewer/z.html>

⁵⁴ Els inventaris ens informen també de l'existència d'un altre tipus d'objecte per guardar les coses personals: la maleta. Des del segle XIV fins al segle XVI trobem en els inventaris la presència de maletes. No era un objecte d'ús habitual. Al llarg del segle XIV només s'esmenta un cop. Al segle XV en dues ocasions: l'inventari de Guillem s'Escala de l'any 1403 (doc.7) esmenta: "I^a maleta de portar roba. Ítem, I^a altra blanca. Ítem, altra mala, negra, bona." A l'encant: "Ítem, I^a maleta, a·n Bernat Martorel ... III ss., VI ds. I Ítem, I^a altra maleta major, a·n Xanxo Vager, prevere ... X ss., II ds. Al segle XVI els inventaris esmenten en dues ocasions aquest objecte, l'any 1539 i l'any 1559. En totes dues ocasions la maleta es present a les cases de dos canonges: Lluís de Montsuar i Lluís de Juneda. Per exemple: "I coxinet de mula, per portar a les anques una maleta." (doc. 149 de l'any 1539 a casa del canonge Lluís de Montsuar). Al costat de la maleta, la documentació de Lleida esmenta també l'angevera o engivera, que era una mena de bossa o maletí de mà. Vegeu: Joan COROMINES, *Entre dos llenguatges*, vol. 3, Curial, Barcelona, 1977, ps. 126-127.

Jeroni al seu estudi (fig. 8.59), ens mostra un altre massapà, al costat d'un pot de terrissa (amb la paraula *Ihesus*), d'uns pergamins, de fruites, etc.

Fig. 8.60. Domenico Ghirlandaio, Anunci de la mort de santa Fina, fresc c. 1473-75, Collegiata, San Gimignano (detall)⁵⁵

Les fonts escrites ens permeten documentar aquest objecte tan peculiar que trobem a les cases d'aquests segles. Era una mena de capsa que servia per guardar coses més aviat petites i objectes personals. Molts documents relacionen aquests objectes també amb el menjar. Domenico Ghirlandaio, cap al segon quart del segle XV,

va treballar en uns frescos dedicats a santa Fina, en una capella que porta el seu nom a la col·legiata de San Gimignano (fig. 8.60). A l'escena de l'anunci de la seva mort, damunt d'una taula baixa de la sala va representar un massapà rodó, amb unes magranes al damunt. És un exemple molt clar del que devia ser un massapà amb cobertor. Possiblement al seu interior hi havia algun objecte de pastisseria o, si més no, un objecte per a menjar (tal com semblen testimoniar les tiretes de drap que sobresurten per sota de les vores de la tapa). I com podem veure també a l'escena del naixement de sant Roc (1520), taula conservada al Museu São Roque (Portugal), on hi apareix representat un tipus de massapà amb un ganivet per tallar el pastís del seu interior (<http://www.museu-saoroque.com/pt/colecoes/pintura/natividade-e-adolescencia-de-sao-roque.aspx>).

La documentació del segle XV, de l'ACL, descriu a l'encant Bernat Martí, de l'any 1419, uns papers amb flors i espècies: *I paper de clavels*,⁵⁶ i més d'un *paper amb gimgebre*.⁵⁷ Era normal, com veiem en l'escena de la Nativitat de Maria de Salamanca, guardar en papers alguns aliments o monedes.

Aquestes capsas podien tenir diferents mides i podien tenir també formes diferents. El massapà representat a l'escena de l'anunci de la mort de santa Fina, per sota la coberta o tapa, té una mena de drap (per evitar que allò que hi ha dins s'enganxi a la coberta). Els inventaris del segle XVI ens informen també, a part dels massapans, de l'existència de capsas quadrades o rodones per a conservar i guardar també aquests productes (doc. 168, 1563):

*“Ítem, una capsa quadrada, ab quatre potets de vidre plens de codonyat.
Ítem, una capseta redona, ab flor de toronger confitada.”*

La iconografia ens ha permès poder relacionar la informació de les fonts escrites amb aquella que prové de les imatges. En el cas del massapà, podem afirmar que les imatges s'han

⁵⁵ Font: <http://www.wga.hu/support/viewer/z.html>

⁵⁶ Clavell: botó floral de la planta mirtàcia *Caryophyllus aromaticus*, que s'empra com condiment i té també aplicacions terapèutiques. DCVB.

⁵⁷ Doc. 64 de l'any 1419, encant del prevere Bernat Martí.

convertit en un document visual fonamental per completar allò que diuen els textos. Encara en podem veure algun altre exemple.

Fig. 8.61. Mestre de Jerzy (Georgius pictor?), L'Anunciació, 1510, Cracovia, Muzeum Czartoryskich (detall)⁵⁸

Per la seva forma rodona o allargada podem identificar en algunes escenes de l'Anunciació aquest objecte, “*una capça ho maçapà*”, com s'esmenta en la documentació (doc. 71). També a través dels documents escrits, sabem que en alguns d'aquests massapans s'hi podia guardar algun “*cabdell de fil*”, com a casa del prevere Joan Mercer, on a la seva cambra, dins d'una caixa de noguer es va trobar un massapà amb un cabdell petit de fil (doc. 57). La relació de la Mare de Déu amb les tasques domèstiques de filar i cosir justifica que trobem pintat en moltes de les escenes de l'Anunciació la Mare de Déu uns cabdells dins d'un massapà (fig. 8.61).⁵⁹

⁵⁸ <http://muzeum.czartoryskich.pl/en/node/12575/view/hires>. Trobem una completa anàlisi d'aquesta Anunciació a: Till-Holder BORCHERT, *De Van Eyck à Dürer. Les primitives flamands & l'Europe Centrale 1430-1530*, Éditions Lannoo, Tielt, 2010, p. 504.

⁵⁹ A l'escena de l'Anunciació d'un altre retaule, conservat a Oberhausmuseum der Stadt Passau (inv. D 381), també hi ha representat el mateix tema iconogràfic. La presència del massapà obert ple de cabdells de fils

Fig. 8.62. Carlo Crivelli, *L'Anunciació amb Sant Emidi*, 1486, núm. inv. WC2N 5DN, Londres, National Gallery.

Fig. 8.63. Jaume Ferrer II, *Retaule de la Mare de Déu de l'Anunciació*, c. Cap 1450-1455, Lleida, Saló del Retaule de la Paeria

Jaume Ferrer II, com el pintor Carlo Crivelli, van representar entre els objectes de la Mare de Déu aquesta mena de caps que els inventaris anomenen massapà (figs. 8.62 i 8.63). En el detall de l'Anunciació de Crivelli, el massapà és rodó i està tancat per la seva coberta o tapa. En l'anunciació de la Paeria, Jaume Ferrer II ha col·locat dos massapans, allargats i amb coberta, damunt el prestatge de la cambra de la Verge. En aquesta ocasió, aquestes capsetes tenen una decoració externa (si no és que eren els clauets que permetien d'unir les fustes). D'una forma

---

recorda molt l'Anunciació del mestre de Jerzy. Vegeu: Till-Holger BORCHERT, *De van Eyck à Dürer. Les primitifs flamands et l'Europe centrale 1430-1530*, Éditions Lannoo, Tielt, 2010, p. 378-380. Al retaule amb l'escena del naixement de la verge del Mestre de Colònia o Mestre de la vida de la Verge (Master of the Aachen Altar, c. 1485) hi ha representat així mateix un massapà damunt la caixa que veiem al costat del llit.

semblant devia ser el massapà que es va trobar a Lleida, a casa del prevere beneficiat Bernat Ferrer, l'any 1388. Al seu interior s'hi guardava una imatge de pedra que es va vendre als encants per 19 sous: “1ª imaga de pedra marbre ho d'alabaustre, ab son maçapà” (doc. 25).

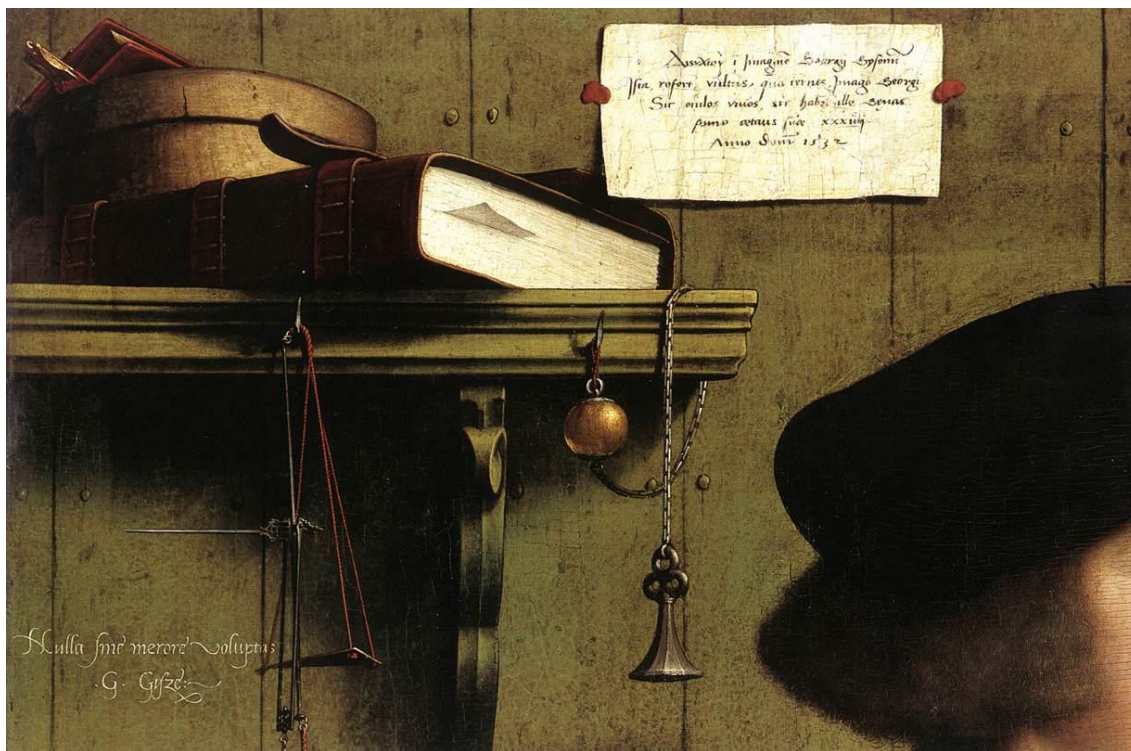
A l'escena de l'Adoració dels Reis del pintor alemany Hans Multscher, en una mena d'armariet obert a la paret, hi va representar sota el prestatge un massapà allargat amb un llibre a sobre (fig. 8.64). Damunt del prestatge hi ha un altre llibre i un gerret.

I, en darrer lloc, veiem un altre massapà damunt d'un prestatge, sobre un llibre, en la pintura del mercader Georg Gisze, feta per Hans Holbein el Jove, cap a l'any 1532 (fig. 8.65). Com hem vist, la documentació escrita també fa referència, des del segle XIV, al tipus d'objectes que hi havia a dintre del massapà. Tenim l'exemple d'un document de l'any 1387, en el que es diu que a dins d'una caixa gran de noguer hi havia guardat un massapà amb *lletres* (doc. 22). Segurament era la mena d'objectes que hi havia a les caixes que trobem representades a la iconografia.

Fig. 8.64. Hans Multscher, L'Adoració dels Reis, c. 1437, Berlin, Staatliche Museen (detall)⁶⁰

⁶⁰ Font: <http://www.wga.hu/support/viewer/z.html>

Fig. 8.65. Hans Holbein el Jove, El mercader Georg Gisze, c. 1532, Staatliche Museen, Berlín (detall)⁶¹

L'inventari dels béns del canonge Gabriel de Vilanova, de l'any 1460, esmenta els objectes personals que es van trobar dins d'un massapà. S'hi feia referència a dues bosses amb cartes guardades al seu interior (doc. 71):

“Ítem, un maçapà, en lo qual són les coses següents, ço és, dues bosses d'estam, ab letres baix la una, morada e burella, e la altra, morada e negra, fetes de agulla. Ffonch venuda, la dita bossa, a'n Francesch Ventosa, a XVII de nobembre, per ... II ss., V <d.>. Ítem, l'altra bossa, a'n Anthoni de Vilanova, lo dit dia, per ... III ss.” També les fonts iconogràfiques es fan ressò d'aquests tipus d'objectes que contien objectes personals, a vegades coses molt petites o cartes. De les bosses en aquesta recerca –atesa la necessitat de limitar-ne l'extensió– no en parlarem d'una manera detinguda (no hi dedicarem cap apartat), però sí que podem mostrar una magnífica representació d'aquest objecte, una bossa de pell, representada al conegut retaule de Mérode, de l'anomenat Mestre de Flemalle (fig. 8.66). De fet, tant els massapans com les bosses servien per a guardar coses petites. Adonem-nos que, en aquest cas, en lloc d'haver-hi un massapà hi ha una bossa, que devia fer la mateixa funció.

⁶¹ Font: <http://www.wga.hu/support/viewer/z.html>

Fig. 8.65. Mestre de Flémalle, Retable de Mérode, c. 1427, Metropolitan Museum of Art, New York

Uns anys més tard, cap al 1480, en una escena de l'aparició de Crist a la Verge, del retable del mestre de la Sainte Parenté, dedicat a les Set joies de la Verge, a l'escena de la dreta, veiem representada una caixeta (potser una altra candelera) amb un massapà al damunt (fig. 8.67). L'artista ha representat en una escena poc habitual dos tipus de contenidors diferents, un d'ells per a guardar coses de mida mitjana (una caixeta o candelera) i un altre per a guardar coses petites. I, de fet, el massapà podia guardar-se perfectament dins de la caixeta que hi havia sota seu. Com trobem esmentat en els inventaris, es podia trobar un massapà dins d'una caixa o cofre (*Una caixa gran, de noguer, en la qual havie I maçapà ab letres*, doc. 22 de l'any 1387).

Fig. 8.67. Maître de la sainte Parenté, L'aparició de Crist a la Verge, Retaule de les Set joies de la Verge, c. 1480, R.F. 2045, Paris, Museu del Louvre (detall). Foto: Imma Sanchez-Boira

Podem cloure aquest apartat amb dues representacions dels segles XVII i XVIII, que molt sovint són molt útils per tal d'aclarir o completar la visió que tenim sobre un objecte determinar, tal com hem pogut veure amb relació a alguns altres apartats. La iconografia del segle XVII desenvolupà un tipus de representació que té interès en mostrar els aliments parats damunt una taula (fig. 8.68). Al costat d'una varietat important de fruites, en moltes d'aquestes representacions hi veiem, pintat amb gran precisió, el massapà (a sota d'un plat soper), que ha centrat la nostra atenció al llarg de les darreres pàgines.

Fig. 8.68. Snyders, Frans, Bodegó amb serventa (detall), c. 1633, Museu del Prado, P01757

Fig. 8.69. Luis Meléndez, *Natura morta amb taronges i nous*, 1772, National Gallery, Londres

Finalment, en la natura morta del segle XVIII de Luis Meléndez (fig. 8,69), al costat de diversos possibles massapans rodons, veiem unes capsetes de fusta amb una forma rectangular que podrien ser perfectament també un massapà tal i com s'anomena a la documentació del segle XIV (“*I maçapà longuet, pintat*”, doc. 24 de l’any 1387). Aquests i d’altres exemples demostren com hi ha una pervivència en l’ús de molts objectes al llarg de l’edat moderna i fins i tot de la contemporània, que podem reconèixer a través de les arts visuals.

8.11 Escudeller

Moltes vegades els documents et porten a la iconografia. Algun cop s'esdevé al revés. En aquest cas, la visió d'una miniatura conservada a les Hores de Caterina de Cleves ens ha portat a entendre el significat del mot escudeller. De fet, és un objecte que encara existeix actualment. Fixem-nos d'entrada en allò que diuen els inventaris i encants de la ciutat de Lleida sobre els escudellers i sobre altres objectes on es podien guardar les escudelles en aquests segles XIV, XV i XVI.

Objecte: escudeller	data	núm.	preu	situació
Scudeler ab scudeles \e taylladós/ de fust	1347	5		
I bastida de tenir scudeles de pocha valor, ab I troç de post	1387	23	18 d.	
I scudeller ab VII scudelles, enfre auls e bones.	1387	24		cuina
I scudeller ab scudelles e I tayllador gran, \I morter de fust/, III taylladoretz xichs, e III boix,	1388	25	4 s., 6 d.	
I ^a taulaça hon staven les scudelles	1399	51		cuina
I cartró de scudelles e de taylladoretz	1399	53	4 s.	
I scudeller ab scudelles e taylladós grans e taylladoretz xichs e I troç de corn de cervo	1399	53	6 s., 2 d.	
I cartró plen de olles e d'escudelles de terra e dos greals de terra e scudelles de terra e ollets de terra e altra frasqua	1399	53	2 s., 4 d.	
Una taule de pocha valor, ab dos peus, on stan les scudelles	1403	58		cuina
Un scudeller petit, axí com armariet dolent	1481	102		cuina
Huna caxa de pi antiga, ab peses, hon ha tretze scudelles de Mèliqua ab senyal de Alb<esa>; scudelles petites, nou, ab lo mateix senyal; tres plats platats, ab lo dit senyal; huyt plats ab lo dit senyal; dos petchés [pitxers] ab lo dit senyal; hun lavamans ab lo dit senyal, tot de Mèliqua; hun plat de la forma migana, ab lo dit senyal; altre plat de la forma petita, ab aròl [redol] de "Ave Maria", ab hun moxó	1483	110		recambra
Huna tauleta ab sos petges, hon estan les escudelles	1483	110		cuina
Una panistra de canya, en la qual havie obra de terra, ço és, dos plats, tres gresaltes, sis scudelles de obra comuna, dues llibrelletes, vuyt scudelles, dos platerets y dos setrils e un pexell \y sis potets/ de obra de moro	1562	162		cambrà
Una panistra ab plats y scudelles	1562	163	1 s., 6 d.	

Assenyalem, en primer lloc, que al document 23 (de l'any 1387), tot i que no es parli d'escudeller, cal cridar l'atenció sobre aquesta bastida que servia per a tenir-hi escudelles, que costà amb prou feines 18 diners. De fet, de totes les referències esmentades més amunt, només en cinc trobem mencionat un escudeller. La primera és de l'any 1347 (doc. 5), en què se'ns diu que hi havia un escudeller per guardar escudelles i també talladors de fusta.

Les que corresponen als documents 24 i 25 fan referència al mateix objecte, que havia tingut Bernat Ferrer, prevere beneficiat a la seu de Lleida, que morí l'any 1387. No podem saber pas el preu de venda a l'encant d'aquest escudeller, atès que fou venut juntament amb escudelles, talladors i un morter amb la seva mà o boix.

Troblem un tercer esment d'un escudeller, l'any 1399 (doc. 53). Era un escudeller que fou venut a l'encant de Lleida, juntament amb escudelles, talladors grans i petits i fins i tot un tros de banya de cervol, per 6 sous i 2 diners. Havia estat de Brunissèn, muller del metge lleidatà Ramon Eimeric.

El quart i darrer exemple d'un escudeller, el trobem ja a la fi del segle XV (doc. 102, de l'any 1481). En aquest cas hom diu que es tracta d'un escudeller petit i es compara amb un armariet petit i dolent. Curiosament, el possessor d'aquest escudeller també era una dona: Caterina, muller del difunt Joan Botella, jurisperit de Lleida.

Moltes vegades, les escudelles no es devien conservar en un escudeller ans ens altres llocs. Hem recollit dels mateixos inventaris i encants alguns exemples. Al document 51 es diu que les escudelles eren a la cuina, al damunt d'una taulassa. En el document 58, es fa esment d'una taula poc valuosa, on hi havia les escudelles. Al document 110, de l'any 1483, també es fa esment d'una tauleta amb els seus peus o petges. I encara, en altres casos, eren dins d'un "cartró" (una mena de cove), dins d'una caixa de fusta de pi o al damunt d'una panistra de canya (una mena de panera).

Deixem els documents escrits i passem als documents iconogràfics. En una miniatura inclosa a les Hores de Caterina de Cleves, feta vers l'any 1440, en què es representa la Sagrada Família, veiem a dalt, a la dreta, un escudeller penjat a la paret (fig. 8.70). Dins d'aquest moble hi ha una escudella, un plat o tallador, una bromadora i algun altre estri de cuina. Poques vegades la informació que ens aporten les imatges és tan fidel a la realitat com la d'aquesta representació que veiem en aquesta miniatura dedicada a la Sagrada Família del Llibre Hores de Caterina de Cleves.

Fig. 8.70. El sopar de la Sagrada Família, Hores de Caterina de Cleves, detall, vers l'any 1440, Ms M.917, p. 150–151. Nova York, Morgan Library and Museum.

No hi ha gaires representacions d'escudellers dels segles que estudiem. En podem esmentar un altre, d'un tipus molt diferent i fins i tot d'una forma força diversa. Al *Gedichte vom Hausrat*,

gravat fet a la ciutat alsaciana d'Estrasburg, vers l'any 1514, veiem representat un escudeller com a una caixa oberta (semblantment a una gàbia amb un reixat de barrots), amb quatre peus (fig. 8.71). Té una forma quadrangular, fet que permet de comprendre que de vegades es pogués confondre amb un moble. De fet, malgrat els dubtes que sempre cal tenir, potser podríem gosar identificar aquest moble amb la bastida per a tenir escudelles que trobem mencionada al document 23, de l'any 1387, que ja hem esmentat més amunt.

Adonem-nos que en aquests dos gravats podem veure també molts altres objectes, alguns dels quals estudiats en altres apartats d'aquest treball (com el rall, els cremalls, el sedàs, la manxa, l'escala, l'aster, el culler, etc.) i d'altres que encara no estudiem (com la granera o escombra, l'atuell per fer mantega o manteguera, el cove, el saler, etc.).

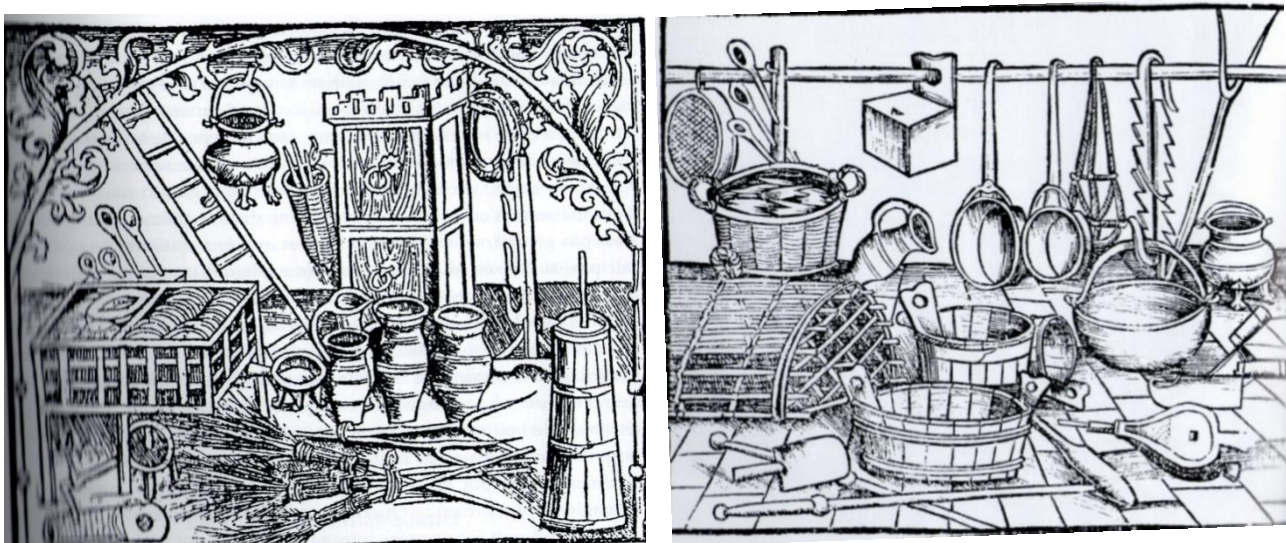

Fig. 8.71. *Gedichte vom Hausrat*, Estrasburg, c. 1514. Font: D. ALEXANDRE-BIDON, *Une archéologie du goût...*, p. 49 i 50

La pintura holandesa del segle XVII incorpora les escenes de vida quotidiana entre els seus repertoris figuratius. El pintor Jacob Duck és innovador i enriqueix aquests tipus de repertoris amb escenes novelles, com la de la dona planxant en un interior domèstic (c.1648, Utrecht, Centraal Museum) (fig. 8.72). A la paret del fons de l'escena principal, en la que es pot veure la dona planxant damunt d'una taula rodona, el pintor va representar un escudeller penjat a la paret. Cal dir que hi veiem també altres objectes que coneixem (que trobem als inventaris, com la bromadora) i d'altres que no hi són esmentats (com la planxa o ferro per a planxar).

Fig. 8.72. Jacob Duck, Interior amb una dona planxant, tercer quart segle XVII, Utrecht Centraal Museum⁶²

⁶² Fotografia: Jeroen GILTAIJ (ed), *Senses and Sins. Dutch Painters of Daily Life in the Seventeenth Century*, Hatje Cantz Verlag, Ostfildern-Ruit, 2004, p. 95.

CAPÍTOL 9

Per llegir i per comptar

El dormitori o la cambra eren uns dels espais importants de la casa; la cuina també era un espai fonamental en totes les cases; el menjador o la sala, amb la seva taula, també podia esdevenir una de les estances centrals de qualsevol habitatge. Encara hi havia un quart espai que en algunes llars podia tenir una gran importància: l'estudi. Certament, això era així especialment en les cases de gent que havien de llegir i que havien d'escriure. Aquest és el cas dels homes d'Església, com molts dels que estudiem en aquest treball. També afectava a tots els homes que es dedicaven a l'estudi. A la ciutat de Lleida, alguns d'aquells que es féu un inventari de tots llurs objectes podien ser per exemple professors de l'Estudi General de Lleida (com s'esdevenia en el cas de Bartomeu Grassa, personatge que ja vam estudiar fa uns anys, a causa de tenir a casa seva una biblioteca excepcional per a aquella època). I també afectava a tots aquells que haguessin de fer protocols o escriptures o que haguessin d'escriure papers, com lletres o com textos de comptabilitat.

Dins de l'estudi, el moble amb més importància era l'escriptori, i també hi solia tenir un lloc central el faristol, que com veurem podia tenir unes característiques força diverses. Al voltant de l'ofici d'escriure també hi havia un conjunt d'objectes, com podien ser les plomes, els tinters, el tallaplomes, *el bainot* (que veurem en un altre capítol, el 22), les tises, les ulleres, etc. Evidentment, trobem sovint en les cambres destinades a la lectura i l'estudi els llibres, els objectes per il·luminar la cambra i coixins. La documentació de l'ACL molt aviat anomena aquest espai de la casa amb el nom d'*estudi*, com podem veure en l'inventari de la casa de Joan Perpinyà, doctor en Decrets, canonge i sagristà de Lleida, de l'any 1377 (doc. 13):

“In studio:

Primo, un «Mandagot»¹ scrit en pergami, ab cubertes de posts ... fuit venditum, prout in compotus continetur.

Ítem, una caxa pocha ab candeles de sèu ... est in domo

Ítem, un pareyll de cofres, los quals foren segellats ab un anell, qui és d'en Bartholomeu Colomer, qui està ab micer Miquel de Noya, en lo qual ha senyal d'àngula, lo qual se retirà mossèn Bernat çà Scala. Non erant dicti sacriste, quia Bernardi Peliceri erant, qui comandaverat dicto sacriste.

Ítem, un libre scrit en pergami, ab cubertes meytadades, qui incipit: Incepiunt constituciones feudorum, et in nigro: Liber iste que anuente lecturi sumus. Fuit venditus, ut in compotus continetur.

Ítem, un feristol ... est in domo.

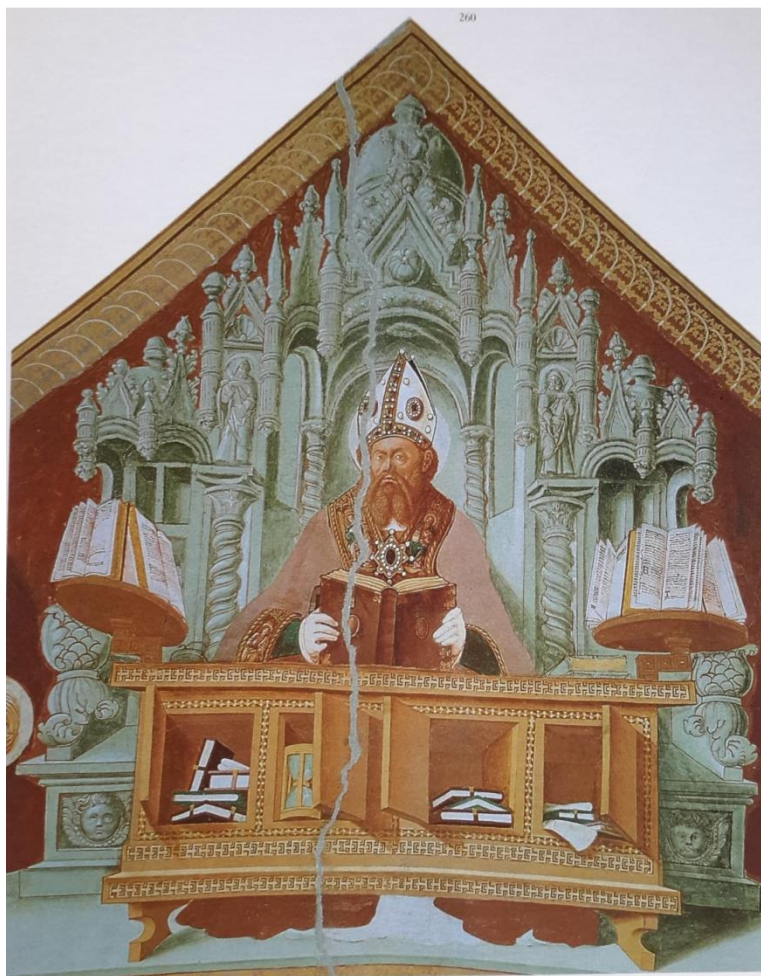
Ítem, un recolçador ... idem.

Ítem, un coxí de peus ... idem.

Ítem, un canelobre de ferre ... est in domo.”

¹ Guillelmus de Mandagoto, Guillaume de Mondagot (+1321).

Aquest mateix inventari fa esment de tota la relació de llibres que aquest canonge tenia a casa seva. Atès el gran nombre de llibres que tenia per llegir, no és estrany que entre tots els objectes hi tingués també un “*Studi ab tres rodes*”.² Amb aquest moble podia sostenir els llibres i fer-ne més fàcil la seva consulta.³ Entre els documents consultats de l’ACL podem documentar explícitament aquest tipus de faristol al segle XIV a Lleida, a l’estudi de la casa (“*Ítem, un estudi ab sa roda*”, doc. 8, de l’any 1354; “*I^a roda de studi, ab d’altra fusta*”, doc. 11, de l’any 1376; “*I taulell de studii, ab son rodet e feristol*”, doc. 33, de l’any 1393, entre d’altres casos). Trobem aquest tipus de faristol a la casa d’eclesiàstics de més rang i nivell social (vegeu la taula annexa) (fig. 9.1).

Fig. 9.1. Gianfrancesco da Tolmezzo, Sant Antoni, segle XV, fresc de l’església de Barbeano di Spilimbergo (Friül)⁴. Hi veiem representat un estudi amb dues rodes

² El DCVB defineix la roda d’estudi com l’aparell giratori per a sostenir llibres oberts. *Una roda de studi*, doc. a. 1459 (Butll. Bibl. Cat. v-vi, 216). *En lo celleret prop lo studi atrobam una roda de studi*, doc. a. 1493 (BSAL, vii, 499). *Una roda de studi, de siti de vuyt llibres, ab sos quatre faristols*, Inv. Abeyar.

³ En relació als mobles giratoris a Catalunya i el desenvolupament tècnic d’aquest tipus d’armari - faristol, vegeu: Eva PASCUAL I MIRÓ, “La tècnica del torn en època gòtica als territoris de la Corona d’Aragó: mobles giratoris. Apunts per al seu estudi”, *Parlem de*, núm. 7, Barcelona, 2008, p. 12-13.

⁴ Font: Peter THORNTON, *The Italian Renaissance Interior (1400-1600)*, Nova York, 1991, p. 227, fig. 259. El tipus d’estudi amb rodes (“*revolving lecterns*”) el podem identificar en la representació que aquest artista va realitzar per a l’església de Sant Antoni de Barbeano di Spilimbergo (Friül). El pintor italià conegut amb el nom de Gianfrancesco da Tolmezzo (Gianfrancesco del Zotto, 1450-1510) és va formar a Udine, fortament influït per la cultura de base veneciana. Va desenvolupar la tècnica al fresc amb un resultat d’alta qualitat. Vegeu: Maria Angela TOLAZZI, *L’Arte Svelata, Gotico e Rinascimento italiano, Riforma e Controriforma*, Robertson Edizioni, Tarcento (Udine), 2015, p. 477-478.

Cal dir que, en aquest cas, sortosament no és pas gaire difícil de trobar representacions iconogràfiques en què es vegin aquests mobles i aquest espai de lectura o d'escriptura. Són prou conegudes i estudiades les imatges dels Pares de l'Església escrivint llurs obres en un escriptori o estudi.

A continuació podem veure alguns escriptoris representats a la pintura catalana i de la resta d'Europa. No els estudiem en un apartat a part, però creiem que cal descriure'ls per a poder entendre aquest espai de la casa.

Fig. 9.2. Cercle de Dierik Bouts, L'Anunciació, c. 1480-1490. Lisboa, inv. núm. 628, Fundação Calouste Gulbenkian Museum⁵

A Lisboa es conserva un retaule procedent dels Països Baixos, atribuït al cercle del pintor Dierick Bouts, en el que es representa una escena de l'Anunciació. L'esquema compositiu segueix els models que podem retrobar al llarg del segle XV a la pintura del nord d'Europa. El banc, l'armariet encastat a la paret i l'escriptori són els mobles més importants i representatius de la cambra. En aquesta escena (fig. 9.2), trobem una mena d'escriptori amb portes o calaixos a la part inferior. Molt sovint, a la part superior, l'escriptori també té una superfície inclinada per tal de poder servir com a lloc de lectura o d'escriptura. Aquest moble, que recorda el reclinatori, fa una doble funció: facilitar la lectura i la pregària. En podem veure algun altre exemple.

⁵ Font: <http://museu.gulbenkian.pt/Museu/pt/Colecao/Pintura/Obra?a=137>

Fig. 9.3. Bernat Martorell, L'Anunciació a Maria, Saltiri, Llibre d'hores Ms. A- 398, fol. 149v. cap a 1432-1435, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB)⁶

A Catalunya, Bernat Martorell va treballar en un esplèndid Psalteri - Llibre d'hores que procedia del convent de santa Clara de Barcelona.⁷ En aquesta escena, també de l'Anunciació (fig. 9.3), veiem un escriptori que servia per llegir, amb un armariet en un dels laterals del moble. El

⁶ Font: Francesc RUIZ I QUESADA, *Bernat Martorell, el mestre de sant Jordi*, Generalitat de Catalunya, - Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 2002, pàgs. 32-35 i 128. Vegeu també: Joan MOLINA FIGUERAS (ed.), *Bernat Martorell i la tardor de l'art gòtic català*, Museu d'Art de Girona, 2003, pag. 51 i nota 45, pàg. 59.

⁷ Vegeu: Josefina PLANAS BADENAS, "Plegarias iluminadas: Libros de Horas conservados en bibliotecas catalanas", *De Arte*, 6, 2007, p. 75-105. Francesca ESPAÑOL, "El salterio y libro de horas de Alfonso el Magnánimo y el cardenal Joan de Casanova (British Library, Ms. Add. 28962)", *Locus Amoenus*, 6, 2002-2003, p. 102.

miniaturista va representar l'armari amb la porta oberta per poder mostrar el seu interior, que es divideix en dues parts, separades per un prestatge. És ple de llibres.

Fig. 9.4. Jaume Ferrer II i col·laboradors, Retaule de la Mare de Déu de la Paeria de Lleida, L'Anunciació, c. 1450-1455, Lleida, Saló del retaule de la casa de la Paeria de Lleida⁸

Podem veure altres exemples de retaules de Catalunya on també es representen escriptoris. En aquesta escena també de l'Anunciació (fig. 9.4), veiem un escriptori que servia per llegir i per escriure, amb un armariet en un dels laterals del moble. En aquest cas, el miniaturista ha representat l'armari també amb la porta de dalt oberta, per poder mostrar el seu interior, ple de llibres i amb un canelobre. Fixem-nos en el detall de les baldes que es feien servir per a tancar les dues portes d'aquest armariet lateral de l'escriptori. Si bé en els exemples anteriors es feia evident la funció que tenia el moble –un espai de devoció i pregària– que l'artista simbolitzava amb la presència del llibre obert, en l'exemple de la Paeria, el pintor Jaume Ferrer II hi afegeix el tinter. Amb aquest objecte es reforça la funció –un espai per a escriure– que l'escriptori també tenia.

⁸ Font: BOLÒS, J., *La vida quotidiana a Catalunya en l'època medieval*, Edicions 62, Barcelona, 2000, p. 32. Vegeu també Isidre PUIG, *Jaume Ferrer II, Pintor de la Paeria de Lleida*, Ajuntament de Lleida i Pagès Editors, S.L., Lleida, 2005.

Fig. 9.5. Joan Reixac, Taula procedent del Retaule de l'Antic Hospital de Nostra Dona Santa Maria dels Innocents, Sant Joan Evangelista, c. 1431-1486. inv. 2212, Museu de Belles Arts de València⁹

Al costat del tema de l'Anunciació, les escenes que representen els evangelistes incorporen un mobiliari que permet reconèixer uns escriptors que de vegades tenen portetes que recorden els armaris. En el cas d'aquesta pintura de Joan Reixac (fig. 9.5), no hi ha cap faristol i el taulell on escriu sant Joan Evangelista és totalment pla. Si en les escenes anteriors hi veiem una relació molt estreta amb el reclinatori i l'espai destinat a la pregària, en aquesta escena de l'evangelista sant Joan hi veiem un espai propi per a escriure. Esmentem també que la porta oberta, que hi ha a la paret del fons de la cambra, ens permet de veure una ciutat mediterrània, amb unes cases força diferents de les que trobem en moltes de les pintures flamenques.

⁹ Font: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Qk-Joan-Reixach-sanJuan.jpg>

Fig. 9.6. Konrad von Soest, Retaule de Dortmund, Escenes de la vida de la Verge, La Dormició de Maria, c. 1420, Marienkirche, Dortmund¹⁰

En aquesta escena de la Dormició de Maria, el pintor ha introduït un element poc habitual en la representació d'aquest tema: l'escriptori (fig. 9.6).¹¹ Atribuït a Conrad von Soest en aquesta escena el gust pel detall, el realisme i l'anècdota han portat l'artista a representar, en un dels costats laterals d'aquest escriptori, un armariet obert, sense porta, amb llibres al seu interior. Els detalls i fins i tot la descripció anecdòtica dels objectes contrasta amb la representació de figures voluminoses, carregades d'un cert dramatisme i els tons forts -que destaquen sobre un fons daurat-. Com en les escenes de l'Anunciació, a l'escriptori o al taulell d'estudi, sovint trobem espais o armaris oberts i plens de llibres.

¹⁰ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

¹¹ Brigitte CORLEY, "A nineteenth century photograph and the Reconstruction of the Dortmund Altarpiece", *Visual Resources. An International Journal of Documentation* (Hanover), 34, XIII, 1997, p. 169-188.

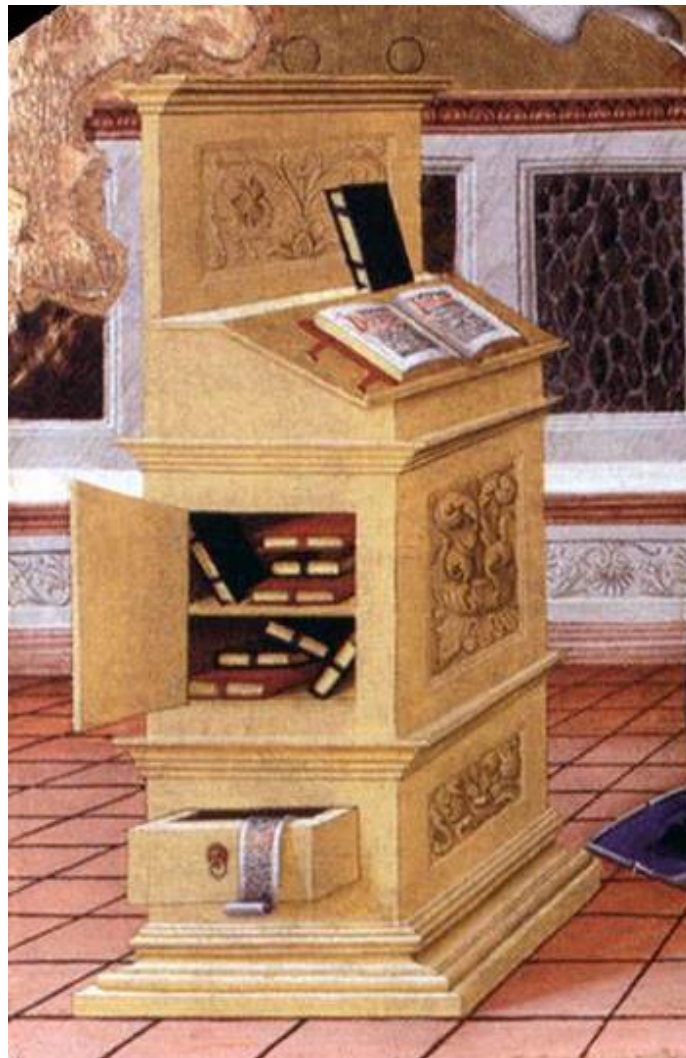

Fig. 9.7. Bartolomeo Caporali, L'Anunciació, c. 1467-68, Perugia, Galleria Nazionale dell'Umbria¹²

¹² Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

Tot recordant el model de moble anterior, alguns models d'escriptoris que trobem representats en les escenes de l'Anunciació ens mostren un tipus de moble amb armaris i calaixos. Les escenes que representen l'Anunciació de l'àngel Gabriel a Maria, permeten de reconèixer una tipologia variada i extensa d'aquesta mena de mobiliari. L'escriptori o estudi era un espai de la casa reservat per a llegir, escriure i resar. El moble representat, obra del pintor italià Bartolomeo Caporali, és un exemple excepcional d'aquest tipus de mobles. A la forma inclinada, que recorda un faristol, a la part superior del moble, l'artista hi ha afegit una porteta amb un espai separat per un prestatge i, a sota, un calaix –obert i amb un filacteri al seu interior, que fa al·lusió als textos antics de la Torà– (fig. 9.7). La taula que hi ha al damunt fa la funció de faristol. Els frontals d'aquest escriptori són decorats amb motius vegetals i motllures que recorden els “*candelabra*” ornamentals que es començaven a publicar en els gravats impresos d'aquest últim quart de segle.¹³

---

¹³ En relació als motius ornamentals que decoraven els mobles i la influència dels primers gravats, vegeu: Peter THORNTON, *The Italian Renaissance Interior (1400-1600)*, Nova York, 2009, p. 326-328.

9.1 Faristol

Parlar del faristol ens du a entrar a l'estudi i fixar-nos en l'escriptori. Damunt de l'escriptori hi solia haver el faristol. Com s'ha fet fins ara, hem reflectit en una taula allò que diuen els inventaris i encants de Lleida dels segles XIV-XVI sobre els faristols.

Objecte: Faristol	Data	Material i color	Núm.	Preu	Situació
I taulell d'estudi \ab farestolet/, i banquet	1345		2		Recambra
I feristoll.	1347		4		
Un faristol plegadiç.	1354		8		Estudi
I feristol de cuyr, plegadiz	1376	Cuir	11		Casa pintada
I feristol de cuyro	1376	Cuir	12	3 s.	
Un feristol	1377		13		Estudi
I feristolet de fust, poch	1391	Fusta	27		Cambra
I feristol de tenir libre.	1392		29		Cambra
I taulell ¹⁴ de estudi, ab son rodet e feristol.	1393		33		Estudi
I feristol de fust	1393	Fusta	34	9 d.	
I feristol e i banch	1399		51		Entrada
Un faristol pla, encaxonat, dolent.	1481		102		Sala
Un faristoll pla	1481		102		Estudi
Hun faristol e dos cadires.	1483		108		Entrant de recambra
Hun ffaristol.	1487		116		Celler
Hun faristol.	1492		120		Sala
I taulell de estudiar, ab i feristol e ab i banch.	1402		57		
Hun pagès, dos feristols, altre banquet	1460		71	1 s., 7 d.	
Un feristol, [...] La cayxa, de estudiar	1461		73		Cambra
Un feristol	1461		74	6 d.	
Hun feristoll de fust, petit.	1463	Fusta	79		Estudi
Hun feristol, hun porgador, una serra sotill, una ma<n>yopa, huns panyos e drapaços	1463		80	2 s.	
Hun lit de posts, ab sos peges, e hun feristol	1463		80	5 s., 8 d.	
Hun fferistol petit.	1463		80		Sala
Un librer officier notat, ab sa cadena e feristol vert, servex a les misses de les capelles	1464	Verd	92		Sagristia
Hun feristol de fust, vermell.	1464	Fusta, vermell	92		Sagristia
Dos feristols de fusts, petits.	1488	Fusta	117		En lo estudi
Dues posts per a llibres, dos feristolets e una roda, ab dues faneques	1488		118	1 s., 8 d.	
Un feristolet	1522		138	6 d.	
Un feristolet de fusta, dolent.	1522	Fusta	138		Cambra difunt
Tres feristols, per a tenir llibres, pengats a la paret	1522		138		Cambra difunt
Dues posts de fagistol	1562		167	2 s.	

¹⁴ Abans deia *studi*, ratllat al damunt.

Trobem faristols en moltes de les cases dels eclesiàstics dels quals s'han conservat els inventaris de llurs albergos. Les principals característiques d'aquests objectes són:

- En trobem al llarg dels tres segles estudiats. El primer cop que se n'esmenta un és al document 2, de l'any 1345; el darrer document és el 167, del 1562.

- La major part dels faristols sembla que eren de fusta.¹⁵ N'hi havia alguns de cuir (potser perquè eren recoberts d'aquest material). En aquest cas concret, es tractava d'un faristol plegadís (“*Ítem, I feristol de cuyr, plegadiz*”, doc. 11 de l'any 1376).

- Generalment, els faristols se situaven sobre un taulell, un escriptori. Curiosament, en un cas (doc. 138) es fa esment de tres faristols que sembla com si estiguessin agafats a la paret.

- Algunes vegades, els faristols podien tenir un rodet o una roda, tal com podem veure a les pintures de l'època. N'hi havia que simplement tenien una base metàl·lica que els permetia de girar. D'altres eren un petit moble giratori amb dues o tres cares, en cadascuna de les quals hi podia haver un faristol o una fusta inclinada. No sabem pas si els “*dos feristolets e una roda*” del document 118 o el “*tanlell de studii, ab son rodet e feristol*” devien correspondre a un objecte amb aquestes característiques. En algun cas veiem que la roda anava encaixada (“*Un studi ab roda encaxada .. est Anthoni Perpiniianii*”, doc. 13, de l'any 1377). I en d'altres casos, la documentació associa a aquest tipus de moble el mobiliari per a seure. Per exemple sabem que el faristol s'acompanyava d'un banc (“*[I ...] roda e son banch*”, doc. 16, de l'any 1383).

- Es tractava d'un mobiliari complex (“*Ítem, I^a roda de studi sens tot apareyll*”, doc. 29, de l'any 1392). El tipus de faristol amb roda és documental al segle XIV. Aquest tipus de moble no el trobem als segles XV i XVI entre els documents de l'ACL:

- Ens podem plantejar, qui tenia aquests faristols:

Núm.	Nom i cognom	Ofici
2	Arnau Ponç	Beneficiat
4	Pere Manter	Beneficiat
8	Guillem de Soler	Ardiaca de Ribagorça
11 i 12	Guillem Ramon De Montcada	Degà de la seu
13	Joan Perpinyà	Canonge i sagristà
27	Jaume Ferran	Prevere beneficiat
29	Pere de Rocamora	Prevere, rector de sant Joan de Lleida
33 i 34	Joan de Peralta	Canonge i prebost
51	Ramon Comes	Prevere beneficiat
57	Joan Mercer	Prevere beneficiat
71	Gabriel de Vilanova	Canonge i prebost
73 i 74	Pere Morell	Prevere beneficiat
79 i 80	Antoni Rollan	Canonge
92	Sagristia de la Catedral	
102	Caterina	Vídua de Joan Botella, jurisperit de Lleida
108	Pere d'Orcuia	Prevere
116	(Anònim)	
117 i 118	Joan Monge	Prevere i porcioner de la seu

¹⁵ A Mallorca trobem documentats l'any 1527 dos faristols de fusta blanca en l'encant del canonge Gregori Genovard: “*dos faristols de fusta blanca grans de tenir llibres*”. Varen ser venuts per 8 sous. Aquest il·lustre canonge també tenia llibres, tinters i un “mapamundi”. Vegeu: Maria BARCELÓ CRESPI- Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Clergues il·lustrats. Un cercle humanista a l'entorn de la Seu de Mallorca (1450-1550)*, Capítol Catedral de Mallorca, Palma, 2013, p. 65.

120	Melcior Aguiló	Beneficiat
138	Rafael Rafart	Prevere beneficiat
167	Pere Joan Mirat	Prevere beneficiat

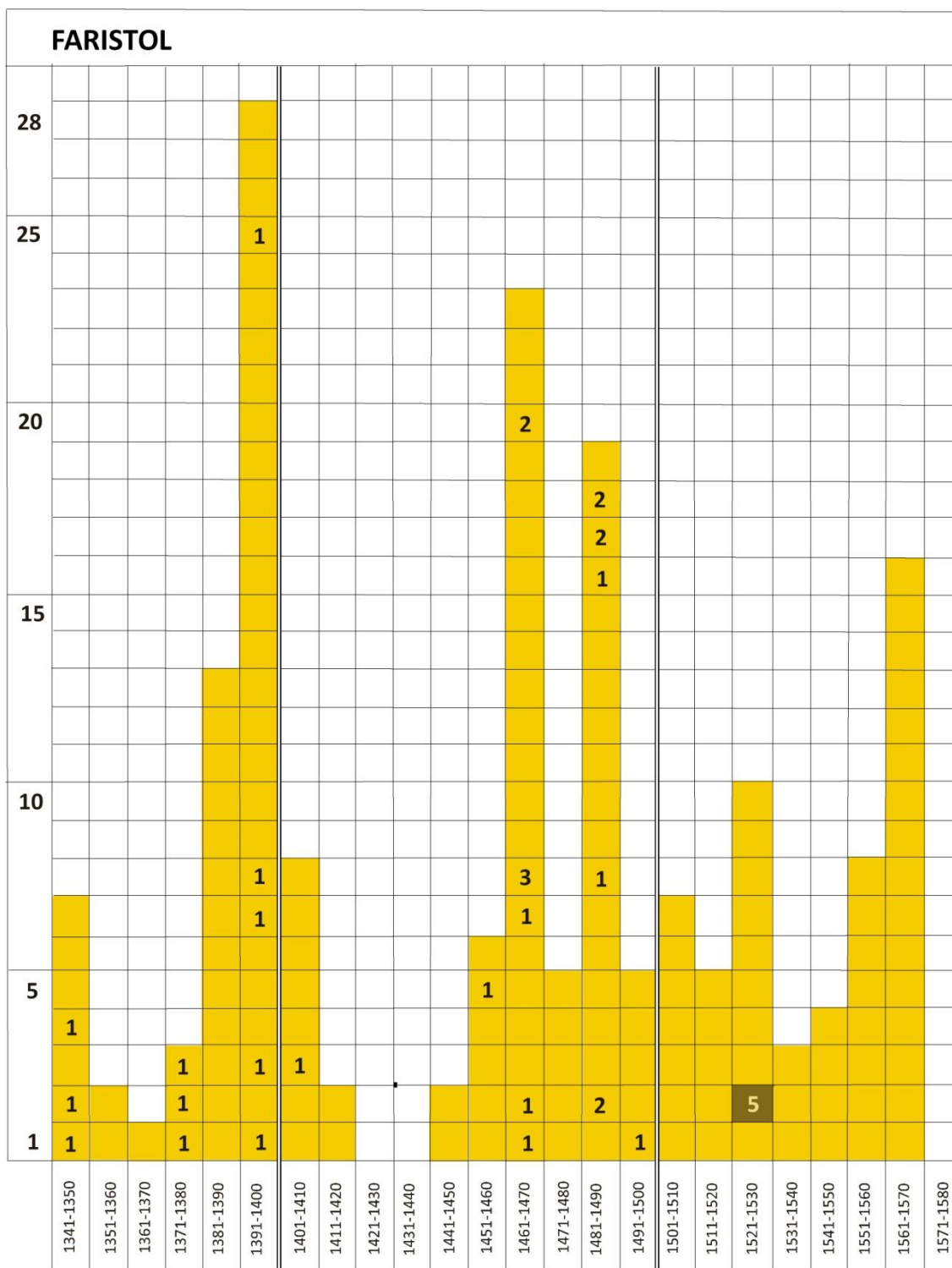
Veiem que tots aquells que tenien faristols eren eclesiàstics, menys el que era en mans de la vídua d'un jurisperit de Lleida.

- Trobem els faristols a l'estudi, a la recambra, a la cambra (especialment a la del difunt) i fins i tot a la sala. Certament, l'entrada ja no era el lloc més adequat per tenir-hi un faristol, i encara menys al celler.

- El preu dels faristols era de 6 a 9 diners. No gaire; eren de fusta. Per contra, un faristol fet (o recobert) de cuir era força més car i va costar, a l'encant de Lleida, 3 sous.

En el quadre de barres que veiem a continuació podem saber quants faristols hi havia en cadascuna de les cases inventariades. Ens adonem que el normal és que n'hi hagués un, dos o gairebé com a màxim tres, en un mateix habitatge. Curiosament, al segle XVI només trobem una casa que té cinc faristols; aquest fet però no pot reflectir la desaparició d'aquest objecte o del seu nom (que han arribat certament fins a l'actualitat).

Actualment gairebé tothom sap com és un faristol. A l'edat mitjana, en certs estaments urbans, eclesiàstics o de la noblesa era un instrument molt usual i també prou conegut. Si ens fixem en la iconografia dels darrers segles medievals, trobem que el faristol era un objecte important per a la gent que llegia o escrivia i, per aquest motiu, és representat força sovint. I, a més, el trobem representat amb diverses formes.

En una miniatura del segle XV, en què es representa Flavius Josèphe en el seu estudi, veiem dos faristols de tipus diferent (fig. 9.8). Un és un faristol de fusta tradicional, que recolza damunt d'una taula rodona. Molts dels faristols que trobem a Lleida, als segles XIV- XVI, devien ser com

aquest. Un altre és una mena de faristol pla, que s'aguanta als braços d'una cadira. No sabem pas si quan al document 102 es parla d'un faristol pla es refereix a un objecte com aquest (certament, però, aquest no té cap mena de calaix com s'esdevenia en el cas del de Lleida, fet que ho fa molt dubtós).

Fig. 9.8. Flavius Josèphe en el seu estudi. A Flavius Josèphe, *Antiquités judaïques*, Bruges, segle XV, Paris, BNF Richelieu Manuscrits Français 11, fol. 1.¹⁶

En una pintura de Colantonio, del tercer quart del segle XV, veiem davant d'un banc un faristol amb dues cares (fig. 9.9).¹⁷ En una de les cares de l'objecte hi ha un llibre obert, en l'altra hi ha un llibre tancat.

¹⁶ Font: <http://expositions.bnf.fr/fouquet/grand/f196.htm>

Fig. 9.9. Colantonio (actiu a Nàpols de 1440 a 1470), Aparició de la Verge a sant Vicent Ferrer en el seu estudi (detall).

En la miniatura de Loyset Liédet, on es representa David Aubert i el seu estudi o escriptori, veiem aquest escriptor assegut en una mena d'escon o de cadirat (fig. 9.10). Davant seu, damunt d'una tarima o petita estrada, s'aguanta un taulell, damunt del qual hi ha un faristol, que l'hi permet d'escriure d'una manera més còmoda. És un faristol amb només una sola cara. És de fusta i és força gran. A la cambra o estudi hi ha una gran quantitat d'objectes molt interessants, que haurem de comentar en altres apartats (tinter, escambell, *llavamans*, mirall, *dressador*, massapà, etc.).

Fig. 9.10. Loyset Liédet, Carles el Temerari visita David Aubert al seu estudi, a David Aubert, *Histoire de Charles Martel*, KBR, ms. 8, f. 7, Brussel·les¹⁸

¹⁷ Maria com a *Ara Coeli* (*Altar del Cel*). Vegeu. Barbara G. LANE *The altar and the Altarpiece: Sacramental Themes in Early Netherlandish Painting*, New York: Harper and Row, 1984, p. 19-21.

¹⁸ Font: exposició "Miniatures flamandes", Paris, BNF, abril 2012 (Exposició virtual) <http://expositions.bnf.fr/flamands/>

Fig. 9.11. (a) Melchior Broederlam, *L'Anunciació*, fet entre el 1393 i el 1399. Musée des Beaux-Arts, Dijon¹⁹

En el retaule del pintor Melchior Broederlam dedicat a l'Anunciació (fig. 9.11), veiem la Mare de Déu que llegeix un llibre recolzat en un faristol, que té el seu suport en un braç mòbil i sobre un peu. En aquest cas, el pintor decorà amb luxe aquest braç que sosté el faristol; certament, aquest tipus de faristol no devia ser pas gaire usual. L'artista ha reproduït un faristol amb una base que li fa de suport –sense taula ni cap mena d'escriptori– amb un treball ornamental extraordinari, com es desprèn del colom (o algun altre ocell) amb les ales desplegadas en el que es recolza el llibre. L'escena té lloc en un espai de caràcter sacramental, amb arquitectures gòtiques i reorganització interior com si es tractés d'una església.²⁰

¹⁹ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

²⁰ Barbara G. LANE. *The altar and the altarpiece*, Nova York, 1984, p. 45 i nota 21 p. 75: Panofsky ha suggerit una simbologia en relació a les arquitectures (al·lusió a l'Antic i al Nou Testament; transició de l'Antiga Llei a la Nova Llei que té lloc en el moment de l'Encarnació de Crist). En relació al tema de l'Anunciació i el desenvolupament d'aquest tema a l'interior d'una església, vegeu: Carol J. PURTLE "The Iconography of Prayer, Jean de Berry, and the Origin of the Annunciation in a Church", *Simiolus: Netherlands Quarterly for the History of Art*, vol. 20, núm. 4 (1990 - 1991), Stichting voor Nederlandse Kunsthistorische Publicaties, p. 227-239. <http://www.jstor.org/stable> [article que es pot consultar a internet]

Fig. 9.11. (b) Melchior Broederlam, *L'Anunciació*, fet entre el 1393 i el 1399.
Musée des Beaux-Arts, Dijon (detall)

En la miniatura de Jean Le Tavernier (fig. 9.12), veiem una cadira plegadissa, una mena d'escambell o seient també plegadís i un faristol amb un peu, semblant al precedent, però més auster. Aquest faristol tampoc s'aguanta sobre una taula o taulell. Amb relació a aquesta miniatura també podem comentar d'altres aspectes, com l'espai sacralitzat on s'està escrivint, que recorda una església amb la seva volta i la seva rosassa al fons.²¹ Fixem-nos que un tapís cobreix la paret i després, com si fos un baldaquí o dosser, cobreix també l'escriptor.

Fig. 9.12. Jean Le Tavernier, *Armoiries, emblèmes et devises de Philippe le Bon et d'Isabelle de Portugal*, vers 1455-1458. KBR, ms. 10308, f. 1, Brussel·les²²

En l'escena de l'Anunciació (que podem veure més avall, a la pàgina següent, fig. 9.13) veiem davant Maria també un moble que en realitat és un faristol amb dues cares. En aquest cas, hi ha un llibre tancat a la cara oposada a la de la Mare de Déu. Aquest faristol és de fusta. Aquest retaule també és interessant perquè al fons, a la cambra del costat, veiem una mena d'“estrado” o estrada, amb un llit, cobert per una bonica vànova vermella.

²¹ Barbara G. LANE, *The altar and the altarpiece...*, Nova York 1984, p. 45 i nota 21, p. 75.

²² Font: exposició Miniatures flamandes BNF on line, Paris abril 2012. <http://expositions.bnf.fr/flamands/>

Fig. 9.13. Joan Antigó, Retaule de la Mare de Déu de l'Escala, c.1437-1439, escena de l'Anunciació de l'àngel a Maria. Monestir de Sant Esteve de Banyoles (Foto: Imma Sanchez-Boira)

Per acabar aquest capítol, podem recuperar el que dèiem més amunt sobre els faristols plans. En principi, en comentar la miniatura de Flavius Josèphe en el seu estudi (fig. 9.8), pensàvem que el faristol que hi havia davant d'una cadira no era gaire probable que fos un faristol pla. Per contra, l'escriptori representat al retaule dedicat a la Vida de sant Joan Baptista, de Lluís Borrassà, fet vers l'any 1420, hi veiem un escriptori que és possible que fos considerat un faristol pla (figs. 9.14 i 9.15). En aquest cas sí que és molt més fàcil que hi pogués haver un calaix, tal com trobem esmentat al document 102. És només una hipòtesi.

Fig. 9.14. Taller de Lluís Borrassà (atribuïda a Lluís Borrassà), Retaule de Sant Joan Baptista, c. 1420. inv. PE 123, Paris, Musée des Arts Décoratifs

Fig. 9. 15. Lluís Borrassà, retaule de sant Joan Baptista, Naixement de sant Joan Baptista, c. 1420, inv. PE 123, Paris, Musée des Arts Decoratifs (detall). Foto: Imma Sanchez i Boira

CAPÍTOL 10

Per treballar

En una casa hi havia molta feina. Hi havia feina netejant (tema que ja hem tractat en un altre capítol), hi havia feina cuinant (que esmentarem una mica en parlar de la llar de foc o de la taula de menjar) o hi havia feina pastant el pa. Ja hem vist que aquesta feina, en les cases dels eclesiàstics, la feien sobretot les majordones. A més, en moltes de les cases també es treballava en altres feines, com podien ser les relacionades amb el treball tèxtil o el treball del lli i del cànem. Ara no ho podem estudiar a fons; de fet, és un tema que ja vam tractar en publicar el llibre dels inventaris i encants de l'Arxiu Capitular de Lleida. Aleshores ja afirmàvem que al costat de netejar, de cuinar i de pastar el pa, una de les feines que es feia en moltes cases era filar i teixir.¹ Gairebé arreu es treballava la llana i també el lli i el cànem. D'acord amb allò que es desprèn del que diuen els inventaris, era una feina més usual i difosa del que hom podria pensar. Era així fins i tot a les cases d'eclesiàstics. Hem de suposar que eren uns treballs fets per les dones de la casa. Un treball artesanal que ha deixat pocs testimonis però que tenia una importància econòmica segurament molt notable. Els documents de l'ACL ens acosten a la vida diària de la gent. No només de la realitat quotidiana dels eclesiàstics i d'alguns menestrals. El que es feia i es vivia a l'interior de les llars permet d'entendre una realitat social més estesa. El món del treball mereixeria un capítol extens i exhaustiu. La documentació de Lleida permet fer aquest treball. Els objectes conservats a les llars són testimoni de la vida material al llarg de gairebé tres segles. I també són testimoni de la consciència que la gent tenia d'aquesta realitat. Aquest tema sobrepassa els objectius d'aquest estudi, però només volem destacar la informació que un inventari del segle XVI ens aporta en relació al treball que es feia a casa: *“una peça de tovaies de listes blaves, fetes en casa”* (doc. 152, any 1550).

Als inventaris, molt sovint trobem esmentades les debanadores (fig. 10.1), que eren uns aparells que servien per a debanar el fil, i també els peus de debanadores. Així mateix s'hi esmenten els torns de filar la llana. Hi ha mencions de fusos, de filoses i d'aspis. També es documenten plegadors. Amb relació al treball del lli, hom troba molts esments de puats, que devien ésser formats d'una post a la qual s'havien clavat perpendicularment moltes pues de metall, en sèries paral·leles, per les quals es feia passar el cànem o el lli per a pentinar-lo. També hi ha mencions d'espadores de lli, d'espadelles, de pintes i de rastells.

En aquest treball, a continuació, només dedicarem un apartat al tema del sedàs. I parlar del sedàs ens duu a pensar en les diverses eines que hi havia al costat de la pastera. A més, el sedàs és un objecte força ben representat, fins i tot en les pintures fetes a Catalunya. En futurs treballs, caldrà ampliar aquesta recerca a tots els altres objectes mencionats més amunt, seguint aquesta metodologia de treball de fer un buidatge exhaustiu de les fonts (en primer lloc lleidatanes) i de comparar-ho amb les representacions iconogràfiques.

---

¹ A Mallorca, a les cases inventariades i estudiades per M. Barceló, trobem una realitat semblant a la que trobem a les cases lleidatanes. M. BARCELÓ, *Elements materials...*, ps. 83-84

A continuació hem inclòs la imatge d'una casa pobre, amb un nen, una dona i amb una debanadora (fig. 10.1). És cert que la pintura fou feta en un moment que depassa el límit cronològic d'aquesta recerca, amb tot, reflecteix un espai i sobretot un objecte que els documents ens diuen que ja existia a la fi de l'edat mitjana.

Fig. 10.1. Adriaen van Ostade, Escena d'una família pagesa a casa seva, 1661. Makins Collection, Washington, D.C.

Al costat d'aquests escenaris quotidians, a la iconografia religiosa –a l'escena de l'Anunciació– també hi podem trobar representada la debanadora (amb el seu peu), eina del treball tèxtil associada a la Mare de Déu (fig. 10.2). El pintor, en un escenari molt allunyat al de l'escena pagesa, representa la Mare de Déu a l'interior d'una cambra porticada, una “*loggia*”, que recorda les architectures de la zona del Vènet.

Fig. 10.2. Paris Bordone, Escena de l'Anunciació, c. 1555, Pinacoteca Nazionale, Siena²

² Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

Fig. 10.3. Paris Bordone, *l'Anunciació* (detall), c. 1555, Pinacoteca Nazionale, Siena

En canvi, la representació de la filosa i de la dona que filava és molt més usual a la iconografia medieval. En moltes pintures veiem sant Josep que treballa la fusta, mentre veiem al seu costat la Mare de Déu que fila; té una filosa a les mans (fig. 10.4).

Fig. 10.4. Bourdichon, *Els quatre estats de la societat. L'estat del treball*. École Nationale Supérieure des Beaux Arts, París³

³ Font: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ensba-Quatre-%C3%89tats-Artisan-Mn092-61319.JPG>

10.1 Sedàs

En aquest apartat centrem l'atenció en els sedassos. Podrem veure les seves característiques i les principals funcions que tenia en les cases dels segles que estudiem en aquest treball. Atès que la taula és força llarga, ara només copiarem alguns exemples més representatius i, després, comentarem aquest objecte, el sedàs, a partir de les dades que hem tret dels inventaris i dels encants. A continuació, després de mostrar algunes imatges de sedassos, inclourem com a annex la taula sencera.

Objecte: Sedàs	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
II sedaços de seda	1385	Seda	20		Recambra
Dos sedaces de linyes	1387	Lli	22		Rebost
Dues risqls ⁴ de sedaç, hun baralet de vidre, cuberta d'orinal e hun capel de sol	1463		80	1 s., 4 d.	
Huna pastera de pastar, ab ses esqualetes, ab son cubertor e hun sedaç dolent.	1464		90		Cambra de la sala
Hun sedaset, per a colar let de amelles	1518		133		Cuina
Hun sedàs de pasar ffarina, de seda	1518	Seda	133		Pastador
Quatre cedassos, dos de linyes, dos de ceda y un cedàs de sal	1529	Lli, seda	145		Cambra
Un riscle de sedàs	1556		158		Rebost

Parlar dels sedassos ens du a pensar en les feines de la casa i d'una manera especial en els treballs relacionats amb la farina. Moltes vegades trobem que juntament amb la pastera es fa esment de les escaletes, del cobertor o tapa i del sedàs destinat a cerndre la farina. A continuació assenyalarem les principals característiques dels sedassos a partir de les dades que podem treure dels inventaris i encants de Lleida dels segles XIV-XVI.

- Trobem esments de sedassos al llarg dels tres segles estudiats en aquest treball. El primer document és de l'any 1348 i el darrer del 1568 (és l'últim de la col·lecció documental).

- El sedàs d'aleshores, d'una manera semblant als actuals, era format per un riscle i per un tramet de lli o de seda. Els documents normalment especifiquen si es tractava de seda o bé si era de línies, que creiem que, com s'assenyala al DCVB (amb relació especialment amb les tovalles), era un tramet fet amb lli.

- A part dels sedassos destinats a cerndre la farina, també n'hi havien per a cerndre altres productes, com salsa (doc. 8) o salsa bullida (doc. 71). També en trobem un altre que era per a colar ametlles (doc. 133), potser per a fer una mena de llet d'ametlles. Fins i tot, en un cas, es fa esment d'un sedàs de sal (doc. 145).

⁴ Riscla: peça llarguera de fusta, doblegada fins a unir-se els seus extrems i formar un cercle, que constitueix el bastiment d'un sedàs, d'un erer, d'un porgador o garbell. En un document de Vic de l'any 1485: "Una riscla de sedàs". DCVB.

- Trobem els sedassos moltes vegades a la cuina, al rebost, al pastador o a la cambra de la dona que feia les feines de la casa. De vegades també n'hi podia haver en altres estances, com a la cambra del difunt, al terrat, al celler o fins i tot a la sala o a les golfes de l'habitatge.

- Pel que fa als preus, trobem que podien valdre de 3 diners, si eren dolents, vells o esquinçats, fins a uns 2 sous i 6 diners (=30 diners), deu vegades més. Al mercat de segona mà, la majoria devia costar entre mig sou i uns 2 sous. És cert, amb tot, que potser hi havia diferències de preu segons fos de línies o de seda, encara que, amb la documentació que tenim, no les sabem pas distingir. Només sabem el preu d'un sedàs de línies (de lli), que va valdre, als encants de Lleida, 2 sous i mig (doc. 173).

Com fem sempre que podem, en aquest cas també podem cercar algunes imatges que serveixin per a conèixer millor l'objecte que estudiem. En el retaule de les santes Justa i Rufina, fet vers l'any 1500, veiem una mena de sedàs que serveix a les santes per separar l'aigua del vi (fig. 10.5). En aquesta pintura distingim també altres objectes molt interessants: uns bots de cuir, un barrilet, un embut, una mesura de cereals amb la seva rasadora, potser una taleca, etc.

Fig. 10.5. Atribuït a Rafael Vergós, Retaule de santa Justa i santa Rufina, final del segle XV (o inici del segle XVI). Església de santa Justa, Lliçà d'Amunt. Inv. 58, Museu Diocesà de Barcelona⁵

⁵ Font: BOLÒS, J., *La vida quotidiana a Catalunya en l'època medieval*, Edicions 62, Barcelona, 2000, p. 76.

Per a cloure aquest apartat, podem presentar la pintura atribuïda a Jan van Conninxloo, *La serventa que plora i el miracle del sedàs trencat*, feta l'any 1552 (fig. 10.6), que té com a objecte central precisament un sedàs. Veiem, a terra, el sedàs partit en dos trossos. Cal dir que en aquesta pintura de mitjan segle XVI també veiem altres objectes molt interessants (com poden ser les dues greixoneres que hi ha penjades al damunt de la campana de la llar de foc).

Fig. 10.6. Jan van Conninxloo (atribuït), *La serventa que plora i el miracle del sedàs trencat*, 1552. Brussel·les, Musées royaux Albert 1er, Musée d'Art Ancien⁶

⁶ Font: D. ALEXANDRE-BIDON, *Une archéologie du goût...*, p. 29.

Annex: els sedassos als inventaris i encants de Lleida (segles XIV-XVI)

Objecte: Sedàs	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I sedaz	1348		6		
I ^a panistra ab cobertor e sedaç	1348		7	5 s., 8 d.	
Un sedaç de passar salsa.	1354		8		Rebost
Dos sedaços	1377		13		Pastador
I sedaç	1385		20		
II sedaços de seda	1385	Seda	20		Recambra
Un sedaç de seda, oldà.	1387	Seda	22		Rebost
Dos sedaces de linyes	1387	Lli	22		Rebost
I sedaç	1387		23	18 d. barcelonesos	
I sedaç de seda	1387		23	2 s., 3 d. barcelonesos	
I sedaç de seda	1387	Seda	24		Cuina
I sedach [sedaç]	1388		25	2 s.	
II sedaç<os>, la I de seda e l'altre de linyes, de pocha valor	1392	Seda, lli	29		Cuina
Dues penes blanques, de pocha valor, velles, i odraç, II ^{os} sedaços, i barall de vidre, guarnit, trenchat, tres cabaços e altra frascha, tot de pocha valor	1392		30	4 s., 6 d.	
II ^{os} sedaços, I de linya, altre de seda	1393	Lli, seda	33		Cambra de la dona
II ^{os} sedaços de seda	1393	Seda	35		Entrada del terrat
I sedaç de sedes, de pocha valor	1394	Seda	37		Celler
III sedaços entre als e bons.	1396		42		Cambra après la cuina
I sedaç	1396		42	18 d.	
II sedaços	1396		43	6 d.	
I sedaç de sedes	1398,	Seda	47		Cambra
Ítem, un sedaç	1399		48		Rebost
Un sedaç de pastar	1399		48		Cambra
III ^e sedaços de poca valor, III cabaços, i taulel e i troç de post	1399		53	1 s., 10 d.	
Dos sedassos de sede, la i bo, l'altre dolent	1403	Seda	58		Rebost
Altre <sedàs> de linyes, de pocha valor	1403	Lli	58		Rebost
Tres sedaços esquincats	1403		60	8 d.	
I sedàs de seda	1403	Seda	60	1 s., 6 d.	
Un sedaç	1441		65		Cuina
Dos sedaces, hun de linyes, altre de seda	1460	Lli, seda	70		Sala
Sis sedaços, IIII de seda e dos de sedes [venuts los dits sis sedaços, ab dos cantarelles o confiteres de Mèlcha]	1460	Seda	71	3 s., 2 d.	
Altres dos sedaços de sedes	1460	Seda	71	2 s., 6 d.	
Hun cernicet ⁷ de li<n>yes, de passar salsa bollida	1460	Lli	71		
Dos sedaços ja oldans	1463		79		Cambra de la dona
Dues risques ⁸ de sedaç, hun baralet de vidre, cuberta d'orinal e hun capel de sol	1463		80	1 s., 4 d.	
Una pastera de pastar, ab son cobertor e ab son	1463		81		Cambra de la cuina

⁷ Lectura dubtosa. Segurament un sedàs que servia per a cerndre.

⁸ Hi ha una correcció; deia *risques*. Riscla: peça llarguera de fusta, doblegada fins a unir-se els seus extrems i formar un cercle, que constitueix el bastiment d'un sedàs, d'un erer, d'un porgador o garbell. En un document de Vic de l'any 1485: "Una riscla de sedàs". DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

sedaç, cabacet e taulel.				
Un sedaç	1463		82	Cuina
Tres sedaços de cendre, la hu bo, los dos sotils	1463		87	Sala
Hun sedaz de seda, oldà	1464	Seda	88	
Hun sedaç	1464		89	3 d.
Huna pastera de pastar, ab ses esqualetes, ab son cubertor e hun sedaç dolent	1464		90	Cambra de la sala
Una pastera de pastar e dos sedaços e dos draps de pasta	1468		95	Cambra del difunt
Un cedaç de seda e altre de linyes	1472	Seda, lli	96	Pastador
Dos porgadós e hun sedaz	1474		98	3 s.
Una pastera de pastar, ab sos petges e cubertor, scaletes, cedàs e tauleu, per anar al forn	1478		99	Sala
Quatre teles de sedaz de seda, crués	1481	Seda	101	Cambra del difunt
Un cedaç	1481		102	Cuina
Hun sedaz	1482		103	Pastador
Una pastera, ab cubertor e pany, \ab peus/, ab scaletes e dos cedasos, la hu de seda e l'altre de li<n>yes, e cinch cabaços grans e dos cichs [xucs], tots sotills	1482	Seda, lli	105	Cambra, pujant a la cuina
Una pastera ab cubertor, scaleta, sedaços	1482		106	10 s.
Dos sedaços	1483		109	Pastador
Hun sedaç	1483		110	Pastador
Huna pastera ab cubertor, scaletes e sedaz, ab sos petges	1483		113	17 s.
Hun garbell, hun sedaz, dues panistres dolentes	1484		114	9 d.
La pastera ab son sedàs, scaletes e huna arpeta e grada	1487		116	Golfes
Una pastera de pastar, ab ses scaletes e dos sedaços dolents	1488		118	12 s.
Hun porgador bo e hun sedaç vell	1492		120	Sala
Hun sedaç de sedes, usat	1507	Seda	128	Recambra
Altre sedaç de linyes, ga ussat	1507		128	Recambra
Hun sedaç	1507		128	Cambra, entrant a la cuina
Dos sedaços de linyes	1507	Lli	128	Estudis
Hun <sedaç> de seda	1507	Seda	128	Estudis
La pastera ab dos sedaços	1510		131	Pastador
Hun sedaset, per a colar let de amelles	1518		133	Cuina
Hun sedàs de pasar ffarina, de seda	1518	Seda	133	Pastador
Hun sedàs per a pasar la pòlvora	1518		133	Cambra
Hun sedàs de linyes	1518	Lli	133	Cambra de les dones
Sinch sedasos de seda, per a posar la ffarina	1518	Seda	133	Pastador
Hun sedàs de linyes	1518	Lli	133	Pastador
Un cedàs dolent	1521		137	Rebost
Un sedaz; un garbell	1523		141	Cambra de la tia
Una pastera ab sos petges, sedaç, scaletes, talador, arera	1523		142	10 s.
Una pastera, de tenguda de dos ho tres faneques, ab ses scaletes y sedàs y tauleu del forn y un carabasot per tenir la farina y un drap de pasta	1529		144	Pastador
Dos sedassos de la pabordria	1529		145	Cambra
Una pasterra ab un cedàs y taulleu y cernedores ab sos petges	1529		145	Cambra
Quatre cedassos, dos de linyes, dos de ceda y un cedàs de sal	1529	Lli, seda	145	Cambra
Una pastera ab ses cernedores e dos cedassos	1529		146	Cambra de madona Cosconosa
Una pastera ab ses serr<a>dores [cernedores?] ⁹ y dos sedasos	1536		148	Cuina
Dues teles de sedasos, noves	1539		149	Cambra
Li sedàs de seda, usats	1539	Seda	149	Pastador
Dos sedassos de pabordria	1545		150	Cambra de les golfes

⁹ Cernedora o cernedor: bastiment de fusta damunt el qual fan anar i venir el sedàs per cendre la farina. En un document de l'any 1430: “*Un sernedor de just per a la pastera*” i en un del 1550, fet a Igualada: “*Una pastera ab un cedaç y ab un cernedor*”. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Dos cedaços, un de linyes y un de ceda	1550	Lli, seda	152		Pastador o rebost
Un cedàs	1552		157	1 s., 6 d.	
Un cedàs dolent	1552		157	4 d.	
Una pastera ab pany y clau, ab son petge, dins la qual havie un sedàs, una scaleta, un tallador y una granereta	1556		158		Cuina
Un riscle de sedàs	1556		158		Rebost
Una pastera, ab sa escaleta y un sedàs e una llossa y una granereta y un tallador	1559		160		Pastador
Dues pasteres, la una gran, l'altra xica ab ses sarnederes [cernedores], la xica ab les sarnederes y sedàs y un taulell y una reora	1559		161		Pastador
Quatre sedassos y un porgador d'espert	1559		161		Pastador
Una pastera ab sos petges, cernedores, cedàs y sos adressos	1562		162		Cambra de la tia
Un cofre de noguer vell, sens pany ni clau, dins lo qual havie dos cabassets de sembrar, dos cedassos, una taleca ¹⁰ ab sal	1563		168		Cuina
Dos sedaços	1563		169	19 d.	
Un spadador ¹¹ , ab un tros de post vella, y més dos cedassos	1563		169	2 sedassos: 3 d (total: 1 s.)	
Tres sedassos grans y un xiquet	1563		170		Cambra
Dos sedassos de llinyes	1563	Lli	173	5 s.	
Una pastera, ab son pany y sos adressos, ço és, un sedàs, cernedores, tallador, granereta y raedora	1564		176		Cambra
Una pastera dolenta, ab dos petges, un tallador, rahedora, cabasset, granereta, sedàs ab sa escaleta	1568		177		Cuina

¹⁰ Taleca: bossa a manera de sac, però feta amb una tela de més bona qualitat, destinada a transportar-hi cereals, llegums i altres coses. DCVB. Vegeu la imatge 10.3, on potser n'hi ha representada una.

¹¹ Espadador: post o banquet damunt del qual posen el cànem per espadar-lo. DCVB.

CAPÍTOL 11

Per tancar o per relacionar les cambres

Les cases en les quals es féu l'inventari de tots els objectes mobles solien ser "albergs" amb quatre nivells o pisos diferents. Eren cases amb diverses cambres i estances. Tot això feia que calguessin unes portes i que calgués unes escales que pujar o baixar d'un pis a l'altre. Tant les portes com les escales que formen part de l'arquitectura no eren pas "objectes" que haguessin de constar en els inventaris. I si algun cop hi constaven les portes era perquè eren trencades o utilitzades amb una altra finalitat. D'altra banda, les escales que sovint s'esmenten són les escales portables de fusta (que gairebé sempre servien per poder pujar al terrat). Les portes que eren al seu lloc i les escales d'obra mai no es mencionen com a objectes mobles. Si s'esmenten és d'una manera indirecta: la porta que permet d'entrar a la casa, la porta que comunica una cambra amb la sala, la cambra que és situada al costat d'una escala, etc. Sigui com sigui, encara que potser no siguin dels objectes més importants, hem cregut que era interessant de fer esment (fent la corresponent taula) d'aquests dos objectes, que usualment formen part més aviat de l'arquitectura de la casa.

En aquest capítol també hem inclòs dos objectes més: els tancaportes i les portaleres. Són dos objectes que podrien ser utilitaris, però que, tal com els veiem, sembla que eren vistos més aviat com a elements destinats a l'embelliment de la casa i, en certa manera, com a reflex d'una certa ostentació. Poder "entrar" dins les cases dels membres de l'alt clergat ens permet de conèixer l'existència d'aquests objectes que són reflex de la riquesa dels estaments socials més rics.

11.1 Escales

En apropar-nos a les escales esmentades als documents, a l'acte ens adonem que cal distingir les escales d'obra, de la casa, de les escales de fusta. A continuació incloem una taula en que consten tant les unes com les altres. Cal assenyalar que, per contra, no hi consten les escaletes que trobem per exemple al pastador ni tampoc l'escaleta de prestatges o lleixes que hi havia en algun tinell (a la part superior); no tenen cap relació amb allò que ens interessa d'estudiar ara (a part d'haver-hi la coincidència del nom).

Objecte: Escales	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I ^a scala de fust	1345	Fusta	3	10 d.	
I ^a scala de VIII graons.	1383	[Fusta]	16		Andador
Una scala de X graons, poch més ho menys	1387	[Fusta]	22		Entrada
Una scaleta	1387	[Fusta?]	22		Cambra
Una scala poch	1387	[Fusta?]	22		Graner
Una scala gran, de X graons poch més ho menys	1387	[Fusta]	23	4 s., 6 d. barcelonesos	
I ^a scala de fust, de poch valor.	1387	Fusta	24		Casa johana [cambra jussana]
I ^a scala	1388	[Fusta?]	25	2 s., 4 d.	
I ^a scala de ffust.	1388	Fusta	26		Celler principal
I ^a escala de puyar en terrat.	1392		29		Perxe o terrat de fora
I ^a escaleta de fusta	1392	Fusta	29		Cambra
I ^a escala de puyar en terrat una scala	1392	[Fusta]	29		Celler
I ^a escala de fust, de puyar als terrats	1392		30	2 s., 6 d.	
I ^a escala de fust, de puyar als terrats	1393	Fusta	33		Celler
I ^a scalla de puyar en terrat	1393	[Fusta]	35		Corral
I ^a scala de fust, de puyar el terrat	1393	Fusta	35		Entrada o pasador del terrat
I ^a scaleta de puyar en terrat.	1394	[Fusta]	37		Sala
I ^a escaleta de puyar al terrat, de poch valor	1396	[Fusta?]	42		Cambra
I ^a scaleta de puyar al terrat	1396	[Fusta?]	42		Perxe del terra
botigueta davall la scala	1396	[Obra?]	42		
I ^a scaleta petita	1396	[Fusta?]	42		Celler
II postetas petites, ab I ^a scaleta	1396	[Fusta?]	42		Corral
I ^a scaleta	1396	[Fusta?]	43	2 s., 3 d.	
I ^a escaleta de puyar ell terrat	1396	[Fusta?]	43	10 d. i malla	
I ^a scala e I servidor de fust e I ^a bancha	1396	Fusta	43	4 s., 3 d.	
I ^a scala de puyar ell terrat	1398	[Fusta?]	47		Entrada
Una scala de XIII scalons	1399	[Fusta?]	48		Sala i cuina
I ^a scaleta de VI graons	1399	[Fusta?]	51		Cambra
En la cambreta que és al cap de la scalla	1399	[Obra?]	51		
I ^a scala de puyar el terrat	1399	[Fusta?]	51		Estable
II escales, la una gran e l'altra petita	1399	[Fusta]	52	2 s., 4 d.	
I ^a scala de fust/	1399	Fusta	53	14 d.	
Una scala de fust ab graons, de puyar al terrat	1401	[Fusta?]	55		Cambra
Una scalereta de V scalarons	1402	[Fusta?]	56		Estable
I ^a escaleta de fust.	1402	Fusta	57		Cambra
I ^a scala de puyar al terrat, trençada	1403	[Fusta?]	58		Pati del pou
I ^a scaleta poca, de puyar a la figuera	1403	[Fusta?]	58		Pati del pou
I ^a scala trençada	1403	[Fusta?]	60	1 s.	
Una scala petita	1403	[Fusta?]	60	6 d.	
I ^a garba de canes e I ^a scaleta, II bastons	1403		60	9 d.	
Una scaleta de fust, de VI graons	1408	Fusta	62		Sala
I ^a scala de XIII graons.	1419	[Fusta?]	63		Cuina

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

En lo palmar ¹ , sobre la scala, una sàrria de palma, tota foradada.	1441	[Obra]	63		Sala
Huna escala levadiça de fust	1460	Fusta	70		Cambra del difunt
Huna scala podrida	1460	[Fusta?]	70		Celler
Huna escala, que sta tras la porta, per pugan en casa	1460	[Obra?]	70		
Una scala, hun paner, hun car<r>atell, una brida, Una polera, una post, tot sotill	1463		80	2 s.	
Una scaleta petita, de fust	1463	Fusta	81		Cuina
Una scaleta petita	1463	[Fusta]	81		
Una cambra al pujar o cap de la scala de la sala de la dita casa	1463	[Obra?]	82		
tres posts, que stan damunt la scala, de pocha vàlua	1463		87		Sala
una scala per pujar al terrat, de XI graons; són les barres de vern.	1463	Fusta de vern	87		Sala
en hun armari sobre la scala	1464	Obra	90		Sala
huna escala levadiça	1464	[Fusta]	90		Casa de la palla
Una scala manera, de nou graons, sotil	1472	[Fusta]	96		Entrada
Una scala manera, de VIII graons, sotil	1472	[Fusta]	96		Sala
La cambra del cap de la scala	1478	[Obra?]	99		
Una scaleta petita	1478	[Fusta]	99		Celler
Una scaleta ab sos grahons	1482	[Fusta]	105		Cambreta
Una scala	1482	[Fusta]	107	2 s.	
Una scala	1482	[Fusta]	107	1 s., 8 d.	
Una scala de \fust/, gran.	1483	Fusta	108		Terradet
Huna escala	1483	[Fusta]	110		Recambra
Huna escaleta	1483	[Fusta]	113	1 s., 8 d.	
Altra escaleta	1483	[Fusta]	113	1 s., 8 d.	
huna scala de ffust, ab sis grahons	1487	Fusta	116		Celler
Huna scaleta de vern, de sis scalons	1487	Vern	116		Sala
Sobre la scala que puge a la dita sala, hun oratori	1487	[Obra]	116		
Al cap de la scala, <en> huna cambra fforen les coses següens	1487	[Obra?]	116		
En lo rebost que està en la scala que puge a la cuyna,	1487	[Obra?]	116		
Pugant de la escala de la casa del dit deffunt	1488	[Obra?]	117		
Al <d>avallant de la escala, en lo pastador	1488	[Obra?]	117		
Una scala	1492	[Fusta?]	120		Cambra
Una scala larga, de XV scalons.	1492	[Fusta]	120		Celler
Una scala sotill e troços de fusta e hun troç de post	1492	[Fusta]	121	2 s., 6 d.	
Una scala larga, molt corquada	1492	[Fusta]	121	2 s.	
Al cap de la escala	1500	[Obra?]	123		
En la botigueta, al devalant de la escala	1504	[Obra?]	125		
Una escala gran per al trul	1504	[Fusta?]	125		Celler
Una scala largua	1504	[Fusta?]	126	2 s., 8 d.	
Una scaleta petita	1504	[Fusta?]	126	8 d.	
Una escala	1504	[Fusta?]	126	2 s., 1 d.	
Una scaleta petita, de set grahons	1507	[Fusta?]	128		Entrada
Una escaleta de fust.	1509	Fusta	130		Entrada
Una escala larga, de fust	1509	Fusta	130		Celler
En lo studi de dita casa, al pugant de la escala	1509	[Obra?]	130		
En la cambra, al pugant de la scala	1510	[Obra?]	131		
La cambra del cap de la scala	1510	[Obra?]	131		
En la cuyna, al cap de la scala	1510	[Obra?]	131		
Una scala molt dolenta, de fust.	1510	Fusta	131		Estable
Huna escala petita de ffust, ab vuit graons.	1518	Fusta	133		Entrada
Dos costats de huna altra escala de ffust, sense nenguns graons.	1518	Fusta	133		Entrada
Primo, sobre lo palmar de sobre la escala, avie hun covenet de vimens	1518	[Obra]	133		Sala
Rebost de mija escala	1518	[Obra?]	133		
Huna escaleta de ffust, dolenta	1518	Fusta	133		Celleret

¹ Palmar: a la Catalunya occidental, post o pedrís prim que va unit horitzontalment a una paret o armari o a la boca de la campana de la xemeneia, i que serveix per a posar-hi atuells de cuina o altres objectes. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Huna scala, per a pujar al dit trull	1518	[Fusta?]	134		Estable i celler
Una cambreta a mija scala	1518	[Obra?]	134		
Huna scala	1518	[Fusta?]	134		Pas que va a la cuina
en la de la mija scala més alta	1518	[Obra?]	134		
En la sala gran, ço és la primera del cap de la scala	1518	[Obra?]	135		
Cap de la dita sala, al pasar de la scala	1518	[Obra?]	135		
Huna scala <de> fusta, gran	1518		135		Cambra del pastador
Un cup de fusta, de tenguda de L càrregues, ab una scala ab la que se munte	1521	[Fusta?]	137		Celler
Una scaleta petita	1521	[Fusta?]	137		Latrina
Dos troços de scala y una lança	1523	[Fusta?]	141		Cambra del difunt
Una scala per pugiar al trull	1529	[Fusta?]	145		Celler
En la cambra de miga scalla foren trobades	1529	[Obra?]	145		
una scala per muntar en una cambra	1529		146		
Cambra de miga scala foren	1529	[Obra?]	146		
Estudi que sta a migant ² escala	1539	[Obra?]	149		
Cambra al cap de la scala	1539	[Obra?]	149		
I scala de fusta	1539	Fusta	149		Golfes
En lo celler, que sta prop de la scala	1550	[Obra?]	152		
Una scala	1550		152		Celler
Una scala llevadissa	1552	[Fusta?]	154		Cambra
Una escala, dos bancs, tres o quatre posts de llit y altre tantes bigues y altres barbollerries de fusta, de poca vàlua	1552	Fusta	154		Cambra
Una escaleta de fust, ab sis grahons, per a pujar als grahons.	1559	Fusta	161		Celler
Una escala, ab dotze escalons	1559	Fusta	161		Entrada de davant
En la cambra <que> està al cap de la scala, a mà dreta	1562	Obra	162		
Cambra del cap de la scala que trau finestra a la plassa de la Çuda	1562	Obra	162		
En lo armari davall la scala	1563	Obra	168		
Un altre armari del cap de la scala	1563	Obra	168		
Sobre lo palmar de dita scala, dues canteretes y una albúrnia de terra	1563	Obra	168		
Una scaleta	1563	[Fusta?]	168		Entrada de baix
Una scala de fust	1563	Fusta	169	6 s.	
Uns scala llargua	1563	[Fusta?]	170		Cambra
En la cambra q<ue> sta al cap de la scala	1563	Obra	170		
Una escaleta	1563	[Fusta?]	171		Recambra
Una escaleta	1563	[Fusta?]	172	3 s.	
Maça per a maçar li y una scala y una pollera \vella/	1563	[Fusta?]	174	5 s.	
Una escala de fusta	1568	Fusta	177		Terrat
En altre apartament que està al peu de la escala	1568	[Obra?]	177		

Com ja hem dit, cal distingir les escales d'obra de les de fusta. Per tant, sobretot estudiarem aquestes darreres, que eren realment un moble de la casa, encara que també esmentarem alguna cosa sobre les primeres. En aquest cas, en la llista de la taula annexa, hem intentar de diferenciar clarament aquelles escales que es diu que eren de fusta (o aquelles escales que és molt probable que fossin de fusta) d'aquelles altres escales que plausiblement eren d'obra. Aquestes darreres que pertanyien a l'edifici, certament, és molt més difícil de saber com eren i certament, com ja hem comentat més amunt, només les coneixem, casualment, quan són útils per a situar alguna cambra o algun espai o objecte.

D'una manera especial podem destacar l'existència d'armaris o de posts on situar-hi coses que eren a sota l'escala, segurament aprofitant l'espai que hi quedava. També, en alguns casos, pot ser que s'aprofités l'espai que hi havia damunt de l'escala d'obra. En el document 168, es diu "*sobre lo palmar de dita scala, dues canteretes y una albúrnia de terra.*" Al document 133, trobem d'una manera

² "A mitjan escala": amb el significat de "a la meitat de l'escala".

semblant: “sobre lo palmar de sobre la escala, avie hun covenet de vímens”. En aquest mateix document 168, se’ns diu “en lo armari davall la scald”, fet que ens mostra exactament la ubicació d’aquest moble encastat dessor la escala d’obra. En un altre document una mica més antic (doc. 90), trobem “hun armari sobre la scald”.

També podem tenir present que l’organització interna de la casa i dels seus diversos pisos de vegades devia ser força complicada. Això ens permet d’entendre que es digui en algun document: “en la cambra de miga scalla” (doc. 145).

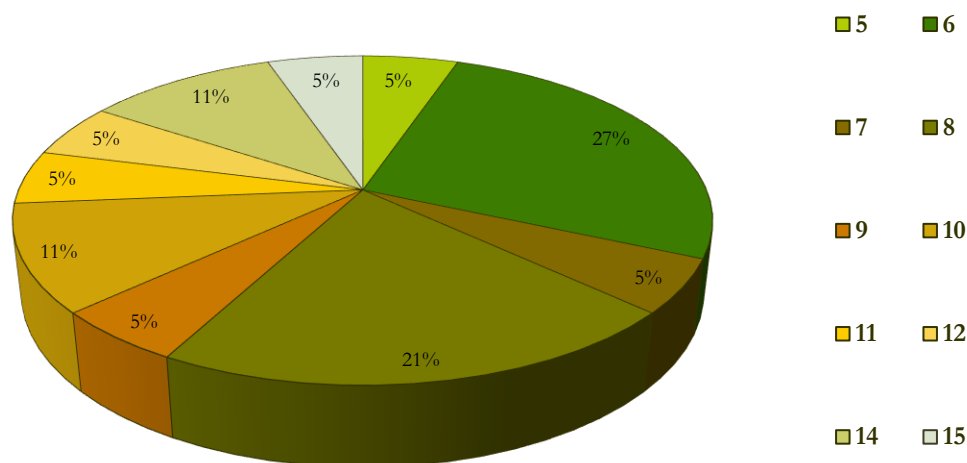
Escales de fusta. Un dels aspectes que crida l’atenció sobre les escales de fusta és que en trobem a gairebé a totes les cases. En podem dir les coses següents:

- Les trobem esmentades al llarg de tot el període estudiat. El primer esment és de l’any 1345 i el darrer de l’any 1568. Com hem dit i com podem veure al quadre annex, gairebé en totes les cases hi havia una d’aquestes escales.

- Una de les coses que s’especifiquen als documents, tant als inventaris com als encants, és el nombre de graons que tenien. Podem fer aquest petit quadre:

		NOMBRE D’ESCALES DE FUSTA	
NOMBRE DE GRAONS	Cinc		1
	Sis		5
	Set (petita)		1
	Vuit		4
	Nou		1
	Deu		2
	Onze		1
	Dotze		1
	Catorze		2
	Quinze (gran)		1

NOMBRE DE GRAONS DE LES ESCALES DE FUSTA

Veiem que les més usuals eren les de sis graons, que eren considerades petites; n'hi ha una de set graons que encara hom diu que era petita. També n'hi havia força de vuit graons i de deu graons. N'hi ha una de quinze graons que, certament, ja es considera com a gran.

- Pel que fa al lloc on eren situades és molt variat. És dels pocs objectes que, als inventaris *post mortem*, trobem arreu; potser n'hi havia en gairebé totes les cambres i estances de la casa. De fet, el més normal seria potser trobar-la en llocs “marginals”. No és, però, sempre així i de vegades es guardaven a la cambra o bé a la sala. Així doncs, trobem escales de fusta a: l'*andador*, la cambra, el celler, el corral, la cuina, l'entrada, l'estable, les golfes, el graner, la latrina, un lloc de pas, el porxo, la sala i el terrat.

- La principal funció d'aquestes escales era poder pujar al terrat. També trobem en algun document (doc. 58) que, al costat de l'escala que servia per a pujar el terrat, hi havia “*I^a scaleta poca, de pujar a la figuera*”.

- El preu de les escales de fusta venudes als encants de la ciutat de Lleida oscil·lava entre els 6 i els 10 diners, les més petites, fins o 4 o 6 sous, les més grans (48 i 72 diners, respectivament). Amb tot, era molt normal que una escala valgüés 14 diners i una que fos una mica més llarga costés 32 diners; el seu preu oscil·lava normalment, així doncs, entre 1 i 3 sous.

Escales d'obra o que formen part de l'arquitectura de l'edifici. Un primer aspecte que cal aclarir és que no sabem com podien ser aquestes escales. Possiblement moltes eren fetes d'obra. Tanmateix, també és possible que moltes altres fossin fetes amb fusta, tal com podem veure en moltes cases contemporànies, a Catalunya mateix, o en algunes representacions iconogràfiques de l'època medieval, que comentarem més endavant. És possible que la que servís per a pujar al pis principal fos d'obra, però també és possible que la que pujava al pis segon fos feta amb fusta, encara que formés part de l'arquitectura de l'habitatge. Certament, la que servia per a tenir accés al terrat gairebé sempre era de fusta i en aquest cas era “llevadissa”; era una de les escales de graons fets amb uns barrots de fusta que hem esmentat al punt precedent.

Si ara ens fixem en allò que ens mostra la miniatura o la pintura dels retaules, trobarem que hi ha força exemples d'escales de les anomenades d'obra i també bastants exemples de les escales de fusta i llevadisses.

Podem començar comentant una escala que forma part de l'arquitectura de la casa, però que no era d'obra ans era de fusta. És una miniatura que pertany a les *Hores de Caterina de Cleves*, de cap a l'any 1440 (fig. 11.1). Aquesta imatge, molt interessant, ens permet de comentar i aprofundir en algunes de les coses que hem esmentat més amunt. Hi veiem sant Aleix, que dorm en una pobra colga, sota l'escala de casa seva. Podem destacar d'una banda la forma com es feta aquesta escala de fusta que forma part de l'arquitectura de l'habitatge. D'altra banda, també podem assenyalar que l'espai que queda lliure sota l'escala, a la part més alta, sembla com si s'hagués aprofitat per a guardar-hi la llenya de l'alberg. Encara que no correspongui a aquest apartat, també podem fer esment de la petita fornícula que hi ha a la paret que s'alça al costat del sant. I fixem-nos encara en la cortineta verda que permetia de tancar una mica aquesta migrada “cambra” del sant.

Fig. 11.1. Mestre de Caterina de Cleves, *Hores de Caterina de Cleves*, Sant Aleix (detall), c.1440 a Utrecht, Holanda. MS M.917, p. 290–291. Nova York, The Morgan Library & Museum.

Fig. 11.2. Domenico Ghirlandaio, *Escenes de la vida de la Verge*, El Naixement de la Verge, c. 1489-1490, fresc de la Capella Tornabuoni-Tornaquinci, Església Santa Maria Novella (detall del mur dret)³

El monumental cicle pictòric per a la capella Tornabuoni de l'església de Santa Maria Novella de Florència està dedicat a la filla del donant, Ludovica Tornabuoni (fig. 11.2). La noia, amb gest aristocràtic, entra a la cambra amb el seu seguici. La llevadora, a punt de banyar el nadó, gira la seva mirada cap a la jove. Ghirlandaio utilitza aquest recurs per crear un vincle entre el discurs bíblic –l'escena del naixement de la Verge– i la realitat contemporània. L'escala amb els

³ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

graons d'obra representada a l'esquerra de la cambra culmina amb l'abraçada dels pares de la Verge, sant Joaquin i santa Anna.

Pel que fa a les escales de fusta que es podien transportar i que hem trobat en moltes de les estances de les cases de Lleida, en podem veure alguns exemples, en la pintura i la miniatura medievals.

Fig. 11.3. Gentile di Niccolò (anomenat Gentile da Fabriano), Històries de sant Nicolau de Bari. Sant Nicolau ressuscita tres joves, c. 1425. Roma, Museu Vaticà⁴

En aquesta escena (fig. 11.3) podem veure-hi dues escales. A primer terme, a l'esquerra, una escala de fusta, amb uns onze graons, permetia d'accedir a les golfes que hi havia al pis més alt d'aquest annex de la casa. En segon lloc, al fons, a dins de la casa, veiem una modesta escala d'obra amb una barana de fusta. Moltes escales de les cases de Lleida devien ser molt semblants a les que veiem representades en aquesta pintura italiana del primer quart del segle XV.

Proposem un altre exemple. Més cap al nord, en una escena que representa la Sagrada Família podem veure també una escala de fusta, que permet que els àngels s'enfilin fins a la coberta, per tal de refer-la (fig. 11.4). És una escala amb nou graons. Moltes d'aquestes escenes, en les que sant Josep té un important protagonisme, introdueixen elements de la vida quotidiana. Com un pare de família, sant Josep treballa de fuster per construir l'habitatge i els àngels l'ajuden. En aquesta mateixa escena, encara que sigui un tema que tractarem en un altre apartat, podem remarcar l'existència d'una magnífica màrfega que serveix a la Mare de Déu per a jeure (vegeu capítol 5). Són impressionants els motius decoratius que hi podem veure, els quals, fins i tot, ens recorden les

⁴ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

decoracions que veiem en algunes de les catifes orientals que trobem representades en les pintures d'aquesta època (vegeu capítol 12). També esmentem el bressol del Nen Jesús cobert amb un pavelló.

Fig. 11.4. Mestre Anònim, *La Sagrada Família amb els àngels*, c. 1420. Berlin, Staatliche Museen⁵

⁵ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

11.2 Porta

En aquest apartat centrarem l'atenció en les portes. En un altre apartat ja parlem de les escales i en un altre de les finestres. Les portes sempre eren de fusta (encara que molt poques es digui de quina mena de fusta era). Hi havia portes, portetes, portasses, etc. A continuació farem una relació de totes les portes esmentades als inventaris i encants de la ciutat de Lleida conservats a l'Arxiu Capitular d'aquesta ciutat (ACL). Aviat ens adonarem que moltes de les portes esmentades estaven en molt mal estat de conservació. D'altres vegades, als inventaris, les portes només servien per a situar una cambra amb relació a les altres estances de la casa.

Objecte: Porta	Data	Tipus (excloses les portes)	Núm.	Preu	Situació
I ^a porta	1345		3	13 d.	
II portes	1345		3	2 s., 4 d.	
I ^a porta	1345		3	15 d.	
[un]a porta	1354		9		cuina
Una porta de cubrir lo pou	1354	Pou	9		cuina
II portes	1354		9		cuina
Una porta	1354		9		cuina
I ^a porta gran e la meytat de una <altra>	1376		11		casa de la civada
Una porta ab un banch	1376		12	2 s.	
In quolibet portali et qualibet finestra sunt janue	1381	Portal i finestra	14		cambra del rebost
Sis claus portarum ipsius hospicii, cum pannis et forreyllats stantibus in ianuis	1381		14		cambra del rebost
I ^a porta	1383		16		cuineta
I porta	1383		16		casa
Dues portaces, que staven en una bastida	1387	Portassa	22		entrada
Una portaça	1387	Portassa			celler
Una porta, ab I ^a post	1387		23	19 d. barcelonesos	
I vexell prop de la porta del celler, sens vi, de tenguda de CC migeres.	1388		26		celler principal
En I graner prop Sent Llorenç, que és d'en Berthomeu d'Alça[mora], és una ciya defora la porta, davall I pedriç; [dien] que és plena d'ordi	1388		26		
En una casa dins del dit graner, tantost dins la porta, [és una] ciya plena de forment, de tenguda de LX caffèç, [poch] més ho menys	1388		26		
Trobaren la porta de la cambra, que respon en la sala, hon lo dit Jacme yahie, uberta, però lo forrellat ere tancat ab clau	1391		27		cambra
I cademat \de ferre/, de la porta de la cambra	1392		29		cambra del difunt
I ^a porta ab frontices	1392		29		porxo
I ^a porta e una roda de studi	1392		30	7 s., 6 d.	
IIII portaces	1392			3 s., 6 d.	
I ^a portaça veylla	1393		34	2 s., 9 d.	
I banch e I ^a porta	1396		42		corral o estable
I ^a altra portaça.	1396				corral o

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

				estable
II portaces	1396		43	4 s., 6 d.
I ^a porta de poca valor e dogues de vexels e altra frasca	1396			2 s., 6 d.
Un sparver de lit ⁶ , obrat a la porta, de tafatà ⁷ , ab grues.	1399		48	cambrà
Dues portaces ab I taulell	1399	Portassa	49	2 s.
En la entrada trobarem I ^a taulaça pocha, trencada, a manera de porta, e \que dien que és d'en Argençola	1399	Taula	51	entrada
II ^{es} portaces, ab troces de fust d'álber	1399	Portassa, àlber	51	estable
Una portaça e una caxeta e I cànter e II asts de fust e dues postaces e I petge de taula, tot de pocha valor	1399	Portassa	52	4 s., 6 d.
Uns scans de lit, ab \duas/ portas, a manera de posts	1401		55	cambrèta
I ^a portaça prop les privades	1403		58	pati del pou cel·la
I ^a taulaça de poca valor sive porta	1403	Taula	59	
I ^a porta gran ab I ^a porteta	1403	Porteta	60	1 s., 4 d.
I ^a porta ab d'altres portaces	1403	Portassa	60	1 s., 10 d.
Una ymaga de pinzell de la Verge Maria, en un drap encerat, damunt lo portal de la dita cambra, en la dita sala	1441		65	sala
Huna escala, que sta tras la porta, per pugar en casa	1460		70	casa [cambra] del difunt
Dins la dita casa, en la entrada de la porta d'avall, vers casa del dit en Pere Tarroç	1461		73	
Una post, a furs [a manera] de porta, sotil	1461		73	cuineta
En la cambra hon morí lo dit mestre Rollan, al intrant de la porta	1463		79	
Una porta gran, bella	1472		96	entrada
Un cadenat de la porta	1481		102	cambrà
Dues posts de àlber e dues portaces	1482,	Portassa	105	corral
Una cadiraça, un banch sense petges, un morter de pedra trenquat, sis cavalls de fust de àlber, una portaça e una post	1482	Portassa	107	5 s.
Huna cambra ab una recambra a la porta de la cuyna	1487		116	
Una portaça dolenta	1488	Portassa	117	privada
Una porta e una altra trencada	1488		118	2 s.
Dos banchs dolents e una portaça	1488	Portassa	118	4 s.
Hun forrellat ⁸ de porta e un troç de luna e hun<a> squela	1492		120	sala
Una portaça vella e hun banch sense peus e, més, hun altre banch sense peus	1492	Portassa	120	cambrà
Una porta de finestra e una portaça ab una balda, en la cambra de la dona.	1492	De finestra	120	cambrà
Una porta chiqua de finestra	1492	De finestra	121	10 d.
Una porta dolenta, que jau en terra	1500		123	celler
Una portaça vella	1504	Portassa	125	botigueta
En lo portal principal de la dita abbadia, ha portes, balda, clau y hun anell	1509	Portal	129	abadia
A mitga scala, ha porta y hun forrellat	1509		129	

⁶ No sabem com devia ésser aquest esparver de llit. Certament no és probable que fos un ocell, més aviat cal relacionar-lo amb l'esment de les grues (peça de ferro o de fusta giratòria, fixada a la paret [de vegades de la xemeneia], que serveix per a penjar-hi objectes [per exemple els clemàstecs]. DCVB). De fet, els estornells (a part d'ésser un ocell) també eren uns bastons que servien per a penjar-hi botifarres i altres aliments.

⁷ Tafetà: tela o cinta de seda. DCVB.

⁸ Forrellat. DECLC IV, p. 135-138.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

En la finestra de la sala, ha portes dolentes	1509		129	
A la finestra, ha dos portotes molt dolentes	1509	Portassa	129	
Una recambra sens portes, a-y molts forols	1509		129	
En una finestra de la cunya, ha portes molt dolentes	1509	De finestra	129	
Ha hun portal en lo passage, sens portes	1509		129	
Les letrines, sens portes	1509		129	
Al cap de dita scala ha una porta molt sotil	1509		129	
Una cambreta ab dos portals, sens portes; ha-y una doga de cup, sta ab una pitga a la cuberta.	1509	Portal sense portes	129	
Una finestreta en dita cambra, ab portes molt dolentes. Una finestra ab porta.	1509		129	
Una cambra gran, sens portes, molt derroyda, ab molts forats a la cuberta; ha-y una portota que yau de través dins dita cambra	1509		129	
Una cambra prop lo cap de la gran, hon ha hun estudi de fusta ab sa porta. Porta a la dita cambra e portes a les finestres de dit estudi y de dita cambra, ben sotils.	1509		129	
Un estudi o recambra ab sa porta, cuberta de fulla, ab porta a la finestra e un ret[ret] ab porta, lo qual retret hix al passatge, ab sa porta y forrollat y pany; ha-y dues portetes y dues doges	1509		129	
En huna cambra alta, que done sobre la porta de la car<r>era, avie lo segent:	1518		133	
En la porta, un drap de ras ab personatges.	1521		137	sala
Dos golfos de porta	1529		145	rebot
Una porta de saiyo de domàs	1529		145	cambra
Una casa, ab hun portal en la carrera pública obrint, la qual ere de dit defunct, sitiada en la present ciutat de Leyda, prop la seu, en lo carrer vulgarment dit de Montaragó	1539	Portal	149	
En la recambra que trau porta a la sala	1539		149	
En lo estudi que trau porta a la dita sala	1539		149	
En una altra cambra <que> trau porta a la algorfa	1539		149	
En lo celler <que> està junt a la porta de casa	1550		152	
Una porta vella, hon stave lo porch.	1550,		152	cambra
En la cambra al costat de la sobre y prop dita, que trau porta en la sala	1552		154	
En la entrada o sala de la porta de dalt	1556		158	
Un pany de porta, sense clau	1556		158	cambra del difunt
En la cambra <que> trau porta a la sala hon morí dit defunct	1559		160	
Rebotiga que trau porta en la dita entrada	1559		161	
Un bastiment de porta, ab dos petjes	1559	Bastiment	161	celler
Una porta vella	1563		168	entrada de dalt
Una porta	1563		169	2 s., 9 d.
Un oratori de la història de la Nativitat de Nostre Senyor, sobre lo portal de la sala	1563	Portal	170	botiga
Altre oratori de la hystòria del	1563	Portal	170	botiga

Devallament de la Creu, sobre lo portal del estudi.		
En la cambra o estudi <que> trau porta en dita entrada o sala	1563	171
En la cambra que està entrant en la dita casa, a mà dreta, junct a la porta	1568	177

La documentació ens acostava a les portes o portals de les entrades de les cases, a les portes de les cambres, a les portes de les finestres, etc. A més, també fa esment de les “portasses”, sovint portes velles, que es podien emprar per a altres finalitats. Hi havia taules que semblaven portes i portes que es devien utilitzar com a taules.

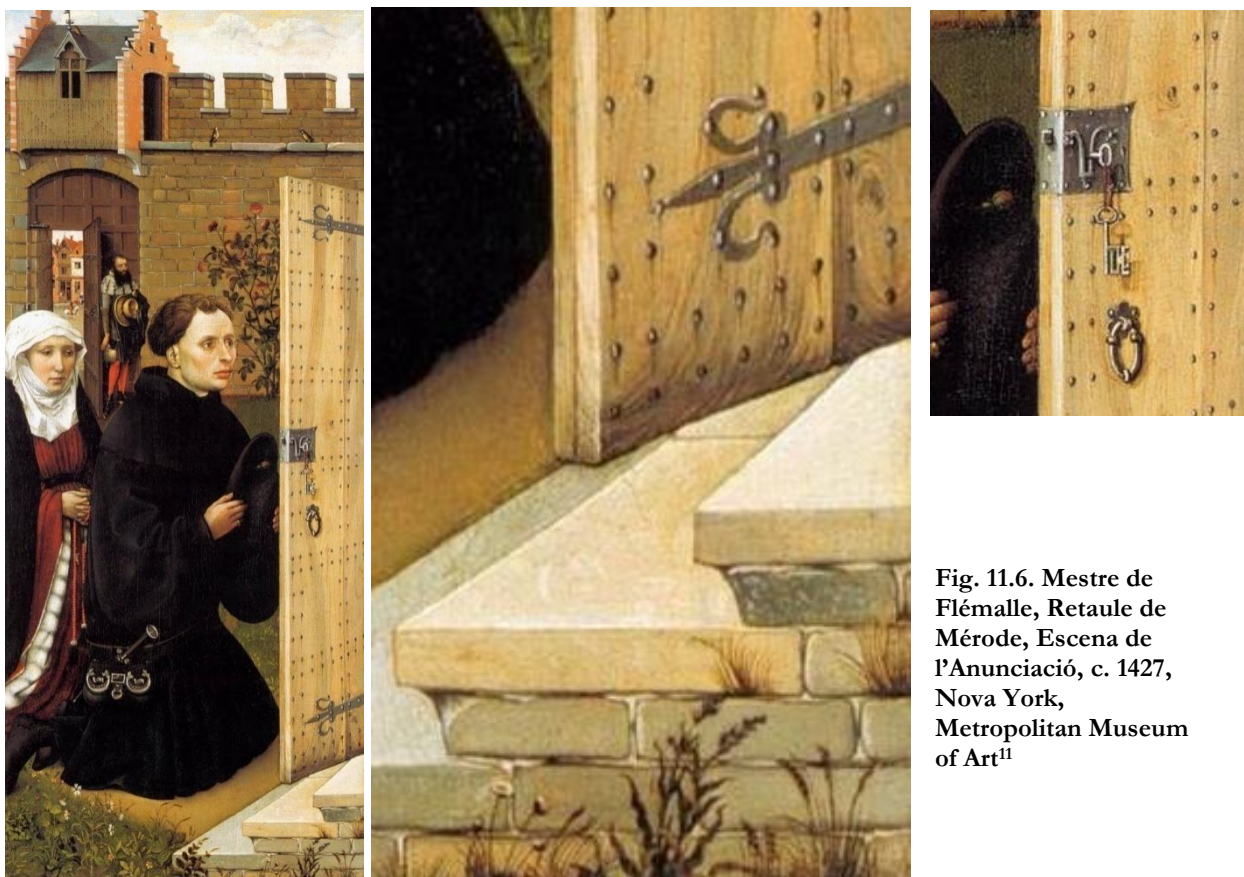
A més, també es fa esment d'altres objectes que tenien una relació estreta amb les portes, com poden ser les baldes, els golfos o frontisses, els forrellats, les claus, els cadenats, etc.⁹

La majoria d'aquestes portes, que eren velles, es van vendre als encants per aproximadament d'1 sou o 3 sous. Moltes vegades es venien, tanmateix, conjuntament amb altres objectes, normalment de fusta. A continuació veurem alguns exemples de portes que foren pintades als segles XIV-XVI. En primer lloc, en aquesta Anunciació que veiem a sota (fig. 11.5), podem distingir una porta de doble batent que permet accedir a una casa. Era de fusta. Certament, s'assembla a moltes portes contemporànies.

Fig. 11.5. Mestre de Straus Madonna, L'Anunciació, c. 1400-1410, Florència, Galleria dell'Accademia¹⁰

⁹ En relació a com s'articulaven els batents de les portes i porticons i la funció que feien els *golfos* (1529) o frontisses, els claus i altres elements, com els picaportes, vegeu: Lluïsa AMENÓS. *L'activitat i les produccions dels ferrers en el marc de l'arquitectura religiosa catalana (s. XI-XV)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Departament d'Història de l'Art, vol. 1, octubre 2004, p. 78-81.

Fig. 11.6. Mestre de Flémalle, Retaule de Mérode, Escena de l'Anunciació, c. 1427, Nova York, Metropolitan Museum of Art¹¹

Cal assenyalar el realisme en la representació de les portes de l'entrada de la casa pintades pel Mestre de Flémalle (fig. 11.6). En aquesta escena, el pintor ha enriquit la composició mostrant diferents espais. Una primera porta o portal obert mostra el carrer. Una segona porta, al costat de tres graons, segurament condueix a l'interior de l'habitatge.¹² Les dues portes són molt diferents. De fet, la del carrer és el portal d'un recinte, d'una mena de muralla que té un camí de ronda superior.

És molt notable el realisme amb què es representada la porta que permet accedir a l'habitatge. Hi veiem les aigües de la fusta, els rengles de claus, el picaporta i el pany i, fins i tot, a baix, les taques negres de la humitat. Curiosament, les claus eren a la banda de dins. Hi havia una clau al pany i una altra que penjava, lligada per una mena de cordill.

¹⁰ Font: <http://www.wga.hu/index.html>

¹¹ Font: <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/470304>

¹² A la pintura catalana també podem trobar representacions de portes que condueixen a l'interior de les cambres. Vegeu al capítol 12, pintura de Jaume Cirera i Bernat Despuig, Retaule de sant Miquel i sant Pere de la Seu d'Urgell, c. 1432-1433, MNAC, núm. inv. 15837.

Fig. 11.7. Pieter de Hooch, L'estable d'una casa de Delf, c. 1658. Londres, National Gallery¹³

Podem acabar amb una pintura molt més tardana, que ja surt fora dels límits cronològics d'aquesta recerca (fig. 11.7). L'obra és de l'any 1658; la placa que hi ha a la casa ens parla de l'any 1614. És una representació molt realista d'un pati i també de diverses portes i porticons. És de les terres holandeses i ens apropa a una realitat força diferent (per exemple per l'ús dels totxos), però que també pot reflectir com eren aquests espais en les cases de Lleida. És interessant d'adonar-nos de com des de dins de la casa, des del pati de l'habitatge, s'obren les portes per tal de poder observar l'exterior, allò que hi havia al carrer. La porta d'entrada potser a l'estable (a la dreta) i els objectes dispersos que veiem en aquest pati (granera o escombria, una mena de ferrada) són un document excepcional d'un espai viscut que potser també hauríem trobat, amb algunes diferències, a Lleida.

¹³ Font: <http://www.wga.hu/index1.html>

11.3 Tancaportes

Els documents ens parlen dels tancaportes que eren un objecte alhora decoratiu i funcional, que trobem poc representat a les imatges dels retaules i de les miniatures dels segles XIV- XVI de Catalunya i, fins i tot, del conjunt d'Europa.

Objecte: Tancaporta	Data	Decoració	Núm.	Preu	Situació
Hun tanquaporta \de raç/, ab lo camp blau ab senyal de leó e tres pinyes	1492	Senyal de lleó i tres pinyes	120		Cambra del difunt
Hun tanquaporta molt dolent	1492		120		Cambra de la sala
Hun tanquaporta molt vell	1492		120		Sala
Dos tanquaportes molts vells e squexats e hun banqualaç, tot squexat	1492		121	3 s.	
Un tanquaporta, ab hun se<n>yal de leó, per armes, e pinyes	1492	Senyal de lleó i de pinyes	121	40 s.	
Dos tanquaportes	1504		125		Cambra del defunt
Hun tanquaporta de tres figures, vell	1504	Tres figures	126	6 s.	
Hun tanquaporta dolent, ab una dama y hun home, groch y vermel y blau	1507	Dama i home	128		Cambra
Hun tanquaporta ab dos personatges	1510	Dos personatges	131		Estudi
Tres tanquaportes bons e guarnits, tots de praderia	1518	Praderia	133		Cambra de segre
Huna tanquaporta dolenta.	1518		133		Cambra
Hun tanquaporta, cubert e dolent.	1518		133		Guarda-roba
Hun tancaporta de ras, de sinc personatges	1518	Cinc personatges	134		Cambra de mitja escala
Hun tanchaporta de ras.	1518		135		Cambra de parament
Un tancaporta de ras, molt bell	1523		141		
Un tancaporta de ras fi, de personatges, guarnit de tela blava	1523	Personatges	141		Sala
Un tancaporta gran, de ras fi, ab personatges, guarnit de tela blanca.	1523	Personatges	141		Sala
Altre tancaporta de ras fi, de personatges; ha-y dos alabardes; guarnit de tela blava	1523	Personatges	141		Sala
Tres draps, dits tanquaportes, ab personages, ab les teles blanques	1523	Personatges	142	9 ll.	
Un tancaporta ab tres presonatges, molt dolent	1529	Tres personatges	145		Cambra de la carrera
Un tancaporta dolent	1545		150		Cambra de capellà segalar
Un tancaporta de ras, ab sos presonagges, no gayre bo	a1550	Personatges	151		Cambra del difunt
Un tanquaporta dolent	1550		152		Cambra del difunt
Un tanquaporta dolent	1550		153	3 s.	

El tancaporta era una mena de cortina, generalment gruixuda i decorada, que es posava en una porta i servia per a tancar-la, per evitar que hi passés l'aire i per dificultar que la gent de fora veiés allò que es feia a dins. Fou un objecte que trobem esmentat als inventaris i encants, d'una manera usual, d'ençà de la fi del segle XV. L'any 1492, ja n'hi havia de vells i malmesos per l'ús. Centrem l'atenció en allò que diuen els documents:

- Trobem els tancaportes sobretot a la sala o bé en alguna cambra important de la casa. Com acabem de dir, la funció principal que devien tenir era evitar els corrents d'aire, però també

que les persones que eren fora de la cambra poguessin tafanejar a dins. Eren un element que ajudava a augmentar la privacitat dels espais. A més, també tenia importància l'aspecte decoratiu.

- Normalment, el tancaporta era fet amb un tapís. Al document 141, de l'any 1523, se'n diu que hi havia "*un tancaporta de ras, molt bell*". Els teixits de Ras (d'Arràs) eren tapissos; ja en parlarem en un altre apartat.

- Molts d'aquests tancaportes eren decorats. La gran majoria tenien representats uns personatges; en algun cas eren un home i una dona. En d'altres, podien ser uns "signes" nobiliaris (escuts nobiliaris) i algun cop una praderia (tal com es descriu en algun document).

- El preu d'aquests tancaportes (de la mateixa manera que s'esdevé amb els draps d'Arràs) era força alt. Sabem que, per exemple, podien valdre de 40 a 60 sous. És cert que al mercat dels encants de Lleida també se'n vengueren de molt barats, de 3 o de 6 sous; amb tot, com es diu al propi document, es tractava de tancaportes molt vells, segurament mig esquinçats i molt desgastats o descolorits. Havien d'estar en molt mal estat atesa la gran diferència de preu que hi havia, si els comparem amb els normals.

Per acabar, podem fer una llista amb la gent que podia tenir aquesta mena de teixits:

Núm.	Nom i cognom	Ofici
120 i 121	Melcior Aguiló	Beneficiat de la seu
125	Gaspar Ferrer	Canonge
126	Gaspar Ferrer	Canonge
128	Ramon Solsona	Canonge
131	Miquel Montgai	Ciudadà de Lleida
133	Lluís des Valls	Donzell
134	Bernat d'Armendaris	Ciudadà de Lleida i mestre cinter
135	Diomedes Lladró	Senyor d'Anglesola
141	Francesc Soler	Degà de la seu
142	Francesc Soler	Degà de la seu
145	Pere Agustí	Canonge i prebost
150	Jaume Piquer	Porcioner i porter del capítol
151	Damià de Liori	Cabiscol
152 i 153	Mateu Sanç	Prevere beneficiat

En tenien els membres de la noblesa (senyors i donzells), alguns ciutadans de Lleida i també membres del capítol de la catedral d'aquesta ciutat. En aquest moment, amb tot, trobem que fins i tot en tenien a casa seva alguns simples preveres beneficiats.

11.4 Portalera

La portalera era, d'acord amb el DCVB, una “*cortina per a guarnir un portal*”. De fet, per tant, no era gaire diferent la portalera del tancaporta. Ara farem una llista, en la taula següent, on s'esmentin totes les portaleres mencionades als inventaris i encants de Lleida dels segles XIV - XVI, conservats a l'ACL (Arxiu Capitular de Lleida).

Objecte: Portalera	Data	Material i decoració o color	Núm.	Preu	Situació
Una portalera de stam, verda	1504	Estam, verda	125		Cambra
Altra portalera de tornal ¹⁴ , ab tres presonatges, molt vell.	1529	Tres personatges	145		Cambra de la carrera
Una portalera ab les armes de leó he gralla	1529	Armes d'un lleó i una gralla	145		Cambra
Altra portalera, en què sta sent miquel pintat.	1529	Sant Miquel	145		Cambra
Una portalera, molt usada.	1563		168		Cambra
Una portalera, ja molt servida	1563		169	42 s.	

Com hem dit, a primer cop d'ull i d'acord amb allò que diuen els documents, hi havia moltes semblances entre aquestes portaleres i els tancaportes. Les característiques més importants d'aquests objectes eren, d'acord amb la informació que tenim, que:

- Només les trobem documentades a partir del segle XVI. El primer cop que en documentem una als inventaris i encants de Lleida és l'any 1504 (doc. 125). Després, continuem trobar-ne d'esmentades fins al final del període estudiat.

- Les trobem amb relació a les diverses cambres de les cases inventariades.

- Eren fetes amb teixits de qualitat. S'esmenta, per exemple, en un cas, que una era feta amb un drap de Tornay. En les altres, el simple fet que estiguessin decorades ja ens mostra la seva vàlua.

- En la majoria d'aquestes portaleres hi havia personatges, escenes de sants (com sant Miquel) o bé les armes de la família. Precisament en un dels exemples que trobem al DCVB es fa esment d'un document de l'any 1546 que parla d'“*una portalera de [person]atges*”. És una realitat molt semblant a la que nosaltres trobem a Lleida.

- Era certament un objecte car. L'any 1563 (doc. 169), una portalera que ja era molt usada i plausiblement molt malmesa es va vendre als encants, malgrat aquest fet, per la quantitat de 42 sous (o 2 lliures i 2 sous).

- Com hem fet amb els tancaportes, podem fer una llista amb aquella gent del segle XVI que a Lleida podien tenir una d'aquestes portaleres:

¹⁴ Ha de fer referència a la població francesa de Tornay.

Núm	Nom i cognom	Ofici
125	Gaspar Ferrer ?	Canonge
145	Pere Agustí	Canonge i prebost de la seu
168 i 169	Miquel Casset	Prevere beneficiat de la seu

Com dèiem en parlar dels possessors de tancaportes, hi trobem canonges, però també hi veiem esmentats preveres beneficiats. Al segle XVI, aquesta mena d'objectes s'havia difós bastant entre els estaments benestants de la societat.

CAPÍTOL 12

Per embellir la casa

Hi havia alguns objectes que potser no eren estrictament necessaris, encara que podien servir per embellir la casa o, moltes vegades, per demostrar l'estatus social de la persona que hi vivia.¹ De la llista d'objectes que hem inclòs en aquest capítol n'hi ha certament alguns que són purament sumptuaris, com poden ser els draps d'Arràs, que només eren a l'abast d'uns estaments socials rics, mentre d'altres podien ser segurament molt més populars, com potser el fet de tenir a la finestra de la casa una gàbia amb un ocell o mixó que cantés. De vegades és difícil de saber el límit entre allò que perseguia fer l'habitatge més acollidor i càlid, i allò que era una simple demostració de la riquesa i de l'ostentació del seu propietari.

També cal pensar que en aquesta llista que hem seleccionat s'hi podrien afegir molts altres objectes que hem inclòs en altres apartats. Molts d'aquests objectes eren un testimoni evident de distinció social i podien ser un reflex del nivell de riquesa del seu propietari: poder tenir a casa uns coberts o una vaixela d'argent, posseir uns plats decorats (i no uns plats de "terra" del país o, encara pitjor, de fusta), tenir tinells o aparadors on exhibir els diferents utensilis, les "ostilles", i la vaixela de la casa, no només pot ser una manera de mostrar la seva ostentació i poder adquisitiu, sinó també pot ser un indicador dels canvis de la producció i del consum que hi podia haver a la societat en aquell moment concret.

I també eren importants les vànoves o els "sobrellits" i, fins i tot, les caixes i la forma dels cofres o els materials de què eren fets. I, encara que no ho estudiem, una demostració de poder era disposar de certes armes, especialment si eren exposades en llocs visibles, com pot ser damunt d'una estora penjada a la paret de la sala, com passava a casa del candeler Joan Ortí.² I, finalment, encara podríem fer esment dels vestits i de les joies, no tan evidents en aquestes cases d'eclesiàstics, però sovint esmentades en les reglamentacions que es feien a les ciutats i viles per limitar precisament aquesta ostentació pública i per reduir la sumptuositat.

Els documents del segle XIV ens permeten de saber com eren els mobles i els objectes de les cases de Lleida, alguns d'ells pintats i decorats (taula pintada, doc. 3, 1345; capseta pintada, doc.

---

¹ Els inventaris de prínceps i reis dels segles XIV i XV deixen als seus lectors enlluernats per l'abundància de teixits sumptuosos, de colors brillants, decoracions refinades, emprats per vestir els llits, els seients i els murs de castells i de palaus. Més austera és la informació que tenim fora d'aquests grups dominants. Els estudis de Françoise Piponnier a la zona de la Borgonya ens apropen a altres grups socials a partir dels inventaris de ciutadans conservats als arxius de Dijon. Vegeu: Françoise PIPONNIER, "La diffusion des tentures à la fin du moyen âge. L'exemple de la Bourgogne", *Mélanges de l'École française de Rome, Moyen Âge*, tome 111, 1999, 1, p. 419-442.

² Doc. 75, de l'any 1462, corresponent a l'inventari de Joan Ortí: "*Ítem, buna estora valenciana, en la paret.*"

11, 1376; arca pintada, doc. 15, 1381; escudella pintada, doc. 23, 1387; caps de fusta llarga pintada, doc. 48, 1399; candelera pintada, doc. 52, 1399). Al llarg del segle XV, es diversifiquen els objectes pintats: una capseta pintada per guardar una planta medicinal (doc. 57, 1402), caixes pintades (doc. 60, 1403; doc. 73, 1461; doc. 76, 1462; doc. 79, 1463; doc. 81, 1463; doc. 85, 1463; doc. 90, 1464) i oratoris pintats (doc. 97, 1474). Objectes més quotidians com l'espalmadora, que servia per a netejar (doc. 111, 1481) i com la fruitera de vidre (doc. 121, 1492), podien estar també pintats. Al segle XVI, trobem també capsetes pintades (doc. 125, 1504; doc. 130, 1509).

A través dels inventaris de Lleida, tenim poques referències a cambres i a espais de la casa pintats. En podem trobar diversos exemples. Sabem, per exemple que hi havia una cambra pintada, l'any 1376, a casa del degà de la seu de Lleida, Guillem Ramon de Montcada (doc. 11). Sorpren que aquesta cambra sigui l'única de la casa que era pintada segons l'inventari. En aquesta cambra hi havia objectes per pastar i objectes relacionats amb la lectura i l'estudi. Així, al costat de la pastera, el drap de pasta i el taulell de portar pa, a la cambra hi havia també una roda d'estudi, un faristol de cuir plegadís i trossos de fustes de selles. Una dispersió d'objectes com aquesta no treu, però, la importància que aquesta cambra degué tenir. Segurament un espai de la casa destinat a la lectura i l'estudi d'un personatge rellevant com fa evident l'escut dels Montcada que llua en la seva sella.

Algunes de les cases del segle XV gaudien d'un elevat nivell de confort a les cambres. Els mobles i els teixits enriquien els ambients i els espais que feien de dormitori. Poques coses sabem dels colors de les parets, a part del que acabem de comentar més amunt i d'alguna altra. A la zona de Dijon els inventaris ens descriuen una cambra pintada i decorada amb gossos.³ A Lleida sembla que no hi havia motius decoratius. Un inventari del segle XV, del canonge Joan de Requesens, també fa esment d'una cambra pintada, situada a prop de la sala, on hi havia poques coses, una tauleta amb un bancal verd decorat amb rams i un canelobre de ferro (doc. 62, de l'any 1408). Encara, un inventari del segle XVI, de l'any 1510, ens descriu que a casa del ciutadà de Lleida Miquel Montgai hi havia una altra cambra pintada, situada al costat de la cuina (doc. 131). Era una cambra gran, amb el llit, les caixes plenes de roba i amb objectes variats. En aquesta cambra hi havia objectes que es guardaven des de feia molt de temps: hi havia dues caixes de fusta de noguer "antigues" amb roba de vestir, roba de la casa i un oratori de paper amb el seu crucifix. A més a més, hi havia també dues caixes més, una de gran i una de més petita amb objectes molt variats, com una flauta, armes, robes, recipients, etc. A l'inventari dels béns de Jaume Riquer, porcioner i porter del capítol de Lleida, es descriu també una cambra pintada que s'obria al costat de la sala (doc. 150, 1545). Debia ser una cambra per dormir, no gaire gran, amb el llit i els seus bancs, la caixa amb una mica de roba i poques coses més. La informació que es despren de la documentació no permet treure gaire conclusions pel que fa als espais de la casa pintats als darrers segles medievals. Sabem també que, l'any 1556, a casa de Bernat Berenguer, prevere beneficiat de la seu de Lleida i rector de l'església parroquial del castell d'Alfés, hi havia una cambra blanca amb un llit, una cadira de cuir i un taulell (doc. 158).

Al llarg de gairebé tres segles, les transformacions de la societat i de la vida material de la seva gent varen ser continuades. A través dels objectes i de les coses que aquests homes tenien a casa seva, els signes dels canvis culturals i socials es fan evidents. Hom té la impressió que, especialment des de la segona meitat del segle XV, hi havia segurament una altra manera de

³ Tal com deia Piponnier: "*La seconde chambre offre la particularité, extrêmement rare dans nos documents, de comporter un décor peint de chiens*". Vegeu: Françoise PIPONNIER, "Maçons des champs et maçons des villes en Bourgogne à la fin du Moyen Âge à travers l'inventaire de leurs biens meubles", p. 323.

considerar les coses i els objectes que anava més enllà de les justificacions utilitàries, i els embolcallava d'idees estètiques, de sentiments i d'emocions.

Un inventari de l'inici del segle XVI ens permet de recrear l'espai domèstic i envoltar-lo no només d'objectes sinó també de sensacions. Un pot de llautó per a tenir flors presidia la cambra on morí el difunt. Entre els seus objectes personals, els seus llibres i les seves robes guardades en cofres i en els calaixos de l'*estrado*, les flors ornamentaven i perfumaven la seva cambra (*“Ítem, hun pot de llautó, per a tenir flos”*, doc. 125, any 1504).

I què ens aporta allò que podem veure en la iconografia? Cal dir que, com podem veure amb relació a alguns objectes concrets, la seva aportació és molt important, per exemple, quan ens mostra cortines, miralls, estores o unes magnífiques gàbies d'ocells, que semblen fotografies de les gàbies de fusta que hem vist tota la vida. Per contra, ja ho comentarem, les pintures són força pobres a l'hora de mostrar certs draps de paret que, d'acord amb la documentació escrita sabem que ben segur hi havia en algunes cases. Cal assenyalar que hi ha algunes excepcions, com per exemple el retaule de santa Anna i la Verge, que fou fet per al Palau Reial de Palma de Mallorca (fig. 12.2).⁴ En aquest sentit, per a conèixer aquests punts forts i aquests punts dèbils, també és important contrastar aquestes dues fonts, la dels documents escrits i la de la “documentació” iconogràfica.⁵

El pintor italià Ambrogio Lorenzetti, a l'escena de la caritat de sant Nicolau de Bari (fig. 12.1), feta a mitjan segle XIV, ens mostra una cambra amb uns parets pintades amb diversos colors. Els traços de les línies imiten uns finestrals que no hi són. Els estels pintats sobre un sostre blau converteixen aquesta part de la cambra en un cel estelat. A més, els colors de les parets fan joc amb els colors de les franges del reixat del cobrellit. Aquesta representació segurament només era un reflex parcial de la realitat que hauríem trobat en algunes cambres. Més endavant, en el capítol 20, tornarem a parlar del tema de les cambres o dormitoris i de tot allò que hi hauríem pogut trobar.

---

⁴ A través de les fonts iconogràfiques és rellevant el paper que els draps de paret tenen en les representacions de la Mare de Déu amb el Nen. En aquest sentit si que podem reconèixer com eren aquests teixits que decoraven també les parets d'alguns espais de les cases, com es desprèn de la documentació escrita. Són molts els exemples que podríem trobar d'escenes de la Mare de Déu amb el Nen en les que el drap decora el fons de la composició. Per exemple, els pintors Ramon Destorrents, Arnau i Ferrer Bassa despleguen un drap decoratiu en una escena de santa Anna ensenyant de llegir a la Verge, en un compartiment del retaule de la capella del Palau Reial de Palma de Mallorca (c. 1349-1358), conservat al Museu Nacional de Arte Antiga, das Janelas Verdes de Lisboa, número de catàleg 99 (fig. 12.2).

<http://www.museudearteantiga.pt/colecoes/pintura-europeia/santa-ana-e-a-uirgem>. Vegeu també: Josep GUDIOL-Santiago ALCOLEA, *Pintura gòtica catalana*, Ediciones Polígrafa, S.A., Barcelona, 1986, figura 16, p. 222.

⁵ “*La mise en parallèle de l'écrit avec les résultats des recherches iconographiques s'est révélée encore une fois féconde, malgré le décalage sociologique manifeste: rares en effet sont les représentations d'intérieurs modestes, les plus nombreux dans la documentation des archives bourguignonnes*”, vegeu: Françoise PIPONNIER, “La diffusion des tentures à la fin du moyen âge...”, p. 421.

Fig. 12.1. Ambrogio Lorenzetti, La caritat de sant Nicolau de Bari, c. 1330-1340, RF 2096, Paris Museu del Louvre⁶

⁶ Font:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:The_Charity_of_St._Nicholas_of_Bari_%28Ambrogio_Lorenzetti,_Louvre%29

Fig. 12.2 Ramon Destorrents, Arnau i Ferrer Bassa, Retaule de santa Anna i la Verge (procedencia: capella del Palau reial de Palma de Mallorca) c. 1350, núm. catàleg 99, Lisboa, Museu Nacional de Arte Antiga⁷

⁷ Font: <http://www.museudearteantiga.pt/colecoes/pintura-europeia/santa-ana-e-a-uirgem>

Abans de cloure aquesta introducció sobre els objectes que embel·lien les llars ens volem aturar un moment en una pintura feta per Lluís Borrassà i el seu taller, que condensa amb un llenguatge visual i creatiu, en una escena de la vida de la Verge, la riquesa i la varietat de teixits brodats i ornamentats. El detall en la representació dels motius vegetals que s'exposen en cada un dels draps fa pensar en les mostres de teixits que devien circular als darrers segles medievals.

Fig. 12.3. Lluís Borrassà (atribuïda), Retaule de la Mare de Déu i sant Jordi, escena de la vida de la Verge: l'educació de les verges al temple, c. 1395. Església de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès⁸

⁸ Jordi BOLÒS - Ramon MANENT (fotografies), *La vida quotidiana a la Catalunya medieval*, Edicions, 62, Barcelona, 2000.

Fig. 12.4. Lluís Borrassà (atribuïda), Retaule de la Mare de Déu i sant Jordi, escena de la vida de la Verge: l'educació de les verges al temple, c. 1395. Església de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès (quatre detalls)

12.1 Cortines

Les cortines tenen importància si pensem en l'embelliment de les cambres i sales de les cases. Amb tot, cal tenir present que moltes de les cortines que trobem esmentades als inventaris dels segles XIV al XVI de Lleida cal relacionar-les amb els llits. És tan així que fins i tot vam dubtar a l'hora de decidir en quin apartat incloure aquest objecte, si en aquest o bé si en el dels objectes relacionats amb el llit o amb la cambra de dormir (capítol 20). Al final, veient, que hi havia un percentatge de cortines que tenien altres funcions que no fos la de protegir el llit de les mirades externes o del fred i el corrent d'aire, hem decidit d'incloure-les en aquest capítol. Ens podem fixar en les seves característiques.

Presentem, d'entrada, alguns esments, extrets dels inventaris i encants de Lleida, que siguin especialment interessants (totes les referències ja constaran en un annex, al final d'aquest apartat).

Objecte: Cortines	Data	Material, color i decoració	Núm.	Preu	Situació
Una cortina blava, que estava davant lo lit mayor, ab se<n>yal del dit artiaque	1354	Blau	8		Cambra major
Iª cortina ho carapita	1393		34	11 s., 9 d.	
Unes cortines belles, blaves que són V peces, ab lo sobrecell	1393	Blau	35		Cambra del difunt
Una cortina negra, que sta en la paret, de llana oldana	1461	Llana oldana	73		Entrada de la Costa
Una cortina de drab negre, ab una donzella ab hun galant, ab fulatges, de pinzell	1463	Drap negre, donzella i galant	79		Entrada de la casa
Cinch cortines blaves de lit, ab senyals <de> castells e ones, sotills; los senya<l>s sobreposats	1481	Blau, senyals	102		En una cambra en la sala
Quatre cortines ab ses tovaloles, vert e groch, e son cobertor de dita color ho sobrecell	1492	Verd, groc	120		Cambra del difunt
Hun cortinatge \de pinzel/, ab figures de hun home y dona	1510	De pinzell, home i dona	131		Cambra del deffunt
Dues cortines de lens, obrades de pinsel, obra de praderia	1518	Llenç	133		Guarda-roba
Huna peça de cortines de filempua, castellanes, ab set listes de negre, stampades	1518	Filempua, listes	135		Recambreta
Altre coffre semblant, ab pany y clau, ab sinch cortines de praderia, de ras, les quals dixeren comprà lo senyor en València	1518	Drap d'Arràs, praderia	135		Cambra de parament
Dues cortines de pinzell, en la paret	1521	De pinzell	137		Cambra hon dormi
Dues cortines de pinzell, en lo estudi	1522		138	40 s.	Estudi
Una cortina de image de Nostre Senyor, ficada en la paret	1545	Imatge	150		Cambra al capellà Segalà

Podem assenyalar alguns aspectes més notables:

- Trobem documentades les cortines al llarg dels tres segles que estudiem. El primer document és el 2 (de l'any 1345) i el darrer és el 173 (de l'any 1568).

- Hi ha bàsicament cortines de llit, formades sovint per quatre peces i un sobrecel; hi havia també cortines de paret, i cortines d'altar.

- En algun document, el sobrecel s'anomena també cobertor (doc. 120, any 1492). Amb tot, en molts altres documents, el cobertor fa referència al cobertor del llit o cobrellit (doc. 48).

- Les persones que feren els inventaris trobaren les cortines sobretot a les cambres i d'una manera especial a la cambra on havia dormit el difunt. De fet, com hem assenyalat, moltes d'aquestes cortines estaven relacionades amb els llits. En aquest sentit és interessant assenyalat com, a partir del segle XVI, els inventaris fan referència a la *cambra de parament* (doc. 135), és a dir, fan referència a tots els teixits que vestien els llits, que eren tant importants que van acabar donant nom a la mateixa cambra. Aquest fet també ens fa pensar que al segle XVI l'existència d'aquests llits notablement guarnits era una realitat normalitzada a la major part de les cases dels inventaris amb què estem treballant (cases que, com ja hem assenyalat, podem considerar que pertanyien sobretot a persones d'una classe social alta, sovint equiparable a la noblesa).

- També n'hi havia d'altres que es podien trobar a la recambra, a l'estudi i a la sala. En aquests casos, certament, no eren al voltant del llit i solien estar en una paret (fins i tot, en algun cas, ho expressen dient que era "*una cortina de image de Nostre Senyor, ficada en la paret*" (doc. 150, any 1545). Moltes d'aquestes cortines són les anomenades cortines de pinzell i formaven part de la decoració de les parets de les cambres, com si fossin una mena de tapís.

- Les cortines estaven formades pels elements següents:

- Les peces de cortines amb les seves tovalloles, en el cas de les cortines de llit.
- Barres de cortina: doc. 131 (barra de ferro) i doc. 133.
- Bastiment: docs. 71, 82, 97, 98, 100, 103, 126, 133, 134, 149 (de fusta de pi), 152.
- Bastiment i corrioles: doc. 133.
- Bagues i cordes: docs. 58, 119.
- Anelles: docs. 81, 118, 125.
- Corrioles: doc. 102.

- Pel que fa als preus, cal distingir bàsicament les cortines dels cortinatges. Els cortinatges, que eren tot el conjunt de les quatre o cinc cortines que hi havia entorn del llit i segurament també el sobrecel, podien valdre molts diners. El preu d'aquest conjunt oscil·lava entre els 30 i els 130 sous. Una cortina sola podia valdre de 2 sous fins a uns 18 sous. De fet, una cortina que va costar 7 sous i mig ja es va considerar que no era gaire bona, que era "*oldana*". Unes cortines de pinzell podien valdre de 12 a uns 40 sous per exemple.

- En relació a les mides de les cortines, com hem dit, els inventaris usualment feien referència al nombre de peces que formaven el cortinatge, de tres a cinc peces normalment. Amb tot, tres documents especifiquen les mides de les cortines:

- "*Quatre corrioles, per cortinatge, listat vermell, groch e negre, oldà, de largària de quatre alnes*" (doc. 102, any 1481).
- "*Hun cortinatje, en pesa de ffilempua; són sent [cent?] alnes [uns 89 m?]*"⁹ (doc. 133, any 1518).

---

⁹ No podem descartar la possibilitat que hi hagi un error i es faci referència a set alnes.

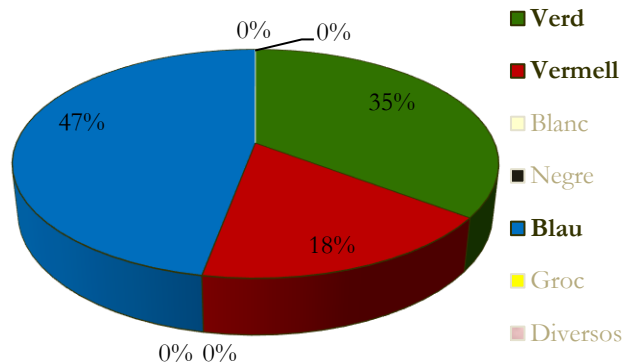
- *“Quinze peces de tela de navall¹⁰, ço és de amplària de prop de palm, per a cortinatge, obrades de ceda negra, ab rams molt amples prop lo mig”* (doc. 135, any 1518).

- Podem fer tres quadres. El primer en funció del color de la cortina. El segon amb relació als motius decoratius geomètrics. I un tercer quadre en relació a les figures o imatges que hi trobem representades. En aquest últim hi inclourem el nom i l'ofici de la persona que tenia aquesta mena de cortina historiada.

- Pel que fa als colors de les cortines podem establir la taula següent. Hem especificat el nombre de cortines que hi ha en relació a cada un dels colors:

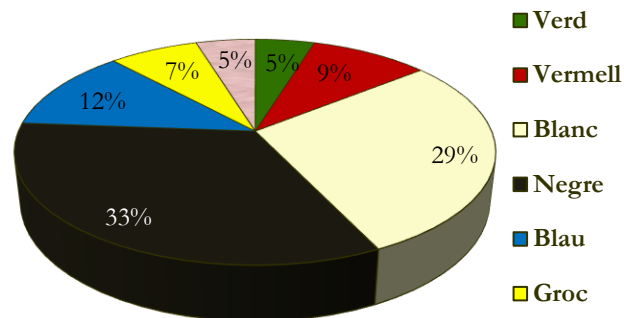
		SEGLE		
		Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
COLORS	Verd	6	2	1
	Vermell	3	4	0
	Blanc	0	12	8
	Negre	0	14	8
	Blau	8	5	0
	Groc	0	3	0
	Diversos	0	2	0

**COLORS DE LES CORTINES
SEGLE XIV**

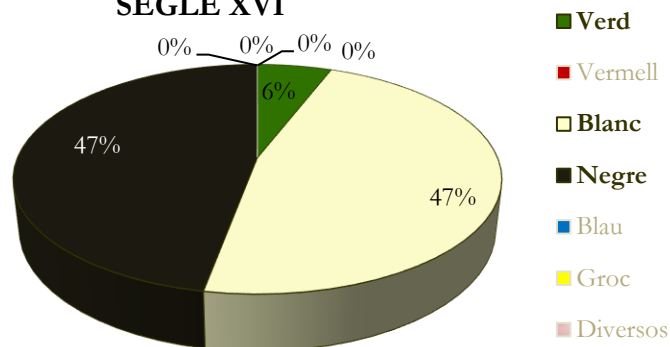

¹⁰ Naval: tela de cotó, de gruix mitjancer, enravenadeta, que serveix per a folres. DCVB.

**COLORS DE LES CORTINES
SEGLE XV**

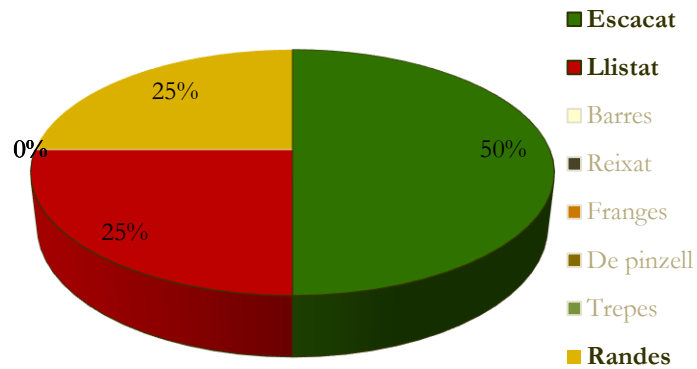
**COLORS DE LES CORTINES
SEGLE XVI**

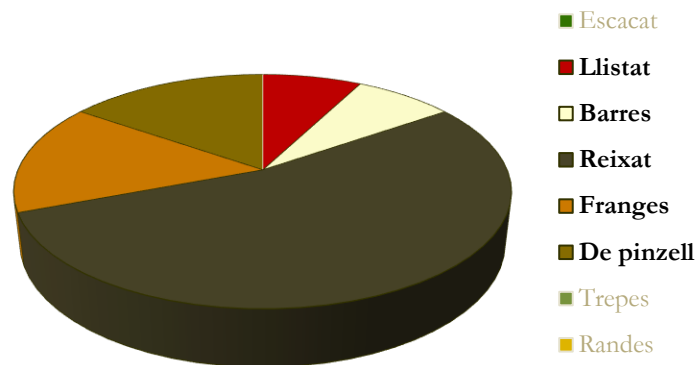
Durant el segle XIV s'observa un predomini del color blau, seguit del verd i del vermell. En canvi, al segle XV el color negre i el color blanc s'imposen per sobre de la resta de colors. Al llarg del segle XVI s'empobreix la gamma cromàtica. El colors blanc i negre són els preferits, per sobre del verd. Encara que el nombre de dades no permeti assegurar gaire coses, en principi sembla haver-hi un canvi en les modes i en la preferència pels colors al llarg d'aquestes tres segles. Pel que fa als motius decoratius, també podem fer un quadre com el precedent.

		SEGLE		
		Segle XIV	Segle XV	Segle XVI
MOTIUS DECORATIUS	Escacat	2	0	0
	Llistat	1	1	12
	Barres	0	1	0
	Reixat	0	7	4
	Franges	0	2	1
	De pinzell	0	2	32
	Trepes	0	0	1
	Randes	1	0	0

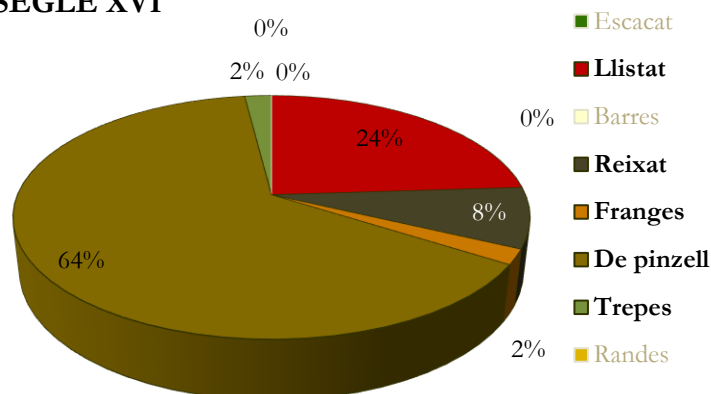
SEGLE XIV

SEGLE XV

SEGLE XVI

Al llarg del segle XIV les cortines amb randes¹¹ eren les més freqüents, seguides d'aquelles que eren ornamentades amb les llistes i dels escacats. Al segle XV, en canvi, les franges, el reixat i les cortines de pinzell són les més ben representades. Aquestes últimes, les anomenades de pinzell, s'imposaren al segle XVI.

Finalment, farem un quadre amb tots els personatges o objectes que trobem representats a les cortines:

Motiu decoratiu	Any	Doc.	Nom i cognom	Ofici
Senyal de lliri	1396	40	Arnau d'Orcau	Capellà del comte a la seu
Senyals de corones blaves i blanques	1460	71	Gabriel de Vilanova	Canonge i prebost
Brots	1460	71	id.	id.
Donzella ab un galant, fullatges	1463	79	Antoni Rollan	Canonge
Imatge d'una donzella.	1463	80	id.	id.
Imatges	1463	80	id.	id.
Imatge d'una donzella.	1463	81	Joan Bordell	Prevere beneficiat
Donzelles	1463	81	id.	id.
Manats de cireres	1463	82	Antoni de Casagualda	Ciudadà de Lleida
Senyals dels Cardona	1468	95	Ramon de Cardona	
La Salutació	1481	102	Caterina	Vídua de Joan Botella, jurisperit
Dames i galants	1481	102	id.	id.
Plomes	1482	103	Vicent Sopeira	Canonge
Rams	1482	105	Jaume Forner	Prevere beneficiat
Senyals de canpana i de mola	1489	119	Joan Monge	Porcioner
Pintura de Pilat	1492	121	Melcior Aguiló	Prevere beneficiat
Aus	1504	125	Gaspar Ferrer	Canonge
Nom de Jesús	1504	125	id.	id.
Nom de Jesús	1504	126	id.	id.
Nom de Jesús	1504	126	id.	id.
La Resurrecció	1510	131	Miquel Montgai	Ciudadà
La Salutació d'Elisabet	1510	131	id.	id.
Figures d'un home i una dona.	1510	131	id.	id.
Praderia.	1518	133	Lluís des Valls	Donzell
Figures.	1518	133	id.	id.
La Salvació	1518	134	Bernat Armendaris	Cinter, ciudadà de Lleida
Paons	1518	134	id.	id.
Imatge de la Mare de Déu i el crucifix o Trinitat	1518	135	Diomedes Lladró	Senyor
Praderia	1518	135	id.	id.
Rams	1518	135	id.	id.
Brots, personatges, ocells	1523	142	Francesc Soler	Degà de la seu

¹¹ Conjunt de fils entreteixits formant puntes, destinat principalment a adornar vores de vestit o d'altres peces de roba (DCVB).

Fullatges	1529	145	Pere Agustí	Canonge i prebost
Títols	1529	145	id.	id.
Moixons de cullen flors	1529	146	Pere d'Aragó	Beneficiat
Ametller	1529	146	id.	id.
Image de Nostre Senyor	150	150	Jaume Riquer	Porcioner i porter

Veiem que hi havia figures de temàtica religiosa i de temàtica profana, i també ens adonem que tant les unes com les altres eren en mans de laics i d'eclesiàstics. Entre els eclesiàstics, a casa dels canonges hi havia una representació més elevada de cortines amb elements decoratius, que no pas a les cases dels beneficiats.

- En relació a les modes, podem assenyalar que a partir del segle XVI apareixen en la documentació les cortines “*fetes a la francesa*” (doc. 134, any 1518), cortines castellanques (doc. 135, any 1518), cortines morisques (doc. 142, any 1523) i cortines de cuir (relacionades segurament amb l'altar, doc. 142, any 1523).

- Els inventaris són una excel·lent font d'informació en relació als tipus de teixits i materials utilitzats per a la confecció de les cortines.

Les cortines de seda es documenten al final del segle XV (doc. 119, 1489); en alguna ocasió estaven folrades amb un teixit de cotó més gruixut, el naval,¹² i després eren confeccionades amb seda (doc. 133, 1518). Els coixins de seda, els cobertors de seda, el davantllit de seda i els draps de seda acompanyaven les cortines a l'hora de guarnir i decorar els llits. El color és un dels elements essencials del prestigi de les sedes, juntament amb el treball del trepat o reixat de la tela i els brodats:

- “*III cortines de paraments, de semblant color e ab barres*” [en relació a I cobertor barrat, de seda, ab barres blanques e vermeylles] (doc. 58, any 1403, inventari dels béns de Guillem s'Escala, rector de l'església de Santa Magdalena de Lleida).
- “*Dues cortines de cendat vert, ab diversos senyals en aquelles, [en la una] dels quals ha campana, en l'altre mola; los caps forrats de seda y de tela blava; la una ab les baguetes de seda vermela e l'altra de veta blava*” (doc. 119, any 1489, inventari de béns de Joan Monjo, porcioner de la seu de Lleida).
- “*Hunes cortines de ffil y seda, rayxades ab listes groges, ab hun listonet negre per mig, y són quatre peses, y la del sel [cel] que són sinch*” (doc. 133, any 1518, inventari Lluís des Valls, donzell, que tenia el domicili a Lleida i era senyor dels llocs de Gimennells i del Poal).
- “*Hun davantllit de ffil y seda, rayxat, ab listes groges, ayxí com les cortines*” (doc. 133, any 1518, inventari de Lluís des Valls, donzell, que tenia el domicili a Lleida i era senyor dels llocs de Gimennells i del Poal).
- “*Quinze peces de tela de navall, ço és de amplària de prop de palm, per a cortinatge, obrades de ceda negra, ab rams molt amples prop lo mig*” (doc. 135, any 1518, inventari dels béns de Diomedes Lladró, senyor d'Anglesola).
- “*Huna altra tira obrada, de les peces, com a lisa per a cortinatge, de seda negra, com l'altra de quinze*” (doc. 135, any 1518, inventari dels béns de Diomedes Lladró, senyor d'Anglesola).

¹² Naval: tela de cotó, de gruix mitjancer, enravenadeta, que serveix per a folres. DCVB.

Els documents ens informen de les modes i tendències, i també de com eren fetes les cortines. Així trobem: “*Ítem, dos cortines també de pinzell, fetes a la francesa*” (doc. 134, any 1518).

L'ús de cortinatges de seda veiem que, malgrat tot, era molt limitat. Les cortines de seda són les més freqüents a les cases de Lleida. Només en dues ocasions són presents en cases d'eclesiàstics, la resta corresponen a inventaris de personatges lligats a la noblesa (docs. 133 i 135).¹³

A sota podem veure un quadre on s'assenyala el tipus de teixit amb el qual es feren les diverses cortines que trobem a les cases de Lleida esmentades als inventaris i encants estudiats:

Tipus de teixit	Document
Tela	13, 67, 71, 74, 79, 102, 105, 107, 109, 133, 135
Llana	73
Drap	79
Llenç	82, 133
Estopa	96, 102, 117, 118
Sarga	110
Sendat	119, 135
Filempua	123, 133, 134, 135, 141, 142, 145, 152
Fil i seda	133
Ras	135
Tela de cotó	135
Cuir	142
Navall (folro)	135

A continuació hem fet un quadre de barres on se situen totes les cortines i la casa on eren situades. Veiem que n'hi havia a les cases al llarg dels tres segles. Tanmateix, és al segle XVI quan són més nombroses, quan trobem en algunes cases un nombre més elevat d'aquests objectes decoratius. Hem diferenciat amb un color diferent (més fosc) quan en una casa n'hi havia més de vuit. I hem indicat amb un color negre quan n'hi ha més de setze. Cal, amb tot, tenir present que al segle XVI hi ha alguns inventaris de castells o cases senyorials.

¹³ Trobem una realitat semblant a Dijon al segle XV. Vegeu: Françoise PIPONNIER, “Usages et diffusion de la soie en France à la fin du Moyen Age”, a *La Seta in Europa secc. XIII-XX*, Florència, 1993, p. 792.

Annex: les cortines a Lleida (segles XIV-XVI)

Objecte: Cortines	Data	Material, color i decoració	Núm.	Preu	Situació
Iª cortina antiga	1345		2		Cambrà major
Iª cortina scaqueyada	1345	Escacat	2		Recambrà
Iª cortina	1345		3	16 d.	
Iª cortina	1345		3	10 d.	
Iª cortina squaqueyada	1345	Escacat	3	5 s., 7 d.	
Una cortina blava, que estava davant lo lit mayor, ab se<n>yal del dit artiaque.	1354	Blau	8		Cambrà major
Una cortina listada, gran.	1354	Llistat	8		Cambrà
Una cortina blava, ab son se<n>yal.	1354	Blau	8		Studio
V peces de cortines verts	1377	Verd	13		Cambrà del difunt
V cortines blaves, de tela	1377	Tela, blau	13		
Cinch cortines verts	1387	Verd	22		Cambrà del difunt
V peces de cortines verts ... ¹⁴	1387	Verd	23		
I capçal ab listes vermeyles, blaves, grogues, antich, ab II troços de carpita ho cortines, de pochà valor	1387		23	5 s., 6 d.	
Iª cortina rota [rompuda]	1387		23		Cambrà
Iª cortina blava, tota esquinçada e tiynada.	1392	Blau	29		
una cortina blava, squinçada	1392	Blau	30	2 s., 8 d.	
V cortines blaves, oldanes, de pochà valor	1393	Blau	33		Cambrà del difunt
V cortines blaves	1393	Blau	34	95 s., 6 d. [13 s. + 18 s., 1 d.]	
Iª cortina ho carapita ¹⁵	1393		34	11 s., 9 d.	
Iª altra carapita oldana	1393		34	8 s.	
Unes cortines verts, que són V cortines de lit, [de parament]	1393	Verd	35		Cambrà
Unes cortines belles, blaves que són V peces, ab lo sobrecell	1393	Blau	35		Cambrà del difunt
IIIª cortines oldanes, vermelles, ab senyall de liri, de pochà valor	1396	Vermell, senyal de liri	40		Cambrà major
IIIª peces de cortines vermeylles	1396	Vermell	41	39 s.	
V peces de cortines verts spletades. I cobertor de stame<n>ya vert, sobre lo lit	1399	Verd	48		Cambrà
VI peces de cortines blaves, de stame<n>ya	1399	Blau, estamenya	48		Cambrà
Iª cortineta vermella, listada	1399	Vermell, llistat	50		
Un troç de drap vert de cortines, una cuberta de coxí, uns tovayllons, un troç de drap grog e d'altra frasca	1399	Verd	53	4 s.	
Iª cortina de diverses colós, que estada [està?] a la paret del lit	1403	Diversos colors	58		Cambrà del deffunt
III cortines de paraments, de semblant color e ab barres [en relació a I cobertor barrat, de seda, ab barres blanques e vermeylles]	1403	Barres blanques i vermelles	58	20 florins [penyora]	Cambrà del deffunt
IIªs troços de cortines blaves, ab ses bagues e ses cordes	1403	Blau	58		Cambrà del deffunt
Iª cortina oldana, de diverses colós	1403	Diversos colors	60	7 s., 6 d.	Cambrà del deffunt
I troz de cortina blava	1403	Blau	60	3 s.	
Iª cortineta blava	1403	Blau	60		
Iª cortina a manera de xaló ¹⁶ , ab urpell ¹⁷	1403		60	16 s.	

¹⁴ No hi ha res més escrit.

¹⁵ Cal assenyalar que una "carpita" (una mena de flassada peluda) fos utilitzada com a cortina i així es consideressin com a sinònims les dues paraules.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Una verga de cortina, de ferre	1441	Ferro	65		Cuina
Unes cortines blanques, de tela	1459	Blanc, tela	67		
Lo cortinatge blanc	1459	Blanc	68	6 ll., 10 s.	
Quatre peces de cortines negres	1460	Negres	71	39 s.	
V peces de cortin<e>s vermelles, ab se<n>yals de corones blaves e blanques, ab son bastiment, lo qual bastiment roman en la cambra	1460	Senyals, vermell	71	70 s,	
Una flocadura feta per alium cortinatge, nova, de fil blau e blanch	1460	Fil blau i blanc	71	12 s., 6 d.	
Unes tovalloles de tela negra, pintades ab brots, per a hun cortinatge.	1460	Tela, negra	71		
Un parament o cortines, totes blanques, cinch peces de tela grossa, ab ses tovalloles e franges blanques.	1461	Negra, franges blanques	73		Cambra
Una cortina negra, que sta en la paret, de llana oldana	1461	Llana oldana, negra	73		Entrada de la Costa
Un cortinatge blanch de tela, de cinch peces	1461	Tela blanca	74	5 ll.	
Altre cortinatge de tela vermella, de cinch peces	1461	Tela vermella	74	5 ll.	
Dues cortines blanques e hun sobrecel	1462	Blanc	75		Cambra
Una cortina de drap negre, ab una donzella ab hun galant, ab fulatges, de pinzell	1463	Drap negre, donzella i galant	79		Entrada de la casa
Una cortina de parament de lit, de tella, ab dues brases de tovallola del dit cortinatge	1463	Tela	79		Cambra del difunt
Una cortina negra ab ymages	1463	Negra, imatges	80	14 s.	
Una cortina negra ab imatge de una donzella	1463	Negre, donzella	80		Passet de la cambra
Tres peces de cortines negres, ab donzelles, oldanes	1463	Negre, donzelles	81		Cambra del difunt
Una peça de cortinatge, ab analyetes[anelletes] algunes, oldana	1463		81		Passatge de la cambra de la sala
Una peça de cortinatge negra, ab imatge de donzella al mig	1463	Negre, donzella	81		Estudi
Un cortinatge tot blanch, de lenç; són cinch peces ab ses tovallons e bastiment	1463	Llenç, blanc	82		Cambra
En la dita cambra, un cortinatge negre ab menolls [manats] de cireres, sotil; són cinch peces	1463	Negre, cireres	82		Cambra
Quatre cortines, pintades ab senyals de Cardones	1468	Senyal heràldic	95		Cambra del difunt
Quatre peces de cortines, de stopa grossa, listades, ab sos tovallons e franges.	1472	Estopa, llistat	96		Sala
Cinch peces de cortines rexades, de stopa, ab sos tovallons, ab ffranges, bones.	1472	Estopa, reixat	96		Cambra del difunt
Hun bastiment de cortines.	1474		97		Sala
Hun bastiment de cortines	1474		98	10 s.	
Unes franges de cortines	1474		98	1 s.,6 d.	
Hun cortinatge blanch, ab tovallons, en què ha cinch peces.	1478	Blanc	99		Cambra
Hun cortinatge \blanch, en què ha cinch peses/, ab ses tovalloles e bastiment	1478	Blanc	100	70 s., 6 d.	
Quatre barres, de parament de cortinatge	1481		102		Sala
Quatre corrioles, per cortinatge, listat vermell, groch e negre, oldà, de largària de quatre alnes	1481	Llistes, vermell, groc i negre	102		Cambra en la sala
Cinch cortines blaves de lit, ab senyals <de> castells e ones, sotills; los senya<l>s sobrepossats; e dues tovalloles	1481	Blau, senyals	102		Cambra en la sala
Una cortina vella, ab la Salutació	1481	Salutació	102		Cambra
Tres cortines de stopa, blanques, ab listes blanques, chiques	1481	Stopa, blanca amb listes	102		Cambra
Cinch cortines verts, de tela, pintades ab dames e gallants, fresques, ab <le>tres (?) Blanques	1481	Tela, verd, dames i galants, lletres	102		Cambra
Unes cortines que son cinch peces, ab sa bastida,	1482	Pintades, plomes	103		Cambra de la

¹⁶ Xaló o aixaló: teixit de llana que fabricaven a Xaló (Châlons), ciutat de França. DCVB. En parlarem en un altre apartat.

¹⁷ Potser: oripell (full de llautó o d'altra matèria brillant com l'or, que serveix per a ornamentar mobles o peces d'indumentària. DCVB).

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

pintades de plomes, ab [...] De ala					saleta
Quatre peces de cortines raxades, blanques	1482	Reixades, blanc	103		Cambra del difunt
Una tella de cortina negra, a la hun cap ya guastada	1482	Tela, negre	105		Cambra de la sala
Troç de cortina de rams	1482	Rams	105		Corral
Una cortina negra	1482	Negre	107	2 s., 10 d.	
Huna cortina negra, de tela	1482	Tela, negre	107	3 s.	
Una cortineta	1482		107	1 s.	
Quatre peces de cortines raxades, per a llit	1483	Reixat	109		
Hun cortinatge vermell, oldà, de quatre teles	1483	Tela, vermell	109		Pastador
Hun cortinatge raxat, de sarga, ab ses franges blanques, que són \cinch/ peces ¹⁸	1483	Sarga, reixat , franges, blanc	110		Cambra del difunt
Cinch cortinetes ¹⁹ , ab ses tovalloles rexades	1483		113	30 s.	
Unes cortines raxades	1484	Reixades	114	40 s.	
Hunes cortines vermelles, pintades	1484	Vermell, pintat	114	26 s.	
En hun fill, anelles de cortines	1488		117		
Quatre peces de cortines, blau escur, canyamaz groch, ja oldanes.	1488	Blau fosc, canamís, groc	117		Cambra de la sala
Tres peces de cortines de stopa, raxades	1488	Estopa, reixat	117		Cambra de la privada
Tres cortines de stopa, raxades	1488	Estopa, reixat	118	11 s.	
Quatre peces de cortines negres	1488	Negre	118	8 s.	
En hun fil, anelles de cortines, e una planeta per a matraços	1488		118	10 d.	
Dues cortines de cendat vert, ab diversos senyals en aquelles, [en la una] dels quals ha campana, en l'altre mola; los caps forrats de seda y de tela blava; la una ab les baguetes de seda vermela e l'altra de veta blava	1489	Sendat, senyals	119		
Quatre cortines ab ses tovalloles, vert e groch, e son cobertor de dita color ho sobrecell	1492	Verd, groc	120		Cambra del difunt
Una cortina pintada, negra e blanqua.	1492	Pintada, negre, blanca	120		cambra
Huna cortineta, ab la pintura de Pilat	1492	Pilat	121	1 s., 8 d.	
Una cortina dolenta, pintada de blanch	1492	Pintada, blanc	121	1 s.	
Cinch cortines de cortinatge, verdes, ab ses tovalloles	1492	Verdes	121	60 s.	
Hun bastiment per a cortines	1500		123		Cambra del difunt
Quatre cortines	1500		123		Entrada de la cambra
Quatre peces de cortines de filempua, raxades	1500	Filempua, reixat	123		Cambra
Tres cortines parades, de pinzell, ab unes aus	1504	De pinzell, aus	125		Cambra
Hun rastre de anelletes de cortines	1504		125		Cambra del difunt
Dos troços de cortines velles, ab lo nom de Jhesús enmig	1504	Nom de Jesús	125		Cambra
Dos cortines ab lo nom de Jhesús e hun drap de pinzel ab històries de Job, molt vell	1504	Nom de Jesús	126	5 s., 6 d.	
Tres cortines de pinzell, ab lo bastiment	1504	De pinzell	126	35 s.	
Una cortina vela negra, ab lo nom de Jhesús	1504	Negra, nom de Jesús	126	8 d.	
En la dita cambra, hun cortinatge rayat [raxat]	1507	Reixat	128		
Una cortina ab la Resurrecció, en la paret	1510	Resurrecció	131		Cambra del difunt
Hun retaule de pinzell ab la Salutació de Elisabet, ab una cortina blanca.	1510	Blanca	131		Cambra del difunt
Hun cortinatge \de pinzell/, ab figures de hun home y dona	1510	De pinzell, home i dona	131		Cambra del difunt
Hun cortinatge de pinzell, dolent	1510		131		Cambra
Una barra prima de ferre, gran, per a cortines	1510		131		Cuina de fora
Hun matalàs bo, cubert ab huna cortina negra, dolenta	1518	Negre	133		
Hun tros de cortina dolenta	1518		133		
Tres peses de listes de grana y blaves, per a cortinatje	1518	Llistes	133		Cambra a prop la

¹⁸ Aquest cortinatge devia servir per a ésser posat al voltant del llit (quatre peces) i potser també a sobre, com a cobricel (la cinquena peça).

¹⁹ Lectura dubtosa.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

				xemençia
Hun cortinatje de ffilempua, randat de ffiladís negre, ab son bastiment.	1518	Filempua	133	Cambra
Dotse bar<r>es de parar cortinatje.	1518		133	Cambra de la faramenta
Hun cortinaç de ffilempua, listat de listes de ffilera blanca, ab son bastiment	1518	Filempua, llistat	133	Cambra damunt la cuina
Sis bar<r>es de pi, de parar cortinatje	1518		133	Cambra
Hun cortinatje de lens, dolent, tot blanc, ab son bastiment y cor<r>ioles	1518	Llenç, blanc	133	Cambra de la senyora
Hunes cortines de tella, ab trepes ²⁰ de velut negre, sobre tella vermella	1518	Tela, trepes	133	Cambra
Hunes cortines de ffil y seda, rayxades ab listes groges, ab hun listonet negre per mig, y són quatre peses, y la del sel [cel] que són sinch	1518	Fil i seda, reixat ab llistes	133	Cambra
Hun davantlit de ffil y seda, rayxat, ab listes groges, ayxí com les cortines	1518	Reixat ab llistes	133	Cambra
Hun cortinatje, en pesa de ffilempua; són sent [cent] alnes [89 m?]	1518	Filempua	133	Cambra
Dues peses de cortina de pinsel, de praderia	1518	De pinzell, praderia	133	Guarda-roba
Quatre cortines verdes, de pinsel, ab figures	1518	De pinzell, figures	133	Guarda-roba:
Dues cortines de lens, obrades de pinsel, obra de praderia	1518	Llenç	133	Guarda-roba
Huna cortina de pinsel, negra	1518	De pinzell, negre	133	Guarda-roba
En l'altre lit, un cortinatge reixat, ja dolent, y una màrrega y dos banchs y cinc posts	1518	Reixat	134	Cambra en la sala
Hun cortinatge de filempua, ab randes de filera, ab son tovalló ²¹	1518	Filempua, randes	134	Cambra en la sala
Hun bastiment de cortinatge	1518		134	Recambreta
Una cortina de pinzell, que y sta pintada la Salvació, ja oldana	1518	De pinzell, Salvació	134	Recambreta
Una altra cortina, també de pinzell, pintada de pagos	1518	De pinzell, paons	134	Recambreta
Dos cortines també de pinzell, fetes a la francesa	1518	De pinzell	134	Recambreta
Una cortina blan[...], de tres teles, ja molt spletada	1518	Tela	135	Cambra del senyor
Una altra cortina semblant a la prop dita, ab sos tovallons	1518		135	Cambra del senyor
Hun altar parat, ab huna cortina de pinzell, en la qual és la ymage de Nostra Doma y lo crucifici o Trinitat	1518	De pinzell, Mare de Déu, Crucifix	135	Sala gran
Huna peça de cortines de filempua, castellanes, ab set listes de negre, stampades	1518	Filempua, llistes	135	Recambreta
Hunes cortines blanques, oldanes, squexades	1518	Blanc	135	Cambra de parament
Sinch cortines de pinsel, negres, e hun exaló gros, podrit	1518	De pinzell	135	Cambra de parament
Altre cofre semblant, ab pany y clau, ab sinch cortines de praderia, de ras, les quals dixeren comprà lo senyor en València	1518	Ras, praderia	135	Cambra de parament
Quinze peces de tela de navall ²² , ço és de amplària de prop de palm, per a cortinatge, obrades de seda negra, ab rams molt amples prop lo mig	1518	Tela de cotó, obrades de seda negra, rams	135	Cambra del difunt
Huna altra tira obrada, de les peces, com a lisa ²³ per a cortinatge, de seda negra, com l'altra de quinçè	1518	Seda negra	135	Cambra del difunt
Dues cortines de lit, blanques ab son sobrecel	1521	Blanc	137	Cambra del difunt
Dues cortines de pinzell, en la paret.	1521	De pinzell	137	Cambra del

²⁰ Tropa: tall o obertura practicat a una peça de tela i sota el qual es veia tela d'una altra classe o color; aquest tros de tela que s'hi veia. DCVB.

²¹ Abans deia: papalló, després corregit i ratllat.

²² Naval: tela de cotó, de gruix mitjancer, engravenadeta, que serveix per a folres. DCVB.

²³ Segurament llista: ratlla o faixa de color diferent o de relleu, en una tela, especialment en la direcció de l'ordit. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

					difunt
Una cortina de pinzell en la paret.	1521		137		Cambra
Un tros de cortina	1521		137		Cambra
Dues cortines de pinzell	1521	De pinzell	137		Cambra
Unes cortines blanques ab sobrecell.	1521		137		Cambra
Tres cortines dolentes, en la paret.	1521		137		Cambra de la algorfa
Una cortina de pinzell	1522	De pinzell	138	6 s., 9 d.	
Una cortina de pinzell	1522	De pinzell	138	16 s.	
Quatre peces de cortines oldanes, de pinzell	1522	De pinzell	138	12 s.	
Altres cortines de pinzell	1522	De pinzell	138	12 s.	
Un cortinatge blanch	1522		138	30 s.	
Altres cortines blanques	1522	Blanc	138	20 s.	
Dues cortines de pinzell, en lo estudi	1522		138	40 s.	Estudi
Cinch peces de cortines de pinzell.	1522	De pinzell	140		Cambra del difunt
Quatre peces de cortinatge de filempua, ab listes grans, morades y verdes, ab sos tovallons y flocadures	1523	Filempua, llistes morades i verdes	141		Cambra del difunt
Huna cortina ²⁴ vella, ga ben servida, de brots, personatges, ocells	1523	Historiada	142	3 ll., 12 s. [estimació]	
Cinch peces de cortines de cuyro, ga molt servides, an ²⁵ hun davantalt de cuyro y hun cubertor de altar	1523	Cuir	142	3 ll., 12 s. [estimació]	
Hun cortinatge de filempua en quatre peces, ab listes morisques, ab ses tovaloles, ab franges vermeles, verdes y pardila	1523	Filempua, llistes morisques	142	3 ll., 12 s. [estimació]	
Tres peces de cortinatge blanch, ab franges blanques, ab sa tovalola	1523	Blanc, franges	142	1 ll., 4 s.	
Un cortinatge ab listes de grana.	1527	Llistes	143		Estudi
Dues cortines de pinzell, obrades a la flandesca	1529	De pinzell, obrades a la flandesca	144		Cambra del difunt
Una cortina negra, molt vella, penjada sobre la tina	1529	Negre	145		Estable
Un cortinatge de filampua, ab unes listes negres, tres blanchs y dos de grana, ab ses flocadures	1529	Filempua, llistes	145		Cambra de fora
\Quatre/ cortines de pinxel [pinzell], vert y tenat, molt usades	1529	De pinzell, vert, color de vi	145		Cambra de la carrera
Dos paraments de cortines de pinzell, de brots, la hu és ab faxes, l'altre sense faxes	1529	De pinzell, brots, faxes	145		Cambra de la carrera
Altre parament de <cortines de> pinzell, ab fulatges, molt vel	1529	De pinzell, fullatges	145		Cambra de la carrera
Altre parament <de cortines> negres, ab títols, vel	1529	Negre	145		Cambra de la carrera
Una cortina de pinzell ²⁶ ab un<s> mijons ²⁷ que cullen flos, ussada	1529	De pinzell, ocells	146		Estudi primer
Una altra cortina de pinzell, ab un ameller, ussada	1529	De pinzell, ametller	146		Estudi primer
Un cortinatge blanch, de filempua, ab listes blaves, y sos tovallons	1529	Filempua, blanc, llistes	146		Sala
Quatre cortines dolentes	1536		148		Cambra del difunt
Quatre pessés de cortines de pinzell ²⁸ , bones	1529	De pinzell,	148		Cambra
III cortines groges y negres, de pinzell, ya servides	1539	De pinzell,	149		Cambra de la algorfa
I bastiment de cortinatge, de fusta de pi.	1539		149		Cambra de la algorfa
Dues cortines de pinzell, ficades en la paret	1545	De pinzell,	150		Recambra
Unes cortines blanques, encanyissades ²⁹ , ja servides	1545	Blanc	150		Sala gran
Unes cortines veroles ³⁰ , de stamenya.	1545	Estamenya	150		Cambra

²⁴ Deia: *drap de ras*, ratllat.

²⁵ Sic. Ab, amb.

²⁶ Cortina pintada.

²⁷ Lectura dubtosa. Potser minyons, tot i que és més probable mixons, moixons (ocells).

²⁸ Sic. Pinzell.

²⁹ Encanyissar: cobrir o revestir de canyes. DCVB.

Una cortina de image de Nostre Senyor, ficada en la paret	150	Imatge	150		Cambra
Tres cortines de pinzell. Hi un paper de sent francès hi una salutació.	A1550	De pinzell,	151		Cambra
Tres cortines de paret, de pinzell.	A1550	De pinzell,	151		Cambra
Un bastiment per a cortinatge	1550		152		Cambra
Cortinatge de filampua, en quatre peces	1550	Filempua	152		Cambra del difunt
Uns cortinatges de llistes blanques, ja molt dolentes, per dotze sous, y un davantllit, per sis dinés	1550	Llistes blanques	153	12 s., 6 d.	
Una cortina dolenta, en la paret	1552		154		Sala
Quatre cortines de pinzell, penjades a la paret, velles	1552	De pinzell	154		Cambra
Quatre cortines	1552		155	1 ll., 4 s.	
Dos trossos de cortinatge de llit, de ret, part sobreposat y part per sobreposar	1556	De ret	158		Cambra
Un cortinatge de tela, per a llit de camp, entretallat, ab ses flocadures blanques, que són quatre cortines, un sobre-sel, quatre tovalloles y un davantllit ³¹	1559	Tela	161		Cambra
Una cortina entorn del llit, de llistes blanques y verdes, molt usada	1562	Llistes blanques i verdes	162		Recambra
Dues cortines, ja molt dolentes	1562		167	3 s., 4 d.	
Dos cortines de tela, ben dolentes	1563	Tela	168		Cambra del difunt
Dues cortines de pinzell, molt servides	1563	De pinzell	169	4 s., 6 d.	
Dues cortines de pinzell, pintades, dolentes y esquingades	1568	De pinzell, pintades	173		Sala

Les cortines de llit o de parament. Els teixits que s'incorporaven al mobiliari de la casa tenien, a part d'una funció pràctica, una funció decorativa i ornamental. Les cortines que acompanyaven els llits, que la documentació esmenta com a "*cortines de llit o de parament*" (docs. 35, 58, 73, 79, 102, 145), eren de colors i teixits molt diversos. Només en un inventari de l'any 1460 es fa esment d'una cortina de llana negra (doc. 73). En aquest cas no es tracta d'una cortina de llit, sinó més aviat hem de pensar, com ens diu l'inventari, que era una cortina de paret situada a l'entrada. Fa la impressió que molts dels eclesiàstics de la ciutat de Lleida podien vestir casa seva amb un important nombre de teixits, tant pel que fa a l'ús dels draps per protegir i guarnir els mobles, com totes les robes que acompanyen els llits o com les que es dediquen a la decoració de portes i parets. Els treballs fets per Françoise Piponnier, en relació a la fi de l'edat mitjana a França, sobretot a la zona de la Borgonya, indiquen que el nivell de consum de la llana era molt restringit als ciutadans més rics de la ciutat: "*Opposés à la médiocrité générale de l'ameublement et du costume bourguignons, on s'étonne presque de trouver deux vêtements de grand prix.*"³² En moltes cases de la ciutat de Lleida la realitat era ben diferent. Molts dels eclesiàstics i dels "ciutadans" de Lleida tenien en llurs cases teixits, draps i cortines destinats sobretot a mostrar el nivell social del propietari de l'*alberg*.³³

³⁰ Potser amb el sentit de virolades.

³¹ És interessant i aclaridora la descripció de les robes (cortines, tovalloles i davantllit) que hi havia al voltant i a sobre d'un llit.

³² Trobem una aproximació al consum i producció de la llana a França al final de l'Edat Mitjana, a les cases: Françoise PIPONNIER, "La consommation des draps de laine dans quelques milieux français a la fin du moyen âge", *Produzione, Comercio e consumo del panni di lana*, Atti della seconda settimana di studio (10-16 aprile 1070), Istituto internazionale di Storia Economica F. Datini, Florència, 1976, p. 423-434.

³³ "Al capdamunt de la piràmide social, hi havia les famílies de la noblesa i hi havia també els ciutadans, que solien ésser homes d'oficis liberals, mercaders rics o bé membres d'antigues famílies de menestrals enriquides". Vegeu: Jordi BOLÒS, *Dins les muralles de la ciutat. Carrers i oficis a la Lleida del segle XIV i XV*, Pagès Editors, Lleida, 2008, p. 117.

Per protegir-se del fred i de la humitat o per gaudir de més intimitat a la cambra, les cortines de llit es podien tancar i obrir fàcilment. Sabem que hi havia unes anelles que permetien córrer les cortines a través d'una barra, per poder-les obrir i tancar.

A la part superior del parament del llit hi havia una mena de sostre, el cel, cobricel o sobrecel (vegeu capítol 20). Com veurem, el cobricel podia tenir el mateix color i la mateixa decoració que les cortines; de fet, en moltes cambres dels segles XV i XVI era una peça essencial del llit i una característica de les cambres de dormir.³⁴ Molts documents ens permeten conèixer el nombre de peces de cortina que formaven el cortinatge (docs. 68, 71, 74, 79, 81, 82, 99, 100, 102, 109, 110, 121, 128, 131, 133, 134, 135, 142, 145, 146, i 149). Les dades que tenim permeten fer una aproximació a les mides de les cortines que envoltaven i tancaven l'entorn del llit, en funció d'aquest nombre de peces; podien estar formades per tres, quatre o cinc peces. Aquestes últimes eren les més habituals. Hi havia una cortina a cada costat del llit i dues a la part de davant, per poder obrir o tancar les cortines a banda i banda del llit. Tot aquest conjunt de teixits podia anar, fins i tot, combinat amb el cobertor del llit (doc. 58) i el davantllit (doc. 133). Els inventaris reflecteixen una realitat evident: les cortines, com altres peces de la roba de casa, eren una manifestació externa dels gustos i de les preocupacions estètiques del moment. I també de les preocupacions personals i la condició social dels homes que habitaven en aquells espais domèstics. A més a més, les cortines podien estar decorades i ornamentades amb flokadura³⁵ de fil (doc. 71), amb pintures de pinzell, o amb brodats. En molts casos, la decoració és pintada (docs. 103, 120 i 121) i podia representar temes narratius (com ja hem vist més amunt).³⁶ Al capçal del llit, moltes vegades hi anava una cortina de paret que, com indiquen els documents, podia ser de molts colors (doc. 53) o bé estar decorada amb històries narratives, de tema religiós, en la majoria dels casos (doc. 131, 150).

Al llarg dels segles XIV i XV, les fonts iconogràfiques ens permeten documentar la informació que prové dels inventaris.³⁷ Les escenes de l'Anunciació, les escenes de naixements i les escenes d'algunes vides de sants són els temes més representatius on la presència de cortines és més important.³⁸ Els pintors recorren a aquests temes per crear els escenaris quotidians que es

³⁴ El color vermell, el blau i el groc eren “*las tonalidades propias del ajuar de los siglos XIV i XV (...) Las camas góticas llevan pilares y cielo, preludiando las que llegarán con el Renacimiento; en el siglo XV se cerraban con tejidos de Ras a modo de tapices. Las colgaduras modestas serán de lana y de un solo color, labradas en los extremos y con flokaduras en los bordes. Las camas renacentistas fundamentaban su lujo en el armaje de madera, pilares y sobrecielo ornado con ricas tallas; pero tambien, dieron importancia a las colgaduras, la colcha, el cielo, las goteras en las que las labores de malla daban gran transparencia. La clase media se contentaba con cortinas, goteras y colcha de raso, con senzillo floreado y flecos de remate; tambien brocado y terciopelo.*” Vegeu: Mª Ángeles GONZÁLEZ MENA, *Colección pedagógico textil de la Universidad Complutense de Madrid. Estudio e Inventario*, Universidad Computense, Madrid, 1994, p. 50.; en relació als teixits, vegeu els estudis i les col·leccions de teixits a: Museo Pedagógico Tèxtil Computense <https://www.ucm.es/m.textil>. Si bé entre els inventaris de Lleida veiem la incorporació del sobrecel al parament del llit ja des del final del segle XIV, els estudis de Françoise Pignonier a Dijon revelen que aquest teixit incorporat al llit hi era, en aquest ciutat, encara estrany al segle XIV i que fou al llarg del segle XV que, poc a poc i de forma minoritària, s'incorporà al conjunt de la roba que vesteix el llit. Vegeu: PIPONNIER, “La diffusion des tentures...”, p. 429.

³⁵ Flokadura: conjunt de fils o cordons que pengen com a ornament de la vora d'un vestit, cortina, coixí o altra peça de tela o pell (DCVB).

³⁶ A València trobem una realitat similar. Vegeu: Marisa ASTOR LANDETE, *Valencia en los siglos XIV y XV. Indumentaria e imagen*, Ajuntament de València, ArteGraf Impressors, València, 1999, p. 72-78.

³⁷ En relació a les cortines dels segles XIV i XV a través de les fonts iconogràfiques, vegeu: Perrine MANE, “Le lit et ses tentures d'après l'iconographie du XIIIe au XVe siècle”, *Melanges de l'École française de Rome-Temps Modernes. Moyen Âge*, 1999, t. 111-1 (número temàtic dedicat a: “Tentures médiévales dans le monde occidental et arabo-islamique”), p. 393-418.

³⁸ Kathryn M. RUDY - Barbara BAERT, *Curtains, Revelatio, and Pictorial Reality in Late Medieval Renaissance Italy, Weaving, Veiling, and Dressing*, Brepols Publishers, Turnhout, vol. 12, 2007, p. 191-213.

desenvolupen sobretot a l'interior de cambres. Els artistes necessiten crear un marc espacial per desenvolupar la narració del tema o de la història viscuda. La cambra és el lloc físic on situar les persones i els objectes; les cortines són el marc que permet crear l'espai arquitectònic. Les cortines obertes, com si fossin architectures fictícies, permeten visualitzar els espais quotidians representats a partir de temes sagrats.³⁹ Moltes vegades, com si fossin només un complement ornamental, participen en la creació d'espais imaginaris o reals. Amb les cortines obertes el món profà entra a formar part de l'escenari religiós.⁴⁰ Les cortines actuen com a elements de relació entre les figures i els objectes representats, també com a elements de relació d'aquestes figures i objectes amb el seu entorn.

Fig. 12.5. Maître de Fauvel i col·laboradors, Guiard des Moulins, *Biblia Historiada*, Naixement de Samuel, BNF Richelieu Manuscrits Français 8, fol. 123, Richelieu Manuscrits Français, segle XIV París, BNF.⁴¹

³⁹ Joaquín YARZA, "Prólogo", a Ana AVILA, *Imágenes y símbolos en la arquitectura pintada española (1470-1560)*, Antrópos, Barcelona, 1993, p. 7.

⁴⁰ També en l'escena de la Nativitat o l'Adoració dels pastors d'Hugo van der Goes la representació de les cortines pot estar relacionada amb el Drama del dia de Nadal anomenat *Officium Pastorum*. Vegeu: Barbara G. LANE, *The Altar and the Altarpiece. Sacramental Themes in Early Netherlandish Painting*, Harper & Row, 1984, Nova York, p. 55.

⁴¹ Base dades Gallica BNF/ Imatges Bases Dades Iconoclass RKD [Consulta 4-02-09]

Al llarg de l'edat mitjana, les cortines han participat en la creació d'escenaris propers als espais domèstics. Al segle XIV, les *Bibles Historiades*, en alguns dels episodis de l'Antic Testament, per exemple als naixements d'Esaú i Jacob o de Samuel, són una font d'inspiració per als miniaturistes en anticipar la creació d'escenaris domèstics i espais imaginaris a través de la incorporació de les cortines obertes (fig. 12.5). Moltes d'aquestes cortines són decorades amb franges sobre un fons blanc. Aquest motiu decoratiu el trobem també en la decoració de moltes cortines de les cambres de les cases de Lleida (docs. 73, 96, 98, 110 i 142). També, a partir d'aquest segle XIV, els miniaturistes representen el *Naixement de la Verge* i el *Naixement de Jesús* en un interior domèstic molt auster, amb els elements mínims. Entre aquests, la presència de les cortines pren un important protagonisme en la creació de l'espai compositiu i en el desenvolupament d'un escenari quotidià. La incorporació de les cortines en aquestes escenes permet construir unes arquitectures fictícies necessàries per a crear un fons on situar els personatges i desenvolupar un espai *historiat*.

Fig. 12.6. Simone Martini, *Frontispici de Virgili*, 1336, Manuscript (S.P. Arm. 10), Milà, Biblioteca Ambrosiana⁴²

Cap als segles XIII i XIV, aquestes dues cortines laterals, que veiem representades en moltes escenes bíbliques, poden ser substituïdes per una de sola (fig. 12.6). És el cas de la cortina que veiem representada en una miniatura del segle XIV del pintor Simone Martini. Això ens porta a haver de fer esment d'un altre aspecte. A més a més de la presència de cortines en les escenes tan habituals de l'Anunciació a Maria, el Naixement de la Verge i el Naixement de sant Joan Baptista, volem esmentar també la representació d'unes cortines en una escena de temàtica profana. En aquesta representació del Virgili de Petrarca, de cap a l'any 1336, hi veiem un fons amb la representació d'una cortina de quadres elaborada amb una tela delicada semitransparent de color blau (fig. 12.6). La cortina amb les seves anelles penja d'una barra que fa de teló de fons, com hem vist també en les representacions de temes religiosos del segle XIV.⁴³

⁴² <http://www.wga.hu/index1.html>

⁴³ La qualitat dels teixits no sempre és visible a través de les imatges, malgrat tot, en aquesta miniatura el treball de l'artista permet d'identificar un tipus de teixit delicat i fi que permet fer visible la transparència de les teles. En relació a aquesta qüestió, vegeu: Perrine MANE, "Le lit et ses tentures...", p. 403-404.

Fig. 12.7. Jean Le Noir miniaturista, *Breviari de Carles V*, el Naixement de la Verge, Latin 1052, Folio 497, c. 1364?- 1370?, Paris, BNF⁴⁴

Algunes miniatures mostren unes cortines paral·leles, a banda i banda del llit, delimitant un espai, com una mena d'alcova, com podem veure en alguna escena del naixement de la Verge (fig. 12.7). Però el més normal és que les cortines tanquessin el llit pels seus quatre costats.

La pintura i la miniatura del segle XV ens ofereixen un ampli ventall de representacions amb la presència de cortines. Els pintors copien realment models que hauríem trobat a les cases de Lleida, com veurem a continuació. Les fonts iconogràfiques ens permeten de distingir diferents tipus de cortines: les cortines de llit, les cortines de parament, les cortines de paret i les cortines d'altar.

Les cortines de llit podien tenir un cobricel o no. Com veiem a través de la pintura, pengen d'unes barres de parament i es despleguen al voltant del llit. És un tipus de cortina o cortinatge que trobem sobretot al segle XV.

Un segon tipus correspondria a les cortines de parament acompanyades del cobricel (figs. 12.6 i 12.7). Normalment formen part del mobiliari de llit de les cambres més sumptuoses de cap a la segona meitat del segle XV. A l'escena de l'Anunciació del *Mestre de Virgo inter virgines* (c. 1470-1500), el pintor ha representat unes cortines verdes amb uns motius ornamentals, com una mena de retícula, que pengen al llarg de tota la vora de la cortina. És un tipus de cortinatge més complex que conviu al llarg del segle XV amb el model anterior i que trobem molt abundantment al llarg del segle XVI, fins a l'extrem de donar nom a una cambra de la casa.

⁴⁴ BNF Banque d'images. Picture Collection:
<http://images.bnf.fr/jsp/index.jsp?destination=afficherListeCliches.jsp&origine=rechercherListeCliches.jsp&contexte=resultatRechercheSimple>
<http://visualiseur.bnf.fr/CadresFenetre?O=COMP-1&I=232&M=imageseule>

Fig. 12.8 (a l'esquerra). Mestre Guillebert de Mets, escena del naixement de Jesús, c. 1409-1419, Mss, Paris, BNF, NAL 3055, f. 89v, Paris BNF.⁴⁵

Fig. 12.9 (a la dreta). Maître de Bedford (miniaturista), *Breviari de Jean, duc de Bedford*, el Naixement de la Verge, Latin 17294, fol. 566v, c. 1424-1435, Paris BNF.⁴⁶

Fig. 12.10. Mestre francès, *Miroir historial*, Àngels celebrant el naixement de la Verge, ms. Français 50, fol. 259v, c. 1463, Paris, BNF.⁴⁷

hi incorporen d'una manera progressiva tots els elements que formen el parament de llit o cortinatge, conjunt format per totes les cortines, com ens descriuen els documents. En aquesta escena del *Naixement de la Verge*, un dels temes que tindrà més èxit durant aquests anys i que té una

⁴⁵ Font: Imatge BNF, Exposició virtual *Miniatures Flamandes*, Exposició de l'abril de 2012..

⁴⁶ BNF Banque d'images.

⁴⁷ BNF Banque d'images.

tradició important des del segle XIV com hem vist, l'artista ha representat les cortines obertes a l'entorn del llit, amb les seves tovalloles i el cobricel (fig. 12.10). La vànova del llit i el cobricel, de color vermell, tenen la mateixa decoració que les cortines. Aquest interès per les qüestions estètiques no és només una preocupació de l'artista sinó que també, com veiem en els documents, reflecteix la moda i els costums de l'època (docs. 58 i 133). En aquesta miniatura es pot percebre com les cortines són una part integrada al llit i, per tant, formen part del parament del llit. L'interès del miniaturista per representar l'espai l'ha portat a representar un llit damunt un *estrado*. En aquesta escena ja no són les cortines les que contribueixen a crear arquitectures fictícies, sinó que el miniaturista ha representat unes columnes arquitectòniques amb ornaments. Aquestes columnes esdevenen el marc arquitectònic en el que es desenvolupa el tema principal. Podem veure com, en aquest cas, l'artista mostra una evolució respecte dels models anteriors. La miniatura de final del segle XV s'anticipà progressivament cap a la construcció de l'espai, substituint les arquitectures imaginàries per contextos més realistes.

Les cortines de color blanc predominen entre les que trobem a les cases dels eclesiàstics de Lleida al llarg dels tres segles (docs. 67, 68, 74, 75, 82, 99, 121, 133, 135, 137, 138, 150). També la iconografia ens permet identificar moltes cortines de color blanc en les pintures del segle XV.⁴⁸ A Catalunya en tenim algun exemple excepcional. A l'interior de la caplletra del *Breviari del rei Martí d'Aragó*, el miniaturista ha representat el *Naixement de sant Joan Baptista* (fig. 12.11). Les cortines blanques, com ens diuen els documents, obren un espai gairebé escènic en el que els personatges gesticulen entre ells. El llenguatge figuratiu fa possible la narració dels fets i la descripció de l'ambient. La capacitat del miniaturista ens permet de reconèixer els plecs i el moviment de les robes.

Fig. 12.11.
*Breviarium
secundum ordinem
Cisterciencium,*
Naixement de sant
Joan Baptista, fol.
337, c. 1380-1450,
Paris BNF.⁴⁹

⁴⁸ En relació als colors de les cortines del segle XIV i XV a través de la iconografia, vegeu: Perrine MANE, "Le lit et ses tentures...", p. 405-412.

⁴⁹ *Breviarium secundum ordinem Cisterciencium*, dit *Breviari de Martí d'Aragó* a: BnF, Bibliothèque Nationale de France, Gallica Bibliothèque Numérique: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52000996s>

Fig. 12.12. Fra Angelico, Retaule de sant Marc, Curaçió del diaca Justinià per sant Cosme i sant Damià, c. 1438-1440, Florència, Museu de sant Marc ⁵⁰

En l'escena, enganyosament simple, que representa en un interior domèstic la curaçió del diaca Justinià, la llum, que entra per la finestra i per la porta de la cambra, il·lumina els plecs de les cortines blanques i lleugeres que pegen cargolades per sobre de la barra clavada a la paret, i que arriben fins a terra (fig. 12.12). En aquesta escena, i en la del naixement de la Verge (fig. 12.13), podem veure clarament representats tots els elements bàsics que formaven les cortines sense cobricel: les quatre peces de cortines amb les seves anelles i les barres de suport de les cortines.

Fig. 12.13. Escola de Dalmàcia-Venècia, Retaule de la Verge Maria, el Naiement de la Verge, c. 1400, Londres, The National Gallery.⁵¹

⁵⁰ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/a/angelico/07/index.html>

Fig. 12.14 (a dalt). Mestre de l'Osservanza, el Naixement de la Verge, vers 1440. The National Gallery, Londres (detall)⁵²

Fig. 12.15. Mestre de l'Osservanza, el Naixement de la Verge, c. 1440, núm. inv. WC2N 5DN, Londres, The National Gallery (detalls)

⁵¹ <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/dalmatianvenetian-saint-joachim-and-the-angel-the-birth-of-the-virgin>

⁵² Font: <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/master-of-the-osservanza-the-birth-of-the-virgin>

Fig. 12.16. Simone Martini, Somni de sant Martí, c. 1320-1325, fresc, Cappella di San Martino, església superior, Assís⁵³

La pintura de del segle XV ens ofereix un ampli ventall de representacions amb la presència de cortines. Les cortines de molts llits són fixes i pengen, d'una banda a l'altra, dels peus a la capçalera (figs. 12.12 i 12.13). Moltes d'aquestes cortines encara no protegeixen la

capçalera del llit. En canvi, en d'altres exemples anteriors al segle XV, com en l'escena del Somni de sant Martí de Simone Martini, el pintor ha protegit només el cap del llit amb les cortines (fig. 12.16). La pintura italiana del segle XIV en aquest cas, i en d'altres, és reveladora d'una dosi important d'imaginació a l'hora de representar les cortines. Si Simone Martini només protegia amb cortines la capçalera del llit, el pintor Pietro Lorenzetti és capaç de cobrir amb una cortina només els peus del llit en l'escena del Somni de Sobac (c. 1328-1329).⁵⁴

Ens adonem que, al llarg del segle XV, els models de la miniatura de França i d'Anglaterra representen bàsicament les cortines amb el cobricel, mentre els models italians representen més freqüentment les cortines sense cobricel.

En el retaule del Mestre de la Vida de sant Joan Baptista podem veure una seqüència de tres esdeveniments de la infància del Baptista (fig. 12.17). En primer lloc, dues dones admiren el nadó. A continuació, el pare de Joan, Zacaries, escriu el nom del seu fill en un full. En tercer lloc, hi ha l'escena on l'infant Joan és circumcidat. A Itàlia, el discurs narratiu de moltes escenes transforma el llenguatge pictòric en un escenari on els diferents personatges actuen i interactuen entre ells. La presència d'objectes quotidians i l'organització del mobiliari hi contribueix. Ara allò que ens interessa més són les cortines llistades, verdes i negres, que pengen recollides a banda i banda, i la cortina de paret també de color verd que esdevé l'escenari de fons.

⁵³ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/s/simone/3assisi/index.html>

⁵⁴ Pietro Lorenzetti, predel·la de l'Anunciació a Sobac, c. 1328-29, Pinacoteca Nazionale, Siena

Fig. 12.17. Mestre de la Vida de sant Joan Baptista, Escenes de la vida de sant Joan Baptista, Naixement de sant Joan Baptista, c. 1330-1340. Washington, National Gallery of Art.⁵⁵

⁵⁵ <http://www.wga.hu/index1.html>

Fig. 12.18. Batolomeo di Fruosino, la Nativitat de la Verge, 1405, Isola Bella, The Borromeo Collection, Liechtenstein Museum ⁵⁶

En aquesta pintura de Bartolomeo di Fruosino, feta a l'inici del segle XV (fig. 12.18), veiem al fons, als peus del llit i al capçal del llit una cortina amb bandes longitudinals i amb motius decoratius, molt característica de les obres fetes a Itàlia. De fet, a la banda del davant no hi ha cortina, però tampoc hi ha representada la paret que hauria de tancar aquest espai, que sembla obert a l'exterior, on hi ha plantes i un parell d'ocells. A part, podem veure, en aquesta pintura de la Nativitat, que hi ha una gran quantitat de petits detalls que ens apropen a la vida quotidiana, tant pel que fa al llit, com pel que fa a les robes que acompanyen el llit o bé als objectes que duen a santa Anna. Només un detall: el pastís o tortell que porta l'home que entra a la cambra per la banda esquerra, dut en una mena de massapà (que hem estudiat al capítol 8).

⁵⁶ Font: <http://www.liechtensteincollections.at/en/pages/1327.asp>

Fig. 12.19 (a l'esquerra). Gentile da Fabriano, l'Anunciació, c. 1425, Roma, Pinacoteca Vaticana (detall)⁵⁷

Fig. 12.20 (a la dreta). Pietro Lorenzetti, Retaule del Naixement de la Verge, c. 1342, Panel (NG 1113), Siena, Catedral, Museo dell'Opera del Duomo (detall)⁵⁸

Pietro Lorenzetti representa, en el Retaule del Naixement de la Verge (figs. 12.20 i 12.21), una cortina blanca amb franges i, al capdamunt, amb una vora ornamental de color verd i vermell. Els inventaris del segle XV ens permeten comprovar com al llarg d'aquest segle les cortines blanques o en algun cas amb algun color (no de forma generalitzada) tenen unes franges com a motiu decoratiu (docs. 73, 96, 98, 110 i 142). En aquest retaule, les cortines cobreixen la paret al voltant del llit, com una mena de drap ornamental. D'Itàlia venen també els models de cortines blanques amb decoracions a base de flors i de fulles.⁵⁹

⁵⁷<http://www.wga.hu/index1.html>

⁵⁸<http://www.wga.hu/index1.html>

⁵⁹Vegeu: Agnolo Gaddi i el seu cercle, L'Anunciació de santa Maria Novella, Florència, pintura feta a l'entorn de l'any 1400.

Fig. 12.21. Pietro Lorenzetti, Retaule del Naixement de la Verge, c. 1342, Panel (NG 1113), Siena, Catedral, Museo dell'Opera del Duomo⁶⁰

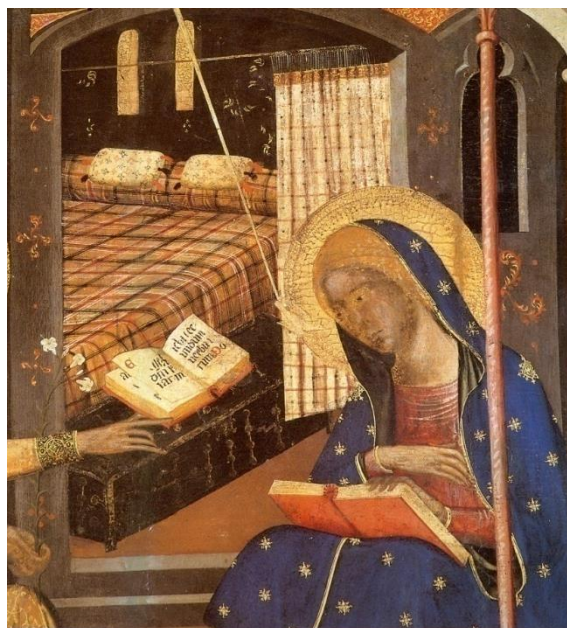

Fig. 12.22. Mestre català de Baltimore, cercle de Ferrer i Arnau Bassa, Retaule de la Mare de Déu, L'Anunciació, c. 1347-1360, núm. inv. 0115855-000 MNAC (detall)⁶¹

⁶⁰ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/1/lorenzetti/pietro/2/15birth.html>

⁶¹ El llit i altres elements del mobiliari eren relativament freqüents en les representacions del tema que ens brinda la pintura catalana de la segona meitat del segle XIV; vegeu: Rosa ALCOY, *Prefiguració. Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC)*, 1992, p. 227. La mateixa autora assenyala com el fet de comparar l'ambientació d'un mateix tema per part de pintors diferents pot ajudar a establir les tendències estilístiques d'un moment donat i pot ajudar en la definició d'estils pictòrics, tendències i formació d'esquemes compositius. Per exemple, en la representació de les cortines en al retaule de la Catedral de Tarragona, de Joan de Tarragona (Mestre de Santa Coloma de Queralt ?), conservat Museu Diocesà de Tarragona (inv. núm. 2946-2948). A l'escena de l'Anunciació hi ha representada la cambra de Maria amb el llit i les cortines. Alcoy relaciona aquesta obra amb l'Anunciació conservada al MNAC (015855-000), d'un mestre vinculat al taller dels Bassa, on també l'espai i les arquitectures construeixen els escenaris on es desenvolupa el tema. Les cortines en ambdues anunciacions tenen un paper important en la construcció de l'espai (fig. 12.17). Vegeu: Rosa ALCOY i PEDRÓS, "El Mestre de Santa Coloma de Queralt i l'italianisme del segle XIV: el retaule dels sants Joans", *Recull*, núm. 4, 1996, p. 7-26. Sobre el tema de les anunciacions en la pintura de Bassa, vegeu: Rosa ALCOY i PEDRÓS "Dos anunciacions bassianes, dos estils y un cambio de criterio", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*, núm., 2003, p. 7-38.

Fig. 12.23. Jaume Ferrer II i col·laboradors, Retaule de la Paeria de Lleida, L'Anunciació a Maria, c.1450-1455, Lleida. Saló de la Paeria (detall)⁶²

La pintura catalana, al costat de les tendències que provenen d'Itàlia (fig. 12.22) i de la representació de cortines sense cobricel (fig. 12.23.), també, seguint els corrents estilístics francesos, incorpora la representació de les cortines amb el seu cobricel en algunes escenes de l'Anunciació (fig. 12.24),⁶³ del Naixement de Sant Joan Baptista, del Naixement de la Verge,⁶⁴ i algunes vides de sants.⁶⁵

Fig. 12.24. Lluís Borrassà (atribuïda), Retaule de la Mare de Déu i Sant Jordi, Anunciació a Maria, c. 1395, Capella de l'Església del Convent de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès⁶⁶

⁶² Font: Jordi BOLÒS, *La vida quotidiana a Catalunya en l'època medieval*, Edicions 62, Barcelona, 2000, p. 32.

⁶³ Per exemple en el cortinatge amb cobricel, tot de color verd, a l'escena de l'Anunciació del retaule de Santa Maria de Rubió del Mestre de Rubió (Destorrens ?), de cap a l'any 1363 o anterior a 1380 (conservat *in situ*). El tipus de cortinatge segueix els models de la miniatura del nord de França. Vegeu: Rosa ALCOY I PEDRÓS, "El Mestre de Santa Maria de Rubió. Una personalitat enigmàtica del gòtic català", *Revista d'Igualada*, núm. 22, abril de 2006. www.revistaigualada.cat/Imatges/Articles/2008/22.06.06.pdf

⁶⁴ Podem citar el naixement de la Verge de l'església parroquial de Fonts, obra del Mestre de Viella, final del segle XV, Retaule de Sant Joaquim i Santa Anna. Conservat a l'església parroquial de Fonts (o Fonz) (Cinca Mitjà, Osca). Vegeu: Alberto VELASCO GONZÀLEZ, *El Mestre de Vielba: un pintor del tardogòtic entre Catalunya i Aragó*, Universitat de Lleida, Lleida, 2006, fig. 37, p. 157. És interessant la nota 414, de la pàgina 158, en relació a un contracte que especifica la representació d'una habitació. Podem esmentar també el retaule de la Nativitat de la Verge i la Presentació al temple de la Mare de Déu (segle XIV), suposadament de Torà de Riubregós (Segarra), atribuït a l'anònim Mestre de Torà, MNAC, núm. inv. 15853. L'escena de la Nativitat Verge es desenvolupa en un interior representat per un llit amb cortines vermelles i cobricel. Les tovalles del cobricel pengen en forma d'ondulacions que foren decorades a les vores amb un escacat.

⁶⁵ Per exemple, al retaule de les santes Clara i Caterina d'Alexandria (1456), catedral de Barcelona, escena del matrimoni místic de Santa Caterina. És representat un llit amb unes cortines blanques i un cobricel amb una franja blanca i vermella a la vora. Obra que va ser començada per Miquel Nadal i acabada per Pere Garcia de Benavarri.

⁶⁶ Font: *Imatge Pintura II*, p. 49

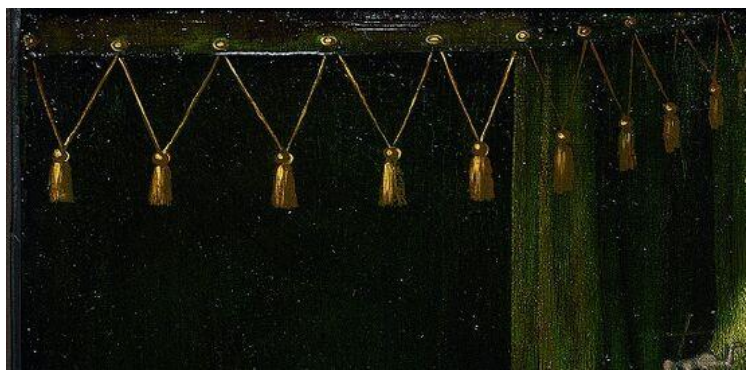

Fig. 12.25. Mestre de Virgo inter virgines, L'Anunciació, c. 1470-1500 (detall)

Fig. 12.26. Mestre de Virgo inter virgines, L'Anunciació, c. 1470-1500, Rotterdam, Museu Bijmans (detall)⁶⁷

Fig. 12.27. Jaume Cirera i Bernat Despuig 1432-1433, Retaule de sant Miquel i sant Pere de la Seu d'Urgell, c. 1432-1433, núm. Inv. MNAC 15837- CJT⁶⁸

⁶⁷ <http://collectie.boijmans.nl/en/work/1568%20%28OK%29>

⁶⁸ <http://www.museunacional.cat/ca/colleccio/retaula-de-sant-miquel-i-sant-pere/jaume-cirera/015837-cjt>

Fig. 12.28. Pau Vergós i taller,
Retaule de l'església de Sant Esteve de Granollers,
Naixement de sant Esteve, c. 1495-1500, MNAC, Núm. inv. 015876-000.⁶⁹

Fig. 12.29. Pere Garcia de Benavarri i taller,
Retaule del naixement de la Mare de Déu
(Església de Montanyana), Naixement de la
Verge⁷⁰, c. 1480-1485, MNAC/MAC 114750-000

Els teixits més luxosos, les teles decorades i ornamentades i la presència de draps de pinzell decorant el capçal del llit embellien les cambres de dormir i imposaven per a cada cas un estil propi i personal.⁷¹ En l'escena del Naixement de la Verge de Juan de Borgoña podem veure clarament tres peces de cortinatge cargolades amb la seva tovallola, una mena de cortineta amb flocadura, a la part superior del llit,⁷² i la cortina de paret amb flors i rams, a la capçalera del llit (fig. 12.31).⁷³

⁶⁹ Font: Art Project - Google Cultural Institute

⁷⁰ Teresa-Maria VINYOLES, "Fortaleses, torres, guaites i castells de la Catalunya Medieval", *Acta Medievalia*, Annex 3, Barcelona, 1986: "Ús de l'espai en els castells i torres dels segles XIV i XV", p. 217-295, fig. 10, p. 251. El catàleg del MNAC proposa una data anterior, cap al 1475.

⁷¹ Marisa ASTOR LANDETE, *Indumentaria y imagen...*, p. 75.

⁷² Cap a l'any 1425, en el retaule dedicat a sant Joan Baptista, atribuït a Bernat Martorell i conservat al Museu Diocesà de Barcelona (procedent de Cabrera de Mar), en l'escena del Naixement de Sant Joan Baptista, l'artista ha representat unes cortines de llit amb cobricel decorat, amb una mena de cortineta dentada.

⁷³ En relació als cortinatges i draps de pinzell que decoraven les cases a València, els motius decoratius i els seus encàrrecs, vegeu: Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, *Art i societat a la València Medieval*, Editorial Afers, 2011, p. 176-182

Fig. 12.30. Carlo Crivelli, L'Anunciació amb Sant Emidi, 1486, núm. inv. WC2N 5DN, Londres, National Gallery.⁷⁴

⁷⁴ Font: <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/carlo-crivelli-the-annunciation-with-saint-emidius>

Fig. 12.31. Pedro Berruguete, Miracle de Sant Cosme i Sant Damià, c. 1450-1499, Museu: Antiga Col·legiata Covarrubias (Burgos)

Fig. 12.32. Juan de Borgoña, Naixement de la Verge, c. 1509-11, fresc, Sala del Capítol, Toledo, Catedral.⁷⁵

L'Anunciació de Carlo Crivelli mostra uns forts paral·lelismes amb la representació del *Naixement de la Verge* de Giambono. En un mosaic de Michelli Giambono, de cap a l'any 1431-1433, de la Capella Mascoli de Sant Marc de Venècia, hi ha representada la *Nativitat de la Verge*, amb un esquema compositiu semblant al que més tard va representar Carlo Crivelli en l'escena de l'Anunciació (1486). Les architectures, balconades i porxos, i la representació dels espais interiors oberts, els motius decoratius i tota la composició recorden l'experiència veneciana, vegeu: <http://www.wga.hu/index1.html>

⁷⁵ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/b/borgona/>

Fig. 12.33. Pere Nuyes, Retaule de sant Eloi dels argenters (capella del gremi dels argenters de l'església de la Mercè de Barcelona), c. 1526-1529, Escena naixement, MNAC 024254-000⁷⁶

Jan van Eyck ens permet parlar d'un tercer escenari que incorpora les cortines com a element decoratiu i utilitari: l'estudi (fig. 12.34). Una cortina blava amb flocadura blanca i verda, desplegada cap a l'esquerra, protegeix els prestatges amb els llibres, en la representació de sant Jeroni. Les fonts iconogràfiques a través de les imatges enriqueixen notablement la informació que prové de les fonts escrites. Fora de l'espai domèstic, però encara dintre d'un espai privat, a l'interior d'una capella, Philippe le Bon assisteix a l'oració dominical. La capella és decorada i ornamentada amb teixits, draps de pinzell i cortinatges que separen diferents espais i ambients (vegeu el capítol 14).⁷⁷

⁷⁶ Font: <http://www.museunacional.cat/ca/colleccio/portes-del-retaule-de-sant-eloi/pere-nuyes/015893-cjt>

⁷⁷ Jean Le Tavernier, Missa cantada a la que assisteix Philippe le Bon, *Traité de l'oraison dominicale*, Audenarde, després de 1457, Brussel·les, KBR, ms. 9092, fol. 9. Exposició on line BNF Miniatures flamandes.

Fig. 12.34. Jan van Eyck, Sant Jeroni, c. 1442, Detroit, Institute of Arts.⁷⁸

En darrer lloc veurem aquesta Adoració dels Mags de la primera meitat del segle XVI (fig. 12.35). Com si veritablement es tractés d'un escenari, els personatges principals desenvolupen les seves accions en el primer pla de l'escena; per darrere d'una cortina, els pastors, s'acosten per presenciar els fets. La cortina fa possible el pas del món real, el de la vida quotidiana dels pastors, a la recreació d'un espai imaginari en el què transcorre la història sagrada.⁷⁹ Aquesta curiosa cortina, que presenta a la part posterior el text "Ave Rex", és un motiu iconogràfic bastant estrany. Com en el cas del Retaule de la Paeria, l'Epifania o Adoració dels Mags també es porta a

terme a l'exterior, enmig de la vida de cada dia.

Fig. 12.35. Adriaen van Overbeke, *L'Adoració dels Mags*, c. 1510-1515, col·lecció privada⁸⁰

⁷⁸ Font: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_van_Eyck_-_St_Jerome_-_WGA07621.jpg

⁷⁹ Jan de Beer, *Típtic amb les escenes de l'Adoració dels Reis, la Nativitat i la Fugida a Egipte*, c. 1515, conservat a Pinacoteca de Brera, a Milà. A l'escena central de l'Epifania o Adoració dels Reis, el pintor també incorpora una cortina. Aquesta cortina decorativa és una característica recurrent en algunes adoracions d'Anvers <http://www.wga.hu/index1.html>

⁸⁰ Imatge: <http://www.floris-art.com/paintings/adriaen-van-overbeke/#read-more>

Fig. 12.36. Mestre de la Ciutat de les Dames (atribuït), el *Llibre de la Reina*, Cristina de Pisan presentant el seu llibre a la reina Isabel de Baviera, c. 1410-c. 1414, Harley 4431, fol. 3⁸¹.

Les cortines de paret. Al costat d'aquests models, els documents escrits i la iconografia ens permeten parlar d'un altre tipus de cortina. Són les cortines de paret. Tenen un component decoratiu molt important, com en la sala d'Anna de Bretanya (fig. 12.37). Ho veiem també en la representació d'una cambra en una escena en la que Cristina de Pisan presenta el seu llibre a la reina Isabel de Baviera (fig. 12.36). La miniatura reflecteix un ambient cortesà. Els escuts daurats (les flors de lis) sobre un fons blau que decoren les cortines en són un testimoni. Com si es tractés d'una sala, en un espai híbrid, les cortines de paret decoren totalment les parets de la cambra, que l'artista ha representat amb dos llits.⁸² Un de més baix té la funció de seient, l'altre, al seu davant, és el llit de dormir. Aquest llit és compost de sobrecel i dosser amb dues cortines cargolades als extrems. El luxe del sobrecel i del cortinatge vermell del llit respon a allò que hauríem trobat en les sales de reis i prínceps d'aquesta època.⁸³ Al llarg dels segle XIV i XV, a través de la pintura, podem veure pintors com Ambrogio Lorenzetti, Ferrer Bassa, Bernat Martorell o Pere Garcia de Banavarri que representen un model de cortina a la manera de tapís.⁸⁴ Si bé en Lorenzetti la cortina encara decora

⁸¹ <http://www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/ILLUMIN.ASP?Size=mid&IllID=28570>

⁸² No és freqüent que a la cambra de dormir hi hagués més d'un llit; encara més amb una funció com la que veiem en la miniatura.

⁸³ També, com ha indicat F. Pignonier en relació amb la zona de Dijon, veiem que els textos confirmen que les imatges representen els ambients i interiors dels més afavorits. A través de les imatges també veiem que hi ha una no coincidència exacte entre allò que diuen els documents escrits i el que mostren les imatges; malgrat tot, el repertori que hem proposat reflecteix els colors anotats en els inventaris. Vegeu: Françoise PIPONNIER, "La diffusion des tentures à la fin du Moyen Âge", p. 428-435

⁸⁴ Un altre escenari és el que representa Ferrer Bassa en l'escena de l'Anunciació, a la Capella de Sant Miquel de Pedralbes. Un drap de pinzell de color vermell amb motius decoratius de fulles i una vora daurada penja per darrere de Maria, com si fos un fris decoratiu que fa de fons de l'escena.

la paret que envolta el llit com si fos un fris⁸⁵, amb Bernat Martorell (fig. 12.39) i García de Benavarrí (fig. 12.38) s'han ampliat els escenaris. Les cortines decoren en tots dos casos una sala en relació a la representació del tema del Banquet d'Herodes. Evidentment, la sala es converteix en l'espai de la casa més adient per a aquest tipus de cortines de paret. A través de les fonts notarials hem vist com es van convertir en una part important dels ornaments que decoraven les parets i les arquitectures d'aquest espai domèstic. Des de la segona meitat del segle XV, és a la sala, un espai multifuncional on s'hi pot menjar, treballar, llegir o conservar, on les cortines de paret presideixen els àpats i els banquets. La iconografia és prou aclaridora. En les escenes de banquets, els pintors representen les estores de paret en els murs de darrere la taula parada. Les sales, engalanades amb aquests teixits i els seus motius decoratius, eren l'espai de la casa que donava més visibilitat als gustos estètics dels seus propietaris i, en general, a una moda estesa per tot Europa.⁸⁶

Al costat d'aquests escenaris, la pintura catalana també ens apropa a altres realitats. Una escena de la Presentació al Temple del pintor Pere Vall incorpora un drap de paret que serveix com a marc de fons del tema (fig. 12.40).

Fig. 12.37. Epístoles poètiques d'Anna de Bretanya i Lluís XII, Epístola 3, fol. 40v. Anna escriu una carta pel seu espòs, França, segle XVI (detall)⁸⁷

⁸⁵ Anomenat a Itàlia *spalliera*. Una mena de cortina de seda penja cobrint tota la superfície horitzontal al voltant del llit. També en l'escena que Giotto va representar, cap a l'any 1300, de l'aparició de sant Francesc al papa Gregori (església de la basílica de sant Francesc d'Asís). Podem trobar aquests mateixos teixits ornamentals en les escenes de banquets. Per a una aproximació a la decoració de les parets a l'interior de les cases, vegeu: Peter THORNTON, *The Italian Renaissance interior (1400-1600)*, Harry N. Abrams Publishers, Nova York, 1991, p. 33-53.

⁸⁶ També la mitologia desenvolupa escenaris d'interiors que tenen un paral·lelisme amb el tema del banquet d'Herodes. A l'escena de *Medea matant el fill de Jason*, el miniaturista ha representat una sala amb un enorme baldaquí o pal·li vermell amb ornaments daurats que decora la paret i presideix la taula. La composició segueix els mateixos models que el tema del Banquet d'Herodes: Raoul Lefèvre, *Historia de Jason*, Liévin Van Lathem c. 1470, Paris, BNF, Mss, fr. 331, f. 139 v°.

⁸⁷ Vegeu: Tamara VORONOVA - Andrei STERLIGOV, *Western European Illuminated Manuscripts 8th to 16th century*, Sirrocco, Londres, 2003, p. 176, fig. 248.

Fig. 12.38. Pere Garcia de Benavarri, Retaule de sant Joan, Banquet d'Herodes, c. 1470, MNAC (detall) ⁸⁸

Fig. 12.39. Bernat Martorell, Banquet d'Herodes, Salomé ballant i decapitació de sant Joan Baptista, c. 1400-1452, Vic, Museu Episcopal de Vic

⁸⁸ Font: <http://www.museunacional.cat/ca/colleccio/banquet-dherodes/pere-garcia-de-benavarri/064060-000>

Fig. 12.40. Pere Vall, Retaule de santa Anna, la Mare de Déu i Sant Amador de l'església de Sant Miquel de Cardona, carrer esquerre, Naixement de la Mare de Déu i la seva presentació al Temple, s. XV. Església parroquial de Sant Miquel de Cardona, Bisbat de Solsona⁸⁹

⁸⁹ Font:

https://ca.wikipedia.org/wiki/Esgl%C3%A9sia_de_Sant_Miquel_de_Cardona#/media/File:Sant_Miquel_de_Cardona_retaule_1.jpg

12.2 Barres i altres objectes per a penjar

En les pintures dels retaules i en les miniatures que representen cambres o altres estances veiem molts cops representada una barra de la qual molt sovint hi penja, per exemple, una mena de tovallola. La documentació escrita, contràriament al que veiem en les fonts iconogràfiques, no aporta gaire informació en relació a aquesta mena de penjadors. Els esments de barres és molt escàs, potser a causa que es considerava com a part de l'edifici, és a dir un tipus de mobiliari arquitectònic, i per aquest motiu no es descrivia ni s'inventariava. L'única manera que hem trobat per a descobrir i documentar aquesta barra és a través dels esments de cortines. Hem de reconèixer, per tant, que, en aquest cas, hem fet al revés del que fem sempre: hem anat de les imatges als documents escrits.

Objecte: Barres	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
Una verga de cortina, de ferre	1441	Ferre	65		Cuina
Quatre barres, de parament de cortinatge	1481		102		Estudi
Unes cortines que son cinch peces, ab sa bastida	1482		103		Cambra
Hun bastiment per a cortines	1500		123		Cambra del difunt
Una barra prima de ferre, gran, per a cortines	1510	Ferre	131		Cuina
Dotse bar<r>es de parar cortinatje	1518		133		Cambra de la ferramenta
Sis bar<r>es de pi, de parar cortinatje	1518	Pi	133		Cambra
Tres bar<r>es de draps de rasos, ab ses cordes y cor<r>ioles	1518		133		Sala
Dues bar<r>es de parar draps de ras, ab ses cordes y cor<r>ioles	1518		133		Cambra de la devesa
I bastiment de cortinatge, de fusta de pi	1539	Pi	149		Recambreta

Sortosament, alguna vegada, en descriure les cortines que hi havia penjades, es fa esment de la barra que les aguantava. Algun cop es menciona la verga i moltes vegades simplement es parla del bastiment o de la bastida. Cal pensar que aquest bastiment havia de ser en primer lloc la barra que l'aguantava. Subratllem alguns aspectes:

- Trobem sobretot esment de les barres (o vergues) de les cortines a partir de la segona meitat del segle XV i al llarg del segle XVI. Això no ens ha de portar a pensar que no existissin abans de la data del 1441.

- Podien ser de ferro o bé de fusta, en concret de fusta de pi.

- Els inventaris del segle XVI de l'ACL permeten d'enriquir notablement la informació que fins ara teníem en relació als draps de ras (d'Arràs) que decoraven sovint les estances més luxoses de la casa. Un document excepcional de l'any 1518, l'inventari de Lluís des Valls⁹⁰, “*donzell, que tenia el domicili a Lleida i era senyor dels llocs de Gimennells i del Poal*” (doc. 133), descriu detalladament els

⁹⁰ Josep FERNÁNDEZ TRABAL, *Els Desvalls i Catalunya. Set-Cents anys d'història d'una família noble catalana*, Pagès editors, Lleida, 2014.

suports d'aquests teixits ornamentals que decoraven la sala i una de les cambres (*“la cambra de la Devesa”*) respectivament. S’hi diu:

- *“Tres bar<r>es de draps de rasos, ab ses cordes y cor<r>ioles”*
- *“Dues bar<r>es de parar draps de ras, ab ses cordes y cor<r>ioles”*

En aquest mateix capítol dedicarem un apartat a l’estudi dels draps de ras (o d’Arràs). Ara volem mostrar algunes imatges on es vegin representades aquestes barres, que podien servir per a suportar cortines, però que també tenien moltes altres utilitats. Hom té la impressió, veient les representacions iconogràfiques, que n’hi havia moltes en les cases de l’època del gòtic i del Renaixement. Hi havia barres per a les cortines, especialment dels cobricels, però també, d’acord amb allò que veiem als retaules i a les miniatures, n’hi havia en altres llocs i per a altres funcions.

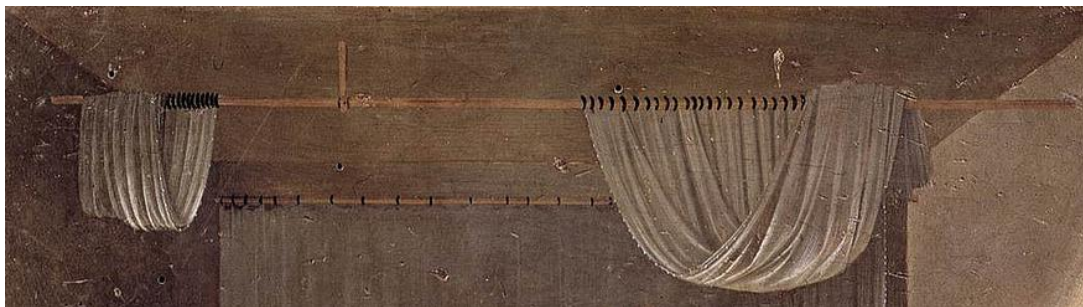
Fig. 12.41. Andrea di Bartolo, El naixement de la Mare de Déu, c. 1400, National Gallery of Art USA, Samuel H. Kress Collection, 1939.1.42⁹¹

Moltes vegades, com hem vist, cal relacionar les cortines amb els llits. Per darrere les cortines es desenvolupa i narra l’escena principal i gesticulitzen els personatges. Moltes pintures italianes mostren la barra de la cortina amb les seves anelles. Com en l’escena del naixement de la Mare de Déu del pintor Andrea di Bartolo en la què les cortines pengen de la barra, sense cap cobricel afegit (fig. 12.41). De la pintura feta per fra Angèlico, dedicada a sant Marc, ja n’hem parlat en tractar del tema dels llits o colgues. Ara però volem centrar l’atenció en les cortines i en les barres que les aguanten. Hi veiem dues barres, possiblement de fusta, paral·leles al llit, de les quals pengen dues cortines que s’agafen per un gran nombre d’anelles a aquestes vergues. És una representació molt fidel a una realitat que és la mateixa que trobem reflectida als documents, en concret als inventaris de les cases de Lleida dels segles XIV- XVI.

⁹¹ Font:

http://images.nga.gov/?service=asset&action=show_zoom_window_popup&language=en&asset=19692&location=grid&asset_list=19692,19691,18458,105653,104262&basket_item_id=undefined

Fig. 12.42. Fra Angelico, Retaule de sant Marc, Curació del diaca Justinià per sant Cosme i sant Damià, c. 1438-1440, Florència, Museu de sant Marc (detall, vegeu fig. 12.12)

Troblem una altra representació d'una cortina amb una barra en aquesta escena de l'Anunciació del pintor Jaume Ferrer II (fig. 12.43). Una cortina d'un color blavenc s'aguanta gràcies a unes betes i unes anelles a la barra ("*II^{os} troços de cortines blaves, ab ses bagues e ses cordes*", any 1403, doc. 58), clarament representada en aquest cas. La fidelitat del pintor a la realitat ve reforçada per l'aportació de les fonts documentals que corroboren la informació que prové de les fonts iconogràfiques. La cortina, mig aixecada (gràcies a una mena d'agulla) deixa veure a mitges un llit amb una vànova vermella. Parlar de la cadira plegadissa, de la caixa o cofre, de l'escriptori amb potser un faristol "pla" o del prestatge carregat d'objectes ens portaria potser massa lluny del tema (i de fet són objectes que ja es tracten en altres apartats).

Fig. 12.43. Jaume Ferrer II, Retaule de la Mare de Déu de l'Anunciació, c. Cap 1450-1455, Lleida, Saló del Retaule de la Paeria.

Fig. 12.44. Robert Campin (Jacques Daret?), La Verge i el Nen en un interior, a. 1432. Londres, The National Gallery⁹²

En la pintura de la Verge i el Nen en un interior, de Robert Campin (fig. 12.44), veiem, a la paret de la dreta, al fons de l'escena, una barra de la qual penja una roba de color blau. Sorprèn una mica l'existència d'aquesta barra. Ens podem plantejar diverses qüestions difícils de respondre. Com és que aquesta barra, que en principi podria servir per a penjar-hi una cortina, era en aquest lloc? Quin significat té aquest drap blau (del mateix color que el vestit de la Mare de Déu)? I fins i tot podem anar més enllà i preguntar-nos com és que, en la pintura d'escenes religioses trobem tants pocs draps (o tapissos) penjats a les parets, quan els documents escrits diuen que existien? Tanmateix, dels draps que decoraven les parets ja en parlem en un altre apartat.

⁹² Font: <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/workshop-of-robert-campin-jacques-daret-the-virgin-and-child-in-an-interior>

En el fresc de Masolino da Panicale, fet entre l'any 1424 i 1425, veiem una barra situada a l'exterior de les finestres d'una casa (fig. 12.45). No és pas l'única que hauríem trobat. En aquest cas, veiem que és utilitzada per a penjar-hi una gàbia d'ocell. Certament, també podia servir per a estendre-hi la roba o per a penjar-hi per exemple uns domassos. Possiblement a Lleida n'hauríem trobat de semblants.

Fig. 12.45. Masolino da Panicale: Curació d'un esguerrat i la resurrecció de Tabitha, c. 1424-1425. Fresc. Brancacci Chapel, Santa Maria del Carmine, Florència⁹³

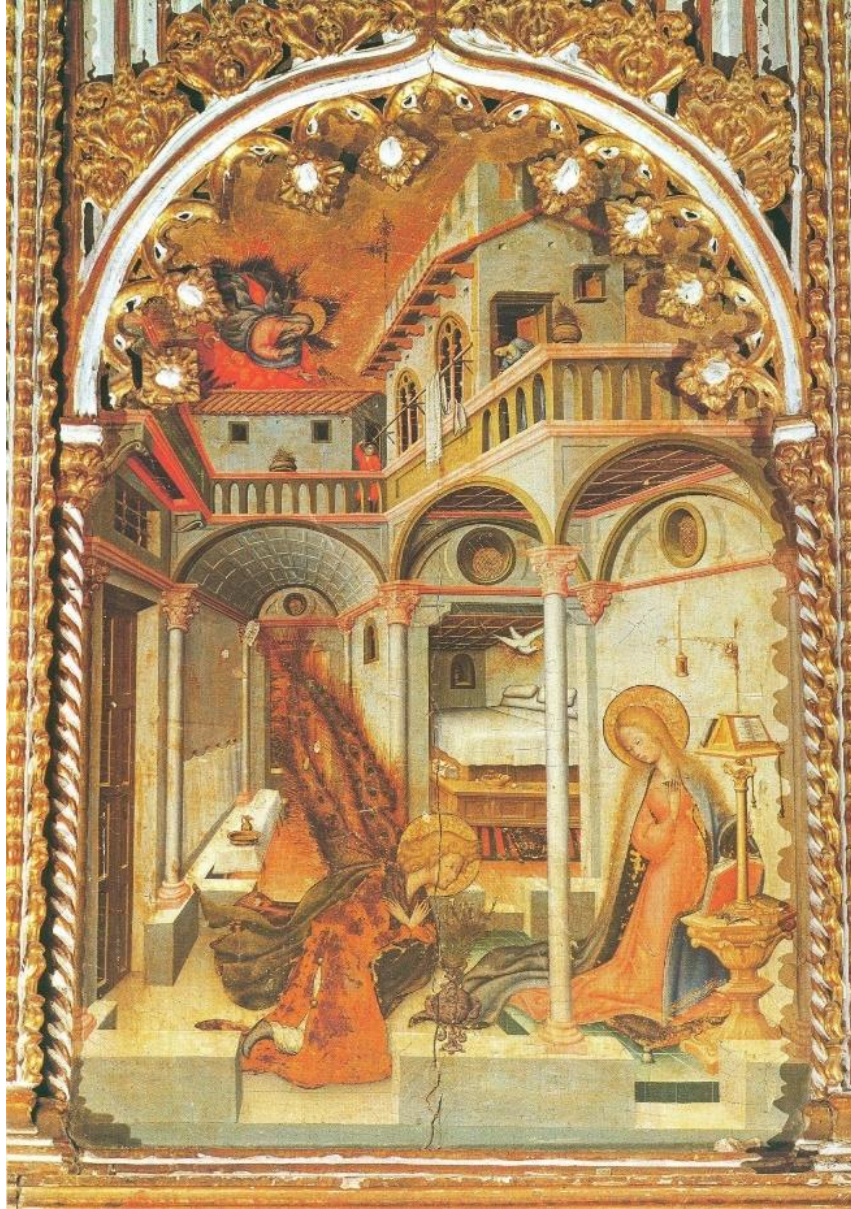
Fig. 12.46. Carlo Crivelli, L' Anunciació amb Sant Emidi, c. 1486, NG739, Londres, The National Gallery⁹⁴

⁹³ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/m/masolino/index.html>

⁹⁴ Font: © The National Gallery, London

Uns anys més tard, el pintor italià Carlo Crivelli, a l'escena de l'Anunciació, representa amb una fidelitat extraordinària una barra (de fet és una canya), amb uns suports, on penjar la gàbia d'ocells a l'exterior de la casa (fig. 12.46). No ens podem estar d'assenyalar el detall amb què es pinta la barra i la gàbia. Dins d'aquesta gàbia sembla que hi ha una cadenera (però d'aquest aspecte ja en parlarem en un apartat proper).

Fig. 12.47. Dello Delli i Nicolás Florentino, Retaule Major de la Catedral Vella de Salamanca, L'Anunciació, c. 1440-1445.

En el retaule de Dello Delli i de Nicolás Florentino (fig. 12.47), veiem una realitat molt semblant. En aquest cas, una mena de cortina o de vànova penja d'aquesta barra que hi ha fora de la casa. Els Delli fixen la seva atenció en la recreació de paisatges urbans i en la representació d'interiors domèstics burgesos de la primera meitat del segle XV.⁹⁵ En aquest retaule hi ha molts

⁹⁵ Francisco J. PANERA CUEVAS, "Algunos aspectos de la vida cotidiana en Florencia a través de los fondos del retablo de la catedral vieja de Salamanca", comunicació presentada al *VI Curso de Cultura Medieval de*

altres objectes que criden la nostra atenció: el llit amb el seu *estrado*, el cofret, el travesser, els orellers, la catifa i potser el quadrat de pells estès a terra, el pagès del qual penja una llanterna, el faristol i la taula amb un llavamans al damunt. Tot un conjunt d'objectes que trobem als documents i que veiem en aquesta magnífica pintura. Els objectes quotidians que són representats permeten *recrear* un nou escenari.

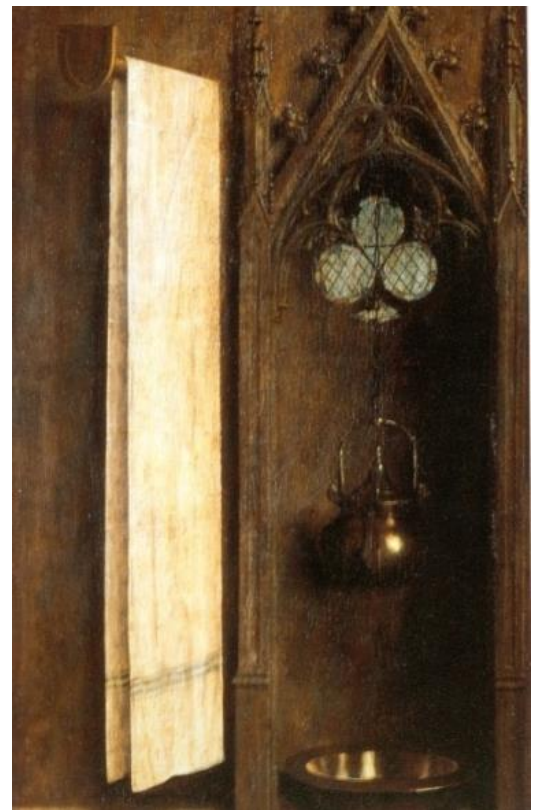

Fig. 12.48 (a l'esquerra). Mestre de Flémalle, La Verge amb el Nen a prop del foc, c. 1433-35, Sant Petesburg, The Hermitage.⁹⁶

Fig. 12.49 (a la dreta). Jan van Eyck, El retaule de Gant. Detall del retaule de l'Anyel Místic, L'Anunciació, c. 1432, Gant, Catedral de Sant Bavó.

Aguilar de Campo (Palència), celebrat al mes de setembre de 1994, dedicat a la *Vida quotidiana en la Espanya Medieval*, publicat l'any 1998, p. 495-519.

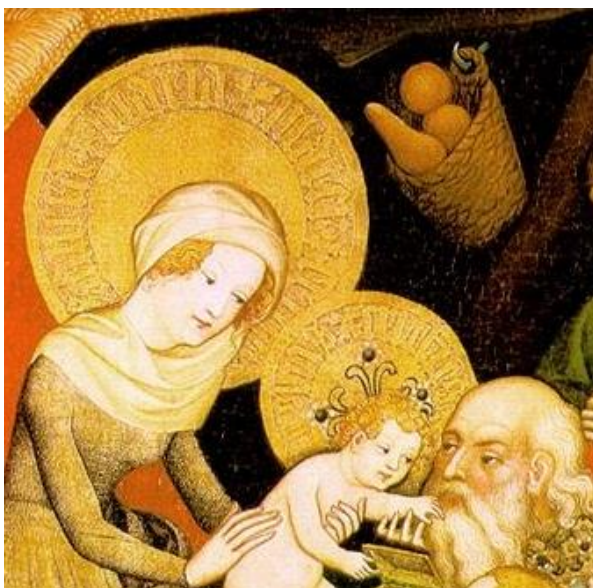
⁹⁶<http://www.wga.hu/index1.html>

En una altra escena del Retaule Major de la Catedral Vella de Salamanca trobem també el mateix esquema compositiu. Al pis superior representat en l'escena de les noces de la Verge, hi veiem unes dones que s'aboquen a la finestra per a contemplar els fets per darrere de la roba estessa. Una barra de fusta sostinguda per una mena de suport en forma de ganxo s'esten al llarg de les finestres i permet de penjar la roba de la casa, com cobrellits o vànoves de color verd i vermell.

Fig. 12.50 (a la dreta). Mestre de Flémalle, detall del Retaule de Mérode, escena de l'Anunciació, c. 1427. New York, Metropolitan Museum of Art, The Cloisters Collection.

A les escenes d'interiors amb la Mare de Déu, els models flamencs hi representen una tovallola penjada d'un suport o d'una barra. Trobaríem molts d'aquests escenaris en la pintura del segle XV. El Mestre de Flémalle va fer més d'una variació del mateix tema (figs. 12.48 i 12.50); també el podem veure en les pintures de Jan van Eyck (fig. 12.49).

Fig. 12.51. Retaule d'Ortenberg, L'adoració dels Reis Mags, 1420. Hessisches Landesmuseum, Darmstad.

Gairebé per a cloure aquest apartat, diguem que hi havia altres maneres de penjar els objectes. De vegades un clau clavat en una biga era suficient per a aguantar un cistell. Així ho veiem en aquest "paner" ple de pans que penjava d'un ganxo, tal com es representa en el retaule d'Ortenberg (fig. 12.51). En el document 22, de l'any 1387, es parla primerament d'*"un cove ho panistra"* i, una mica més avall, d'*"un paner ho panistre de vergues blanques"*. De fet, el paner de fruita representat al DCVB (vol. 8, p. 177) és gairebé exactament igual al que veiem en aquesta pintura (fig. 12.51).

Fig. 12.52. Jaume Huguet, Retaule del Conestable o de l'Epifania. Retaule dedicat als Goigs de la Mare de Déu, l'Epifania, c. 1464-1465, Barcelona, Capella de Santa Àgata.⁹⁷

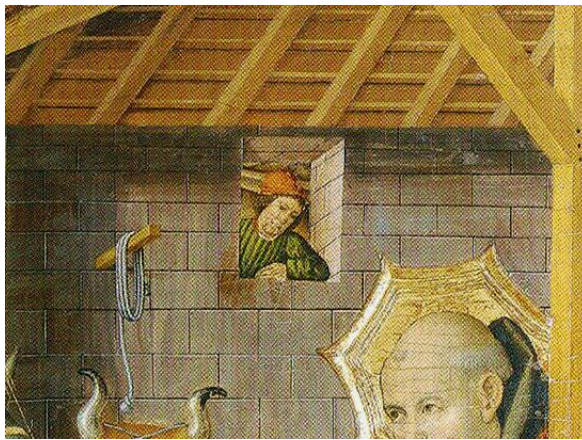

Fig. 12.53. Jaume Huguet, Retaule del Conestable o de l'Epifania. Retaule dedicat als Goigs de la Mare de Déu, l'Epifania, c. 1464-1465, Barcelona, Capella de Santa Àgata. Detall.

Al costat dels mobles i de les caixes, molts objectes com cistells i tovalloles penjaven de la paret amb claus i suports per poder col·locar els objectes de la casa. També les bosses tenien un penjador per poder-les penjar i endreçar: “*Ítem, I^a boseta de poqua valós, sens pengador*” (doc. 60 de l’any 1403). Al retaule del Conestable de Jaume Huguet (figs. 12.52 i 12.53) veiem un tronc que sobresurt de la paret, que serveix per a aguantar una corda que penja.

⁹⁷ Fotografia: Antoni PLADEVALL I FONT, *L’Art Gòtic a Catalunya*. Pintura I, Enciclopèdia Catalana, S.A., Barcelona, 2005.

Per acabar, podem recollir una sèrie d'esments en que una post de pi, un clau o bé altres objectes servien per a penjar quelcom de les parets de les cases de Lleida, als segles XIV-XVI, d'acord amb allò que diuen els inventaris que serveixen de base d'aquest estudi:

- “Ítem, buna post de pi, penjada en dit seler, en la qual y avie dues merluses⁹⁸ y molts trosos de suro y buna espasa.” Al celleret (doc. 133, any 1518).
- “Ítem, una cortina negra, molt vella, penjada sobre la tina.” A l'estable (doc. 145, any 1529).
- “Ítem, un exceló dolent, penjat en la paret.” A la sala (doc. 154, any 1552).
- “Ítem, un canastó⁹⁹ penjat a la paret, de ferro dolent” (doc. 154, any 1552).
- “Ítem, una grua de fusta, per a penjar lo llum, ab una canya.” A la cambra (doc. 154, any 1552).
- “Ítem, quatre cortines de pinzell, penjades a la paret, velles.” A la cambra (doc. 154, any 1552).
- “Ítem, un tenidor de aygua beneyta, ab un solispàs¹⁰⁰ penjat ab un clau”. A la saleta (doc. 168 any 1563).
- “Ítem, una quatiffa penjada en la paret”. A la cambra (doc. 97, any 1474).

---

⁹⁸ Lluç (a l'edat mitjana també merluça). Hi havia, en aquest celler, dos peixos plausiblement salats. A la Lleida de Cotlliure, de l'any 1249, s'esmenta una “Carga de merlucses”. DCVB.

⁹⁹ Calastó: palanca mòbil que forma part de la balança i que du penjat un plat a cada cap. En un document de Santa Coloma de Queralt, de l'any 1444: “Unes balances d'aram ab calastró de ferre”. En un inventari d'aquesta mateixa població, del 1410: “Un canastó de ferre”. DCVB. Vegeu també: M. BARCELÓ, *Elements materials...*, ps. 85-86. En una casa de la Pobla de Lillet hi havia “unas balanças patitas ab lur calastró” i “un calastró ab sas copas de ferre”. J. SERRA I VILARÓ, *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*, vol. 2, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1947, p. 263. En un document de Berga, trobem “un calastró petit ab ses copes de paylla” (any 1439). M. D. SANTANDREU, “La vila de Berga...”, p. 414.

¹⁰⁰ Salpàs o salpassa: aigua salada per a beneir. DCVB. En aquest cas, sembla que era el recipient on es guardava aquesta aigua.

12.3 Carpita

Als inventaris de Lleida trobem força vegades l'esment de l'existència d'unes carpites. Aquesta paraula actualment s'ha perdut. Per trobar-ne l'origen cal recórrer a l'italià antic (*carpita*), d'on sembla que prové. També és fàcil d'establir una relació amb l'anglès actual, *carpet*, on té el significat de 'catifa' o de 'tapís'. Segons Joan Coromines, la forma catalana prové del mot italià *carpita*, que significava 'manta peluda' (i derivava de *carpire*, del llatí *carpere*, 'cardar la llana').¹⁰¹ Després d'aquesta introducció necessària, ara podem fer una taula amb tots els esments que en tenim:

Objecte: Carpita	Data	Decoració	Núm.	Preu	Situació
I ^a carpita, I exaló esquinçat	1345		2		Recambra
I ^a carpita	1345		2		
I ^a carpita squinçada	1345		3	9 d..	
Unam carapitam	1347		4		
I ^a carpita listada, vela	1354		9		Cuina
Un troç de carpita oldana	1387		22		Cambra
II troços de carpita ho cortines, de pocha valor	1387		23	5 s., 6 d.	
Una carpita vermeylla sobre la màrfega	1391	Vermella	27		Cambra
I ^{es} carpites vermeylles e grogues ¹⁰²	1393	Vermella i groga	33		Cambra del difunt
I ^a cortina ho carapita	1393		34	11s., 9 d.	
I ^a altra carapita oldana	1393		34	8 s.	
I troç de carapita, I ^a pell de moltó per als peus, I fasset blau, oldà, menys de mànegues	1396		43	9 s.	
I ^a carpita	1399		50		
I altre seti, ab troces de carpita e de flaçada	1399		50		
I exaló ho carapita	1399		53	10 s., 1 d.	
I ^a carpita ho exaló, ab listes blaves, vermeylles e verts e de diverses colós	1403	Llistes blaves, vermelles i verdes i d'altres colors	58		Cambra del difunt

Tenint al davant aquesta llista d'objectes, podem assenyalar les coses següents:

- Trobem el nom carpita sobretot al segle XIV. El darrer esment és de l'any 1403. A més, en els darrers casos ja es diu "*carpita o xaló*", fet que vol dir que es dubtava en el seu significat. Fixem-nos que, per contra, l'any 1345, es menciona una carpita i al costat seu un xaló esquinçat, com dues coses distintes, que hom podia distingir.

- El fet que l'any 1387 es parli d'unes carpites o cortines vol dir que molts cops aquesta mena de manta peluda o de tapís es penjava a les parets. Cal també fixar-nos en l'anotació de l'any 1391, en què es diu que la carpita era situada sobre una màrfega. Per tant, les funcions de la carpita eren diverses.

- Les carpites solien ser d'un color o de diversos colors. Com els "tapissos", podien ser bigarrades. En veiem de colors vermell, vermell i groc o amb listes de diverses colors.

- Pel que fa als preus, cal dir que eren uns productes més aviat cars. Deixant de banda la que era esquinçada, les altres valien diversos sous; cal tenir present, amb tot, que la majoria de les

¹⁰¹ Joan COROMINES, *DECLC*, vol. II, p. 583.

¹⁰² En l'anotació precedent: "*V cortines blaves, oldanes, de pocha valor*".

que s'inventariaren, i després foren venudes als encants, eren oldanes o velles, o bé, fins i tot, només se'n conservaven trossos.

- Cal pensar que la majoria de les carpites devien posar-se a les cambres, encara que en trobem també una a la cuina.

Apropar-nos a les carpites és apropar-nos a la decoració de les cambres de les cases, però també és atansar-nos a un problema terminològic que reflecteix unes influències culturals i plausiblement també de relacions comercials. Sigui com sigui, al segle XV i al segle XVI ja no es fa esment d'aquest objecte, fet que no vol dir pas que deixés d'existir, ans potser només que fou anomenat d'una altra manera.

12.4 Catifes

Les catifes eren decoratives i eren força cares; per aquest motiu no les trobem arreu, com s'esdevé amb relació a altres mobles més utilitaris. Amb tot, les trobem esmentades en força documents sobretot dels segles XV i XVI i, a més, les veiem representades en moltes pintures o miniatures d'aquestes segles situats a cavall de l'edat mitjana i el Renaixement.

A continuació, inclourem totes les catifes esmentades en la documentació en un quadre. En aquest cas, les incloem totes i no en fem només una selecció com hem fet altres vegades, amb relació a alguns objectes dels quals se'n conserven molts més.

Objecte: Catifa	Data	Decoració	Núm.	Preu	Situació
Un pareyl de catifes oldanes	1399		48		Recambra de la privada
Una catiffa bé oldana, ab senyal de miralls	1460	Senyal de miralls	71	12 s.	
Altra catifa vermella e groga	1460	Vermella i groga	71		
Una altra catifa de diverses colós	1460	Colors	71	14 s.	
Una catiffa morisca	1463		81		Estudi
Tres tapits sive catifes, grans, peludes, a manera de drap de velut	1464	Peludes	92		
Altres tres catifes cominals, la una no val res, perquè sexrex [serveix] per les lànties	1464		92		
Dues catifes, peloses de la una part, esquaquades de la altra, de diverses colors	1464	Colors, escacat	92		
Una quatiffa penjada en la paret	1474		97		Cambra del difunt
Una catiffa	1474		98	17 s.	
una catiffa vermella	1478	Vermella	99		Recambra
Una catiffa petita, de colós negre, groch, vermell, blau e blanch, nova.	1481	Negre, groc, vermell, blau i blanc	102		Sala
Una catiffa petita	1482		104	14 s.	
Una catiffa gran, de peus, groga e blanqua, e <ab> barres morades	1492	Groga i blanca, amb barres morades	120		Cambra del difunt
Una catifa de tres rodes, oldana, vermella	1507	De tres rodes, vermella	128		Cambra
Altra catifa morisqua, molt servida	1507	Morisca	128		Cambra
Una catiffa petita	1509		130		Estudi
Una catifa ben dolenta	1510		131		Cambra
Una catifa molt dolenta	1510		131		Cambra
Una catifa bona.	1510		131		Entrada
Una catiffa gran, de peus	1518		133		Cambra
Huna catiffa de tres rodes, ben dolenta	1518	De tres rodes	133		Cambra
Huna catiffeta petita, ben dolenta	1518		133		Guarda-roba
Huna catiffeta dolenta.	1518		133		Guarda-roba
Huna catiffa [catiffeta?] xica, ja servida	1518		133		Mitja escala
Huna catiffa oldana; a-y dos pellots	1518		133		Cambra
Un taulell, ab una catifa cubert	1521		137		Cambra
Una catifa ab tres rodes	1521	De tres rodes	137		Cambra
Una catifa sotil.	1521		137		Cambra
Una catifa larga	1521		137		Cambra
Una catifa de tres rodes	1522	De tres rodes	138	55 s.	
Una catiffa de tres rodes	1522	De tres rodes	138	40 s., 2 d.	
Una catiffa de tres rodes	1522	De tres rodes	140		Sala de l'entrada
Dos catiffes grans, castellanés, de dos rodes	1523	De dos rodes	141		Sala

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Altra catifa \gran/, castellana, ab steles colorades	1523	Esteles colorades	141		Sala
Dos catiffes, la una de rodes, l'altra de carxofes petites.	1523	De rodes; de carxofes petites	141		Cambra del difunt
Una catifa castellana	1523		141		Cambra del difunt
Una catifa ab deu rodes \de/ diverses colós	1523	Deu rodes de diversos colors	142	6 ll.	
Una catifa vella, foradada, ab huns brots	1523	Brots	142	12 s.	
Una catifa, ab deu rodes, ab la foradura blanca	1523	De deu rodes	142	6 ll.	
Una catifa ab cinch rodes, oldana	1529	De cinc rodes	144		Cambra del difunt
Una catifa dolenta	1529		145		Cambra
Dos catifes de tres rodes, bones	1529	De tres rodes	145		Cambra
Una catifa gran de tres rodes, bona	1529	De tres rodes	145		Cambra
Altra catifa de peus, de dos rodes	1529	De dos rodes	145		Cambra
I catifa gran per a perterra ja usada.	1539		149		Cambra de les golfes
III catifes de tres rodes qui havia, ja servides	1539	De tres rodes	149		Cambra de les golfes
Una catifa	1545		150		Cambra
\dues/ catiffes de tres rodes, bones	1550	De tres rodes	152		Cambra del difunt
Dues catiffes	1550		153	85 s.	
Tres catifes mig usades, de llargària de dos alnes	1559		161		Rebotiga
Una taula redona \de noguer/, ab una catifa demunt, ja servida	1564		162		Cambra
Una catiffa	1563		168		Cambra
Una catifa ab tres rrodes, molt usades	1563	De tres rodes	169	1 ll., 14 s.	

Pel que fa a les catifes, no hem dedicat una columna del quadre a dir de quin material eren; no tindria sentit. En canvi, en aquest cas, en aquesta columna que “ha quedat lliure”, hi fem constar els elements decoratius que ens permeten de descriure la catifa.

D'acord amb el que es deriva del quadre annex, podem esmentar alguns aspectes:

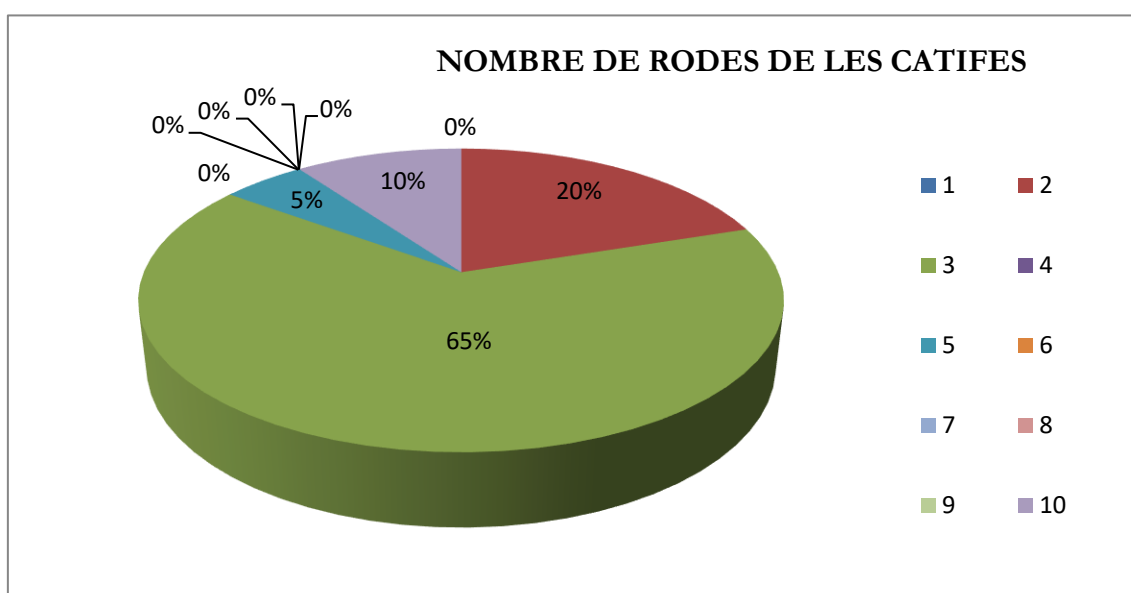
- Al segle XIV gairebé no trobem cap esment de catifes. Amb tot, la primera que trobem documentada, de l'any 1399, en aquesta data ja era “*oldana*”, envellida.

- En estudiar les catifes és fonamentals descriure i estudiar els motius decoratius. Els que trobem esmentats són els següents: rodes, miralls, estels, brots, carxofes, barres, escacat i colors diversos.

- Un dels motius decoratius més usuals eren les rodes. El nombre de rodes (o rotllanes) que tenia ens permet de saber-ne també, d'una manera aproximada, la longitud.

		DOCUMENT																
		128	133	137	138	138	140	141	141	142	142	144	145	145	145	149	152	169
NOMBRE DE RODES	1																	
	2								2									
	3												2				2	
	4																	
	5																	
	6																	
	7																	
	8																	
	9																	
	10																	

- N'hi havia de diferents procedències. Se n'esmenten de morisques i de castellanes.¹⁰³ Quan més endavant ens fixem en les representacions iconogràfiques, veurem que en moltes de les catifes que hi havia a la Corona catalanoaragonesa (les que agafaven com a model els pintors) hi veiem motius decoratius clarament orientals, del Llevant mediterrani.

- En un cas es parla de catifa o tapit; era més peluda: “*Tres tapits sive catifes, grans, peludes, a manera de drap de velut; Dues catifes, peloses de la una part, esquaquades de la altra, de diverses colors*” (doc. 92 de l'any 1464).

- Normalment es posaven a terra, sobre mobles (com un taulell o una taula) o bé als peus. També n'hi podia haver de penjades a la paret.

¹⁰³Alguns inventaris italians descriuen algun dels motius i fòrmules representades: “*While some entries in inventories mention the origin of a carpet, it was more common simply to describe salient features of the pattern but usually in such vague term –with circles, squares, with a Moorish pattern [a route, con quadrature, alla moresca]– that it rarely gives us an idea of how that particular carpet looked*”, vegeu: Peter THORNTON, *The Italian Renaissance Interior (1400-1600)*, p. 65.

- N'hi havia que, d'acord amb allò que diuen els documents, eren petites; d'altres eren grans.

- Tenien dues cares. Podien ser folrades. En un document del 1523 es diu “*una catifa, ab deu rodes, ab la foradura blanca*” (doc. 142). Certament, devia ser molt gran.

- La major part de les catifes es conservaven a la cambra. N'hi havia excepcionalment alguna en altres estances, com podia ser la sala, l'escala, l'estudi, l'entrada, la recambra, etc.

- Eren força cares. Les més barates costaven als encants de la ciutat de Lleida –de segona mà– 12 sous. La més cara fou una catifa de deu rodes (molt llarga), per la qual van pagar la quantitat de 6 lliures (120 sous!).

És molt interessant de poder comparar això que diuen aquests documents amb el que veiem a les imatges de l'època, les quals de vegades són tan fidels a la realitat que semblen gairebé una fotografia. Com fem sempre, farem un cop d'ull a les representacions iconogràfiques d'Europa, encara que cal dir que, en aquest cas, allò que trobem en les obres pintades per pintors catalans és altament interessant.

Fig. 12.54. Vittore Carpaccio, El Naixement de La Verge, 1504. Escena que formava part d'un cicle de sis pintures dedicades a La Vida de La Verge per a l'Escola de Santa Maria degli Albanesi. Bèrgam,Academia Carrara.¹⁰⁴

Les representacions de catifes que trobem en algunes obres d'alguns dels pintors més representatius del segle XV sorprenen pels seus dissenys. Un bon nombre de pintures europees s'inspiren en els patrons de catifes orientals. Des del segle XV, pintors com Memling, Mantegna i més tard Holbein incorporen la representació d'aquests models en les representacions de catifes que

¹⁰⁴ <http://www.wga.hu/index1.html>

posen sota els peus de la Mare de Déu i dels sants. Són mostres de la influència de les produccions de teixits orientals en l'art occidental. Els motius de les estores orientals esdevenen una altra font d'inspiració en la pintura occidental dels segles XV i XVI i els seus motius i dissenys van ser usats com a models ornamentals de moltes composicions de l'art cristià. Com a símbols de luxúria o com a mostra de poder adquisitiu i nivell social dels espais representats, són una mostra de la integració de l'art oriental a l'art del Renaixement i posen de manifest també les influències del món islàmic en l'art cristià. Malgrat tot, els pintors de retaules alteren freqüentment les formes i els ornaments de miralls, majòlica o estores que apareixen en les escenes de vida quotidiana amb la finalitat de deixar empremta del seu estil propi o identitat.¹⁰⁵

El Naixement de Maria de Vittore Carpaccio, fet cap a l'any 1504 a Itàlia, és una magnífica representació de l'interior d'una casa (fig. 12.54). Hi ha molts elements interessants que caldria comentar. Ara sobretot fixarem l'atenció en la catifa que hi ha a primer terme. És una catifa oriental molt luxosa, molt treballada. Pintures on es representin catifes, sortosament, en podem trobar un gran nombre. A causa del detall que tenen ens podem fer una idea molt precisa de com eren.

Fig. 12.55. Gentile da Fabriano, l'Anunciació, c. 1425, Pinacoteca Vaticana¹⁰⁶

¹⁰⁵ Vegeu: Annette LEZOTTE, *The Home Setting in Early Netherlandish Paintings*, The Edwin Mellen Press, Nova York, 2008, p. 67 i 85.

¹⁰⁶ <http://www.wga.hu/index1.html>

Fig. 12.56. Carlo Crivelli, l'Anunciació amb sant Emidi, 1486, núm. inv. WC2N 5DN, Londres, The National Gallery

Sense moure'ns d'Itàlia, podem fer un cop d'ull a la catifa que veiem que hi ha als peus de la Mare de Déu en l'escena de l'Anunciació (fig. 12.55). Té una forma rectangular. En aquest cas no podem pas parlar de rodes ans més aviat de quadres o de rectangles: n'hi havia almenys quatre. Els motius decoratius, clarament de tradició oriental, són un magnífic reflex de la meticulositat amb què el pintor va dibuixar aquesta catifa a partir d'un model que tenia ben segur davant seu.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Catifes amb representacions animalístiques les veiem també a l'escena de cap a l'any 1470 de la Coronació de la Verge del pintor italià Sano di Pietro (conservada a la Collegiata de sant Quirico d'Orcia a la Toscana). Una gran catifa importada d'Àsia Menor és estesa damunt del terra en ocasió de la Coronació de la Mare de Déu, amb una decoració a base d'octògons plens d'àngüles i plantes estilitzades. Els inventaris que hem consultat no distingeixen la procedència d'aquestes estores, com tampoc ho fan els inventaris italians, encara que algunes d'aquestes catifes varen ser fetes amb tota probabilitat a Anatòlia, Turquia, Pèrsia o el Caïre. No fou fins al final del segle XVI que els inventaris italians en descriuran la seva procedència d'una manera més precisa. Vegeu, Peter THORNTON, *The Italian Renaissance Interior (1400-1600)*, p. 64-66.

Fig. 12.57. Carlo Crivelli, *L'Anunciació amb sant Emidi*, 1486, The National Gallery (detall)

En la pintura italiana era força usual de representar a les baranes dels terrats unes catifes que penjaven. De l'escena que copiem d'aquesta pintura de Carlo Crivelli, potser l'element més realista, més fidel a la realitat, és la catifa que penja (fig. 12.57). Els motius decoratius de tradició oriental d'aquesta catifa són diferents dels que hem vist fins ara, però ben segur que corresponen a un model real, amb què es va inspirar el pintor Crivelli quan va representar aquesta escena. Un altre detall, a mà dreta, també sobre la barana, hi veiem una gàbia, segurament d'ocells, que es podria afegir a les gàbies que presentem a l'apartat corresponent.

Fig. 12.58. Carlo Crivelli, L'Anunciació amb sant Emidi, 1486, The National Gallery (detall)

En la mateixa pintura, a la banda dreta, trobem una altra magnífica catifa que també penja d'una altra barana del mateix edifici. El detallisme i la precisió en la recerca de fer una còpia al més semblant a la realitat són molt notables; demostració de les qualitats del pintor i alhora de la mentalitat de l'època. D'altra banda, no podem deixar d'adonar-nos que els elements simbòlics són arreu. Al costat de la catifa hi ha un paó, un colom, una gàbia amb un ocell (potser una cadenera); tots ells associats a la lectura simbòlica de la representació, sense perdre, però, el realisme que permet la seva connexió amb la realitat. Als peus de Maria, entre els plecs del seu vestit, podem veure encara una altra catifa (fig. 12.59). En aquest cas és ben palesa la seva funció.

El pintor Carlo Crivelli va ser capaç en una mateixa representació –una Anunciació– de mostrar un ampli repertori de catifes amb motius decoratius diversos. Tres catifes diferents, que ben segur que existiren i que gairebé podem assegurar que el pintor va veure personalment.

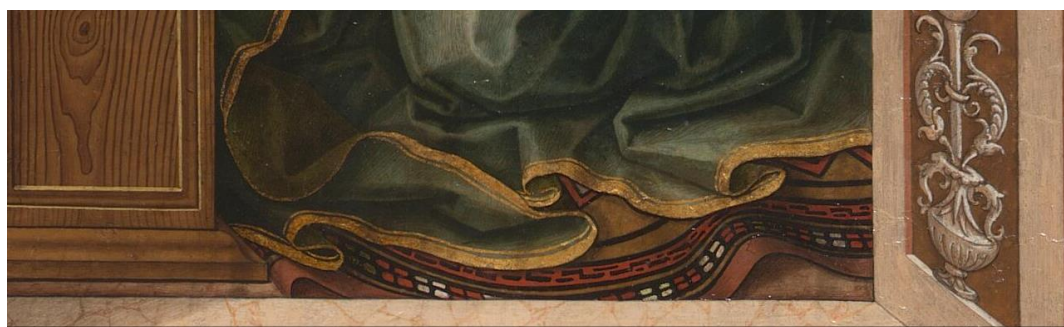

Fig. 12.59. Carlo Crivelli, L'Anunciació amb sant Emidi, 1486, The National Gallery (detall)

Fig. 12.60. Jan van Eyck, Verge amb el Nen (“The Lucca Madonna”), c. 1436, Städelsches Kunstinstitut, Frankfurt

No només trobem representacions de catifes en la pintura italiana. En aquesta obra de Jan van Eyck, encara de la primera meitat del segle XV, veiem a terra, davant de la Mare de Déu, enfilant-se damunt una petita estrada i mig amagada pel vestit de la Verge, una catifa (fig. 12.60). Aquesta catifa és feta amb la mateixa cura amb que els pintors italians les dibuixaven en aquest mateix segle XV. Com veiem en el cas precedent, la catifa és un element més, al costat d'altres objectes, com una gresala o un llavamans (o rentamans), un canelobre i una ampolleta de vidre. Tot fet amb un gran realisme, a partir de models reals, però alhora moltes d'aquestes coses curulles d'un simbolisme palès.

Fig. 12.61. Hans Memling, *Verge entronitzada amb el Nen i un àngel*, c. 1480, Staatliche Museen, Berlín

Un altre exemple tret de les obres pintades pels pintors flamencs. Una escena força semblant a la precedent. La Mare de Déu, l'infant i en aquest cas, un àngel, un llibre obert, un escambell i un pitxer d'aram que fa de gerro on hi ha una flor (fig. 12.61). Ara però hem de centrar la nostra visió en la catifa que també és situada als peus de la Verge Maria. La catifa s'estén damunt d'unes rajoles. Només un detall prou significatiu: la segona franja decorativa de la catifa és molt semblant a la primera franja decorativa de la catifa que veiem a la dreta de la pintura de Carlo Crivelli que hem representat més amunt. Les catifes tenien la mateixa procedència oriental, els pintors, un era de les terres flamenques i l'altra d'Itàlia.

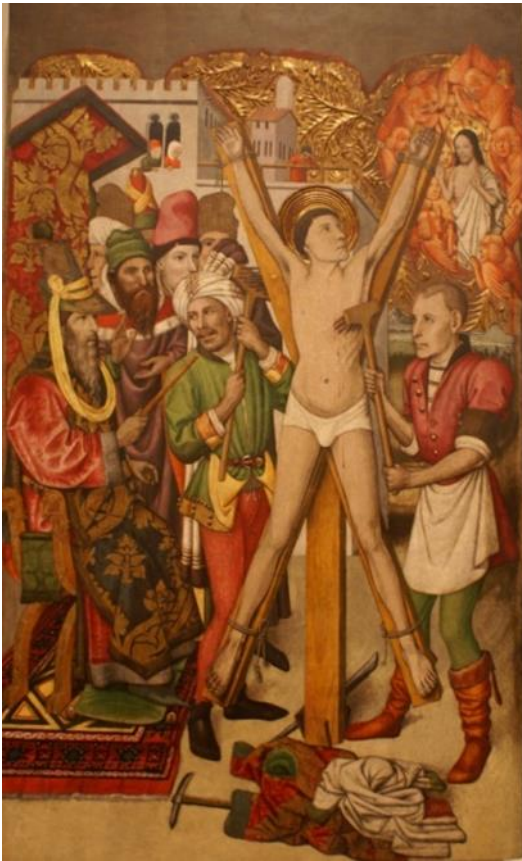

Fig. 12.62 (a l'esquerra i a dalt). Jaume Huguet, Retaule de l'església de Sant Vicenç de Sarrià, c. 1455-1460, inv. núm. 024134-000MNAC, MNAC. Foto: Imma Sánchez Boira

Fig. 12.63 (a la dreta). Jaume Huguet, Retaule de l'església de Sant Vicenç de Sarrià, sant Vicenç davant Dacià, c.1455-1460, MNAC inv. 024118-000 (detall; vg. fig. 12.65)

Si ens interessem per la pintura catalana d'aquesta mateixa època, trobem també unes magnífiques representacions de catifes. En les fotografies que presentem ens apropem als detalls d'algunes pintures conservades al MNAC.¹⁰⁸ El detall amb què es representa el dibuix i el traç de les catifes (i fins i tot de la seva flokadura) és el mateix que trobàvem a Flandes o a Itàlia.¹⁰⁹

Fig. 12.64 (a dalt). Hans Memling, Petit Tríptic de sant Joan Baptista, c. 1485-1490, núm. inv. GG 939, 943 a i b, Viena, Kunsthistorisches Museum.¹¹⁰ Podem comparar l'estel del motiu decoratiu de la catifa amb allò que veiem a 12.63.

Fig. 12.65 (a l'esquerra). Jaume Huguet, Retaule de l'església de Sant Vicenç de Sarrià, sant Vicenç davant Dacià, c.1455-1460, MNAC inv. 024118-000. Vegeu el detall a 12.61.

Un altre exemple de pintor català: Jaume Huguet. En aquest cas, volem destacar tres aspectes. En primer lloc, amb relació a la catifa, que els motius decoratius que omplenen l'espai interior són molt semblants a alguns dels que trobem en les catifes representades a Itàlia o a Flandes (figs. 12.63 i 12.64). Com dèiem això no pressuposa un nexa entre els pintors ans més aviat un origen comú,

¹⁰⁸ L'any 1452, Lluís Dalmau, valencià format als Països Baixos, va rebre l'encàrrec de fer un retaule pel gremi dels blanquers de Barcelona, el *Retaule de sant Agustí*, obra que havia de ser la més important de la seva carrera. Ell va morir i Jaume Huguet va ser l'encarregat d'executar el retaule. Vegeu: Till-Holger BORCHERT - Hilde LOBELLE-CALUWÉ, *Le siècle de Van Eyck. Le monde méditerranéen et les primitifs flamands*, Ludion, Gant-Amsterdam, 2002, p. 132, 267. Malgrat que Catalunya va ser el país de la Corona Catalanoaragonesa menys sensible a les influències del Nord, Huguet en aquest retaule posa de manifest el seu coneixement dels models nòrdics i el contacte amb les obres de Lluís Dalmau.

¹⁰⁹ Fra Angèlico, Retaule de sant Marc, La Verge entronitzada amb el Nen envoltada d'àngels i sants, c. 1438-1440, Museo di San Marco, Florència.

¹¹⁰ També trobem un motiu decoratiu semblant a: Hans Membling, escena del *Casament Místic de Santa Caterina o Sacra Conversazione* (plafó central del Tríptic de Sant Joan Baptista i Sant Joan Evangelista) de cap a l'any 1479, conservat a l'Hospitaalmuseum de Bruges. La Mare de Déu entronitzada com a Reina del Cel sota un dossier de brocat, que té als seus peus una catifa amb una decoració a base d'uns estels de vuit puntes, semblant a la que trobem en obres de Jaume Huguet. Vegeu també: Dirk DE VOS, *The Flemish Primitives*, Mercatorfonds, Anvers, 2002, p. 171-180.

oriental, de les catifes que amb tota cura hi són representades. En segon lloc podem assenyalar la riquesa del coixí que hi ha sota la cadira “plegadissa” (que gairebé no és visible en aquesta fotografia). En tercer lloc, cal cridar l’atenció sobre les rajoles. Sobretot en la pintura gòtica feta a Catalunya i al País Valencià hom veu un interès per reflectir amb gran cura i precisió unes rajoles decorades que devien ser usuals a les cases riques de les principals ciutats d’aquests països.

Fig. 12.66 (a dalt i detall a la dreta). Jaume Huguet, Retaule de l'església de Sant Vicenç de Sarrià, sant Vicenç ordenat per sant Valeri , c.1455-1460, 015866-000, MNAC . Foto: Imma Sánchez

En l’escena de sant Vicenç ordenat per sant Valeri podem assenyalar també moltes de les qualitats que hem vist en els exemples precedents (fig. 12.66). El pintor dibuixa amb una gran precisió els motius decoratius d’una catifa real, que ben segur que va existir al segle XV i que li va servir com a model. En aquest cas, però, ha de resoldre com cobrir amb la mateixa catifa

el terra i una estrada; de vegades, el resultat no és potser prou satisfactori, precisament perquè ha d'inventar formes per tal d'adaptar-se a una realitat que no coincidia amb allò que tenia davant seu (és especialment problemàtic el realisme del caire de la dreia de l'estrada o tarima).

Fig. 12.67. Jaume Huguet, Retaule de l'església de Sant Vicenç de Sarrià, c. 1455-1460, MNAC

En aquest nou exemple de catifa, pintada també per Jaume Huguet, en canvi, veiem més ben resolt el problema del graó de la tarima o estrada. Mereixeria un apartat a part i un estudi acurat els diferents tipus de motius decoratius que hi trobem. Cal assenyalar que en gairebé totes les pintures catalanes veiem uns certs elements semblants (com pot ser el predomini de colors vermellors); amb tot, també hi descobrim motius que ens apropen a les catifes d'Itàlia (fig. 12.68) o de Flandes¹¹¹; ben cert, que totes aquestes catifes devien provenir també de terres orientals. Com ja hem dit diversos cops, ni que sigui de passada, podem assenyalar el detall gairebé fotogràfic amb què es dibuixen també les rajoles, encara més evident quan ens les mirem tant de prop. Dues realitats –les catifes i les rajoles– potser molt diferents (per exemple: les rajoles no es podien “portar” d'un lloc a l'altre com les catifes) amb dos resultats semblants (de realisme, encara que amb matisos molt diversos als diferents països europeus en funció d'allò que hi havia en cada lloc).

Al costat de catifes molt luxoses, com gairebé totes les precedent, també en trobem d'altres una mica més austeres. Al retaule major de la Catedral Vella de Salamanca es conserva un quadre de Dello Delli i Nicolás Florentino, fet vers els anys 1440 i 1445 (fig. 12.47). Tal com ho descriuen els que ho han estudiat, aquest retaule s'ha de situar en el marc de la pintura gòtica castellana, que s'ha

¹¹¹ Paral·lels iconogràfics amb Hans Memling, *La Verge i l'Infant entre sant Jaume i sant Domènec*, de l'any 1488, (Musée du Louvre) en la representació de les rodes amb estels negres de vuit puntes. A la vora de la catifa hi ha una sanefa de fullatges.

d'ubicar en “una cruïlla estètica en la que conflueixen elements gòtics trescentistes i de l'estil cortesà internacional amb els primers resons del renaixement italià, del *quattrocento* florentí.”¹¹²

La catifa, en aquest quadre, és situada als peus del llit. No és gaire gran; devia tenir la longitud del llit. Era formada per barres transversals en què alternaen un color negrós i el color vermell. S'allunya força dels models més orientals que hem vist fins ara.

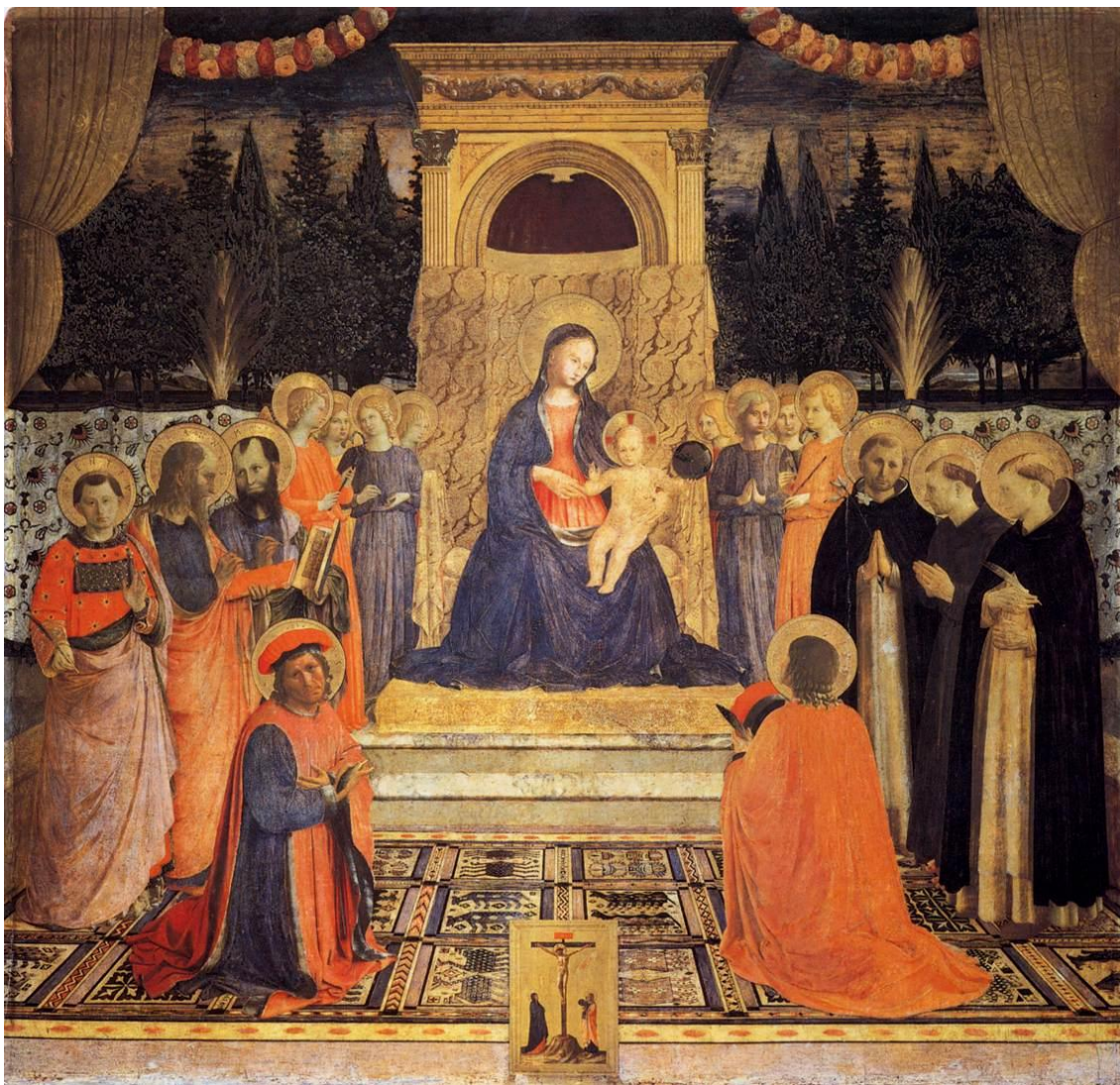

Fig. 12.69. Fig. Fra Angèlico, Retaule de sant Marc, la Verge entronitzada amb el Nen envoltada d'àngels i sants, c. 1438-1440, Museo di San Marco, Florència ¹¹³

Podem cloure aquest apartat amb tres obres excepcionals, que permetran d'aprofundir en el coneixement de les catifes medievals catalanes i europees. En primer lloc. El retaule de Sant Marc (fig. 12.69 i 12.70) era un nou tipus de retaule format per un únic plafó anomenat “pala”. En aquesta pintura, el tradicional sòl de rajoles fou substituït pel desplegament d'una gran estora central

¹¹² F. Javier PANERA CUEVAS (coord.), *La restauración del retablo de la catedral vieja de Salamanca. El retablo de la Catedral Vieja y la pintura gótica internacional*, Centro de Estudios Salmantinos, Salamanca, 1995.

¹¹³ Font: <http://www.wga.hu/support/viewer/z.html>

—un model d'estora que provenia d'Anatolia— que delimita la relació espacial entre les figures.¹¹⁴ Ja hem vist que en una de les escenes de la predel·la del retaule, també de fra Angèlico, dedicat a sant Cosme i a sant Damià (el somni del diaca Justinià, vegeu figs. 12.12 i 12.42), les cortines permetien desplegar l'escenari i organitzar la simetria de l'espai compositiu. Semblantment, en aquest retaule dedicat a sant Marc, fra Angèlico ha utilitzat els teixits —l'estora, els draps i les cortines— per crear el fons i la construcció de l'espai en el que situa les figures de forma ordenada en diferents nivells. Hi ha una voluntat expressa de recórrer als teixits per recrear l'espai en el que les catifes actuen no només com a elements decoratius sinó també com a elements constructius de l'espai.

Mitjançant l'estudi de les obres d'art no només trobem representats els objectes quotidians que les fonts documentals ens permeten d'identificar sinó que també podem fer una recreació d'aquests objectes a l'hora de fer la representació de nous escenaris.

Fig. 12.70. Fra Angèlico, Retaule de sant Marc, la Verge entronitzada amb el Nen envoltada d'àngels i sants, c. 1438-1440, Museo di San Marco, Florència (detall)

¹¹⁴ Vegeu: Carol M. RICHARDSON, *Locating Renaissance Art*, Yale University Press, volum 2, Londres, 2007, p. 34-36.

No podem deixar el comentari d'aquesta obra de fra Angelico sense cridar l'atenció sobre un aspecte que creiem molt notable. La catifa que hi ha a terra és formada per rectangles. A la pintura se'n veuen sis de sencers, encara que s'intueix que almenys en tenia vint-i-set (nou al llarg per tres a l'ample). Fixem-nos un moment en els sis que podem veure completament (fig. 12.69). En cinc hi veiem uns motius decoratius orientaltzants, que ens duen irremeiablement a les terres del Llevant mediterrani. Tanmateix, en el sisè (a dalt, a mà dreta) hi veiem representats sis calzes que podem pensar que són un símbol i que persegueixen "cristianitzar" aquesta catifa plena de símbols orientals, evidentment no cristians. Si ens fixem en la figura 12.67 veurem que dos quadres més cap a l'esquerra d'aquest rectangle dels quatre calzes, n'hi ha un altre d'exactament igual (del qual només en podem veure la meitat dreta, amb prou feines). Per cloure aquest comentari ens hem de qüestionar sobre si aquest quadre o, més aviat, si aquests dos rectangles més "cristians" existien a la catifa original (que serví de model a fra Angelico) o, més aviat, si foren una aportació que féu el pintor per tal de cristianitzar aquest objecte. És una qüestió que no podem respondre, encara que nosaltres ens decantem per aquesta darrera possibilitat.

Com hem dit, sempre és interessant poden contrastar allò que ens diuen els documents escrits amb la iconografia i, si és possible, també amb allò que trobem als museus. Com a cloenda d'aquest apartat, volem incloure la fotografia de dues catifes que han estat datades al segle XV (fig. 12.71). La primera, tal com veiem, era una catifa de quatre rodes. Ja hem vist que en molts documents, a l'hora d'assenyalar les característiques d'una catifa precisament es deia el nombre de "rodes" que la formaven.

Fig. 12.71. Tapissos Holbein, final del segle XV. Sarah B. SHERRILL, *Tapís d'Occident du Moyen Age à nos jours*, Nova York – París – Londres, 1995, p. 36-37. La catifa superior té quatre "rodes".

12.5 Draps d'Arràs, draps de pinzell i altres draps

En aquest apartat volem centrar l'atenció en els draps que tenien bàsicament una funció decorativa. Eren draps que molt sovint venien de força lluny: d'Arràs, de Reims, de Tornay, de Flandes, d'Alemanya, etc. Alguns d'aquests draps es podien penjar a les parets de les cambres o de les sales.¹¹⁵ Entre els inventaris de l'Arxiu Capitular de Lleida no hem trobat cap referència als tapissos; en lloc seu els inventaris esmenten *draps*.¹¹⁶ Farem primerament una taula amb tots els esments de draps que hi ha als documents conservats a l'ACL, després ja en comentarem les

Objecte: Drap	Data	Material i decoració	Núm.	Preu	Situació
I drap encerat	1343	Encerat	1	2 d.	
I tapit, III stores de bova, I drap vermeyll [...]a senyal de Sala	1345	Vermell	2		Cambra major
I troç de drap de bort ¹¹⁷ d'Alexandria	1354		8		Estudi
un drap blanch, ab croetes blaves e listes.	1354	Blanc, creuetes, llistes	8		Cambra major
II pecetes de drap d'or.	1354	Drap d'or	8		Estudi
I troç de drap d'or, bel	1354	Drap d'or	8		Estudi
Troç de drap encerat.	1354	Encerat	8		Estudi
I drap de paret, listat	1354	Llistat, de paret	8		Estudi
I drap groch, speçat, veyll, pintat.	1376	Groc	11		Cambra major
Un drap de parament, de lana, ab diverses figures e senyals ... Est in domo	1377	Llana, figures i senyals	13		Sala major
Un drap ab senyals de la reyna dona Alionor	1377		13		Cambra
VI draps d'or	1377	Drap d'or	13		
I drap real, ab listes vermeylles e grogues.	1385	Drap real, llistes vermelles i grogues	20		Castell de Bellvís
I drap pintat de vermeyll e grog, de poch valor	1387	Vermell i groc	22		Cambra
I drap de paret, vayrat ¹¹⁸ , ab rams	1388	Vairat o bigarrat, rams	26		Cambra
I drap vert de paret, ab diverses senyals, règeu ¹¹⁹ esquinçat	1392	Verd, senyals	29		
I drap oldan, de peret, ab senyalls de flos	1392	Senyals de flos	30	13 s., 6 d.	
I maçapà ab I Agnus Dey gran, ab I cordon de seda blava e ab ses cobertes de drap d'or	1393	Drap d'or	33		Cambra del difunt
XVI alnes, \poch més o menys/ [14,2 m], de drap de tela de Reims, en I troz	1393	Tela de Reims	33		Cambra del difunt
I ^a alna [0,89 m] del dit drap de Reims, poch més o menys	1393	Drap de Reims	33		Cambra del difunt
II ^{os} coxins de drap d'or e la coberta davall de cendat groch	1393	Drap d'or	33		Cambra del difunt

¹¹⁵ Una visió dels teixits en les condicions de vida a l'edat mitjana (els tapissos, els teixits i els seus colors). Vegeu: Françoise PIPONNIER, "Du palais aux tentes de guerre. Les textiles dans le cadre de vie", *Mélanges de l'école française de Rome, Moyen Âge, MEFRM*, tome 111, 1999, 1, p. 281-288.

¹¹⁶ Sovint en els treballs que es fan en relació als teixits decoratius a l'edat mitjana s'identifiquen els tapissos amb els draps de ras. Evidentment es tracta d'una lectura moderna de la informació dels documents medievals en molts casos. En els inventaris i encants de l'Arxiu Capitular de Lleida, la paraula tapís no apareix cap cop al llarg dels anys consultats.

¹¹⁷ Bord: classe de drap. Actualment, a Mallorca es diu bord una flassada amb cinc ratlles a un cantó; però en els documents medievals surt sovint el mot bord com a denominació d'una classe de tela. A València, l'any 1329, trobem: "Un altre cobertor de drap blau appellat bort" o en un document català del segle XIV: "Un cobertor de bort e una flassada de bona borra". DCVB. A l'edat mitjana era de seda i usualment hom diu que prové d'Alexandria. I. MARANGES, *La indumentària civil catalana...*, p. 99.

¹¹⁸ Davant, diu: drap de paret, ratllat per damunt. Vairat: bigarrat, de diversos colors.

¹¹⁹ Règeu: fortament. DCVB.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

I drap encerat ¹²⁰ , de poca valor	1396	Encerats	42		Perxe del terrat
I drap encerat, de porgar blat ¹²¹ , e I lit de posts, de poca valor, e II albardans, de poca valor	1346		43	10 s., 6 d.	
Ítem, un troç de drap blau de Perpinyà, a'n Pere de Barberà, prevere ... IIII ss., IX ds.	1399		53	4 s., 9 d.	
I troç de drap d'or, ab lo camp vert et II troços xichs, que són bons per a paraments	1403	Drap d'or	58		Cambra del difunt
Quatre troços de drap d'or, lo camp vert	1403	Drap d'or, verd	60	8 s.	
Una ymaga de pinzell de la Verge Maria, en un drap encerat, damunt lo portal de la dita cambra, en la dita sala	1441	Drap encerat, imatge	65		Sala
III ^{es} cubertes de pilotes de drap de ras vert, forades d'aluda blanca, e una cuberta del matex drap senar, de poca valor	1441	Drap d'Arràs, verd	65		Cambra
Dues pilotes verdes, de drap de ras, de poca valor	1441	Drap d'Arràs	65		Recambra
I drap hystoriat, stret, obra de Alamanya	1459	Drap historiat [amb personatges]	67		
I drap stret, hystoriat, obra de Alamanya	1459		68	21 s., 6 d.	
Una vànova e un drap de ras	1459	Drap d'Arràs	69	20 ll.	
Hun drap de ras, gran, ample, de larch de XXX pams [5,8 m] e XII d'ample [2,3 m], sembrat de flors e de brots ab ismatges al sòl baix e hun leopart e senyal de libre e hun home qui porte conills al coll en hun bastó	1460	Drap d'Arràs [5,8 m de llarg per 2,3 m d'ample] Flors, brots, imatges, lleopard, etc.	71	100 s.	
Drap vert sembrat de brots, al mig senyal de Vilanova	1460	Verd, bots, senyal	71		
Drap vert, pintat a manera de xaló	1460	Verd	71	40 s.	
Hun drap de pinzell pintat, en canamiç ¹²² , storiât, hun poch squinçat	1460	Drap de pinzell, canamís, historiat	71	18 s.	
paguî a'n Simó Garcia, pintor, per XVI se<n>yals que pintà en lo drap d'or que's posà lo jorn de la novena, huyt sous; a'n'î albarà ... VIII ss.	1460	Drap d'or	72		
Un drap de paret de pinzell, hon es lo Crucifixi e la història de la Passió	1461	Drap de pinzell, de paret	73		Pujant en la sala segona
Un drap de pinzell de paret, ab històries	1461	Drap de pinzell, de paret, historiat	74	12 s.	
Un drap negre sotil, de paret	1461		74	8 s.	
Hun altre drap xich, oldà, ab istòria de quaça	1463	Història de caça	79		Entrada
Hun drap de paret de lana, tot squinçat.	1463	Llana	81		Sala
Hun drap de canamiç, de pinzel, de Flandres, hon és pintada la Pietat.	1463	Canamís, de pinzell, la Pietat	81		Estudi de l'alberg
Un drap de pinzell de paret, ab hòmens salvatges e altres coses	1463	Homes salvatges	82		Sala de la dita casa
Un drap de pincell, de paret	1463	De pinzell	83	15 s.	
Hun drap de paret, de exugar mans.	1463		85		
Un drap de ras, ab tres senyals de roses, ab un elm e ànades ¹²³ e praderia vert, ja spletat e pèl-ras.	1472	Roses, elm, ànades, praderia verda	96		Cambreta del cap de la sala
\Un/ drap de stamenya per a cubertor de taula, tot squaquat de squachs gros, burells e morats, larch, ja squexat	1472	Estamenya, escacat, burell i morat	96		Cambreta del cap de la sala
Hun drap de pinzell, per a la paret	1482	De pinzell	103		Sala major
Altre drap de pinzell, ab sent Johan, ab una aztora	1482	De pinzell, sant Joan	103		Sala major

¹²⁰ Encerats: potser era una tela o paper resistent que es posa a les finestres, en compte de vidres, per deixar passar la claror i evitar el pas de l'aire. DCVB.

¹²¹ En aquest cas s'esmenta que aquest drap encerat no servia pas per a tapar una finestra (com si fos un vidre), ans era per a porgar blat.

¹²² Canemís: tela comuna de cànem, que s'usava especialment per fer matalassos i coixineres. A Vic, en documents dels anys 1485 i 1489, trobem: "Un traveser ab cuberta de canamys" i "Un matalàs ab cuberta de canemís". DCVB.

¹²³ Ànades, femelles d'ànec.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

d'Alemana al peu					
Hun drap de pinzell	1482	De pinzell	104	15 s.	
Hun drap de pinzell, ab la fàcia de Carlesmany	1487	De pinzell, cara de Carlemany	116		Sala
Hun drap de pinzell, hon és ffigurat mossèn sent Micolau	1487	De pinzell, sant Nicolau	116		
Hun bancal de drap de raç, tot lo camp vert, ab fullatges e ls brins ¹²⁴ coronats.	1488	Drap d'Arràs, verd, fullatges, brins coronats	117		Cambra del difunt
Hun cubertor de taula, pintat com a drap de raz	1488	Com a drap d'Arràs	117		Sala
Hun drap de paret, ab flocadura blava e blanca	1500		123		Cambra del difunt
Hun drap de pinzell, ab històries de caçadors	1504	De pinzell, caçadors	125		Cambra
Hun drap de ras, de miga sort, ab personatges.	1504	Drap d'Arràs, personatges	125		Cambra
Hun troç de drap de ras, dolent.	1504	Drap d'Arràs	125		Cambra
En la paret, hun drap de pinzell, ab la ystòria de sent Jordi.	1504	De pinzell, sant Jordi	125		Sala
Huns capçals, dich troços de draps.	1504		125		Cambra
Hun drap de pinzell, ab la istòria de Job	1504	De pinzell, Job	125		Cambra
Hun drap, ab hun home que sone la chalamela. ¹²⁵	1504	Drap, home que toca la xeremia	125		Cambra
Hun drap de pinzell, de cases	1504	De pinzell, cases	126	10 s.	
Hun drap de pinzell, ab història de sent Jordi	1504	De pinzell, sant Jordi	126	13 s.	
Hun drap ab hun xalameler ¹²⁶ pintat	1504	Xeremier	126	5 d.	
Dos cortines ab lo nom de Jhesús e hun drap de pinzell ab històries de Job, molt vell	1504	De pinzell, nom de Jesús, Job	126	5 s., 6 d.	
Al senyor micer Martí Johan d'Alcolega, hun drap de ras ab personatges grans, ga servit	1504	Drap d'Arràs, personatges grans	126	80 s.	
En un drap	1506	Drap [historiat]	127	80,5 ducats	Cambra
Hun drap de ras, molt oldà e rot ¹²⁷ , de brots.	1507		128		Cambra
Hun drap de pinzell, ab lo crucifixi.	1509	De pinzell, crucifix	130		Estudi
Hun drap de pinzell, ab una estopa de una estòria [de] hun evvan[ge]lii.	1509	De pinzell, història de l'evangeli	130		Sala
Hun drap obrat a la morisca, de seda vermella y negra; és lo drap gros.	1510	Seda vermella i negra, a la morisca	131		Cambra del deffunt
Hun drap de ras ab personatges, servit.	1510	Drap d'Arràs, personatges	131		Estudi
Hun drap de ras, dolent, de Tornal.	1518	Drap d'Arràs [de Tornay], personatges	133		Cambra de Segre
Tres bar<r>es de draps de rasos, ab ses cordes y cor<r>ioles.	1518		133		Sala
Dues bar<r>es de parar draps de ras, ab ses cordes y cor<r>ioles.	1518		133		Cambra de la Devesa
Hun tros de drap de ras, dolent.	1518	Drap d'Arràs	133		Cambra de la sisterna
Hun drap de ras, de Tornay, vel, de ffigures.	1518	Drap d'Arràs [de Tornay], figures	133		Cambra
Hun drap de Tornay, de ffigures, ben dolent.	1518	Drap de Tornay, figures	133		Cambra
Hun drap de Tornay, de ffigures, gran, ben espletat.	1518	Drap de Tornay, figures	133		Cambra
Sis draps de praderia de ras, bar<r>ats de groch, vermel y negre, tot de brots de praderia.	1518	Drap d'Arràs, barres de groc, vermell i negre, brots de praderia	133		Cambra
Hun altre drap de ras, antich, molt vel, ab senyals de roses.	1518	Drap d'Arràs, roses	133		Cambra
Hun altre drap de ras, antich, molt vel, ab senyals de roses.	1518	Drap d'Arràs, roses	133		Cambra

¹²⁴ Bri: Cadascuna de les tiges primes que surten de l'arrel. DCVB.

¹²⁵ Xeremia (o xalemia): cornamussa. DCVB.

¹²⁶ Xeremier: sonador de xeremies o cornamuses. DCVB.

¹²⁷ Romput.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Dos draps de ras, dolents.	1518	Drap d'Arràs	133		Cambra
Hun drap de ras, dolent.	1518	Drap d'Arràs	133		Cambra de les dones
Hun drap de peus, gran, de brots, ab senyals de Vals y de Boyxadós.	1518	Brots, senyals	133		Guardaroba
Hun altre drap de peus, de color blava y groch, ab senyals de Vals y Boyxadós	1518	Blau, groc, senyals	133		Guardaroba
Hun drap, en què sta pintat Ecce Homo	1518	Ecce homo	134		Recambret a
Hun troç de drap gas ¹²⁸ , alna e miga, de amplària de miga, obrat.	1518	Blavenc, obrat	135		Cambra del difunt
En la porta, un drap de ras ab personatges. ¹²⁹	1521	Drap d'Arràs, personatges	137		Sala
Sanct Christòfol de pinzell, en la paret	1521	Drap de pinzell	137		Sala
Un drap de pinzell	1521	De pinzell	137		Cambra
Un drap de ras, de personatges	1522	Drap d'Arràs, personatges	138	96 s.	
Un drap de ras fi, de brots y animals; té poca /cayguda\, forrad de canyamiz blanc	1523	Drap d'Arràs, brots, animals	141		Sala
Un drap de ras, ya usat, de animals, pilars, arbres y arboreda y praderia.	1523	Drap d'Arràs, animals, pilars, arbres, arbreda, praderia	141		Sala
Un drap de Tornay, larch, de personatges; és de poca cayguda, guarnit de canyamiç blanc, ab anelletes de fferre.	1523	Drap de Tornay, personatges	141		Sala
Un drap \mijancer/, de ras fi, de personatges, guarnit de canyamiç blanc	1523	Drap d'Arràs, personatges	141		Sala
Un drap de ras fi, \gran/, guarnit de canyamiç blanc; és lo millor \de casa del dit defunct/ y és legat a la seu per lo dit deffunct	1523	Drap d'Arràs	141		Sala
Un drap larch de Tornay, ab personatges, guarnit de canyamiz blanc	1523	Drap de Tornay, personatges	141		Sala
Tres draps, dits tanquaportes, ab personages, ab les teles blanques	1523	Personatges	142	9 ll. [180 s.][estimació]	
Dos draps, dits banquals, ab figures, ab la forradura blanca	1523	Figures	142	8 ll. [160 s.][estimació]	
Hun drap de ras vell, de l'antigor, ga ben servit, ab figures	1523	Drap d'Arràs, figures	142	1 ll., 4 s.	
Un drap de ras, de figures	1527	Drap d'Arràs, figures	143		Cambra del defunt
Quatre draps grochs y vermels, ab flor de lir	1529	Groc. Vermell, flor de lis	145		Rebost
Un drap de brots, molt dolent	1529	Brots	145		Cambra de la carrera
Un drap ab presonatges, molt vell	1529	Personatges	145		Cambra de la carrera
Dos trossos de draps de ras, molt dolents e squeix[ats], en la paret	1529	Drap d'Arràs	146		Cambra del difunt
Un altar ab un retaule de Nostra Dona del Pilar de Çaragoça, ab un davantaltar de pinzell, vell, e un tros de drap de ras damunt lo altar.	1529	Drap d'Arràs	146		Estudi primer
Una màrfega e una flaçada ussada e un drap de ras, molt squeixat e foradat.	1529	Drap d'Arràs	146		Cambra de la sala
Un troç de drap de ras, vell.	1529	Drap d'Arràs	146		Cuina
II draps grans de ras, ja usats, en qu'a pintat la ystòria de Orfa y Noè.	1539	Drap d'Arràs, història d'Orfa i Noè	149		Cambra de l'algorfa
I altre drap de ras, gran, en què ha ystòria del cavalleris del rey de França.	1539	Drap d'Arràs, cavalleris del rei de França	149		Cambra de l'algorfa

¹²⁸ Gas: blau o blavós. DCVB.

¹²⁹ Aquesta vegada no es menciona ni una portallera ni un tancaporta.

Dos draps de paret.	1559		161	Cambra
Un troç de drap de Contray o pedaç de drap, poca cosa.	1539	Drap de Contray	161	Recambra
Dos draps de ras, ja molt dolents	1562	Drap d'Arràs	167	7 s., 5 d.

Un primer aspecte que cal tenir present és que en aquesta taula hi ha draps de procedències molt diverses, amb unes característiques també molt variades i amb unes funcions així mateix diferents.

- En principi, podem diferenciar diversos tipus de draps:

- **Drap d'Alemanya**
- **Drap d'Alexandria**
- **Drap d'Arràs**
- **Drap d'or**
- **Drap de Contray**
- **Drap de Flandes**
- **Drap de Perpinyà**
- **Drap de pinzell**
- **Drap de Reims**
- **Drap de Tornay**
- **Teixit de Lió**

- No hem cregut convenient incloure en aquesta llista els encerats, que de vegades podien anar a les finestres, encara que no pas sempre fos així. En tot cas, els draps encerats només s'esmenten durant els segles XIV i XV. En un document del segle XVI trobem esmentat el bastiment de la finestra que feia de marc i en el qual es fixava l'encerat que substituïa el vidre de la finestra (*"hun bastiment de encerats"*¹³⁰, doc. 125 de l'any 1504). A casa d'aquest canonge encara no hi havia vidres a les finestres

També estudiem a part, en un altre apartat, els teixits de Lió, atès que no són esmentats com a "draps", ans com a bancals de Lió.

- És important assenyalar que s'esmenti en alguns casos que eren draps de paret, és a dir, per penjar a la paret. Amb relació a aquest aspecte és sorprenent que a les pintures i miniatures se'n vegin tan pocs de draps pintats i penjats a les parets de les cambres o sales.

- Podem assenyalar que també trobem esmentats uns draps de peus.

- Trobem aquests draps al llarg dels tres segles que estudiem. Amb tot, cal tenir ben present que no trobem tots els tipus de draps alhora. Els draps d'Arràs, per exemple, no els comencem a trobar fins a l'any 1441 (quan feia gairebé uns cent anys que tenien inventaris). De fet, els draps de pinzell comencen a documentar-se exactament en aquesta mateixa data, l'any 1441. Al final d'aquest apartat, hem inclòs dos quadres de barres, dedicats respectivament als draps d'Arràs i als draps de Lió.

¹³⁰ Encerat: tela o paper cobert d'una substància impermeable, que podia servir per a diferents usos. De vegades es posava a les finestres, en comptes de vidres, per deixar passar la claror i evitar el pas de l'aire. DCVB.

- Podem fer una nova taula per tal de saber de qui eren aquests draps historiat, draps d'or, draps de pinzell i aquests draps d'Arràs, etc.:

Data	Material i decoració	Núm.	Nom i cognom	Ofici
1354	Drap d'or	8	Guillem de Soler	Ardiaca de Ribagorça
1354	Drap d'or	8	Id.	Id.
1377	Historiat	13	Joan de Perpinya	Canonge i sagristà de la seu
1377	Drap d'or	13	Id.	Id.
1388	Pintat	26	Pere de Nou	Canonge
1392	Pintat	29	Pere de Rocamora	Prevere, rector de sant Joan de Lleida
1392	Pintat	30	Id.	Id.
1393	Drap d'or	33	Joan de Peralta	Canonge i prebost
1393	Tela de reims	33	Id.	Id.
1393	Drap de reims	33	Id.	Id.
1393	Drap d'or	33	Id.	Id.
1403	Drap d'or	58	Guillem s'Escala	Rector de santa Magdalena de Lleida
1403	Drap d'or	60	Id.	Id.
1441	Historiat	65	Rollí Galter	Mestre d'obra
1441	Drap d'Arràs	65	Id.	Id.
1441	Drap d'Arràs	65	Id.	Id.
1459	Drap historiat	67	Joan de Setcastella	Canonge i prebost
1459	Drap historiat, Alemanya	68	Id.	Id.
1459	Drap d'Arràs	69	Miquel Sagrera; id.	Id.
1460	Drap d'Arràs	71	Gabriel de Vilanova	Canonge i prebost
1460	Pintat	71	Id.	Id.
1460	Pintat	71	Id.	Id.
1460	Drap de pinzell, historiat	71	Id.	Id.
1460	Drap d'or	72	Bernat de Voltorina	Prebost
1461	Drap de pinzell	73	Pere Morell	Prevere beneficiat
1461	Drap de pinzell, historiat	74	Id.	Id.
1463	Historiat	79	Antoni Rollan	Canonge
1463	De pinzell, historiat	81	Joan Bordell	Prevere beneficiat
1463	Historiat	82	Antoni de Casagualda	Ciudadà de Lleida
1463	De pinzell	83	Id.	Id.
1472	Historiat	96	Pere Valdeperes	Prevere beneficiat
1482	De pinzell	103	Vicent Sopeira	Canonge
1482	De pinzell, historiat	103	Id.	Id.
1482	De pinzell	104	Id.	Id.
1487	De pinzell, historiat	116	(anònim)	
1487	De pinzell, historiat	116	Id.	
1488	Drap d'arràs, historiat	117	Joan Monge	Prevere i porcioner
1488	Com a drap d'Arràs	117		Id.
1504	De pinzell, historiat	125	Gaspar Ferrer	Canonge
1504	Drap d'arràs, historiat	125	Id.	Id.
1504	Drap d'arràs	125	Id.	Id.
1504	De pinzell, historiat	125	Id.	Id.
1504	De pinzell, historiat	125	Id.	Id.
1504	Historiat	125	Id.	Id.
1504	De pinzell, historiat	126	Id.	Id.
1504	De pinzell, historiat	126	Id.	Id.
1504	Historiat	126	Id.	Id.
1504	De pinzell, historiat	126	Id.	Id.
1504	Drap d'arràs, historiat	126	Id.	Id.
1506	Historiat	127	Manuel d'Argentona	Id.
1507		128	Ramon Solsona	Canonge
1509	De pinzell, historiat	130	Pere Mateu	Canonge
1509	De pinzell, historiat	130	Id.	Id.
1510	A la morisca	131	Miquel Montgai	Ciudadà de Lleida
1510	Drap d'Arràs, historiat	131	Id.	Id.
1518	Drap d'Arràs [de Tornay], historiat	133	Lluís des Valls	Donzell
1518	Drap d'Arràs	133	Id.	Id.
1518	Drap d'Arràs [de Tornay], historiat	133	Id.	Id.

ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

1518	Drap de Tornay, historiat s	133	Id.	Id.
1518	Drap de Tornay, historiat	133	Id.	Id.
1518	Drap d'Arràs, historiat	133	Id.	Id.
1518	Drap d'Arràs, historiat	133	Id.	Id.
1518	Drap d'Arràs, historiat	133	Id.	Id.
1518	Drap d'Arràs	133	Id.	Id.
1518	Drap d'Arràs	133	Id.	Id.
1518	Historiat	133	Id.	V
1518	Historiat	134	Bernat Armendaris	Ciudadà de Lleida, mestre cinter
1521	Drap d'Arràs, historiat	137	Rafael Rafart	Prevere beneficiat
1521	De pinzell	137	Id.	Id.
1522	Drap d'Arràs, historiat	138	Id.	Id.
1523	Drap d'Arràs, historiat	141	Francesc Soler	Degà de la seu de Lleida
1523	Drap d'Arràs, historiat	141	Id.	Id.
1523	Drap de Tornay, historiat	141	Id.	V
1523	Drap d'Arràs, historiat	141	Id.	Id.
1523	Drap d'Arràs	141	Id.	Id.
1523	Drap de Tornay, historiat	141	Id.	Id.
1523	Historiat	142	Id.	Id.
1523	Historiat	142	Id.	Id.
1523	Drap d'arràs, historiat	142	Id.	Id.
1527	Drap d'arràs, historiat	143	(eclesiàstic)	
1529	Historiat	145	Pere Agustí	Canonge i prebost
1529	Historiat	145	Id.	Id.
1529	Drap d'Arràs	146	Pere d'Aragó	Beneficiat
1529	Drap d'Arràs	146	Id.	Id.
1529	Drap d'Arràs	146	Id.	Id.
1529	Drap d'Arràs	146	Id.	Id.
1539	Drap d'Arràs, historiat	149	Lluís de Montsuar	Canonge
1539	Drap d'Arràs, historiat	149	Id.	Id.
1539	Drap de Contray	161	Bernardí Lluçars	Prevere beneficiat
1562	Drap d'Arràs	167	Pere Joan Mirat	Prevere beneficiat

No ens hi volem estendre gaire. Només assenyalar dues coses. Qui va tenir el primer drap d'Arràs fou Rollí Galter, el mestre d'obra de la seu, que provenia precisament del nord de França. En segon lloc, veiem que aquests teixits més luxosos eren en mans sobretot de membres de la noblesa laica, membres dels estaments més rics de la ciutat i membres de l'alta jerarquia eclesiàstica (encara que també en podien tenir alguns preveres beneficiats).

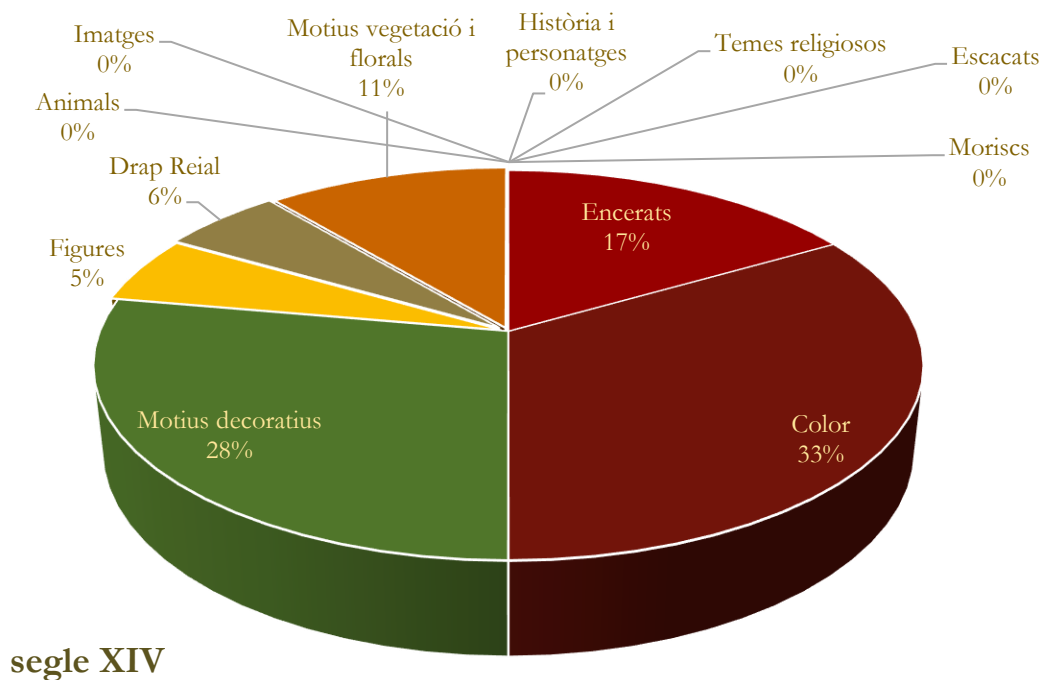
- Trobem aquests draps sobretot a la cambra del difunt, o en una altre cambra, a la sala, en la recambra o bé a l'estudi.

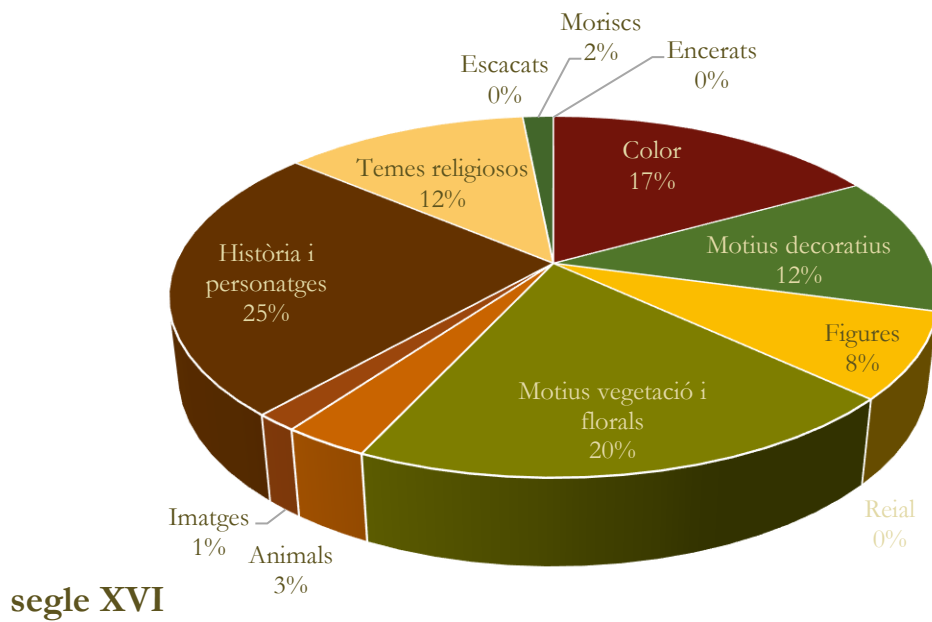
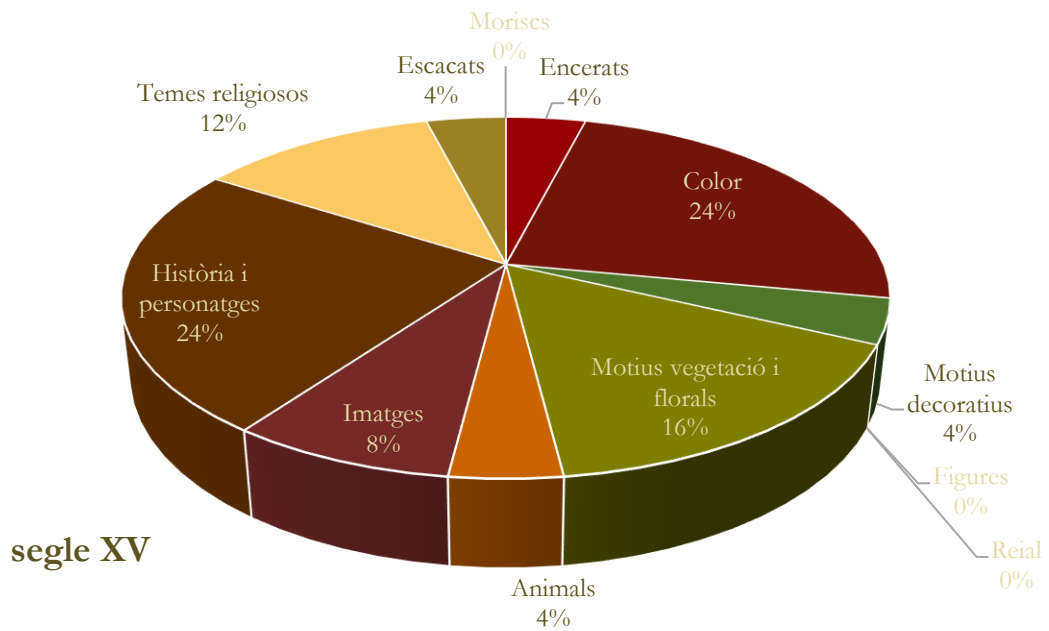
- Pel que fa als preus hi ha notables diferències. El drap de pinzell era una peça relativament barata si la comparem amb els luxosos tapissos que s'importaven del Nord d'Europa. Les poques dades que tenim en relació als preus dels encants ens permeten, però, fer aquesta primera aproximació. Amb tot els draps de paret d'Arràs o amb personatges, de bona qualitat, podien arribar a valdre molts diners. Els draps més bons valien, fins i tot a l'encant, de 80 a 100 sous. Els draps decorats, però potser més petits o no tan bons o més mal conservats, podien valdre d'uns 15 a uns 30 sous.

A continuació podem fer una taula amb els motius decoratius que trobem als draps; també hi farem esment d'aquells que eren encerats o que només tenien un color únic. D'aquesta manera podrem veure clarament com van variar els percentatges de les diferents decoracions al llarg dels segles:

		SEGLE		
		s. XIV	s. XV	s. XVI
MATERIAL	Encerats	3	1	
	Color	6	6	11
	Motius decoratius	5	1	8
	Figures	1		5
	Reial	1		
	Motius vegetació i florals	2	4	13
	Animals		1	2
	Imatges		2	1
	Història i personatges		6	16
	Temes religiosos		3	8
	Escacats		1	
	Moriscs			1

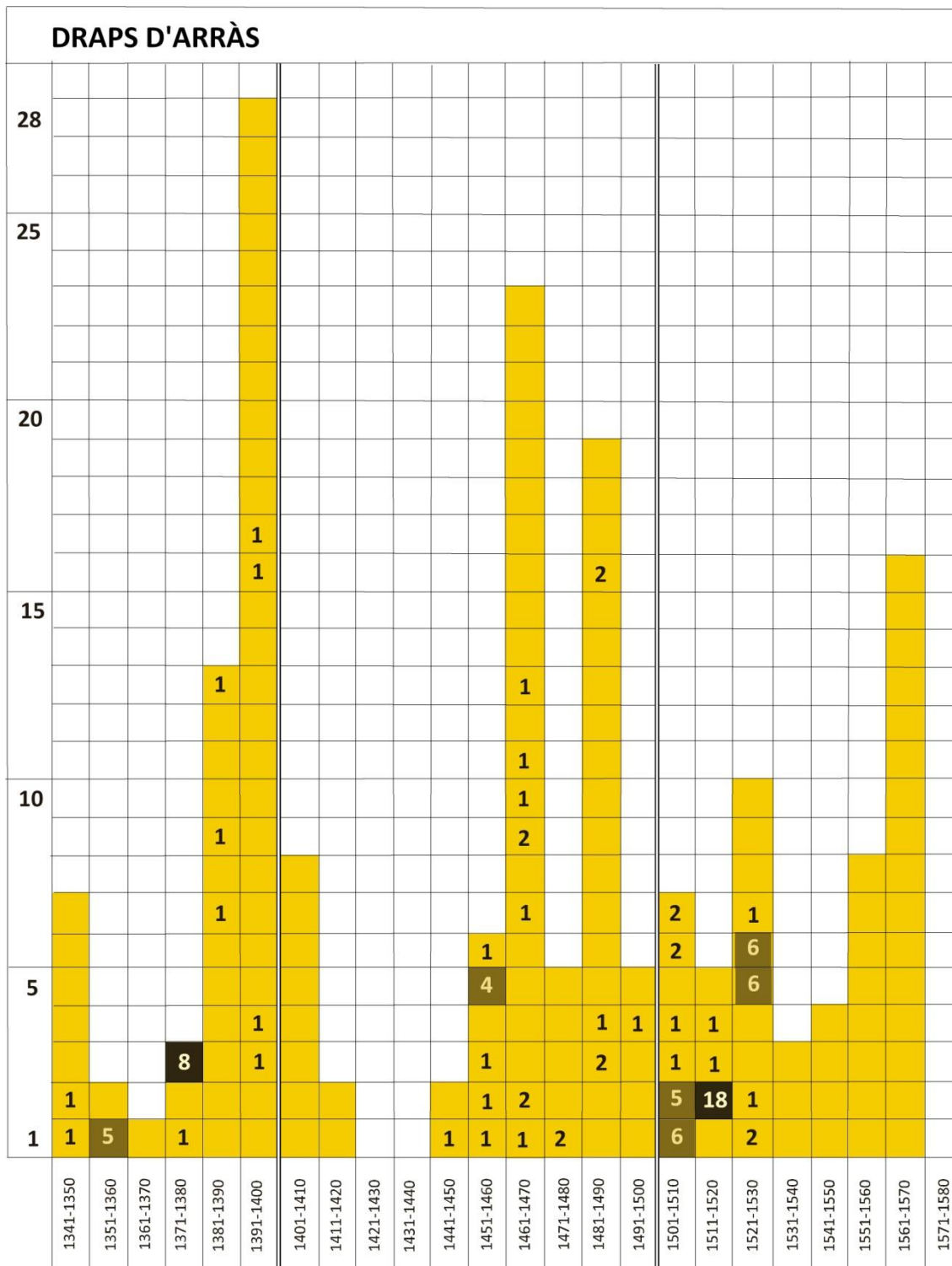
Podem convertir aquesta taula en els diagrames sectorials següents, amb relació a cadascun dels tres segles que estudiem:

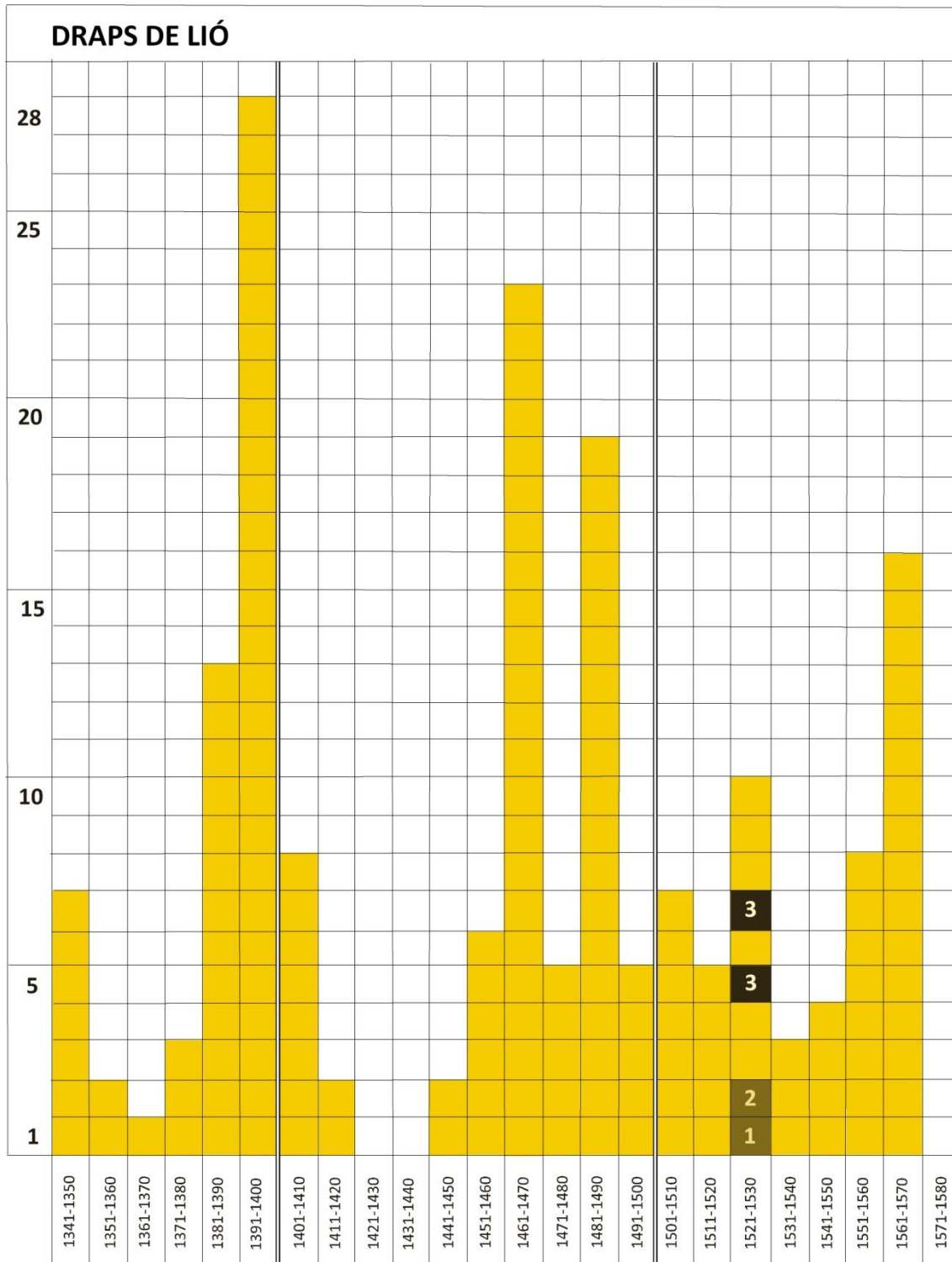

A continuació hem inclòs dos quadres de barres. El primer és dedicat als draps d'Arràs (o de Ras). Veiem que, en principi, fins a l'any 1530 trobem d'una manera regular esments de draps d'Arràs a les cases de Lleida. Potser en trobem una quantitat més gran en algunes cases dels primers decennis del segle XVI, encara que això també pot dependre de qui era el possessor de l'habitatge i de les característiques d'aquest habitatge.

El segon quadre de barres és dedicat als draps de Lió. En aquest cas, ens adonem que tots es concentren al segon decenni del segle XVI, entre l'any 1521 i el 1530.

12.6 Xalons

En aquest apartat centrarem l'atenció en els draps de Xaló o simplement xalons. Era un objecte de luxe que servia sobretot per a decorar i embellir les estances. Fixem-nos en què trobem als inventaris i encants de Lleida, dels segles XIV - XVI.

Objecte: Xalons	Data	Color i decoració	Núm.	Preu	Situació
I exalló	1343		1	3 s., 2 s.	
I ^a carpita ¹³¹ , i exaló esquinçat.	1345		2		Recambra
Un exaló blau.	1354	Blau	8		Estudi
Un exaló vert	1354	Verd	8		Estudi
Altre exaló listat	1354	Llistat	8		Estudi
I axaló blau	1377	Blau	13		
Un cobertor ho exaló gran, vermeyl, de stam	1387	Vermell	22		
I cobertor ho exaló vermeyl	1387	Vermell	23	51 s. barcelonesos	
Exaló vert.	1393	Verd	35		Cambra del difunt
I exaló de poca valor	1396		42		Cambra del difunt
Exaló ab listes g[rogues] e vermeyles	1396	Llistes grogues i vermelles	42		Cambra
I exaló oldan	1396		43	7 s., 7 d.	
I exaló ho carapita	1399		53	10 s., 1 d.	
I ^a carpita ho exaló, ab listes blaves, vermeylles e verts e de diverses colós	1403	Llistes blaves, vermelles i verdes	58		Cambra del difunt
I ^a cortina a manera de xaló, ab urpell ¹³²	1403		60	16 s.	
Altre drap vert, pintat a manera de xaló	1460	Verd	71	40 s.	
Un exaló vermell	1468	Vermell	95		Sala
Hun exaló vermell ab ymages	1482	Imatges	103		Entrada del celler
Hun exaló	1482		104	45 s.	
Hun lit de repòs, ab hun exaló grog e hun altre vermell, ab sa mårffega	1487	Groc, vermell	116		Recambra
Hun exaló gran	1488		117		Cambra del difunt
Hun exaló groch, per trenta sous	1488	Groc	118	30 s.	
Dos exalons grochs	1492	Groc	120		Cambra del difunt
Hun exaló groch	1492,	Groc	121	18 s.	
Hun exaló vermell e hun vert	1500	Vermell, verd	123		Entrada de la cambra
Hun exaló vermel, ga servit.	1504	Vermell	125		Cambra
Altre exaló groch	1504	Groc	125		Cambra
Hun exalonet vert	1504	Verd	126	20 s.	
Hun exaló vermel, ga servit, ab alguns forats	1504	Vermell	126	21 s.	
Hun altre exaló groch	1504	Groc	126	25 s., 6 d.	
Hun exalonet [xalo petit] vermell	1504	Vermell	126	10 s., 6 d.	
Hun exaló groch, ga oldà	1507	Groc	128		
Hun exaló, de stam vert	1509	Verd	130		
Hun exaló vermel	1518	Vermell	133		Cambra alta
Hun eyxaló vert	1518	Verd	133		Cambra
Dos eyxalons verts	1518	Verd	133		Guarda-roba
Hun eyxaló groc	1518	Groc	133		Guarda-roba
Hun exaló groc, ja servit.	1518	Groc	134		Cambra

¹³¹ Carpita (o carpeta), segurament pres de l'italià; manta peluda. DECLC, II, 583. Tanmateix, de vegades, als documents de Lleida, es planteja una possible confusió entre la carpita i una cortina o bé un aixaló (al doc. 53: *I exaló ho carapita*).

¹³² Potser: oripell (full de llautó o d'altra matèria brillant com l'or, que serveix per a ornamentar mobles o peces d'indumentària. DCVB).

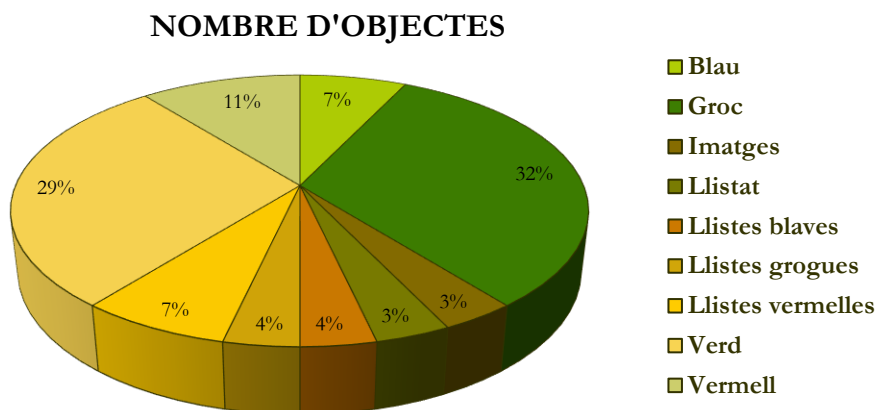
Sinch cortines de pinsell, negres, e hun exaló gros, podrit	1518		135		Cambra de parament
Un exaló vermell	1522	Vermell	138	36 s.	
Un exalló groch, vell.	1529	Groc	145		Cambra
Hun tros de exaló vermell, tot forada<t>, que servie per a porgar	1539	Vermell	149		Botiga
Exaló vermell	1545	Vermell	150		Cambra
Un exaló vermell	1550	Vermell	151		Cambra del difunt
Un exaló vert, molt usat.	1556	Verd	158		Entrada o sala

Troblem aquest objecte tèxtil, en principi portat de la ciutat francesa de Châlons (en català antic Xaló), al llarg dels tres segles estudiats en aquest treball. El primer cop que s'esmenta ja és al document 1, de l'any 1343. El darrer cop, és a la segona meitat del segle XVI, al document 158, de l'any 1556

- El xaló era un teixit en principi de llana, fabricat a Châlons. Podem copiar els exemples inclosos al DCVB que ens aportaran algunes idees sobre aquest teixit. S'hi diu que, en un inventari de l'any 1410, es menciona “*Un axeló vermell ab les obres de parres y de rahims*”. També que, en un document de Vic, de l'any 1490, es fa esment d’“*Un axaló de stamenya*”. I, encara, en un inventari mallorquí del segle XV: “*Una taula de noguer ab sos petges, cuberta de hun axaló vermell, arnat e foredat*”.

- En els documents de Lleida normalment els xalons eren de diversos colors:

		NOMBRE D'OBJECTES	
COLORS I DECORACIÓ	Blau		2
	Groc		9
	Imatges		1
	Listat		1
	Listes blaves		1
	Listes grogues		1
	Listes verdes		1
	Listes vermelles		2
	Verd		8
	Vermell		9

A Lleida només trobem un cop que es digui que un drap de Xaló era decorat amb imatges.

- Trobem la major part dels xalons a la cambra del propietari i també a la recambra, a l'estudi i a la sala. Algun cop també l'hauríem pogut trobar a l'entrada. I, un de molt malmès a la “botiga” o magatzem de la casa.

- Pel que fa al preu, els xalons de segona mà es vengueren als encants de Lleida per uns preus que oscil·laven entre uns 15 sous i uns 50 sous. N'hi ha algun de més barat, que segurament era vell o malmès.

- Cal destacar el fet que de vegades es pugui confrondre el xaló amb les carpitges (que estudiem en un altre apartat): al document 53: “*I exaló bo carapita*”.

- No sabem quina funció tenien. No podem assegurar si eren unes cortines de llit, si eren per posar a la paret o si servien per estendre sobre el llit. Hi ha alguns documents que ens aclareixen alguna cosa sobre les possibles utilitats diverses d'aquests draps. Trobem, al document 60 que es diu “*Iª cortina a manera de xaló*”, fet que fa pensar que segons aquesta comparació, podia ser penjat a la paret, davant d'una finestra o al voltant d'un llit. El document 22 diu, d'altra banda, “*un cobertor ho exaló gran, vermeyl, de stam*”. L'esment de la funció de cobertor ens fa pensar que, almenys en aquest cas, aquest xaló era estès sobre el llit, com si fos un cobrellit o una vànova.

Per acabar, ens podem fixar en qui era que tenia aquests xalons, en principi portats com a objecte de luxe del nord de França:

Núm.	Nom i cognom	Ofici
1	Mateu d'Alins	Beneficiat
2	Arnau Ponç	Beneficiat
8	Guillem de Soler	Ardiaca de Ribagorça
13	Joan Perpinyà	Canonge i sagristà
22 i 23	Mateu Pellisser	Canonge i prebost
35	Berenguer Vicent	Ardiaca de Benasc, degà de València
42 i 43	Domingo de Puiaçol	Prevere beneficiat
53	Bruissèn	Vídua de Ramon Eimeric, metge de Lleida
58 i 60	Guillem s'Escala	Rector de Santa Magdalena de Lleida
71	Gabriel de Vilanova	Canonge i prebost
95	Ramon de Cardona	
103 i 104	Vicent Sopeira	Canonge
116	(anònim)	
117 i 118	Joan Monge	Prevere i porcioner
120 i 121	Melcior Aguiló	Beneficiat
123	Bartomeu Pomar	Prevere beneficiat
125 i 126	Gaspar Ferrer	Canonge
128	Ramon Solsona	Canonge
130	Pere Mateu	Canonge
133	Lluís des Valls	Donzell
134	Bernat Armendaris	Ciutadà de Lleida, mestre cinter
135	Diomedes Lladró	Senyor d'Anglesola
138	Rafael Rafart	Prevere beneficiat
145	Pere Agustí	Canonge i prebost
149	Lluís de Montsuar	Canonge
150	Jaume Riquer	Porcioner i porter
151	Damià de Liori	Cabíscol
158	Bernat Berenguer	Prevere beneficiat

Veiem que la majoria dels xalons eren en mans de canonges i de dignitats de la seu de Lleida. També hi havia alguns laics, que eren membres de la noblesa o dels estaments alts de la ciutat, que en podien tenir algun.

12.7 Estores

Les estores eren un element decoratiu. Les seves característiques no tenen però res a veure amb el luxe de les catifes o de molts dels draps d'Arràs (o d'altres procedències) que també hem inclòs en aquest capítol dedicat als objectes que servien per embellir els espais interiors de les cases de la fi de l'edat mitjana.

Objecte: Estores	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
III stores de bova	1345	Bova	2		Cambra
II stores de palma	1345	Palma	2		Cambra
I stora redona, de palma	1345	Palma	2		Abadia d'Esplucs
I stora d'espart, que n'ere coberta la cuba	1345	Espart	2		Abadia d'Esplucs
Storons	1345		3	10 d.	
II staores poques	1345		3	5 d.	
III aztores	1345		3	7 d.	
Storons	1345		3	10 d.	
I ^a aztora	1345		3	6 d.	
I storam de palma.	1347	Palma	4		
II estores grans e I ^a poqua, que bastaven a la cambra mayor	1354		8		Cambra major
Dues estores de València	1354		8		Celler
III stores	1354		9		Cuina
Una stora de peus ... rupta est	1377		13		Cambra del difunt
I ^a açtora de lit, que sta ficada en la paret	1387		24		Cambra
I ^a stora redona e I ^a altra xicha, davant lo lit	1393		33		Cambra del difunt
III ^{es} estores blanques e I escaquejada	1393		33		Sala de fora
Una stora de spart blanch	1393	Espart	34	16 s., 6 d.	
Una estora escaquegada, blanca e negra	1393		34	14 s.	
Una estora de palma, per a porgar, redona	1393	Palma	34	10 s.	
I ^a altra estora, que estave davant lo lit	1393		34	4 s., 1 d.	
Una estora blancha, que estava en la paret, pus chica	1393		34	7 s., 6 d.	
Una altra estora blancha	1393		34	6 s.	
II ^{es} estores de spart, que jahen per lo sostre de la cambra	1393	Espart	35		Cambra del difunt
Uns stora de spart, streta, de paret	1400	Espart	54	2 s., 3 d.	
V estorons de bova	1402	Bova	57		[Cambra]
Una stora de spart, gran	1460	Espart	71		
Altra stora, no tan gran com la damunt dita	1460		71		
Altra stora, ja menor de la dessus dita. Són totes de una lata ampla	1460		71		
Altra stora de lata streta, oldana e arremendada	1460		71		
Una altra stora molt larga, als caps squinquades	1460	Jonc	71	6 d.	
Una stora de spart que no és venuda, gran	1460	Espart	72		
Altra stora de spart, no tan gran	1460	Espart	72		
Altra stora ja menor de les dessus dites	1460		72		
Altra stora de llata streta, oldana	1460		72		
Huna estora valenciana, en la paret	1462		75		Cambra
Una astora de peus.	1463		81		Sala
Una astora valenciana, de paret	1463		81		Sala
Una astoreta petita, tota blanca, obra de València	1463		81		Estudi
Una astora de palma, de porgar blat	1463	Palma	81		
Huna estora <de> València, que sta en la paret	1464		90		Sala
Una stora valenciana	1478		99		Sala
Una stora valenciana	1478		100	8 s., 6 d.	

Uns stora gran e una chiqua, forradades	1481	102	Estudi
Dues peces de estores, per als peus	1482	103	Cambra de la saleta
Una roda e una estora dolenta	1482	104	2 s.
Una stora de paret	1482	105	Sala
Una stora de paret, pintada de negre	1482	105	Cambra
Dos stores	1482	107	20 s.
Una stora de paret		107	3 s.
Una astoraça	1488	118	2 s.
Una stora de paret, valenciana	1492	120	Cambra del difunt
Una altra stora de paret, valenciana, sobre la qual són les coses següents penjades [vegeu més avall]	1492	120	Cambra del difunt
Dues stores de paret, valencianes	1492	121	7 s.
Dues stores de spart	1507	Espart	128
Dues stores, una gran y altra petita	1510		131
Doze astorins	1518		135
U<n>es stores de spart, ja usades	1539	Espart	149
			Golfes

Amb relació a les estores, podem dir el següent:

- En primer lloc, que n'hi havia de diverses matèries. La majoria eren d'espart. També n'hi havia d'altres materials, com la palma, la boga o el jonc. Com podem veure, tots eren materials vegetals.

- N'hi havia de diferents formes i mides. En el document 2, trobem esmentada “*I stora redona, de palma*”. N'hi havia de més grans i de més petites (docs. 8, 33, 34,71, 72, 81 i 102). Unes eren més estretes (doc. 54, 71) i d'altres eren més llargues (doc. 71).

- Algunes estores es poden relacionar també amb certes feines, com per exemple pogar el blat (docs. 34 i 81).

- Hi havia estores per posar a terra (les que hom deia que eren “de peus”) i també n'hi havia algunes que eren per posar a la paret. Aquestes últimes són les més abundants i són les que tenien una funció més decorativa i ornamental. Les estores de paret normalment podien ser blanques, escacades, negres (doc. 115) o valencianes (doc. 8, 24, 75, 81, 90, 99, 120). En una d'aquestes estores, que era a la paret d'una cambra, hi havia penjades les coses següents:

“Primo, dues spasses velles.

Ítem, unes cuyraces blanques e una ce<r>vellera.

Ítem, huns davantbraços rovellats.

Ítem, hun spallaraç.

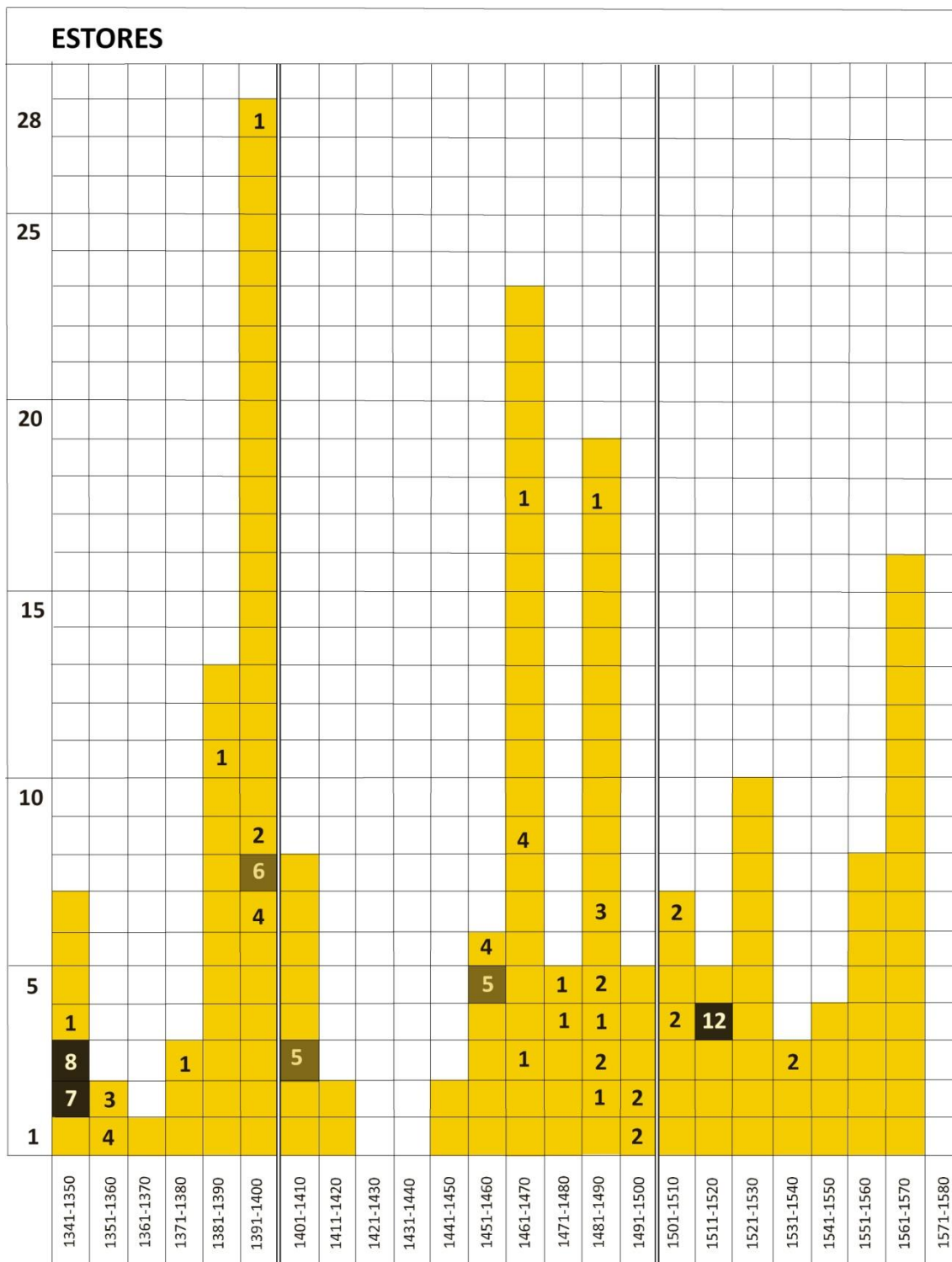
Ítem, una daga francesa, sense bayna.”

Tots aquests objectes eren armes. En aquest document es veu un altre aspecte de la vida d'aquesta gent del segle XV, en concret de Melcior Aguiló, beneficiat de la seu de Lleida (doc. 120, de l'any 1492). Les armes, com a símbol o com eina defensiva (o ofensiva), formaven part de totes les cases. Aquest tema el vam tractar àmpliament al volum d'inventaris i encants publicat el 2014 i ara no en parlarem més; amb tot, no podem negar la importància en la vida de cada dia de tota aquesta gent, fins i tot de la més humil i de la dels eclesiàstics, com veiem en aquest exemple (i també en molts altres que podríem trobar amb facilitat).

En la documentació també s'esmenta alguna estora de sostre (doc. 35 de l'any 1393). La funció d'aquesta estora podia ser la de protegir el llit i aïllar-lo del fred, de la humitat, dels insectes o

de qualsevol altre cosa. Una funció semblant a la del cobricel i a la de les cortines que protegien els llits (i que estudiem en un altre apartat).

A continuació incloem un quadre de barres on se situen tots els objectes (en aquest cas les estores) que hi havia en cadascuna de les cases inventariades. Podem apreciar que hi ha estores al llarg dels tres segles estudiats. Només n'hi ha menys als darrers decennis del període del segle XVI que hem estudiat. També veiem que mentre en algunes cases més modestes n'hi podia haver només una, en d'altres n'hi podia haver fins i tot més de cinc o àdhuc més de deu.

A continuació podem veure alguns exemples d'estores representades en pintures i miniatures de l'Europa occidental.

Fig. 12.72. Jean Le Tavernier, Jean Mielot copiant un manuscrit per Felip el Bo, ms. 9278-80, f. 10, c. 1450. BNF.¹³³

Trobem un primer exemple en aquesta miniatura feta vers mitjan segle XV (fig. 12.72). Hi ha molts elements: el doble faristol (el de sobre era giratori), el tinter, la cadira, l'escambell, el cofre, el llit amb el travesser i l'oreller, el cavall de ferro, les rajoles del terra i de la llar

de foc i fins i tot la finestra. Ara, però, ens interessa sobretot fixar-nos en l'estora que hi ha a terra, que s'adapta a l'espai on l'escrivà posava els peus. En el document 81, de l'any 1463, data molt

propera a la que es dibuixà aquesta miniatura, trobem a la sala de l'habitatge de Joan Bordell, “una astora de peus”, plausiblement molt semblant a aquesta.

Fig. 12.73. Meester van het Johannes, El naixement de sant Joan Baptista, 1510 – 1520. Aquests panells van ser originalment part d'un políptic, dedicat a sant Joan Baptista. Detall de l'escena del naixement i del bany. El retaule va ser pintat per a l'església de Sant Joan, potser de Gouda.¹³⁴

Si som capaços de fixar-nos en els detalls, sovint trobem allò que cerquem. En aquesta escena d'aquest retaule dedicat a sant Joan

¹³³ Font: BNF, exposició Miniatures Flamandes, abril 2012

¹³⁴ Font: <http://collectie.boijmans.nl/en/work/2118%20%28OK%29>

Baptista, veiem a sota i als peus de la serventa, que està eixugant un drap davant la llar de foc, un coixí i una estoreta (fig. 12.73). El terra era fred i calia protegir-se de la fredor -i potser també de la brutícia- si hom s'hi havia de seure. Com s'esdevé sempre, en aquesta pintura trobem mostres d'altres objectes que ens il·lustren sobre allò que hi havia en l'espai que envoltava cada dia la gent que va viure als segles XIV - XVI (un cavall de foc, uns ferros, una gresala o llavamans o un plat i una cullera d'argent).

Podem ampliar encara més el nombre d'exemples. Si recuperem la miniatura de la Sagrada Família de les Hores de Caterina de Cleves (fig. 12.74), veiem als peus de la Mare de Déu una estora quadrada que protegeix els peus del fred. En tots aquests exemples, la presència en l'escena de l'estora de peus està plenament justificada. És un element més de la vida quotidiana que hauríem pogut trobar en molts interiors domèstics. La seva funció utilitària es justifica en els tres exemples que hem proposat. A l'estudi, un espai de treball, l'artista ha representat als peus del miniaturista una estora de peus, com ens diuen els documents (docs. 13, 81 i 103). Aquest tipus d'estores, documentades des del segle XIV, com ens informen els inventaris, les retrobem en els escenaris figuratius dels interiors domèstics que descriuen les imatges. La pintura, i encara més la miniatura, ens permet de contextualitzar la informació que prové dels inventaris. El llibre d'Hores de Cleves, documentat cap a l'any 1440, n'és un exemple clar. Els tres exemples que hem proposat també representen una font documental vàlida per fer una aproximació als espais domèstics amb presència d'estores. Els inventaris situen les estores a la cambra del difunt i a la sala. Un cop més, els artistes a través de les seves creacions, ens recreen aquests espais domèstics.

A la cambra de dormir, on l'estora funciona com un objecte que aïlla de la fredor de terra, el mestre de sant Joan, a l'escena del naixement de sant Joan Baptista, hi afageix encara un element de confort damunt de l'estora: el coixí (fig.12.64). Evidentment aquesta realitat està també plenament justificada. Les estores que estem veient eren de palma o d'espart. Aquests materials no són gaire càlids, la incorporació del coixí com a seient ens porta a una realitat tal i com s'expressa en els inventaris, que també esmenten els coixins per a seure com un element més del mobiliari de la casa que contribueix a augmentar el confort i l'embelliment dels espais. Amb tot, com ja hem dit, les estores eren força presents. De vegades n'hi havia més d'una. Un document de l'any 1463 ens permet d'identificar la presència de dues estores en una mateixa sala. Podem pensar que, cap a l'últim quart del segle XV, en algunes cases, la sala era un espai suficientment gran com per haver-hi dues estores (o fins i tot més).

Fig. 12.74. Mestre de Caterina de Cleves, *Hores de Caterina de Cleves*, La sagrada família, c. 1440, The Morgan Library, ms. M.917, ps. 150–151. Nova York, The Morgan Library & Museum.¹³⁵

¹³⁵<http://www.themorgan.org/collection/hours-of-catherine-of-cleves/70?page=70>

A la pintura catalana podem veure dos exemples d'estores molt interessants, que són el reflex d'una realitat una mica diferent.¹³⁶ També els pintors han representat en l'escena unes estores de peus, que recorden les descripcions dels inventaris de Lleida. Al peus de la Verge, en totes dues representacions, hi veiem una estora semblant a les que hem vist fins ara, però allò que ha canviat són els escenaris. Els dos exemples catalans representen el tema de l'Adoració dels Reis o Epifania, un tema solemne dins de la iconografia religiosa. Una estora d'espart o de palma semicargolada s'estén als peus de Maria en ambdues representacions. En el retaule de l'Escala curiosament resta mig cargolada a la banda dreta; en el retaule de la Paeria, la veiem cap a l'esquerra.

La simplicitat d'aquest objecte contrasta amb el tema representat. No es pot obviar el contingut simbòlic que amaga la representació d'aquest objecte humil representat com a tron de la Mare de Déu. Joan Antígó demostra tenir habilitat alhora de desenvolupar l'espai compositiu a partir d'objectes extrets de la mateixa realitat (fig. 12.75). L'estora situada als peus de la Verge, com si fos una peça de mobiliari, en el marc d'una temàtica inspirada en els Goigs de la Mare de Déu, recorda les representacions escèniques religioses.¹³⁷

Per aquestes mateixes dates, tot i que uns anys més tard, cap als anys 1440-1445, al retaule de la Paeria de Lleida, malgrat totes les diferències, hi veiem representada una escena amb uns clars paral·lelismes amb la precedent. És una escena de l'Epifania amb la Mare de Déu i l'infant Jesús (fig. 12.76). La Verge sembla que s'està dreta damunt d'una estora cargolada als dos extrems. L'estora comença darrere seu i s'acaba al davant dels peus de la Verge. Sant Josep, que en l'escena precedent treia el cap per un trenc de la paret, en aquest cas agafa un paper molt més actiu i s'encarrega de preparar el menjar a la llar de foc, tal com trobem, per exemple en moltes pintures de les terres germàniques.¹³⁸

---

¹³⁶ També a l'escena de l'Adoració dels Reis o Epifania del retaule de Verdú de Jaume Ferrer II (c. 1434), conservat al Museu Episcopal de Vic (núm. inv. 1776), veiem la representació de l'estora de palma amb uns forts paral·lelismes amb els exemples que estem comentant. En relació al retaule de Verdú i la seva autoria, vegeu: Isidre PUIG, *Jaume Ferrer II. Pintor de la Paeria de Lleida*, Pagès Editors, Lleida, 2005; Jaume CARBONELL, "El retaule de Verdú", *Urtx*, núm. 27, p. 28-42.; Joaquín YARZA, *Retaules gòtics de la Seu de Manresa*, Fundació Caixa de Manresa, Manresa, 1993, p. 11-43. El pintor Pere Nicolau al Retaule de l'Anunciació incorpora també una estora, (Museu de Belles Arts de Saragossa); vegeu: Francesc RUIZ I QUESADA, "Una obra documentada de Pere Nicolau per al rei Martí l'Humà. El políptic dels set Goigs de la cartoixa de Valldecríst", *Retrotabulum*, núm. 8, p. 25 i 26.

¹³⁷ Si bé Joan Antígó pren de la realitat els objectes quotidians per crear i generar l'espai compositiu, el resultat del seu treball és "més proper a considerar l'obra d'art com un objecte bonic que no pas un camí cap a la realitat que havien pres la pintura flamenca i italiana". Vegeu: Pere FREIXES, "L'escola de Girona a l'època del retaule de Púbol: Joan Amigó i Honorat Borrassà", a Joan MOLINA (ed.), *Bernat Martorell i la tardor del gòtic català, El context artístic del retaule de Púbol*, Museu d'Art de Girona, Girona, 2003, p. 70.

¹³⁸ Recordem alguns pintors com Hans Multscher i Konrad Witz.

Fig. 12.75. Joan Antigó, Retaule de la Mare de Déu de l'Escala, *l'Adoració dels Reis Mags*, c. 1437-1439, Monestir de Sant Esteve de Banyoles. Foto: I. Sánchez

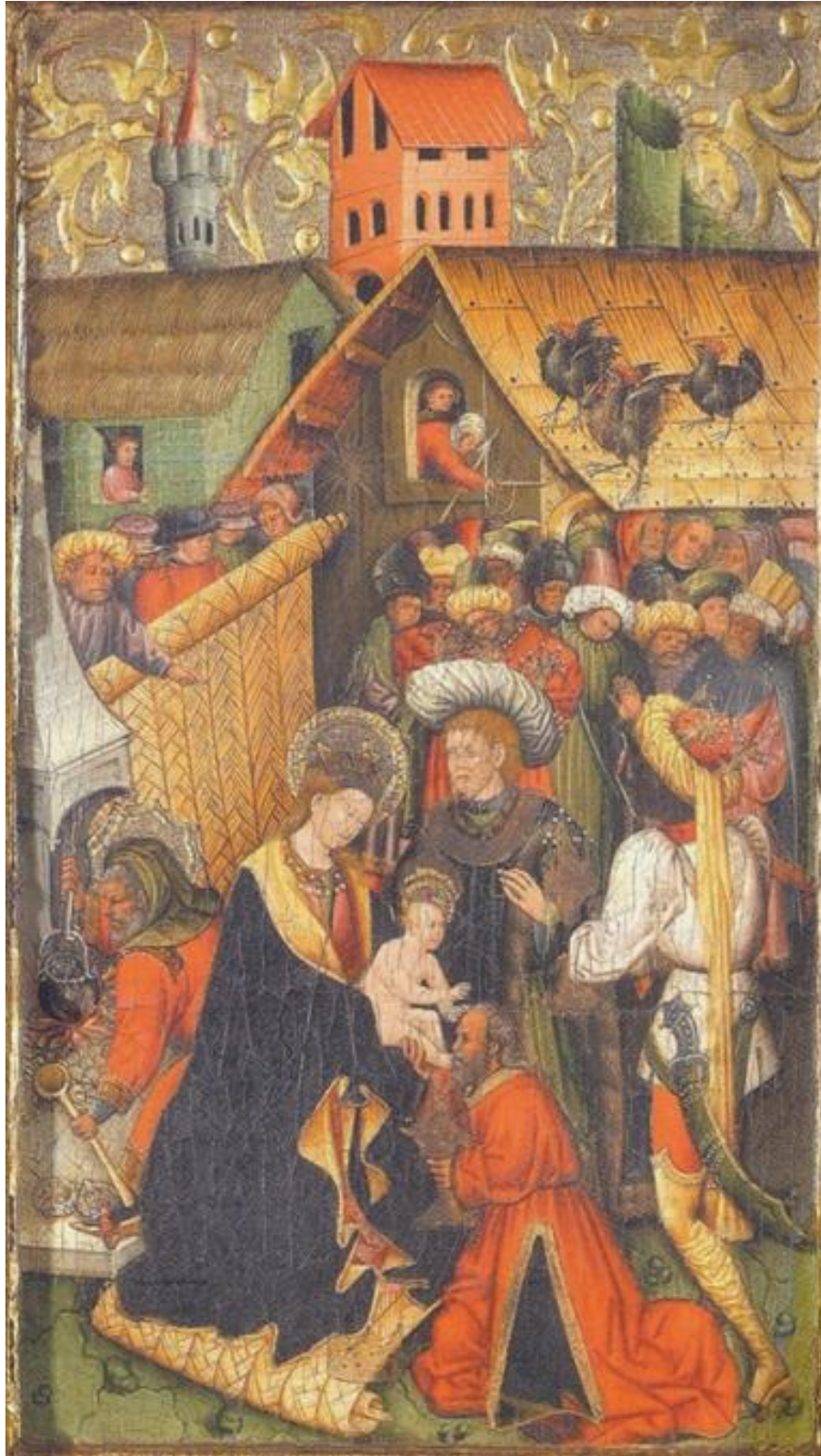

Fig. 12.76. Jaume Ferrer II (i col·laboradors), Retaule de la Mare de Déu de la Paeria de Lleida, Escena de l'Epifania, c. 1450-1455, Lleida, Saló del retaule de la casa de la Paeria de Lleida¹³⁹

¹³⁹ Foto: I. PUIG, *Jaume Ferrer II*, Pagès Editors – IMAC – Ajuntament de Lleida, Lleida, 2005, p. 161.

Fig. 12.77. Mestre de les Hores del Mariscal de Boucicaut, Llibre d'Hores del Mariscal de Boucicaut, L'Adoració dels Reis, Ms. 2, f. 83 v., c. 1409, París, Musée Jacquemart-André¹⁴⁰

¹⁴⁰ http://www.wga.hu/html_m/m/master/boucicau/boucica5.html

Un darrer exemple. Al *Llibre d'Hores del Mariscal del Mestre Boucicaut*, veiem una nova adoració dels Reis Mags (fig. 12.77). En aquest cas, una estora quadrangular, plana, s'estén als peus de la Mare de Déu, que té a la falda el nen Jesús. Sant Josep, en aquest cas, té un paper molt més passiu que en els exemples precedents. Podem cridar l'atenció sobre dues coses més. En primer lloc, que la decoració de la vànova o sobrellit del llit, que fa de tron a la Mare de Déu (amb unes bandes escacades i unes barres vermelles), continua en el coixí del capçal i en el "cobricel" que hi ha al damunt, tot formant una mena de baldaquí o dosser. Fins i tot, la cara interna del vestit de la Mare de Déu té aquesta mena de motiu decoratiu. En aquest cas, l'estètica fa oblidar qualsevol mena de realisme. D'altra banda, cal assenyalar, en segon lloc, el realisme del dibuix de l'estora amb les seves franges i amb l'entrellaçat de les fibres. Fixem-nos que aquesta forma de teixir l'estora és exactament igual a la manera com és teixida al retaule de la Paeria de Lleida. Com hem vist en estudiar les catifes, aquest fet no vol dir que els pintors hagin copiat un mateix model pictòric sinó més aviat que, en tots dos casos, representen fidelment una realitat idèntica. Segurament era el tipus d'estora que hi havia al seu entorn, com ens diuen els documents escrits.

12.8 Miralls o espills

D'espills i de miralls n'hi havia pocs. Amb tot, en trobem alguns d'esmentats als documents de Lleida dels segles XIV, XV i XVI. D'altra banda, la iconografia d'aquesta època, sobretot de països del nord d'Europa, ens mostra clarament l'existència d'aquest objecte. Primerament podem fer un quadre dels espills que trobem documentats als inventaris i encants lleidatans.

Objecte: Espill	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I spyll de vori.	1393	Vori	33		Cambra del difunt
I spayllet [spyllet?] E I ^a altra capseta ab pedres de vidre; I christayll	1399		53	70 s., 7 d.	
I espiyll trenquat.	1403		58		Recambra
I poch de taffatà, I spill e I foure de daga	1403		60	6 d.	
Un spil gran; és de madona.	1441		65		Cambra
Una bossa de cuyro, hun spill.	1483		108		A l'entrant de recambra
Hun spil	1504		125		Cambra del difunt
Hun spil	1504		126	4 d.	
Set ho huyt capsetes petites, en algunes salses, e hun spillet petit	1509		130		Estudi
Ítem, un spillet de ascer y un cascavel de domàs y un goc de naips	1529	Acer	145		Cambra de fora
Un mig-cofre de noguer, pintat, ab uns espills y [...], ab un pany y clau	1559		161		Rebotiga
Un spill de asser	1563	Acer	169	2 s., 1 d.	

D'espills, d'acord amb la documentació conservada, de fet, en trobem gairebé al llarg dels tres segles que estudiem en aquest treball. El primer és però de l'any 1393 (doc. 33). El darrer esment és de l'any 1563, data molt propera a la de l'últim document estudiat, l'inventari de Bartomeu Grassa, del 1568. Podem assenyalar també els aspectes següents:

- Generalment trobem aquests espills en la cambra, la recambra o l'estudi de la casa. En un cas el trobem en una "rebotiga", una mena de magatzem on hi havia un mig-cofre en què es guardaven uns espills.

- Els espills eren un objecte de luxe. De vegades, en els inventaris o en els encants s'esmenta de quin material eren fets o de vegades es diu quin era el material amb què es va fer el marc que l'aguantava. Així, trobem espills d'acer i d'altres vegades trobem que es diu que el suport del mirall era de vori.

- Els preus són de 4 diners a 2 sous. No sabem pas si corresponien als preus reals, atès que la mostra és molt reduïda i no ens permet de saber les diferències de preu que hi podia haver entre un espill petit i un espill gran. En cap cas es diu, però, que fos situat en una paret de la casa. Llàstima que no puguem saber el preu que tenia l'espill gran que era de la senyora de la casa, esmentat al document 65.

A continuació farem una taula amb tots els esments de miralls que trobem als inventaris i encants de Lleida, dels segles XIV, XV i XVI:

Objecte: Mirall	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I mirayllet poch.	1399		50		
I mirayll petit	1403		58		Recambra
I mirayll trenquat.	1403		58		Casa de la privada
Hun mirayll de vidre ab son peu	1463	Vidre	81		Estudi
Hun miral d'os, ab hun crucifixi.	1510	Os	131		Estudi del defunt
Un mirall	1562		167	4 d.	
Un mirall de asser, redon	1563	Acer	168		Cambra del difunt

No sabem si hi havia alguna diferència entre els miralls i els espills. En principi sembla que són dues paraules que eren sinònims. Com hem fet amb relació als espills, en podem assenyalar les característiques més notables, a partir de les poques fonts que tenim.

- El marc cronològic en què trobem els miralls és molt semblant al marc cronològic dels espills. El primer és de l'any 1399, a la fi del segle XIV, i el darrer és del 1563 (doc. 168).

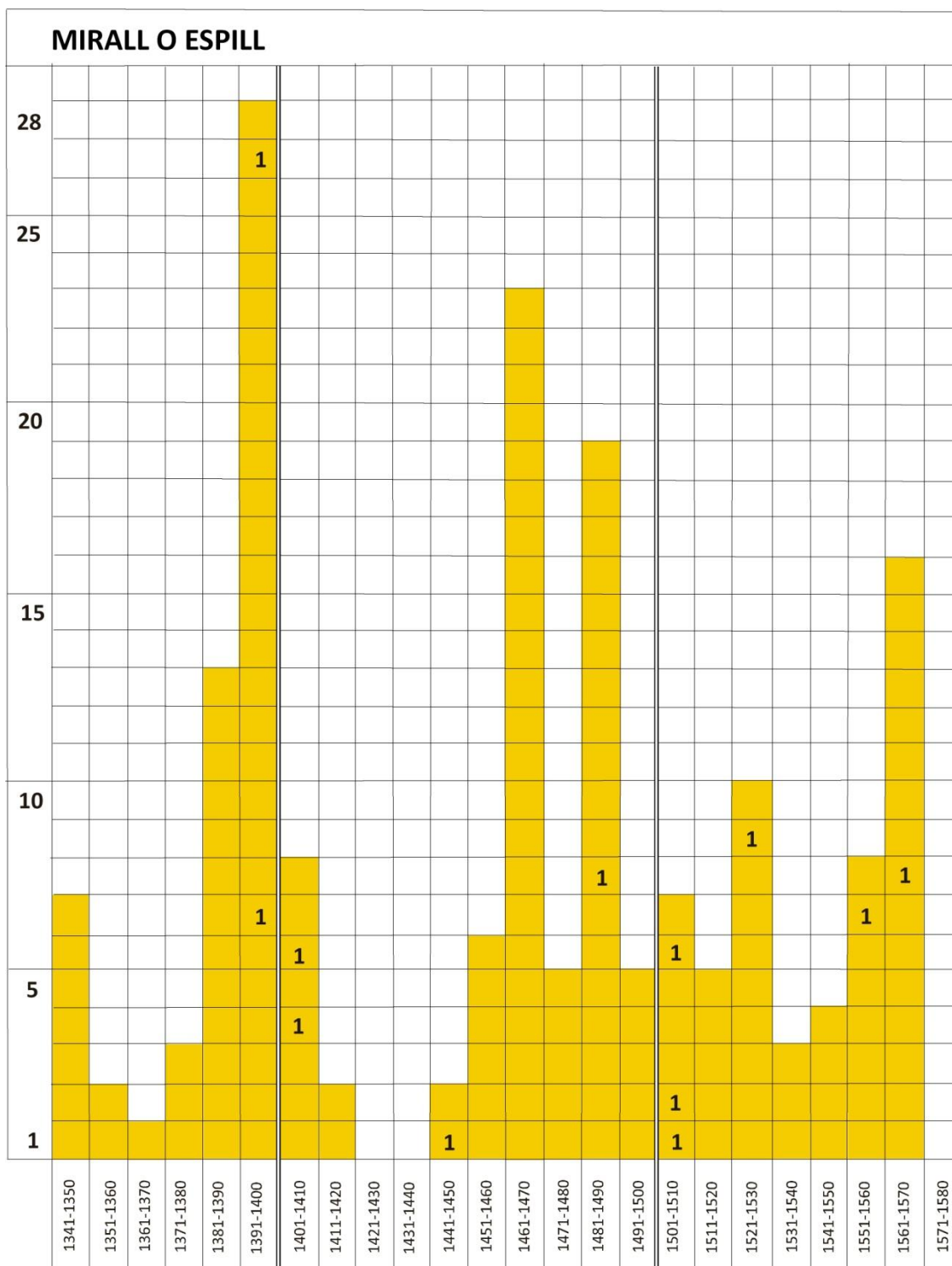
- Els trobem a les cambres o recambres. Un era a la cambra on hi havia la latrina o privada; cal però adonar-se que era un mirall trencat.

- En aquest cas, sabem que eren fets amb acer, però que també podien ser fets amb vidre. A més, en un cas, n'hi havia un que tenia un marc d'os (semblantment al marc de vori que hem vist amb relació als espills).

- En un cas (doc. 168) sabem que era rodó. En un altre cas, cosa prou interessant, se'ns diu que tenia un peu. Devia poder-se col·locar sobre una taula o un moble.

- Només sabem que un d'aquests miralls fou venut als encants per 4 diners. És només una petita orientació sobre el preu real que podien valdre.

A sota hem inclòs un quadre de barres amb tots els esments de miralls o espills que podem trobar en una casa, d'acord amb les dades que ens aporta la documentació que ens ha servit de base de la nostra recerca. A l'acte ens adonem que n'hi hagué al llarg dels tres segles. També veiem que mai es documenta en una casa l'existència de més d'un mirall.

Com a complement, podem incloure les imatges de diversos miralls que trobem en algunes pintures d'aquest mateix període situat a cavall entre l'edat mitjana i l'edat moderna.

En general, les representacions de miralls ens porten cap a identificar miralls bàsicament rodons. A la cambra de dormir, penjat a la paret o damunt la taula són els espais propis per trobar i localitzar aquests objectes. Deixant al marge les connotacions simbòliques de les que sempre s'han envoltat aquests objectes, els miralls tenien una funció i contribuïen a embellir les sales i cambres. A través de les imatges de retaules i miniatures podem recrear els espais quotidians amb miralls al seu

entorn. Les escenes de naixement, en les activitats d'escriure, mentre es revisava la comptabilitat, a l'hora dels àpats, i en la higiene diària, els miralls presidien la cambra i la sala.¹⁴¹

Fig. 12.78. Mestre de Caterina de Cleves, *Llibre d'Hores de Caterina de Cleves*, Naixement de la Verge, c. 1440, MSS M.917, p. 144–M.945, f. 20r, Nova York, The Morgan Library & Museum

Fig. 12.79. Loyset Liédet (miniaturista), David Aubert, *Histoire de Charles Martel*, Carles el Temerari rep a David Aubert al seu escriptori, Bruxelles, KBR, ms. 8, f. 7¹⁴²

¹⁴¹ Recordem també l'escena de les Noces de Canà del pintor Juan de Flandes, de cap a l'any 1500, on un rellotge circular penjat damunt un drap de seda presideix la paret de la sala del banquet (Nova York, Metropolitan Museum).

¹⁴² Foto: exposició virtual *Miniatures flamandes*, BNF, Paris, abril 2012.

Fig. 12.80. Loyset Liédet (miniaturista), David Aubert, *Histoire de Charles Martel*, Carles el Temerari rep a David Aubert al seu escriptori, Bruxelles, KBR, ms. 8, f. 7 (detall)

Fig. 12.81. Hans Memling, Tríptic de la Vanitat terrestre i la Salvació divina, *La Vanitat*, c. 1490, Musée des Beaux-Arts, Estrasburg (detall)¹⁴³

¹⁴³ <http://www.musees.strasbourg.eu/index.php?page=primitifs-nordiques>. Foto: Web Gallery of Art

Fig. 12.82. Quentin Metsys, El canvista i la seva dona, c. 1514, París, Musée du Louvre (detall)¹⁴⁴

Fig. 12.83. Quentin Metsys, El canvista i la seva dona, c. 1514, París, Musée du Louvre (detall). És impressionant el detallisme de l'escena representada al mirall que és encarat cap a la finestra. També podem admirar els detalls del llibre on hi ha representada la imatge de la Mare de Déu amb l'infant

¹⁴⁴ Quentin Metsys és probablement el pintor més important a Anvers en el canvi de segle. Vegeu: Stephen GODDART, "Vers le XVIIe siècle: l'essor d'Anvers", a Michel DE GRAND RY (dir.), *Les primitifs Flamands et leur temps*, La Renaissance du livre, Tournai, p. 621-624.

12.9 Gàbies

Les gàbies són esmentades als documents i les pintures de l'època que estudiem ens mostren gàbies de diferents formes i materials. Podríem pensar a primer cop d'ull que ni en una font ni en l'altra no trobaríem res. No és pas així. Als inventaris hi ha seixanta-cinc esments de gàbies de diferent mena, que es poden relacionar amb espècies d'ocells diverses. A la pintura d'aquesta mateixa època trobem també dibuixades sovint amb força cura gàbies de fusta o metàl·liques. A continuació inclourem la llista de les mencions que trobem als inventaris i encants, després en farem un comentari i, finalment, ens fixarem en la iconografia que sovint ens mostra gàbies fetes amb una gran cura i amb un fort realisme.

Objecte: Gàbies d'ocells (i gàbies de cargols)	Data	Material	Núm.	Preu	Situació
I guàbia ¹⁴⁵	1347		5	18 d.	
II guàbies de vergua	1348	Verga	7		
una gàbia de calandrí	1354		8		Estudi
II gàbies de vergues	1354	Verga	8		Estudi
Una gàbia.	1354		9		
Dues gàbies xiques.	1354		9		Cuina
I ^a gàbia de verges de ferre e altra [...].	1383	Ferro	16		Cuineta
I ^a guàbia de carderoles	1387		24		Sala
I ^a gàbia redona, de carderola	1388		25	3 s., 2 d.	
Altra gàbia de calàndria	1388		25	3 s., 1 d.	
I ^a gàbia de tenir ocells e I ^a altra que no val gayre.	1392		29		Cuina
Una sella gran, una olla, una gàbia, una olla gran de terra	1392		30	3 s., 1 d.	
I ^a gàbia de fust, texida de ferre.	1393	Fusta i ferro	33		Cambra
Una gàbia	1393		34	3 s., 2 d.	
Una gàbia de sarga	1396	Sarga	40		
Una gàbia	1396		41	9 d.	
Una gàbia de verga blanca	1463	Verga	79		Entrada
Una gàbia per tenir garça	1463		80	10 d.	
Una garça e gàbia	1482		107	2 s.	
Una gàbia de calèndria	1483		110		Cambra
Una gàbia de garça	1483		113	1 s., 2 d.	
Huna gàbia de calèndria	1483		113	4 d.	
Hun<a> gàbia de calèndria	1487		116		Sala
Huna gàbia de perdiu	1487		116		Cap de l'escala
Quatre cartrons e dos panistres e una gàbia e una caragorela	1492		121	2 s., 2 d.	
Gàbies	1510		131		Cambra
Huna gàbia de guatla, de ffust.	1518	Fusta	133		Cuina
Huna gàbia de ffust, de guatla	1518	Fusta	133		Cuina
Huna caragolera	1518		133		
Una gàbia de moxons	1522		138	8 d.	
Gàbia ab una cadarnera	1523		141		Cambra del difunt
Una caragolera de canya	1529	Canya	146		
Sis gabions de moxons, ab una gàbia de calèndria	1536		148		Recambra
Una gàbia ab una garça	a1550		151		Rebost
Una gàbia xica de ferro	a1550	Ferro	151		Rebost
Una gàbia de calèndria, dolenta	1550		152		Cambra
Una gàbia de calèndria	1550		152		
Una gàbia de stornell de sarga blanca	1556	Sarga	158		Golfes

¹⁴⁵Deia: *ab vergues de ferre*, ratllat i corregit.

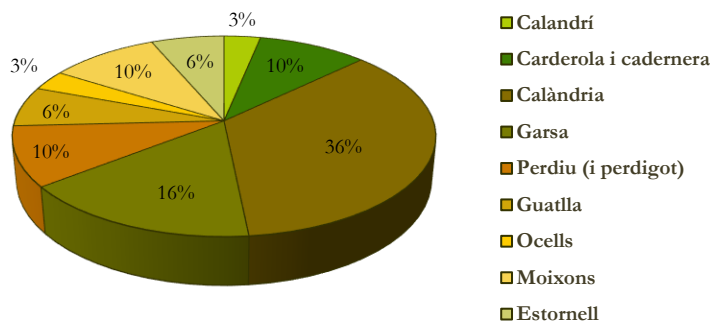
ESPAIS I OBJECTES: DEL MÓN REAL A LA REPRESENTACIÓ DE LES IMATGES

Altra gàbia de agarça de vímets	1556	Vímets	158		Golfes
Un altra gàbia de calàndria	1556		158		Golfes
Sinch gabietes de canya	1556	Canya	158		Cambra
Quatre gàbies	1556		159	6 s.	
Una gàbia de calàndria	1559		160		Recambra o estudi
Una panistra gran de canya, una caragolera, una gàbia xicha	1559		160		Cambra vella
XXII gàbies [dix mossèn Perot eren sues]	1559		161		Celler del vi blanc
Una gàbia de ferro, per a calàndria	1562	Ferro	167	3 s.	
Una gàbia de fust	1562	Fusta	167	6 d.	
Una caragolera	1562		167	4 d.	
Una gàbia de ferro	1562	Ferro	167	6 d.	
Una caragolera	1562		167	4 d.	
Una gàbia de perdigot	1563		168		Cambra del difunt
Una gàbia gran, de passar moxons, de sarga	1563	Sarga	168		Terrat
Una gàbia de sarga, per a calàndria	1563	Sarga	168		Terrat
Tres gàbies petites de sarga y dues de canyes, de tenir moxons.	1563	Sarga, canyes	168		Corral
Una gàbia de calàndria	1563		169	2 s.	
Una gàbia de ferro, de perdigot	1563	Ferro	169	6 s., 1 d.	
Una gàbia de perdigot	1563		169	6 d.	
Tres gàbies	1563		169	6 d.	
Unes gàbies	1563		169		
Dues gàbies de canya y tres de fust	1563	Canya, fusta	169	2 s.	
Una gàbia de sarga, per a stornell	1563	Sarga	170		Rebostet al corredor
Un gabionet ab les vergues de ferro	1563	Ferro	171		Recambra
Una gabieta de gualla	1563		172	2 d.	
Una gabieta ab vergues de ferro (i altres objectes)	1563	Ferro	172	2 s.	
Una cistella caragolera	1563		173	6 d.	

Abans de començar a comentar les característiques de les gàbies, podem fer el quadre següent sobre els ocells que hi havia engabiats:

		NÚMEROS DELS DOCUMENTS
OCELLS	Calandrí	8
	Carderola i cadenera (<i>Carduelis carduelis</i>)	24, 25, 141
	Calàndria (<i>Melanocorypha calandra</i>)	25, 110, 113, 116, 148, 152, 158, 160, 167, 168, 169
	Garsa (<i>Pica pica</i>)	80, 107, 113, 151, 158
	Perdiu (i perdigot) (<i>Alectoris rufa</i>)	116, 168, 169
	Guatlla (<i>Coturnix coturnix</i>)	133, 172
	Ocells	29
	Moixons	138, 148, 168
	Estornell (<i>Sturnus vulgaris</i>)	158, 170

OCELLS ALS SEGLES XIV-XVI

Veiem que un dels ocells que hauríem trobat més sovint a les gàbies de la ciutat de Lleida als segles XIV- XVI eren les calàndries, *Melanocorypha calandra*. És semblant a l'alosa i hom diu que té un cant sonor i agradable, i que fins i tot és capaç d'imitar els sons dels altres ocells. A part, també hi havia garses, cadernerres, perdius, guatlles i estornells.

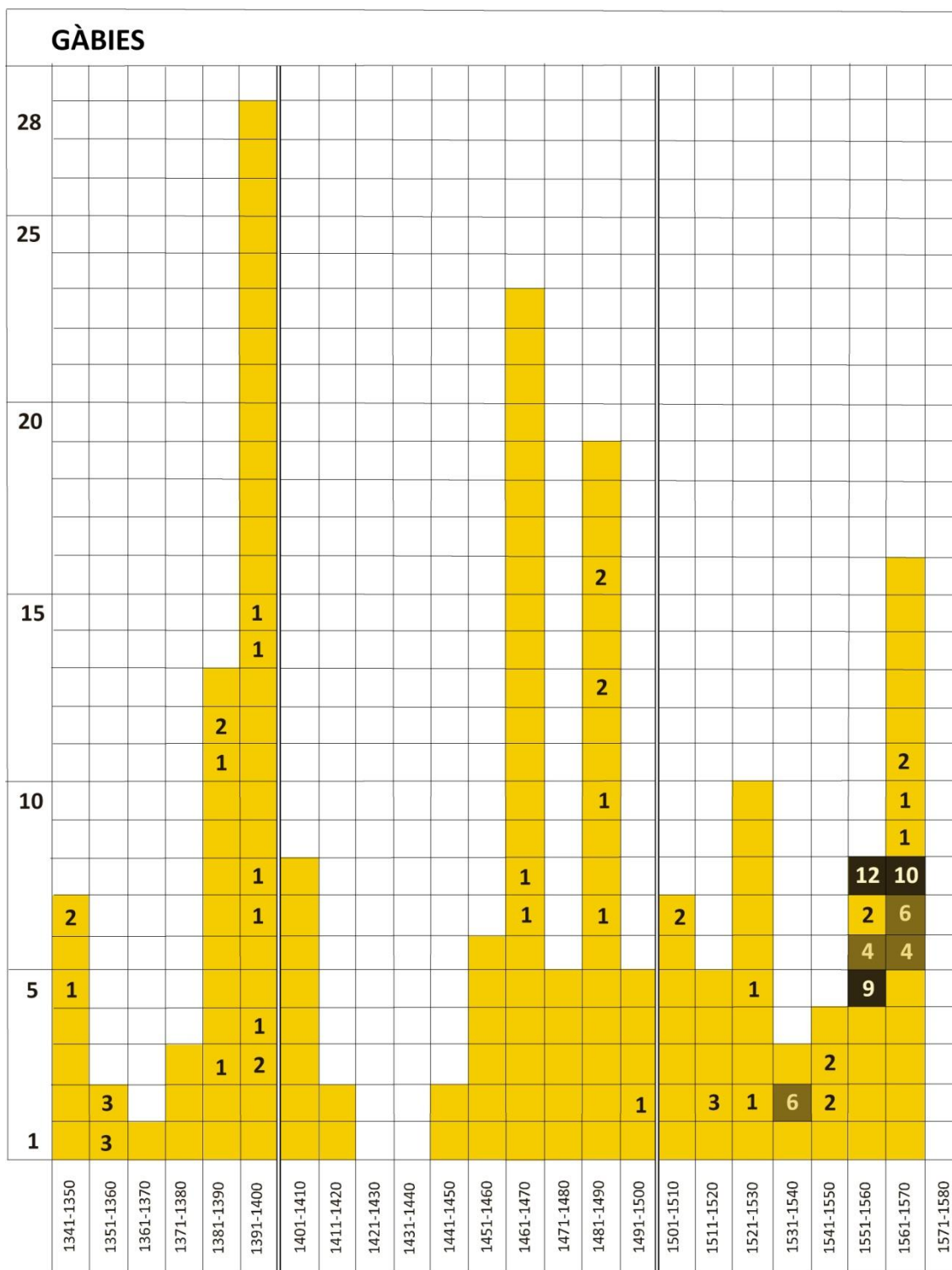
Cal dir que també hem inclòs en aquesta llista les caragoleres o gàbies (o cistelles) per guardar els cargols. En els documents trobem set esments de caragoleres (o cargoleres).

Ara, però, volem comentar sobretot allò que diuen els documents sobre les gàbies.

- Aquestes gàbies podien ser fetes de diversos materials. N'hi havia de ferro, de fusta, de canya, de verga, de vímets i de sarga. Més d'una vegada devien ser de més d'un material: "*1ª gàbia de fust, texida de ferre*".
- En trobem a molts llocs de la casa. Hi havia gàbies amb ocells a dins de les cambres, a les recambres, a les cuines, a les sales i, fins i tot, als terrats, al rebost, als corrals o a les golfes. De fet, no és gaire sorprenent de trobar-ne a les golfes o als terrats.
- Poques vegades se'ns diu la forma que tenim. Sabem el material, però no com eren. Només hi ha una excepció. El document 25, de l'any 1388, s'hi diu que es va vendre "*1ª gàbia redona, de carderola*", que, pel document anterior, sabem que era situada a la sala. Fou venuda per 3 sous i 2 diners.
- Pel que fa als preus, la major part valien menys d'1 sou. La més cara fou "*una gàbia de ferro, de perdigol*", per la qual als encants de Lleida es pagaren més de 6 sous. N'hi havia algunes que costaren uns 3 sous, i la resta eren més econòmiques.

En el quadre de barres que hem inclòs a sota, podem veure en nombre de gàbies d'ocells que hi havia en les cases inventariades a Lleida en aquests segles situats a cavall de l'edat mitjana i de l'època moderna. Veiem que hi ha gàbies d'ocells al llarg dels tres segles. Amb tot, també ens adonem que el nombre de gàbies que hi pot haver en una casa augmenta molt a mesura que ens apropem al final de l'època estudiada en aquesta recerca.

Com hem dit, trobem força imatges que ens il·lustren sobre les gàbies. Podem començar per fer esment de les Hores de Caterina de Cleves, fetes cap a l'any 1440. Fou il·luminada pel mestre de Caterina de Cleves. En els marges d'un full dedicat a sant Corneli, trobem un conjunt de gàbies (fig. 12.84). Potser perquè aquest sant era el patró dels animals o per un interès especial de la que va pagar aquest llibre d'hores.

Fig. 12.84. Mestre de Caterina de Cleves, Hores de Caterina de Cleves, vers l'any 1440. The Morgan Library, ms. M.917. © The Morgan Library & Museum

Són encara més interessants les pintures quan ens mostren una gàbia penjada a la paret d'una casa. Anem-nos-en al final del període que estudiem en aquest treball.

En un document de l'any 1563 (doc. 172), se'ns diu “una gabietta ab vergues de ferro”. En una pintura de Pieter de Hooch, feta entre l'any 1558 i el 1560, anomenada *Una dona alletant un infant amb un nen i un gos*, veiem damunt de la dona una gabietta feta de fusta, amb els barrots o les vergues (com diuen els documents) segurament de ferro (fig. 12.85). Fins i tot hi veiem a la dreta l'abeurador per a l'ocellet que hi ha dins. Aquesta pintura ara es conserva al museu de Belles arts de San Francisco. L'austeritat de l'escena és compensada per la riquesa dels detalls, com pot ser l'alcorsí o descansapeus que la dona deixa veure sota les seves faldilles. Així mateix, ens imaginem que la nena seu damunt d'una cadira menuda com ella, amb un respatllet.

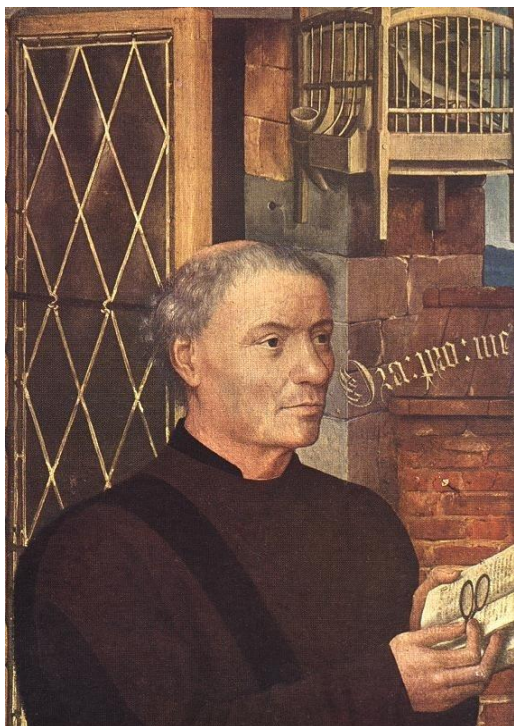
Fig. 12.85. Pieter de Hooch, *Una dona alletant un nen, amb un nen i un gos*, c. 1558-1560. Sant Francisco, Fine Arts Museums of San Francisco¹⁴⁶

En una pintura a l'oli de Matthias Grünewald, anomenada precisament *Benefactor amb una gàbia d'ocell*, conservada al Museu de Belles Arts d'Estrasburg, veiem sobre el cap del “benefactor” que diu “*Ora pro me*” (mots que podem llegir davant la boca) una gàbia amb un ocell dins (fig. 12.86). Tot i que sigui difícil d'assegurar, sembla que era un estornell (*Sturnus vulgaris*); com hem vist, en algunes cases de Lleida als segles XIV - XVI també n'hauríem trobat

¹⁴⁶ <http://www.wga.hu/index1.html>

d'engabiats. En la gàbia es veuen perfectament els barrots, les vergues que esmenten els documents. També hi veiem d'una manera ben clara com era feta la menjadora, situada a la banda esquerra. Al costat de la menjadora hi ha una petita banya que potser servia per omplir-la. A sota la gàbia hom hi intueix l'existència del terra. Té un detall que gairebé sembla fotogràfic, que també és palès en la forma com és pintada la paret de rajoles, el muntant de la finestra i els mateixos vidres del finestral. Aquesta pintura degué ser feta al primer quart del segle XVI; Matthias Grünewald va viure a Alemanya entre vers l'any 1470 i l'any 1528.

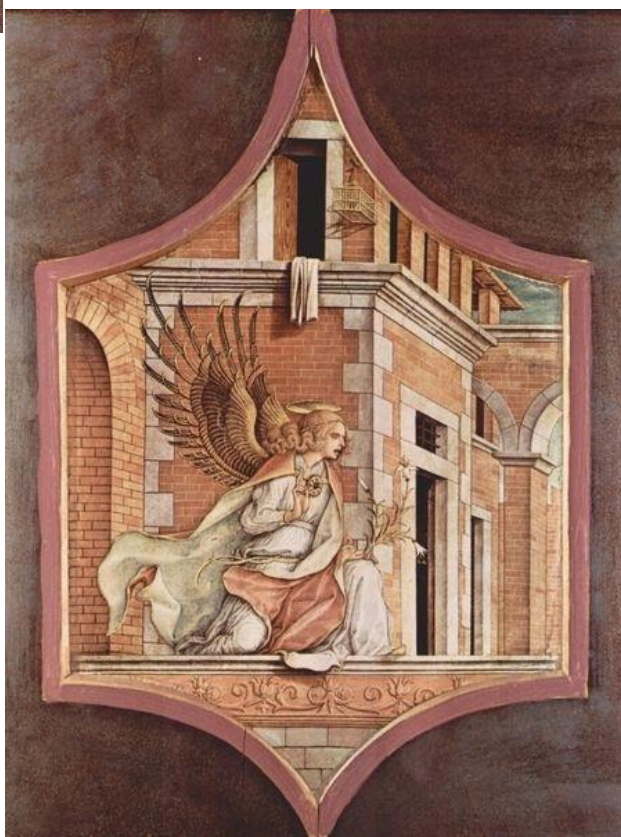

Fig. 12.86. Matthias Grünewald, Benefactor, anys 1470-1528. Museu de Belles Arts d'Estrasburg

Mentre en els dos exemples precedents veiem gàbies amb els “sostres” corbs, en aquesta (fig. 12.87) i en la pintura següent, veurem gàbies d'ocell, potser més senzilles, amb la coberta superior plana. De fet, són una caixa quadrangular amb les fustes més gruixudes als caires i amb un reforç a mitja alçada. Aquesta gabieta penjava al costat d'una finestra en una mena de porxo d'unes golfes d'una casa. Aquesta gabieta pertany a un tríptic d'altar amb l'àngel de l'Anunciació (fig. 12.87), que fou fet l'any 1482 pel pintor venecià Carlo Crivelli (i actualment es conserva al Kunstinstitut de Frankfurt del Main).

Fig. 12.87. Carlo Crivelli, Àngel de l'Anunciació, any 1482. Kunstinstitut de Frankfurt del Main

Del mateix pintor italià, Carlo Crivelli, podem esmentar una impressionant obra feta l'any 1486, en què es representa l'Anunciació amb sant Emidi, conservat a la National Gallery de Londres (fig. 12.88). D'una barra, situada davant d'una mena de galeria porxada d'una casa, hi penja una gàbia molt semblant a la precedent. A part d'altres detalls de l'edifici, podem destacar uns testos amb plantes i un colom, situat prop de la gàbia i un impressionant paó. A més, de la barana penja una magnífica catifa representada amb una gran precisió (que

ja hem estudiat en un altre apartat). No entrem en el contingut simbòlic que l'ocell té en el tema de l'Anunciació a Maria.

Fig. 12.88. Carlo Crivelli, Anunciació amb sant Emidi, any 1486. National Gallery de Londres (detall)

Sense moure'ns de la pintura italiana, hem de fer esment de l'escena de l'expulsió dels mercaders del temple, obra de Giotto vers els anys 1304-1306 (fig. 12.89). Ens n'anem uns anys enrere. El tipus de gàbia és bàsicament el mateix. A primer terme veiem una gàbia força gran, amb l'estructura de fusta i les "vergues" potser de ferro.

Fins i tot sembla intuir-s'hi l'existència d'una menjadora o un abeurador, en la cara oposada. Dins la gàbia hi havia una mena de colom. A més a més, el mercader amenaçat per Jesús du a la mà esquerra una gàbia una mica més petita, de barrots molt fïns, que la fan poc visible. Potser era tota ella metàl·lica. Aquesta pintura feta al fresc es conserva a la capella Scrovegni de la ciutat de Pàdua.

Fig. 12.89. Giotto, L'expulsió dels mercaders del temple, anys 1304-1306. Capella Scrovegni de Pàdua¹⁴⁷

¹⁴⁷ Font: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/g/giotto/padova/>

Per cloure aquest recorregut per les gàbies d'ocell representades en pintures d'època medieval, podem fer esment de l'escena que correspon al mes de gener de les *Da Costa Hours* de Simon Bening (fig. 12.90). En aquesta escena es veu un sopar, que ja hem comentat en altres apartats. Ara, però, allò que ens interessa és la gabieta que hi ha damunt la llar de foc. Tot i que el lloc on es va situar la gàbia no és el més adequat (per molt fred que fes), amb tot, aquest objecte és representat amb una gran cura. La seva coberta no és ni corba ni plana, ans és de secció triangular, com si fos una teuladeta. Com gairebé totes les que hem vist, es feta amb una estructura de fusta i possiblement uns barrots o vergues de ferro.

Fig. 12.90. Simon Bening, *Hores Da Costa*, vers l'any 1515, MS M.399 (fols. 2v-3), Noya York, The Morgan Library & Museum (detall)

